BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ ŞƏRQŞÜNASLIQ FAKÜLTƏSİ

Mənzərə Həsən qızı
Məmmədova

NİZAMİ GƏNCƏVİ DİLİNİN LÜĞƏTİ

I hissə

ا—ذ

Bakı - 2009

7457

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

Bakı Dövlət Universiteti Şərqşünaslıq fakültəsi Elmi şurasının 25 oktyabr 2008-ci il tarixli 02 saylı iclasının qərarı ilə nəşrə məsləhət görülmüşdür.

Redaktorları: filologiya elmləri doktoru, professor **Mirzə Rəhimov**

filologiya elmləri doktoru, professor **Mehdi Kazımov**

Rəyçilər: filologiya elmləri namizədi, dosent **Əsmətxanım Məmmədova**

filologiya elmləri namizədi, dosent **Tofiq Cahangirov**

Məmmədova M.H. Nizami Gəncəvi dilinin lüğəti, I hissə, («Şərəfnamə» əsəri üzrə), "Nafta-Press" nəşriyyatı, Bakı – 2009

ISBN 978-9952-437-38-6

Oxuculara təqdim olunan bu əsərdə Nizami Gəncəvinin «Şərəfnamə» poemasının leksik tərkibinin lüğətini yazmaq məqsədi qarşıya qoyulmuş və məsnəvidəki sözlər, müxtəlif sözbirləşmələri, frazeoloji ifadələr, məcazlar, bədii obrazlar və s. dil vahidlərinin mənalarının müqabili azərbaycanca verilmişdir.

Lüğətin hazırlanması əsasən iki mərhələdən ibarət olmuşdur. Birinci mərhələdə «Şərəfnamə» əsərinin dil vahidlərinin tezlik sözlüyü fars əlifbasına uyğun tərtib olunmuş, ikinci onların azərbaycanca mənaları müəyyənləşdirilmişdir.

Növünə görə «Farsca-azərbaycanca» olan bu ikidilli lüğət Nizami Gəncəvi əsərlərinin dil və üslub məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssislər, şairin irsini öyrənən mətnşünaslar, klassik və müasir fars dili tədqiqatçıları, tələbələr, habelə geniş oxucu kütləsi üçün əvəzsiz mənbədir.

$M\frac{4603020000-1}{071-2009}$ Qrifli nəşr

© Mənzərə Məmmədova, 2009

Nizami Gəncəvinin «Şərəfnamə» əsərinin lüğətinin tərtib prinsipləri

Hər hansı bir müəllifin əsərlərinin və ya bir əsərinin lüğətini tərtib etmək üçün leksikoqrafın əlində həmin əsərin elmi- tənqidi mətni olmalıdır. Bu baxımdan Nizami Gəncəvinin əsərlərinin lüğətini hazırlamaq üçün demək olar ki, lazımı dərəcədə olan elmi-tənqidi mətnlər mövcuddur. Onlar müxtəlif illərdə, müxtəlif mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmış və nəşr olunmuşdur. Bunlar içərisində şairin «İskəndərnamə», o cümlədən əsərin birinci hissəsi «Şərəfnamə»nin bu növ nəşri mövcuddur və o, Azərbaycanın görkəmli alimi akademik Əbdülkərim Əlizadə tərəfindən yüksək səviyyədə hazırlanmış, 1947-ci ildə Bakıda çap olunmuşdur. Əsərin bir çox məziyyətlərə malik olması, həmçinin onun əsasında əsərin lüğətinin hazırlanması işində tam dəyərli və faydalılığı haqqında səlahiyyətli alimlərin müsbət fikirləri mövcuddur. Onlardan birinə nəzər yetirək:

«...Nizami əsərlərinin əslini, bütün təfsilatı ilə bu mətnin əks etdirdiyini iddia etmək olmaz. Bu, ümumiyyətlə mümkün olan bir şeydir, lakin gələcəyin işidir. Bu mətn, tarixi prinsipi tətbiq etməklə, işi davam etdirməyə imkan verəcəkdir. Bunun əsasında Nizami əsərlərinin tam lüğəti tərtib edilə bilər, daha sonra onun dilinin xüsusiyyətləri aydınlaşar. Gələcək tədqiqat nəticəsində Nizami əsərlərinin əslinə yaxın mətnini müəyyən etmək mümkün olar. »

Əsərin redaktoru, akademik E.Bertelsin «Şərəfnamə»nin elmi-tənqidi mətninə yazdığı müqəddimədən götürülmüş bü sətirlərə əsaslanaraq bir daha göstərmək olar ki, Nizaminin əsərlərinin lüğətinin hazırlanması, şairin hələ də elmi nəzərdən kənarda qalan dilinin leksik-qrammatik tədqiqi və onun əsərlərinin orijinal mətninin bərpası baxımından nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Yuxarıdakı müddəalar əsas götürülərək oxuculara təqdim olunan lüğətin hazırlanması əsasən iki mərhələdən ibarət olmuşdur. Birinci mərhələdə Nizaminin «Şərəfnamə» əsərinin dil vahidlərinin sözlüyü, onun ilk beytindən sonuncusunadək müəyyənləşdirilmiş, söz vərəqləri fars əlifbasına uyğun sıralanmış, tezliyi göstərilmişdir. Bu söz vərəqlərinin sayı sonsuz dərəcədə çoxdur, onun kartotekası lüğətin ikinci mərhələsi üçün baza rolunu oynayır. İkinci mərhələdə həmin dil vahidlərinin mənası verilmişdir ki, onlar da Nizaminin işlətdiyi mənalardır. Nizami Gəncəvinin leksik üslubuna əsaslanan bu mənalar şairin bədii dilinin, bədii təxəyyülünün, söz sənətkarlığının əksi kimi çox maraqlıdır

və onların təsdiqi üçün leksikoqrafa şairin əsərindən gətirilmiş beytlərindən başqa heç nə kömək edə bilməz.

Əlbəttə, lüğətin tərtibində şairin dil vahidlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsinin də əsaslı əhəmiyyəti vardır. Onlar lüğətin söz maddələrinə əsasən belə qruplaşırlar:

1. Hərf və səslər (fars əlifbasının 32 hərfi və həmzə)
2. Sözdüzəldici və söz dəyişdirici morfemlər
3. Bağlayıcılar və cümlənin qeyri- müstəqil üzvləri
4. Nitq hissələri(əsas və köməkçi nitq hissələri)
5. Modal sözlər
6. Təqlidi sözlər
7. Söz tərkibləri (təyini söz birləşmələri (izafət və yanaşma), müxtəlif növ tərkiblər)
8. Frazeoloji ifadələr
9. Poetik ifadələr

Göründüyü kimi dil vahidləri baxımından Nizami Gəncəvinin əsərlərinin dili ilə fars dilinin arasında fərq nəzərə çarpmır, yəni, yuxarıdakı dil vahidləri fars dilindəkilərin eynidir və onların bölgüsündə leksik üslubiyyatdan başqa bir fərq yoxdur. Bunun səbəbi isə ondan ibarətdir ki, hər hansı bir bədii əsər yazıldığı dilin dil vahidlərinə əsasən meydana gəlir. O dil vahidləri ki, əsrlər boyu öz xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayır və qrammatik qaydalara əsaslanır. Odur ki, lüğətdə Nizami Gəncəvi əsərlərinin dil vahidləri yalnız fars dilinin leksik vahidlərinin bölgülərinə müvafiq müəyyənləşdirilmişdir.

İndi bu dil vahidlərinin lüğətdə yerləşdirilməsinin xüsusiyyətlərinə nəzər yetirək:

1. «Şərəfnamə» əsərinin ilk beyti «خ»-xe hərfi ilə başlanan «خدا »-xoda sözündən ibarətdir. Odur ki, lüğətin kartotekasının dil vahidlərini tərtib edərkən həmin sözə iki söz maddəsi yazılmışdır. Birinci, sözün baş hərfinə, ikinci sözün özünə. Birinci lüğət maddəsi dil vahidi kimi hərf olduğundan lüğətin birinci qrup dil vahidlərinə, ikinci lüğət maddəsi isim olduğu üçün lüğətin yuxarıda göstərilən dördüncü qrup dil vahidlərinə aiddir. Burada yalnız birinci qrup dil vahidlərindən söhbət etdiyimiz üçün, əsərin birinci beytinin lüğət maddələrinə diqqət edək:

خدایاجهان پادشاهی تراست   زماخدمت آیدخدائی تراست(۳, ۱)

İlahi, dünyaşahlığı sənindir, biz qulluqçuyuq, hökmranlıq sənindir.

ی (y) - iki sait arasında işlənən bitişdirici samitdir.

ا (a) - xitab bildirir.

ء (həmzə) - iki sait arasında bitişdirici samit əvəzinə işlənir.

ی (i) - Fars dilində یای مصدر (ya-ye məsdər) adlanır. Müxtəlif sözlərə qoşularaq mücərrəd mənalı isimlər əmələ gətirir.

ت (to) - تو (to) şəxs əvəzliyinin qısa formasıdır.

ز (ze) - از (əz) önqoşmasının qısa formasıdır, çıxışlıq halı bildirir.

آ (a) - آمدن (amədən) felinin köküdür.

د (əd) - Felin bəzi şəkillərində, 3-cü şəxsin təkində işlənən şəxs sonluğudur.

Göstərilən lüğət maddələrinin hər birindən sonra beyt verilir, səhifə və beytin nömrəsi göstərilir, münasib hərflərin dil vahidlərinin içərisində əlifba sırasına görə yerləşdirilir.

Beləliklə, lüğətin birinci növ dil vahidlərinə aşağıdakı lüğət maddələri daxil edilmişdir:

1. Fars əlifbasının 32 hərfi və həmzə

a. Müxtəlif səbəblər əsasında qısa formada işlənən sözlər, ön qoşmalar. Məs.: ت(تو)، ز(از)،ب(به، با)،ک(که)

b. İki sait arasında işlənən bitişdirici samitlər. Məs.: ی، گ، و

c. Müxtəlif qrammatik funksiyalı əliflər. Məs.: ا(الف خبری) (əlef-e xəbəri) - ismi xəbərdə işlənən xəbər şəkilçisi, ا(الف خطاب) (əlef-e xetab) - xitab bildirən əlif, ا(الف آرزو) -arzu bildirən əlif.

ç. Bir hərfdən ibarət sözdüzəldici şəkilçilər. Məs.: ی(یای مصدری) (ya-ye məsdəri) - mücərrəd mənalı isim əmələ gətirən sözdüzəldici şəkilçi, ی (یای نسبت) (ya-ye nesbət) - nisbi sifət şəkilçisi, ش (ش مصدری) (şin-e məsdəri) - feli isim əmələ gətirən sözdüzəldici şəkilçi, ک (ک تصغیر) (kaf-e təsğir) - kiçiltmə bildirən sözdüzəldici şəkilçi, ه(های مفعول) (ha-ye məf'ul) - keçmiş zaman feli sifəti əmələ gətirən sözdüzəldici şəkilçi, ی(یای لیاقت) (ya-ye ləyaqət) - feli isim və gələcək zaman feli sifəti əmələ gətirən sözdüzəldici şəkilçi, آ(الف فاعلی) (əlef-e fa'eli) - indiki zaman feli sifəti əmələ gətirən sözdüzəldici şəkilçi.

d. Bir hərfdən ibarət söz dəyişdirici şəkilçilər. Məs.:

1. ی(یای نکره) (ya-ye nəkəre) - qeyri-müəyyənlik bildirən «ı».
2. ی(یای وحدت) (ya-ye vəhdət) - vahidlik bildirir.
3. ی(یای استمراری) -estemrari zaman formasını əmələ gətirir.
4. ضمایر متصلهء نسبی(م،ت،ش) (zəmayer-e mottəsele-ye nesbi) - nisbət şəkilçiləri.
5. ضمایرمتصلهء مفعولی(م،ت،ش) (zəmayer-e mottəsele-ye məf 'uli) - tamamlığın növlərini əvəz edən bitişik əvəzliklər.

6. (ام، ای، اش)ضمایر متصلهء خبری (zəmayer-e mottəsele-ye xəbəri) - xəbər şəkilçiləri.

Lügətdə o da unudulmamışdır ki, klassik fars dilində «həmzə» qeyri-müəyyənlik kateqoriyasının göstəricisi kimi də işlənir. Nizami dilində «həmzə»nin bu funksiyası da özünü göstərir. Odur ki, lügətdə belə bir söz maddəsinə təsadüf etmək olur:

ء (həmze) - qeyri-müəyyənlik kateqoriyasının göstəricisi kimi işlənir. Məs.:

پراکنده از هردری دانهء   برآراستم چون صنم خانهء (۵۴, ۱۲)

Hər yerə səpələnmiş əhvalatları sənəmxana(bütxana) kimi bəzədim

2. Bu növ dil vahidlərinə iki və ikidən çox hərfdən ibarət morfemlər daxildir. O cümlədən:

a. Sözdüzəldici şəkilçilər:مند (mənd), کار (kar), گار (qar), وار (var), سار (sar), آسا (asa), آنه (ane), انده (ənde), آن (an), گاه (qah), لاک (lak), ناک (nak), این (in), اینه (ine), گان (qan), گر (gər)

b. Sözdəyişdirici şəkilçilər, son və önqoşmalar:

1. Cəm şəkilçiləri: آن (an), ها (ha)
2. Şəxs sonluqları: ام (əm), ای (i), اد (əd), ایم (im), اید (id), اند (ənd), است (əst)
3. Nisbət şəkilçiləri: مان.(e-man), تان.(e-tan), شان.(e-şan).
4. İnkarlıq bildirən önşəkilçilər: نه (nə), مه (mə)
5. Sıra bildirən şəkilçilər: ام (om), امین (omin), این (in)
6. Önqoşmalar: از (əz), به (be), با (ba), تا (ta), در (dər)
7. Sonqoşma: را (ra)
8. Felin zaman formalarında işlənən ədatlar: می (mi), همی (həmi)

Lügətdə daha geniş və əhatəli şəkildə əks olunan bu qəbil dil vahidlərinin lügət maddələrində onların qrammatik funksiyaları göstərilir. Məs.:

است (əst) - 111 ş. t. xəbər şəkilçisi.

خدایا جهان پادشانی تراست   زما خدمت آیدخدائی تراست(۳, ۱)

3. Bağlayıcı və cümlənin qeyri- müstəqil üzvləri. Məlum olduğu kimi tabeli və tabesiz bağlayıcıların hər bir qrupu münasib mürəkkəb cümlələrin tərkib hissədəri arasında müxtəlif qrammatik münasibətlər və mənaların tələbilə işlənir və həmcins üzləri biri digərinə bağlayırlar. Həmin bağlayıcılara aşağıdakılar misaldır:

و (və), گاه... گاه (qah-qah)), هم...هم (həm-həm), یا...یا (ya-ya), اگر (əgər), باآنکه (ba-an-ke), بااینکه (ba-in-ke), هرچند (hər-cənd), هرچندکه (hər-cənd-ke), اگرچه (əgər-çe), جائیکه (cai-ke), وقتیکه (vəqti-ke), هنگامیکه (henqami-ke), زمانیکه (zəmani-ke), آنکه (an-ke), اینکه (inke), که (ke), چو

(ço), چونکه (çon-ke), زیرا (zira), زیرا که (zira-ke), برای اینکه)bəra-ye in-ke), برای آنکه (bəra-ye an-ke), ازینکه (əz-in-ke), ازآنکه (əz-an-ke), ولی (vəli), اما (əmma), تا (ta) və s.

Göstərilən və göstərilməyən bağlayıcıların bir qrupu müxtəlif mənalarda işləndiyi üçün onların bu xüsusiyyətləri nəzərdə tutulmuş, onların hər birini əks etdirən ayrıca lügət maddəsi ayrılmışdır. Bu xüsusiyyət özünü daha çox که (ke) bağlayıcısı ilə əlaqədar göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bağlayıcı və qeyri-müstəqil üzvlər biri-digərinə oxşasalar da, cümlədə işlənmə xüsusiyyəti və funksiyasına görə təmamilə fərqlidirlər. Fikrimizi aydınlaşdırmaq üçün aşağıdakı beytlərə müraciət edək:

درسخن پنهان شدم چون بوی گل دربرگ گل   میل دیدن هرکه دارد درسخن بیند مرا
(حکیم حاذق)

Gül ləçəyində (gizlənən) gül ətri kimi sözdə gizləndim
Məni görmək istəyən sözdə görər məni (Həkim Hazeğ)

Və yaxud:

گرتقویت ملک کنی ملک بری   ورتونکنی هرکه کنداوببرد(سعدی)

Ölkəni qüvvətləndirsən, onun sahibi olarsan, sən etməsən, edən ona sahib olar.

Həkim Haziq və Sədi şerindən gətirilən bu beytlərdə هرکه (hər ke) ilk baxışda bağlayıcını xatırladır, halbuki, o cümlənin qeyri-müstəqil üzvüdür. Çünki, هر (hər) - i izah edənمیل دیدن مرادارد (meyl-e didən-e məra darəd) - « məni görmək istəyir» cümləsini که (ke) ilə birlikdə ixtisar etsək, dil normaları pozular, məna alınmaz.

Həmçinin ikinci misalda هر (hər) - i izah edən کند (konəd) cümləsini که (ke) ilə ixtisar etsək, yuxarıdakı kimi, dil normaları pozular. İndi beytlərdəki izahedici cümlələrsiz yaranan anlaşılmazlığa nəzər salaq:

درسخن پنهان شدم چون بوی گل دربرگ گل ...هر...درسخن بیندمرا
گرتقویت ملک کنی ملک بری   ورتونکنی هر...اوببرد

Belə hallar təyin budaq cümlə və izahedici cümlə işlənən tabeli mürəkkəb cümlələrdə baş verir. Bu cümlələrdə təyin budaq cümlələrlə əlaqədar işlənən bağlayıcılar müstəqil, izahedici cümlələrlə işlənənlər qeyri-müstəqil üzv adlanır.

Professor Ə. Şəfainin deyilənlərlə əlaqədar söylədiyi fikirlərə diqqət edək: ...baş cümlədəki bir üzvün qeyri-müstəqil üzv olub-olmamasını təyin etmək üçün aşağıdakılara əməl olunur: İzahedici cümləni که (ke) bağlayıcısı və (یای اشاره)ی (ya-ye eşare) ilə birlikdə ixtisar edirik. Yerdə qalan sadə cümlədə dil normaları pozulsa, məna ciddi şəkildə təhrif edilsə, belə nəticəyə gəlmək lazımdır ki, ixtisar olunan cümlə təyin budaq cümləsi olmayıb,

izah olunan üzvün məzmununu açan cümlə olmuşdur. Nəticədə isə məlum olur ki, izah olunan üzv qeyri-müstəqil üzv olmuşdur. Yerdə qalan cümlədə dil normaları pozulmasa, məna ciddi şəkildə təhrif olunmasa, belə nəticəyə gəlmək lazımdır ki, ixtisar olunan budaq cümlə, təyin budaq cümlə olub, baş cümlədə isə qeyri-müstəqil üzv olmamışdır. »

İndi bəzi qeyri-müstəqil üzvlərə nəzər yetirək:

آين (in), هر (hər), آن (an), همان (həman), همين (həmin), چنان (çenan), چنين (çenin), هركه (hər ke), هرچه (hər çe), هر كس كه (hər kəs ke), هرچيز كه (hər çiz ke), هرقدركه (hər qədr ke), هرآن كه (hər an ke), هرآنچه (hər an çe), هروقت (hər vəqt), هرطور (hər tour), هرجور (hər cur), هرگونه (hər qune), هرآن چيز (hər an çiz), هركس (hər kəs), هرآن كس كه (hər an kəs ke), هرگاه كه (hər qah ke), هرزمان كه (hər zəman ke), هرآنگاه (hər an qah), هرچند (hər çənd), هر اندازه (hər əndaze), باآنكه (ba an ke), باوجود آنكه (ba vocud-e anke), هرجا (hər ca), هرآنجا كه (hər anca ke), هركجا (hər koca), آنچه (ançe) və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən qeyri-müstəqil üzvlərin bəziləri həm də müstəqil üzv kimi işlənirlər. Məsələn, هر جا (hər ca) cümlədə hər iki xüsusiyyətə malikdir. Aşağıdakı misallara nəzər yetirək:

مهری برای ردگم کردن وبرای اینکه ازهرجاسردربیاوردچندروزی هم بدانشکدهءادبیات رفته بود (مجلهء سخن)

Mehri izi itirmək və hər yandan xəbər tutmaq üçün bir neçə günlüyə ədəbiyyat fakültəsinə də getmişdi.

بهرجاكه اوآتشی دیدچست   هم آتش فروكشت وهم زندشست(۲۱۰, ۶۱)

Yuxarıdakıki misalda هرجا (hər ca) - nın həm leksik mənası, həm də qrammatik funksiyası fərqlidir. Yəni, birinci misalda «hər yer» mənasında işlənərək, cümlənin tamamlığıdır, ikinci misalda qeyri-müstəqil üzvdür. Nizaminin həmin beytinin tərcüməsi belədir: Yanar ataş gördüyü yerdə həm odu söndürür, həm Zəndi silirdi (yer üzündən).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda göstərilən xüsusiyyətlərinə görə, formaca eyni olsalar da, bağlayıcılara başqa, cümlənin qeyri-müstəqil üzvlərinə başqa kartoçka yazılmışdır. O da məlumdur ki, yüxarıdakı sözlər əvəzlik kimi də işlənə bilər. Əlbəttə, kartoçka yazanda bu xüsusiyyət də nəzərdən qaçırılmamışdır. Məs.:

تونی آنكه تامن منم با منی   وزین درمبادم تهی دامنی(۸, ۶۶)

Nə qədər ki yaşayıram mənimlə olan sənsən

Bu qapıdan ümidsiz olmayım

زغیب آن نمودارش آری بدست   كزین غایب آگاه باشدكه هست(۷, ۶۶)

Qeybdən o aşkarlığı əldə edərsən ki, bu qayibin varlığından xəbərdar olarsan.

Hər iki beytdə آن (an), müxtəlif məna və qrammatik funksiyaya malikdir. Birincidə cümlənin qeyri- müəyyən üzvü, ikincidə müstəqildir.

Məlum olduğu kimi, yuxarıda göstərilən dil vahidləri, bədii əsərlərdə, o cümlədən şeirdə də müxtəlif şəkildə işlədilmişdir. Bəzi fonetik səbəblərə, o cümlədən poetik normalara məruz qalmış bu fonetik variantlı sözlər Nizami Gəncəvi əsərlərində də geniş yer tapmışdır. Başqa sözlə desək, belə fonetik sinonimlərə lüğətdə ayrıca yer verilmişdir ki, onlara aşağıdakılar nümunə ola bilərlər:

هركه – هرک (hər ke- hərk), هرچه – هرچ(hərçe- hərç), هرآنكه –هرآنک (hər an ke- hərank), هرآنچه –هرآنچ(hər an çe- hərançq), هرگاه – هرگه (hər qah-hər gəh)

هرآنچ آفریداوباسباب نیست   بدریافتن عقل راتاب نیست(۱۶۰, ۱۰)

O yaratdıqlarının heç birinin əsası yoxdur (heç nədəndir)

Ağlın dərk etməyə gücü yoxdur.

4. Lüğətin sözlüyünün böyük və əsas hissəsini nitq hissələri təşkil edir ki, onlara ayrı-ayrılıqda nəzər salaq:

A. İSİMLƏR. Bu nitq hissəsi ümumi, xüsusi və mücərrəd isimlərə ayrılaraq geniş sahələrə aiddir və hər birinin özünə məxsus xüsusiyyətləri vardır. Hər bir ismin lüğət maddəsi adlıq halında, təkdə verilir, qalan qrammatik kateqoriyalarının göstəriciləri, yəni, konkret isimlə işlənmiş cəm şəkilçiləri, onun hal münasibətlərinin göstəricisi olan vasitələr (morfoloji və leksik), qeyri-müəyyənliyin qrammatik göstəricisi başqa-başqa lüğət maddələri kimi verilir. Məs.:

درختان شكفتند برطرف باغ   برافروخته هرگلی چون چراغ(۶۱, ۱۷)

Bağda ağaclar çiçəkləndi

Hər bir gül çırağ kimi parladı

Bu beytdəki «درختان » - ağaclar sözü tək halda bir lüğət maddəsində, آن (an) cəm şəkilçisi ayrı lüğət maddəsində verilir, ikinci sətrdəki گلی (qoli), qeyri- müəyyənlik bildirdiyi üçün, iki yerə parçalanaraq müxtəlif söz maddələrində yerləşdirilir. Bunlardan biri «gül» sözünə, ikincisi, «ya-ye nəkərə» yə aid edilir. Bu beytdə «باغ» və «چراغ» da lüğətdə isim kimi öz yerlərini tapmışlar.

Başqa beytdə ismin hal kateqoriyasının göstəricilərinə nəzər yetirək:

بمرغ زبان بسته آواز ده   كه پروازپارینه رابازده(۶۱, ۱۸)

Susmuş quşu səslə ki, əvvəlki uçuşuna başlasın

Burada به (be) önqoşması yönlük halın göstəricisi kimi مرغ (morğ) sözündən ayrılmış, ayrıca söz maddəsində yazılmışdır.

«Şərəfnamə»dən isimlər seçilərkən onların struktur xüsusiyyətləri nəzərdən qaçırılmamışdır. Bu xüsusiyyətlər düzəltmə və mürəkkəb isim-

lərə aiddir. Düzəltmə isimlərdən danışarkən, qeyd edilməlidir ki, mücərrəd mənalı isimlər bu qəbildən olduğundan, lüğətdə onların hər birinə iki lüğət maddəsi yazılmışdır. Birincisi mücərrəd mənanı bildirən ismə, ikincisi həmin dil vahidini yaradan ی (ya-ye məsdəri)yə. Məsələn:

سرنسترین رازموی سپید   سیاهی ده ازسایهء مشک بید(۶۱, ۱۱)

Ağ saçlı itburnu gülünün başını
Söyüdün qara kölgəsilə rənglə

Beytdəki «سیاهی » sözü göstərilən xüsusiyyətə malik olduğundan ona iki lüğət kartoçkası yazılmışdır.

Digər düzəltmə isimlərin də hər biri bu şəkildə lüğətdə əks olunur. Məs.:

سوی چشمهء زندگی راه جست   کنون یافت آن چشمه کانگاه جست(۶۳, ۴۷)

Həyat çeşməsinin yolunu axtardı
O vaxt axtardığı çeşməni indi tapdı

چوفتح سکندر در آمدبکار   دگرگونه شدگردش روزگار(۶۵, ۱۵)

İskəndərin qələbəsi başa çatcaq
Həyatın gedişi dəyişdi

درآن هردوگفتارچستی نبود   گزافه سخن رادرستی نبود(۶۶, ۳۵)

O hər iki sözdə uyğunluq yox idi
Qondarma sözlərdə düzlük yox idi

Beytdəki چشمه (çeşme), گردش (gərdeş), گفتار (qoftar) kimi düzəltmə isimlərin hər birinə iki, زندگی (zendegi) sözünə isə üc söz vərəqi yazılmışdır. Çünki bu sözdə söz düzəldici şəkilçidən başqa, iki saitin arasında işlənən bitişdirici samit də vardır.

Ümumiyyətlə, hər hansı bir əsərindəki düzəltmə sözlərin yaranma vasitələrinin dəqiq və hərtərəfli şəkildə lüğətdə verilməsi, onun müəllifinin daşıyıcısı olduğu dildə söz yaradılmasını öyrənmək baxımından çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Odur ki, Nizaminin «Şərəfnamə» əsərinin lüğətində bu cəhətə çox həssas yanaşılmış, bu sahədə mövcud vasitələrin tam əksinə diqqətlə yanaşılmış, onlar, lüğətin münasib hərf bölmələrində yerləşdirilmişdir.

«Şərəfnamə»də işlənən isimlərdən böyük bir qrupu da dövlət başçıları, tarixi şəxsiyyət, alim, filosof, qoşun başçıları, döyüşçülər, əsərdəki bəzi personajlar, dövlət, ölkə, şəhər və s. kimi coğrafi yerlərin adlarını əhatə edir. Bir neçə cəhətdən maraq doğuran bu geniş adlar qrupu həm də quruluşca müxtəlifdir. Sadə, düzəltmə, mürəkkəb və tərkib şəkilli bu dil vahidləri tərkib hissələrə ayrılmadan, əsərdə olduğu şəkildə, münasib hərfin sözlüyündə verilir. Məs.:

ملک فیلقوس ازتماشای دشت   شکارافکنان سوی آن زن گذشت(۶۶, ۲۷)

Filqus şah çölü gəzərək, ov edə-edə o qadına tərəf getdi

چنین گفت رستم فرامرزرا   که مشکن دل وبشکن البرزرا(۱۹۹, ۱۲۰)

Rüstəm Fəramürzə dedi ki, Əlburzu sındır, qəlbini sındırma (qorxma)

نظامی که دررشته گوهرکشید   قلم دیدهارا قلم درکشید(۳۹, ۱۲۲)

İpə inci düzən Nizami yazılmışları yazmadı

جهان پهلوان نصرةالدین که هست   براعدای خودچوفلک چیره دست(۴۶, ۱۱)

Düşmənlərinə fələk kimi qələbə çalan Cahanpəhləvan Nüsrət-əd din

خوشاملک بردع که اقصای وی   نه اردیبهشتست بی گل نه دی(۲۴۸, ۳)

İstər Ordibeheşt (aprel), istərsə Dey (dekabr)da gülsüz olmayan Bərdə torpağı gözəldir.

بهشتی شده بیشه پیرامنش   زکرکوثری بسته بردامنش(۲۴۸, ۵)

Çölü-çəməni behiştə dönmüş, ətəyinə (torpağına) Kürdən Kövsər (behişt suyu) çəkilmişdir.

Beytlərdəki ملک فیلقوس (məlek Filqus), رستم (Rostəm), فرامرز (Fəramorz), نظامی (Nezami), البرز (Əlborz), نصرةالدین (Nosrət-əd-din), بردع (Bərde), کر (Kor), کوثر (Kousər) və «Şərəfnamə»dəki yüzlərlə başqa belə xüsusi isimlər lüğətin dil vahidlərinin zənginliyi və cəlbediciliyini artıran leksik incilərdir. Əlbəttə, belə isimlərin mənasının verilməsində leksik yox, ensiklopedik izahdan istifadə olunur.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır kt, Nizami Gəncəvinin dilində işlənən mürəkkəb isimlər bir sıra xüsusiyyətlərilə nəzər diqqəti cəlb edir ki, bunları əsasən üç qrupa bölmək olar:

1. Fars dilində işlənən və Nizami dili ilə eyni xüsusiyyətlərə malik mürəkkəb isimlər.
2. Nizami dilində işlənmiş və substantivləşmiş mürəkkəb sözlər.
3. Üslubi xarakterli mürəkkəb sözlər.

Başqa sözlə desək, Nizami Gəncəvinin dilindən kənarda onların əksəriyyəti isim kimi işlənə bilməzlər. Çünki, onlar Nizami şeriyyətinin poetik xüsusiyyətləri ilə əlaqədar məcazlaşaraq metafora, epitet, metonomiya, antiteza və s. kimi işlənmiş, demək, yeni leksik və semantik xüsusiyyətlər kəsb etmişlər. Əlbəttə, burada geniş istifadə olunmuş təşbihlərin də rolu böyükdür. Odur ki, Nizami dilindən belə mürəkkəb isimləri seçib onlara lüğət maddələri yazarkən deyilən cəhətlər nəzərdən qaçırılmamışdır.

Fikrimizi aydınlaşdırmaq üçün aşağıdakı sözlərin Nizami dilində mürəkkəb isim kimi işlənməsinə diqqət yetirək: سگدل (səgdel), پیلتن (piltən), سیبچهر (sibçehr), الماس دندان (əlmasdəndan), اژدهاپیکر (əjdəhapeykər) və s. kimi sözlərin mürəkkəbləşməsində məcazilik əsas rol oynayır. Yəni, bu sözlərin birinci komponentləri olan سگ، پیل، اژدها، الماس، سیب isimləri sifətləşərək

xasiyyət, keyfiyyət, əlamət və s. bildirirlər. Başqa sözlə, الماس kəsicilik, اژدها vahiməlik, سیب gözəllik, پیل nəhənglik, سگ pis xasiyyətlilik simvollarıdır ki, digər isimlərlə yanaşma vasitəsilə mürəkkəb sifətlər əmələ gətirmişlər. Aşağıdakı beytlərdə isə Nizami onları isim kimi işlətmişdir.

بقلب اندرون داشت باخویشتن   چوپولادکوهی شدآن پیلتن(۱۷۸, ۵۱)

Özü ilə mərkəzdə saxlayırdı
O filcüssəli, poladdan bir dağ idi.

گرآزرم خواهیم ازین سگدلان   نخواهندمان عاقلان عاقلان(۸۹, ۸۸)

Əgər o itürəklilərdən aman istəsək
Ağıllılar bizi ağıllı adlandırmazlar.

بدان سیبچهران مردمفریب   همی کردبازی چومردم بسیب(۲۱۷, ۳۹)

Adamaldadan o almaüzlərlə, alma ilə oynayan adamlar kimi oynayırdı.

Beytlərdə işlənmiş bu mürəkkəb isimlər müəyyən mərhələlər keçmişlər ki, həmin mərhələləri göstərmək, Nizami Gəncəvinin dilində işlənən başqa bu qəbildən olan sözləri müəyyənləşdirmək baxımından faydalı olacağını nəzərə alaraq, onların üzərində qısa şəkildə dayanmaq lazım gəlir.

Əvvəla, Nizami bu sözlərin birinci hissəsini təşbih obrazı kimi işlətmiş, yəni, qəhrəmanının bədənini yüksəklikdə filə, pis, xəbis ürək sahibini itə, üzü forma və hamarlılıq, məlahət, rəng və təravətlilikdə almaya oxşatmış, sonra onlar oxşayanla birlikdə bədii təyin və simvol kimi işlənərək mürəkkəb sifətlər əmələ gətirmişlər. Nəhayət, beytlərdə gördüyümüz kimi onlar şair tərəfindən isim, yəni substantivləşmiş sifətlər kimi işlənmişlər.

Odur ki, belə sözlər fars dilində isim+isim modelli sifətlər olsalar da, Nizami dilində sifət+isim modelində formalaşırlar. Onu da qeyd edək ki, Nizami dilində işlənən mürəkkəb isimlərin əksəriyyəti bu xüsusiyyətə malikdirlər və bu modellə düzələn, ilk baxışda sözbirləşməsini xatırladan bu növ sözlər onlardan həm forma, həm mürəkkəb morfoloji xüsusiyyətlər, həm də mənaca fərqlənirlər. Belə ki, müəyyən bir məna kəsb edir, hissələrə ayrılanda mənaları itir, tərkib hissələri arasına heç bir söz əlavə etmək mümkün olmur və nəhayət, bir vurğu ilə tələffüz edilirlər. Belə sözlərin mürəkkəb quruluşlu olmalarını göstərən bir xüsusiyyət də ondan ibarətdir ki, onlar həm sözdüzəldici şəkilçilər vasitəsilə yeni dil vahidi yaradır, həm də həmin nitq hissəsinə aid qrammatik kateqoriyaların daşıyıcısı olurlar. Aşağıdakı sözlər deyilənlərə misaldır:

سروبن (sərvbon) - sərvboylu, شیردل (şirdel) - şirürəkli, پریپیکر (pəripeykər) - pərigörkəmli, ناربن (narbon) - nar kolu kimi gözəl, گلبن(qolbon) - gül kolu kimi gözəl və ətirli, بادپای (badpay) - yelayaq, نخلبن (nəxlbon) - ucaboylu, پریروی (pəriruy) -pəriüzlü, شیرمرد (şirmərd) - şir qüvvəli), خاره سنگ (xaresəng) - qranit kimi möhkəm, کوه پاره (kuhpare) - dağ kimi möhkəm, مشتری پیکر (moştəripeykər) - müştəri kimi parlaq, خاربن (xarbon) - tikanlı, اژدهاخوی (əjdəhaxuy) - əjdəha xislətli, شیرزن (şirzən) - şir güclü qadın və s.

Bu kimi sözlərin hər birinə aid bir lüğət madddəsi verilir.

İkinci qrup mürəkkəb isimlər izafətin tərəflərinin yerlərini dəyişməsi, yəni اضافهء مقلوب (ezafe-ye məqlub) yolu ilə yaranmış sözlərdir. Məsələn:

چوزنگی درآمد بزنگانه رود   زشهرودرومی برآمدسرود(۱۱۰, ۵۵)

Zənci Zənqanəruda gömüləndə
Rumi Şəhrudundan şən səslər yüksəldi

زهندوستان شدبتبت زمین   زتبت درآمدبااقصای چین(۳۴۰, ۱۷)

Hindistandan Tibet torpağına getdi
Tibetdən Çin diyarına gəldi

نبردآزمایان ایرانسپاه   گرفتندبسرلشگرروم راه(۱۷۲, ۸۸)

İran qoşununun döyüşçüləri
Rum sərkərdəsinin yolunu tutdular

سپهدارچین هردم ازچین دیار   فرستادنزلی برشهریار(۳۷۴, ۲۰۳)

Çin qoşun başçısı Çin diyarından hər an
Şəhriyara(İskəndərə) sovqat göndərirdi

Beytlərdəki زنگانه رود (zənqanerud), شهرود (şəhrud), تبت زمین (tebetzəmin), ایرانسپاه (iransepah), چیندیار (çindiyar), Nizami dilində tez-tez təsadüf olunan bu qəbil sözlərə bir nümunədir ki, lüğətdə onların hər birinə bir söz maddəsi ayrılmışdır.

Nizami dilində işlənən mürəkkəb isimlərin bir qismi də izafət əlamətinin düşməsi, yəni حذ ف اضافه (həzf-e ezafe) nəticəsində yaranmışlar. Hər birinə ayrıca lüğət maddəsi ayrılmış belə sözlərə nəzər salaq: صاحب کلاه (sahebkolah) - tac sahibi, صاحب قران (sahebqeran) - şah, qüvvətli, صاحب سریر (sahebsərir) - şah, صاحب کمر(sahebkəmər) - şah, صاحب خبر (sahebxəbər) -xəbərçi və s.

خبربرد صاحب خبرنزد شاه   که مشتی ستم دیدهء دادخواه(۸۰, ۱۷)

Xəbərçi şaha xəbər apardı ki, ədalət istəyən bir qrup zülmgörmüş

شگفتی فروماند صاحب خرد   که نه آدمی بود ونه دام ودد(۴۳۳, ۳۰۳)

Ağılsahibi təəccübləndi ki, nə adam, nə heyvan nə də vəhşidir.

مرا ازکریمان صاحب زمان   تونی مانده باقی بمان(۳۱۰, ۲۲)

Mənə zamananın insaflılarından qalan sənsən, var ol

گروهیش خوانندصاحب سریر   ولایت ستان بلکه آفاقگیر(۴۳, ۴۲)

Bir qrup onu taxt sahibi, təkcə ölkə deyil, dünyanı tutan adlandırır .

Məlumdur ki, fars dilində elə sözlər olmuşdur ki, onlar, tarixən şəkilçiləşmişlər. Nizami dilində belə sözlərdən biri yer və zaman mənasında işlənən گاه (qah) - dır.

Onun sərbəst söz kimi işlənib leksik məna ifadə etməsinə klassik fars dilində də təsadüf olunur. Odur ki, tərkibində گاه (qah) işlənən sözlərin bir qismini mürəkkəb isim kimi qəbul etmək lazımdır. Məs.:

بتیغ افسروگاه خواهم گرفت   بدین اژدها ماه خواهم گرفت(۱۶۱, ۲۳)

Qılıncla tac, taxt alacağam, bu əjdəhayla(qılıncla) ayı alacağam

بائین جمشیدهرروزشاه   شدی برسرگاه درصبحگاه(۲۳۳, ۹۹)

Şah, hər gün, səhər Cəmşid aini ilə taxta qalxardı

گاه birinci beytdə «taxt», ikinci beytdə həm «taxt» və həm də mürəkkəb sözün tərkib hissəsində «vaxt» mənasında işlənmişdir.

گاه sözünün müstəqil şəkildə «vaxt, zaman» mənasına isə aşağıdakı beyt misal ola bilər.

جهانش گه صلح وجنگ آزمود   زجنگش زیان دید وازصلح سود(۸۵, ۳۶)

Dünya onu gah sülhdə, gah müharibədə sınadı, müharibədən ziyan, sülhdən xeyir gördü

Beytdə işlənən گه (gəh), گاه -ın qısa formasıdır.

«Şərəfnamə»də گاه (گه)- la işlənən mürəkkəb isimlərə aşağıdakı sözləri də daxil etmək olar: خوابگاه(xabqah) - yataq, گذرگاه (qozərqah) - keçid, لنگرگه (ləngərqəh) - ləngər salınan yer, کارگاه (karqah) - emalatxana, iş yeri, نوبتگه (noubətgəh) - gözətçi yeri, رزمگاه (rəzmqah) - döyüş yeri, müharibə və s.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Nizami dilində kopulativ, yəni, köməkçi vasitə olmadan iki və ikidən artıq sözün birləşməsi yolu ilə əmələ gələn isimlərdən başqa, determinativ, yəni, köməkçi vasitələrin iştirakı ilə yaranan mürəkkəb isimlərə də təsadüf olunur. Məsələn:

چوبدستی (çubdəsti) - məzəmmət, پامردی (pamərdi) - mərdlik, جهانپادشاهی (cəhanpadşahi) - dünya şahlığı, کشمکش (keşməkeş) - çəkişmə, سراپرده (sərapərde) - baş çadır, رسم و راه (rəsmorah) - adət- ənənə, مرزوبوم (mərzobum) - ölkə, ترانگاترنگ (təranqatərəng) - müxtəlif dəmir alətlərin biri-birinə toqquşmasından yaranan səs, نادلپسند (nadelpəsənd) - xoşagəlməz, داروگیر (darogir) - döyüş, müharibə və s bu kimi sözlərə lüğət maddələri yazılarkən buradakı ön, orta və sonda işlənən köməkçi söz düzəldici vasitələrə də ayrıca yer ayrılmış, onların funksiyaları göstərilmişdir. Məs.:

که چندین خلایق در این داروگیر   چراکشت بایدبشمشیروتیر(۱۱۱, ۸۰)

Ki, bu qədər insan bu müharibədə nə üçün qılınc və oxla ölməliydi.

Beytindəki داروگیر (dar-o-gir) - müharibə sözünə aşağıdakı lüğət maddələri yazılmışdır:

داروگیر (dar-o-gir) - müharibə

و (o) - sözdüzəldici orta şəkilçi(infiks).

Əlbəttə, lüğət maddələrinin hər birini onların işləndiyi beyt tamamlayır.

Aşağıdakı beyt isə ikidən artıq sözdən ibarət mürəkkəb isimlərin lüğətdə yerləşdirilməsi baxımından maraqlı olduğu üçün verilmişdir.

زده برمیان گوهرآگین کمر   درآورده پولاد هندی بسر(۹۶, ۱۸۹)

Belinə inci ilə bəzənmiş kəmər bağlayıb, başına poladdan hindi (papaq) qoyub...

Burada گوهرآگین کمر (qouhəraginkəmər), اضافهء مقلوب (ezafe-ye məqlub) - «izafətin çevrilməsi» yolu ilə mürəkkəb söz şəklinə düşmüşdür. Odur ki, bu kimi sözlərə bir lüğət maddəsi yazılmışdır.

B. SİFƏTLƏR: Məlumdur ki, bu nitq hissəsi məna çalarlarının zənginliyi ilə bərabər, həm də dərəcələrinə və quruluş növlərinə görə biri-digərindən fərqlənirlər. Lüğətdə sifətlərin yerləşdirilməsi, onların keyfiyyət dərəcələri və quruluş müxtəlifliyinə əsaslanmışdır. Belə ki, sifətlər Nizami dilində hansı dərəcədə verilsə də, onlar adi dərəcədə lüğətin sözlüyünə salınmış, dərəcə göstəriciləri isə ayrıca söz maddələrində verilmişdir. Aşağıdakı beytə diqqət yetirək:

تونی برترین دانش آموزپاک   زدانش قلم رانده برلوح خاک(۳, ۴)

Ən yüksək, təmiz bilik öyrədən, yer üzünə bilik səpən sənsən

Burada برترین (bərtərin) - Ən yüksək sözünə iki lüğət maddəsi yazılmışdır: بر və ترین

Söz maddələrinin hər birində beyt, səhifəsi və nömrəsi göstərilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Nizami dilində hər bir nitq hissəsi, o cümlədən sifətlər çox vaxt isimləşir. Odur ki, lüğət maddələrinin daxilində, şairin dilində hansı nitq hissəsi kimi işlənməsi lazımi qeydlə nəzərə çatdırılır. Məs.:

سکندرچودانست کان تندمیغ   بتندربرآردهمی برق تیغ(۱۳۹, ۲۴)

İskəndər o qara buludun (Dara və qoşunu) coşmuş şirlərə (İskəndər və qoşununa) ildırım qılıncı yağdıracağını bilincə

Beytdəki تند میغ (tondmiğ) - qara bulud (Dara və qoşunu), تندر (tondər) - coşmuş şirlər (İskəndər və qoşunu) və برق تیغ (bərğtir) - ildırım qılıncı sözləri keyfiyyət bildirən sifətlər olsa da, burada substantivləşərək isim kimi işlənmişlər. Ona görə də bu sözlərin lüğət maddələrində onların bu xüsusiyyətləri haqqında lazımi qeydlər edilmişdir. Məs.:

تندمیغ (tondmiğ) - isim. Coşmuş tufan. Dara və onun qoşunu nəzərdə tutulur.

تندر (tondər) - İsim. Coşmuş şir. İskəndər və rum qoşunu nəzərdə tutulur.

برق میغ (bərqmiğ) - İsim. İldırım təsirli qılınc.

Əlbəttə, hər üç söz maddəsində beyt təkrarən verilir.

C. SAYLAR. Bu nitq hissəsinə aid söz maddələri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Miqdar sayları:

نه (noh) - doqquz

چونه مه برآمدبر آبستنی   بجنبش درآمدرگ رستنی(۶۷, ۴۷)

Hamiləliyindən doqquz ay keçincə, qurtuluş damarı hərəkətə gəldi

یک (yek) - bir

فروماندمردازز رانگیختن   وزان یک عدد درصدآمیختن(۲۳, ۸)

Kişi qızılın düşməsindən, birin yüzə qarışmasından mat qaldı.

Beytdəki صد (səd) də miqdar sayı olduğundan beyt həmin lüğət maddəsində təkrarən verilir, amma burada o, say yox, isim kimi təqdim edilir. Çünki, bu beytdə həmin say isimləşmişdir. Yəni:

صد (səd) - İsim. Yüz

فروماندمردازز انگیختن   وزان یک عدد درصدآمیختن(۲۳, ۸)

Və ya aşağıdakı beytə nəzər salaq:

که بسیارنایدبر اندکی   یکی وا صدآیدنه صدوایکی(۲۳, ۱۵)

Ki, çox azın yanına gəlməz, yüz birin yox, bir yüzün yanına gələr,

Əlbəttə, buradakı saylar rəqəmlərin adını bildirir və isimləşib. Odur ki, onlar söz maddələrində isim kimi təqdim edilmişlər. Burada, həm də yalnız miqdar sayları deyil, qeyri-müəyyən saylar اندک (əndək), بسیار (besyar) da substantivləşməyə məruz qalmışdır.

2. Sıra sayları məlumdur ki, م (om), امین (omin) və این (in) sözdüzəldici şəkilçiləri vasitəsilə əmələ gəlirlər. Odur ki, onların hər birinə iki söz maddəsi verilir. Məsələn:

باغازملک اولین رایتی   بپایان دورآخرین آیتی(۱۹, ۷۲)

Yaranışın ilk bayrağı, dövranın son ayətisən

Ç. ƏVƏZLİKLƏR. Bu nitq hissəsi Nizami dilində çox konkret mənalar kəsb edir. Burada izahat verəndə diqqət ona yönəldilmişdir ki, onlar nəyi və kimi əvəz edirlər. Söz maddələrində məhz əvəz olunan məfhumun özü, onun adı verilir. Misallara müraciət edək:

چوشدحجتت برخدانی درست   خرددادبرتوگوانی درست(۳, ۵)

Tanrılığına dəlil tapılan andan ağıl sənə şahid oldu

جواهرتوبخشی دل سنگ را   تودرروی جوهرکشی رنگ را(۳, ۱۰)

Daşı cəvahirə çevirən sənsən Cəvahirə rəng verən sənsən

Beytlərdəki تو (to) Allaha müraciətlə işlənmişdir. Odur ki, buradakı həmin şəxs əvəzliyinin kimin adının əvəzində işləndiyi göstərilir. Yəni belə:

تو (to) - Sən (Allaha işarədir). Sonra beyt verilir.

Deyilənlərə aşağıdakılar da misaldır:

توبنشین گراوباتوجنگ آورد   بروتیغ توکارتنگ آورد(۱۲۳, ۸۷)

Sən otur gözlə, o səninlə müharibə edərsə, sənin qılıncın ona dünyanı dar edər.

زدست تویک تیغ برداشتن   زدشمن سروتیغ بگذاشتن(۱۲۳, ۸۸)

Səndən ələ qılınc almaq, düşməndən baş və qılınc vermək.

زدارانیایدبجزنای ونوش   گرآیدبتوخونش آیدبجوش(۱۲۳, ۹۰)

Dara əylənməkdən başqa iş bilməz, sənə hücum edərsə qanı coşar.

شبیخون توتابیابان زنگ   تماشای اوتا شبستان تنگ(۱۲۳, ۹۲)

Sənin zəfərin Zəngibaradək, onun işi dar hərəmxanadır.

تودین پروری خصم کین پرورست   فرشته دگراهرمن دیگرست(۱۲۳, ۹۳)

Sən din, düşmən, kin yayır, mələk başqa, Əhrimən, başqadır.

توشمشیرگیری و اوجام گیر   تو برسرنشینی واوبرسریر(۱۲۳, ۹۴)

Sən, qılınc vurursan, o, badə içir, sən, başda, o, taxtda oturur.

توبادادی اوهست بیدادگر   تومیزان زوراوترازوی زر(۱۲۴, ۹۵)

Sən, ədalətli, o, ədalətsizdir. Sən, güc, o, qızıl tərəzisidir.

توبیداری اوبیخودی میکند   تو نیکی کنی اوبدی میکند(۱۲۴, ۹۶)

Sən, ayıq, o, huşsuzdur. Sən, yaxşılıq, o, pislik edir

Yuxarıda ədəbi priyom, yəni tərəf müqabillərin tutuşdurulması nəticəsində Əflatun və Aristotelin dili ilə deyilmiş bu beytlərdə تو (to), İskəndərə, او (u) isə Daraya işarədir. Lüğətdə hər iki əvəzliyin izahında «sən», «o» yazıb, onunla kifayətlənmək olmaz. Və ya həmin beytlərdə göstərilən əvəzlikləri təkrar kimi nəzərə almaq Nizami leksikasının xüsusiyyətlərinə biganəlik olar. Həm də, bu xüsusiyyətlər «Xəmsə» nin məsnəvilərini nəyə görəsə parçalayıb işlərkən meydana çıxır. Yəni hər hansı beyti əsərdən mücərrəd şəkildə, onun sözlərinin təhtəl-ləfz mənalarını nəzərə almadan işlərkən belə hallar üz verir. Həmçinin yuxarıdakı beytlərin hər biri ayrı götürülərsə, tərtibçi bu əvəzliklərin qarşısında, deyildiyi kimi, «sən» və «o» yazıb işini bitmiş hesab edəcək.

Bu xarakterli digər əvəzliklərin mətni mənalarına da nəzər salaq:

برآن کس که شد دزدبنگاه من   بس است این مثل شحنهء راه من(۲۳, ۱۶)

Mənim mənəvi sərvətimin oğrusuna yol gözətçisi məsəlim bəsdir.

گروهی زدیوان دستوراو   بحکمت نوشتندمنشوراو(۴۳, ۴۳)

Onun divanından olan bir qrup, onu filosof kimi qələmə aldılar.

بیونان زمین بودماوای او   بمقدونیه خاص ترجای او(۶۴, ۶)

Yaşadığı yer Yunanıstan, Məqduniyə (Makedoniya) vətəni idi.

7457
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

وزین بیخبر بدکه پروردگار   چگونه وراپروردوقت کار(۶۵, ۲۳)

Allahın ona işdə kömək etməsindən xəbərsiz idi.

برآن مهربان شه چنان مهربان   که جزیاد اونامدش برزبان(۶۷, ۴۴)

O mehribana şah elə mehriban idi ki, yalnız onu xatırlayırdı.

نشایدسرازحکم اوتافتن   جزاوحاکمی کی توان یافتن(۱۵۵, ۱۰)

Onun hökmündən boyun qaçırmaq yaramaz. Ondan başqa bir hakim necə tapmaq olar.

بدستوری اوشوی شغل سنج   که دستوردانا به ازتیغ وگنج(۷۱, ۳۶)

Onun məsləhəti ilə işləyərsən. Çünki, ağıllı vəzir(məsləhətçi) qılınc və xəzinədən yaxşıdır.

چوکردزبانی سپه رازبون   نیامدبناورداوکس برون(۹۶, ۱۸۶)

Vəhşi döyüşçü qoşunu zəbun etdiyindən, onunla vuruşa bir kəs çıxmadı.

Beytlərdən göründüyü kimi, من , او və وی əvəzliklərinin mətni mənaları müxtəlifdir, yəni sıra ilə Nizami, İskəndər, Filiqus, yenə İskəndər, Filiqusun kənizi, Allah, Ərəstu və Zərracəni əvəz edirlər. Belə əvəzliklərə «Şərəfnamə» də çox təsadüf olunur, lüğət maddələrində göstərilən xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq onların mətni mənaları verilmişdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Nizami dilində او (u) əvəzliyi universaldır, həm canlı, həm də cansız varlıqları əvəz etməyə qadirdir. Məs.:

زهردانشی کوبودرقیاس   وزوگرددانديشه معنی شناس(۷۰, ۱۸)

Məlum olan, ağlın dərk etdiyi hər bir elmi…

جهان چیست بگذرزنیرنگ او   رهانی بچنگ آورازچنگ او(۷۳, ۶۱)

Dünya nədir? Onun fitnəsindən uzaq, çəngindən azad ol

Yuxarıdakı beytlərdə او əvəzliyi birincidə iki dəfə elm, bilik, ikincidə dünya sözünü əvəz etmişdir.

Nəzərə alınsa ki, «Şərəfnamə»də külli miqdarda canlı və cansız personajlar mövcuddur və او (u) onları münasib şəkildə ifadə imkanına malikdir, o zaman bu şəxs əvəzliyinin müəyyənləşdirilməsinin nə qədər çətin və maraqlı olduğu aydınlaşar.

Buna görə də yuxarıda verilən qeydləri burada təkrar etməyə dəyər ki, hər hansı bir əsərin lüğətini yazarkən onun sözlərini əvvəldən, düzgün olmadan müəyyənləşdirib əlifba sırasına düzüb, onlar əsasında məna yazmaq məqsədəuyğun iş deyil. Çünki, başqa söz maddələri kimi əvəzliklərin də mətni mənalarını vermək üçün, onu əsərdən ayrılmış beytlər əsasında yox, əsər əsasında yazmaq lazımdır. Misal üçün, yuxarıdakı beytlərdəki əvəzlikləri əsərdən kənar oxuyanda bilmək olmur ki, orada

kim və nə nəzərdə tutulmuşdur. Bu, xüsusilə o beytlərdə nəzərə çarpır ki, əvəz olunanın adı çəkilmir. Məsələn aşağıdakı beytdə, ayrıca, mətndən kənar «o» dedikdə kimin nəzərdə tutulduğu məlum olmur.

گروهی زدیوان دستور او   بحکمت نوشتند منشوراو(۴۳, ۴۳)

Onun divanından olan bir qrup, onu filosof kimi qələmə aldı.

Yəqin ki, lüğət tərtibçisi ona verilən beytdə او-nun qarşısında «o» yazaraq, işini bitmiş hesab edəcək. Tərtibçi mücərrəd şəkildə ona verilmiş bu beytdə söhbətin İskəndərdən getdiyini haradan bilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzən Nizami özü tərtibçinin köməyinə çatır. Yəni, aşağıdakı beytdə, gördüyümüz kimi, Nizami beytin birinci misrasında, aydın şəkildə bir şey haqqında sual verir, ikinci misrada, onu əvəzlik vasitəsilə aydınlaşdırır, söz təkrarının qarşısını alır. Məs.:

جهان چیست بگذرزنیرنگ او   رهانی بچنگ آورازچنگ او(۷۳, ۶۱)

Burada şair özü aydınlaşdırır ki, «onun fitnəsi», «onun çəngi» dedikdə, «o» dünyadır. Bunu «dünyanın hiyləsi», «dünyanın çəngi» kimi başa düşmək lazımdır. Və ya:

زهردانشی کوبودرقیاس   وزوگرددانديشه معنی شناس(۷۰, ۱۸)

Burada, iki təyin budaq cümləsi vasitəsilə müəyyənləşir ki, beytdə qısa şəkildə verilən او (u), دانش –in əvəzedicisidir və onun təkrarən daha iki dəfə verilməsinin qarşısını alır.

Əlbəttə, yuxarıda deyilənlər başqa əvəzliklərə də aid edilməlidir. Odur ki, onlara aid söz maddələrində göstərilən cəhətlər imkan daxilində nəzərə alınmışdır. Aşağıdakı beytə nəzər yetirək:

خدایا جهان پادشائی تراست   زماخدمت آید خدائی تراست(۳, ۱)

İlahi, dünya şahlığı sənindir. Bizlər xidmətçiyik, şahlıq sənindir.

Burada, Nizami «ما» dedikdə birinci şəxsin cəmi bizi yox, bizləri, yəni Allahın yaratdıqlarını, bütün varlıqları nəzərdə tutmuşdur. Buradakı ما –nı mücərrəd şəkildə ayırıb onu «biz» kimi təqdim etsək, bir qrup şəxs nəzərdə tutular, məna pozular. Burada yaradanla yaranmışlır müsbət mənada bədii oppozisiyadır. Dünya padşahı və onun bəndələri.

Dediklərimizi yenə də Nizami öz sözlərilə təsdiqləyir:

همه آفریدست بالاوپست   تونی آفریننده‌ء هرچه هست(۳, ۴)

Yuxarı, aşağı, hamısı yaranandır. Mövcud olanları yaradan sənsən.

Beytdə, sanki, şair yuxarıdakı ما –nı همه əvəzliyi vasitəsilə açır, همه isə هرچه هست -i müəyyənləşdirir. Başqa sözlə, Nizami özü çox maraqlı sinonim cərgəsi verərək ما –nı izah edir.

Yəni: ما – همه – هرچه هست – biz = hamı = mövcud olan hər şey

خدا – جهان پادشائی – آفریننده - Allah = dünya şahlığı = yaradan

Verilən misallardan bir daha aydınlaşır ki, qeyri-müəyyən əvəzlikləri ilə əlaqədar söz maddələrini yazarkən bədii ədəbiyyatın, o cümlədən Nizami dilinin bütün incəliklərini götür-qoy etməli, deyilənlərə əməl olunmalıdır.

Nizami dilində işarə əvəzlikləri ilə əlaqədar da maraqlı cəhətlərlə qarşılaşırıq. Belə ki, başqa bədii ədəbiyyatın dilində olduğu kimi, «Şərəfnamə»də də işarə əvəzlikləri hər zaman konkret bir varlığı ifadə edir. Odur ki, şairin dilində işarə əvəzliklərinin söz maddələrinin sayı və mənaları qeyri-məhduddur. Dediklərimizə aşağıdakılar misal ola bilər:

بموکب روان لشگر از هرکنار   نه چندان که داندکس آنر اشمار(۱۱۴, ۲۵)

Hər tərəfdən gələn süvari qoşun hər kəsin onu saya biləcəyi qədər deyildi.

حسابی بجزکامرانی نداشت   ازآن به کسی زندگانی نداشت(۱۱۹, ۱۶)

Xoşbəxtlikdən başqa bir şey yox idi, heç kəsin bundan yaxşı həyatı yox idi.

گه این مغزآنر ابمنقارخست   گه آن بال اینر ابناخن شکست(۱۲۰, ۴۱)

Gah bu, onun beynini dimdikləyir, gah o, bunun qanadını caynağı ilə qırırdı.

ترآن کفایت که شمشیرمن   نیاردسرتخت توزیرمن(۱۳۲, ۵۱)

Sənə o bəsdir ki, mənim qılıncım sənin taxtını mənim altıma gətirmir (səni taxtdan salmır).

برآنم میاور که عزم آورم   بهم پنجه باتورزم آورم(۱۳۲, ۵۴)

Məni məcbur etmə ki, gəlib səninlə müharibədə pəncələşəm

زچوگان وگوی اندرآمدنخست   که طفلی توبازی بدین کن درست(۱۳۵, ۸۸)

Əvvəl çövqanla top ortaya gəldi ki, sən uşaqsan, bunlarla oyna.

چه خواهی زمن باچنین بودسست   همان گیرنابوده بودم نخست(۱۲, ۳۷)

Belə halsız varlığımdan nə istəyirsən, onu götür, əvvəldən yox idim.

چنان برکشیدی وبستی نگار   که به زان نیاردخردرشمار(۴, ۱۴)

Sən şəkli elə çəkib düzəltdin ki, ağıl ondan yaxşısını düşünə bilməz.

چنان آفریدی زمین و زمان   همان گردش انجم وآسمان(۴, ۱۸)

Zamanı, yeri, ulduzların, asimanın hərəkətini elə yaratdın ki, …

که آنرا شمردن توان درقیاس   کسانیکه هستند لشگرشناس(۱۳۸, ۱۹)

Ki, onun sayını qoşuna bələd adamlar müəyyənləşdirə bilərlər.

Yuxarıdakı beytlərdə işlənmiş işarə əvəzliklərinin ifadə etdikləri mənaların müxtəlifliyini nəzərə alaraq, onların hər birinə ayrıca söz maddəsi ayrılmışdır. Belə ki, həmin işarə əvəzlikləri, sıra ilə aşağıdakı mənalarda işlədilmişlər: İskəndərin qoşunu, xoşbəxt həyat, uzaq kəklik,

yaxın kəklik, qılıncın onu kəsməməsi, müharibəyə başlamağa, kuy və çövqan, istədiyi, yaranışın tərzi və Daranın qoşununa işarədir.

Və ya aşağıdakı beytdə آن və این - in mənalarına baxaq:

اگر رومی اندیشدازجنگ زنگ   عجب نیست کین ماهیست آن نهنگ(۸۹, ۸۶)

Rumi Zəngilərlə müharibə etmək fikrindədirsə, təəccüblü deyil, çünki, bu, balıq, o, nəhəngdir.

Beytdəki آن və این -in qarşısında onların nominativ mənalarını yazmaqla kifayətlənmək və ya müvafiq kartoçkalarda onların işləndiyi beytin səhifə və nömrəsini yazmaqla iş başa çatdırılmamış, beytdə onların nəyə işarə etdikləri müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, burada این, زنگی –ni, آن, رومی –ni əvəz etdiyindən, lüğətdə həmin mənalar bu əvəzliklərin yeni söz maddələrinin artmasına səbəb olur.

Məlum olduğu kimi, bu işarə əvəzliklərinin bir xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, onlar təyin rolunda sözlərə yanaşaraq, söz birləşməsi əmələ gətirirlər. Bu zaman onlar, təyin etdikləri sözlə birlikdə konkret mənalar ifadə edirlər. Yəni, lüğət maddələrində həmin birləşmələrdəki təkib hissələri ayrılmamış və müəyyən söz maddələrində, yəni işarə əvəzliyinin maddəsində verilmişdir. Beytlərə müraciət edək:

درین عالم آبادگرددبگنج   درآن عالم آزادگرددزرنج(۶, ۵۲)

Bu dünyada xəzinə ilə məmnun olar, o dünyada əziyyətdən azad olar.

Beytdə این عالم (in aləm) və آن عالم (an aləm) birləşmələrində məlumdur ki, insanın yaşadığı bu dünya və öldükdən sonra getdiyi o dünya nəzərdə tutulur. Bu birləşmələrin mənasını konkretləşdirən این və آن –nı oradan ayıranda məna itir, عالم sözü bir məna ifadə edir. Aşağıdakılar o cümlədəndir:

که بدل شدنداین سپاه دلیر   زشمشیرناخورده گشتند سیر(۸۸, ۷۳)

Ki, bu cəsarətli qoşun, qorxdu, qılınc zərbəsini dadmamış, doydu.

بلشگرتوان کردن این کارزار   بتنهاچه برخیزدازیک سوار(۸۸, ۷۴)

Bu müharibəni qoşunla etmək olar, tənha bir süvari əsgərdən nə çıxar.

گرآزرم خواهیم ازین سگدلان   نخوانندمان عاقلان عاقلان(۸۹, ۸۸)

Əgər bu itürəklilərdən aman istəsək, ağıllılar bizi ağıllı adlandırmaz.

چوآن آدمی خواره یابدخبر   که هست آدمیخوارهء زوبتر(۹۰, ۱۰۳)

Əgər o adamyeyən, ondan da artıq adamyeyən olduğundan xəbər tutsa…

سکندرچودانست کان تندمیغ   بتندربرآردهمی برق تیغ(۱۳۹, ۲۴)

İskəndər o qara buludun coşmuş şirlərə ildırım qılıncı yağdıracağını bilincə

سیاهی گرفتی سپیدی بگیر   چنین ابلقی بایدت ناگزیر (۱۲۰, ۲۷)

Qaranı (Zəngibanı) aldın, ağı (İranı) da al, belə ala-bula sənə vacibdir.

Oxşarlarını daha çox gətirə biləcəyimiz bu beytlərdə این سپاه دلیر (in sepah-e dəlir) İskəndərin qoşununa, این کارزار (in karzar) Rum və Zəngi müharibəsinə, این سگدلان (in səgdelan) zəngilərə, آن آدمی خواره (an adəmixare) Zənci sərkərdəsinə, چنین ابلق (çenin əbləğ) İran və Zəngi qarışığı(ala-bula) na, آن تندمیغ (an tondmiğ) Daraya işarədir. Öz-özlüyündə aydındır ki, bunları işarə əvəzliklərindən ayrı işlətsək, əvvəla, həmin birləşmələr sözə çevrilər, ikinci, Nizami dilində işlənən mənalarını itirər, üçüncü, şairin leksik üslubuna xələl gətirərlər.

Bu birləşmələrdə nəzər diqqəti cəlb edən bir cəhət də ondan ibarətdir ki, onlar əsərdə personajları xarakterizə edən epitetlərdir. Epitetlərin lüğətdə verilməsinin bir xüsusiyyəti də odur ki, onları mənalandıranda müəllifin semantik üslubiyyatı əsas götürülmüşdür. Verilən dil vahidlərinin mənaları məhz Nizaminin bu üslubuna əsaslandığı üçün düzgün hesab olunur və bu prinsipə riayət olunur.

İşarə əvəzliklərinin başqa bir xüsusiyyəti də yuxarıda, cümlənin qeyri-müstəqil üzvlərindən bəhs olunanda verilmişdir.

Nizami dilində diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də burada işlənən *bitişən əvəzliklərin geniş işlənməsidir*. Belə əvəzliklərə fars dilində müxtəlif nitq hissələrinə aid qrammatik kateqoriyalar göstəricisi olsalar da, hər zaman özündə şəxs yükünü daşıyan və fars dilində aşağıdakı terminlər adı altında üç qrupa ayrılan sözdəyişdirici şəkilçilər daxildir:

1. ضمایر متصلهء نسبی (zəmayer-e mottəsele-ye nesbi) - Nisbət şəkilçiləri

2. ضمایر متصلهء شخصی (zəmayer-e mottəsele-ye şəxsi) - Şəxs sonluqları

3. ضمایرمتصلهء مفعولی (zəmayer-e mottəsele-ye məf'uli) - Tamamlıq vəzifəsində işlənən bitişən əvəzliklər.

Fars dilində qrammatik formalar yaradan bu şəkilçilərin hər birinə aid bir söz maddəsi ayrılmış, onların qarşısında leksik- qrammatik funksiyaları göstərilmişdir. Aşağıdakı söz maddələrinə nəzər salaq:

ت (ət) – II ş. t. nisbət şəkilçisi

چوشدحجتت برخدائی درست　　　خرددادبرتوگوائی نخست(۳, ۵)

Xudalığa dəlilin tapılınca, birinci, ağıl sənə şahid oldu.

ت (ət) - II ş. t. vasitəli və vasitəsiz tamamlıqları bildirir.

بهرگوشه کافتم ثناخوانمت　　　بهرچه باشم خدادانمت(۹, ۸۹)

Hansı küncdə olsam sənə dua edirəm, nə olsam səni xuda bilirəm

ت (ət) - II ş. t. vasitəsiz tamamlığı bildirir.

پسندیدگی کن که باشی عزیز　　　پسندیدگانت پسندندنیز(۴۰, ۸)

Düzgünlüyə rəğbət et ki, əziz olasan, rəğbətə layiq olanlar da sənə rəğbət etsinlər.

مان (-e man) - I ş. c. vasitəsiz tamamlığı bildirir

گرآزرم خواهیم ازین سگدلان　　　نخوانندمان عاقلان عاقلان(۸۹, ۸۸)

Əgər bu itürəklilərdən aman istəsək, ağıllılar bizi ağıllı adlandırmazlar.

ام (əm) - I ş. t. vasitəli tamamlığı bildirir.

چه فرمایدم شاه فیروزرای　　　که فرمان فرمانده آرم بجای(۱۳۴, ۸۳)

Qələbə fikirli şah mənə nə buyursa, buyuranın buyruğunu yerinə yetirərəm.

FELLƏR. Bu nitq hissəsi ilə əlaqədar aşağıdakı lüğət maddələri mövcuddur.

1. Müstəqil mənalı, ayrıca şəkildə işlənən bütün sadə fellərin Nizami dilində, o cümlədən, «Şərəfnamə»dəki qrammatik formasından asılı olmayaraq, məsdərləri. Qrammatik forma dedikdə, təbii ki, felin təsrif olunan şəkilləri nəzərdə tutulur. Bunlar da felin zaman, şəxs, kəmiyyət, *tərz, təsdiq və inkar kateqoriyaları* əsasında meydana çıxır. Məsələn:

پژوهندهء گفت بدخواه مست　　　شب و روز غافل شدآنجا که هست(۱۳۸, ۱۴)

Kəşfiyyatçı dedi ki, oradakı məst düşmən, bütün günü xəbərsizdir.

رسیدندزنهاریان خیل خیل　　　که طوفان بدریادرآوردسیل(۱۳۸, ۱۲)

Məzlumlar sürü ilə gəlib dedilər ki, tufan dənizə sel gətirdi.

سکندر چودانست کان تندمیغ　　　بتندربرآردهمی برق تیغ(۱۳۹, ۲۴)

İskəndər o qara buludun coşmuş şirə ildırım qılıncı yağdıracağını bilincə

فرستاد تا لشگراز هردیار　　　روانه شود بردرشهریار(۱۳۹،۲۵)

Göndərdi ki, hər diyardan şahın sarayına qoşun gəlsin

Misal gətirdiyimiz beytlərdə گفتن ،رسیدن، دانستن، فرستادن sadə felləri lüğətdə məsdər formasında verilmiş, onların qrammatik forma göstəricilərinin (zaman, şəxs) hər biri müvafiq lüğət maddələrində yerləşdirilmişlər.

2. Məlum olduğu kimi fars dilində müstəqil mənalı düzəltmə fellər də yox deyildir. Belə ki, bir qrup fellər, sadə fellərin kökünə müəyyən şəkilçilərin artırılması yolu ilə əmələ gələrək, yeni qrammatik məna kəsb edirlər, başqa sözlə desək, təsirlilik kateqoriyasına mənsub olurlar. Belə şəkilçilərə آن və آنی -ni misal göstərmək olar. Həmin şəkilçilər lüğətdə ayrıca söz maddəsi təşkil edirlər. Məs.:

بدارا رساند از اسکندرجواب   جوابی گلوگیرچون زهرناب(۱۳۶, ۱۰۴)

İskəndərdən Daraya xalis zəhər kimi boğaz tıxayan bir cavab çatdırdı

Beytdəki رساندن (rəsandən) - çatdırmaq təsirli feli, رسیدن (rəsidən) - çatmaq təsirsiz feldən orta şəkilçi (infiks) vasitəsilə həm şəklini, həm də mənasını dəyişmiş düzəltmə fel olduğundan, lüğətdə ona iki söz maddəsi ayrılmışdır.

3. Prefiksli fellərə də lüğətdə iki söz maddəsi ayrılmışdır. Yəni belə quruluşlu fellərin mənalandırılmasında həmin prefikslərin xüsusi leksik - qrammatik xüsusiyyətləri olduğundan, onların ayrıca söz maddələrində verilməsi zərurəti yaranmışdır. Məsələn:

فروبسته چشم آن تن خوابناک   بدوگفت برخیزازاین خون وخواب(۱۸۳, ۱۱۵)

O yuxulu bədən, gözübağlı ona dedi: Bu qan və yuxudan uzaq ol.

درخت کیانرافروریخت بار   کفن دوخت بردرع اسفندیار(۱۸۷, ۱۷۹)

Kiyan ağacının barını tökdü, İsfəndiyara zireh əvəzinə kəfən tikdi.

شبانگه که صدرنگ بیندبکار   برآیدبصددست چون نوبهار(۱۹۱, ۲۲۲)

Yüz oyunlu gecə, təzə bahar kimi əli (ulduz çiçəklərilə) dolu gəlir

چوآیی بدرگاه مهدی فرود   بمهدمن آورزمهدی درود(۱۹۱, ۴)

Mehdinin dərgahına üz qoyanda, mənim qəbrimə (ruhuma) Mehdidən rəhmət dilə.

نوازادهٔ زنگه راباز جست   طلب کردوزنگارازآیینه شست(۱۹۶, ۷۶)

Zəngənin nəvəsini soraqladı, çağırıb kini yox etdi

چوآمدبدهلیزدرگه فراز   زمانی برآسودازان ترکتاز(۲۵۵, ۹۰)

Sarayın eyvanına qalxdı, bir müddət yürüşdən dincəldi.

Beytlərdə işlənən برخاستن (bər xastən), فروریختن (foru rixtən), برآمدن (bər amədən), فرودآمدن (forud amədən), بازجستن (baz costən), فراز آمدن (fəraz amədən) kimi fellər prefikslərlə birlikdə verilir.

4. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, fars dilində, o cümlədən, «Şərəf-namə» də kökalma baxımından çoxlu qaydasız fellər vardır. Bu fellərin ayrıca verilməsi də nəzərdən qaçmamış, onların hər birinə bir lüğət maddəsi ayrılmışdır.

5. Mürəkkəb fellər adı altında o fellər nəzərdə tutulur ki, onlar isim hissəsi və köməkçi fellərdən ibarətdirlər. Bəzən isə, köməkçi fellər, həm də *müstəqil mənada işlənmə xüsusiyyətinə malikdirlər. Belə halları* nəzərə alaraq, həmin fellərin isim hissəsi baş söz kimi ayrıca götürülür, mənası verilir, sonra, həmin söz maddəsinin müvafiq yerində, köməkçi fellə əmələ gələn mürəkkəb fel verilir. Məs.:

بکام از جوانی توانی رسید   چوپیری رسدگوشه باید گزید(۱۹۸, ۹۶)

Cavanlıqda kama çatmaq olar, qocalıqda küncə çəkilmək gərək.

Beytdə mürəkkəb fel şəklində verilmiş گوشه گزیدن (quşe qozidən) - künc axtarmaq idiomatik ifadəsi lüğətdə گوشه (quşe) - künc söz maddəsində yerləşdirilmişdir. Aşağıdakı beytlərdə təsadüf olunan چاره سازی کردن (çaresazi kərdən), ایمن شدن (imən şodən), خبرداشتن (xəbər daştən), چاره دیدن (çare didən) kimi fellər də bu qəbildəndir.

بافکندنش چاره سازی کنند   وزودعوی بینیازی کنند(۱۹۸, ۱۰۱)

Onu yıxmaq üçün yol axtararlar, ona möhtac olmadıqlarını bildirərlər.

بپوشیدن وخوردن نیک بهر   شدندایمن از خوردن تیغ وزهر(۱۹۸, ۱۰۵)

Yeyib geymək qismət oldu, oxlanmaq, zəhərlənməkdən arxayınlaşdılar.

چوشه دیدکان یادگارکیان   خبر دارداز کارسود و زیان(۱۹۸, ۱۰۶)

Şah o Kiyan yadigarının faydalı və ziyan işlərdən xəbərdar olduğunu bilcək.

همان چاره دیدآن خردمندشاه   که بردارد آن بنداز آن بندگاه(۲۹۰, ۳۵)

O ağıllı şah, o bağlı yerdən o bəndi götürmək üçün yol aradı.

6. Tərkibi fellər. Fars dilində, o cümlədən «Şərəfnamə»də, yuxarıda göstərilənlərdən başqa külli miqdarda ikidən artıq hissədən ibarət tərkibi fellər mövcuddur. Nizami dilində, həm tərkib, həm say və həm də mənaca maraqlı olan bu fellərin lüğətdə yerləşdirilməsi böyük diqqət tələb etmişdir. Aşağıdakı tərkibi fellərə baxaq:

جوزبرگنبدانداختن (couz bər qonbəd əndaxtən) - faydasız iş görmək, بزانونشستن (be-zanu neşəstən) - diz çökmək, بخدمت کمربستن (be-xedmət kəmər bəstən) - xidmət etmək, بمردم درآمیختن (be-mərdom dər amixtən) - adamlarla ünsiyyətdə olmaq, قصهٔ سخت رونی خواندن (qesse-ye səxtrui xandən) - sərt olmaq, جای بلبل بزاغ دادن (ca-ye bolbol be-zağ dadən) - bülbülün yerini qarğaya vermək, بزرگی بدست آوردن (bozorgi be-dəst avərdən) - boyüklük əldə etmək, برخدمت کمربستن (bər xedmət kəmər bəstən) - xidmət etmək, qulluğunda durmaq

Bu dil vahidlərini, əlbəttə, tərkib hissələrə ayırmaq olmaz. Çünki, əsasən frazeoloji ifadələr kimi işlənən bu tərkibi fellərdə elə bir özək söz vardır ki, o, bu dil vahidlərinin mənasını açmaqda əsasdır. Yuxarıdakı ifadələrin beytlərdə işlənməsinə diqqət yetirək:

چوعاجزشدندانداران تاختن   وزان جوزبرگنبد انداختن(۲۹۱, ۴۲)

O yürüşdən, o faydasız işdən bezəndə

شه ازمهربانی بدودادست   درون رفت و پیشش بزانونشست(۲۹۳, ۶۶)

Şah mehribanlıqla ona əl verdi, içəri keçib qarşısında diz çökdü

هزارش زن بکردرپیشگاه   بخدمت کمربسته هریک چوماه(۲۵۰, ۲۶)

Sarayında min bakirə qız, hər biri bir ay kimi xidmətində durmuşlar.

بمردم درآمیز اگر مردمی   که باآدمی خوگرست آدمی(۲۶, ۱۶)

Adamsansa adamlara qarış, çünki, adam adamla ünsiyyətdə olar.

چوپی سست وپوسیده گشت استخوان   دگرقصهء سخت روئی مخوان(۲۶, ۲۱)

Ayaq süstləşib, sümük kövrəkləşəndə daha sərtlik etmə.

چوباد خزآنی درآیدبباغ   زمانه دهدجای بلبل بزاغ(۲۶, ۲۴)

Payız küləyi bağda əsərsə, zamana bülbülün yerini qarğaya verər.

دلاتا بزرگی نیاری بدست   بجای بزرگان نشاید نشست(۳۰, ۳)

Ey ürək, boyüklük əldə etməyincə, böyüklərin yerində oturmaq yaramaz

فرستاد نزلی سزاواراو   کمربست برخدمت کاراو(۲۵۴, ۷۷)

Ona layiq sovqat göndərdi, işdə ona xidmət etdi.

İndi beytlərdə verilən tərkibi fellərin özək sözlərinə diqqət yetirək:

گنبد – جوزبرگنبد انداختن (couz bər qonbəd əndaxtən) - faydasız iş görmək

زانو – برزانونشستن (bər zanu neşəstən) - diz çökmək

خدمت – بخدمت کمربستن (be-xedmət kəmər bəstən) - qulluq göstərmək

مردم – بمردم درآمیختن (be-mərdom dər amixtən) - adamlara yovuşmaq

سختروئی – قصهء سختروئی خواندن (qesse-ye səxtrui xandən) - qürrələnmək

بلبل – جای بلبل بزاغ دادن (ca-ye bolbol be-zağ dadən) - bülbülün yerini sara vermək

بزرگی – بزرگی بدست آوردن (bozorgi be-dəst avərdən) - böyük mənsəb əldə etmək

خدمت – برخدمت کمربستن (bər- xedmət kəmər bəstən) - qulluq göstərmək

Göstərilən fel tərkibləri sabit ifadələr olduğundan, onları parcalamaq olmaz. Əgər belə edəriksə, onlar ya sadə, ya prefiksli ya da mürəkkəb şəklə düşərək, mənalarını dəyişəcəklər. Belə hallar baş verməsin deyə, yuxarıdakı və bu tipli digər tərkibi fellərin özək sözü müəyyənləşdirilmiş, sonra, ifadə orada yerləşdirilmişdir. O cümlədən olan yuxarıdakı özək sözlərin hər biri üçün lüğətdə söz maddələri ayrılmış, onların nominativ mənaları qeyd olunandan sonra, müvafiq yerdə ifadələr verilmiş, Nizami dilində işlənən mənası və ona şahidlik edən beyt göstərilmişdir. Məs.:

زانو (zanu) - diz...بزانو نشستن (be-zanu neşəstən) diz çökmək, təzim etmək

شه ازمهربانی بدوداددست   درون رفت وپیشش بزانو نشست(۲۹۳, ۶۶)

Şah mehribanlıqla ona əl verdi, içəri keçib qarşısında diz çökdü

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzən bir tərkibi fel müxtəlif önqoşmalarla işlənir. Əlbəttə, bu xüsusiyyətə həm fars dilinin başqa yazılı abidələrində, həm də Nizami dilində təsadüf olunur. Belə ki, önqoşmalar və sonqoşma belə abidələrdə biri digərini əvəz edərkən öz nominativ mənalarından uzaqlaşır, rəngarənglik yaradır. Bəzən isə bir ifadə sinonim mənalı iki önqoşma vasitəsilə yanaşı işlənir. Dediklərimizə بخدمت کمر بستن və برخدمت کمر بستن misal ola bilər. Burada, به və بر eyni qrammatik funksiyalara malikdir. Belə hallarda Nizami dilinin ifadələri orijinalda olduğu kimi verilir. Yəni bu ifadələrin ikisi də olduğu kimi خدمت lüğət maddəsində, əlifba sırasına əsasən göstərilir. Deyilənlər nəzərə alınaraq, həmin tərkibi fellərin lüğətdə yerləşdirilməsinə nəzər yetirək:

خدمت (xedmət) - qulluq, xidmət...بخدمت کمربستن (be-xedmət kəmər bəstən) qulluq etmək, xidmət etmək

هزارش زن بکردرپیشگاه   بخدمت کمربسته هریک چوماه(۲۵۰, ۲۶)

Onun sarayında hər biri bir ay kimi (gözəl) min bakirə qız ona xidmət edirlər.

برخدمت کمربستن (bər- xedmət kəmər bəstən) qulluq etmək, xidmət etmək

فرستادنزلی سزاواراو   کمربست برخدمت کاراو(۲۵۴, ۷۷)

Ona layiq sovqat göndərdi, işdə ona xidmət etdi.

7. Fel kökləri. Lüğətin bir hissəsini də fel kökləri təşkil edir. Əlbəttə, bu qism lüğət maddələri, yalnız qaydasız felləri əhatə edir. Onların qarşısında hansı məsdərin kökü olduğu göstərilir. Bəzən, bu köklər, Nizami dilində isim kimi işlənərək ayrıca məfhum ifadə edirlər. Bu halda, o başqa bir söz maddəsində verilir, qarşısında «isim»sözü yazılır. Məs.:

سوز (suz) - سوختن (suxtən) felinin kökü.

زبی آبیم سینه سوزد درون   قدم تاسرم غرق دریای خون(۱۸۶, ۱۵۷)

İçərimdə sinəm susuzluqdan yanır, təpəmdən dırnağa qədər qan dənizinə qərq olmuşam.

سوز (suz) - isim, dərd, kədər

سرآغازکردآنگهی رازخویش   بزدسوزخویش اندران سازخویش(۴۴۹, ۵۳۹)

Sonra öz sirrini deməyə başladı, öz kədərini belə bəstələdi.

8. Feli sifətlər. Nizami dilində, o cümlədən «Şərəfnmə»də feli sifətlər bir neçə cəhətdən nəzəri cəlb edir. Əvvəla, onların sonundan feli sifət şəkilçisinin ixtisarı müşahidə olunur. Bu hal daha çox انده (ənde) şəkilçisi ilə düzələn indiki zaman feli sifəti ilə əlaqədar nəzərə çarpır.

İkinci, feli sifətlər bu şəkildə daha çox mürəkkəb sözlərin yaranmasına xidmət edir, əksərən isə substantivləşirlər. Nəhayət, onların quruluşu onu deməyə əsas verir ki, bu növ mürəkkəb sözlər اضافه مقلوب (ezafe-ye məqlub) durlar. Yəni, izafət şəkilli söz birləşmələrinin tərəflərinin yeri dəyişilərək mürəkkəb sözə çevrilmişlər. Onların bir neçəsinə diqqət edək:

فروشندهء گوهر - گوهرفروش- gövhər satan
چينندهء خوشه – خوشه چين- başaq yığan
فروشندهء جوهر – جوهرفروش - inci satan
خورندهء ميوه – ميوه خور - meyvə yeyən
شويندهء عيب – عيب شوى -eyib yuyan
جويندهء عيب – عيب جو - eyib axtaran
خواهندهء عذر – عذرخواه - üzr istəyən
خوانندهء آفرين – آفرين خوان -afərin deyən
گردندهء جهان – جهان گرد -dünyanı gəzən
شناسندهء معنى – معنى شناس -məna bilən
پذيرندهء گزارش – گزارش پذير - peyğam qəbul edən
گيرندهء دست – دستگير- əl tutan

Bu sözlər, Nizami dilində isimləşərək, bu nitq hissəsinin bütün kateqoriyalarını qəbul edir, ياى مصدرى (ya-ye məsdəri) vasitəsilə yeni mənalı dil vahidləri yaradırlar. Məs.:

زمردم كشى ترس باشد بسى   زمردم خورى چون نترسد كسى(۸۹, ۸۷)

İnsan qırğınından qorxu çoxdur. Adam, hannibalizmdən necə qorxmasın!?

برآراست برجنگ زنگى بسيچ   بزنگى كشى نيزه راداد پيچ(۹۶, ۱۸۸)

Zənci döyüşünə silahlandı, zənci ölümünə nizəni köklədi.

Beytlərdəki مردم كشى (mərdomkoşi) - adam öldürmə, مردم خورى (mərdomxori) - adamyemə, زنگى كشى (zəngikoşi) - zənci öldürmə və bunlar kimi minlərlə belə sözlərin etimologiyası deyilənlərə misaldır.

Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil sadə feli sifətlərin qısa şəkildə işlənməsi Nizami dilində daha azdır və bu söz qrupları keçmiş zamanda fel əsası və ه (e), indiki zamanda fel kökü və انده (ənde), آن (an), ا (a), gələcək zamanda ى (ya-ye ləyaqət) vasitəsilə formalaşırlar. Odur ki, feli sifətlərin hər biri lüğətdə iki söz maddəsində yerləşdirilmişdir. Birincidə feli sifət, ikincidə onu əmələ gətirən şəkilçi. Söz maddəsində feli sifətin hansı nitq hissəsini ifadə etdiyi göstərilmişdir. Məs.:

خرامنده كبک ظفر يافته   پريداز بر كبک بر تافته(۱۲۱, ۵۰)

Qələbə çalmış kəklik, məğlub kəkliyin yanından məmnun uçdu.

Beytdə, indiki zaman feli sifəti خرامنده (xoramənde) tərzi-hərəkət zərfi rolunda işlənmiş, başqa sözlə adverbiallaşmışdır. Onun söz maddəsi belədir:

خرامنده (xoramənde) - zərflik...beyt
انده (ənde) - İndiki zaman feli sifəti düzəldən şəkilçi...beyt

شناسندگان سرانجام كار   دعاتازه كردندبرشهريار(۱۲۳, ۸۰)

Nəhayət, bilənlər, şəhriyara yenidən dua etdilər ...
شناسنده (şenasənde) -isim...beyt

Həmin sözə daha iki lüğət maddəsi yazılır. Bunlar انده və آن - dan ibarətdir. Və ya:

درآن بزم آراسته چون بهشت   گل افشانتر ازماه ارديبهشت(۱۳۰, ۲۲)

Behişt kimi bəzənmiş o məclisdə gül, ordibeheşt (aprel) ayında olduğundan da parlaq idi.

Yuxarıdakı beytində iki feli sifət işlənmişdir:
آراسته (araste) - keç. zam. feli sifəti...beyt
ه(e) - keç. zam. feli sifəti düzəldən şəkilçi...beyt
گل افشان (qoləfşan) - ind. zam. feli sifəti...beyt.
آن (an) - ind. zam. feli sifəti əmələ gətirən şəkilçi...beyt. Və ya:

زرومى سوارى توانا وچست   برآن آتش افكندخود را نخست(۹۶،۱۷۹)

Əvvəl, rumlardan bacarıqlı və cəld bir süvari özünü o atəşə atdı.

Beytdəki توانا (təvana) indiki zaman feli sifətinə aşağıdakı söz maddələri yazılır.

توانا (təvana) - ind. zam. feli sifəti...beyt
ا (a) - ind. zam. feli sifəti əmələ gətirən şəkilçi

İndi, gələcək zaman feli sifətlərinin Nizami dilində işlənməsinə aid misallara müraciət edək:

زبان چون زگرمى برآشفته شد   سخنهاى ناگفتنى گفته شد(۱۳۱،۳۴)

Elə ki, dil qəzəbdən coşdu, deyilməyəcək sözlər deyilmiş oldu.

ناگفتنى (naqoftəni) beytdə gələcək zaman feli sifətidir, ona aid söz maddələrindən biri ناگفتنى, ikincisi ى (ya-ye ləyaqət) - dir.

Nizami əsərlərinin, o cümlədən «Şərəfnamə»nin leksik tərkibinin zənginliyinin bir amili də orada feli sifət tərkiblərinin geniş şəkildə işlənməsidir. Belə tərkibləri lüğətdə yerləşdirmək üçün oradakı özəl sözü müəyyənləşdirmək lazımdır. Məsələn, burada işlənən və feli sifət tərkibləri kimi formalaşan aşağıdakı poetik ifadələrin yerləşdirildiyi lüğət maddələrinə diqqət edək:

ترنج – روى شسته ترنج (ruyşoste toronc) - üzünü yumuş narınc
شاه – شاه گيتى فروز (şah-e gitiforuz) - dünyanı işıqlandıran şah
ساقى - ساقى صبحخيز (saqi-ye sobhxiz) - səhər tezdən yuxudan duran saqi

طاوس مشرق خرام – طاوس (tavus-e məşreğxoram) - Məşriqdə gəzən tovuz

«Günəş» mənasında işlənən yuxarıdakı feli sifət tərkiblərindəki özəl sözlər, onların yanında göstərilmiş və lüğətdə, həmin dil vahidlərinin maddələrinin içərisində, müvafiq yerdə yerləşdirilmişdir. Məs.:

طاوس (tavus) - tovuz. Quş növü...طاوس مشرق خرام (tavus-e məşreğ-xoram) - Günəş.

دگرروزکان روی شسته ترنج　　　چون ریحانیان سربرون زد زکنج(۱۷۳, ۹۷)

Səhərisi gün üzünü yumuş narınc reyhan satanlar kimi küncdən çıxanda

9. Qeyd etmək lazımdır ki, fars dilinin müxtəlif növ lüğətlərində felin cümlədə tamamlıqları idarə etmək xüsusiyyətinin əks olunması da leksikoqrafın qarşısında duran mühüm vəzifələrdən hesab olunur. Odur ki, Nizaminin «Şərəfnamə» əsərinin bu lüğətində də həmin cəhət unudulmamış, yeri gəldikcə, bu qrammatik əlaqəni vermək üçün feldən sonra, onun bu cəhətini göstərmək məqsədilə qeydlər aparılmışdır. Əlbəttə, burada ədəbi fars dili ilə Nizami dilinin arasında təbii ki, bu cəhətin özünə məxsus fərqli xüsusiyyətləri ortaya çıxmamış deyildir. Belə ki, bu fərqli xüsusiyyətlər fellərin idarə üsulunun lüğətdə əks olunma işində daha çox diqqət tələb edir.

Klassik fars dilində, o cümlədən Nizami əsərlərində fellərin tamamlıqları idarə vasitələri(önqoşmalar və sonqoşma və s.) tez-tez öz funksiyalarını dəyişir və burada normativ vasitə tapmaq, onun əsasında işləmək mümkün deyildir. Odur ki, bu işin icrası fərdi şəkildə, Nizami dilinin materialları əsasında aparılmış, başlıca meyar kimi mətnin məzmunu götürülmüşdür.

پرکردن (ازچیزی) (por kərdən(əz çizi)) - doldurmaq (nə iləsə)

هم ازززکانی هم ازلعل ودر　　　بسی چرم وقنطار هاکرده پر(۱۱۱, ۷۲)

Çoxlu dəri kisə və qantarları(iri tərəziləri) doldurmuş həm mədən qızılı, həm də ləl və dürr...

10. Bir qrup lüğət maddələri də modal felləri əhatə edir. Çünki, ədəbi fars dilində olduğu kimi, Nizami əsərlərində də bir sıra fellər öz leksik mənalarından əlavə modallıq bildirmək üçün işlədilirlər ki, onlar fars dili qrammatikasında leksik qrammatik funksiyalarına görə belə qruplaşmışlar:

افعال ارادی (əf'al-e eradi) - arzu, istək modallığı ifadə edən fellər: خواستن ، آرزو داشتن،میل داشتن

افعال اقتداری (əf'al-e eğtedari) - bacarıq modallığı ifadə edən fellər: توانستن، دانستن، یارستن

افعال احتمالی (əf'al-e ehtemali) - ehtimal modallığı ifadə edən fellər: احتمال کردن،گمان کردن

افعال واجبی (əf. al- vacebi) - vaciblik modallığı ifadə edən fellər: بایستن، لازم بودن، واجب شدن

Bu fellərin modallıq ifadə etmə xüsusiyyətlərini göstərmək vacib olduğundan lüğətdə belə söz maddələrinin verilməsi zərurəti yaranmışdır. Məs.:

توانستن (təvanestən) - felin iltizam formasında işlənən bacarıq mənalı modal fel

که خرگوش هرمرزرابی شکفت　　　سگ آنولایت تواندگرفت(۱۷۴, ۱۱۶)

Təbii ki, hər bir ölkənin dovşanını o vilayətin iti tuta bilər.

دانستن (danestən) - felin bacarıq formasında işlənən modal fel

شکردانم ازهرلب انگیختن　　　گلابی زهردیده ریختن(۳۴, ۵۳)

Dodaqları güldürə, gözləri ağlada bilərəm

Köməkçi nitq hissələri leksik mənaya malik olmadıqlarından lüğətdə onların qrammatik funksiaları verilir, işləndikləri beytlərlə təsdiq olunurlar.

Lüğətdə dil vahidlərinin tələffüzü, onların hər birindən sonra latın qrafikası ilə verilir. Azərbaycan və fars dillərinin orfoepiyasında, məlum olduğu kimi eynilik mövcuddur, amma, burada onu nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, fars dilində گ (qaf) hərfi özündən sonra gələn saitlərin qalın və incəliyindən asılı olaraq həm «g», həm də «q» kimi tələffüz olunur. Bu hərfin göstərilən cəhəti lüğətdə öz əksini tapır. Bu cəhəti əks etdirən söz maddələrinə nəzər yetirək:

گلاب (qolab) - gülab.

شکردانم ازهرلب انگیختن　　　گلابی زهردیده ریختن(۳۴, ۵۳)

Beytdə işlənən «گلاب» sözündə «گ» hərfindən sonra işlənən qalın «o» səsi onun «q» kimi tələffüz olunmasına səbəb olmuşdur. «گ» hərfi, fars dilində «a» və «u »dan əvvəl işlənəndə də «q»kimi tələffüz olunur. Məs.:

چوفتح سکندردرآمدبکار　　　دگرگونه شدگردش روزگار(۶۵, ۱۵)

İskəndərin fəthi başa çatcaq, dövranın gərdişi dəyişdi. Beytdə «گ » hərfinin özündən sonrakı saitlərin qalın və incəliyindən asılı olaraq tələffüz müxtəlifliyinə diqqət edək:

Ço fəth-e sekəndər dər aməd be-kar, degər qune şod gərdeş-e ruz(e)qar.

Beytlərdən də göründüyü kimi, «گ» hərfi incə «ə» səsindən sonra «g» kimi tələffüz olunur ki, onun belə səslənməsi «e», «i» saitlərindən əvvəl də müşahidə olunur. Məs.:

چوزنگی درآمد بزنگانه رود   زشهرود رومی برآمد سرود(۱۱۰, ۵۵)
نبردآزمایان ایرانسپاه   گرفتند بسرلشگرروم راه(۱۷۲, ۸۸)

Beytlərdəki زنگی (zəngi) və گرفتند (gereftənd) sözləri deyilənlərə misaldır.

Qeyd etmək lazımdır ki, qədim, orta və müasir fars dili lüğətlərində əyani vasitələrdən çox geniş şəkildə istifadə olunmuşdur. Müxtəlif dövrlərdə yaşamüş klassik farsdilli şairlərin poetik irsindən götürülmüş bu əyani vasitələr lüğət maddələrində izah olunmuş sözlərin mənalarına və onların fonetik xüsusiyyətlərinə şahidlik edirlər. Nizami dilinin oxuculara təqdim olunan bu lüğətində fars dili leksikologiyasının ənənəsindən istifadə edilmiş, sözlərin orfoqrafiyası və mənalarını əyani göstərmək üçün “Şərəfnamə” məsnəvisinin 1947-ci ildə Bakıda nəşr olunmuş elmi- tənqidi mətnindən beytlər verilmişdir. Lüğət maddələrinin hamısının sonunda verilmiş farsca beytdən sonrakı ilk rəqəm adı çəkilən məsnəvinin səhifəsinin, ikinci, beytin sayının nömrəsini göstərir.

ا (əlif) - Fars əlifbasının birinci hərfi

آ (a) - Xitab bildirir

که شاها خدیواجهانداورا   خردمندخویاخردیاورا(۴۴۹, ۵۳۳)

آ (a) - sözdüzəldici şəkilçidir

پذیراسخن بودشدجایگیر   سخن کزدل آیدبود دلپذیر(۴۲, ۳۶)

آ (a) - Xəbər şəkilçisidir. III ş. təkdə işlənir

خوشاروزگاراکه داردکسی   که بازارحرصش نباشدبسی(۶۹, ۳)

آ (a) - cəm şəkilçisidir

بساماهیاکوشودخوردمور   چودرخاک شورافتدازآب شور(۱۸۸, ۱۹۱

آ (a) - bəzi fel formalarında işlənib müəyyən emosi; a bildirir

ببیغاره گفتابیاورپیام   پیام آورازبند بگشاد کام(۱۳۵, ۸۵)

آ (a) - آمدن felinin köküdür

چنان گرم کن عزم رایم بتو   که خرم دل آیم چوآیم بتو(۷, ۶۹)

آب (ab) -su

تويي که آفریدی زیک قطره آب   گهرهای روشنترازآفتاب(۳, ۸)

آب گلگون (ab-e qolqun) - al şərab

چوسرمست گشت ازگوارنده می   گل از آب گلگون برآورد خوی(۴۶۰, ۶۲)

آب جگر(ab-e cegər) - qan

سنان کش يكي نيزهء سي ارش   باب جگریافته پرورش(۱۰۷, ۱۱)

آب آتشخیال(ab-e atəşxəyal) - mey

بیا ساقی آن آب آتشخیال   درافکن بدان کهرباگون سفال(۴۶۲, ۱)

آب حیوان(ab-e heyvan) - dirilik suyu

لب ازباد عیسی پر ازنوشتر   تن ازآب حیوان سیه پوشتر(۱۳, ۱۰)

آب حیوان (ab-e heyvan) - İskəndər

ندارچومن خاكي آن دسترس   که با آب حیوان برآردنفس(۴۴۵, ۴۹۰)

آب روان(ab-e rəvan) - behiştdə axan su

درآمد بمشکوی مشگین سرشت   چوآب روان کاید اندربهشت(۲۱۷, ۳۷)

آب زر(ab-e zər) - qızıl su

باب زراین نکته باید نوشت   شتربان درود آنچه خربنده کشت(۲۱۸, ۵۶)

آب سرخ(ab-e sorx) - qırmızı şərab

من وآب سرخ و سرسبز شاه   جهان گو فرو شوبه آب سیا ه

آب گردنده (ab-e gərdənde) - göy, fələk

پیغمبربدان ختلی ره نورد   بر آورد ازاین آب گردنده گرد(۱۶, ۲۰)

آب گلرنگ (ab-e golrəng) - al şərab

نیوشنده شد نالهء چنگ را   بکف برنهادآب گلرنگ را(۴۴۲, ۴۳۰)

آب نار (ab-e nar) - şərab

ازآن نارون تا بوقت بهار   گهی نار خواهد گهی آب نار(۲۱۵, ۵)

آب و خاک (ab-o-xak) -hava, iqlim

جهاندارچون دید کان آب وخاک   ز پوینده اسبان بر آرد هلاک(۳۴۰, ۱۶)

آب و رنگ (ab-o-rəng) -sağlamlıq, təravət

ولکن آشتی به ز پرخاش وجنگ   که این دردوداغ آردآن آب و رنگ(۳۵۸, ۶۳)

آب و رنگ دادن (ab-o-rəng dadən) -təravətləndirmək, əhvalı yaxşılaşdırmaq

بده تا مگرچون در آید به چنگ   دهدرنگ وآبش مرا آب و رنگ(۴۵۱, ۲)

زآب و رنگ شدن (ze ab-o-rəng şodən) - solmaq, təravətini itirmək

رقمهای رومی نشد زاب و رنگ   باییناء چینی افتادزنگ(۳۷۸, ۳۶)

آب خوردن (ab xordən) - səbr etmək, ləngimək(suiçim qədər)

زپیوند آزرم چون بگذرم   مباد آبم ار باکسی آبی خورم(۳۵۲, ۵۰)

آب نخوردن (ab nəxordən) - tələsmək

چو پرخون شداین طشت زرین چه کرد   بخوردش چو آبی و آبی نخورد(۸۶, ۴۲)

آب ریختن (ab rixtən) - yağdırmaq(yağış)

ازآن ابرعاصی چنان ریزم آب   که ناردگردست برآفتاب(۱۵۰, ۹۹)

آب زدن (ab zədən) - sulamaq, su səpmək

چو سقای باران و فراش باد   زدندآب ورفتند ره بامداد(۱۱۳, ۱۸)

آب دردیده (ab dər dide) - ağlar

کسانیکه بودند با اوبراه   شدندآب دردیده نزدیک شاه(۸۶, ۴۳)

آب در دیده نداشتن (ab dər dide nədaştən) - utanmamaq, həyasızlıq etmək

یزک بریزک سو بسودر شتاب   نه در دل سکونت نه در دیده آب(۱۶۷, ۱۲)

آب درچشمهء آتش افکندن (ab dər çeşme-ye ataş əfkəndən) – su səpmək, günəşi söndürmək

اگرسایه بر آفتاب افکند   درآن چشمهء آتش آب افکند(۴۷, ۱۸)

آب(چیزی را، کسی را)بردن (ab-e(çizi ra, kəsi ra) bordən) - şöhrətdən salmaq, abrını aparmaq

روان کرد کلک شبه رنگ را   ببرد آب مانی وارژنگ را(۱۵۴, ۱۵۷)

آب (چیزی را، کسی را) ریختن (ab-e(çizi ra, kəsi ra) rixtən) - abrını tökmək, şan-şöhrətini əlindən almaq

رخی چون گل وآب گل ریخته   میان لاغر و سینه انگیخته(۲۲۴, ۱۲۶)

آب و آتش بودن (ab-o-ataş budən) - su ilə od olmaq, əks mövqelərdə olmaq

چو بوداز جوانی وگردنکشی   هم آن جانب آبی هم این آتشی(۱۶۸, ۱۶)

آب ورنگ بچهره درآوردن (ab-o-rəng be-çehre dər avərdən) – güclənmək, rəng-rufa gəlmək, sevincdən üzü ğülmək

شه ازنصرت مصروتاراج زنگ   بچهره درآورده بود آب ورنگ(۱۲۰, ۲۹)

آب و رنگ دادن (ab-o-rəng dadən) - gücləndirmək, rəng-ruf vermək

بده تامگرچون در آید بچنگ   دهد رنگ وآبش مراآب و رنگ(۴۵۱, ۲)

آب در روی کارآوردن (ab dər ru-ye kar avərdən) - işi qaydasına qoymaq

میی کاب در روی کار آورد   نه آن می که در سر خمار آورد(۳۹۲, ۲)

آب بزیر هشتن (ab be-zir heştən) - aldatmaq

بجایی نخسبدعقاب دلیر   که آبی توان هشتن اورابزیر(۳۲۷, ۳۵)

از آب دریاگرد بر آوردن (əz ab-e dərya gərd bər avərdən) - sudan toz çıxarmaq, düşmən qoşununa divan tutmuq, düşmən qoşununun külünü göyə sovurmaq

پراکندهء چند را گرد کرد   که از آب دریابرآرند گرد(۳۱۸, ۲۹)

باب دادن (be-ab dadən) - boğmaq, həlak etmək

چودریابتلخی جوابش دهم   ز خاکش ستانم بابش دهم(۱۵۰, ۹۸)

باب مژه روی رارود کردن (be-ab-e moje ruy-ra rud kərdən) - ağlamaq

جهانجوی راترک بدرود کرد   باب مژه روی رارود کرد(۳۹۱, ۱۴۱)

آب (ab) - çay, dəniz, bulaq

فراخی گهی بودنزدیک آب   فرودآمدآنجابهنگام خواب(۴۰۴, ۱۵)

آب (ab) - parlaq

حمایل یکی تیغ هندی چو آب   بگوهرتراز خنجر آفتاب(۱۰۷, ۱۲)

آب (ab) - lətafətli, mülayim

نگاری بدان خوبی و دلکشی   بگوهر هم آبی وهم آتشی(۳۳۷, ۶۰)

آب (ab) - abır, həya آبرو sözünün muxəffəfi

ولیکن نگهدارم آزرم وآب   ز پوشیدگان بر ندارم نقاب(۳۶۵, ۱۶۵)

آب (ab) - musiqi səsi

سکندرز مستی شده نیمخواب   روان آب درچنگ و چنگی چوآب(۲۸۰, ۶۴)

آب (ab) - hovuz

چودرخاک چین این خبر گشت فاش   که مانی بر آب زد دورباش(۳۸۰, ۵۹)

آبا (aba) - ata-baba, əcdad

کرایارگی کز سرگفت وگوی   زماجای آباکند جست و جوی(۱۵۰, ۹۲)

ابا (əba) - yemək, aş

اباهای نوشین عنبرسرشت   خبرداده ازخوردهای بهشت(۲۶۷, ۲۴۶)

آباد (abad) - abadlıq

درآبادوویران نشست آورم   همه ملک عالم بدست آورم(۲۸۳, ۲۵)

آباد (abad) - afərin

که آباد برچون توشاه دلیر   که پیغام خود خود گزاردچو شیر(۲۵۸, ۱۳۶)

آباد (abad) - abad

درآن بوم آبادوجای مهان   زمانه بسي گنج دارد نهان(۲۵۰, ۲۰)

آباد (abad) - möhkəm

زقلبی که چون کوه پولاد بود   پناهنده را قلعه آبادبود(۱۶۹, ۳۵)

آباد بودن (abad budən) - abad olmaq

ثناگفت برگاه وبر بزم شاه   که آبادبادازتواین بزمگاه(۱۴۵, ۳۱)

آبادکردن (abad kərdən) - abadlaşdırmaq, bərpa etmək, yenidən tikmək

بناهای ویرانه آباد کرد   بسی شهرنونیزبنیادکرد(۳۹۱, ۱۴۹)

آباد کشتی شدن (abadkəşti şodən) - xilas olmaq, gəmisi saz olmaq

مگرزآن می آبادکشتی شوم   و گر غرقه گردم بهشتی شوم(۶۹, ۲)

آباد گردیدن (abad gərdidən) - müəssər olmaq, tapmaq, əldə etmək

درین عالم آباد گردد بگنج   در آن عالم آزادگرددزرنج(۶, ۵۲)

آبادبوم (abadbum) –abad ölkə

زهندوستان تابیابان روم   زویران زمین تا بابادبوم(۲۶۲, ۱۹۴)

آبادی (abadi) - abadlaşma, abadlaşdırma

درآبادی راه میبردرنج   برآنریگ چون ریگ میریخت گنج(۴۵, ۳۶)

آبادی (abadi) -abadlıq, sahman

شکسته چنان گشته ام بلکه خرد   که آبادیم راهمه باد برد(۸, ۸۰)

بابادی افتادن (be-abadi oftadən) - abadlaşmaq

جهان بود چون کان جهان خراب   بابادی افتاد ازین آفتاب(۴۸, ۳۶)

بابادی آوردن (be-abadi avərdən) - abadlaşdırmaq

جهانراز ویرانی عهدپیش   بابادی آورد در عهدخویش(۲۰۵, ۲۰۲)

آبجوی (abcuy) - bulaq suyu (mey)

بیا ساقی آن آبجوی بهشت   درافکن بدانجام آتش سرشت(۲۱۵, ۱)

ابخاز (əbxaz) - Abxaziya

در ابخازکردیست عادی نژاد   که از رزم رستم نیارد بیاد(۲۴۵, ۶۸)

ابخازی (əbxazi) - abxaziyalı

وزانجاشبیخون بر ابخاز کرد   در کین بر ابخازیان باز کرد(۲۴۵, ۷۶)

آبخورد (abxord) - bulaq, çeşmə

روان آب درسبزه آبخورد   چو سیماب در پیکرلاجورد(۳۴۱, ۳۰)

آبخورد کردن (abxord kərdən) - dayanmaq, mənzil etmək

شه عالم آهنج گیتی نورد   درآن خاک یکماه کردآبخورد(۳۴۴, ۶۳)

ابد (əbəd) - əbədi

گروکن بعمر ابدجا مرا   گروگیر کن باده‌ء خام را(۱۱۹, ۲۲)

ابد(əbəd) - son, əbədiyyət

خردتا ابدرنیابدترا   که تاب خرد بر نتابد ترا(۵, ۲۴)

آبدار (abdar) - parlaq

قبایی زره بر تنش تابدار   چو سیماب روشن چوسیم آبدار(۴۲۳, ۱۶۵)

آبدار (abdar) - əla növ

مرصع بسی تیغ گوهرنگار   نمطهای زرافه آبدار(۱۱۶, ۵۸)

ابر (əbr) - saç

از آن مشگبرابر گل ریخته   مه ازسنبله سنبل آویخته(۳۳۶, ۵۳)

ابر (əbr) - bulud

چو دریا چرا ترسم از قطره دزد   که ابرم دهد بیش ازآن دست مزد (۲۲, ۳)

بارانی خودرازدوش افکندن ابر (barani-ye xod-ra ze duş əfkəndən-e əbr)

– buludun dağılması

ز بس تیرباران که آمد بجوش   فکند ابر بارانی خود از دوش(۱۷۹, ۵۹)

زکوه بر آمدن ابر کافوربار (ze kuh bər amədən-e əbr-e kafurbar) – saçın ağarması, qocalmaq

برآمدزکوه ابرکافوربار   مزاج زمین کافورخوار(۲۷, ۳۶)

ابرظلمترنگ (əbr-e zolmətrəng) - vəhşi döyüşçü

در آمد یکی ابرظلمترنگ   برآن سنگساران ببارید سنگ(۴۴۷, ۵۱۵)

با ابروآفتاب ستیزیدن (ba əbr-o-aftab setizidən) – çətinliklə qarşılaşmaq

چهل روزباشدکه بیخوردوخواب   ستیزیم با ابر وبا آفتاب(۲۹۱, ۴۷)

ابرش (əbrəş) - üstü xallı at

زین بر ابرش نهادن شاه چین (zin bər əbrəş nəhadən-e şah-e çin) – günəşin çıxması

که چون شاه چین زین بر ابرش نهاد   فلک نعل زنگی بر آتش نهاد(۸۴, ۱۳)

ابرو (əbru) - qaş

کمندی چو ابروی طمغاچیان   بخم چون کمان گوشه‌ءچاچیان(۹۷, ۱۹۲)

ابروگشادن (əbru qoşadən) - gülmək, lütfkarlıq etmək

شه کاردان مجلسی نو نهاد   سرانرا طلب کرد وابروگشاد(۲۹۱, ۴۳)

ابروگره زدن (əbrugereh zədən) - üz qırışdırmaq, kin bəsləmək

کسی کوزندبر من ابروگره   کفن به که پوشد بجای زره(۴۲۷, ۲۱۷)

ابرورا گره بر زدن (əbru-ra gereh bər zədən) - qaşlarını çatmaq

گره بر زد ابروی پیوسته را   گشاد ازگره چشم در بسته را(۱۴۷, ۶۴)

ابروی گشادن (əbruy qoşadən) - şadlandırmaq, şənləndirmək

نشاط ابروی می پرستان گشاد   ز نیروی می روی مستان گشاد(۲۷۳, ۳۲۶)

بابروکمانکش (be-əbru kəmankəş) - kaman qaşlı

بدیدن همایون ببالا بلند   بابروکمانکش بگیسوکمند(۶۶, ۴۰)

بابرو درچین زدن (be-əbru dər çin zədən) – qorxuya salmaq

بفرمود تاکوس روئین زدند بابرودرازچینیان چین زدند(۳۷۱, ۲۵۱)

بابروشکنج بر زدن (be-əbru şekənc bər zədən) - qaşlarını çatmaq

بگفت این وبرزدبابرو شکنج چو ماری که پیچد ز سودای گنج(۹۶, ۱۷۸)

بابروگره بر زدن (be-əbru gereh bər zədən) - qaşa düyün vurmaq

کمانم چو بر زدبابروگره شه چین کمانرا فرو کرد ز ره(۴۰۹, ۸۵)

بابرو گره در آوردن (be-əbru gereh dər avərdən) - xoşa gəlməmək, qəzəbləndirmək

سخن کان بابرودرآردگره اگر آفرینست ناگفته به(۲۳۲, ۸۵)

از ابرو گره بر گوشه نهادن (əz əbru gereh bər quşe nəhadən) – kefini kök etmək

گره ز ابروی خویش بر گوشه نه که بر گوشه بهترکمانرا گره(۱۵۳, ۱۴۴)

ابرو فراخ (əbrufərax) - geniş qaşlı, qələmqaş

دهن تنگ وسرگردوابروفراخ رخی چون گل سرخ بر سبزشاخ(۴۸،۳۳۶)

ابریشم (əbrişəm) - ipək

چو ازشاخ بستان کند طوق وتاج نه ز ابریشمش یاد باشد نه عاج(۳۰۷, ۱۰۰)

آبستن (abestən) - hamilə

ضمیرم نه زن بلکه آتشزن است که مریم صفت بکرآبستنست(۳۶, ۸۹)

بنیک و بدآبستن بودن (be-nik-o-bəd abestən budən) - əlindən yaxşılıq və pislik gəlmək

زمانه بنیک وبدآبستنست ستاره گهی دوست گه دشمنست(۳۱۸, ۲۲)

آبستنی (abestəni) - hamiləlik

چونه ماه برآمدبرآبستنی بجنبش درآمدرگ رستنی(۶۷, ۴۷)

آبستنی (abestəni) - doğum

بابستنی روزبیچاره گشت زشهر وزشوی خودآواره گشت(۶۵, ۱۹)

آبگیر (abgir) - hovuz, göl

دهن ناگشاده لب آبگیر که آمدلب سبزه را بوی شیر(۲۷۶, ۱۹)

آبگین (abgin) - şərab

چو درجام کیخسروآبی نماند بجای آبگینش نبایدفشاند(۳۰۸, ۱۱۲)

آبگینه (abgine) - şüşə, badə

مزن سنگ بر آبگینه نخست که چون بشکند دیر گرددد‌رست(۳۶۲, ۱۱۶)

ابلق (əbləğ) - ağ-qara rəngli, ala-bula (Zəngibarla İran)

سیاهی گرفتی سپیدی بگیر چنین ابلقی بایدت ناگزیر(۱۲۰, ۲۷)

ابله (əbləh) -axmaq, ağılsız

شنیدم نه از زیرکی ز ابلهی که زرزرکشد چون برابر نهی(۲۳, ۱۱)

آبله (abele) - qabar, yara

آبله شدن (abele şodən) - qabarmaq, qabar olmaq

ز بس خستهء تیرپیکان نشان شده آبله دست پیکان کشان(۱۷۰, ۵۰)

آبله در پای کسی ریختن (abele dər pa-ye kəsi rixtən) - ayaqdan salmaq, təhlükə yaratmaq

بپیکان ترکان این مرحله توان ریخت درپای روس آبله(۴۱۰, ۸۹)

ابنا (əbna) - nəsil

چنان کن که این عهد نیکونمای در ابنای مادیرماند بجای(۳۳۳, ۱۴)

آبنوس (abnus) - qara ağac, qarağac

دولشگربهم بر کشیدندکوس چو شطرنجی از عاج واز آبنوس(۱۰۶, ۲)

آبنوس (abnus) - qara bədən

زهندوزنی خانه پرخون شده همه آبنوسش طبرخون شده(۲۷۷, ۳۳)

آبنوسی درخت (abnusi derəxt) - zənci

بیک زخم آن گرز پولادلخت ستدجان از آن آبنوسی درخت(۹۸, ۲۱۲)

آبنوسی شدن (abnusi şodən) - qaralmaq

شداز زخمه کاسه وزخم کوس خدنگ اندران بیشه هاآبنوس(۲۹۸, ۱۳۷)

آت (at) - ərəb cəm şəkilçisi

فی المناجات(۱۰)

آتش (atəş) - atəş, od

چوشمع آتش افتاده در باغ من   شده باغ من اتشین داغ من(۲۱, ۱۴)

آتش توبه سوز (atəş-e toubesuz) - şərab

بیاساقی آن آتش توبه سوز   باتشگه مغز من بر افروز(۱۴۳, ۱)

آتش روز (atəş-e ruz) - günəş

که چون آتش روز روشن گذشت   پراز دود شدگنبد تیزگشت(۱۷۶, ۱۱)

آتش زندسوز (atəş-e zəndsuz) - İskəndər

بدین زندگی آتش زندسوز   برافروخته شاه گیتی فروز(۲۷۸, ۴۹)

آتش افروختن (atəş əfruxtən) - 1. ocaq yandırmaq, od yandırmaq

عقیق از شبه آتش افروخته   شبه گشته ز آتش سیه سوخته(۱۰۹, ۴۵)

آتش افروختن (atəş əfruxtən) - 2. hirslənmək, qəzəblənmək

درآن تندی واتش افروختن   کزو خواست مغزسخن سوختن(۱۵۴, ۱۵۴)

آتش فروختن (atəş foruxtən) - bax: آتش افروختن-۱

بفرمود شاه آتش افروختن   برسم مغان بوی خوش سوختن(۲۷۴, ۳۴۳)

آتش انگیختن (atəş əngixtən) - od çıxarmaq

چوبر اب دریا غضب ریختی   ز دریای آب آتش انگیختی(۱۷۱, ۶۱)

آتش بر افروختن (atəş bər əfruxtən) - alovlanmaq

مگر چون بر افروزدآتش زجام   شود کارما پخته زان خون خام(۲۷۳, ۳۳۲)

آتش برانگیختن (atəş bər əngixtən) - od vurmaq

که آتش زدشمن بر انگیختم   باقبال شه خون اوریختم(۱۸۲, ۹۴)

آتش درآب انگیختن (atəş dər ab əngixtən) - qan tökmək, qiyamət qoparmaq

چوبرجوشم از خشم چون تند میغ   درآب آتش انگیزم ازدود تیغ(۲۶۲, ۱۸۴)

آتش زدن (atəş zədən) - 1. alovlanmaq, yanmaq

چوآوازبر پیل سرکش زدی   زدی آتش ارخود بر آتش زدی(۹۴, ۱۵۲)

آتش زدن (atəş zədən) - 2. od vurmaq, yandırmaq

برون آید از روم گردنکشی   زند در هرآتشکده آتشی(۱۴۵, ۳۶)

آتش بر فروختن (atəş bər foruxtən) - bax:آتش بر افروختن

زباده چنان آتش بر فروخت   که میخوارگانرادرآن رخت سوخت(۲۷۴, ۳۴۴)

آتش در زدن (atəş dər zədən) - od vurmaq

بهندوستان در زنم آتشی   نمانم در آن بوم گردنکشی(۳۳۳, ۸)

آتش در(چیزی، کسی) انگیختن (atəş dər(çizi, kəsi, əngixtən) – od çıxarmaq, od vurmaq

چو بر جوشم از خشم چون تند میغ   در آب آتش انگیزم از دود تیغ(۲۶۲, ۱۸۴)

آتش از موم فروزنده گردد (atəş əz mum foruzənde gərdəd) - atəş mumdan alovlanar

بیائیدیک لشگرازچین و روم   که آتش فروزنده گرددزموم(۴۱۵, ۵۶)

آتش ز دریای آ ب برانگیختن چشمهء آفتاب (atəş ze dərya-ye ab bər əngixtən-e çeşme-ye aftab) - günəşin çıxması

چوروز دگر چشمهء آفتاب   بر انگیخت آتش ز دریای آب(۱۰۶, ۱)

آتش طیرگی را ز جوش نشاندن (atəş-e tirəgi ra ze-cuş neşandən) – hirsini soyutmaq

چولختی منش را بمالید گوش   نشاند آتش طیرگی رازجوش(۲۶۶, ۲۳۸)

آتش کینه را برفروختن (atəş-e kine-ra bər foruxtən) - düşmənçilik etmək

تو نیزآتش کینه رابرفروز   که فرخ بودآتش کینه سوز(۱۴۰, ۴۸)

آتش گرم را کشتن (atəş-e gərm-ra koştən) - hirsini boğmaq, qəzəbini biruzə verməmək

و لیکن نکشت آتش گرم را   بسر کوچکی داشت آزرم را(۱۴۷, ۶۲)

آتش لعل بر افروختن (atəş-e ləl bər əfruxtən) - məhəbbət odu yandırmaq

مگرکاتشی برفروزند لعل   درآتش نهندازپی شاه نعل(۲۷۴, ۳۴۲)

باتش سپردن (be-atəş sepordən) - yandırmaq

مغانرا باتش سپارندرخت   برآتشکده کار گیرند سخت(۲۰۷, ۱۳)

برآتش آوردن (bər atəş avərdən) - odun üstünə qoymaq

تن بط بود درخورآبگیر   چو بر آتش آری برآردنفیر(۲۷۹, ۵۳)

برآتش انگشت زدن (bər atəş ənqoşt zədən) - müharibə odu dadmaq

سوار هنرمندچابک رکاب   که بر آتش انگشت زد بیحساب(۴۳۷, ۳۶۲)

برآتش نهادن فلک نعل زنگی (bər atəş nəhadən-e fələk nəl-e zəngi) – səhərin açılması

که چون شاه چین زین برابرش نهاد   فلک نعل زنگی بر آتش نهاد(۸۴, ۱۳)

برآتش نشستن (bər atəş neşəstən) - məhv olmaq, yox olmaq

که چون دین دهقان بر آتش نشست   بمرد آتش وسوخت آتشپرست(۲۰۷, ۱۰)

درآتش فشاندن (dər atəş feşandən) - odda yandırmaq

برافرازم ازکوهش اورنگ را   درآتش فشانم همه سنگ را(۳۹۶, ۵۷)

ازآتش چوگل زربدست شدن خار (əz atəş ço gol-e be-dəst zər şodən-e xar) – alovlanıb yanmaq

شده خارازآتش چوگل زربدست   نه چون گل زردشتی آتشپرست(۲۷۷, ۲۶)

آتش (atəş) - 2. atəşpərəstlik

چوشاه ازجهان رسم آتش زدود   برآورد ازآتشپرستنده دود(۲۰۹, ۴۳)

آتش (atəş) - 3. ehtiras, daxili od-atəş

ز سختی بسختی توان رخت برد   بگوگردونفط آتش کس نمرد(۳۱۷, ۹)

آتش (atəş) - 4. tünd, qətiyyətli

نگاری بدان خوبی و دلکشی   بگوهر هم آبی وهم آتشی(۳۳۷, ۶۰)

آتش (atəş) - 5. söz

چو کید آنچنان آتش تیزدید   ازورستکاری بپرهیز دید(۳۲۸, ۴۶)

آتش (atəş) - 6. hirs, qəzəb

آتش گرم را کشتن (atəş-e gərm-ra koştən) - hirsini soyutmaq, əsəblərini cilovlamaq

و لیکن نکشت آتش گرم را   بسرکوچکی داشت آزرم را(۱۴۷, ۶۲)

آتش انگیز (atəşəngiz) - alov, atəş, daxili qızğınlıq

فرو پژمریدآتش انگیزشان   ز گرمی نشست آتش تیزشان(۹۲, ۱۳۰)

آتش انگیز (atəşəngiz) - öldürücü, od saçan, odlu

کجا تیغی ازتیغ من تیزتر   زپیکان من آتش انگیزتر(۲۵۸, ۱۲۵)

آتش پرست (atəşpərəst) - atəşpərəst, oda sitayiş edən

بجز رسم زردشت آتش پرست   نداد آندگررسمهاراز دست(۵۵, ۳۱)

آتش پرستی (atəşpərəsti) - atəşpərəstlik

سکندربفرمودکایرانیان   گشایند از آتشپرستی میان(۲۰۷, ۱۱)

آتشپرستی کردن (atəşpərəsti kərdən) - atəşpərəstlik etmək, oda sitayiş etmək

بارمن درآتشپرستی کنند   دگرشاه رازیردستی کنند(۲۴۵, ۶۷)

آتشرو (atəşrou) - atəşsevən, özünü oda vuran

سمندر چوپروانه آتشروست   ولیکن این کهن لنگ وآن خوشروست(۱۸۹, ۱۹۹)

آتشزن (atəşzən) - çaxmaq daşı

ضمیرم نه زن بلکه آتشزنست   که مریم صفت بکر آبستنست(۳۶, ۸۹)

آتشزده (atəşzəde) - od püskürən

که هست اژدهایی درآتشکده   چو قاروره درمردم آتشزده(۲۱۲, ۷۹)

آتشزده شدن (atəşzəde şodən) - yanmaq

نه آتش گذارم نه آتشکده   شود آتش از دستم آتشزده (۱۶۲, ۳۱)

آتش سرشت (atəssereşt) - odlu, odla yoğrulmuş

بیا ساقی آن آبجوی بهشت   درافکن بدانجام آتش سرشت(۲۱۵, ۱)

آتش فشان (atəşfeşan) - od saçan

سوی شاه شدداغ بردل کشان   شتابنده چون برق آتش فشان(۱۳۳, ۶۶)

آتشکده (atəşkəde) - atəşkədə

برون آید ازروم گردنکشی   زنددرهرآتشکده آتشی(۱۴۵, ۳۶)

آتش کشی (atəşkoşi) - od söndürmə

باتش کشی باز مالید گوش   چو پروانه کایدش خون بجوش(۹۶, ۱۸۰)

آتشگه (atəşgəh) - atəşgah

بیا ساقی آن آتش توبه سوز   باتشگه مغزمنبرفروز(۱۴۳, ۱)

آتشی (atəşi) - hirsli, qəzəbli

آتشی شدن (atəşi şodən) - hirslənmək

جهان خسرو اچند گردنکشی   بر این آب حیوان مشوآتشی(۴۷۱, ۱۳۰)

آتشین (atəşin) - odlu

چو دیدند خلق آتشین اژدها   دل خویش کردنداز آتش رها(۲۱۲, ۷۷)

آتشین گشتن (atəşin gəştən) - od saçmaq, işıq saçmaq

زتابنده یاقوت ورخشنده لعل   خرامنده ر اآتشین کشت نعل(۲۵۷, ۱۰۸)

آتشین گشتن) atəşin gəştən) –alovlanmaq

زبس خون که گردآمداندرمغاک   چو گوگردسرخ آتشین گشت خاک(۱۶۹, ۴۲)

آتشین خانهء سختجوش (atəşin xane-ye səxtcuş) - dünya

ازاین آتشین خانهء سختجوش   کسي جان برد کوبود سختکوش(۳۱۷, ۸)

اتفاق (ettefağ) - məclis

سپند از خراسان و فوراز عراق   بریشادازارمن بدین اتفاق(۴۰۸, ۷۴)

اتفاق (ettefaq) - görüş

یکی گفت کاید گه اتفاق   سرود ازخراسان وروداز عراق(۳۷۶, ۱۲)

اتفاق کردن (ettefaq kərdən) - məsləhətləşmək

زنان سمن سینه سیم ساق   بهرکارباأو کنند اتفاق(۲۵۱, ۴۳)

آتفاق کردن (ettefaq kərdən) - getmək, yollanmaq

دگرره درآمد بملک عراق   سوی خانهء خویش کرداتفاق(۲۴۴, ۶۲)

اثر (əsər) - əsər

اثرهای آن شاه آفاق گرد   ندیدم نگاریده در یک نورد(۵۴, ۱۷)

اجل (əcəl) - əcəl

سرانجام کاید اجل سوی او   وبال تن او شودموی او(۲۵, ۹)

احسان (ehsan) - ehsan

رسد شرق تا غرب از احسان او   بهرخانهء نعمت خوان او(۴۸, ۴۳)

احکام (əhkam) - əhkam, qayda-qanun.

زکیخسروآن جام گیتی نمای   که احکام انجم درویافت جای(۵۰, ۶۱)

احکامکار (ehkamkar) - işbilən, usta, sənətkar

زخاراتراشان احکامکار   که برکوه دانندبستن حصار(۲۹۸, ۱۳۴)

احوال (əhval) - əhval, vəziyyət

ببیعت درآن انجمنگاه بود   ز احوال پیشینه آگاه بود(۱۴۵, ۳۰)

اختر (əxtər) - ulduz

بوقت ولادت بفرمود شاه   که دانا کند سوی اختر نگاه(۶۷, ۴۸)

اختر (əxtər) - tale

بترسم که اختربدین طیرگی   بداندیش مارادهد چیرگی(۱۳۹, ۳۷)

اختیار (extiyar) - müdrik

ازآنجمله حضرت شهریار   بلیناس فرزانه بود اختیار(۲۸۶, ۶۰)

اختیارش آمد (extiyarəş aməd) - ixtiyarında olan

ازآن کارهاکاختیارآمدش   پرستشگری در شمارآمدش(۳۶۳, ۱۲۴)

اختیار (extiyar) - icazə

یکی روزکزگردش روزگار   بدست آمدش طالعی اختیار(۱۴۱, ۶۳)

اختیار کردن (extiyar kərdən) - seçmək

یکی روزکرد ازجهان اختیار   فروزنده چون طالع شهریار(۳۸۳, ۱۷)

اختیار داشتن (extiyar daştən) - əhəmiyyət vermək

دگرگفتهاچون عیاری نداشت   سخنگو برآن اختیاری نداشت(۶۶, ۳۷)

آخر (axər) - sonda, axırda, nəhayət

وگر گنج پنهان نیارد پدید   شود خرم آخر بزرین کلید(۵۲, ۱۴)

آخر (axer) - ertəsi

چوروزآخرصبح ابلق سوار   طویله برون زد برین مرغزار(۱۸۸, ۱۸۳)

آخر (axor) - axur

طویله زدند آخرانگیختند   بسبزآخران بر علف ریختند(۳۴۴, ۶۴)

آخرین (axerin) - sonuncu

زتست اولین نقش را سرگذشت   بتست آخرین حرف رابازگشت(۷, ۵۷)

آخستان (əxsetan) - Əxsitan

اگرشد سهی سروشاه اخستان   توسر سبزبادی درین گلستان(۳۱۰, ۱۸)

اخلاص (exlas) - səmimiyyət

بدارا دو سرهنگ بودند خاص   باخلاص نزدیک و دوراز خلاص(۱۷۳, ۱۰۱)

ادب (ədəb) - ədəb, mərifət

نظامی چو می باسکندرخوری   نگهدارادب تازخود برخوری(۶۳, ۴۹)

ادباربخت (edbarbəxt) - bədbəxtlik

مرا نیزیافت ادباربخت   وگر نه چرا بستم این کار سخت(۴۳۹, ۳۹۴)

آدم(adəm) - adam, insan

اساسی که درآسمان وزمیست   باندازهء فکرت آدمیست(۱۱, ۱۷)

آدم صیدجواب خوشست (adəm seyd-e cəvab-e xoşəst) - adam xoş cavabın ovudur

رخ شه برافروخت از خرمی   که صید جواب خوشست آدمی(۲۱۹, ۶۵)

آدمی پیکر (adəmipeykər) - insan görkəmli

دروآدمی پیکرانی چنین   بترکیب خاکی بزور آهنین(۴۳۳, ۳۱۳)

آدمی خوار (adəmixar) - adamyeyən

همه آدمی خوارومردمگزای   نداردرین داوری مصرپای(۸۰, ۲۴)

آدمی خواره (adəmi xare) - adamyeyən

چوآن آدمی خواره یابدخبر   که هست آدمیخوارهءزوبتر(۹۰, ۱۰۳)

آدمیزاده (adəmizade) - insan övladı

درآن مسلح آدمیزادگان   زمین گشته کوه از افتادگان(۱۸۰, ۷۴)

ادهم راندن (ədhəm randən) - sözü başqa istiqamətə çevirmək

سخن بین کزودور چون مانده ام   کجا بودم ادهم کجارانده ام(۳۵۵, ۱۷)

ادیم (ədim) - dəri, gön

چهل روزخود راگرفتم زمام   کادیم از چهل روز گرددتمام(۳۶, ۸۱)

ادیم یمن زیرپای آوردن (ədim-e Yəmən zir-e pay avərdən) - Yəmən torpağına üz qoymaq

چوشرط پرستش بجای آورید   ادیم یمن زیرپای آورید(۲۴۴, ۲۰)

آذر (azər) - ataş, od

برخشنده آذرباستاوزند   بخورشیدروشن بچرخ بلند(۱۵۶, ۲۰)

آذرابادگان (azərabadeqan) - Azərbaycan

وزانجا بتدبیرآزادگان   درآمد سوی آذرابادگان(۲۱۰, ۶۰)

آذرپرست (azərpərəst) - ataşpərəst

دگرگونه دهقان آذرپرست   بدارا کند نسل اوبازبست(۶۶, ۳۳)

آذرگشسب (azərqoşəsb) - ataşgədə adıdır

زده موبدش نعل زرین بر اسب   شده نام آن خانه آذرگشسب(۳۲۴, ۱۰۶)

آذرهمایون (azərhomayun) - xüsusi ad

درودخترجادواز نسل سام   پدر کرده آذرهمایون نام(۲۱۱, ۷۲)

ار (ər) - اگر -in qısa forması. Şərt bildirir.

گناه من ار نامدی در شمار   ترا نام کی بودی آمرزگار(۶, ۴۴)

آر (ar) - sözdüzəldici şəkilçidir.

بگفتارشه مغز را تر کنم   بگفت کسان مغز در سر کنم(۵۲, ۱۹)

آر (ar) - آوردن felinin kökünün qısa forması

زغیب آن نمودارش آری بدست   کزین غایب آگاه باشد که هست(۷, ۶۶)

آرای (aray) - آراستن felinin kökü

برآرم چراغی ز پروانهء   درختی بر آرایم از دانهء(۲۲, ۲۸)

آراستن (arastən) - toplamaq

توزوبیش در لشگر آراستن   خراج از یونان توان خواستن(۱۲۳, ۹۱)

آراستن (arastən) - hazırlamaq, qurmaq (məclis)

جداهریکی بزمی آراستی   وزانجابسی فتنه بر خاستی(۲۰۸, ۳۲)

آراستن (arastən) - bəzəmək

جهانی بدین خوبی آراستی   برون زانکه یاری گری خواستی(۳, ۱۲)

آراستن (arastən) - təmin etmək

چپ و راست آراست از ترک و تیغ   چوآرایش گلبن از اشک میغ(۱۶۹, ۳۸)

آراستن (arastən) - döyüşə hazırlamaq

چواز هردوسولشگرآراستند   یلان سوبسومردمیخواستند(۱۶۹, ۴۰)

آراسته (araste) - gözəl, abad

نمودند کین مرز آراسته   زنی راست با آین بسی خواسته(۲۵۱, ۳۷)

آراسته (araste) - təmizlənmiş

شد از راه اوگرد برخاسته   که بی گرد به راه آراسته(۱۱۴, ۱۹)

آراسته (araste) - məzmunlu, gözəl yazılmış

یکی نامه در خواست آراسته   فروزانتر از ماه ناکاسته(۳۴۸, ۱۲۷)

آراسته (araste) - yığılmış, toplanmış

ازآن گنج آراسته داد بهر   بدادودهش گشت سالار دهر(۱۹۴, ۳۸)

آراسته (araste) - bəzənmiş

دوتاشدسهی سروآراسته   کدیورشدازسایه برخاسته(۲۷, ۲۸)

آراسته (araste) - hazır

دولشگربرابر شدآراسته   شد آزرمهاپاک بر خاسته(۸۱, ۴۴)

آراسته بودن (araste budən) - abad olmaq

نبودآنگه این شهرآراسته   دزی بود دروی بسی خواسته(۲۹۰, ۲۸)

آراسته شدن(araste şodən) - hazır olmaq, tamamlanmaq

چوشاهان نشستندبر بزم شاه   شد آراسته حلقهء بزمگاه(۴۵۷, ۱۱)

آراسته شدن (araste şodən) - bəzənmək

ببیروزی آن نقش درخواسته   چوپیروزه نقشی شدآراسته(۴۰۴, ۹)

آراسته گشتن (araste gəştən) - hazır olmaq

فروزنده مرد شد خواسته   کزو کارها گردآراسته(۱۹۳, ۳۳)

آرام (aram) - aram, rahatlıq

ملالت گرفت ازمن ایام را   بگنج ارم بردم آرام را(۳۵, ۶۷)

آرامجوی (aramcuy) - sülh istəyən

آرامجوی گشتن (aramcuy gəştən) - sülh istəmək

بمشکوی داراشوازمابگوی   که اینجابدان گشتم آرامجوی(۲۱۷, ۲۹)

آرامش (arameş) - sülh, rahatlıq

جهان را زدشمن تهی دیدجای   بارامش و رامش آورد رای(۴۵۵, ۵۸)

آرام کردن (aram kərdən) - rahatlanmaq, aram olmaq

جهانرا بفرمان خودرام کرد   درآن رام کردن کم آرام کرد(۲۳۳, ۱۰۳)

آرام ماندن (aram mandən) - sakit olmaq

بحرفی مسجل کنم نام او   که ماندرین جنبش آرام او(۴۴, ۵۷)

آرامگاه (aramqah) - istirahət yeri, düşərgə

بارامگاه آمدندازنبرد   زتن زخم شستندواز روی گرد(۱۷۳, ۹۵)

آرامگاه (aramqah) - yer, ölkə, diyar

سه چیزست کان در سه آرامگاه   بود هر سه کم عمروگردتباه(۳۴۰, ۱۴)

آرامگاه (aramqah) - sakit yer, rahat yer

زمین جزیره که آن موصلست   خوش آرامگاه خوش منزلست(۱۶۶, ۹۲)

آرامگاه (aramqah) - qəbr, aramgah

دگر نیزبینم که چون خفت شاه   درآن غارچون ساخت آرامگاه(۳۰۳, ۴۲)

آرامگاه ساختن (aramqah saxtən) - yerləşmək, oturmaq

بفرزانه گفتاکه برتخت شاه   نخواهم که سازدکس آرامگاه(۳۱۱, ۳۵)

آرام گرفتن (aram gereftən) - susmaq, məğlub olmaq

بزد بانگ بروی که ای زاغ پیر   عقاب جوان آمدآرام گیر(۹۷, ۱۹۷)

آرام یافتن (aram yaftən) - rahat olmaq

چو شاه جهان ره بدان جام یافت　　در آن تختگه لختی آرام یافت(۳۱۱, ۳۴)

آرامگه (aramgəh) - آرامگاه sözünün müxəffəfi-düşərgəh

جهاندار با فتح دمسازکرد　　شبانگه بارامگه بازگشت(۹۹, ۲۳۲)

آرامگه ساختن (aramgəh saxtən) - yer vermək, oturtmaq

چو نیکو نگه کرد بشناختش　　ز تخت خود آرامگه ساختش(۲۵۷, ۱۱۴)

آرامیدن (aramidən) - sakitləşmək

بیارام و تندی رهاکن ز دست　　که الماس ازارزیزیابدشکست (۱۶۳, ۴۸)

آرایش (arayeş) - bəzək

زرونق مبرنقش آرایشم　　نصیبی ده از گنج بخشایشم (۱۲, ۳۶)

آرایش دادن (arayeş dadən) - bəzəmək

گه ازمیوه آرایش خوان دهد　　گه از سایه آسایش جان دهد(۱۱۳, ۴)

آرایش کردن (arayeş kərdən) - bəzəmək

زهرگونه آرایش خوان کنند　　بسیج خورشهای الوان کنند(۲۶۶, ۲۴۱)

درآرایش آوردن (dər arayeş avərdən) - bəzəmək

بفرمود تا کارداران دهر　　در آرایش آرند بازاروشهر(۲۱۹, ۷۱)

ارتنگ (ərtəng) - şəkil

که چون کرده اند این دو صورت نگار　　دو ارتنگ رابریکی سان گزار(۳۷۷, ۲۷)

ارجمند (ərcomənd) - qiymətli

مرا باچنین گوهری ارجمند　　همی حاجت آید بگوهر پسند (۳۱, ۱۵)

آرجمند کردن (ərcomənd kərdən) - əzizləmək

دگر بندیان راز بیداد و بند　　بخلعت بر آراست کرد ارجمند (۴۶۰, ۶۴)

ارجمندگشتن (ərcomənd gəştən) - qiymətlənmək

بهمخوانی خود کنی سربلند　　که خوان گردداز نازکان ارجمند (۱۸۷, ۱۷۵)

ارجمندي (ərcoməndi) - şöhrət, hörmət

ارجمندی گرفتن (ərcoməndi gereftən) - şöhrətlənmək, hörmət qazanmaq

همان دولتی کارجمندی گرفت　　ز رای بلندان بلندی گرفت(۷۲, ۳۹)

ارچه (ərçe) - baxmayaraq ki, ...

چو کوسه همه پیرکودک سرشت　　بخوبی روندارچه هستندزشت(۸۰, ۲۲)

آردن (ardən) - آوردن felinin qısa forması

چنان برکشیدی وبستی نگار　　که به زان نیاردخردذرشمار(۴, ۱۴)

آردیبهشت (ordibeheşt) - ay adıdır

درآن بزم آراسته چون بهشت　　گل افشانتراز ماه اردیبهشت(۱۳۰, ۲۲)

ارزان (ərzan) - ucuz

نخرندکالا که پنهان بود　　که کالای ندنیده ارزان بود(۲۴, ۲۳)

آرزو (ar(e)zu) - arzu, istək

یکی آنک از گنج آراسته　　دهی آرزوهای ناخواسته(۵۰, ۶۶)

آرزو خواستن (ar(e)zu xastən) - arzulamaq

چه باید غروری بر آراستن　　نه بر جای حویش آرزوخواستن (۱۶۴, ۵۶)

آرزوخواه گشتن (ar(e)zuxah gəştən) - arzulamaq

دل شاه چوزان نکته آگاه گشت　　ازآن آرزوآرزوخواه گشت (۴۵۰, ۵۵۱)

آرزو داشتن (ar(e)zu daştən) - arzulamaq, istəmək

سه چیز آرزودارم اندرنهان　　بر آید باقبال شاه جهان (۱۸۷, ۱۶۹)

آرزو کردن (ar(e)zu kərdən) - arzulamaq

درآن آرزوگاه فرجاردیس　　نکرد آرزوبامعامل مکیس (۳۸۴, ۴۱)

آرزوگاه (ar(e)zuqah) - arzu yeri, yataq

درآن آرزوگاه بادورباش　　نکرندنجز بوسه چیزی تراش (۴۵۱, ۵۶۱)

آرزوگاه (ar(e)zuqah) - məclis

درآن آرزوگاه فرخاردیس　　نکردآرزوبامعامل مکیس (۳۸۴, ۴۱)

آرزومند (ar(e)zumənd) - arzulayan

شهی که آرزومندمعراج تست　　زمینبوس اودره التاج تست(۴۶, ۷)

آرزومند بودن (ar(e)zumənd budən) - arzulamaq

درآن تاختن کارزومند بود   رهش برگذرگاه دربند بود(۲۹۰, ۲۷)

ارزیدن (ərzidən) - layiq olmaq, dəymək

جهان غم نیرزدبشادی گرای   نه کزبهرغم کرده اندااین سرای(۴۶۲, ۸)

ارزیز (ərziz) - qalay, sink

بیارام و تندی رهاکن زدست   که الماس از ارزیزیابد شکست(۱۶۳, ۴۸)

ارژنگ (ərjəng) - Çin nəqqaşı Maninin emalatxanası

درارژنگ این نقش چینی پرند   قلم نیست بر مانی نقشبند(۵۴, ۱۵)

ارژنگ (ərjəng) - təsvir

یکی بود پیکردوارژنگ را   تفاوت نه هم نقش وهم رنگ را(۳۷۷, ۲۵)

ارسطو (ərəstu) - Ərəstun

نقوماخس آنکوخردمند بود   ارسطوی داناش فرزند بود(۷۰, ۱۵)

آرش (arəş) - Arəş (mifik ox atan)

مگر تیرش از جعبهء آرشست   که از نوک اوخاره با خارشست(۳۴۶, ۹۱)

ارش (əreş) - qol(bilək)

ارش کوته وزلف و گردن دراز   لبی چون شکرخال با اوبراز(۲۲۳, ۱۲۰)

ارش(əreş) - uzunluq ölçü vahidi

سنان کش یکی نیزهء سی ارش   باب جگریافته پرورش(۱۰۷, ۱۱)

ارغنون (ərğənun) - arqan

سرشک قدح نالهء ارغنون   روان کرده از رودها رود خون(۱۳۰, ۲۰)

ارغنونزن (ərğənunzən) - arqan çalan

زیونانیان ارغنونزن بسی   که بردندهوش ازهرکسی(۳۸۵, ۵۰)

ارغوان (ərğəvan) - qırmızı şərab

نشسته بکردارسروجوان   که گه لاله ریزدگهی ارغوان(۴۶۵, ۴۱)

ارغوان (ərğəvan) - qırmızı

بیا ساقی آن آب حیوان ارغوان   کزوپیرفرتوت گرددجوان(۳۳۹, ۱)

ارغوان (ərğəvan) - ərğəvan (gül növüdür)

سمن رادرودی ده از ارغوان   روان کن سوی گلبن آب روان(۶۱, ۱۳)

ارغوان کشتن (ərğəvan keştən) - ərğəvan əkmək (od yandırmaq)

مغی ارغوان کشته بر جای جو   بنفشه درووده بوقت درو(۲۷۷, ۳۱)

ارغوانی (ərğəvani) - al, qırmızı

بیا ساقی آن ارغوانی شراب   بمن ده که تامست گردم خراب(۴۰, ۱)

ارک (ərk) - Ərk(yer adı)

ستیزنده روسی زآلان وارک   شبیخونی آورد همچون تگرک(۳۹۴, ۲۴)

ارم (erəm) - İrəm (yer adı)

درآن موینه چون نظر کردشاه   بهار ارم دیددر بزمگاه(۴۵۸, ۲۷)

ارمغان (ərməğan) - töhfə, hədiyyə

بسی ارمغانی ز تاراج زنگ   بهر سوفرستاد بیوزن وسنگ(۱۱۶, ۴۹)

ارمن (ərmən) - Ərmən (Azərbaycanın bir hissəsi)

بارمن درآمد چودریای تند   صبا را شدازگرداوپای کند(۱۳۶, ۱۱۳)

آرنده (arənde) - elçi

بنیک وبدازرازهای نهفت   همان بود درنامه کارنده گفت(۳۲۰, ۴۵)

ارنی (ər ni) - yoxsa, əks təqdirdə

پذیرا شوارنی سپهربلند   بدولت گزایان درآرد گزند(۳۶۲, ۱۱۱)

آز (az) - hərislik

دوسوراخ چون روبه حیله ساز   یکی سوی شهوت یکی سوی آز(۸۴, ۱۰)

از (əz) - önqoşma, çıxışlıq halı bildirir

چو شه دیدکان یادگارکیان   خبر داردازکارسودوزیان(۱۹۸, ۱۰۶)

از (əz) - yerlik halı bildirir

چهل روزخودراگرفتم زمام   کادیم ازچهل روزگرددتمام(۳۶, ۸۱)

از (əz) - yönlük halı bildirir

سپاس ازخداوند گیتی پناه   که بیشست ازین قصه انصاف شاه (۵۱, ۸)

از (əz) - təsirlik halı bildirir

مهندس بسی جوید ازرازشان ندانند که چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

از (əz) - yiyəlik halı bildirir

برآراسته قلب شاه از نبرد چوکوهیکه آنباشداز لاجورد (۱۰۲, ۲۶۱)

از (əz) - əşyanın cinsini, nədən hazırlandığını bildirir

جزاوکاهن تیغ روشن کند کلید اززروگنج ازآهن کند (۴۶, ۱۶)

از(əz) - ilə

مگرجادوان ازمن آموختند که از موم خود خواب رادوختند (۲۱, ۱۶)

از (əz) - ...lə dolu

بیا ساقی از باده جامی بیار زبیجاده گون گل پیامی بیار(۱،۲۷۵)

از (əz) - üçün

سرانجام کارآن سرانداختن غروریش داد از سرافراختن(۴۱۸, ۹۵)

از (əz) - əsasən

جهان بینم ازرای روشن صواب که چون من کنم گردگیتی شتاب (۲۳۵, ۲۶)

از (əz) - əlindən

نفیرازجهانی که دارا کشست نهان پرور وآشکاراکشست (۱۸۵, ۱۴۹)

از (əz) - müqayisə bildirir

تویی که آفریدی زیک قطره آب گوهرهای روشنتر ازآفتاب (۳, ۸)

از (əz) - haqqında

مرا نیست از خود حسابی بدست حساب من از تست چندانکه هست (۷, ۵۴)

از (əz) - altından, arasından

گره بر زدابروی پیوسته را گشادازگره چشم دربسته را (۱۴۷, ۶۴)

آزاد (azad) - azad

بسوسن سپردندشمشادرا چمن جای شدسروآزادرا (۲۲۳, ۱۱۶)

آزادبودن (azad budən) - azad olmaq

دعاکردزاهد که دلشاد باش زبند ستمکاری آزاد باش (۲۹۳, ۶۹)

آزاد شدن (azad şodən) - azad olmaq, xilas olmaq

چوازوامداری خرآزادشد برآسودوازخویشتن شادشد (۷۴, ۷۱)

آزادگردیدن (azad gərdidən) - azad olmaq

درآین عالم آباد گردد بگنج درآن عالم آزادگرددزرنج (۶, ۵۲)

آزاد کردن (azad kərdən) - xilas etmək

درین بندم از زحمت آزادکن بامرزش ایزدم یاد کن (۱۸۴, ۱۲۵)

آزاد گشتن (azad gəştən) - azad olmaq

که این بندی از باده چون شادگشت چرا شدزمادورکازادگشت (۴۴۳, ۴۵۵)

آزادمرد (azadmərd) - azad

بخندیدصراف آزادمرد وزآمیزش زربدوقصه کرد (۲۳, ۱۴)

آزادمرد (azadmərd) - xeyrxah

رهاکردش آن شاه آزادمرد برآزاد مردی زیان کس نکرد(۴۴۳, ۴۴۸)

آزادمردی (azadmərdi) - lütfkarlıq, yaxşılıq

آزادمردی کردن (azadmərdi kərdən) - lütfkarlıq etmək, yaxşılıq etmək

اگربا من اوهمنبردی کند نه مردی که آزاد مردی کند(۳۴۸, ۱۲۲)

آزاده (azade) - azad

گرانمایه ترتاج آزادگان گرامیترآدمی زادگان(۱۳, ۲)

آزادی (azadi) - azadlıq

نخورند بي يکدگرباده‌ء بازادی از خودهرآزاده‌ء(۳۷۵, ۲۹۷)

آزار (azar) - ziyan, pislik, təhqir

بوقت شدن کرد با شاه عهد که ناردرآزارنوشابه جهد(۲۶۹, ۲۸۴)

آزاردن (azardən) - incimək, zülm görmək

زخلق ارچه آزاربینم بسي نخواهم که آزاردازمن کسی(۲۲۸, ۳۴)

آزارآمدن (azar amədən) - ziyan gəlmək

چنان داشتم ملک را پیش و پس آزارش نامدازکس بکس(۳۱۸, ۱۸)

آزاریافتن (azar yaftən) - incimək

کم آزار شوکزهمه داغ ودرد کم آزاریابد کم آزارمرد(۲۳۸, ۷۰)

آزاریدن (azaridən) - incitmək

مدار اکن ازکین کشی باز گرد — که مردم نیاز اردازنیکمرد(۱۶۴, ۶۵)

آزردن (azordən) - incitmək

بازردن کس نیاوردرای — برون از خط عدل ننهادپای(۷۶, ۳۵)

آزرده (azorde) - incimiş

میی کوز محنت رهایی دهد — بازردگان مومیایی دهد(۷۴،۲)

آزرده پشت گشتن (azordepoşt gəştən) - beli bükülmək

چون پیرکهن گردد آزرده پشت — زنیزه عصا به که گیرد بمشت(۱۵۱, ۱۰۹)

آزرده شدن (azorde şodən) - incimək, təhqir olunmaq

سکندرشدآزرده ازکاراو — نهانی همی داشت آزاراو(۱۱۷, ۷۰)

آزرم (azərm) - böyüklük, əzəmət

که باجان بمهرآشنایی دهد — برآزرم خسروگوایی دهد(۲۶۳, ۲۰۷)

آزرم(کسی را) نگهداشتن (azərm-e(kəsi-ra) negəh daştən) - hörmətini saxlamaq

پذیرفت شه خواهش گرم او — برفتن نگهداشت آزرم او(۳۸۳, ۳۰)

آزرم (azərm) - rəhm, şəfqət

دولشگربرابرشدآراسته — شدآزرمها پاک بر خاسته(۸۱, ۸۸)

آزرم (azərm) - əzab, əziyyət

دباغت چنان دادم این چرمرا — که برتابدآسیب و آزرمرا(۷۵, ۱۰)

آزرم (azərm) - sülh, barışıq

اگرآزرم خواهیم ازین سگدلان — نخوانندمان عاقلان عاقلان(۸۹, ۸۸)

آزرمجوی شدن (azərmcuy şodən) - barışıq istəyən, sülh istəyən

پس آنگاه باهندوی نرم گوی — بسوگندوپیمان شدآزرم جوی(۳۳۱, ۸۸)

آزرمجوی کردن (azərmcuy kərdən) - sülh axtarmaq

توانم که من با توای خام خوی — کنم پختگی کردم آزرم جوی(۱۵۷, ۳۳)

از آزرم(کسی) گشتن (əz azərm-e(kəsi) gəştən) - dediyinə riayət etməmək, ədəbi pozmaq

یکایک لشگرازشرم او — نگشتندیک ذره ز آزرم او(۲۷۵, ۹)

ازل (əzəl) - əvvəl, başlanğıc

زحکمی که زازل رانده ای — نگرددقلم زآنچه گردانده ای(۸, ۷۵)

آزمایش (azmayeş) - imtahan, yoxlama

رسیدآزمایش بهرگوهری — نمودند هریک دگر پیکری(۱۲۷, ۱۶)

آزمایش فکندن (azmayeş fekəndən) - yoxlamaq, təcrübədən keçirmək

فکندآزمایش بدان چارچیز — چنان بود که گفت وزان بیش نیز(۳۹۵, ۴۰)

آزمایی (azmai) - imtahan

بدین گونه کاری خدایی بود — خصومت خدای آزمایی بود(۳۶۱, ۱۰۹)

آزمودن (azmudən) - sınamaq

جهانش گه صلح وجنگ آزمود — زجنگش زیان دیدواز صلح سود(۸۵, ۳۶)

آزمودن (azmudən) - keyfiyyəti yoxlamaq

بسنگ سیه برزرسرخ سود — مگر بر محک زرهمی آزمود(۲۱۶, ۲۱)

آزموده (azmude) - sınaqdan çıxmış, sınanmış

آزموده بودن (azmude budən) - sınaqdan çıxmaq

اگر که دلی داشت چون خاره سنگ — نبودآزموده خطرهای جنگ(۴۳۰, ۲۶۴)

آزموده شدن (azmude şodən) - sınaqdan çıxarılmaq

که چون آزموده شود روزگار — بیادآیدت پند آموزگار(۱۴۷, ۵۹)

اژدها (əjdəha) - əjdəha

فرو بردن اژدها بیدرنگ — بینباشتن در دهان نهنگ(۴۰, ۹)

اژدهای دمان (əjdəha-ye dəman) - hirsli əjdəha

خبرگرمترشدهمه هرزمان — که آمدبروم اژدهای دمان(۱۳۸, ۲۳)

اژدهای دلیر (əjdəha-ye dəlir) - döyüş bayrağı

تبیره بغرید چون تندشیر — درآمد برقص اژدهای دلیر(۱۷۹, ۵۳)

اژدهای دمنده (əjdəha-ye dəmənde) - od püskürən əjdəha (rus döyüşçüsünə işarədir)

نهنگ جهانسوز را برکشید سوی اژدهای دمنده دوید(۴۳۸, ۳۷۲)

اژدهای سیاه (əjdəha-ye siyah) – qara əjdəha (İskəndərə işarədir)

درآن کوش کین اژدهای سیاه بازرم یابد درین بوم راه(۳۶۲, ۱۱۸)

اژدها (əjdəha) - İskəndər

شدآن اژدها باچنان لشگری بسربرچنان اژدهاپیکری(۱۴۲, ۷۵)

اژدها (əjdəha) - Zöhhak

نخواندی زتاریخ جمشید شاه که آن اژدها چون فروبردماه(۱۶۲, ۲۴)

اژدها (əjdəha) - qılınc

ز شمشیر بر گشته جایی نبود که در غاراو اژدهایی نبود(۱۶۹, ۴۳)

اژدها (əjdəha) - vəhşi döyüşçü

بنوعی ز پیچش نگشتم رها که ناکشته دیدم هنوز اژدها(۴۴۷, ۵۰۸)

اژدها (əjdəha) - at

الانی سواری چوغرنده شیر برآمد سیاه اژدهایی بزیر(۴۲۹, ۲۵۲)

اژدها باره (əjdəhabare) - əjdəha sifət, əjdəha tinət

فریدون بدان اژدهاباره مرد هم ازقوت اژدهایی چه کرد(۱۶۲, ۲۵)

اژدها پیکر (əjdəhapeykər) - əjdəha görkəmli

بمردم کشی اژدهاپیکرم نه مردم کشم بلکه مردم خورم(۹۵, ۱۷۴)

اژدهاخوی (əjdəhaxuy) - əjdəha xasiyyət (İskəndərə işarədir)

که این ازدهاخوی مردم خیال نهنگیست کاوردبرما زوال(۹۲, ۱۲۶)

اژدهایی (əjdəhai) - əjdəhalıq

چنین داد پاسخ جهاندیده مرد که بهمن بدان اژدهایی که کرد(۲۰۰, ۱۳۷)

آس (as) - آسیا sözünün qısa forması-dəyirman

درین آسیادانه بینی بسی بنوبت درآس افکندهر کسی(۱۱۷, ۷۶)

درآس افکندن (dər as əfkəndən) - yox etmək, paymal etmək

درآس افکنم هر کرا سود نیست ببخشایم آنراکه بخشودنیست(۲۲۹, ۴۵)

اساس (əsas) - bünövrə, bina

زمینی که داردبروبوم سست اساسی بروبست نتوان درست(۳۸, ۱۰۴)

اساس بستَن (əsas bəstən) - əsas qoymaq, fundament qoymaq

زمینی که داردبروبوم سست اساسی بروبست نتوان درست(۳۸, ۱۰۴)

آسان (asan) - asan

بدشواری آیدگهرسوی سنگ زسنگش توآسان کی آری بچنگ(۴۱،۱۶)

آسان شدن (asan şodən) - asanlaşmaq

ندیمان شایسته برگردشاه که آسان ازیشان شود رنج شاه(۳۹۱،۳۷)

آسان کردن (asan kərdən) - asanlaşdırmaq

نینداز دآن آلت ازبارخویش کزو روزی آسان کند کارخویش(۱۳۷،۶)

آسان گرفتن (asan gereftən) - asan hesab etmək

زبون کردن دشمن آسان گرفت حساب خَراج از خراسان گرفت(۱۲۰،۳۰)

آسانگزار (asanqozar) - həyatı sadə yaşayan

باسان گزاری دمی می شمار که آسان زید مردآسانگزار(۴۶۵،۳۶)

آسانیوش (asannyuş) - asan eşidən

چه پنداری ای مردآسان نیوش که آسان پرازدرتوان کردگوش(۷۹،۸)

آسایش (asayeş) - rahatlıq, istirahət

اگردیدمی درخودافزایشی طلب کردمی جای آسایشی(۲۸،۴۷)

آسایش دادن (asayeş dadən) - rahatlıq vermək, rahat etmək

گه ازمیوه آرایش خوان دهد گه از سایه آسایش جان دهد(۱۱۳،۴)

آسایش رساندن (asayeş rəsandən) - rahatlıq gətirmək, əmin-amanlıq gətirmək

گرآردملک هیچ بخشایشی رساند بدین کشورآسایشی(۲۹۷،۱۲۹)

آسایش کردن (asayeş kərdən) - dincəlmək

بهرکشوری دیدن آرایشی بهرمنزلی کردن آسایشی(۳۹۲،۴)

آسایش یافتن (asayeş yaftən) - rahatlanmaq

تنی کا نهمه مالش وتاب یافت بما لشگرآسایش وخواب یافت(۳۱۴،۸۱)

آسایش و خوابرا کار بستن (asayeş-o-xab-ra kar bəstən) - istirahət edib yatmaq

شه آسایش وخوابرا کار بست   دولختی دراز چاردیواربست(٢٧٠،٢٩٠)

اسب (əsb) - at

زموزونی ضربهای سنان   برقص آمده اسب زیرعنان(١٠٢،٢٥٨)

اسباب (əsbab) - yaşayış üçün lazım olan şeylər

بود هر یکی راقدرمایه میش   کزان میش بر سازداسباب خویش(٣٢٠ ,٤٣٤)

است (əst) - vardır

درین ره چومن خوابنیده بسیست   نیاردکسی یادکاینجاکسیست(٥۶ ,٢٨)

است (əst) - dır, dir, dur, dür, xəbər şəkilçisi

درین ره چومن خوابنیده بسیست   نیاردکسی یادکاینجا کسیست(٥۶ ,٢٨)

استا (esta) - Avesta

برخشنده آذرباستا و زند   بخورشیدروشن بچرخ بلند(٢٠ ,١٥۶)

استاد (ostad) - ustad

چواستاددانا بفرهنگ ورای   ملکزاده را دیدبرگنج پای(٢٥ ,٧١)

استادگار (ostadqar) - gözətçi

باستادگاران درگه سپرد   که عاجزشدآنکس که آنرا ببرد(٢٥ ,٣٠٢)

آستان (astan) - astana(Kəbənin)

برآن آستان زد سرخویش را   خزینه بسی داد درویش را(٥۶ ,٢٤٤)

آستانبوسی (astanbusi) - təzim etmə

که برآستانبوسی بارگاه   زتخت صطخرآمدم نزدشاه(١٥ ,٣١٧)

استخوان (ostoxan) - sümük(çərdək)

گه ازنطفه ای نیک بختی دهی   گه از استخوانی درختی دهی(٣٥ ,٥)

استخوان (ostoxan) - silah növü

درآمدچوپیل استخواني بدست   کزوپیل رااستخوان میشکست(١٥٧ ,٩٤)

استر (ostor) - dəvə

اگرسهم شیری بیفتدزشیر   حرون استری مغزش آردبزیر(٤۶ ,١٤۶)

استقامت(esteqamət) - möhkəmlik

آستقامت گرفتن (esteqamət gereftən) - möhkəmlənmək, bərqərar olmaq

سخن چون گرفت استقامت بمن   قیامت کندتا قیامت بمن(٣٠ ,٣٢)

استوار (ostovar) - möhkəm

فرستادنی را ازآن مرزوبوم   فرستادبا استواران بروم(١۶ ,٢٤١)

استوار گشتن (ostovar gəştən) - möhkəmlənmək

چوازهردوسو گشت قلب استوار   زهردوسپه رفت بیرون سوار(٢۶٤ ,١٠٢)

استوار (ostovar) - etibarlı, inanılmış

همان استواران درگاه را   کزایشَان بدی ایمن شاه را(٥٠ ,١٧٨)

استواری (ostovari) - etibarlılıq

زروزیورخودفرستم بروم   که هست استواری درآن مرزوبوم(٢٧ ,٢٣٥)

استواری (ostovari) - yenilməzlik, dözüm

شه گفت برزن که یاری تراست   درین دستبرداستواری تراست(٤٠ ,٤٥٤)

استواری کردن (ostovari kərdən) - dözümlülük göstərmək, durum gətirmək

بهر نیک و بدباتویاری کنم   برین گفتها استواری کُنم(١٧ ,٣٣٤)

استواری کردن (ostovari kərdən) - sözündə möhkəm olmaq

فرستاد ازآموزگاران کسی   باصطخروکرد استواری بسی(٧٥ ,٣٣٨)

استواری نمودن (ostovari nəmudən) - əhdə əməl etmək

سرانجام کاقبال یاری نمود   برآن عهدشاه استواری نمود(٤٤ ,٧٢)

آستین (astin) - paltarın qolu

بپوشیدخفتانی ازکرگدن   مکوکب بزرزآستین تابدن(٢٧٧ ,١٠٣)

اسحق (eshəğ) - İshaq (xüs. ad)

نوآیینترین شاه آفاق بود   نوازادهء عیص اسحق بود(٧ ,۶٤)

اسد (əsəd) - Şir bürcü

اسدبودطالع خداوندزور　　کزو دیدهء دشمنان گشت کور(۶۷, ۵۲)

اسرار (əsrar) - sirlər

زگویاوخاموش وهشیارومست　　کسی را باسراراو نیست دست(۳۵۷, ۳۷)

آسفندیار (esfəndiyar) - İsfəndiyar (Şahnamənin qəhrəmanı)

هرآنچ اونموده گه کارزار　　نه رستم نموده نه اسفندیار(۴۷, ۲۴)

اسکندر (eskəndər) - İskəndər

رزم اسکندرباقلعهء دربند ورفتن بنزدیک زاهد(۲۸۸)

اسکندروس (eskəndərus) - İskəndərin oğlunun adı

نهادندنامش پس از مهربوس　　بفرمان اسکندر اسکندروس(۲۳۹, ۸۵)

اسکندرفیلقوس (eskəndər-e filqus) - Filqus İskəndər

گراین کین نخواهم زشیران روس　　سگم سگ نه اسکندرفیلقوس(۳۹۶, ۵۹)

اسکندری (eskəndəri) - İskəndər (sif.)

ازآن روزکوشدبپیغامبری　　نبشتند تاریخ اسکندری(۵۶, ۴۲)

اسکندریه (eskəndəriyye) - İskəndəriyyə şəhəri

باسکندرآنشهرچون شدتمام　　هم اسکندریه ش نهادند نام(۱۱۵, ۳۹)

آسمان (aseman) - göy (Rövşənək)

ببرتانشیند درونازنین　　خرامان شودآسمان بر زمین(۲۱۷, ۳۳)

آسمان (aseman) - Allah

تراآسمان کندیاوری　　مرا نیست باآسمان داوری(۳۷۴, ۲۸۴)

آسمان (aseman) - göy

تويي كه آسمان رابرافراختی　　زمین راگذرگاه اوساختي(۳, ۷)

نعل فکندن آسمان (nəl fekəndən-e aseman) - göyün nəl salması, göyün hərəkətdən qalması

زمین رازشورش برافتادبیخ　　فکندآسمان نعل وخورشیدمیخ(۴۱۷, ۸۱)

آسمان را بابروپوشانیدن (aseman-ra be-əbru \puşanidən) - imkansız iş görmək, günəşə qara yaxmaq.

اگر پیکرتست چندین مکوش　　بابروی خویش آسمان راميوش(۲۶۱, ۱۷۲)

بر آسمان افکندن (bər aseman əfkəndən) - göyə qaldırmaq

زخاکی که برآسمان افکنی　　سروچشم خودرازیان افکنی(۱۵۸, ۴۴)

بزمین افتادن آسمان (be-zəmin oftadən-e aseman) - hay-küy qopmaq, qiyamət qopmaq

زبس نعره کامدبرون ازکمین　　فرواوفتادآسمان برزمین(۸۲, ۴۶)

آسمان زیرپای آوردن (aseman zir-e pay avərdən) - dərin fikrə getmək

سرم برسرزانوآورده جای　　زمین زیرسرآسمان زیرپای(۲۱, ۹)

آسمانگون (asemanqun) - göy rəngli

بتن بریکی آسمانگون زره　　چومرغول زنگی گره برگره(۹۷, ۱۹۰)

آسمانوار (asemanvar) - göy kimi

سپاه ازدوجانب صف آراسته　　زمین آسمانواربرخاسته(۴۱۳, ۲۶)

آسمانی (asemani) - göyə məxsus

چوحکم دزآسمانی تراست　　تو دانی ودزحکمرانی تراست(۲۹۶, ۱۱۰)

بد آسمانی (bəd-e asemani) - asimani bədbəxtlik

بدآسمانی چوآید فراز　　سر نازنینان بپیچد ز ناز(۴۳۹, ۳۹۵)

آسودگی (asudegi) - rahatlıq, asudəlik

باسودگی عمرنوکردمی　　جهانرا بشادی گروکردمی(۲۸, ۴۸)

آسودن (asudən) - rahat olmaq, dincəlmək

نهنگ خدنگ ازکمین کمان　　نیاسود بریک زمین یک زمان(۱۶۹, ۴۴)

آسوده (asude) - asudə, azad, rahat

گرآسوده گرناتوان می زیم　　چنان آفریدی چنان می زیم (۷, ۶۱)

آسوده شدن (asude şodən) - rahatlanmaq, dincəlmək, yatmaq

فروخفت کاسایش آمد پدید　　شدآسوده تاصبح صادق دمید(۳۱۴, ۸۲)

آسوده دل شدن (asudedel şodən) - rahat olmaq

شه آسوده دل شدزگفتارشان　　نوازشگری کرد بسیارشان(۲۶۴, ۴۰)

آسیا (asiya) - dəyirman

درین آسیادانه بینی بسی — بنوبت در آس افکندهر کسی(۱۱۷, ۷۶)

آسیب (asib) - əzab, əziyyət

در آن مرغزارازملک تاسپاه — برآسوده گشتندازآسیب راه(۴۰۴, ۱۶)

آسیب (asib) - ziyan, zərər, bəla

دباغت چنان دادم این چرمرا — که برتابدآسیب وآزرم را(۷۵, ۱۰)

اسیر (əsir) - əsir

اسیران رومی نپروردمی — همه زنگی خوش نمک خوردمی(۹۰, ۱۰۲)

اسیرشدن (əsir şodən) - əsir olmaq

اسیرسمنبرگ شدمشک بید — غراب سیه صید باز سپید(۱۰۹, ۴۷)

اسیرکردن (əsir kərdən) - əsir etmək

زابرو کمان کرده وزغمزه تیر — بتیروکمان کرده صد دل اسیر(۳۸۸, ۹۲)

اشارت (eşarət) - əmr

اشارت آمدن (eşarət amədən) - əmr gəlmək

اشارت چنان آمدازشهریار — که پیغامی ارنیک داری بیار(۳۶۹, ۱۳۸)

اشارت رفتن (eşarət rəftən) - əmr olunmaq

نشیننده راچون دل آمد بجای — اشارت چنان رفت بارهنمای(۲۷۲, ۳۱۴۹)

آشارت شدن (eşarət şodən) - əmr olunmaq

کتب خانهء پارسی هر چه بود — اشارت چنان شدکه آرندزود(۲۳۹, ۷۶)

اشارت کردن (eşarət kərdən) - əmr vermək

اشارت کندتارقیبان تخت — بسازندباشاه پیروز بخت(۳۰۳, ۵۲)

اشتر (oştor) - dəvə

صد اشترقوی پشت مالیده ران — عرق کرده درزیربارگران(۳۱۶, ۹۶)

آشتی (aşti) - sülh, barışıq

بهرچ آن نمایی توازگرم وسرد — پذیرنده ام زآشتی و نبرد(۱۶۵, ۸۴)

آشفتگی (aşoftegi) - həyəcan, coşma

دوالی چودیدآن پذیرفتگی — برآسودازآن خشم وآشفتگی(۳۹۷, ۷۳)

آشفتن (aşoftən) - coşmaq, qəzəblənmək

که رومی چوآشفتن روس دید — جهانرا چوپراکنده طاوس دید(۴۱۱, ۷)

آشفته (aşofte) - qəzəblənmiş

همان زنگیان چیره دستی کنند — چوپیلان آشفته مستی کنند(۸۹, ۷۸)

آشفته (aşofte) - bəxti dönmüş, pərişan

سخن ران ازآن ناموخفتگان — فسونی فرودم به آشفتگان(۲۲۷, ۱۳)

آشفته شدن راه(کسی) (aşofte şodən-e rah-e (kəsi) - yolu itmiş

سرانجام کاشفته شد راه او — دم اژدها شدوطنگاه او(۲۰۰, ۱۳۸)

اشک (əşk) - göz yaşı

تروخشکی اشک و رخسار من — بکهگل بر اندود دیوارمن(۳۶, ۸۵)

آشک میغ (əşk-e miğ) - şeh

چپ و راست آراست از ترک وتیغ — چوآرایش گلبن ازاشک میغ(۱۶۹, ۳۸)

آشکار (aş(e)kar) - məlum, gizli olmayan

بشاه جهان رازپوشیده گفت — خبر دادشان آشکارونهفت(۳۱۷, ۱۴)

آشکارا (aş(e)kara) - diqqətlə

دگر مرغ رانام دارا نهاد — برآن فال چشم آشکارا نهاد(۱۲۱, ۴۶)

آشکارا (aş(e)kara) - aşkarda, üzdə

چوآب فرات آشکارانواز — چوسرچشمهء نیل پنهان گداز(۴۶, ۱۷)

آشکارا شدن (aş(e)kara şodən) - aşkar olmaq

ولیکن چو عیب آشکارا شود — دل ودست توبی مدارا شود(۲۴, ۲۴)

آشکارا شدن (aş(e)kara şodən) - üzə çıxmaq

بهنگام سیل آشکارا شدن — نشاید زری تا بخارا شدن(۳۴, ۵۹)

آشکارا شدن (aş(e)kara şodən) - tanınmaq, faş olmaq

چه بایدرصدگاه دارا شدن — بجزیت دهی آشکارا شدن(۱۲۳, ۷۷)

آشکارا کردن (aş(e)kara kərdən) - aşkar etmək, demək

چه حجت بود پیه دارا مرا   نهانی کنید آشکارا مرا(۱۲۳, ۷۹)

آشکاراکش (aş(e)karakoş) - aşkar öldürən

نفیر از جهانی که دار اکشست   نهان پرورو آشکاراکشست(۱۸۵, ۱۴۹)

آشکارانواز (aş(e)karanəvaz) - aşkar nəvaziş edən

چوآب فرات آشکار انواز   چوسرچشمهء نیل پنهان گداز(۴۶, ۱۷)

آشنا (aşena) - dost, tanış

ازین آشنایان بیگانه خوی   دورویی نگریکزبانی مجوی(۸۳, ۹)

آشناروی (aşenaruy) - tanınmış, məşhur

ازین آشناروی تر داستان   خنیده نیامد برراستان(۳۹, ۱۱۲)

آشنایی (aşenai) - tanışlıq, xəbər

آشنایی دادن (aşenai dadən) - xəbər vermək

که باجان بمهر آشنایی دهد   برآزرم خسرو گوایی دهد(۲۶۳, ۲۰۷)

آشوب (aşub) - həyəcan, narahatçılıq

ندانم چه افسون فروخوانده اند   کز آشوب شهوت جدا مانده اند(۲۵۲, ۵۱)

آشوب (aşub) - hücum

جهان کرد از آشوب خود دردناک   زبهرچه ازبهریک مشت خاک(۱۴۲, ۷۶)

آشوبناک (aşubnak) - həyəcanlı, coşğun

شه از خواب سربرزدآشوبناک   دل پاک راکرداز اندیشه پاک(۴۵۲, ۶)

اشهب (əşhəb) - at növü (boz rəngli)

چه می گفتم ودرچه پرداختم   کجابودم اشهب کجاتاختم(۳۱۰, ۲۳)

اصحاب (əshab) - sahiblər

چودرلشگردشمن آری رحیل   بمرغان کشی فیل واصحاب فیل(۵, ۳۴)

اصطخر (estəxr) - İstəxr

بر تخت نشستن اسکندر در اصطخر(۲۲۶)

اصل (əsl) - əsl, nəcabət

اگر دیگران کاصلشان آدمیست   همه مردمنداو همه مردمیست(۴۷, ۳۰)

اصل (əsl) - əsas, özül, möhkəmlik

همه چیزراصل بایدنخست   که باشد خلل دربناهای سست(۳۵۹, ۷۰)

اصل (əsl) - əsl, əsas

درختی سهی سایه درباغ شرع   زمینی باصل آسمانی بفرع (۱۳, ۶)

اصلدار (əsldar) - əsilli-nəsilli

اصلداران پاک (əsldaran-e pak) - peyğəmbər və övliyalar

زیارتگه اصل داران پاک   ولی نعمت فرع خواران خاک(۱۳, ۷)

اطلس (ətləs) - atlas parça

اطلس رومی (ətləs-e rumi)-rum atlası

زبس خون رومی درآن ترکتاز   هزاراطلس رومی افکندباز(۱۷۰, ۵۶)

اطلس فروش (ətləsforuş) - atlas satan

نشسته جوانمردی اطلس فروش   زخاکستر پیرزن درع پوش(۲۷۸, ۳۸)

اطلسی (ətləsi) - atlas (sif.)

بدان چارگوشه خط اطلسی   برانگیخت اندازهء هندسی(۵۷, ۵۵)

اعضا (ə'za) - üzvlər

قراری نه دررقص اعضای من   سرمن شده کرسی پای من(۲۱, ۱۰)

اعتماد (e'temad) - etimad, inam

نبود اعتمادش برآن مرزوبوم   که هست ایمن آباد رومی برُوم(۲۳۵, ۲۰)

اعدا (ə'da) - düşmənlər

جهان پهلوان نصره الدین که هست   براعدای خود چون فلک چیره دست(۴۶, ۱۱)

آغاز (ağaz) - başlanğıc, əvvəl

نخست آنچنان کردم آغاز او   که سوز آورنغمهء ساز او(۵۴, ۹)

آغاز کردن (ağaz kərdən) - sözə başlamaq

پژوهندهء دیگر آغاز کرد   که دارا نچندان سپه ساز کرد(۱۳۸, ۱۸)

آغازکردن (ağaz kərdən) - başlamaq

مهندس بسی جویداز رازشان   نداند که چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

ازآغازکار (əz ağaz-e kar) - əvvəldən, əvvəl

هرومش لقب بوداز آغازکار　　　کنون بردعش خواندآموزگار(۲۵۰, ۱۹)

اغانی سرای (əğanisəray) - nəğməkar

نشاندند مطرب بهربرزنی　　　اغانی سرایی وبربطزنی(۲۲۰, ۷۷)

آغشتن (ağoştən) - qarışdırmaq, tutmaq, çəkmək (qızıla)

زمینش باب زرآغشته اند　　　توگویی درآن زعفران کشته اند(۲۴۹, ۱۱)

آغوش (ağuş) - sinə, qucaq

می ومرغ وریحان وآواز چنگ　　　بتی تنگ چشم اندرآغوش تنگ(۲۸۰, ۶۵)

آفاق (afaq) - üfüqlər, göylər

نوآیینترین شاه آفاق بود　　　نوازادهء عیص اسحق بود(۶۴, ۷)

آفاق (afaq) - dünya

چو بردین حق دانش آموز گشت　　　ودولت برآفاق پیروزگشت(۵۶, ۴۳)

آفاق گرد (afaqgərd) - dünya gəzən

اثرهای آن شاه آفاق گرد　　　ندیدم نگاریده دریک نورد(۵۴, ۱۷)

آفاق گردی (afaqgərdi) - dünya səyahəti

بگردندگی چون فلک مایلم　　　جزآفاق گردی نخواهد دلم(۲۳۵, ۲۴)

آفاقگیر (afaqgir) - cahangir, fateh

گروهیش خوانند صاحب سریر　　　ولایت ستان بلکه آفاق گیر(۴۳, ۴۲)

آفت (afət) - gözəl

چو دیدآفتی دیداز اندیشه دور　　　نه آفت یکی آفتابی زنور(۴۴۴, ۴۶۸)

آفت (afət) - bəla, müsibət

فروهشت بر ترک شه تیغ را　　　زبرق آفتی که رسد میغ را(۱۰۴, ۲۹۵)

افت (oft) - افتادن felinin kökü

برون افتم ازخودبیرکندگی　　　نیفتم برون باتوازبندگی(۹, ۸۸)

آفتاب (aftab) - günəş

تویی که آفریدی ازیک قطره آب　　　گوهرهای روشنتر ازآفتاب(۳, ۸)

ازچاه برون رفتن دلوآفتاب (əz çah borun rəftən-e delv-e aftab) – günəşin çıxması

برون رفته از چاه دلوآفتاب　　　بماهی گرفتن سوی حوض آب(۲۷۶, ۱۱)

آفتاب (aftab) - kənizin üzü nəzərdə tutulur

کمربسته زلف اومشک ناب　　　که زلفش کمربست برآفتاب(۳۸۷, ۸۷)

آفتاب (aftab) - gözəl

گرم هست بر خوبرویان شتاب　　　بخوارزم روشنترست آفتاب(۳۲۸, ۳۹)

آفتاب (aftab) - İskəndər

بفرما ن شه کرد روسی شتاب　　　رسانید مه رابرآفتاب(۴۶۰, ۶۸)

آفتادگی (oftadegi) - əldən düşmə, qocalıq

بروزجوانی ونوزاده گی　　　زدم لاف پیری وافتادگی(۲۸, ۴۳)

افتادن (oftadən) - yüksəklikdən düşmək

فرشته نبیندور ایشان دلیر　　　وگربیند افتدزبالابزیر(۲۵۲, ۴۶)

افتادن (oftadən) - baş vermək, üz vermək

چه افتاد ازماعنان تافتی　　　سوی مایکی روزنشتافتی(۲۵۶, ۱۲۳)

افتادن (oftadən) - ələ keçmək, tora düşmək

من آن قاصد خود فرستاده ام　　　کزان پیش کافکندی افتاده ام(۳۶۵, ۱۶۰)

افتادن (oftadən) - qırılmaq, sınmaq

چرامرکبم را نیفتاد سم　　　چراپی نکردم درین راه گم(۱۸۴, ۱۳۷)

افتادن (oftadən) - batmaq, məhv olmaq

مکن کشتهء چینیان راخراب　　　که افتد ترا نیزکشتی در آب(۳۵۸, ۶۴)

افتادن (oftadən) - qismət olmaq

چوقسم خدا راکنی رام خویش　　　برآن قسمت افتاده دان نام خویش(۲۳۶, ۴۷)

افتادن (oftadən) - məğlub olmaq, yıxılmaq

فتدزنگ برتیغ آیینه رنگ　　　من آیینه ام کزمن افتاد زنگ(۹۷, ۲۰۱)

افتادن (oftadən) - yox olmaq, əldən çıxmaq

اگرسهم شیری بیفتد زشیر — حرون استری مغزش آرد بزیر(۱۴۶, ۴۶)

افتادن (oftadən) - çatmaq, əlinə keçmək

که چون شدسر تاج دارانهان — باسکندر افتادملک جهان(۱۹۲, ۱۷)

افتادن (oftadən) - yıxılmaq

خری چوب میخوردبرجای جو — خر افتادوجان دادوخربنده زو(۱۸۹, ۲۰۰)

افتادن (oftadən) - düşmək(ləkə)

رقمهای رومی نشدزآب ورنگ — برآیینهء چینی افتادرنگ(۳۷۸, ۳۶)

افتادن و خاستن (oftadən-o-xastən) - yıxılıb durmaq, çabalamaq

چوآن گوروحشی درآن دستبرد — از افتادن وخاستن گشت خرد(۴۴۱, ۴۲۲)

افتاده (oftade) - əzabkeş, məzlum

ازآن آمدم برسر این سریر — که افتادگانرا شوم دستگیر(۲۳۰, ۵۶)

افتاده (oftade) - ölmüş, cəsəd

درآن مسلخ آمیزادگان — زمین گشته کوه از بس افتادگان(۱۸۰, ۷۴)

افتاده شدن (oftade şodən) - yıxılıb ölmək

چوافتاده شدخصم درپای او — بدیگرکسی داده شدجای او(۳۴۰, ۱۲)

افتاده گشتن (oftade gəştən) - yıxılmaq, ölmək

چولشگرکش افتاده گشتی بتیغ — گرفتندی از بیم لشگرگریغ(۲۰۰, ۱۳۱)

افراختن (əfraxtən) - ucaltmaq

سپهر ازشکرکوشکی ساختی — زگل گنبدی دیگرافراختی(۲۲۰, ۸۳)

افراختن (əfraxtən) - ucalmaq

سرسبزش از شادی افراخته — سرخصم درپایش انداخته(۱۹۷, ۸۷)

افراختن (əfraxtən) - qaldırmaq(bayraq)

چوزآبادی رخنه پرداختند — بعزم شدن رایت افراختند(۲۹۸, ۱۳۶)

افراختن (əfraxtən) - vurmaq

سرتیغ برگردن افراختش — درآن یافه گفتن سرانداختش(۹۹, ۲۲۷)

افرنجه (əfrənce) - Əfrəncə

نه مصرونه افرنجه ماندنه روم — گدازندازآن کوه آتش چوموم(۸۰, ۲۶)

افروختن (əfruxtən) - yanmaq, alovlanmaq

دروکان گوگردافروختست — زگوگرداوگرداوسوختست(۳۱۳, ۶۷)

افروختن (əfruxtən) - yandırmaq

تراین کلاه آسمان دوختست — ستاره چراغ توافروختست(۱۵۲, ۱۳۶)

افروختن (əfruxtən) - pardaxlamaq, sığal vermək

چو افروختندش غرض برنخاست — دروپیکرخود ندیدند راست(۱۲۷, ۱۵)

افروختن (əfruxtən) - işıqlandırmaq(zehni, xatiri)

گشاده دل و دیده بردوخته — بره داشتن خاطرافروخته(۲۰, ۶)

افروختن (əfruxtən) - nur saçmaq

بتست آدمیرا رخ افروخته — جهان جامه ای چون تونادوخته(۱۹۱, ۶)

افروخته (əfruxte) - parlaq

چراغی که تااونیفروخت نور — زچشم جهان روشنی بود دور(۱۳, ۱۸)

افروخته (əfruxte) - coşmuş, çılğın

شکرریزآن عود افروخته — عدورا چوعودوشکرسوخته(۲۲۰, ۷۸)

افروخته شدن (əfruxte şodən) - yanmaq

مگرکاتشست این دل سوخته — که ازخارخوردن شدافروخته(۳۳, ۳۷)

افروخته شدن (əfruxte şodən) - parlamaq

جهاندارازآن گنج اندوخته — چوگنجی شداز گوهرافروخته((۱۹۳, ۲۸)

افروز (əfruz) - افروختن felinin kökü

افروزبودن (əfruz budən) - parlamaq

گل باغ شه عالم افروزباد — چراغ شبش مشعل روزباد(۵۳, ۲۳)

آفریده (afəride) - yaranmış

همه آفریدست بالاوپست — تویی آفرینندهء هرچه هست(۳, ۳)

آفریدن (afəridən) - yaratmaq

تویی که آفریدی زیک قطره آب — گهرهای روشنتر ازآفتاب(۳, ۸)

آفرین (afərin) - afərin, əhsən

گواهی دروازکه ازچاریار / که صدآفرین بادبر هرچهار(۱۱, ۲۶)

آفرین کردن (afərin kərdən) - afərin demək, tərif demək

خردکاسمان رازمین میکند / برین آفرین آفرین میکند(۵۲, ۱۷)

آفرین گفتن (afərin qoftən) - tərif demək, təriflәmək

نشاط ازتودارد گهرسفتنم / سزاوارتست آفرین گفتنم(۵۲, ۱۶)

آفرین برگرفتن (afərin bər ğereftən) - dua etmək

زمین بوسه دادآفرین برگرفت / درومانده آن شیرمردان شگفت(۲۷۱, ۳۱۰)

آفرین یادکردن (afərin yad kərdən) - afərin demək

بخواهش نمودن زبان برگشاد / بسی آفرین شاه راکردیاد(۳۲۹, ۵۲)

آفرین (afərin) - dua

آفرین گرفتن (afərin gereftən) - dua etmək

گرفتند بر شهریارآفرین / که یارتو باد ا سپهربرین(۹۵, ۵۲)

آفرین برگرفتن (afərin bər gereftən) - dua etmək

زمین بوسه داد آفرین برگرفت / درومانده آن شیرمردان شگفت(۲۷۱, ۳۱۰)

آفرینخوان (afərinxan) - tərif deyən

نظامی چودولت درایوان او / شب وروزبادآفرینخوان او(۵۳, ۲۵)

آفرینخوان شدن (afərinxan şodən) - tərif demək

بزرگان روم آفرینخوان شدند / بر آن گوهری گوهرافشان شدند(۱۱۵, ۴۴)

آفرینش (afərineş) - yaranış

نبودآفرینش توبودی خدای / نباشدهمین هم توباشی بجای(۴, ۲۰)

آفرینگوی (afərinquy) - tərif deyən, alqış söyləyən

که بادآفریننده ای راسپاس / که کردآفرینگویرا حقشناس(۲۲۷, ۲۳)

آفریننده (afərinənde) - yaradan

همه آفریدست بالاوپست / تویی آفریننده هرچه هست(۳, ۳)

افزایش (əfzayeş) - yüksəliş, artım

اگردیدمی درخود افزایشی / طلب کردمی جای آسایشی(۲۸, ۴۷)

افزودن (əfzudən) - artmaq

زمان تازمان مهرشان میفزود / هم اینرا هم آنرا جهان میستود(۳۸۰, ۶۳)

افزودن (əfzudən) - artırmaq

چوخوش دیددل راکشی مینمود / بان دلخوشی دلخوشی میفزود(۴۶۱, ۸۳)

افزوده (əfzude) - artıq, çox

نه پرکنده تافراهم شوی / نه افزوده نیز تاکم شوی(۵, ۲۶)

افزون (əfzun) - artıq, çox

نیندیشداندیشه افزون ازین / تو هستی نه ء بلکه بیرون ازین(۱۱, ۲۱)

افزون بودن (əfzun budən) - çox olmaq

زشکروی آن نعمت افزون بود / ولی نعمتی بیش ازین چون بود(۴۷, ۲۱)

آفزون کردن (əfzun kərdən) - üstün tutmaq

تو شاهی قیاس توافزون کنیم / حساب توبادیگران چون کنیم(۱۵۳, ۱۵۱)

افسار (əfsar) - yüyən

زهرسوکشان زنگیی چون نهنگ / بگردن درافسارپایا لهنگ(۱۱۰, ۵۹)

افسانه (əfsane) - əfsanə

ازوبسته نقش بهر خانهء / رسیده بهر کشور افسانهء(۷۶, ۳۱)

افسانه ساختن (əfsane saxtən) - əfsanəyə çevirmək, əfsanə yaratmaq

طلسمی برانگیزم ازناف دشت / که افسانه سازنداز آن سرگذشت(۴۰۱, ۵۱)

افسانه شدن (əfsane şodən) - əfsanəyə çevrilmək

یکی گفت نشنیدی ای نقش بین / که افسانه شد درجهان نقش چین(۳۷۶, ۱۴)

افسانه (əfsane) - əfsanə, boş söz, yalan

گرافسانهء بیندازکاردور / نه سایه بروگستراندنه نور(۵۱, ۱۰)

افسانه گویی (əfsanequi) - əfsanəçilik

همه کارشان شوخی ودلبری / گه افسانه گویی گه افسونگری(۲۰۸, ۲۶)

افسر (əfsər) - tac

اگر شحنهء تیغ برسربرد سرتیغ اوتاج وافسربرد(۱۴, ۱۶)

افسر همسری برسرنهادن (əfsər-e həmsəri bər sər nəhadən) – başına evlənmə tacı qoymaq

پذیرفت شاهنشه ازمادرش نهاد افسر همسری برسرش(۲۲۳, ۱۱۵)

افسرده (əfsorde) - süst

مگرنوکندعمرپژمرده را بجوش آرداین خون افسرده را(۳۷۵, ۲)

افسوس(əfsus) - əfsus

بخندید وگفت اندران زهرخند که افسوس برکارچرخ بلند(۱۳۴, ۷۱)

افسون (əfsun) - əfsun, fənd

چه افسون درآموزدازرهنمون که آیدزکارسکندربرون(۱۴۴, ۲۳)

آفسون (əfsun) - əfsungər, əfsunlayan, hiyləgər

سیه ماری افسون گرگی درو سرآماسی ازسربزرگی درو(۹۷, ۱۵۸)

افسون فروخواندن (əfsun foru xandən) - əfsun oxumaq

ندانم چه افسون فروخوانده اند کزآشوب شهوت جدامانده اند(۲۵۲, ۵۱)

افسونگری (əfsungəri) - əfsunlama, cadugərlik

دلم بازبان درسخن پروری چوهاروت وزهره بافسونگری(۲۲, ۲۵)

افشان (əfşan) - parlaq

درآن بزم آراسته چون بهشت گل افشانتر ازماه اردیبهشت(۱۳۰, ۲۲)

افشردن (əfşordən) - sıxmaq

شودنرم ازافشردن انجیرخام ولی چون خوری خون برآردزکام(۳۸, ۱۰۲)

افشرده گام (əfşordeqam) - dözümlü

چنان زورمندندوافشرده گام که یکتن بودلشگری راتمام(۴۳۴, ۳۱۶)

افغان (əfğan) - matəm, yas

حبش داغ برروی فرمان اوست سیه پوشی زنگ از افغان اوست(۳۴۴, ۷۰)

آفغان برآوردن (əfğan bər avərdən) - nalə etmək, ah-fəğan etmək

خرابی درآورد زنگی بروم زهر بوم افغان برآوردروم(۸۸, ۶۶)

افغان (əfğan) - hay-küy

زن آن به که درپرده پنهان بود که آهنگ بی پرده افغان بود(۲۶۴, ۲۱۸)

افکن (əfkən) - افکندن felinin kökü

که هرک افکندمیوه ای زان درخت نشاننده راگویدای نیکبخت(۲۲, ۲۹)

افکندگی (əfkəndegi) - təvazökarlıq, başıaşağılılıq

ره رستگاری درافکندگیست که خورشیدجمع از پراکندگیست(۲۲۶, ۶)

آفکندن (əfkəndən) - atmaq

خرازپای زنجیده وپشت ریش بیفکندشان نعل وپالان به پیش(۷۴, ۷۰)

افکندن (əfkəndən) - yıxmaq, salmaq (taxtdan)

بافکندنش چاره سازی کنند وزودعوی بی نیازی کنند(۱۹۸, ۱۰۱)

افکندن (əfkəndən) - döşəmək, sərmək

بپیرامن برکهء آبگیر زسوسن بیفکن بساط حریر(۶۲, ۲۳)

افکندن (əfkəndən) - endirmək, alçaltmaq

سری کزتوگرددبلندی گرای بافکندن کس نیفتد زپای(۵, ۲۸)

آفکندن (əfkəndən) - yıxmaq, məğlub etmək

میاویزدرمقبل نیکبخت که افکندن مقبلان هست سخت(۳۶۲, ۱۱۳)

افکندن (əfkəndən) - dərmək

که هرک افکندمیوهء زان درخت نشاننده راگویدای نیکبخت(۲۲, ۲۹)

افکندن (əfkəndən) - salmaq, vurmaq, vurub salmaq

چودرصیدشیران شما رافکنی بتیری دوپیکرشکارافکنی(۴۹, ۵۲)

افکندن (əfkəndən) - tikmək, tikdirmək

بشکرانهء دولت تندرست برآن پشته بنیادی افکندچست(۳۲۳, ۸۶)

افکندن (əfkəndən) - tökmək

دراین آسیادانه بینی بسی بنوبت درآس افکند هرکسی(۱۱۷, ۷۶)

افکندن (əfkəndən) - hücum etmək

حیون بروی افکند پیل افکنی سوی پیلتن شدچواهریمنی(۱۷۲, ۷۷)

افکنده (əfkənde) - vurulmuş, kəsilmiş

اگرکشتی آرد بدریای من سری بیندافکنده درپای من(۱۵۰, ۹۷)

افکنده (əfkənde) - biçarə, düşgün

درودخدابادبربندهء که افکنده شدباهر افکندهء(۱۵۵, ۱۱)

افکنده شدن (əfkənde şodən) - alçaqkönül olmaq, mülayim olmaq

درود خدابادبربندهء که افکنده شدباهر افکندهء(۱۵۵, ۱۱)

افکنی (əfkəni) - ovlama, tutma

یکی کاروان جمله شاهین وباز بچرزو کلنک افکنی تیزتاز(۳۸۵, ۵۹)

افلاک (əflak) - fələklər, göy

کواکب توبربستی افلاک را بمردم توآراستی خاک را(۵, ۲۱)

اقبال (eqbal) - gələcək, iqbal, bəxt

چومنشور اقبال اوخواندپیش درویست عنوان فرزندخویش(۷۱, ۲۷)

اقبال (eqbal) - İqbalnamə

کنون بربساط سخنپروری زنم کوس اقبال اسکندری (۶۳, ۴۲)

اقبال (eqbal) - İskəndər

وگرپیش اقبال بازآمدی کجاعذر اگر عذرسازآمدی(۳۵۱, ۴۰)

اقبال) eqbal) - xoşbəxtlik

باقبال باداخترت خاسته بنیروی اقبالت آراسته(۲۹۳, ۷۰)

اقبالرا سرزخواب برآوردن (eqbal-ra sər ze-xab bər avərdən) - bəxti oyatmaq

فرشته وشی دیدچون آفتاب برآورده اقبال راسرزخواب(۲۹۲, ۶۳)

اقصا (əğsa) - yer, torpaq

خوشاملک بردع که اقصای وی نه اردیبهشت است بی گل نه دی(۲۴۸, ۳)

اقصا (əğsa) - ölkə

زهندوستان تاباقصای روم برانگیخت شهری بهرمرزوبوم(۵۶, ۴۶)

اقصی (əğsa) - ucqar

سرنافه دربیت اقصی گشاد زناف زمین سر باقصی نهاد(۱۵, ۵)

اقطاع (eqta') - kəsik, torpaq(böyük şəxsiyyət və hərbiçilərə verilirdi)

زملک من اقطاع من میدهی برات سهیل ازیمن میدهی(۱۶۳, ۴۵)

اقلیم (eqlím) - iqlim

سرانجام چون شاه ازآن مرزوبوم گراینده شدسوی اقلیم روم(۳۱۱, ۳۲)

اقلیم گیر (eqlimgir) - iqlimə sahib

بدان تازشاهان اقلیمگیر زندصورت هرکسی برحریر(۲۶۲, ۱۹۶)

اکسیر (eksir) - iksir

شراره که اکسیر زرساخته زهرسویدامن زرانداخته(۲۷۸, ۴۱)

اکسیرگر (eksirgər) - iksir düzəldən, kimyagər

چوباکورهءمرداکسیرگر فرّوبرده آهن برآورده زر(۲۷۸, ۴۰)

اکلیل (əklil) - tac

مرازیبد از خسروان عجم سرتخت کاوس واکلیل جم(۱۵۸, ۴۹)

آکندن (akəndən) - ucaltmaq

زبس کله سرکه برآکنده بود یکی کوه ازآن کله آکنده بود

آکندن (akəndən) - yığmaq, toplamaq

دگرزان مجوسان گنجینه سنج باتشکده کس نیاکندگنج(۲۰۹, ۴۱)

آکنده (akənde) - deyilmiş

سخنهاکه چون گنج آکنده بود بهرنسخی درپراکنده بود(۵۴, ۱۸)

آکنده (akənde) - doldurulmuş

زشکربسی پخته حلوای نغز ببادام شیرینش آکنده مغز(۳۸۳, ۲۲)

آکنده شدن (akənde şodən) - yığılmaq, qalaqlanmaq

زگنجی که آکنده شد کوه کوه زروس وبرطاس ودیگرگروه(۴۵۷, ۱۳)

آکنده (akənde) - yüklənmiş

زبس گنج آکنده برپشت پیل بصدجای پل بسته بررود نیل(۱۱۴, ۳۰)

اکنون (əknun) - indi

پذیرفته شدآنچه کردی نخست   پذیراشواکنون برای درست(۲۵۸, ۱۳۱)

آگاه (aqah) - xəbərdar

زغیب آن نمودارش آری بدست   کزین غایب آگاه باشدکه هست(۷, ۶۶)

آگاه بودن (aqah budən) - xəbərdar olmaq

ببیعت در آن انجمنگاه بود   زاحوال پیشینه آگاه بود(۱۴۵, ۳۰)

آگاه شدن (aqah şodən) - xəbərdar olmaq

چوآگاه شدمردایزدشناس   که دزدان درآن قلعه دارندپاس(۲۹۵, ۹۶)

آگاه گشتن (aqah gəştən) - xəbər tutmaq, xəbərdar olmaq

چو دارای دریادل آگاه گشت   که موج سکندرزدریاگذشت(۱۴۴, ۱۹)

آگاهی (aqahi) - xəbərdarlıq

آگاهی یافتن (aqahi yaftən) - xəbər tutmaq

آگاهی یافتن اسکندرازخروج لشگرزنگ(۷۸)

اگر (əgər) - əgər

اگرپای پیلست اگرپرمور   بهریک تودادی ضعیفی وزور(۵, ۳۱)

اگر (əgər) - baxmayaraq

نهان مراآشکارابرند   زگنجه ست اگرتابخارابرند(۲۴, ۲۲)

اگرچه (əgər çe) - …baxmayaraq

جهاندار اگرچه دل شیرداشت   جهان جمله درزیرشمشیرداشت(۲۳۴, ۱۹)

اگر...اگر... (əgər…, əgər) - istər…istər…

اگر شاه ملکست اگرملک شاه   همه راه رنجست وبارنج راه(۱۸۹, ۲۰۱)

اگرخواست ورنه (əgər xast vər nə) - istər-istəməz

اگرخواست ورنه جنیبت جهاند   سوی حربگه کام وناکام راند(۱۰۸, ۲۹)

آگه (agəh) - آگاه sözünün qısa forması, xəbərdar

زهریک زبان هرکه آگه بود   زبانش زبیغاره کوته بود(۵۵, ۲۳)

آگه بودن (agəh budən) - xəbərdar olmaq

(زهریک زبان هرکه آگه بود   زبانش ز بیغاره کوته بود(۵۵, ۲۳)

آگه شدن (agəh şodən) - xəbər tutmaq, xəbərdar olmaq

زهردادوبیدادی آگه شود   براه آردآنراکه از ره شود(۲۸۵, ۵۰)

آگهی (agəhi) - məlumat

بفرمان کارآگهان کارکرد   بدین آگهی بخت را یاد کرد(۷۳, ۵۴)

آگهی دادن (agəhi dadən) - məlumat vermək

گزارندهء شرح شاهنشهی   چنین داد پرسنده راآگهی(۱۳۸, ۹)

آگهی یافتن (agəhi yaftən) - xəbər tutmaq

چوآمدبدرگاه شاهنشهی   ازآن آمدن یافت شاه آگهی (۳۶۳, ۱۳۰)

الا (ella) - qeyri, başqa

زمازندران ناید الادوچیز   یکی دیومردم یکی دیونیز(۴۱, ۲۴)

الا (əlla) - sız, siz, suz, süz

بسی منزل آمدزمن تابتو   نشایدترایافت الابتو(۱۱, ۱۶)

آلان (alan) - Alan (Rusiyada yer adı)

ستیزنده روسی زآلان وارک   شبیخونی آورد همچون تگرگ(۳۹۴, ۲۴)

الانی (əlani) - Əlani (Rus sərkərdəsi)

آلانی زپس ایسوی برجناح   سرانداختن کرده برخود مباح (۴۱۳, ۲۵)

الانی (əlani) - əlanlı

الانی سواری فرنجه بنام   هنرهانموده بشمشیروجام(۴۲۱, ۱۴۷)

آلایش (alayeş) - yad, düşmən ünsür

فرو شست از آلایش آن بوم را   پسند آمدارمن شه روم را(۲۴۵, ۷۴)

البرز (əlborz) - Əlburz

زسختی که زدبرسرش گرزرا   برافتادتب لرزه البرزرا(۹۸, ۲۱۱)

آلت (alət) - alət

نیندازدآن آلت ازبارخویش   کزوروزی آسان کندکارخویش(۱۳۷, ۶)

آلت داوری (alət-e davəri) - hərbi sursat

بپرخاش دارا سرافراخته   همه آلت داوری ساخته(۱۴۴, ۱۵)

آلتشناس (alətşenas) - alət tanıyan, zəhmətkeş

همان بیلزن مردآلتشناس کندبیلکش رابیلی قیاس(۳۱۸, ۲۶)

التفات (eltefat) - lütfükarlıq

التفات کردن (eltefat kərdən) - iltifat göstərmək, diqqət yetirmək

درآن مجلس اسکندرفیلقوس نکردالتفاتی بچندان عروس(۲۷۵, ۷)

الحق (əlhəqq) - həqiqətən, doğrudan

برآسودکالحق بتی نغزبود همه مغزوپالودهء مغزبود(۳۳۷, ۷۰)

الماس (əlmas) - almas

بکاوم بالماس اوکان خویش کنم بسته درجان اوجان خویش(۳۱, ۱۷)

آلماس (əlmas) - iti, almas

ملک ماندخالی درآن جای خویش نهاده یکی تیغ الماس پیش(۳۶۴, ۱۵۱)

الماس (əlmas) - qılınc

چنان راندبرنده الماس را که سردرسم افکندبرطاسرا(۴۱۶, ۶۶)

الماس تیغ (əlmastiğ) - iti qılınc

زپولادپوشان الماس تیغ بخورشید روشن درآوردمیغ(۴۱۲, ۱۶)

الماس دندان (əlmasdəndan) - almas dişli, qəzəbli

چومن زنگی آنگه که خندان بود سیه شیری الماس دندان بود(۹۶, ۱۷۷)

لماسراموم کردن (əlmas-ra mum kərdən) - daşdan keçmək, alması yumşaltmaq

یکی نامه کالماس راموم کرد همه هندرا هندوی روم کرد(۳۳۱, ۱۱۳)

الماس رنگ (əlmasrəng) - almas kimi iti

بچندین سرتیغ الماس رنگ نسفتند جوسنگ ازین خاره سنگ(۲۹۶, ۱۱۳)

الماسگون (əlmasqun) - almas kimi

دودست آوریده بکوشش برون بهردست شمشیری الماسگون(۱۷۰, ۵۸)

الوان (əlvan) - əlvan, rəngbərəng, müxtəlif

زهرگونه آرایش خوان کنند بسیج خورشهای الوان کنند(۲۶۶, ۲۴۱)

آلودگی (aludegi) - ləkə, çirk, bulaşıqlıq

کمربسته جانت باسودگی قبای تنت دورازآلودگی(۴۴۹, ۵۳۶)

آلوده (alude) - natəmiz, napak

جهانرازدینهای آلوده شست نگهداشت برخلق دین درست(۲۰۹, ۳۹)

آلوده (alude) - ləkəli, bulaşıq

نوشته برین هردوآلوده طشت چوخون سیاوش بسی سرگذشت(۱۴۲, ۸۰)

آلوده گشتن (alude gəştən) - bulaşmaq

گرآلوده گردم من اندیشه نیست که جزگردره خاک راپیشه نیست(۶, ۴۲)

آلوده شدن (alude şodən) - bulaşmaq

نخواهم که برخاک بودی سرت نه آلودهء خون شدی پیکرت(۱۸۴, ۱۳۳)

ازجام می آلوده شدن (əz cam-e mey alude şodən) - şəraba aludə olmaq, şərab içmək

گرازمی شدم هرگزآلوده جام حلال خدابادبرمن حرام(۳۰, ۷۲)

الهی (elahi) - Allah

باصل ازجهان پادشاهی تراست که فرمان وفرالهی تراست(۳۵۹, ۶۹)

الهی پناه (elahipənah) - Allaha pənah gətirən

زفرزانگان الهی پناه صدوسیزده بودباوبراه(۲۸۵, ۵۸)

ام (om) - sıra sayı şəkilçisi

دهم چارچیزش که پنجمند بنوباوهء نوبرانجمند(۳۳۰, ۶۸)

ام (əm) - I ş. t. tamamlıq əvəzinə işlənən bitişik əvəzlik

چونام توام جاننوازی کند بمن دیوکی دست بازی کند(۷, ۵۹)

آماجگاه (amacqah) - hədəf

زهرسوکه جستی یک آماجگاه زمین گشتی اززورمندیش چاه(۴۳۲, ۲۸۸)

امانت (əmanət) - inam

بنیکان درآویخته بدسگال کسی راامانت نه برخون ومال(۲۰۳, ۱۷۸)

امان(əman) - aman

امان دادن (əman dadən) - aman vermək

گرابیدشان دل بافسون خویش   امان دادشان از شبیخون خویش(۲۳۳, ۱۰۲)

امان خواستن (əman xastən) - aman istəmək

چوزینگونه بازاری آراستند   بخون ازسکندر امان خواستند(۱۷۲, ۱۰۴)

آمدشد (amədşod) - gedib gəlmək, ölmək-dünyaya gəlmək

چنینست رسم این گذرگاهرا   که دارد بامدشد این راهرا(۱۸۸, ۱۹۲)

آمدشد (amədşod) - gediş-gəliş

کزآمدشدشاه ایران وروم   برومند بادا همه مرزوبوم(۳۶۴, ۱۴۰)

آمدشدن (amədşodən) - fırlanma, dolanma, hərlənmə

یتاقی بامدشدن چون خراس   نیاسود دراجه ازبانگ پاس(۱۷۶, ۱۴)

آمدن (amədən) - gəlmək

بدونیک راازتوآید کلید   زتونیک وازمن بدآیدپدید(۷, ۵۳)

آمدن(amədən) - bacarmaq

نیاید زما جزنظر کردنی   دگرخفتنی بازیاخوردنی(۴, ۱۶)

آمدن(amədən) - dünyaya gəlmək, doğulmaq

نه ایم آمده ازپی دلخوشی   مگرکزپی رنج وسختی کشی(۱۷۵, ۸)

آمدن (amədən) - yetişmək (salam)

بدیدی دزازدزفرودآمدی   بدزبان برازوی درودآمدی(۲۹۹, ۱۵۵)

آمدن(amədən) - çıxmaq

زمازندران نایدالادوچیز   یکی دیومردم یکی دیونیز(۴۱, ۲۴)

آمدن (amədən) - axmaq

درآمدبمشکوی مشگین سرشت   چوآب روان کاید اندربهشت(۲۱۷, ۳۷)

آمدن (amədən) - əsmək

چوبادآمدوخاکشان راربود   بزربرزدن قفل آهن چه سود(۳۲۵, ۱۲۰)

آمدن (amədən) - dəymək

چوبرفرق پیل آمدی خنجرش   فروریختی زیرپایش سرش(۱۷۱, ۶۰)

آمدن (amədən) - görünmək

درآن ره که بیداد دادآمدش   کهن داستانی بیادآمدش(۱۷۴, ۱۱۵)

آمدن (amədən) - gəlmək (cavab)

چودرخوردگوینده ناید جواب   سخن یاوه کردن نبایدصواب(۳۱, ۹)

آمدن (amədən) - ələ gəlmək, əldə edilmək

هرآن مال کایددرین دستگاه   برو خفته دان تند ماری سیاه(۲۰۲، ۱۶۰)

آمدن (amədən) - çatmaq (səs)

بگوش کسی کایدآوازشان   سرخودکنددرسرنازشان(۲۵۲, ۴۹)

آمدن (amədən) - gəlmək, yaranmaq

چوخنددخیالی غریب آیدش   چوطیبت کند بوی طیب آیدش(۳۴۶, ۹۹)

آمدن (amədən) - keçmək, düşmək

چودرگردن دشمن آمد کمند   شتابنده شدخسرودیوبند(۴۴۱, ۴۱۹)

آمدن (amədən) - səslənmək

یکی گفت کایدگه اتفاق   سرودازخراسان ورود ازعراق(۳۷۶, ۱۲)

آمدن (amədən) - olmaq (gecə)

شب وروزازینگونه داردعنان   بروز اینچنین چون شب آید چنان(۲۵۳, ۶۹)

آمدن (amədən) - lazım gəlmək

برآنم که گربنده راشهریار   شناسد نیایش نیایدبکار(۳۶۵, ۱۵۸)

آمدن (amədən) - enib gəlmək

تبیره چنان شددرآن خرمی   که آمدبرقص آسمان برزمی(۴۴۱, ۴۲۴)

آمدن (amədən) - getmək

سوار شبیخون براز تاختن   برآسودوآمدبشب ساختن(۴۲۹, ۲۴۴)

آمدن (amədən) - yaranmaq

شبی کاسمان طالعی دادچست   کزان طالع آید ضمیری درست(۲۳۵, ۲۱)

آمدن (amədən) - nəsib olmaq

چودرنسل ماکشتن آمد نخست   کشنده نسب کردبرمادرست(۱۸۶, ۱۶۶)

آمدن (amədən) - olmaq və xəbər şəkilçisi əvəzində işlənir

اگردرمیانچی دلیرآمدم   نه ازروبه از نزدشیرآمدم(۲۶۰, ۱۶۲)

آمدن (amədən) - yağmaq

گرآن تیرباران کنون آمدی   بجای نم از ابرخون آمدی(۱۷۹, ۶۰)

آمدن(amədən) - yenidən baş vermək

گرآن تیرباران کنون آمدی   بجای نم از ابرخون آمدِی(۱۷۹, ۶۰)

آمدن (amədən) - faydası olmaq

وزان خشت زرین شدادعاد   چه آمدبجزمردنی بیمراد(۱۲۹, ۱۰)

آمدن (amədən) - hücum etmək

زدارانیایدبجزنای ونوش   گرآیدبتوخونش آیدبجوش(۱۲۳, ۹۰)

آمدن (amədən) - alınmaq, görünmək

بهرشکل میساختندش نخست   نمی آمدازوی خیالی درست(۱۲۸, ۲۰)

آمدن (amədən) - mənsub olmaq

درست آن شدازگفته‌ء هردیار   که ازفیلقوس آمدآن شهریار(۶۶, ۳۶)

آمدن (amədən) - yazılmaq, deyilmək

چنین آمدازهوشیاران روم   که زاهدزنی بودازآن مرزوبوم(۶۵, ۱۸)

آمدن (amədən) - asılmaq, çəkilmək

چوآمد حجابی میان دوکاخ   یکی تنگدل شدیکی روفراخ(۳۷۸, ۳۵)

آمدن (amədən) - yerinə yetirilmək

چوآمدزماآنچه کردیم رای   تونیز آنچه گفتی بیاوربجای(۱۸۲, ۹۷)

امر (əmr) - əmr

وگرپیچی ازامرمن رای وهوش   بپیچانَدت چرخ گردنده گوش(۳۵۰, ۲۱)

آمرزش (amorzeş) - əfv etmə, bağışlama

گراین خاک روی ازگنه تافتی   بامرزش توکه ره یافتی (۶, ۴۳)

آمرزگار (amorzqar) - Allah, bağışlayan

گناه من ارنامدی درشمار   ترانام کی بودی آمرزگار(۶, ۴۴)

امروز (emruz) - bu gün

ره راستی گیرم امروزپیش   که آگاهم ازروزفردای خویش(۲۲۸, ۳۰)

امشب (emşəb) - bu gecə

یک امشب بکوشش نگهدارجای   که فردامخالف درآیدزپای(۱۷۳, ۱۰۸)

امضا (emza) - imza

نویسم خطی زین نیایشگری   سجل بامضاِی پیغمبری(۱۱, ۲۵)

آمل (amel) - Amol şəhəri (Ceyhun çayının qərbində yerləşmişdir)

بیابان خوارزم رادرنوشت   زجیحون درآمد بامل گذشت(۳۹۸, ۱۴)

آموختن (amuxtən) - öyrənmək

بمن ده که می خوردن آموختم   خورم خاصه کزتشنگی سوختم(۶۲, ۲۵)

آموختن (amuxtən) - öyrətmək

زتوآیتی درمن آموختن   زمن دیورا دیده بردوختن(۷, ۵۸)

آموختن (amuxtən) - eşitmək

بسی حرف دربازی اندوختند   زرحمت یکی حرف ناموختند(۴۲۴, ۱۸۰)

آمودن (amudən) - bəzəmək

بخوی خوش آموده به گوهرم   برین زیستم هم برین بگذرم(۳۲, ۲۷)

آموده (amude) - yığılmış, qalanmış

چولختی درآن چرمهابنگریست   ندانست کان چراآموده چیست(۴۵۸, ۳۱)

برهم آموده شدن (bər-e həm amude şodən) - yan-yana düzülmək

چوعقد سپه برهم آموده شد   دل خان خانان برآسوده شد(۳۴۵, ۷۹)

آموزگار(amuzqar) - Allah

بریدم زهرآشنایی شمار   بس است آشنای من آموزگار(۲۹۴, ۷۹)

آموزگار (amuzqar) - müəllim, yol göstərən

چنان بود شب بازی روزگار   که شه را دگرگون شد آموزگار(۲۸۷, ۷۳)

آموزگار (amuzqar) - ağıllı, iş bilən

فرستاد ازآموزگاران کسی   باصطخروکرداستواری بسی(۳۳۸, ۷۵)

آموزگار (amuzqar) - tarixçi

هرومش لقب بود از آغازکار　　　کنون بردعش خواندآموزگار(۲۵۰, ۱۹)

آموزگار (amuzqar) - müəllim, öyrədən

به ارمن گذارم که خودروزگار　　　بهر نیک وبدباشدآموزگار(۲۴, ۲۶)

آموزگار بودن (amuzqar budən) - eşitmək, əməl etmək, qulaq asmaq

چوهستی بپند من آموزگار　　　بدین روزننشاندت روزگار(۱۸۶, ۱۶۳)

آموزگاری (amuzqari) - müəllimlik, öyrətmə

باموزگاری برورنج برد　　　درآموختش آنچه نتوان شمرد(۷۰, ۱۶)

آمیختن (amixtən) - hazırlamaq

عروسان دزشربت آمیختند　　　درآن شربت ازلب شکرریختند(۳۰۴, ۶۴)

آمیختن (amixtən) - bulaşmaq

که داندکه این خاک انگیخته　　　بخون چه دلهاست آمیخته(۱۱۲, ۸۶)

آمیختن (amixtən) - qarışmaq

فروماندمرد اززرانگیختن　　　وزان یک عدد درصدآمیختن(۲۳, ۸)

آمیخته (amixte) - əks

چوشکل مدورشدانگیخته　　　تفاوت نشد باری آمیخته(۱۲۸, ۲۳)

آمیخته شدن (amixte şodən) - qarışmaq

مگرگردآن زربرین ریخته　　　خوداین زربدان زرشدآمیخته(۲۳, ۱۳)

امید(om(m)id) - ümid

امیدم چنانست ازآن بارگاه　　　که چون من شوم دورازین کارگاه(۷, ۶۲)

امید دادن (om(m)id dadən) - ümid vermək, ürəkləndirmək

جهاندار کرداز غم آزادشان　　　بدلگرمی امیدها دادشان(۴۰۹, ۷۵)

امید داشتن (om(m)id daştən) - ümid etmək

چه تدبیرداری مرادتوچیست　　　امیدازکه داری وبیمت ازکیست(۱۸۵, ۱۵۱)

آمید جان کندن (om(m)id-e can kəndən) - can qoymaq, canından keçmək

طلبکارگوهرکه کانی کند　　　بپندارامید جانی کند(۷۹, ۶)

امیدوار (om(m)idvar) - ümidli

دگرباره ازبخت امیدوار　　　پی افشردبرجای خویش استوار(۱۷۲, ۸۴)

امیدوارگردیدن (om(m)idvar gərdidən) - ümidvar olmaq

امیدم چنان شدسرانجام کار　　　که نومیدازوگرددامیدوار(۲۱۸, ۴۴)

امیدواری (om(m)idvari) - ümid, inam

فرومیردامیدواری زمرد　　　که همسال راسردرآیدبگرد(۱۸۲, ۱۰۱)

امیدواری دادن (onı(m)idvari dadən) - ümid vermək

نفس به کزامیدیاری دهد　　　که ایزدخودامیدواری دهد(۱۲۷, ۸)

بامیدواری رسیدن (be-om(m)idvari rəsidən) - ümid əldə etmək, ümidə yetmək

سخنرا گزارش بیاری رسید　　　سخنگوبامیدواری رسید(۳۳۹, ۴)

آمیزش (amizeş) - qarışma

بخندید صراف آزادمرد　　　وزآمیزش زربدوقصه کرد(۲۳, ۱۴)

آمین (amin) - amin

آمین کردن (amin kərdən) - amin etmək, amin demək, dua etmək

دعای توبرهرچه دارد شتاب　　　من آمین کنم تا شود مستجاب(۲۹, ۶۲)

آن (an) - işarə əvəzliyi

چنان برکشیدی وبستی نگار　　　که به زآن نیاردخرد درشمار(۴, ۱۴)

از آن (əz an) - ona görə

سیه روی ازآنی که از تیغ تیز　　　درین حربگه کردخواهی گریز(۹۷, ۱۹۹)

ازآن که... (əz an ke…) - ona görə ki, …

ازآن بردباری کزاویافتند　　　بفرمان اوپاک بشتافتند(۲۳۲, ۹۸)

آن (an) - ora (Bərdə)

زمینش باب زرآغشته اند　　　توگویی درآن زعفران کشته آند(۲۴۹, ۱۱)

آن (an) - o (çin xaqanı)

زمان تازمان مهرشان میفزود   هم این را هم آنراجهان میستود(۳۸۰, ۶۳)

آن (an) - o (Dəvali)

جرم چون دران فرزینده دید   دل ازشیران شکیبنده دید(۴۲۳, ۱۷۶)

آن (an) - o (söz)

سحن نشنود کان نباشددرست   نگیرد پذیرفتهء خویش سست(۳۴۶, ۹۴)

آن آب آتش خیال (an ab-e atəşxəyal) - şərab

بیا ساقی آن آب آتشخیال   درافکن بدان کهرباگون سفال(۴۶۲, ۱)

آن آتش تیز (an atəş-e tiz) - döyüşçü

درآمدکه گردن فرازی کند   بدان آتش تیزبازی کند(۴۳۲, ۲۹۸)

آن اهرمن (an əhremən) - döyüşçü

باهستگی سوی آن اهرمن   بیایندوپنهان کنندانجمن(۴۳۵, ۳۳!)

آن بندی (an bəndi) - döyüşçü

چوآن بندی آگاهگرددزکار   خروشد خروشیدنی رعدوار(۴۳۵, ۳۳۴)

آن بندی بیزبان (an bəndi-ye bizəban) - döyüşçü

بفرمودکان بندی بیزبان   بیایدبرامشگه مرزبان(۴۴۲, ۴۴۲)

آن پیشه (an pişe) - o peşə (döyüş qaydaları)

بتنهایی آن پیشه ورزیده بود   زشمشیردشمن نلرزیده بود(۴۳۰, ۲۶۵)

آن پریزاده (an pərizade) - Çin kənizi

یکی جام زرین پرازباده کرد   بیاد رخ آن پریزاده خورد(۴۵۰, ۵۵۴)

آن پیکر دیورنگ (an peykər-e divrəng) - döyüşçü

چوشه دیدکان پیکردیورنگ   باقبال طالع درآمدبجنگ(۴۴, ۴۲۵)

آن پیلپای (an pilpay) - o fil ayaqlı (Rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

بسی حربه هازدبران پیلپای   بسی نیزقارورهء جان گداز(۴۳۹, ۳۸۶)

آن پیل مست (an pil-e məst) - o məst fil (Rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

چولختی گذشت آمدآن پیل مست   کمرگاه زیباعروسی بدست(۴۴۴, ۴۶۱)

آن ترک چینی حصار (an tork-e çini hesar) - Çin sarayından olan gözəl (çinli kəniz)

بدانست کان ترک چینی حصار   زخاقان چین شدبرویادگار(۴۴۵, ۴۷۸)

آن ترک خرگاهی (an tork-e xərqahi) - o çadır gözəli (çinli kəniz)

درآن ترک خرگاهی آورد دست   شکنج نقابش زرخ برشکست(۴۴۴, ۴۶۷)

آن تیره دل (an tire del) - o qara ürəkli (döyüşçü)

نخستین نبردی که تدبیرکرد   برآن تیره دل بارش تیرکرد(۴۳۷, ۳۶۴)

آن جانور (an canəvər) - o heyvan (döyüşçü)

که چون دادفرمان شه دادگر   نمایم بدوحال آن جانور(۴۳۳, ۳۱۱)

آن حصار (an hesar) - o hasar (qoşun)

چپ وراست پیرامن آن حصار   زپولادبستندره بر غبار(۴۵۲, ۱۳)

آن خاک (an xak) - Çin nəzərdə tutulur

شه عالم آهنج گیتی نورد   درآن خاک یکماه کردآبخورد(۳۴۴, ۶۳)

آن خاک (an xak) - Hindistan nəzərdə tutulur

وزآنجا برفتن علم برفراخت   که آن خاک بابادپایان نساخت(۳۴۰, ۱۳)

آن خسرودادبخش (an xosrov-e dadbəxş) - O ədalətli şah (Çin xaqanı nəzərdə tutulur)

چنان داندآن خسرودادبخش   که چون مادرین بوم راندیم رخش(۳۴۹, ۱۱)

آن دشمن دشمن افکن (an doşmən-e doşmənəfkən) - İskəndər nəzərdə tutulur

دل روسیان ازچنان زوردست   برآن دشمن دشمن افکن شکست(۴۴۱, ۴۲۷)

آن دیوآهن سرشت (an div-e ahənsereşt) - dəmir təbiətli o div (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü nəzərdə tutulur)

چودانست کان دیوآهن سرشت   نیندیشدازحربه وتیروخشت(۴۳۸, ۳۷۱)

آن دیوبند (an divbənd) - divlər məskəni

سرون درفشاردبشاخ بلند   چودیوی بخسبد دران دیوبند(۴۳۴, ۳۲۷)

آن دیوچهر (an divçehr) - o divsifət

فرشته صفت گردآن دیوچهر   همی گشت چون گردگیتی سپهر(۴۳۷, ۳۶۳)

آن دیودریاشکوه (al div-e dəryaşokuh) - O dərya əzəmətli div (vəhşi rus döyüşçüsü)

درآمدبدان دیودریاشکوه   چوابری سیه کودرآید بکوه(۴۴۱, ۴۱۵)

آن رخنه گاه (an rəxneqah) - o xaraba yer (Bərdə)

زبهرعمارت درآن رخنه گاه   بسی مالشان دادجزبرگ راه(۴۶۱, ۷۶)

آن رنگ داده عبیر (an rəngdade əbir) - ənbərlə ətirlənmiş (şərab)

بیاساقی آن رنگ داده عبیر   که رنگش زخون داد دهقان پیر(۴۵۱, ۱)

آن رهزنان (an rəhzənan) - o yolkəsənlər (ruslar nəzərdə tutulur)

اگرماندازبندآن رهزنان   برون آریمش بزخم سنان(۴۴۲, ۴۳۹)

آن زمین (an zəmin) - o yer (Rusiya)

شناسنده ای کان زمینراشناخت   بتمکین پاسخ علم برفراخت(۴۳۳, ۳۱۰)

آن زنده پیل (an zende pil) - o güclü fil (Rusiyanın vəhşi tayfasından olan döyüşçü)

وگرجنگی افتدبناچارشان   بدان زنده پیلست پیکارشان(۴۳۵, ۳۳۹)

آن زوردیده تن زورمند (an zurdide tən-e zurmənd) - o güc görmüş güclü (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

ازآن زوردیده تن زورمند   بفرمود تا برگرفتند بند(۴۴۳،۴۴۷)

آن ژرف رود (an jərf rud) - o dərin çay (Ceyhun)

چوآمدبنزدیک آن ژرف رود   بفرمودتالشگرآیدفرود(۳۹۱, ۱۴۳)

آن ستمگر (an setəmgər) - o zülmkar (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

زدش برکتفگاه وبردش زجای   چنان کان ستمگردرآمدزپای(۴۳۸, ۳۷۳)

آن شاه آزادمرد (an şah-e azadmərd) - o azad şah (İskəndər)

رهاکردش آن شاه آزادمرد   برآزادمردی زیان کس نکرد(۴۴۳, ۴۴۸)

آن شخص آراسته چون عروس (an şəxs-e araste çun ərus) - gəlin kimi bəzənmiş o şəxs (Zərivənd)

هم آخریکی تیغ زدشاه روس   برآن شخص آراسته چون عروس(۴۲۱, ۱۳۴)

آن شوربخت (an şurbəxt) - o bədbəxt (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

چومستی درآمدبرآن شوربخت   بغلتیدچون سایه درپای تخت(۴۴۳, ۴۵۱)

آن شهسوار (an şəhsəvar) - o şahsüvar (döyüşçü)

دراندیشه میگفت کان شهسوار   که امروزکردآنچنان کارزار(۴۲۹, ۲۴۷)

آن شیرجنگی (an şir-e cəngi) - o döyüşən şir (döyüşçü)

دگرنامداری درآمد دلیر   هماوردش آن شیرجنگی بزیر(۴۳۳, ۳۰۰)

آن شیردرنده (an şir-e dərrənde) - o yırtıcı şir (döyüşçü)

زبس دل که آن شیردرنده خست   دل شیرمردان لشگرشکست(۴۳۳, ۳۰۲)

آن شیرشرزه (an şir-e şərze) - o yırtıcı şir (Zərivənd)

درآوردش اززین زرسوی خاک   برآورداز آن شیرشرزه هلاک(۴۲۱, ۱۳۵)

آن شیرمرد(an şirmərd) - o şirgüclü (döyüşçü)

شه ازقلب دانست کان شیرمرد   همانست کان جنگ پیشینه کرد(۴۳۷, ۳۵۹)

آن شیرنخجیرسوز (an şir-e nəxcirsuz) - o ov dağlayan şir (rus ordusundakı vəhşi döyuşçu)

بغلتیدآن شیرنخجیرسوز   چوآهوبره زیرچنگال یوز(۴۴۱, ۴۲۱)

آن عودهندی (an ud-e hendi) - hind udu (hindiyə işarədir)

سرانجام روسی یکی حمله کرد   کزان عود هندی برآورد گرد(۴۲۷, ۲۱۴)

آن کوه (an kuh) - o dağ (İskəndərin əsgəri)

درآن حمله کان کوه آهسته کرد   صد افکندوصدکشت وصدخسته کرد(۴۲۸, ۲۳۷)

آن کوه پولاد (an kuh-e pulad) - o polad dağ (Cüdərə)

برآوردروسی گزارنده تیغ   برآن کوه پولادزد بیدریغ(۴۲۵, ۱۹۲)

آن کوه پولادپشت (an kuh-e puladpoşt) - o polad dağ (Düvali)

بدین گونه آن کوه پولادپشت   بسی مردلشگرشکن را بکشت(۴۲۴, ۱۸۵)

آن کوه پولادسنج (an kuh-e puladsənc) - o polad dağ (Cərəm)

گزارنده شدتیغ بي هیچ رنج   دونیمه شدآن کوه پولادسنج(۴۲۴, ۱۸۲)

آن گرفتاربند (an gereftar-e bənd) - o əsir (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü

بفرمان شاه آن گرفتاربند   برامشگه آمدچوکوه بلند(۴۴۲, ۴۴۳)

آن گروه (an qoruh) - o qrup (ruslar)

ازآن هیبت آمدملک راشکوه   که چون بندهء فرمان شدندآن گروه(۴۵۸, ۳۹)

آن گوروحشي (an qur-e vəhşi) - o vəhşi gur (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

چوآن گوروحشی درآن دستبرد   ازافتادن وخواستن گشت خرد(۴۴۱, ۴۲۲)

آن مردم آهنج دیو (an mərdom-e ahəncdiv) - o div sifət adam (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

سپه رابرآراست خاورخدیو   دراندیشه زان مردم آهنج دیو(۴۳۶, ۳۴۶)

آن مهدپیرایه سنج (an məhd-e pirayesənc) - o bəzəkli təxti-rəvan (Pəridoxtun kecavəsi)

بپایین آن مهدپیرایه سنج   فرستاد چندین شتربارگنج(۳۳۹, ۸۸)

آن نوش لب (an nuşləb) - o şirindodaq (Çin kənizi)

دگرره یکی جام یاقوت نوش   بدان نوش لب دادوگفتابنوش(۴۵۰, ۵۵۵)

آن نهنگ (an nəhəng) - o nəhəng (rus ordusuldakı vəhşi döyüşçü

نجنبیدبرجای خویش آن نهنگ   که اقبال شاهش فروبست چنگ(۴۴۱, ۴۱۶)

آن نهنگ دمان (an nəhəng-e dəman) - o yırtıcı nəhəng (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

چودیدش زدورآن نهنگ دمان   گرفتن همان بودوکشتن همان(۴۳۲, ۲۹۹)

آن نهنگ ستمگر (an nəhəng-e setəmgər) - o zülmkar nəhəng (rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

نکشت آن نهنگ ستمگرمرا   ببردآنچنان سوی لشگرمرا(۴۴۶, ۵۰۲)

...آن بدکه (an bod ke…) - o idi ki, …

بدآن بدکه ازجمله شهروسپاه   زنیکان ندارد کسی نیکخواه(۱۲۴, ۹۷)

آن(کسی)بودن (an-e(kəsi) budən) - birinə mənsub olmaq

کلیدی وتیغی بریشان نگاشت   کلیدآن توتیغ برمن گذاشت(۲۹۴, ۸۷)

آن به (an beh) - yaxşısı odur

تونیزآن به ای پیک علوی نژاد   که گردجهان برنگردی چوباد(۴۲, ۲۷)

...آن به که (an beh ke…) - yaxşısı odur ki, …

زن آن به که درپرده پنهان بود   که آهنگ بی پرده افغان بود(۲۶۴, ۲۱۸)

آنسان (an san) - elə

بناکرد شهری چوشهرهری   کزانسان کندشهرکردن کری(۵۶, ۵۸)

انبار (ənbar) - ambar

درانبارآکنده خوردی نماند   همان در خزینه نوردی نماند(۳۹۴, ۲۹)

انبارها (ənbarha) - ambarlarla (ölçü bildirir)

زدیبای چینی بخروارها   هم ازمشک چین باری انبارها(۳۸۵, ۵۵)

انباشتن (ənbaştən) - doldurmaq

زمین رازگنجی بینباشتی   گنشتی ودرخاک بگذاشتی(۳۲۵, ۱۱۷)

انباشته شدن (ənbaşte şodən) - dolmaq, örtülmək

ازآن برف سردرجهان داشته   دره تاگریوه شدانباشته(۳۱۴, ۷۲)

آنباشتن (ənbaştən) - qalmaq, olmaq

فروبردن اژدهابیدرنگ   بینباشتن دردهان نهنگ(۴۰, ۹)

انبان (ənban) - yığım, topa

فروریخته زریگ انبان چست   قراضه قراضه درستش درست(۲۳, ۵)

انبان (ənban) - çörək qabı, çanta

یکی راچنان تنگی آرد بپیش   که نانی نبینددرانبان خویش(۱۵۵, ۶)

انبوه (ənbuh) - çoxluq, topluluq

سوی میسره تنگ چشمان چین   شده تنگ ازانبوه ایشان زمین(۴۳۶, ۳۴۸)

انبوه شدن (ənbuh şodən) - toplanmaq

چوانبوه شدلشگربیگران   عددخواست ازنام نام آوران(۱۳۹, ۲۷)

انبوه (ənbuh) - yekdillik, birlik

دودرزی زدل بشکندکوه را   پراکندگی آردانبوه را(۱۲۲, ۲۷)

انبوه (ənbuh) - məclis, yığıncaq

بانبوه می باجوانان گرفت   بخلوت پی کاردانان گرفت(۷۶, ۳۳)

آنجا (anca) - ora

وزانجاروان شدبدریاکنار   پذیرفت یکچندی آنجاقرار(۱۱۵, ۳۳)

آنجا (anca) - orada

تن اینجابپست جوین ساخته   دل آنجابگنجینه پرداخته(۳۶, ۸۶)

آنجا (anca) - ora (Qənnuc)

ببینم کزآنجاچه پیش آیدم   مگرکاربرکام خویش آیدم(۳۳۸, ۸۰)

آنجا (anca) - orada (Çində)

سنان چشم در راه این دشمنست   گرآنجا منی گرزماصدمنست(۳۵۲, ۴۶)

آنجا (anca) - orada (Mavəraünnəhrdə)

ازان مال کزچین بچنگ آمدش   بسی داد کانجادرنگ آمدش(۳۹۱, ۱۴۸)

آنجا (anca) - orada (İskəndərin yanında)

اگر یکتن آنجابود درنهفت   نباید ترارازپوشیده گفت(۳۶۴, ۱۴۶)

آنجا (anca) - ora (Abxaziya)

من اینجابخدمت شده سربلند   زن و بچه آنجا بزندان وبند(۳۹۴, ۳۶)

ازآنجاست (əz ancast) - ona görədir

بناموس شاید جهان داشتن   وزانجاست رایت برافراشتن(۱۴۶, ۴۷)

ازآنجاکه (əz anca ke) - səbəb bildirən bağlayıcı

ازآنجاکه روز جوانیش بود   تمنای کشورستانیش بود(۱۲۰, ۳۳)

انجام (əncam) - son, axır

کزین آمدن شاه راکام چیست   درین جنبش آغازوانجام چیست(۳۶۴, ۱۹۲)

آنجای (ancay) - ora

بران فرضه جائی دل افروزدید   نشستن برآنجای فیروز دید(۳۹۱, ۱۴۴)

انجم (əncom) - ulduzlar

چنان آفریدی زمین وزمان   همان گردش ا نجم وآسمان(۴, ۱۸)

انجمشکوه (əncomşokuh) - ulduz işıqlı, ulduz təntənəli

درآن انجمنگاه انجم شکوه   که جمع آمدازهفت کشور گروه(۱۸۵, ۵۷)

انجمشناس (əncomşenas) - münəccim

رقیبان لشگربایین پاس   نگهبانترازمردانجمشناس(۱۰۰, ۲۳۵)

آنجمله (ancomle) - bütün

یکی روسیش پاسخی دادنغز   کزین پوست میزایدآنجمله مغز(۴۵۸, ۳۳)

انجمن (əncomən) - xalq, camaat

مگرکزکلیدتووتیغ من   گشاده شود کاراین انجمن(۲۹۴, ۹۰)

انجمن (əncomən) - məclis, əncümən

گهی رازباانجمن مینهاد   گه ازرازانجم گره میگشاد(۷۶, ۳۲)

انجمن ساختن (əncomən saxtən) - məclis qurmaq

بسیرسپهرانجمن ساختند   ترازوی انجم برافراختند(۶۷, ۵۱)

آنجمن کردن (əncomən kərdən) - toplaşmaq

باهستگی سوی آن اهرمن   بیایند وپنهان کنند انجمن(۴۳۵, ۳۳۱)

انجمن کشیدن (əncomən kəşidən) - məclis qurmaq

جهان ازدلیران لشگرشکن   کشیده چوانجم بسی انجمن(۸۴, ۱۵)

انجمن (əncomən) - dövlət başçıları, dövlət nümayəndələri

بتدبیربنشست باانجمن   چوسروسهی درمیان چمن(۱۲۲, ۶۶)

انجمن (əncomən) - ordu

چواقبال شاهنشه پیلتن   چو پیلی فکندش درآن انجمن(۴۴۷, ۵۰۵)

انجمنسای (əncomənsay) - məclisin hörmətlisi

همه انجمنسای وانجم شناس — بتدبیر هر شغل صاحب قیاس(۲۸۶, ۵۹)

انجمنگاه (əncomənqah) - məclis

ببیعت درآن انجمنگاه بود — زاحوال پیشینه آگاه بود(۱۴۵, ۳۰)

انجیده (əncide) - yaralı

زمین خسته ازخون انجیدگان — هوا بسته ازآه انجیدگان(۱۰۲, ۲۶۰)

انجیر (əncir) - əncir

نه انجیرشد نام هرمیوه ء — نه مثل زبیدست هربیوه ء(۳۷, ۹۷)

انجیرخورمرغ (əncirxormorğ) - ənciryeyən quş

گرانجیرخورمرغ بودی فراخ — نبودی یک انجیربرهیچ شاخ(۷۹, ۹)

آنچ (anç) - آنچه - nin qısa forması, qeyri-müstəqil üzv, hər şey

هرآنچ آفریدست بیننده را — نشان میدهدآفریننده را(۱۰, ۱۲)

آنچنان (ançenan) - elə

نخست آنچنان کردم آغازاو — که سوزآوردنغمه سازاو(۵۴, ۹)

آنچه (ançe) - o, o şey ki, …cümlənin qeyri-müstəqil üzvü

پناه بلندی وپستی تویی — همه نیستندآنچه هستی تویی(۳, ۲)

آنخود (an xod) - onu daha (soruşma)

بروسینهء همچوپولادترس — حدیث تنومندی آن خودمپرس(۹۴, ۱۶۱)

انگاشتن (enqaştən) - hesab etmək, düşünmək

آن خود انگاشتن (an-e xod ənqaştən) - özününkü hesab etmək, özününkü bilmək

نشاید بیک تن جهان داشتن — همه عالم آن خودانگاشتن(۲۳۶, ۴۵)

اند (ənd) - III ş. t. şəxs sonluğu

خبردادتابرکشندش زچاه — برآمددعاگفت برجان شاه(۳۱۳, ۶۵)

اند (ənd) - III ş. t. xəbər şəkilçisi

دگرکاختران نیکخواه تواند — همان خاکیان خاک راه تواند(۱۲۵, ۱۲۰)

انداختن (əndaxtən) - atmaq, tullamaq

سری راکه برسرنهادی کلاه — مینداز درپای هرخاک راه(۱۲, ۴۱)

انداختن (əndaxtən) - atmaq (ox)

گراوناوک اندازداز زوردست — مرا غمزهء ناوک انداز هست(۴۶۷, ۶۸)

انداختن (əndaxtən) - açmaq

زپای وزدست آهن انداختش — زمنسوج زرخلعتی ساختش(۴۶۰, ۶۴)

انداختن (əndaxtən) - tökmək

نخستین عمل کاینه ساختند — زرونقره درقالب انداختند(۱۲۷, ۱۴)

انداختن (əndaxtən) - vurmaq

زبس بردهن ناچخ انداختن — نفس را نه راه برون تاختن(۱۸۰, ۷۰)

انداختن (əndaxtən) - səpmək, paylamaq

غنی کردشان اززرانداختن — زنوهرزمان خلعتی ساختن(۴۵۹, ۴۹)

انداختن (əndaxtən) - yazmaq

چو کلک ازسرنامه پرداختند — سخن برزبان شه انداختند(۳۴۹, ۸)

انداختن (əndaxtən) - qoymaq, yerləşdirmək

گروهی که پرتاپیان ساختشان — چپ اندازشدبرچپ انداختشان(۱۷۸, ۴۹)

انداختن (əndaxtən) - vurub salmaq

چهل روزلشگرشغب ساختند — کزان دز کلوخی نینداختند(۲۹۱, ۳۸)

انداختن (əndaxtən) - vurmaq (baş)

بیک تاختن تاکجا تاختم — چه گردنکشانرا سرانداختم(۱۳۳, ۵۷)

انداختن (əndaxtən) - əlavə etmək

بسی گنجهای کهن ساختم — درونکتهای نوانداختم(۶۳, ۳۷)

انداختن (əndaxtən) - əldən vermək, əldən buraxmaq

نه اقبال راشاید انداختن — نه با مقبلان دشمنی ساختن(۳۶۲, ۱۱۲)

آنداختن (əndaxtən) - açmaq, götürmək (pərdəni)

چوزانکار گردند پرداخته — حجاب ازمیان گردانداخته(۳۷۶, ۲۱)

انداخته گشتن (əndaxte gəştən) - götürülmək, açılmaq (pərdə)

چوز انکارگردند پرداخته حجاب ازمیان گردد انداخته(۳۷۶, ۲۱)

اندازه (əndaze) - vəziyyət

سخن راند زاندازهء کارخویش زپیروزی صلح و پیگارخویش(۱۲۲, ۶۷)

اندازه (əndaze) - ölçü, hədd

اساسی که درآسمان وزمیست باندازهء فکرت آدمیست(۱۱, ۱۷)

از اندازه بیش (əz əndaze biş) - həddən artıq

امیدم بتو هست از اندازه بیش مکن ناامیدم زدرگاه خویش(۱۲, ۳۱)

اندازه گرفتن (əndaze gereftən) - qiymətləndirmək, içmək

زهرسالخوردی وهرتازهء بگیرم بقدروی اندازهء(۲۶۳, ۲۰۲)

اندازهء کارخویش نگهداشتن (əndaze-ye kar-e xiş negəh daşdən) - işinin həddini bilmək, öz işində həddi aşmamaq

ازاینجااگربرکشم بارخویش نگهدارم اندازهء کارخویش(۲۶۵, ۲۲۵)

اندازهء نیک وبدنگهداشتن (əndaze-ye nik o bəd negəh daştən) – yaxşının pisin yerini bilmək

برایی که دستورباشدخرد نگهداری اندازهء نیک وبد(۲۳۵, ۳۴)

باندازهء دسترس (be-əndaze-ye dəstrəs) - bacardıqları qədər, əllərindən gələn qədər

باندازهء دسترسهای خویش کشیدندبسیارگنجینه پیش(۲۴۳, ۴۳)

اندازه (əndaze) - uyğun, müvafiq

زگرمی وسردی وازخشک وتر سرشتی باندازهء دریکدگر(۴, ۱۳)

آندازه گیر (əndazegir) - gözəllik şərtlərini bilən, qiymətləndirən

ازآن خوبتردیدکاندازه گیر صفتهای اوراکند دلپذیر(۳۳۶, ۴۵)

اندازه گیر (əndazegir) - yer ölçən

مساحتگران داشت اندازه گیر بدان شغل بگماشته صد دبیر(۵۷, ۶۲)

اندام (əndam) - bədən, əndam

چودرزور پیچیدی اندام را گره برزدی گوش ضرغامرا(۷۶, ۲۱)

اندام رااز خون پرداختن (əndam-ra əz xun pərdaxtən) - öldürücü yara vurmaq

بپرداخت ازخونش اندام را چومی ریخت برسنگ زدجام را(۴۲۷, ۲۱۵)

اندر (əndər) - da, də

توداری مراپایگاه بلند توام دست گیراندرین پایبند(۱۲, ۳۹)

اندر (əndər) - yönlük halı bildirir

چونوشین می اندردهن ریختند بخوشخواب نوشین درآویختند(۴۵۱, ۳۶۰)

آندر (əndər) - təsirlik halı bildirir

که ملک جهان گرچه فرخ بتست مزن دست سخت اندرین شاخ سست(۲۰۱, ۱۴۶)

اندر (əndər) - fel önü

نشاط اندرآردبخوانندگان مفرح رساند بدانندگان(۴۵, ۷۰)

اندرآمدن (əndər amədən) - yarıb keçmək

زپولاد ترک اندرآمد بفرق زدریای خون شد تن خسته غرق(۴۲۵, ۱۸۳)

اندرآمدن (əndər amədən) - çatmaq

زجنگی سواران چابک رکاب بنهصدهزاراندرآمدحساب(۱۳۶, ۱۱۰)

اندرآمدن (əndər amədən) - danışmaq

زچوگان وگوی اندر آمدنخست که طفلی توبازی بدین کن درست(۱۳۵, ۸۸)

اندرآوردن (əndər avərdən) - gətirmək

نشاط اندرآرد بخوانندگان مفرح رساندبدانندگان(۴۵, ۷۰)

اندرگریختن (əndər qorixtən) - qaçmaq

کنم باتوکاری درین کارزار که اندرگریزی بسوراخ مار(۱۰۵, ۳۰۳)

اندرآتش زدن (əndər ataş zədən) - yandırmaq

همه شهروکشوربهم زدند ده ودوده را آتش اندرزدند(۳۹۴, ۳۴)

اندرسخن آمدن (əndər soxən amədən) - söhbət etmək, söhbətə girişmək

چوبافیلسوف آمداندرسخن خبریافت ازکارهای کهن(۳۳۵, ۴۲)

اندرشمارآمدن (əndər şomar amədən) - hesaba gəlmək

زهرنعمتی کایداندرشمار فرو ریخته کوهی از هرکنار(۲۷۲, ۳۱۹)

اندرشمارآوردن (əndər şomar avərdən) - hesablamaq, hesaba almaq

هرآن جوکه بازربودهم عیار بنرخ زرآرندش اندرشمار(۱۴۶, ۴۹)

اندرز (əndərz) - nəsihət

گذشته نیای من از عهد پیش چنین گفت بامن دراندرزخویش(۱۴۵, ۳۳)

اندک (əndək) - az

بپرسیدش ازمهربانان یکی که خرم چرایی وعمراندکی(۲۶۵, ۲۳۱)

اندک سخن (əndək soxən) - az danışan

فراوان شکیبست واندک سخن گه راستی راست چون سروبن(۳۴۶, ۱۰۰)

اندکی (əndəki) - az, çox az

مرادل یکی بودوپیمان یکی درستی فراوان وقول اندکی(۳۷۲, ۲۶۵)

اندکی (əndəki) - bir az, azacıq

بانصاف شه چشم دارم یکی که بیند درین داستان اندکی(۵۱, ۹)

اندکی (əndəki) - azlıq

که بسیارنایدبراندکی یکی واصدآیدنه صدوایکی(۲۳, ۱۵)

اندکی گفتنی (əndəki qoftəni) - deyilməyə az layiq

سفالی که ماراست ناسفتنیست چوگویی بگواندکی گفتنیست(۴۴۶, ۴۹۲)

آندگر (andegər) - başqa

بجزرسم زردشت آتشپرست ندادآندگررسمهارا زدست(۵۵, ۳۱)

اندوختن (ənduxtən) - yığmaq, qoymaq, düzmək (süfrəyə)

چه باید بخوان جوهراندوختن مرا جوهراندازی آموختن(۲۶۹, ۲۷۵)

اندوختن (ənduxtən) - danışmaq

بسی حرف دربازی اندوختند زرحمت یکی حرف ناموختند(۴۲۴, ۱۸۰)

اندوختن (ənduxtən) - öyrənmək

هرآنچ ازپدرمایه اندوختی گزارش کنان دروی آموختی(۷۱, ۲۴)

اندوختن (ənduxtən) - toplamaq, ehtiyat yığmaq

زگنجش زمین کیسه بر دوخته سمن سیم وخیری زراندوخته(۴۸, ۴۶)

اندوخته (ənduxte) - yığılmış, toplanmış

جهاندار ازآن گنج اندوخته چوگنجی شدازگوهرافروخته(۱۹۳, ۲۸)

اندوخته داشتن (ənduxte daştən) - əks etdirmək

بدانست کان طاق افروخته بصیقل رقم دارداندوخته(۳۷۸, ۳۹)

اندودن (əndudən) - suvamaq

ترو خشکی اشک ورخسارمن بکهگل براندوددیوارمن(۳۶, ۸۵)

آندودکردن (əndud kərdən) - örtmək

جهودی مسی را زراندودکرد دکان غارتیدن بدان سود کرد(۳۷, ۹۶)

اندوه (ənduh) - qəm, qüssə, kədər

نخندم براندوه کس برق وار که از برق من درمن افتدشرار(۳۲, ۳۲)

اندوهناک (ənduhnak) - kədərli

اندوهناک شدن (ənduhnak şodən) - kədərlənmək, qüssələnmək

چومرگ ازیکی تن برآردهلاک شودشهری ازگریه اندوهناک(۱۸۱, ۷۸)

انده (əndoh) - اندوه (ənduh) - un qısa forması

فراوان خزینه فراوان غمست کمست انده آنراکه دنیاکمست(۲۸۲, ۱۲)

اندیشناک (əndişnak) - fikirli, qüssəli, kədərli

درآن رهگذرهای اندیشناک پراکنده شدبر سرم مغزپاک(۲۱, ۱۷)

اندیشناک بودن (əndişnak budən) - qorxmaq

زباد خزان هستم اندیشناک که ریزد بهاری چنین رابخاک(۴۵۰،۵۴۷)

اندیشناک شدن (əndişnak şodən) - düşünmək, kədərlənmək

زدوری درآن ره شد اندیشناک که دارد ره دوردردوهلاک(۲۸۵, ۵۳)

اندیشه (əndişe) - fikir, düşüncə

نپرسیم ازآنها کزوسودنیست کزین پیشه اندیشه خوشنود نیست(۴۶۴, ۲۸)

آز اندیشه دور (əz əndişe dur) - ağla sığmaz, təsəvvürə gəlməz

چودید آفتی دید ازاندیشه دور نه آفت یکی آفتابی زنور(۴۴۴, ۴۶۸)

از اندیشه پرگشتن (əz əndişe por gəştən) - fikrə dalmaq, düşünmək

برآمدزمن نالهء ناگهی   کزاندیشه پرگشتم ازخودتهی(۲۱, ۲۲)

زچشم بد اندیشه کردن (ze çeşm-e bəd əndişe kərdən) - pis gözdən qorxmaq

درآن پیش بینی خردپیشه کرد   که لختی زچشم بد اندیشه کرد(۲۸۴, ۴۴)

اندیشه کردن(əndişe kərdən) - arzusunda olmaq, təmənnasında olmaq

تهی دست کاندیشهء زرکند   تمنای گنجش توانگرکند(۲۸۲, ۸)

اندیشه کردن (əndişe kərdən) - fikirləşmək

زمحتاجی لشگراندیشه کرد   که زن زن بودبیگمان مردمرد(۳۹۹, ۲۶)

اندیشه کردن (əndişe kərdən) - qorxmaq, çəkinmək

شه ازنازنین لشگراندیشه کرد   که ازنازنینان نیایدنبرد(۱۰۲, ۲۶۷)

اندیشهء خانه داشتن (əndişe-ye xane daştən) - vətəni arzulamaq

اگرچه ولایت زحدبیش داشت   هم اندیشهء خانه داشت(۳۹۳, ۹)

اندیشهء خویش کردن (əndişe-ye xiş kərdən) - özü haqqında düşünmək, öz fikrini çəkmək

رقیب مناخیزودر پیش کن   توشونیزواندیشهء خویش کن(۳۵۴, ۳)

اندیشه داشتن (əndişe daştən) - qorxmaq

چومن با سکندرندارم ستیز   کجا دارم اندیشهء تیغ تیز(۳۶۶, ۱۷۷)

اندیشه راپی کردن (əndişe ra pey kərdən) - ağla sığmaz, ağlı mat qoymaq

سپاهی که اندیشه راپی کند   چوکوهه زندکوه ازوخوی کند(۴۰۵, ۲۰)

اندیشه را جوش دادن (əndişe-ra cuş dadən) - ağlı itiləmək, dərin düşünmək

بتلخی دراندیشه راجوش ده   درافتادهء تن فراموش ده(۲۶۵, ۲۲۲)

رفتن اندیشه (rəftən-e əndişe) - düşünmək, fikirləşmək

درین پرده میرفتش اندیشهء   ندارندشاهان جزاین پیشهء(۳۹۳, ۱۸)

در اندیشه بودن (dər əndişe budən) - fikirləşmək

در اندیشه میبود تاوقت شام   که فرداچه برسازدازتیغ وجام(۴۱۱, ۱۰۴)

باندیشه لنگرفروبردن (be-əndişe ləngər foru bordən) - fikrə dalmaq, fikirləşmək

نیامد پلنگرکه پژمرده بود   باندیشه لنگرفروبرده بود(۱۰۷, ۱۷)

بلند گشتن اندیشه (bolənd gəştən-e əndişe) - dərindən fikirləşmə

که چندانکه اندیشه گردد بلند   سرخودبرون ناورداین کمند(۴, ۱۹)

اندیشه (əndişe) - qorxu, narahatçılıq

گرآلوده گردم من اندیشه نیست   که جزگردره خاک راپیشه نیست(۶, ۴۲)

اندیشه سوز (əndişesuz) - fikri dağıdan, fikri yandıran

اسکندرباهستگی یک دوروز   گذشت ازسرخشم اندیشه سوز(۸۶, ۵۰)

اندیشه گیر (əndişegir) - fikri məşğul edən, düşündürən

مگردرگذرهای اندیشه گیر   که از بازگفتن بودناگزیر(۴۱, ۱۲)

اندیشیدن (əndişidən) - fikirləşmək

نیندیشد اندیشه افزون ازین   توهستی نهء بلکه بیرون ازین(۱۱, ۲۱)

اندیشیدن (əndişidən) - qorxmaq

اگررومی آندیشد ازجنگ زنگ   عجب نیست کین ماهیست آن نهنگ(۸۹, ۸۶)

آنسان (ansan) - o cür, elə, cümlənin qeyri-müstəqil üzvü

گرانمایگان رابدانسان که خواست   بفرمودرفتن سوی دست راست(۱۷۸, ۴۸)

انصاف (ensaf) - insaf, rəhm, ədalət

سپاس ازخداوندگیتی پناه   که بیشست ازین قصه انصاف شاه(۱۵۱, ۸)

آن طرف (an tərəf) - o tərəf (Rusiya)

نشستنگهی زان طرف بازجست   که داردنشیننده راتن درست(۴۵۶, ۴)

انعام (ən'am) - bəxşiş, hədiyyə

گرانعام اوبرشماردکسی   بدان تاکندشکرنعمت بسی(۴۷, ۲۰)

انک (ənk) - اینک -in qısa forması, indi (budur)

بانگشت بنمودکانک زدور جهان درجهان نازنینندونور(۴۰۷, ۴۹)

آنک (ank) - آنکه -nin qısa forması, odur ki, ...

یکي آنک ازگنج آراسته دهی آرزوهای ناخواسته(۵۰, ۶۵)

آنکه (anke) - cümlənin qeyri-müstəqil üzvü

برآنکس که جانش باهن گزم بسی جامهادرسکاهن رزم(۹۹, ۲۲)

انگاشتن (enqaştən) - güman etmək, hesab etmək

زدارا ملک رایتی داشتند ملک زیرآن رایت انگاشتند(۳۲۳, ۹۱)

آنگاه (anqah) - o vaxt

سوی چشمهء زندگی راه جست کنون یافت آن چشمه کانگاه جست(۶۳, ۴۷)

آنگاه (anqah) - sonra

بشکرم رسان اول آنگه بگنج نخستم صبوری ده آنگاه رنج(۹, ۸۴)

انگبیندار (əngəbindar) - ballı

هوایی خوش وراه بیخاربود وگربودخارانگبینداربود(۳۴۲, ۴۳)

انگشت (ənqoşt) - barmaq

ستون خرد مسند پشت او مه انگشت کش گشته زانگشت او(۱۴, ۱۲)

انگشت شدن (ənqoşt şodən) - barmaq şəklində olmaq (bəslənmək)

چوبیله زبرگ کسان خورد گاز همه تن شدانگشت وقی کردباز(۱۴۴, ۱۱)

درانگشت آوردن (dər ənqoşt avərdən) - barmaqla saymaq

جواهر نه چندان که آنرادبیر بیارد درانگشت یادرضمیر(۱۹۲, ۲۱)

دریک انگشت (کسی) بودن (dər yek ənqoşt-e(kəsi) budən) - (birinin) bir barmağınca olmaq

روان ماهرویان پس پشت او چوناهید صد دریک انگشت او(۲۷۰, ۲۹۷)

انگشت برآتش بیحساب زدن (ənqoşt bər ataş-e bihesab zədən) – mühariba odu görmək

سوارهنرمند چابک رکاب که برآتش انگشت زدبی حساب(۴۳۷, ۳۶۲)

انگشت (ənqoşt) - əl

دبیری قلم رسته ازپشت او قلمهای مشگین درانگشت او(۲۷۷, ۳۷)

انگشتر (ənqoştər) - üzük

چوبادیودارسلیمان نشست کندیاوه انگشتری رازدست(۱۶۴, ۵۹)

آنگونه (anqune) - elə

شدازرومیان رنگ یکبارگی که دیدندازآنگونه خونخوارگی(۸۶, ۴۷)

آنگه (angəh) - آنگاه -ın qısa forması, sonra

بشکرم رسان اول آنگه بگنج نخستم صبوری ده آنگاه رنج(۹, ۸۴)

آنگه (angəh) - آنگاه -ın qısa forması, onda

سخن گفتن آنگه بودسودمند کزان گفتن آوازه گرددبلند(۳۱, ۸)

آنگه که (angəh ke...) - zaman budaq cümləsində işlənən bağlayıcı

چومن زنگی آنگه که خندان بود سیه شیری الماس دندان بود(۹۶, ۱۷۷)

آنگهی (angəhi) - o vaxt

نهادندخوان آنگهی بیدریغ گراینده شدگردعنبربمیغ(۲۷۲, ۳۱۸)

انگیختن (əngixtən) - toplamaq, yaratmaq

یکی لشگرانگیخت کزترک وتیغ فروزنده برقش برآمدبمیغ(۸۱, ۳۷)

انگیختن (əngixtən) - iz salmaq

پی آهوازچشمه انگیخته چوبرنیفه هانافه هاریخته(۳۴۱, ۳۲)

انگیختن (əngixtən) - xoşhallanmaq

شبانگه ببوی خوش انگیختن سحرگه بشربت برآمیختن(۴۰۶, ۴۰)

انگیختن (əngixtən) - düzəltmək

طویله زدندآخرانگیختند بسبزآخران برعلف ریختند(۳۴۴, ۶۴)

انگیختن (əngixtən) - əldə etmək, dadmaq

وزوچرب وشیرینی انگیختم بشیرین وخسرودرآمیختم(۶۳, ۳۹)

انگیختن (əngixtən) - tökmək

زنخ ساده وغبغب آویخته گلابی زهرچشمی انگیخته(۲۲۳, ۱۲۲)

انگیختن (əngixtən) - bağlamaq (peyman)

بدین شرط پیمانی انگیخته　　سخن چرب وشیرین برآمیخته(۳۳۰, ۷۹)

انگیختن (əngixtən) - qaldırmaq, sancmaq

برآن دزکه اورایت انگیخته　　سرکوتوال ازدزآویخته(۴۷, ۲۹)

انگیختن (əngixtən) - nəqş etmək, vurmaq

طرازی نوانگیزم اندرجهان　　که خواهدزهرکشوری نورهان(۴۳, ۵۱)

انگیختن (əngixtən) - cücərmək, göyərmək

گیابینی از خاکم انگیخته　　سرین سوده بالین فرو ریخته(۲۹, ۵۸)

انگیختن موی زسر (əngixtən muy ze sər) - başında tükü biz durmaq

گرآنجازسرمویی انگیختست　　بدین جاسرازمویی آویختست(۳۲۸, ۳۶)

انگیختن (əngixtən) - qarışmaq

فروماندمردازززانگیختن　　وزآن یک عدد درصدآمیختن(۲۹, ۸)

انگیختن (əngixtən) - artırmaq, çoxaltmaq

زپیروزی دولت کامگار　　نشاط نوانگیخت درروزگار(۱۱۶, ۴۸)

انگیختن (əngixtən) - yönəltmək

بهرحمله کانگیخت ازهردری　　فروریخت ازروسیان لشگری(۴۲۸, ۲۳۴)

انگیخته (əngixte) - qabarmış, qabarıq

که داندکه این خاک انگیخته　　بخون چه دلهاست آمیخته(۱۱۲, ۸۶)

انگیخته(əngixte) - siyrilmiş

ندیدی مگرتیغم انگیخته　　نهنگی وگوهربرورریخته(۳۵۳, ۶۳)

انگیزش (əngizeş) - tərpəniş, hərəkət

بانگیزش ازآسمان کم نبود　　صبامردمیدان اوهم نبود(۳۸۶, ۶۹)

انوشه منش (ənuşəhməneş) - şad

انوشه منش بودن (ənuşəhməneş budən) - şad olmaq

انوشه منش باد دارای دهر　　زنوشین جهان بادبسیاربهر(۱۹۷, ۸۶)

آنه (ane) - sözdüzəldici şəkilçi

پذیرفته ازهرفنی روشنی　　جداگانه درهرفنی یک فنی(۳۴, ۵۲)

آنهمه (anhəme) - bu qədər

سکندرچودیدآنهمه کان گنج　　که در دستش افتادبیدسترنج(۱۹۴, ۳۶)

آنهمه (anhəme) - bütün

بمنسوج خوارزم ودیبای روم　　مطراکنندآنهمه مرزوبوم(۲۲۰, ۷۲)

او (u) - o

تویی که آسمان رابرآفراختی　　زمین را گذرگاه اوساختی(۳, ۷)

او (u) - o (Allah)

نشاید سرازحکم اوتاختن　　جزاوحاکمی کی توان یافتن(۱۵۵, ۱۰)

او (u) - o özü

سکندر چه گویی چنان بیکس است　　که حمال پیغام او اوبس است(۲۵۹, ۱۴۸)

او (u) - o(Mani)

بدانست مانی که درراه او　　بدآن حوضه چینیان چاه او(۲۷۹, ۵۴)

او (u) - o(Çin xaqanı)

اگر بامن او همنبردی کند　　نه مردی که آزاد مردی کند(۳۴۸, ۱۲۲)

او (u) - o(Fur)

چوافتاده شدخصم درپای او　　بدیگرکسی داده شدجای او(۳۴۰, ۱۲)

او (u) - o(ox)

مگرتیرش ازجعبهء آرشست　　که ازنوک اوچاره باخارش است(۳۴۶, ۹۱)

او (u) - ora

پراکنده نی آتشی گرد بود　　چو دیداندراوکان گوگردبود(۳۱۳, ۶۴)

او (u) - o(Səriri Məlik)

می لعل بگرفت بااوبدست　　چنین تا شدندازمی آنروزمست(۳۱۶, ۸۷)

او (u) - o(Nüşabə)

کله داریش هست و اوبیکلاه　　سپهدارو اورا نبیندسپاه(۲۵۱, ۴۱)

او (u) - o(Nüsrət-əd-din Əbubəkr)

گراوداشت از نعمتم بهره مند　　رسانداززمینم بچرخ بلند(۳۱۰, ۱۹)

او (u) - o (Kintal-rus)

پس انگه فرس راند بالای کوه   تنی چند باوشده همگروه(۴۰۷, ۴۸)

او (u) - o (Çinli kəniz)

سهی سرومحتاج بالای او   شکر بنده وشهدمولای او(۳۸۷, ۸۶)

او (u) - o (çinlilərin verdiyi at)

که اوراچینیان داده بود   زسبزآخر چینیان زاده بود(۴۴۱, ۴۱۳)

او (u) - o(İskəndər)

همه عالم ازمژدهء داداو   نخورندیکقطره بی یاداو(۲۴۱, ۱۸)

او (u) - o(Keydin qızı Pəridoxt)

پری دخت رادریکی مهد عود   که مهدفلک بردی اوراسجود(۳۳۵, ۳۴)

او (u) - o(Bolinas)

زکیدوفسونهای جادوی او   شده کیدیکباره هندوی او(۳۳۴, ۲۰)

او (u) - o(Keyd)

بسی شرط برعذر آزرم او   برانگیخته بادل گرم او(۳۳۱, ۹۳)

او (u) - o(Dəvali)

بشورید شاهنشه ازگفت او   زبیدادبرخانه وجفت او(۳۹۵, ۴۷)

آواره (avare) - didərgin, avara

آواره کردن (avare kərdən) - avara etmək, uzaqlaşdırmaq, qovmaq

همه نقش نیرنگها پاره کرد   مغان را زمیخانه آواره کرد(۲۰۹, ۳۸)

آواره گشتن (avare gəştən) - avara düşmək, ayrı düşmək

بابستنی روزبیچاره گشت   زشهروزشوی خود آواره گشت(۶۵, ۱۹)

آواز (avaz) - səs

بیندیش ازآن دشتهای فراخ   کزآواز گرددگلو شاخ شاخ(۳۷, ۹۴)

آواز (avaz) - musiqi səsi

دگرباره باآن پری پیکران   خوردمی باوازرامشگران(۲۵۳, ۶۸)

آوازبرآوردن (avaz bər avərdən) - səs salmaq, səs çıxarmaq

هلالی برآورده آواز خوش   صلاداده درمردم وخوددرحبش(۲۷۷, ۳۵)

آواز برداشتن (avaz bər daştən) - hürümək

سگان ده آواز برداشتند   که روباه را گرگ پنداشتند(۴۱۰, ۹۵)

آوازبرون آوردن (avaz borun avərdən) - səs çıxarmaq

کهن کیسه شد خاک پنهان شکنج   که هرگزبرون ناردآوازگنج(۱۸۹, ۲۰۳)

آوازخود برکشیدن (avaz-e xod bər kəşidən) - səsini ucaltmaq, oxumaq

چوزآوازخودبرکشدزیروزار   بخسبد برآوازاومرغ ومار(۳۸۹, ۱۰۶)

آواز دادن (avaz dadən) - çağırmaq, xəbərdar etmək

مرغ زبان بسته آوازه ده   که پروازپارینه رابازده(۶۱, ۱۸)

آواز زدن (avaz zədən) - nərə çəkmək, hücum etmək

چوآوازبرپیل سرکش زدی   زدی آتش ازخودبرآتش زدی(۹۴, ۱۵۲)

آوازه (avaze) - səs

عراق دل افروزباد ارجمند   که آوازهء فضل ازاوشدبلند(۴۱, ۲۵)

آوازه کردن (avaze kərdən) - şərəfləndirmək, ucaltmaq

شرفنامه رافرخ آوازه کرد   حدیث کهن رابدوتازه کرد(۳۹, ۱۲۴)

آوازه بلند گردیدن (avaze bolənd gərdidən) - səs salmaq, sözün qiymətini artırmaq

سخن گفتن آنگه بودسودمند   کزان گفتن آوازه گرددبلند(۳۱, ۸)

اوج (ouc) - yüksəklik, uca yer, zirvə

سهیلی براوج عرب تافته   ادیم یمن رنگ ازاویافته(۱۵, ۱۱)

باوج برآمدن (be-ouc bər amədən) - göyə yüksəlmək

نفیردلیران برآمدباوج   زهرگوشه میرفت خون موج موج(۴۲۱, ۱۴۲)

باوج برآمدن (be-ouc bər amədən) - çıxmaq, tülu etmək

چوخورشید روشن برآیدباوج   زروشن جهان برزندنورموج(۴۶۶, ۵۴)

اوجسای (oucsay) - göydələn

درآن سنگ بسته دزاوجسای   عمارتگری کردبسیارجای(۲۹۷, ۱۲۳)

اور (ur) - sözdüzəldici şəkilçi

چنان کردگنجور کارآزمای　　　که فرمود شاهنشه خوب رای(۲۴۶, ۹۰)

آوردگاه (avərdqah) - döyüş meydanı

چنان رفت و آمدباوردگاه　　　که وا ماندازووهم درنیمه راه(۳۸۶, ۷۰)

آوردگه (avərdgəh) - آوردگاه sözünün qısa forması, döyüş meydanı

بسی یک بدیگردرآویختند　　　بسی خون درآوردگه ریختند(۸۸, ۶۴)

آوردن (avərdən) - gətirmək

رهی پیشم آورکه فرجام کار　　　توخشنودباشی ومن رستکار(۱۱, ۲۳)

آوردن(avərdən) - məhsul vermək

نباردهواتانگویی ببار　　　زمین ناوردتانگویی بیار(۳, ۱۱)

آوردن (avərdən) - demək

ببیغاره گفتابیاورپیام　　　پیام آورازبندبگشادکام(۱۳۵, ۸۵)

آوردن (avərdən) - göstərmək

ربیع ازربیعی نماید سرشت　　　تموزازتموزآورد سرنوشت(۳۵۹, ۷۹)

آوردن (avərdən) - şahidlik vermək

گواهی که برگنج خویش آورند　　　نمودارپیشینه پیش آورند(۲۸۶, ۶۷)

آوردن (avərdən) - gətirib çıxarmaq

بجایی میاورکه جنبم زجای　　　ندارد پرپشه باپیل پای(۱۵۷, ۳۸)

آوردن (avərdən) - geyinmək

صباچون درآیدبدیباگری　　　زمین رومی آردهواششتری(۴۶۶, ۵۵)

آوردن (avərdən) - yol vermək

به ارشاه بریخ زندنام او　　　نیاورد درین کشورآرام او(۱۴۵, ۴۰)

آوردن (avərdən) - çıxarmaq

متاعی که دربنگه خویش داشت　　　بیاوردویک یک فراپیش داشت(۱۳۵, ۸۶)

آوردن (avərdən) - bacarmaq

خیالی برانگیزم ازپیکری　　　که ناردچنان هیچ بازیگری(۵۴, ۸)

آوردن (avərdən) - məcbur etmək

برآنم میاورکه عزم آورم　　　بهم پنجه باتورزم آورم(۱۳۲, ۵۴)

آوردن (avərdən) - başa vurmaq

نشسته جهاندارگیتی فروز　　　بفیروزی آورده شب رابروز(۱۱۹, ۱۷)

آوردن (avərdən) - endirmək, vurmaq

چومرکب سوی راه دورآورم　　　سرتیغ برفرق فورآورم(۳۲۶, ۱۹)

آورده (avərde) - gətirilmiş, hədiyyə

چولختی سخن راند برجاي خويش　　　ره آوردآورده آوردپیش(۳۳۴, ۲۲)

اورنگ (ourəng) - taxt

برستم رکابی روان کرده رخش　　　هم اورنگ پیرای وهم تاجبخش(۴۶, ۱۴)

اورنگ پیرای (ourəngpiray) - taxt bəzəyi

برستم رکابی روان کرده رخش　　　هم اورنگ پیرای وهم تاجبخش(۴۶, ۱۴)

اوزان (ouzan) - vəznlər

نواسازخنیاگران شگرف　　　بقانون اوزان برآورده حرف(۳۸۴, ۴۶)

اوستاد (ustad) - ustad

بشاه وبفرزانهء اوستاد　　　عددهای خط راگرفتندیاد(۳۱۱, ۳۱)

اوفتادن (uftadən) - düşmək

پراکندگی درسپاه اوفتاد　　　برینش درآزرم شاه اوفتاد(۱۸۱, ۸۵)

اوفتادن (uftadən) - təsadüf etmək, rastlaşmaq

بهرداوری کوفتد راستند　　　جزاین مذهبی رانیاراستند(۴۳۴, ۳۱۸)

اول (əvvəl) - əvvəl, başlanğıc

چواول شب آهنگ خواب آورم　　　بتسبیح نامت شتاب آورم(۶, ۴۶)

اول (əvvəl) - birinci, ilk

دراوبنداول که دربندیافت　　　بشرط خردزان خردمندیافت(۵۶, ۴۹)

اولین (əvvəlin) - birinci

زتست اولین نقش راسرگذشت　　　بتست آخرین حرف رابازگشت(۷, ۵۷)

آويختن (avixtən) - asmaq

برآن دزكه اورايت انگيخته   سركوتوال ازدزآويخته(۴۷, ۲۹)

آويختن (avixtən) - asılmaq

كهن گشته وموى ازوريخته   زنيكوترين جايي آويخته(۴۵۸ـ ۳۰)

آويختن سرازمويى (avixtən-e sər əz mui) - bir tükdən asılı olmaq

گرآنجازسرمويى انگيختست   بدينجاسرازمويى آويختست(۳۲۸, ۳۶)

آويختن (avixtən) - sallanmaq

زنخ ساده وغبغب آويخته   گلابى زهرچشمى انگيخته(۲۲۳, ۱۲۲)

آويختن (avixtən) - işi olmaq, baş qoşmaq

مياويزدرمقبل نيكبخت   كه افكندن مقبلان هست سخت(۳۶۲, ۱۸)

آويختن (avixtən) - başlamaq

چه سازيم تدبيرش ازصلح وجنگ   كه آمد باويختن كارتنگ(۱۳۹, ۳۳)

آويخته (avixte) - asılmış, sallanmış

چو روسى شبانان بروبگذرند   درآن ديوآويخته بنگرند(۴۳۵, ۳۳۰)

آويزش (avizeş) - döyüş, tutuşma

دولختى درى شدبهم لختشان   درآن درشدآويزش سختشان(۴۲۲, ۱۵۰)

آه (ah) - ah, nəfəs

باهى كه برداشت بى توشه اى   فروريخت ازمنظرش گوشه اى(۲۹۶, ۱۱۴)

آه (ah) - ah-fəğan

زمين خسته از خون انجيدگان   هوابسته ازآه رنجيدگان(۱۰۲, ۲۶۰)

اهرمن (əhremən) - اهريمن sözünün qısa forması, Əhrimən

ازآن تيزترخسرو پيلتن   بتندى درآمدبان اهرمن(۹۷, ۱۹۶)

اهرمنروى (əhremənruy) - əhrimənsifət

بايلاقى اهرمنروى گفت   كه آمدبرون آفتاب ازنهفت(۴۱۷, ۸۸)

آهستگى (ahestegi) - səssizlik, xəlvət

سكندرباهستگى يك دوروز   گذشت ازسرخشم انديشه سوز(۸۶, ۵۰)

آهسته (ahəste) - aramla, sakit

درآن حمله كان كوه آهسته كرد   صدافكندوصدكشت وصدخسته كرد(۴۲۸, ۲۳۷)

آهسته (ahəste) - təmkinli, dözümlü

كه بيداروباشرم آهسته بود   زناگفتنيهازبان بسته بود(۲۲۴, ۱۳۳)

آهسته راى (ahəsteray) - təmkinli(fikir söyləməkdə)

كه اين كاردان آهسته راى   چرارسم خدمت نياردبجاى(۲۵۷, ۱۱۱)

آهن (ahən) - qılınc

بهرسوكه راند شبرنگرا   زخون لعل كردآهنش سنگ را(۴۲۸, ۲۳۳)

آهن چفته (ahən-e çəfte) - ikibaşlı qılınc

زسوزندگى راه بختش گرفت   بدان آهن چفته سختش گرفت(۴۳۸, ۳۷۵)

آهن (ahən) - dəmir

شهان رازرسمى كه آيين بود   كليدآهنين گنج زرين بود(۴۶, ۱۵)

آهن (ahən) - qandal, buxov

زپاى وزدست آهن انداختش   زمنسوج وخلعتى ساختش(۴۶۰, ۶۴)

آهندلى (ahəndeli) - daşürəklilik, möhkəm əzmlilik

زسرتاقدم زيرآهن نهان   بسختى وآهندلى چون جهان(۴۱۷, ۸۳)

آهن سرشت (ahənsereşt) - möhkəm, dəmir bədən

چودانست كان ديوآهن سرشت   نينديشدازحربه وتيروخشت(۴۳۸, ۳۷۱)

آهنشكاف (ahənşekaf) - dəmiryaran

سپاهى بهم كردچون كوه قاف   همه سنگ فرساى وآهن شكاف(۱۳۶, ۱۰۸)

آهنكلاه (ahənkolah) - dəmirpapaqlı, dəbilqəli

بجزپيل زوران آهن كلاه   چهل پيل جنگى پس پشت شاه(۳۹۰, ۱۳۳)

آهنگ (ahəng) - iti uçuş, sürət

عقابين پولاددرچنگ او   عقابان سيه جامه زآهنگ او(۳۸۷, ۷۶)

آهنگ (ahəng) - qoşun

جناح از هوادرزمين بردميخ   پس آهنگ شدچون زمين چارميخ(۱۷۸, ۴۳)

آهنگ (ahəng) - musiqi, melodiya

زن آن به که درپرده پنهان بود　　　که آهنگ بی پرده افغان بود(۲۶۴, ۲۱۸)

آهنگ دور (ahəng-e dur) - uca səs, gur səs

زنای دمیده برآهنگ دور　　　گمان بود کامد سرافیل وصور(۱۰۱, ۲۵۲)

آهنگ (ahəng) - istək, meyl

آهنگ آوردن (ahəng avərdən) - istəmək

چواول شب آهنگ خواب آورم　　　بتسبیح نامت شتاب آورم(۶, ۴۶)

آهنگ(چیزی) کردن (ahəng-e(çizi) kərdən) - getmək, (bir yerə)üz tutmaq

که چون کرد کیخسرو آهنگ غار　　　خبردادازآن جام گوهرنگار(۱۴۵, ۳۴)

آهنگ(چیزی) ساختن (ahəng-e(cizi) saxtən) - başlamaq

چوبااستواران بپرداخت راز　　　بشه گفت کاهنگ رفتن بساز(۳۰۴, ۵۷)

آهنگ(کسی) کردن (ahəng-e(kəsi) kərdən) - (birinə) hucum etmək, təpinmək

فلک بین چه ظلم آشکاراکند　　　که اسکندرآهنگ دارا کند(۱۳۴, ۷۲)

آهنگر (ahəngər) - dəmirçi

چوپرداخت رسام آهنگرش　　　بصیقل فروزنده شدگوهرش(۱۲۸, ۱۸)

آهنین (ahənin) - (dəmir kimi) bərk

آهنین شدن (ahənin şodən) - bərkimək

زچین وزخوارزم وغزنین وغور　　　زمین آهنین شدزنعل ستور(۱۳۶, ۱۰۷)

آهنین راه (ahənin rah) - dəmir yol, dəmir qapı

درآراست نوشابه درگاه را　　　بزردرگرفت آهنین راه را(۲۵۶, ۹۶)

آهو (ahu) - ahu

نه آهوولی نافه ازمشگ پر　　　چودندان آهوبرآموده در(۱۵, ۱۳)

آهوی صحرا (ahu-ye səhra) - çöl keçisi

شکم کرده آهوی صحرا بزرگ　　　بروتیزترگشته دندان گرگ(۳۲۱, ۶۸)

آهو (ahu) - eyib, nöqsan

آهوپرستی کردن (ahupərəsti kərdən) - günah iş görmək, əyri yolla getmək

شبانان که آهوپرستی کنند　　　زتیرش همه چوبدستی کنند(۳۱۸, ۲۵)

آهوبره (ahubəre) - ahu balası

نهنگی که اوپیل راپی کند　　　ازآهوبره عاجزی کی کند(۱۲۵, ۱۱۷)

ای (ey) - xitab bildirir

بهرچ آفریدی وبستی طراز　　　نیازت نه ای ازهمه بی نیاز(۴, ۱۷)

ای (ey) - nə(xoşdur), necə(xoşdur)

چنان دادگر شد که هرمرزوبوم　　　زدی داستان کای خوشامرزروم(۷۷, ۴۳)

ایام (əyyam) - günlər

ملالت گرفت ازمن ایام را　　　بگنج ارم بردم آرام را(۳۵, ۶۷)

آیت (ayət) - ayə

زتوآیتی درمن آموختن　　　زمن دیورادیده بردوختن(۷, ۵۸)

اید (id) - II ş. c. şəxs sonluğu

چنان به که باومدارا کنید　　　بنالید وعذرآشکاراکنید(۸۶, ۳۳)

ای دریغ (ey dəriğ) - çox təəssüf

زپولاد درعان پولادتیغ　　　بسی کشته وهم کشته شد ای دریغ(۴۱۸, ۹۶)

ایدونکه (eydun ke) - indi, bu an…

گرایدونکه آیدفریدون بمن　　　گرفتارگرددهمیدون بمن(۳۵۰, ۲۸)

ایران (İran) - İran

کمربندایرانیان سست کرد　　　بایران گرفتن کمرچست کرد(۱۲۰, ۳۴)

ایرانزمین (İranzəmin) - İran ölkəsi

خراب کردن اسکندرآتشکده های ایرانزمین(۲۰۶)

ایرانسپاه (iransepah) - İran qoşunu

زبس گنج دادن بایران سپاه　　　زدامن گهرموج زدبرکلاه(۲۲۵, ۱۴۸)

ایرانی (irani) - iranlı

کمربندایرانیان سست کرد   بایران گرفتن کمرچست کرد(۱۲۰, ۳۴)

ایزد (izəd) - Allah

ببالای اوکایزد آراستست   هم آرایش ایزدی راستست(۱۴, ۲۰)

ایزدپرست (izədpərəst) - Allahı sevən, izədpərəst

که تاهرکه اوباشدایزدپرست   از آن نامه هاگنجی آردبدست(۲۸۷, ۸۰)

ایزدپرستی (izədpərəsti) - Allahpərəstlik

بفرمودتامردم روزگار   جزایزدپرستی ندارندکار(۲۰۹, ۴۴)

ایزدپناه (izədpənah) - Allaha pənah aparan, Allaha arxalanan

پناهدبایزدبیگاه وگاه   نیفتدبید مردایزدپناه(۳۴۷, ۱۰۴)

ایزدشناس (izədşenas) - Allahpərəst

بصحف براهیم ایزدشناس   کزان دین کنم پیش یزدان شناس(۱۶۲, ۲۹)

ایزدی (izədi) - ilahi

ترازیورایزدی دردلست   بزیورچه پوشی تنی کزگلست(۲۳۲, ۹۲)

ایستادن (istadən) - dayanmaq, durmaq

قرارهمه هست برنیستی   تویی آنکه بریک قرارایستی(۹, ۹۰)

ایستادن (istadən) - yaşamaq

مخورجمله ترسم که دیرایستی   بپیرانه سربدبودنیستی(۳۸۲, ۷)

ایسو (İsu) - İsu(rus top.)

زایسوکمر بسته گردنکشی   برون زد جنیبت چوتندآتشی(۴۲۲, ۱۶۰)

ایسوی (isuy) - İsuy(rus sərkərdəsi)

آلانی زپس ایسوی برجناح   سرانداختن کرده برخودمباح(۴۱۳, ۲۵)

ایسوزمین (İsuzəmin) - İsu torpağı

زایسوزمین تابقفجاق دشت   زمین رابتیغ وزره درنوشت(۴۰۵, ۳۱)

ایشان (işan) - onlar (İskəndərin qoşunu)

گرافتدبرایشان سرسوزنی   دهن راگشایندچون روزنی(۴۰۷, ۵۷)

ایشان (işan) - onlar(Nüşabə ilə Düvali)

چوترتیب ایشان بواجب ساخت   سرآن سپه رایکایک نواخت(۴۶۱, ۷۷)

ایشان (işan) - onlar(dünyasını dəyişmişlər)

بیاد حریفان غربت گرای   کزیشان نبینم یکی رابجای(۶۲, ۲۶)

ای شگفت (ey şegeft) - heyrətamizdir

گلوی هوا درکشید ای شگفت   بضیق النفس کام گیتی گرفت(۴۱۴, ۴۵)

ایلاقی (ilaqi) - ilaqlı(rus top.)

برون رفت ازایلاقیان سرکشی   سواری شتابنده چون آتشی(۴۱۷, ۸۲)

ایم (im) - I ş. c. xəbər şəkilçisi

خداوند مایی وما بنده ایم   بنیروی تو یک بیک زنده ایم(۱۰, ۱۱)

ایم (im) - I ş. c. şəxs sonluğu

گرآزرم خواهیم ازین سگدلان   نخوانندمان عاقلان عاقلان(۸۹, ۸۸)

ایمن (imən) - əmin, rahat, arxayın

دوکس ایمننداز توکایی بجوش   یکی نرم گردن یکی سفته گوش(۴۹, ۵۷)

ایمن بودن (imən budən) - arxayın olmaq

برین چارسوچون نهم دستگاه   که ایمن نباشم زدزدان راه (۲۲, ۳۳)

ایمن بدن (imən bodən) - əmin olmaq

همان استواران درگاه را   کزیشان بدی ایمنی شاه را(۵۰،۱۷۸)

ایمن شدن (imən şodən) - arxayınlaşmaq

چوفرزندخودرا خردمند یافت   شدایمن که شایسته فرزندیافت(۷۰, ۱۲)

ایمن شدن (imən şodən) - inanmaq, etibar etmək

مشوبرزن ایمن که زن پارساست   که خربسته به گردزدآشناست(۲۶۴, ۲۲۰)

ایمناباد (imənabad) - etibarlı sığınacaq

خردمندرا خوبی ازداد اوست   پناه خداایمناباد اوست(۱۴۳, ۳)

این (in) - bu

جهانی بدین خوبی آراستی   برون زانکه یاری گری خواستی(۳, ۱۲)

این(in) - bu (İskəndər)

زمان تازمان مهرمیفزود هم اینرا هم آنراجهان میستود(۳۸۰, ۶۳)

این آدمی کش (in adəmikoş) - bu adam öldürən(rus ordusundakı vəhşi döyüşçü)

که این آدمی کش چه پتیاره بود که ازجنگ اوخلق بیچاره بود(۴۳۳, ۳۰۶)

این بنده (in bənde) - bu qul(Çin xaqanı)

نیایش کنان گفت اگربخت شاه کند برسرتخت این بنده راه(۳۸۳, ۲۸)

این بندی (in bəndí) - bu əsir(rus ordusundakı vəhşi döyuşçü)\

که این بندی ازباده چون شادگشت چراشدزمادورکازادگشت(۴۴۳, ۴۵۵)

این بوستان (in bustan) - bu bustan (Çin)

بگردان پی شیرازین بوستان مده پیل رایاد هندوستان(۳۵۰, ۲۳)

این بوم (in bum) - bu ölkə(Çin)

چنان داندآن خسروادبخش که چون مادرین بوم راندیم رخش(۳۴۹, ۱۱)

این بوم آباد (*in bum-e abad*) - bu abad ölkə(Rusiya)

برآنم که اوآدمی زاد نیست وگرهست ازین بوم آباد نیست(۴۳۳, ۳۰۸)

این بیوفا همنبرد (in bi-vəfa həmnəbərd) - bu bivəfa düşmən(rus ordusundakı vəhşi döyuşçü)

که امروزش این بیوفا همنبرد ندانم که خون ریخت یا بندکرد(۴۴۲, ۴۳۸)

این پردهء نیلگون (in pərde-ye nilqun) - bu göy pərdə(fələk)

درآن مانده کین پردهء نیلگون چه شببازی ازپرده آرد برون(۴۴۴, ۴۶۰)

این پیشه (in pişe) - bu peşə(keçmiş və gələcək haqqında düşünmək)

نپرسم ازآنهاکزوسودنیست کزین پیشه اندیشه خوشنود نیست(۴۶۴, ۲۸)

این پیکرسخت چرم (in peykər-e səxtçərm) - bu qalın dərili bədən(vəhşi rus döyüşçüsü)

جزآن نیست کین پیکرسخت چرم ندارد پی سست واندام نرم(۴۴۰, ۴۰۵)

این ترک سلطان شکوه (in tork-e soltanşokuh) - bu sultancəlallı gözəl(günəş)

دگرروزکین ترک سلطان شکوه زدریای چین کوهه برزدبکوه(۴۲۱, ۱۳۹)

این تنومند سخت (in tənumənd-e səxt) - bu qüvvətli nəhəng(vəhşi rus döyüşçüsü)

باقبال شاه وبنیروی بخت درآیدبخاک این تنومندسخت(۴۴۰, ۴۰۴)

این تیره خاک (in tire xak) - bu qara torpaq

گوارنده آبی کزین تیره خاک بدوشایداندوهرا شست پاک(۴۶۲, ۲)

این چرخ چوگان پرست (in cərx-e çouqanpərəst) - bu çovqanpərəst fələk(göy)

یکی روزکین چرخ چوگان پرست زشب بازی آوردگویی بدست(۳۹۰, ۱۲۴)

این چرخ پیر (in çərx-e pir) - bu qoca fələk(göy)

چنین تایکی روزکین چرخ پیر برآوردگوهرزدریای قیر(۴۳۱, ۲۷۸)

این چاه بی بن (in çah-e bibon) - bu dibsiz quyu(dünya)

درین جای سختی نگیریم سخت ازین چاه بی بن برآریم رخت(۴۶۲, ۱۰)

این خلق (in xəlğ) - bu xalq(qadınlar)

ببرقع مکن روی این خلق ریش توشوبرقع اندازبرچشم خویش(۴۰۰, ۴۰)

این دشمن (in doşmən) - bu düşmən(Çin ordusu)

سنان چشم درراه این دشمنست گرآنجامنی گرزما صدمنست(۳۵۲, ۴۶)

این سبزخنگ شموس (in səbz xeng-e şəmus) - mavi köhlən at(fələk)

که چون خسروازچین درآمدبروس کجابردش این سبزخنگ شموس(۴۱۱, ۴)

این سرای (in səray) - bu saray(dünya)

جهان غم نیرزدبشادی گرای نه کزبهرغم کرده انداین سرای(۴۶۲, ۸)

این ساقی صبح خیز (in saqi-ye sobhxiz) - səhər yuxudan duran bu saqi(günəş)

دگرروزکین ساقی صبحخیز زمی کردبرخاک یاقوت ریز(۴۱۶, ۷۶)

این طاق پیروزه رنگ (in tağ-e piruze rəng) - bu firuzərəngli tağ(göy, səma)

دگرروزکین طاق پیروزه رنگ برآوردیاقوت رخشان زسنگ(۴۲۹, ۲۵۱)

این غاربا غول (in ğar-e ba-ğul) - bu divlə dolu mağara(bu dünya)

دبیری که آن حرفهار اشناخت درین غارباغول منزل نساخت(۴۶۲, ۶)

این کوچگاه رحیل (in kuçqah-e rəhil) - bu köçüləsi köç yeri (bu dünya)

گریزیم ازین کوچگاه رحیل ازآن پیش کافتیم درپای پیل(۴۶۳, ۱۸)

این گنج (in gənc) - bu xəzinə(çinli kəniz)

سپردم بروسان بیدادگر که این گنج را بسته دارید در(۴۴۶, ۵۰۳)

اینان که... (inan ke…) - bunlar ki, …,

نه زوایمن اینان که هستند نیز نه آنان که رفتند رستند نیز(۱۸۶, ۱۶۱)

این (in) - sıra bildirir

زتست اولین نقش راسرگذشت بتست آخرین حرف راباز گشت(۷, ۵۷)

این (in) - sözdüzəldici şəkilçi

علم برکش ای آفتاب بلند خرامان شوای ابرمشگین پرند(۴۵, ۳)

اینجا (inca) - burada

درین ره چومن خوابنیده بسیست نیارد کسی یاد کاینجا کسیست(۲۸, ۵۶)

از اینجا (əz inca) - buna görə

ازاینجاگفت آنخداوندهوش زهی دولت مردگوهرفروش(۱۹۲, ۱۲)

اینچنین (inçenin) - belə

میندارکزبهربازیگریست سراپرده اینچنین سرسریست(۱۶۴, ۴)

آینده (ayənde) - gələn

بود سالهاکزسرآیندگان ندیدم کسی جزتوزآیندگان(۲۹۴, ۸۲)

آینده (ayənde) - gələcək

درایندم که داری بشادی بسیج که آینده ورفته هیچست هیچ(۱۷۵, ۷)

اینقدر (inqədr) - bu qədər

چنین دادپاسخ که عمراینقدر بغم بردنش چون توانم بسر(۲۶۵, ۲۳۲)

اینک (inək) - indi, budur

جهانداری اینک خریدارتو بزودی شودبرفلک کارتو(۴۲, ۳۰)

اینگونه (inqune) - belə

اگرکان گنجی چونایی بدست بسی گنج ازاینگونه درخاک هست(۲۶, ۱۷)

آینه (aine) - güzgü

برون آی ازین پردهء هفت رنگ که زنگی بودآینه زیرزنگ(۲۶, ۱۳)

اینه (ine) - sözdüzəldici şəkilçi

سخنگوی پیشینه دانای طوس که آراست روی سخن چون عروس(۳۹, ۱۱۷)

ایوان (eyvan) - eyvan

نظامی چودولت در ایوان او شب وروزبادآفرین خوان او(۵۳, ۲۵)

ایوان (eyvan) - ev, saray

شده روشن از روشنک جان او زفردوس روشنترایوان او(۲۲۴, ۱۳۱)

ایه (iyye) - sözdüzəldici şəkilçi

باسکندرآن شهرچون شد تمام هم اسکندریه ش نهادند نام(۱۱۵, ۳۹)

آیین (ayin) - ayin, qayda-qanun, adət, mərasim

چوبازارمن بی من آراستی بان رسم وآیین که میخواستی(۱۲, ۳۵)

آیین بجای آوردن (ayin be-cay avərdən) - mərasim yerinə yetirmək

بفرمودکایین بجای آورند فرستاده رادرسرای آورند(۲۵۶, ۱۰۱)

آیین ترس آشکارکردن (ayin-e tərs aşkar kərdən) - qorxmaq

کندهریک آیین ترس آشکار نیایدزترسندگان هیچ کار(۸۹, ۷۶)

آیین حشمت نگاه داشتن (ayin-e həşmət neqah daştən) – böyüklük adətinə riayət etmək

جهان بانوش خواند پیوسته شاه برو داشت آیین حشمت نگاه(۲۲۴, ۱۳۲)

بایین خود ره بردن (be-ayin-e xod rəh bordən) - öz adətilə hərəkət etmək

سپاهی بایین خودره برد همان شهری ازشغل خود نگذرد(۲۰۵, ۱۹۸)

باپین و زیب (be-ayin-o-zib) - qayda-qanunla

برآورد کلکی باپین وزیب	رقم زدبرآن حوض مانی فریب(۳۷۹, ۵۵)

آیینپرستی (ayinpərəsti) - qulluq

بدرگاه خسرو خرامش کنیم	باپینپرستیش رامش کنیم(۲۱۹, ۶۳)

آیین (ayin) - quruluş

نظرخواست ازوی درآیین جام	که تارازاوبازجویدتمام(۳۱۰, ۲۷)

آیین (ayin) - təcrübə, bilik

تونیزاردرآن آیینه بنگری	بدست آری آیین اسکندری(۱۲۸, ۲)

آیین (ayin) - mahnı

مغنی سراینده بر بانگ رود	بنوروزی شه نوآیین سرود(۱۱۹, ۲۰)

آیینه (ayine) - ruh(güzgü)

شدآیینهء جان من زنگ خورد	زدایم بدان زنگ ازآیینه گرد(۳۰۳, ۴۷)

آیینه (ayine) - güzgü

باپینه شد خلق راهنمون	ز تاریکی آوردجوهر برون(۵۶, ۳۶)

آیینه (ayine) - fillərin üstünə salınan dəmir, qızıl və gümüşdən hazırlanmış yumru və günəş kimi şəffaf və parlaq zinət

شغبهای آیینهء پیل مست	همی شانه بریشت پیلان شکست(۱۶۸, ۲۰)

آینه تاب (ainetab) - ayna kimi parlaq

درفشیدن تیغ آینه تاب	درفشانتراز چشمهء آفتاب(۹۳, ۱۴۵)

آینهء جان (aine-ye can) - can aynası

شدآیینهء جان من زنگ خورد	زدایم بدان زنگ آزآیینه گرد(۳۰۳, ۴۷)

آیینهء چین (aine-ye Çin) - günəş

چون آینهء چین آمد پدید	سکندرسپه راسوی چین کشید(۳۴۲, ۴۱)

آیینه فام (ainefam) - parlaq

بیاساقی آن جام آیینه فام	بمن ده که بر دست به جای جام(۱۲۹, ۱)

آیینه رنگ (ainerəng) - parlaq

فتدزنگ برتیغ آیینه رنگ	من آیینه ام کزمن افتادزنگ(۹۷, ۲۰۱)

ب (be) - Fars əlifbasının ikinci hərfi

با (ba) - ilə

همه همراهان تابدر بامنند	چومن رفتم این دوستان دشمنند(۸, ۷۰)

با (ba) - yiyəlik halı bildirir

جهان قسمت ملک دارد بسی	وزوهست هرقسمتی باکسی(۲۳۶, ۴۶)

با (ba) - yönlük halı bildirir

نصیحت گری با خداوندزور	بودتخمی افکنده درآب شور(۱۵۲, ۱۳۱)

با (ba) - təsirlik halı bildirir

نوازش همیکرد با بندگان	نگاه داشت آیین فرخندگان(۲۳۳, ۱۰۰)

با (ba) - yerlik halı bildirir

همان به که بااین چنین بادسخت	برون ناورم چون گل ازگوشه رخت(۳۴, ۶۰)

با (ba) - çıxışlıq halı bildirir

برون افتم از خود بپرکندگی	نیفتم برون با توازبندگی(۹, ۸۸)

با (ba) - sözdüzəldici önşəkilçi

چنان دارم ای داورکارساز	کزین بانیازان شوم بی نیاز(۶, ۵۰)

باآب ورنگ (baaborəng) - təravətli, rəng-ruflu

زمردنگینهای باآب ورنگ	درولعل وفیروزه بي وزن وسنگ(۲۸۰, ۷۳)

باآسمان همنبرد (ba asèman həmnəbərd) - göylərlə çarpışan, göylərə ucalmış

دزی دید باآسمان هم نورد	نبرده کسی نام اودرنبرد(۳۰۴, ۶۳)

باآنکه (ba anke…) - baxmayaraq ki, …

تو باآنکه داری چنان توشهء	رهاکن مرادرچنین گوشهء(۱۳۲, ۵۳)

بابل (babel) - Babilistan

چوزهره ببابل درآمدنخست	زهاروتیان خاک آن بوم شست(۲۱۰, ۵۶)

باج (bac) - bac, vergi

ببازارگانان رهاکردباج	نجست ازمقیمان شهری خراج(۷۷, ۳۶)

باجخواه (bacxah) - bacalan

اگرترسی ازرهزن وباجخواه   که غارت کندآنچه بیندبراه(۴۶۳, ۲۱)

باخارش (baxareş) - deşik-deşik, deşikli

مگرتیرش ازجعبهء آرشست   که ازنوک اوخاره باخارشست(۳۴۶, ۳۱)

باختر (baxtər) - Qərb

سپیده چوسربرزدازباختر   سیاهی بخاورفروبردسر(۴۳۶, ۳۴۵)

باختن (baxtən) - oynamaq

نه نیکوست شطرنج بدباختن   فرس درتک وپیل درتاختن(۱۵۳, ۱۴۹)

باخواسته (baxaste) - varlı

بدان نازنین شهرآراسته   که باخوشدلی بود وباخواسته(۲۱۱, ۶۶)

باخوشدلی (baxoşdeli) - sakit həyatlı, gözəl rifahlı

بدان نازنین شهرآراسته   که باخوشدلی بودوباخواسته(۲۱۱, ۶۶)

باد (bad) - külək

کندبادپرکنده خاک مرا   نبیندکسی جان پاک مرا(۷, ۶۴)

بادپیمودن (bad peymudən) - boş iş görmək

بیاساقی از باده برداربند   بپیمای پیمودن بادچند(۱۶۶, ۱)

بباد دادن (be-bad dadən) - itirmək, boş keçirmək

چنان برزن اینم که دادش دهی   که بادش دهی گرببادش دهی(۴۶۴, ۳۲)

بادراباچراغ آشتی دادن (bad-ra ba çerağ aşti dadən) - sülh yaratmaq

زدنیابرم رنگ ناداشتی   دهم بادرا باچراغ آشتی(۲۳۰, ۶۲)

باد راپیل افکندن (bad-ra pil əfkəndən) - küləkdən iti qaçmaq, küləyi gerid qoymaq(sürətdə)

چودرزین کشد سروآزادرا   براسبی که پیل افکند بادرا(۳۴۷, ۱۰۵)

باد کردن (bad kərdən) - bada vermək

نپرسیده هرکوسخن یادکرد   همه گفتهء خویشرابادکرد(۳۱, ۶)

ببادی آمده ببادی شود (be-badi aməde bebadi şəvəd) - yellə gələn yellə gedər

کس خانه همخانه زادی شود   ببادآمده هم ببادی شود(۲۱۸, ۵۵)

باد (bad) - nəfəs

لب ازبادعیسی پرازنوشتر   تن ازآب حیوان سیه پوشتر(۱۳, ۱۰)

باد (bad) - بودن felinin arzu forması

تویی آنکه تامن منم بامنی   وزین درمبادم تهی دامنی(۸, ۷۲)

باد (bad) - zərbə, həmlə

بیک بادشدکشتی خصم خرد   فروماندلنگرپلنگربمرد(۱۰۸, ۳۷)

بادا (bada) - بودن felinin arzu forması

گرفتندبرشهریارآفرین   که یارتوبادا سپهربرین(۱۹۵, ۵۲)

باداد (badad) - ədalətli

توبا دادی اوهست بیدادگر   تومیزان زورواوترازوی زر(۱۲۴, ۹۵)

بادام (badam) - badam

چنان میخورد زنگی خام را   که زنگی خورد مغز بادام را(۹۲, ۱۲۷)

بادپا (badpa) - yel at, yel ayaqlı

سم بادپایان پولادنعل   بخون دلیران زمین کرده لعل(۹۳, ۱۴۳)

بادپاک (badpak) - təbil

دهلزن چوشد بردهل خشمناک   برآورد فریادازبادپاک(۳۴۲, ۴۰)

بادپای (badpay) - yel at, sürətlə qaçan at

وزانجا برفتن علم برفراخت   که آن خاک با بادپایان نساخت(۳۴۰, ۱۳)

پای دربادپای آوردن (pay dər badpay avərdən) - atlanmaq, ata minmək

شبی رای آن زد که فردا زجای   چوبادآوردپای دربادپای(۳۹۳, ۱۰)

بادلی (badeli) - badili(naxış növü)

قباهای خاص از پی هرکسی   قبابادلیهای زرکش بسی(۳۱۶, ۹۸)

بادورباش (badurbaş) - durbaşlı, karaullu

درآن آرزوگاه بادورباش   نکردند جزبوسه چیزی خراش(۴۵۱, ۵۶۱)

باده (bade) - badə, şərab

گهی باده میخورد بریادکی   گهی گنج میریخت برباد می(۷۹, ۱۵)

ازباده بندبرداشتن (əz bade bənd bər daştən) - şərab vermək

بیاساقی ازباده بردار بند   بپیمای پیمودن باد چند(۱۶۶, ۱)

باده برکف نهادن (bade bər kəf nəhadən) - badə içmək

دگرباره شه باده برکف نهاد   برامش دربارگه برگشاد(۳۸۹, ۱۱۷)

برباده ناوردهانمودن (bər bade navərdha nəmudən) - badə içmək, badəyə meydan vermək

چو خوردند هرگونه خوردها   نمودندبرباده ناوردها(۳۸۴, ۴۳)

بادیه (badiye) - çöl, səhra

همه بادیه فرش اطلس کشید   زمین زیریاقوت شد ناپدید(۲۴۴, ۵۰)

بار(bar) - yük

سرازبارسنگی درآمد بسنگ   جمازه بتنگ آمدازراه تنگ(۲۷, ۳۰)

بارخویش برکشیدن (bar-e xiş bər kəşidən) - özünü xilas etmək

ازاینجااگربرکشم بارخویش   نگهدارم اندازهءکارخویش(۲۶۵, ۲۲۵)

بار (bar) - meyvə

درخت کیانرافروریخت بار   کفن دوخت بردرع اسفندیار(۱۸۷, ۱۷۹)

بارداشتن (bar daştən) - hamilə olmaq

ز شاه جهان روشنک بارداشت   صدف درشکم درشهوار داشت(۲۳۹, ۸۲)

بار نهادن (bar nəhadən) - doğmaq

بویرانه ای باربنهادومرد   غم طفل میخوردوجان میسپرد(۶۵, ۲۱)

بار یافتن (bar yaftən) - nəticəsi olmaq

مراباپیام وبزرگان چه کار   تصرف نیابد درین پرده بار(۲۶۰, ۱۶۰)

ببارآمدن (be-bar amədən) - açılmaq, gülmək

سوی درگه شهریارآمدند   درآن باغ چون گل ببارآمدند(۳۳۱, ۸۱)

زبارفروریختن (ze-bar foru rixtən) - açılmadan solmaq

فروریخت آن تازه گلهازبار   وزان نارونرگس برآمدغبار(۲۴۹, ۱۴)

بار (bar) - daxili aləm, fikir

نهفته سخنهاست دربارمن   کزان درهراسست گفتارمن(۳۶۴, ۱۴۳)

بار (bar) - saray

بفرمودشه تارقیبان بار   کنندآن فروبسته رارستگار(۳۶۹, ۲۳۰)

بار (bar) - yol

زبان آوران رابتوبارنیست   که بامشعله گنج راکارنیست(۶, ۳۹)

بار (bar) - qəbul

چنان کن که فردابهنگام بار   خرامی بسوی درگه شهریار(۲۵۸, ۱۳۳)

باردادن (bar dadən) - yol vermək, icazə vermək

بگنجینهء تخت بارش دهند   چوخواهد می خوشگوارش دهند(۳۰۳, ۵۳)

بار دادن (bar dadən) - ziyafət vermək

یکی روز همت بدان کارداد   بزرگان قفچاق رابارداد(۳۹۹, ۲۷)

بار (bar) - sözdüzəldici şəkilçi

زبس رودخیزان لب رودبار   نشانده زرخسارگیتی غبار(۳۲۰, ۵۹)

بارافکنی (barəfkəni) - doğuş, doğum

چوتنگ آمدش وقت بارافکنی   بروسخت شد دردآبستنی(۶۵, ۲۰)

باران (baran) - yağış

چوباران بود روزیابادوگرد   برون ناوردموی خویش ازنورد(۲۵, ۶)

بارآور (baravər) - meyvəli, meyvə verən(ağac)

هوای خوش وبیشه های فراخ   درختان بارآورسبزشاخ(۳۴۱, ۲۹)

بارای وتدبیر (barəy-o-tədbir) - ağıllı, *tədbirli*

سکندرکه با رای وتدبیربود   بنیروی دولت جهانگیربود(۱۹۲, ۱۴)

بارای وهوش (barəy-o-huş) - ağıllı-kamallı

رسولی رسیدست بارای وهوش   پیام آوری چون فرشته خموش(۲۵۵, ۹۴)

باردار (bardar) - barlı

باردارشدن (bardar şodən) - barlı olmaq

شداز ابرنیسان صدف باردار   پدیدشد لولوءشاهوار(۶۷, ۴۶)

بارش (bareş) - yağmur

بارش تیرکردن (bareş-e tir kərdən) - ox yağdırmaq

نخستین نبردی که تدبیر کرد   برآن تیره دل بارش تیرکرد(۴۳۷, ۳۶۴)

بارگاه (barqah) - dərgah

امیدم چنانست از آن بارگاه   که چون من شوم دور ازین کارگاه(۷, ۶۲)

بارگاه (barqah) - saray

زهی بارگاهی که چون آفتاب   زمشرق بمغرب رساندطناب(۴۸, ۴۱)

بارگاه (bargah) - çadır

زده بارگاهی بریشم طناب   ستونش زرومیخش از سیم ناب(۲۷۱, ۳۰۲)

دربارگاه سوی(جایی) زدن (dər-e barqah su-ye (cai) zədən) – qoşun yeritmək(bir yerə)

بفارغ دلی چون برآسودشاه   سوی فوریان زد دربارگاه(۳۳۹, ۹۲)

بارگه (bargəh) - بارگاه sözünün qısa forması

کزین بارگه گرچراغی نشست   فروزنده خورشیدی آمدبدست(۲۰۳, ۱۷۱)

بارگه کشیدن (bargəh kəşidən) - qoşun çəkmək, qoşun yeritmək

ملک بارگه سوی صحراکشید   عنان راه رادادومنزل برید(۲۹۸, ۱۳۸)

بارگی (barəgi) - at

برآن بقعه کوبارگی تاخته   زمین گنج قارون برانداختی(۴۷, ۲۸)

بارگی برون افکندن (barəgi borun əfkəndən) - döyüşə girmək

نبدهیچکس را دگربارگی   که باوبرون افکندبارگی(۴۳۱, ۲۷۵)

بارگی گراییدن (barəgi geraidən) - hücum etmək

بلشگربگویدکه یکبارگی   گرایندبرجنگ اوبارگی(۱۷۱, ۶۵)

بارگیر (bargir) - minik heyvanı

جهاندارفرمودکاید وزیر   برفتن نشست از بربارگیر(۲۳۹, ۷۵)

بارنج (barənc) - əzablı

اگرشاه ملکست وگرملک شاه   همه راه رنجست ورنج راه(۱۸۹, ۲۰۱)

بارنده (barənde) - yağan

محیطی چه گویم چوبارنده میغ   بیک دست گوهربیک دست تیغ(۱۴, ۱۴)

بارور (barvər) - meyvəli, məhsullu

چوشدبارورمیوه دار جوان   بدست تبر دادنش چون توان(۱۱۳, ۶)

باره (bare) - at

نشست ازبرباره‌ء کوه فش   بدیدن همایون برفتارخوش(۱۰۷, ۱۵)

باره (bare) - divar

زچین تا دگرباره اقصای چین   بفرمان اوبادیکسرزمین(۳۶۴, ۱۴۱)

باره (bare) - dəfə

که بیشغل چندین نباید نشست   دگرباره طرزی نوآرم بدست(۲۲, ۱۱)

باریدن (baridən) - yağmaq

نبارد هواتانگویی ببار   زمین ناوردتانگویی بیار(۳, ۱۱)

باریدن (baridən) - yağdırmaq

که ابری سیاه آمدازکوه زنگ   نبارد مگراژدها و نهنگ(۹۹, ۲۲۲)

باریک (barik) - nazik, ensiz

یکی کوه نزدیک تاریکیست   که راهش چوموییی زباریکیست(۴۳۳, ۳۱۲)

باریک (barik) - incə(mətləb, söz)

بباریک بینی چو بشتافتی   سخنهای باریک دریافتی(۷۱, ۲۲)

باریکبینی (barikbini) - həssas, ayıq-sayıq, itifəhm

بباریک بینی چوبشتافتی   سخنهای باریک دریافتی(۷۱, ۲۲)

بباریک بینی شتافتن (be-barikbini şetaftən) - incəfəhmliliyə çalışmaq

بباریک بینی چوبشتافتی   سخنهای باریک در یافتی(۷۱, ۲۲)

باز (baz) - yenə, yenidən

کسی راکه درگریه آرم چوآب   بخندانمش بازچون آفتاب(۳۴, ۵۴)

باز (baz) - qızıl quş, şahin

غلیواژرا باکبوترچه کار   ببازملک درخورست این شکار(۴۴, ۶۲)

باز (baz) - yönlük halı bildirir

بغریدکای شیرصیدآزمای   هماوردت آمدمشوبازجای(۱۰۳, ۲۸۱)

باز (baz) - fellərin önündə işlənən prefiks

مگردرگذرهای اندیشه گیر   که ازبازگفتن بودناگزیر(۴۱, ۱۲)

بازار (bazar) - yer, məhəllə, mənzil

نشان ده مراکوی وبازارتو   که تادانم آمد طلبکارتو(۱۹۲, ۹)

بازار (bazar) - şahlıq

ببینی که روزی هم آزاراو   کسادی درآردببازاراو(۱۲۴, ۹۸)

بازار (bazar) - bazar

تهی گشته بازاروخاک ازخروش   زبانگ جرسهابرآسوده گوش(۲۰, ۳)

بازارمحشرشدن (bazar-e məhşər şodən) - məhşər yeri olmaq

زبس کشتگان گرد برگرد راه   چوبازارمحشرشده حربگاه(۴۵۳, ۲۸)

بازار (bazar) - ticarət

بنیروی پشمست بازارشان   متاعی جزاین نیست دربارشان(۴۳۴, ۳۲۰)

بازار (bazar) - iş

مکن جزطرب درمی اندیشهء   پدیدست بازار هرپیشهء(۴۶۳, ۱۵)

بازار (bazar) - güc, qədər

خوشا روزگارا که داردکسی   که بازارحرصش نباشدبسی(۶۹, ۳)

بازار (bazar) - qayğı, dərd

دل ازکاردشمن شده بیهراس   نه بازارلشگرنه پروای پاس(۳۷۰, ۲۳۸)

بازار (bazar) - varlıq

چوبازارمن بی من آراستی   بان رسم و آیین که میخواستی(۱۲, ۳۵)

بازار آراستن (bazar arastən) - fikirləşmək, tədbir tökmək

چوزینگونه بازاری آراستند   بخون ازسکندرآمان خواستند(۱۷۳, ۱۰۴)

ازفتنه تهی شدن بازارعالم (əz fetne tohi şodən-e bazar-e aləm) –
dünyanın fitnədən təmizlənməsi

چویکرشته شد عقد شاهنشهی   شدازفتنه بازارعالم تهی(۲۰۸, ۳۳)

بازارگان (bazarqan) - tacir

ببازارگان رها کرد باج   نجست از مقیمان شهری خراج(۷۷, ۳۶)

بازارگانی (bazarqani) - ticarət

فرستی تنی چندازاهل روم   ببازارگانی بدان مرزوبوم(۳۵۸, ۵۶)

باز افکندن (baz əfkəndən) - döşəmək

زبس خون رومی درآن ترکتاز   هزاراطلس رومی افکند باز(۱۷۰, ۵۶)

بازآمدن (baz amədən) - yenidən gəlmək, geri qayıtmaq

یکی مژده ده سوی بلبل براز   که مهدگل آمدبمیخانه باز(۶۰, ۷۰)

باز بردن (baz bordən) - geri aparmaq

چوسربسته شدنامهء دلنواز   رساننده را دادتابردباز(۱۵۹, ۷۰)

باز بریدن (baz boridən) - kəsmək

خروسی که بیگه نوا برکشید   سرشرا پگه بازبایدبرید(۱۵۱, ۱۱۶)

بازبست کردن (baz bəst kərdən) - bağlamaq, aid etmək

دگرگونه دهقان آذرپرست   بداراکندنسل اوبازبست(۶۶, ۳۳)

بازبست کردن (baz bəst kərdən) - qarşısını almaq, geri qaytarmaq

که بدخواه راچون درآردشکست   بدچرخ راچون کندبازبست(۱۴۴, ۲۲)

بازبستن (baz bəstən) - qarşısını bağlamaq, kəsmək

سوم همچنین خشت بروی شکست   نشایدبخشت آب رابازبست(۴۳۸, ۳۷۰)

بازبستن (baz bəstən) - qarşısını almaq, sağaltmaq

بسازهرکودرتن آرد شکست   بزهری دگربایدش بازبست(۴۱۰, ۹۰)

باز پرداختن (baz pərdaxtən) - tamamlamaq, qurtarmaq

وزین قصه چون بازپرداختم   سوی هفت پیکرفرس تاختم(۶۳, ۴۱)

بازپس گشتن (baz pəs gəştən) - geri qayıtmaq, uzaqlaşmaq

بگردان ایران فرستادکس   کزین درنگرددکسی بازپس(۱۹۴, ۳۹)

بازجای آوردن (baz cay avərdən) - geri qaytarmaq, yerinə qaytarmaq

همه برده رابازجای آوریم   ستاننده رازیرپای آوریم(۳۹۶, ۶۲)

بازجای رسانیدن (baz cay rəsanidən) - yerinə çatdırmaq, yerinə yetirmək

زتیزی که شدمرکب بادپای   رساندآن تن سفته رابازجای(۴۱۹, ۱۱۷)

باز جای آمدن (baz cay amədən) - yerinə qayıtmaq, evinə qayıtmaq

ازآن کان چوگوهرگرای آمدند   چوگنجی روان بازجای آمدند(۲۸۱, ۸۳)

باز جای شدن (baz cay şodən) - geri qayıtmaq

تو نیزاربیونان شوی بازجای   پسندیده باشدبفرهنک ورای(۲۳۵, ۳۱)

بازجای شدن (baz cay şodən) - geri qayıtmaq, gəldiyi yerə getmək

بشاه گفت برخیزوشوبازجای   که آن کوهپایه درآمدزپای(۲۹۵, ۹۹)

باز جست کردن (baz cost kərdən) - xatırlamaq, yada salmaq, axtarmaq

چراکارارمن فروهشت سست   نکردآن بروبوم را بازجست(۲۴۵, ۶۵)

باز جستن (baz costən) - axtarmaq

نوازادهء زنگه راباز جست   طلب کردوزنگارازآیینه شست(۱۹۶, ۷۶)

باز جستن (baz costən) - diqqətlə baxmaq, diqqətlə fikir vermək

همه بودنیهاکه بود ازنخست   نه اینست اگربازجویی درست(۲۳۴, ۵)

باز جستن (baz costən) - diqqətlə baxıb öyrənmək

نظرخواست ازوی درآیین جام   که تارازاوبازجویدتمام (۳۱۰, ۲۷)

بازجستن (baz costən) - istəmək, tələb etmək

زدارا درود آوریدش نخست   نداده خراج کهن بازجست(۱۳۱, ۲۷)

بازجستن (baz costən) - geri istəmək

بدارانداداَنچه داداز نخست   همان داده رانیزازاوبازجست(۱۲۰, ۳۲)

باز جستن (baz costən) - xəbərdar etmək

بپرسید کاحوال خودبازگوی   دلم رابدین داستان بازجوی(۴۴۵, ۴۸۱)

باز جستن (baz costən) - gözləmək, istəmək, iddiasında olmaq

دوم مردمی کردن بی سپاس   عوض بازناجستن ازحق شناس(۵۰, ۶۷)

باز خوردن (baz xordən) - rastlaşmaq

بهرتیغداری که اوبازخورد   سرشرا بتیغی زتن بازکرد(۴۵۴, ۳۴)

باز دادن (baz dadən) - vermək(cavab)

نیوشنده فرهنگ راسازداد   جوابی پسندیده تربازداد(۳۶۹, ۲۱۵)

بازدادن (baz dadən) - vermək

زهرجوکه انداختم درخراس   دری بازدادم بجوهرشناس(۳۶, ۸۳)

بازدادن (baz dadən) - geri qaytarmaq

بخواهنده آن بخشم ازمال وگنج   که ازبازدادن نیایم برنج(۳۳, ۳۹)

بازداشتن (baz daştən) - uzaqlaşdırmaq

ندانست کورادرآن تاب تیز   چگونه زخودبازدارد ستیز(۳۲۹, ۵۱)

بازدیدن (baz didən) - baxmaq, yenidən nəzər salmaq

بنورستگان چمن بازبین   مکش خط درآن خطهء نازنین(۶۱, ۱۴)

بازرفتن (baz rəftən) - geri qayıtmaq

قدرمایه رستندبی برگ وساز   گریزان سوی روس رفتندباز(۴۵۵, ۵۱)

بازرم (beazərm) - nəzakətlə

نشاندش بازرم ودادش طعام   نوازشگری کردباوتمام(۴۴۳, ۴۴۹)

بازرم (beazərm) - ədalətlə

بازرم وخوشنودی ازیکدیگر   بتابند وزان برنتابندسر(۱۷۶, ۲۲)

بازشناختن (baz şenaxtən) - ayırmaq, fərqləndirmək

چوقطره بدریا درانداختند   دگرقطره زوبازنشناختند(۳۵۷, ۵۰)

بازکردن (baz kərdən) - açmaq(düyün)

صنم بین که آن نقش پردازکرد   که گاهی گره بست وگه بازکرد(۴۰۳, ۷۹)

بازکردن (baz kərdən) - dəyişmək

بچین کرده سقلابیی ترکتاز   سموری ببرطاسیی کرده باز(۲۷۷, ۳۴)

بازکردن (baz kərdən) - üzmək(baş)

سوی پشتهء کوه پرواز کرد   عقابی درآمد سرشرا بازکرد(۱۲۱, ۵۱)

بازکردن (baz kərdən) - açmaq

بهردایره کوزده ترکتاز　　زیرگار خطش گره کرده باز(۴۷, ۲۷)

باز گشادن (baz qoşadən) - açmaq

کمربندشمشیرنگشادباز　　برسم رسولان نبردش نماز(۲۵۶, ۱۰۴)

باز گشت (baz gəşt) - çıxış

ولیکن نبودش درباز گشت　　بناچاربامرگ دمسازگشت(۴۲۴, ۱۷۷)

بازگشت (baz gəşt) - qayıtma

زتست اولین نقش راسرگذشت　　بتست آخرین حرف رابازگشت(۷, ۵۷)

بازگشت کردن (bazgəşt kərdən) - qayıtmaq

وزان کوه فرخ درآیم بدشت　　زصحرابدریاکنم بازگشت(۲۸۳, ۳۰)

سربازگشت داشتن (sər-e bazgəşt daşdən) - qayıtmaq fikrinə düşmək

چورهوارگیلیم ازین پل گذشت　　بگیلان ندارم سربازگشت(۲۲, ۵۵)

بازگشتن (baz gəştən) - əl çəkmək, ehtiyatlı olmaq

توای مغزپوسیدهء سالخورد　　زگستاخی خسروان بازگرد(۱۵۰, ۱۰۳)

باز گفتن (baz qoftən) - demək, söyləmək, danışmaq

گزارش کن رازهای نهفت　　زتاریخ دهقان چنین بازگفت(۸۴, ۱۲)

باز گفتن (baz qoftən) - təkrar etmək, təkrar demək

مگردرگذرهای اندیشه گیر　　که ازبازگفتن بودناگزیر(۴۱, ۳۳)

بازماندن (baz mandən) - yorulmaq

هیون رونده زره ماندباز　　ببالینگه آمدسرم رانیاز(۲۷, ۳۳)

باز ماندن (baz mandən) - yox olmaq, torpağa qarışmaq

اگرچشم وگوشست وگردست وپای　　زمن بازماندیک یک بجای(۸, ۷۱)

بازو (bazu) - qol, bilək

نگهدارم آن خط خونی رهان　　چوتعویذ بربازوی خودنهان(۱۱, ۲۷)

بازوبرآوردن (bazu bər avərdən) - əl atmaq

چوگفت این سخن درركاب ایستاد　　برآورد بازوعنان برگشاد(۹۸, ۲۰۹)

بازو برافراختن (bazu bər əfraxtən) - qılınc vurmaq

بهرجاکه بازو برافراختی　　سرخصم درپایش انداختی(۱۷۰, ۵۴)

بازوی خویش قوی کردن (bazu-ye xiş ğəvi kərdən) – qolunu möhkəmlətmək

قوی کرد برجنگ بازوی خویش　　بکوشید باهمترازوی خویش(۱۷۲, ۸۶)

درازشدن بازو (deraz şodən-e bazu) - qolu güclü olmaq, qolu güclülük

دگرباره گفتا بمن گوی راز　　که بازوی بهمن چراشددراز(۲۰۰, ۱۳۴)

بازو (bazu) - güc, qüvvə

هنوزم زبان ازسخن سیرنیست　　چوبازوبودباک شمشیرنیست(۶۲, ۳۶)

بازوشکن (bazu şekən) - qolsındıran, ağır

ترنگ کمانهای بازوشکن　　بسی خلق رابرده ازخویشتن(۹۳, ۱۴۴)

بازی (bazi) - oyun

ببازی نبردم جهانرابسر　　که شغلی دگر بود جزخواب وخور(۳۶, ۸۷)

ببازی برآشفتن (be-bazi bər aşoftən) - oynamaq, şadlanmaq

گوزنان ببازی برآشفته اند　　هزبران هایل مگر خفته اند(۳۰۷, ۱۰۴)

بازی (bazi) - döyüş

بسی حرف دربازی اندوختند　　زرحمت یکی حرف ناموختند(۴۲۴, ۱۸۰)

بازی (bazi) - tilsim

بیک شعبده بست بازیش را　　تبه کردنیرنگ سازیش را(۲۱۳, ۹۵)

بازی چابک (bazi-ye çabok) - fitnə

شب وروزازین پردهء نیلگون　　بسی بازی چابک آردبرون(۵۳, ۴)

بازی چابک برون آوردن (bazi-ye çabok borun avərdən) - oyun(fitnə) çıxarmaq

شب وروزازین پردهء نیلگون　　بسی بازی چابک آرد برون(۵۳, ۴)

بازی انگیختن (bazi əngixtən) - oyun oynamaq

دلا چندازین بازی آنگیختن　　بهردست رنگی برآمیختن(۳۱۷, ۳)

بازی آوردن (bazi avərdən) - oyun çıxartmaq

بدوگفت کای خسروکامگار   بسی بازی آردچنین روزگار(۲۶۱, ۱۷۸)

بازیب وساز (ba-zib-o-saz) - zinətli, bəzəkli

زپیران دوچیزست بازیب وساز   یکی درستودآن یکی درنماز(۱۵۱, ۱۱۱)

بازی کردن (bazi kərdən) - oynamaq

زچوگان وگوی اندرآمدنخست   که طفلی توبازی بدین کن درست(۱۳۵, ۸۸)

بازی کردن (bazi kərdən) - vuruşmaq

درآمدکه گردن فرازی کند   بدان آتش تیزبازی کند(۴۳۲, ۲۹۸)

بازی کردن (bazi kərdən) - oyun oynamaq

چوباشه کند چشم بدبازیی   کند دیوبا فتنه دمسازیی(۷۸, ۵۳)

بازی کردن (bazi kərdən) - üstün gəlmək, ayaqlaşmaq

زمانه چوعاجزنوازی کند   بتنداژدهاموربازی کند(۱۱۷, ۷۵)

بازی کردن (bazi kərdən) - qızıl quşluq iddiasında olmaq

بتاراج خودترکتازی کند   که گنجشک باشی وبازی کنی(۱۰۴, ۲۹۱)

بازی کنان (bazikonan) - oynar, oynaq

بجولان زدن سرفرازی کنان   بشمشیرچون برق بازی کنان(۴۲۸, ۲۲۶)

بازیگر (bazigər) - rəqqas

چوهندوی بازیگرگرمخیز   معلق زنان هندوی تیغ تیز(۱۰۲, ۲۵۷)

بازیگر (bazigər) - cadugər

خیالی برانگیزم ازپیکری   که نارد چنان هیچ بازیگری(۵۴, ۸)

بازیگری (bazigəri) - sehrbazlıq, cadugərlik

برآراسته قوس رامشتری   زحل درترازوببازیگری(۶۷, ۵۵)

بازی نمودن (bazi nomudən) - oyun oynamaq, başına iş açmaq

بتختی که نیرنگ سازی نمود   بدان تختگیران چه بازی نمود(۳۰۹, ۱۰)

بازی نمودن (bazi nomudən) - vuruşmaq, vuruş göstərmək

چوزنگی نمودآن چنان بازیی   زرومی نیامدعنان تازیی(۸۸, ۶۹)

باژگونه (bajqune) - çevrilmiş, devrilmiş

وگرباژگونه بود داوری   که شه میل دارد بکین آوری(۳۲۹, ۶۱)

باژگونه نورد (bajqunenəvərd) - ölüm meydanı, süqut meydanı

توزان ره که شد باژگونه نورد   بخواه ازخدا حاجت وبازگرد(۲۰۲, ۱۵۶)

باسانگزاری (be-asanqozari) - asanlıqla, sadəlövhcəsinə

باسانگزاری دمی میشمار   که آسان زیدمردآسان گزای(۴۶۵, ۳۶)

باسانی (beasani) - asanlıqla

چوآرد زمینلرزه ناگه نبرد   برآردباسانی ازکوه گرد(۱۶۵, ۷۷)

باسباب (beəsbab) - əsaslı

هرآنچ آفریداوباسباب نیست   بدریافتن عقل راتاب نیست(۱۶۰, ۱۰)

باسلاح (baselah) - silahlı

سلاحی نه درقبضه دست او   همه باسلاحان شده پست او(۴۳۳, ۳۰۷)

باسودگی (beasudegi) - asudəliklə, asanlıqla

گهرجست نتوان باسودگی   بودنقره محتاج پالودگی(۴۱, ۱۸)

باسودگی رسیدن (be-asudegi residən) - rahatlığa çatmaq

شه ولشگرازرنج ره سودگی   رسیدندلختی باسودگی(۲۹۸, ۱۴۱)

باش (baş) - بودن felinin əmr forması

بهرجاکه باشی خداوندباش   زتخمی که کاری برومندباش(۱۲۳, ۸۴)

باشد (başəd) - varıdır

درآیدبتندی وخونخوارگی   بجزشه کراباشداین یارگی(۲۶۰, ۱۵۶)

باشد (başəd) - III ş. t. xəbər şəkilçisi

شنیدم که روباه رنگین بروس   خودآرای باشدبرنگ عروس(۲۵, ۵)

باشرم (başərm) - utancaq, həyalı

که بیداروباشرم وآهسته بود   زناگفتنیها زبان بسته بود(۲۲۴, ۱۳۳)

باشگونه (başqune) - tərsinə çevrilmiş

کرا باشگونه بود پیرهن   بحاجت بودبازگشتن بتن(۲۰۲, ۱۵۵)

باشکوه (başokuh) - nəriltili, qorxulu

بجنبید جنبیدنی باشکوه　　چوازززلزله کالبدهای کوه(۱۶۶, ۹۰)

با شکوه (başokuh) - zəhmli

خبردادش آن مردپنهان پژوه　　که شاهیست باشوکت وباشکوه(۳۴۵, ۸۴)

باشند (başənd) - IIIş. c. xəbər şəkilçisi

شه ازگوسفندان پروردنی　　وزانهاکه باشند هم خوردنی(۴۵۹, ۵۷)

باشوکت (başoukət) - əzəmətli, şövkətli

خبردادش آن مردپنهان پژوه　　که شاهیست باشوکت وباشکوه(۳۴۵, ۸۴)

باشی (başi) - II ş. t. xəbər şəkilçisi

چه پنداشتی درجهان نیست کس　　جهاندارتنهاتوباشی وبس(۱۶۳, ۴۲)

باصل (beəsl) - əslində, binadan

باصل ازجهان پادشاهی تراست　　که فرمان وفرآلهی تراست(۳۵۹, ۶۹)

باطل (batel) - yalan

زحق دشمنی چندباطل ستیز　　مکن چون کندباطل ازحق گریز(۱۲۴, ۱۰۰)

باطل شدن (batel şodən) - batil olmaq, baş tutmamaq

چومن سربگردانم ازرزم او　　شودباطل ازخون من عزم او(۳۲۹, ۶۳)

باطلپرست (batelpərəst) - yalançı, yalandan pərəstiş edən

سرحق شناسان برآرم زخاک　　بباطلپرستان درآرم هلاک(۲۳۰, ۶۱)

باغ (bağ) - bağ

درختی سهی سایه درباغ شرع　　زمینی باصل آسمانی بفرع(۱۳, ۶)

باغ رنگین (bağ-e rəngin) - dünya

درین باغ رنگین چوپرتذرو　　نه گل درچمن ماندخواهدنه سرو(۳۱۰, ۱۷)

باغ سخن (bağ-e soxən) - söz bağı, söz gülşəni

منم سروپیرای باغ سخن　　بخدمت میان بسته چون سروبن(۳۲, ۳۱)

باغ پیرای باغ (bağ-e pira-ye bağ) - Rövşənəyin anası

که تا روشنکرا چوروشنچراغ　　بیارند باباغ پیرای باغ(۲۲۱, ۹۷)

باغ (bağ) - bədən

چوشمع آتش افتاده درباغ من　　شده باغ من آتشین داغ من(۲۱, ۱۴)

باغ (bağ) - dərgah

سوی درگه شهریارآمدند　　درآن باغ چون گل ببارآمدند(۳۳۱, ۸۱)

باغ (bağ) - məclis

درآن باغ مرغان بجوش آمده　　زهریک دگرگون خروش آمده(۲۷۹, ۵۴)

باغ (bağ) - dünya

مقیمی نبینی درین باغ کس　　تماشا کندهر یکی یکنفس(۷۴, ۶۴)

بباغ مشعل درآوردن (be-bağ məşəl dər avərdən) – dünyanı işıqlandırmaq

چو خورشید مشعل درآردبباغ　　بپروانگی پیش میردچراغ(۱۵۳, ۱۴۲)

باغ (bağ) - səxavət

توزان برتروبهترم داشتی　　درباغرا بسته نگذاشتی(۳۱۰, ۲۰)

در باغ رابسته نگذاشتن (dər bağ-ra bəste nəqozaştən) - səxavət göstərmək, səxavətli olmaq

توزان برتر وبهترم داشتی　　درباغ رابسته نگذاشتی(۳۱۰, ۲۰)

باغ ارم (bağ-e erəm) - bağí İrəm

سوادش زبس سبزه ومشک بید　　چوباغ ارم خاصه باغ سفید(۲۴۹, ۶)

باغ سفید (bağ-e sefid) - bağí Səfid

سوادش زبس سبزه ومشک بید　　چوباغ ارم خاصه باغ سفید(۲۴۹, ۶)

باغبان (bağban) - bağban

شودبرگ ریزان زشاخ بلند　　دل باغبانان شود دردمند(۲۷, ۲۵)

بافروز (baforuz) - rövnəqlə

هرآن نقش کان صفه گیرنده شد　　بافروزش این سوپذیرنده شد(۳۷۸, ۴۲)

بافزونگری (be-əfzungəri) - əfsunluqla

چه عمریست کورازچندین خطر　　بافسونگری بردبایدبسر(۲۰۶, ۷)

باقبال (be-eqbal) - xoşbəxtliklə

باقبال هرجاکه خواهی خرام   تویی قبله هرجاکه سازی مقام(۳۸۰, ۶۷)

باقوت (baqovvət) - qüvvətli

پدرگرچه باقوت شیر بود   بکین خواستن نرم شمشیربود(۱۲۵, ۱۱۲)

باقوت چنگ (baqovvətçəng) - güclü

پلنگرکه لشگرکش زنگ بود   بوقتی که باقوت چنگ بود(۱۲۵, ۱۲۵)

باقی (bağı) - qalan, ardı

ازین گفته به باشداربنگری   توگفتی وباقی زمن بنگری(۳۹۵, ۵۱)

باقی ماندن (baqi mandən) - qalmaq, yaşamaq

مراازکریمان صاحب زمان   تویی مانده باقی که باقی بمان(۳۱۰, ۲۲)

باک (bak) - qorxu

هنوزم زبان ازسخن سیرنیست   چوبازوبودباک شمشیرنیست(۶۲, ۳۶)

آمدن باک (amədən-e bak) - qorxmaq

چودژخیم را نامدازتیر باک   زننده شد ازتیرخودخشمناک(۴۳۷, ۳۶۵)

بال (bal) - qanad, qol

چنان برگشاید پروبال او   که نیک اختری خیزدازفال او(۴۵, ۶۹)

بال افکندن (bal əfkəndən) - qanad salmaq, gücü çatmamaq

زپرتاب اوناوک افکند بال   کمندی نه کانجا رساندوال(۲۹۱, ۳۹)

بال برآوردن (bal bər avərdən) - qol-qanad açmaq

ببیدادکردن برآرندبال   زبازارگان ستانندمال(۳۹۵, ۴۵)

بال فروکوفتن (bal foru kuftən) - qanad çalmaq, oyanmaq

خروس غنوده فروکوفت بال   دهلزن بزد برتبیره دوال(۷۹, ۴)

بال (bal) - qol-budaq

سهی سرورابال برکش فراخ   بقمری خبرده که سبزست شاخ(۶۰, ۷)

بالا (bala) - boy

قباکوته درخوردبالابود   همان کاردزدیده کالابود(۱۵۱, ۱۰۷)

بالا (bala) - yüksəklik

که درطالع زود ماتا نه دیر   فرودآید اخترزبالابزیر(۱۴۵, ۳۵)

بالا (bala) - məqam, yer

سخن بین چه عالیست بالای او   کسادی مبینادکالای او(۲۲۶, ۹)

بالا برآوردن (bala bər avərdən) - ucaltmaq, yuxarı qalxmaq

چوبالابرآرد گیاه بلند   سهی سروراباشدازوی گزند(۱۴۷, ۵۷)

بالاتر داشتن (balatər daştən) - yüksək tutmaq, hörmət etmək

اگرچه ملک داشت بالاترش   زمان تا زمان بودمولاترش(۳۸۱, ۷۳)

بالا شدن (bala şodən) - qalxmaq, çıxmaq(üzü yuxarı)

سوی تخت خانه زمین درنوشت   ببالا شدن زآسمان درگذشت(۳۰۴, ۶۱)

بالا (bala) - göy

فرشته نبیند درایشان دلیر   وگربیندافتدزبالابزیر(۲۵۲, ۴۶)

بالا (bala) - üst, üzəri

ریاحین سیراب رادسته بند   برافشان ببالای سروبلند(۶۱, ۲۱)

بالا (bala) - yüksək, uca(məqamca)

ملک گرزجمشید بالاترست   رخ من زخورشیدوالاترست(۴۶۶, ۵۹)

بالا وپست (bala və pəst) - böyük-kiçik

بحمدالله ازهیچ بالاوپست   نیامد درین ملک مویی شکست(۳۱۸, ۲۰)

بالاوپهنا (bala və pəhna) - boy-buxun

اسیران زنجیربرپاودست   ببالاوپهنا چوپیلان مست(۱۱۶, ۶۱)

بالاوزیر (bala və zir) - aşağı-yuxarı, hər yan

گرفتی جهان جمله بالاوزیر   هنوزت نشد دل زپیکارسیر(۳۵۷, ۴۴)

بالش (baleş) - balış, yastıq

چودرچاربالش ندیدم درنگ   نشستم درین چاردیوارتنگ(۳۶, ۸۲)

بالین (balin) - yastıq

هواسردوخرگاه خورشیدگرم   زمین خشک وبالین جمشیدنرم(۲۷۵, ۱۰)

بالين (balin) - baş daşı

گیابینی از خاکم انگیخته سرین سوده بالین فروریخته(۲۹, ۵۸)

از بالین خاک بانجم رسانیدن (əz balin-e xak be-əncom rəsanidən) – yerdən göyə qaldırmaq

سر چون منی راز بالین خاک بانجم رسانیدچون نورپاک(۲۲۸, ۲۴)

بالین از سبزه تهی کردن (balin əz səbze tohi kərdən) - ölmək, taxtdan uzaqlaşmaq

توسرسبزبادی بشاهنشهی که من کردم از سبزه بالین تهی(۱۸۶, ۱۶۷)

بالینگه (balingəh) - yastıq, yataq

هیون رونده زره ماند باز ببالینگه آمد سرم را نیاز(۲۷, ۳۳)

بام (bam) - dam, ev

کشیدندبرطرهء کوی وبام شقایق نمطهای بیجاده فام(۲۲۰, ۷۴)

بامداد (bamdad) - səhər

شب وروزدرشام ودربامداد توبریادی از هرچه دارم بیاد(۶, ۴۵)

بامدارا (bamodara) - mehriban

شکوهت ز روزآشکاراترست زدولت دلت بامداراترست(۴۴۵, ۴۸۵)

بان (ban) - sözdüzəldici şəkilçi

بدیدی دز ازدزفرودآمدی بدزبان برازوی درودآمدی(۲۹۹, ۱۵۵)

بانبار (be-ənbar) - anbarlarla

بجز گوهرین جام وزرین عمود بخروارعنبربانبارعود(۱۱۱, ۷۱)

بانبوه (be-ənbuh) - çox, çoxlu

فرستادخلقی بانبوه را گذردادبربستن آن کوه را(۲۹۸, ۱۳۵)

بانبوه (be-ənbuh) - kütləvi

سخنگوسخن سخت پاکیزه راند که مرگ بانبوه راجشن خواند(۱۸۱, ۷۷)

باندازه (be-əndaze) - qaydasınca, nə qədər ki, qaydadır

بیا ساقی ازمی دلم تازه کن درین ره صبوری باندازه کن(۳۰۰, ۱)

بانگ (bang) - səs

تهی گشته بازارخاک ازخروش زبانگ جرسهابرآسوده گوش(۲۰, ۳)

بانگ (bang) - melodiya

مغنی سراینده بر بانگ رود بنوروزی شه نوآیین سرود(۱۱۹, ۲۰)

بانگ رود (bang-e rud) - rudun səsi

سه دیگرخوش آوازی وبانگ رود که ازهره خوشترسرایدسرود(۳۸۹, ۱۰۵)

بانگ زدن (bang zədən) - qışqırmaq, nərə çəkmək

بزدبانگ بروی که ای زاغ پیر عقاب جوان آمدآرام گیر(۹۷, ۱۹۷)

بانگ بر زدن (bang bər zədən) - qışqırmaq

بتندی بروبانگ برزددرشت که پیدا بود روی دیبازپشت(۳۶۵, ۱۶۳)

بانگ برادهم زدن (bang bər ədhəm zədən) - kəhər atı sürmək, hücuma keçmək

دوم ره که بانگی برادهم زدم یکی لشگرازروس برهم زدم(۴۴۶, ۴۹۹)

بانگ سرود برآوردن (bang-e sorud bər avərdən) - musiqi çalmaq

ستازن برآورده بانگ سرود سرودی نوآیین ترازصد درود(۲۷۹, ۵۵)

بانصاف (be-ensaf) - ədalətli, insaflı

سکندربانصاف نام آورست وگرنی زماهریک اسکندرست(۳۶۰, ۸۱)

بانو (banu) - xanım, banu

پری روی رابانوی خانه کرد پری چندرازین گونه دیوانه کرد(۱۱۴, ۱۱۵)

بانو (banu) - hakimə(Nuşabə)

پرستندگان زوخبریافتند بربانوی خویش بشتافتند(۲۵۵, ۹۲)

بانیاز (baniyaz) - möhtac, ehtiyacı olan

چنان دارم ای داورکارساز کزین بانیازان شوم بینیاز(۶, ۵۰)

بانیشتر (baniştər) - tikanlı

سپاهی چوزنبوربانیشتر زغوغای زنبورهم بیشتر(۱۴۱, ۶۷)

با...و (ba…və) - sözdüzəldici vasitə

برخسروآوردبارای وهوش   که بریادکیخسرواین می بنوش(۳۰۶, ۸۸)

باورگی (be-avarəgi) - avara şəklində, başıpozuq

باوارگی درخراسان گریخت   وزان قایم ری بقایم بریخت(۳۲۲, ۸۰)

باواز (be-avaz) - ucadan

برون آمداز موکب قلبگاه   باوازگفتاکدامست شاه(۳۷۱, ۲۵۵)

باورکردن (bavər kərdən) - inanmaq

سخن رااندازهء دارپاس   که باورتوان کردش درقیاس(۵۹, ۸۴)

باهستگی (be-ahəstegi) - tələsmədən, rahat, asudəliklə

بسیچید رهراباهستگی   گشادازخزینه دربستگی(۲۸۴, ۴۱)

با همه (ba həme) - baxmayaraq

زن کاردان باهمه گاه وگنج   زطاعت نهدبرتن خویش رنج(۲۵۳, ۶۳)

با...ی (ba...i) - sözdüzəldici vasitə

بدان نازنین شهرآراسته   که باخوشدلی بودوباخواسته(۲۱۱, ۶۶)

باید که (bayəd ke,) - gərək, lazımdır ki,

ولی شاه بایدکه درکارخویش   پژوهش نمایدبمقدارخویش(۲۳۶, ۴۲)

بایست (bayest) - lazımdır, gərək

درودید وبرخویشتن نوحه کرد   که اوراهمان زهربایست خورد(۱۸۷, ۱۸۲)

بایستن (bayestən) - lazım olmaq, gərək olmaq

بزرگیت باید درین دست رس   بیادبزرگان برآورنفس(۳۰, ۴)

بایستنی (bayestəni) - zəruri, vacib

بجزخوردنیهای بایستنی   همان گوسفندان شایستنی(۲۴۳, ۴۲)

بایکدگر (ba yekdegər) - birlikdə, yan-yana

بمهمان شه بودخاقان چین   دو خورشیدبایکدگر همنشین(۲۷۵, ۴)

ببسیاری (be-besyari) - sayca çoxluqda

دولشگرنگویم دودریای خون   ببسیاری ازریگ دریافزون(۴۱۲, ۱۲)

ببایستگی (be-bayestegi) - acgözlülüklə, böyük iştəha ilə

ببایستگی خوردوجنباندسر   که خوردی ندیدم بدینسان دگر(۹۲, ۱۲۰)

بایسته (bayeste) - lazım, vacib

ندارد پدرهیچ بایسته تر   زفرزندشایسته شایسته تر(۷۰, ۱۳۹)

ببالا بلند (bebala bolənd) - uca boylu

بدیدن همایون ببالا بلند   بابروکمانکش بگیسوکمند(۶۶, ۴۰)

ببیغاره (bebeyğare) - qətiyyətlə

ببیغاره گفتا بیاورپیام   پیام آوراز بندبگشادکام(۱۳۵, ۸۵)

بپاک (bepak) - təmiz

کنم دست شویی بپاک وپلید   ببکراین چنین دست شایدکشید(۴۰۳, ۲)

بپای (bepay) - ayaqüstə

دگرزنگیان پیش خسروبپای   فرومانده عاجزدرآن رسم ورای(۹۱, ۱۱۶)

بپاین (bepain-e...) - ardınca, yanaşı

بپاین آن مهد پیرایه سنج   فرستاد چندین شتربارگنج(۳۳۹, ۸۸)

بپروانگی (bepərvanegi) - pərvanə kimi

چوخورشیدمشعل درآرد بباغ   بپروانگی پیش میردچراغ(۱۵۳, ۱۴۲)

بپرهیزکاری (bepərhizkari) - ehtiyatla

بپرهیزم ازروزعذرآوری   بپرهیزکاری کنم داوری(۲۲۸, ۳۱)

بپهنی (bepəhna) - geniş, enli

بپهنی شدی چهره راپهن ساز   درازش کردی جبین رادراز(۱۲۸, ۲۱)

بپوشیدگی (bepuşidegi) - gizlin, özünü biruzə vermədən

چنین چندروزآن نبرده سوار   بپوشیدگی حرب کردآشکار(۴۳۱, ۲۷۴)

بپیروزی (bepiruzi) - uğurlu

بپیروزی آن نقش درخواسته   چوپیروزه نقشی شدآراسته(۴۰۴, ۹)

بت (bot) - büt

پری پیکری چون بت آراسته   پری وبت ازهندوان خواسته(۳۳۶, ۴۷)

بت (bot) - gözəl

که دربزم خاص ملک فیلقوس   بتی بودپاکیزه ونوعروس(۶۶, ۳۹)

بتاب (betab) - yanar

تنوره زتفسیدن آفتاب   بسوزندگی چون تنوری بتاب(۱۰۹, ۴۲)

بتپرستی (botpərəsti) - bütpərəstlik

بتپرستی کردن (botpərəsti kərdən) - bütpərəstlik etmək

می ناب ناخورده مستی مکن   اگرمیخوری بتپرستی مکن(۳۱۷, ۵)

بتخانه (botxane) - bütxana

گه آری جنیدی ز بتخانه ء   گهی آشنایی ز بیگانه ء(۶, ۳۶)

بتخت (betəxt) - taxtalarla

جواهربخرواروديبابتخت   پلنگینه خرگاه وزرینه تخت(۳۳۷, ۶۵)

بتدریج (betədric) - tədriclə, yavaş-yavaş

بتدریج ازآن رهگذرهای سخت   بدهلیز غاراندرآوردرخت(۳۱۲, ۵۲)

بتر (betər) - بدتر –in qısa forması, pis

خرابی درآمدبهربیشه ء   بترزین کجاباشداندیشه ء(۲۰۴, ۱۸۸)

بتزویر (betəzvir) - yalandan

یکی چاره بایدبرانداختن   بتزویرمردم خوری ساختن(۹۰, ۹۲)

بتسلیم (betəslim) - itaətkarlıqla

بتسلیم گفتندما بنده ایم   بمیثاق خسروشتابنده ایم(۴۰۰, ۳۴)

بتعظیم (betəzim) - təzim edərək

بتعظیم دارا جهاندیده مرد   بسی گونه زین داستان یادکرد(۱۵۳, ۱۵۱)

بتلخی (betəlxi) - qanıqaralıqla, acılıqla

دمی راکه سرمایه اززندگیست   بتلخی سپردن نه فرخندگیست(۴۶۴, ۳۱)

بتمکین (betəmkin) - təsdiq edərək

شناسنده ء کان زمین را شناخت   بتمکین پاسخ علم برفراخت(۴۳۳, ۳۱۰)

بتندی (betondi) - qəzəbli

فرستاده رانیست آن دسترس   که باما بتندی برآردنفس(۲۶۰, ۱۵۴)

بتندی (betondi) - sürətlə

ازآن تیزترخسروپیلتن   بتندی درآمدبان اهرمن(۹۷, ۱۹۶)

بتنها (betənha) - tək, tək başına

مخورمی بتنهادرین طرف جوی   حریفان پیشینه رابازجوی(۵۹, ۸۹)

بتنهائی (betənhai) - tək, tək başına

بتنهائی آن پیشه ورزیده بود   زشمشیر دشمن نلرزیده بود(۴۳۰, ۲۶۵)

بجان (becan) - can-başla

که برجهدآن کزتوچیزی کند   بکوشدبجان تاترا بفکند(۲۶۲, ۱۹۲)

بجز (becoz) - madan, mədən

هرآن زن که درروی او بنگرد   بجزروی پوشیده زونگذرد(۴۰۱, ۵۲)

بجز (becoz) - …dan başqa, savay

بجزرسم زردشت آتش پرست   ندادآندگررسمها رازدست(۵۵, ۳۱)

بجرعه (becore) - qətrə-qətrə

جهان وام خویش ازتویکسربرد   بجرعه فرستد بساغربرد(۱۲۹, ۵)

بجو (becou) - arpa-arpa, dənə-dənə

بجومی ستاندزدهقان پیر   بمن میفرستدبدیوان میر(۸۳, ۷)

بچابکروی (beçabokrəvi) - tələsik, cəld, tez

که چون خسروازتخت کیخسروی   سوی لشگرآمدبچابکروی(۳۱۷, ۱۱)

بچاره گری (beçaregəri) - köməkliklə, tədbirlə

بچاره گری شاه ازآن گنج غار   برون آمدورفت برکوهسار(۳۱۴, ۷۶)

بچاره گری (beçaregəri) - əks təsirlə, əks təsir göstərməklə

بچاره گری زیرک هوشمند   فسون فساینده راکردبند(۲۱۳, ۹۲)

بچربی (beçərbi) - mülayim(liklə)

نخستین گره کزسخن بازکرد   سخن رابچربی سرآغازکرد(۱۳۴, ۸۱)

بچین (beçin) - qırçınlı

سکندرچوآوازچینی شنید   قبای قزاگن بچین درکشید(۳۷۱, ۲۵۷)

بحران سر (bohran-e sər) - qızdırma

درآمدزبحران سربیدبرگ   گشاده بروروزن درع وترک(۱۷۹, ۵۸)

بحرصی (behersi) - hərisliklə, hirslə

شه آن چرم ناپختهء نیم خام   بدرد بخایدبحرصی تمام(۹۰, ۹۹)

بخار (boxar) - buxar

بخارازبرشعلهء آذری   چوبرسرخ گل شعرنیلوفری(۲۷۸, ۴۲)

بخارا (boxara) - Buxara

نهان مراکاشکارابرند   زگنجه ست اگرتابخارا برند(۲۴, ۲۲)

بخاری (boxari) - boxari, Buxaraya məxsus

براسبی بخاری ببالای پیل   خروشان وجوشان ترازرودنیل(۴۱۷, ۸۷)

بخاری (boxari) - buxaralı

بخاری وخزری وگیلی وکرد   بنانپاره هرچارهستندخرد(۴۱, ۲۲)

بخامی (bexami) - xam, diri

درشتم بچنگال وسختم بزور   بخامی درم پهلوی نره گور(۴۱۵, ۵۳)

بخت (bəxt) - bəxt, tale

گریوه بلند ست وسیلاب سخت   مپیچان عنان من ازراه بخت(۱۰, ۵)

بخت آزمائی کردن (bəxtazmai kərdən) - bəxt sınamaq, bəxt yoxlamaq

که برخیزوبخت آزمائی بکن   هلا ک چنان اژدهایی بکن(۸۱, ۳۲)

بخت رایارکردن (bəxt-ra yar kərdən) - xoşbəxt etmək

بفرمان کارآگهان کارکرد   بدین آگهی بخت رایارکرد(۷۳, ۵۴)

بخته (bəxte) - qoyun növü

نهادندبرکی زغایت برون   زهربختهء پخته ازچندگون(۲۶۶, ۲۴۳)

بختیاری (bəxtiyari) - xoşbəxtlik

ازبختیاری دورنبودن (əz bəxtiyari dur nəbudən) - xoşbəxt olmaq

اگرافکند برکارتوبخت نور   من ازبختیاری نیم نیزدور(۱۶۵, ۷۲)

بخرد (bexerəd) - ağıllı

گزارنده ترپیری ازموبدان   گزارش چنین کردبابخردان(۱۴۴, ۱۲)

بخردی (bexerədi) - ağıl, ağıllılıq

بفرمود تاآتش موبدی   کشنداز هنرمندی وبخردی(۲۱۰, ۵۷)

بخرمدلی (bexorrəmdeli) - şad, şadlıqla

بخرمدلی زان طرف بازگشت   سوی بزمگاه آمدازکوه و دشت(۱۲۲, ۶۵)

بخروار (bexərvar) - xarvarlarla

برون ازطبقهای پرزرخشک   بصندوق عنبربخروارمشک(۱۱۶, ۵۵)

بخروارها (bexərvarha) - xarvarlarla

گرآری بخروارهادرع وترک   کجاباشدت برک یک بیدبرک(۱۵۶, ۲۵)

بخش (bəxş) - qismət, nəsib

چوبخش سکندربودتخت وجام   زداراچه آیدبجزکارخام(۱۹۷, ۹۰)

بخش (bəxş) - hədiyyə, bəxşiş, pay

زهرنعمتی کایدش نوبنو   دهدبخش خواهندگان جوبجو(۴۸, ۳۸)

بخش کرکس (bəxş-e kərkəs) - ölu, kərkəs payı

درآن وادی اززنگیان کس نماند   وگرماندجزبخش کرکس نماند(۱۱۰, ۶۱)

ازآبادی بخش دادن (əz abadi bəxş dadən) - abadlaşdırmaq

بهرمرزوبوم کوراندرخش   ازآبادی آن بوم را دادبخش(۵۸, ۷۴)

بخشایش (bəxşayeş) - bəxşiş

زرونق مبرنقش آرایشم   نصیبی ده ازگنج بخشایشم(۱۲, ۳۶)

بخشایش آوردن (bəxşayeş avərdən) - mərhəmət göstərmək, əl tutmaq

گرآرد ملک هیچ بخشایشی   رساند بدین کشورآسایشی(۲۹۷, ۱۲۹)

بخشایش آوردن (bəxşayeş avərdən) - bağışlamaq, günahından keçmək

چوبخشش کندره نمایدبگنج   چوبخشایش آردرهاندزرنج(۳۴۹, ۵)

بخشانیدن (bəxşanidən) - bağışlamaq

درآس افکنم هرکرا سودنیست   ببخشایم آن راکه بخشودنیست(۲۲۹, ۴۵)

بخشش (bəxşeş) - bəxşiş, hədiyyə

مر اگرکند درجهان تاجدار — عجب نیست از بخشش کردگار(۱۶۱, ۱۶)

بخشش کردن (bəxşeş kərdən) - bağışlamaq

چو بخشش کندره نمایدبگنج — چوبخشایش آردرهاندزرنج(۳۴۹, ۵)

ببخشش درآمدن (bebəxşeş dər amədən) - bağışlamaq, bəxşiş vermək

زرود خوش وبادهء خوشگوار — در آمد ببخشش چوابربهار(۴۵۹, ۴۷)

بخشم (bexəşm) - hirsli

همان روسیی دیگرآمدبخشم — هم افتادتابرهم آرندچشم(۴۱۶, ۷۰)

بخشنده (bəxşənde) - bağışlayan, əliaçıq

جهاندار بخشنده بایدنه خس — خصال جهانداری اینست وبس(۲۲۵, ۱۵۲)

بخشودن (bəxşudən) - bağışlamaq

نبخشودهرگزخداوندهش — برآن بنده کوشدخداوندکش(۱۹۶, ۶۶)

بخشودنی (bəxşudəni) - bağışlanmalı

توانا ودانا بهربودنی — گنه بخش بسیاربخشودنی(۱۵۵, ۴)

بخشیدن (bəxşidən) - bağışlamaq

جواهرتوبخشی دل سنگ را — تودرروی جوهرکشی رنگ را(۳, ۱۰)

بخلقت (bexelqət) - təbiətən, təbii

سموری که باشدبخلقت سیاه — نخیزدزجایي جزآن جایگاه(۴۳۴, ۳۲۳)

بخلوت (bexəlvət) - gizlində

خردمندوآهسته وتیزهوش — بخلوت سخن گویزحمت خموش(۳۴۵, ۸۶)

بخم (bexəm) - əyrilikdə

کمندی چوابروی طمغاچیان — بخم چون کمان گوشهء چاچیان(۹۷, ۱۹۲)

بخواری (bexari) - alçaqlıqla, pis

بخواری مبین اندرین خشک پوست — که روشنترین نقداین کشوراوست(۴۵۸, ۳۴)

بخواهشگری (bexaheşgəri) - xahişlə, istəklə

چودارا شنید آن دم دلنواز — بخواهشگری دیده راکردباز(۱۸۶, ۱۵۳)

بخوبی (bexubi) - yaxşı, şən

چوکوسه همه پیرکودک سرشت — بخوبی روندارچه هستندزشت(۸۰, ۲۲)

بخور (boxor) - üzərlik

اگرقصد پیکارما ساختی — بخوری برآتش برانداختی(۳۵۱, ۳۹)

بخوربرآتش انداختن (boxor bər ataş əndaxtən) - yox etmək, yandırmaq(özünü)

اگر قصدپیکارماساختی — بخوری برآتش انداختی(۳۵۱, ۳۹)

بخوشنودی (bexoşnudi) - şad, sevincək

گله درپیش کردازاندازه بیش — بخوشنودی آمدبماوای خویش(۴۶۰, ۵۹)

بد (bod) - بود -un qısa forması, idi

وزین بیخبربد که پروردگار — چگونه وراپرورد وقت کار(۶۵, ۲۳)

بد (bəd) - pis

چوباشه کندچشم بدبازیی — کند دیوبافتنه دم سازیی(۷۸, ۵۳)

بد (bəd) - pislik

بدونیک راازتوآیدکلید — زتونیک وازمن بدآیدپدید(۷, ۵۳)

بدآسمانی (bəd-e asemani) - asimani bədbəxtlik

بدآسمانی چوآیدفراز — سرنازنینان بپیچدزناز(۴۳۹, ۳۹۵)

بدچرخ (bəd-e çərx) - asimani bədbəxtlik

که بدخواه راچون درآردشکست — بدچرخ راچون کندبازبست(۱۴۵, ۲۲)

بد شدن (bəd şodən) - pis olmaq

برعاشقان گربدی بدشوم — همان به که معشوق خود خودشوم(۳۵, ۷۴)

بدکردن (bəd kərdən) - pislik etmək, pis iş görmək

که هرپیشه ورپیشهء خودکند — جزاین گرچه نیکی کندبدکند(۲۰۵, ۱۹۶)

ببد افتادن (be-bəd oftadən) - pis günə düşmək, həyatı pis olmaq

پناهدبایزدبیگاه وگاه — نیفتدببد مردایزدپناه(۳۴۷, ۱۰۴)

بدازنیک شناختن (bəd əz nik şenaxtən) - yaxşını pisdən ayırmaq

دگرکاگهی داردازمغزوپوست شناسدبدازنیک ودشمن زدوست(۱۹۸, ۹۹)

بدراحوالت بخودکردن (bəd-ra həvalət be-xod kərdən) - özünə pislik etmək

تو نیکی کنِی من نه بدکرده ام که بدراحوالت بخودکرده ام(۷, ۵۶)

بدان رازنیکی ناصبورکردن (bədan-ra ze-niki nasəbur kərdən) - pisləri yaxşılığa sövq etmək

بدان رازنیکی کنم ناصبور زنیکان بدی راکنم نیزدور(۲۳۰, ۶۶)

بد (bəd) - بدتر -in qısa forması, daha pis

بدان بدکه ازجمله شهروسپاه زنیکان ندار دکسی نیکخواه(۱۲۴, ۹۷)

بدان (bedan) - به آن-ın qısa forması, o…a (ə)

فرستم عروسی بدان بزمگاه کزوچشم روشن شود بزم شاه(۵۲, ۲۰)

بدان (bedan) - o…da(də)

زن جادواز هیکل خویشتن نموداژدهائی بدان انجمن(۲۱۲, ۷۶)

بدان (bedan) - با آن -ın qısa forması, o…la(lə)

درافتاد دارا بدان زخم تیز زگیتی برآمدیکی رستخیز(۱۸۱, ۹۰)

بدان (bedan) - onunla

بدان تاگریزند طفلان راه چوزنگی چراگشت باید سیاه(۳۲, ۲۵)

بدان (bedan) - onunla belə

بصدرنج دل یکنفس میزنم بدان تانخسبم جرس میزنم(۳۵, ۷۱)

بدان (bedan) - ona görə

بمشکوی داراشوازمابگوی که اینجا بدان گشتم آرامجوی(۲۱۷, ۲۹)

بدان تا… (bedan ta…) - ona görə ki, …

بدان تاچوآیندازراه دور زهرتیره چاهی برآرندنور(۲۸۶, ۶۶)

بداندیش (bədəndiş) - düşmən

نگویم بداندیش رانیزبد کزان گفته باشم بداندیش خود(۳۳, ۴۴)

بداندیش (bədəndiş) - düşmən(Fur)

چوشه تیغ رابرکشیدازنیام بداندیش راسردرآمدبدام(۳۴۰, ۱۰)

بداندیش (bədəndiş) - düşmən(xaqan)

برون راندپیل افکن خویش را رخ افکندپیل بداندیش را(۳۷۲, ۲۵۸)

بداندیشه گشتن (bədəndişe gəştən) - düşmən olmaq

چودیدی که دارا جفاپیشه گشت گناهی نه با من بداندیشه گشت(۱۹۶, ۷۹)

بدایت (bədayət) - başlanğıc, əvvəl(i)

بنا کردن نیکی ازمن بود بدی رابدایت زدشمن بود(۲۲۹, ۵۱)

بدخو (bədxu) - pis xasiyyət

زبهر درم تندوبدخو مباش توبایدکه باشی درم گومباش(۴۶۴, ۳۴)

بدخواه (bədxah) - düşmən

بعذرازتوبدخواه جان میبرد بدین عهد رایت جهان میبرد(۴۹, ۵۸)

بدخواهی (bədxahi) - pislik, bədxahlıq, düşmənçilik

نبینم ببدخواهی اندرکسی که من نیزبدخواه دارم بسی(۷۵, ۷)

بددل (bəddel) - qorxaq

که بددل شدنداین سپاه دلیر زشمشیرناخورده گشتندسیر(۸۸, ۷۳)

بددلی (bəddeli) - qorxaqlıq

درطعنه برورومیان بسته شد همان رومی ازبددلی رسته شد(۱۱۷, ۷۴)

بددلی یافتن (bəddeli yaftən) - qorxmaq

دلیران ازوبددلی یافتند سرازپنجهءشیربرتافتند(۴۱۷, ۸۵)

بدر (bədr) - ay

سکندرجهانجوی فرخ سریر نشسته چوبرچرخ بدرمنیر(۱۳۰, ۲۳)

بدرام (bədram) - xoşa gələn, şadlıq gətirən

نوازشگریهای بدرام تو برآردبهفتم فلک نامِ تو(۱۲۴, ۹۹)

آن باغ بدرام (an bağ-e bədram) - o bəzəkli bağ(daranın hərəmxanası)

چوآراست آن باغ بدرام را برافروخت روی دلارام را(۲۱۶, ۲۹)

بدرام کردن (bədram kərdən) - bəzəmək

بهرای گنجش چوبدرام کرد   بپهلوزبانش هری نام کرد(۳۲۳, ۸۷)

بدرد (bedərd) - əzabla

یکي را سرازتن بریدن بدرد   بمطبخ فرستادن ازبهرخورد(۹۰, ۹۵)

بدزدی (bedozdi) - oğurluqla

فلک رابوقت عنان تافتن   بدزدی نشایدظفریافتن(۱۳۸, ۱۷)

بدسگال (bədseqal) - pisfikirli

دگرباره شه گفت کای بدسگال   باندازهء خودنکردی سئوال(۲۳۲, ۸۲)

بدسگال (bədseqal) - pislik

بنیکان درآویخته بدسگال   کسی راامانت نه برخون ومال(۲۰۳, ۱۷۸)

بدسگال (bədseqal) - düşmən

فرستادچندان بدوگنج ومال   کزودورشدمالش بدسگال(۶۵, ۱۳)

بدشواری (bedoşvari) - çətin, çətinliklə

بدشواری آیدگهرسوی سنگ   زسنگش توآسان کی آری بچنگ(۴۱, ۱۶)

بدعهدی (bədəhdi) - vəfasızlıq, əhdə xilaflıq

همان شیرکوجای دربیشه کرد   زبدعهدی مردم اندیشه کرد(۱۹۰, ۲۱۵)

بدگفته (bədqofte) - pis söz, qiybət

زبدگوی بدگفته پنهان کنم   بپاداش نیکش پشیمان کنم(۳۳, ۴۳)

بدگمان (bədqoman) - pisfikirli, duşmən

چوبرجیس درجنگ هربدگمان   کمان دارم برندارم کمان(۳۲, ۳۳)

بدگوهر (bədqouhər) - pis əxlaqlı

چوبدگوهران راقوی کرد دست   جهان بین که چون گوهرش راشکست(۲۰۴, ۸۱)

بدگوهری (bədqouhəri) - vəhşilik, tərbiyəsizlik

همه روزوشب کاروانهازنند   زبدگوهری راه جانها زنند(۲۹۵, ۹۲)

بدگوی (bədquy) - düşmən, qiybətçi

زبدگوی بدگفته پنهان کنم   بپاداش نیکش پشیمان کنم(۳۳, ۴۳)

بدل کردن (bədəl kərdən) - dəyişmək, əvəz etmək

فرستاد یکسر بمشکوی شاه   بسرخی بدل کردرنگ سیاه(۲۱۶, ۱۹)

بدلگام (bədleqam) - ram olmayan

ازین توسنی به که باشیم رام   که سیلی خوردمرکب بدلگام(۴۹۶, ۷)

بدلگامی (bədleqami) - ram olmama

بدلگامی کردن (bədleqami kərdən) - ram olmamaq

چوتازی فرس بدلگامی کند   خرمصریان راگرامی کند(۴۹۶, ۸)

بدلگرمی (bedelgərmi) - ürəkdən, ürək yanğısıyla

جهاندارکردازغم آزادشان   بدلگرمی امیدها دادشان(۴۰۹, ۷۵)

بدل گشتن (bədəl gəşdən) - çevrilmək, dəyişilmək

باتش بدل گشت مشتی شرار   کلیچه شدآن سیم کاورس وار(۱۷۷, ۳۷)

بدن (bədən) - bədən(paltarda)

بپوشیدخفتانی ازکرگدن   مکوکب بزرزآستین تابدن(۱۰۳, ۲۷۷)

بدن (bodən) - بودن -in qısa forması, olmaq, qalmaq

بزندان بدم تاباکنون چوگنج   بشادی کنون کردخواهم سپنج(۴۴۸, ۵۲۱)

بدو (bedu) - به او -nun klassik forması, ona

فرستادچندان بدوگنج ومال   کزودورشدمالش بدسگال(۶۵, ۱۳)

بدو (bedu) - با او -nun klassik forması, onunla

شرفنامه را فرخ آوازه کرد   حدیث کهن رابدوتازه کرد(۹۹, ۱۲۴)

بدونیک (bəd-o-nik) - pis-yaxşı(işlər)

بران ملک خوش آفرین بگذرد   بدونیک آن مملکت بنگرد(۳۹۳, ۱۴)

بدی (bədi) - pislik, düşmənçilik

بناکردن نیکی ازمن بود   بدی رابدایت زدشمن بود(۲۲۹, ۵۱)

بدی کردن (bədi kərdən) - pislik etmək

تو بیداری اوبیخودی میکند   تونیکی کنی اوبدی میکند(۱۲۴, ۹۶)

بدیدار (bedidar) - zahirən

شکفته گلی خورداوخاربن — بدیدارتازه بگوهر کهن(۲۷۸, ۴۶)

بدیدن (bedidən) - görkəmcə, zahirən

نشست ازبربارهء کوهفش — بدیدن همایون برفتارخوش(۱۰۷, ۱۵)

بدیع آمدن (bədi'amədən) - qəribə görünmək

چوفرزانه دیدآن دوبتخانه را — بدیع آمدآن نقش فرزانه را(۳۷۷, ۳۲)

بدیری (bediri) - gec

مگرکان درازی نمودی درنگ — بدیری پدیدآمدی روزجنگ(۱۷۶, ۱۸)

بدین (bedin) - belə

ازین کان تاریک اهرمنی — گهربین که آرم بدین روشنی(۴۰۴, ۵)

بدین (bedin) - bu…yə(ya), bu…nə(na)

بنقشی که سروکلان هست خرد — نمودم بدین داستان دست برد(۳۸, ۱۱۱)

بدین (bedin) - bu…da

زمن رخت این همراهان دورباد — زبانم بدین نکته معذورباد(۸۳, ۸۸)

بدین (bedin) - bununla

زچوگان وگوی اندرآمدنخست — که طفلی تویازی بدین کن درست(۱۳۵, ۸۸)

بدین (bedin) - bu…ilə

بدین نیکی آرندم ازدشت ورود — زنیکان وازنیکنامان درود(۳۳, ۴۵)

بذل (bəzl) - səxavət, əliaçıqlıq

نه بذلی که طوفان برآردزمال — نه صرفی که سختی درآردبحال(۶۹, ۶)

بر (bər) - yan, tərəf

سکندربحکم پیام آوری — برخویش خواندش زنام آوری(۸۵, ۲۵)

بر (bər) - sinə

ببر گرچه سیمند سنگین دلند — بسنگین دلان زین سبب مایلند(۴۰۲, ۶۴)

دربرگرفتن (dər bər gereftən) - qucaqlamaq, ağuşuna almaq

بمهرش شبی شاه دربرگرفت — زخرمای شه نخل بن گرفت(۶۷, ۴۵)

بر (bər) - bar, bəhrə

که تادوراوبوددرگرم وسرد — کس ازپیشهء خویشتن برنخورد(۲۰۳, ۱۷۶)

بر (bər) - yüksək, yaxşı

چنان بستی این طاق نیلوفری — که اندیشه رانیست زوبرتری(۵, ۲۳)

بر (bər) - yiyəlik halı bildirir

غبارزمین برهواراه بست — عنان سلامت برون شدزدست(۱۶۸, ۲۶)

بر (bər) - yönlük halı bildirir

چوشدخجتت برخدائی درست — خرد دادبرتوگوائی نخست(۳, ۵)

بر (bər) - təsirlik halı bildirir

فرستاده آن پاسخ سرسری — نپوشیدبررای اسکندری(۱۱۷, ۶۹)

بر (bər) - yerlik halı bildirir

شب وروزدرشام ودربامداد — تو بریادی ازهرچه دارم بیاد(۶, ۴۵)

بر (bər) - çıxışlıq halı bildirir

درآن رهگذرهای اندیشناک — پراکنده شدبرسرم مغزپاک(۲۱, ۱۷)

بر (bər) - üçün

سکندربرون آمدازخوابگاه — برآراست برحرب دشمن سپاه(۱۰۰, ۲۳۸)

بر (bər) - əvəzində, müqabilində

ولیکن بشرطیکه بردسترنج — بمابرگشاده کنی قفل گنج(۱۷۴, ۱۱۰)

بر (bər) - haqqında

چولشگرهراسان شوددر ستیز — سگالش نسازدمگربرگریز(۸۸, ۷۱)

بر (bər) - altında(musiqi)

بزیرسهی سرووبیدوخدنگ — می لعل میخوردبربانگ چنگ(۴۶۱, ۸۲)

بر (bər) - zamanında, dövründə

جهان داشت بردولت خویش راست — جهان داشتن زیرکانراسزاست(۲۰۵, ۸۱)

بر (bər) - üstünə, üzərinə

گنه گربرایشان نهم نارواست — ورازخودخطا بینم اینهم خطاست(۱۱۲, ۸۱)

بر (bər) - üzərində, üstündə

قرار همه هست برنیستی — تویی آنکه بریک قرارایستی(۹, ۹۰)

بر (bər) - içərisində

بریشم دمی بلکه لولوسمی — رونده چولولوبرابریشمی(۱۵, ۱۲)

بر (bər) - yanaşı, bərabər(göylə)

درودرگهی دیدبرآسمان — زمین بوس او هم زمین هم زمان(۲۵۵, ۹۱)

بر (bər) - fellərdə işlənən prefiks

کواکب توبربستی افلاک را — بمردم توآراستی خاک را(۵, ۲۱)

بر (bər) - əsasən

بران رسم کایین اودلکشست — می تلخ بانقل شیرین خوشست(۴۵۱, ۵۵۹)

بر (bər) - ilə

جهان بانوش خواند پیوسته شاه — برورداشت آیین حشمت نگاه(۲۲۴, ۱۳۲)

بر (bər) - sonra

خوریم آنچه برمابگوری خورند — بریم آنچه ازمابغارت برند(۴۶۳, ۱۹)

بر (bər) - sözdüzəldici şəkilçi

بتن بریکی آسمانگون ذره — چومرغول زنگی گره برگره(۹۷, ۱۹۰)

برابر (bərabər) - qarşısında, müqabilində

ازان چابکیها که میکردچست — برابر شده دست بدخواه سست(۴۲۸, ۲۲۷)

برابر (bərabər) - yan-yana

شنیدم نه اززیرکی زابلهی — که زرزرکشدچون برابرنهی(۲۳, ۱۱)

برابرنهادن (bərabər nəhadən) - yan-yana qoymaq

شنیدم نه اززیرکی زابلهی — که زرزرکشدچون برابرنهی(۲۳, ۱۱)

برابر شدن (bərabər şodən) - üz-üzə durmaq

دولشگر برابرشد آراسته — شدآزرمهاپاک برخواسته(۸۱, ۴۵)

برات (bərat) - barat

زملک من اقطاع من میدهی — برات سهیل ازیمن میدهی(۱۶۳, ۴۵)

برات دادن (bərat dadən) - barat vermək

وگرماه نورابراتی دهد — زنقص کمالش نجاتی دهد(۴۷, ۱۹)

برادر (bəradər) - qardaş

نقابی نه برصفحهءرویشان — نه باک ازبرادرنه ازشویشان(۳۹۹, ۲۰)

برآراستن (bər arastən) - bəzəmək

برآرم چراغی زپروانهء — درختی برآرایم ازدانهء(۲۲, ۲۸)

برآراستن (bər arastən) - hazırlamaq, nizama salmaq

سکندربرون آمداز خوابگاه — برآراست برحرب دشمن سپاه(۱۰۰, ۲۳۸)

برآراستن (bər arastən) - döşəmək, salmaq

یکی روزبنشست برعزم کار — بساطی برآراست چون نوبهار(۲۸۳, ۱۶)

برآراستن (bər arastən) - qurmaq, düzəltmək

بساطی چه بایدبرآراستن — کزوناگزیرست برخاستن(۲۶, ۱۱)

برآراستن (bər arastən) - qızışdırmaq, coşdurmaq

برآراست بازارناوردرا — برانگیخت زآب روان گردرا(۱۰۶, ۸)

برآراستن (bər arastən) - hazırlaşmaq, tədarük etmək, hazırlıq görmək

خدیو جهان درجهان تاختن — برآراست عزم سفرساختن(۲۴۲, ۳۲)

برآراستن (bər arastən) - qoymaq, gətirib düzmək

بهشتی صفت هرچه درخواستند — برآن مایده خوان برآراستند(۳۸۴, ۴۲)

برآراستن (bər arastən) - abad etmək

فرشته کنم دیوهرخانه را — برآرایم ازگنج ویرانه را(۲۳۰, ۶۳)

برآراسته (bər araste) - bəzənmiş

بردروشنک رابرآراسته — همان دفتروگوهروخواسته(۲۳۹, ۸۰)

برآراسته ماه (bər araste mah) - gözəl

چوشه دید رخسارآن دلفریب — برآراسته ماهی اززروزیب(۲۱۴, ۱۱۰)

برآرندهء رستنیها زخاک (bər arənde-ye rostəniha ze xak) - Allah

سر نامه نام جهاندارپاک — برآرندهء رستنیهازخاک(۱۶۰, ۱)

براز (beraz) - gizli

نیایشکنان هردولشگربراز　　　که ای کاشکی بودی امشب دراز(۱۷۶, ۱۷)

براز (beraz) - sirr söyləyən, tamaha salan

شکربوره بانوک دندان براز　　　شکرخواره راکرده دندان دراز(۲۷۹, ۵۷)

براز (beraz) - sirr söyləyən

ارش کوته وزلف وگردن دراز　　　لبی چون شکرخال باوبراز(۲۲۳, ۱۲۱)

برآساییدن (bər asaidən) - dincəlmək

نوازش کندتا باهستگی　　　دوالی برآساید ازخستگی(۴۲۵, ۱۹۷)

برآسودن (bər asudən) - dincəlmək

تهی گشته بازارخاک ازخروش　　　زبانگ جرسهابرآسوده گوش(۲۰, ۳)

برآسودن (bər asudən) - yeyib qurtarmaq

زخدمت نیاسودچندانکه شاه　　　زخوردن برآسودوشدسوی راه(۲۶۹, ۲۸۳)

برآسودن (bər asudən) - rahatlanmaq, dincəlmək

شه ازفتح زنگی وتاراج گنج　　　برآسوده ایمن شدازدرورنج(۱۱۱, ۷۸)

برآسوده شدن (bər asude şodən) - rahatlanmaq

سکندرکه آن چشمه وسایه دید　　　برآسوده شدچون بمنزل رسید(۲۲۴, ۱۲۸)

برآسوده گشتن (bər asude gəştən) - rahatlanmaq

درآن مرغزاراز ملک تاسپاه　　　برآسوده گشتندازآسیب راه(۴۰۴, ۱۶)

برآشفتن (bər aşoftən) - hirslənmək, coşmaq

برآشفت زنگی زگفتار شاه　　　بچالش درآمدچودودسیاه(۱۰۴, ۲۹۴)

برآشفتن (bər aşoftən) - hirsləndirmək

برآشفت ازآن طیرگی شاه را　　　که حجت قوی بودبدخواه را(۱۳۶, ۱۰۵)

برآشفتن (bər aşoftən) - çaşmaq, dolaşmaq

زبان چون زگرمی برآشفته شد　　　سخنهای ناگفتنی گفته شد(۱۳۱, ۳۴)

برافتادن (bər oftadən) - düşmək

زسختی که زدبرسرش گرزرا　　　برافتادتب لرزه البرزرا(۹۸, ۲۱۱)

برافراختن (bər əfraxtən) - qaldırmaq, yüksəltmək

تویی کاسمانرابرافراختی　　　زمینراگذرگاه اوساختی(۳, ۷)

برافراختن (bər əfraxtən) - ucaltmaq, qaldırmaq(bina)

یکی دیرسنگین برافراختند　　　بجمهور طاعتگهش ساختند(۲۸۷, ۷۸)

برافراختن (bər əfraxtən) - qaldırmaq(silah)

بگفت این وبرمرکب افشرد ران　　　برافراخت پولادگرزگران(۴۱۷, ۹۰)

برافراختن (bər əfraxtən) - çəkmək, asmaq(pərdə)

درآن وقت کان شغل میساختند　　　میانه حجابی برافراختند(۳۷۸, ۴۰)

بر افراختن (bər əfraxtən) - başına qoymaq

بپوشید جوشن برافراخت ترک　　　چوسروی که تیغش بود باروبرک(۴۲۰, ۱۲۷)

برافراشتن (bər əfraştən) - başına qoymaq

کلاه مرصع برافراشته　　　قباتاکف پای بگذاشته(۴۰۷, ۵۲)

برافراشتن (bər əfraştən) - qaldırmaq, ucalmaq

بناموس شایدجهان داشتن　　　وزانجاست رایت برافراشتن(۱۴۶, ۴۷)

برافروختن (bər əfruxtən) - işıqlandırmaq

درآن نیم شب کزتوجویم پناه　　　بمهتاب فضلم برافروزراه(۸, ۸۲)

برافروختن (bər əfruxtən) - yandırmaq

نیام زمین رابشمشیرآب　　　برافروخت چون چشمهءآفتاب(۱۶۰, ۵)

برافروختن (bər əfruxtən) - odlanmaq, hirslənmək

شب افروزشمعی برافروختم　　　وزاندیشه چون شمع میسوختم(۲۲, ۲۴)

برافروختن (bər əfruxtən) - təmizlənmək

برافروخت آن ماه چون آفتاب　　　فروریخت برگل زنرگس گلاب(۳۹۰, ۱۲۲)

برافروختن (bər əfruxtən) - parlamaq

چرا روی آنکسکه شدگنج یاب　　　زشادی برافروخت چون آفتاب(۱۹۳, ۳۱)

ازتیغ رخشان درخش برافروختن (əz tiğ-e rəxşan derəxş bər əfruxtən) – qılınc çalmaq

برزم الانی روان کردرخش　　　برافروخت ازتیغ رخشان درخش(۴۲۲, ۱۵۷)

برافروختن (bər əfruxtən) - doldurmaq

چوساقی چنان دیدپیغام را زباده برافروخت آن جام را(۳۰۶, ۸۷)

برافروختن (bər əfruxtən) - açılmaq(gül, çiçək)

درختان شکفتندبرطرف باغ برافروخته هرگلی چون چراغ(۶۱, ۱۷)

برافروخته (bər əfruxte) - parlaq, təravətli

رخت بادچون گل برافروخته جهان ازتوسرسبزی آموخته(۳۶۵, ۱۵۶)

برافزودن (bər əfzudən) - artırmaq

بدادآنچه درپیشتر بودشان دوچندان دیگربرافزودشان(۱۹۴, ۴۹)

برافشاندن (bər əfşandən) - səpmək

بیاساقی آن باده‌چون گلاب برافشان بمن تادرآیم زخواب(۳۵۴, ۱)

برافشاندن (bər əfşandən) - səpmək, tökmək(gül, çiçək)

ریاحین سیراب را دسته بند برافشان ببالای سروبلند(۶۱, ۲۱)

برافشاندن (bər əfşandən) - salmaq

برآن جام عقدی زبازوی خویش برافشاندونشست وبنهادپیش(۳۰۶, ۹۱)

برافکندن (bər əfkəndən) - salmaq

لحیفی برافکنده برپشت بور درآمد بزین آن تن پیل زور(۹۷, ۱۹۳)

برافکندن (bər əfkəndən) - yox etmək

برافکند ازورسم وراه بدان پرستیدن آتش موبدان(۲۴۵, ۷۵)

براق (borağ) - Məhəmməd(s.) - in meraca gedərkən mindiyi atın adı

براقی شتابنده زیرش چوبرق ستامش چوخورشیددر نورغرق(۱۵, ۱۰)

برآمدن (bər amədən) - ucalmaq, qalxmaq

زمین ازسرگنج بگشاد بند رواروبرآمدبچرخ بلند(۳۸۳, ۳۲)

برآمدن (bər amədən) - ucalmaq, eşidilmək

برآمدزمن نالهء ناگهی کزاندیشه پرگشتم ازخودتهی(۲۱, ۲۲)

برآمدن (bər amədən) - fırlanmaq, dolanmaq

منادی برآمد بگرد سپاه که اینست پاداش خونریزشاه(۱۹۵, ۶۴)

برآمدن (bər amədən) - ata minmək

بفیروز رائی شه نیکبخت تخت رونده برآمدزتخت(۳۰۰, ۹)

برآمدن (bər amədən) - başlanmaq

رواروبرآمدز راه نبرد هزاهزدرآمدبمردان مرد(۱۶۸, ۲۴)

برآمدن (bər amədən) - çıxmaq

کهن پوستینی درآمدبجنگ چوازژرف دریاآید نهنگ(۴۳۱, ۲۸۲)

برآمدن (bər amədən) - tərbiyə olunmaq, boya-başa çatmaq

دو هندوبرآیدز هندوستان یکی دزدباشدیکی پاسبان(۳۷, ۹۸)

برآمودن (bər amudən) - bəzəmək

نه آهوولی نافه ازمشک پر چودندان آهوبرآموده در(۱۵, ۱۳)

برآمودن (bər amudən) - sarılmaq

ببازوی بهمن برآموده مار ز رویین درافتاده اسفندیار(۱۸۳, ۱۰۷)

برآمودن (bər amudən) - əlavə etmək

زجوهر بسی عقدآراسته برآموده باآن بسی خواسته(۲۱۶, ۱۷)

برآمودن (bər amudən) - düzmək

برآمودگوهربمشگین کمند فروهشت برگوهرآگین پرند(۲۵۶, ۹۸)

برآمودن (bər amudən) - düzülmək

فرو خواندنامه زسرتابین برآموده چون درسخن درسخن(۱۵۹, ۷۲)

برآمودن (bər amudən) - bəzəmək

سراپردهء هفت سلطان سریر برآموده گوهربچینی حریر(۱۵, ۲)

برآموده (bər amude) - doldurulmuş

یکی مهدزرین برآموده در همه پیکرازلعل وپیروزه پر(۲۱۷, ۳۲)

برآموده (bər amude) - qalanmış

همان تختهای مکلل زعاج بگوهربرآموده باطوق وتاج(۱۱۶, ۶۰)

برآمیختن (bər amixtən) - qarışdırmaq

دگرباره سرسبزشدخاک خشک بنفشه بر آمیخت عنبربمشگ(۱۱۳, ۸)

بر آمیختن (bər amixtən) - qarışmaq

برآمیخته لشگرروم و زنگ   سپیدوسیه چون گرازدورنگ(۹۳, ۱۴۲)

برآن (bər an) - belə

برآن رفت فتوی درآن داوری   که هست ازبصرهردورایاوری(۳۷۸, ۴۳)

برآن بودکه... (bər an bud ke, …) - istəyirdi ki, …

برآن بود رایم که عزم آورم   بکوپال باپیل رزم آورم(۳۳۳, ۶)

برآن داردکه... (bər an darəd ke, …) - ona sövq edir ki, …

چوبهمن جوانی برآن داردت   که تنداژدهائی بیوباردت(۱۶۴, ۵۷)

برآن شدکه... (bər an şod ke…) - qəsdi o idi ki, …

برآن شد که درمغزتاب آورد   سوی کیدهندو شتاب آورد(۳۲۷, ۲۶)

برآن گونه که... (bər an qune ke…) - necə ki, …

برآنگونه کزچند بیدارمغز   شنیدم درین شیوه گفتارنغز(۲۱۰, ۵۰)

برآنم که... (bər anəm ke…) - belə düşünürəm ki, …

برآنم که اوآدمی زادنیست   وگرهست ازین بوم آباد نیست(۴۳۳, ۳۰۸)

برآنم که (bər anəm ke, …) - istəyirəm ki, …

برآنم که این پرده خالی کنم   درین پرده جادوخیالی کنم(۵۴, ۷)

برانباشتن (bər ənbaştən) - doldurmaq, bürümək

کزان ره روش بودبرداشته   بخارازبخارش برانباشته(۳۱۲, ۴۳)

برانداختن (bər əndaxtən) - atmaq

بامیدآن گنج دیواربست   برانداخت دینارخودرازدست(۲۳, ۶)

برانداختن (bər əndaxtən) - alt-üst etmək, dağıtmaq

همان ملک بردع برانداختند   یکی شهرپرگنج پرداختند(۳۹۴, ۳۱)

برانداختن (bər əndaxtən) - açmaq, götürmək(pərdəni)

بکم مدت ازکارپرداختند   میانبرزپیکربرانداختند(۳۷۷, ۲۴)

برانداختن (bər əndaxtən) - aradan qaldırmaq, aradan götürmək

چوبشکست برهیربد پشت را   برانداخت آیین زردشت را(۳۲۲, ۷۶)

برانداختن (bər əndaxtən) - söyləmək, demək, fikirləşmək

براندازرائی که یاری دهد   ازین وحشتم رستکاری دهد(۸۹, ۸۰)

برانداز (bərəndaz) - xərc

براندازهء کن براندازخویش   که باشدمیانه نه اندک نه بیش(۳۸۲, ۱۰)

براندودن (bər əndudən) - suvamaq

درخلق راگل براندوده ام   درین ده بدین دولت آسوده ام(۳۶, ۸۰)

براندیشیدن (bər əndişidən) - fikirləşmək, qorxmaq

براندیشم ازتندی رای تو   که تندی شودکارفرمای تو(۳۶۱, ۱۰۴)

برانگیختن (bər əngixtən) - düzəltmək, yonmaq

نوآیین عروسی درآن جلوه گاه   برانگیخت ازخاره سنگی سیاه(۴۰۱, ۵۶)

برانگیختن (bər əngixtən) - yoğrulmaq

خمی ازخماهن برانگیخته   بخمها سکاهن برو ریخته(۹۴, ۱۶۰)

برانگیختن (bər əngixtən) - coşdurmaq, hərəkətə gətirmək, sövq etmək

روان کرد رخش عنان تابرا   برانگیخت چون آتش آن آبرا(۱۰۰, ۲۳۹)

بر انگیختن (bər əngixtən) - yaratmaq

خیالی برانگیزم ازپیکری   که نارد چنان هیچ بازی گری(۳۴, ۸)

برانگیختن (bər əngixtən) - yazıb əlavə etmək

بسی شرط برعذرآزرم او   برانگیخته بادل گرم او(۳۳۱, ۹۳)

برانگیختن (bər əngixtən) - hazırlamaq

برانگیخت رزمی چوبارنده میغ   تگرگش زپیکان وباران زتیغ(۱۷۸, ۴۶)

برانگیختن (bər əngixtən) - çıxarmaq, qaldırmaq

برآراست بازارناورد را   برانگیخت زآب روان گردرا(۱۰۶, ۸)

برانگیختن (bər əngixtən) - dırmaşıb çıxmaq

چوبینی بشاخی برانگیخته   یکی اژدها بینی آویخته(۴۳۵, ۳۲۸)

بر انگیختن (bər əngixtən) - sancmaq, taxmaq

جداهریکی برسرمال خویش   برانگیخت شکلی زتمثال خویش(۲۸۶, ۷۲)

برانگیختن (bər əngixtən) - açmaq

زجعد بنفشه برانگیزتاب   سرنرگس مست برکش زخواب(۶۰, ۵)

برانگیختن (bər əngixtən) - tilsim qurmaq, cadu etmək

بس این جادوییها برانگیختن   چوجادوبکس در نیامیختن(۲۶, ۱۴)

برانگیختن (bər əngixtən) - demək, çıxarmaq(ağzından)

بهرشورکزلب برانگیختی   نمک بردل خسته ریختی(۲۲۴, ۱÷۲۴)

برانگیختن (bər əngixtən) - möhkəmlətmək

پس وپیش راکردچون خاره کوه   برانگیخت قلبی ثریا شکوه(۱۶۹, ۳۹)

برانگیختن (bər əngixtən) - minmək

نه اسبی عقابی برانگیخته   نه تیغی نهنگی درآویخته(۴۱۹, ۱۰۷)

برانگیختن (bər əngixtən) - axmaq, hərəkətə gəlmək

زبرطاس وآلان وخزران گروه   برانگیحت سیلی چودریاوکوه(۴۰۵, ۳۰)

برانگیخته (bər əngixte) - düzəldilmiş, yonulmuş

هنوزآن طلسم برانگیخته   درآن دشت ماندست ناریخته(۴۰۲, ۷۰)

برآوردن (bər avərdən) - bar vermək, məhsul vermək

بهنگام خود گفت بایدسخن   که بیوقت برناورد نارین(۱۵۱, ۱۱۵)

برآوردن (bər avərdən) - gətirmək

زصحرا غنیمت برآورده کوه   زگوهرکشیدن هیونان ستوه(۱۱۴, ۲۹)

برآوردن (bər avərdən) - çıxarmaq

دوالی بنام آن سواردلیر   برآورد دوال ازتن تندشیر(۲۴۵, ۶۹)

خون برآوردن (xun bər avərdən) - qan çıxarmaq

شودنرم ازافشردن انجیرخام   ولی چون خوری خون برآوردزکام(۳۸, ۱۰۲)

فال برآوردن (fal bər avərdən) - fal açmaq

همه فال خسرودرآن پیش تخت   بفیروز بختی برآورد بخت(۳۰۶, ۸۱)

نام برآوردن (nam bər avərdən) - ad çıxarmaq

هنرهرکجا یافت قدری تمام   بدولت خدانی برآوردنام(۷۲, ۳۸)

نام برآوردن (nam bər avərdən) - xatırlamaq, ad çəkmək

اگربرنیاریم تیغ ازنیام   بمردی زمابرنیارندنام(۱۳۹, ۳۴)

برآوردن (bər avərdən) - yaratmaq

سرافشانی تیغ گردن گزار   برآورده ازجوی خون لاله زار(۴۵۳, ۲۵)

برآوردن (bər avərdən) - yandırmaq

برآرم چراغی زپروانه ای   درختی برآرایم ازدانه ای(۲۲, ۲۸)

برآوردن (bər avərdən) - tikmək, qurmaq, ucaltmaq

زپولاد وارزیزوازخاره سنگ   برآرندسدی درآن راه تنگ(۲۹۸, ۱۳۳)

برآوردن (bər avərdən) - qaldırmaq(tüstü)

زبرزین دهقان وافسون زند   برآورده دودی بچرخ بلند(۲۰۸, ۲۵)

برآوردن (bər avərdən) - sona çatdırmaq, dağıtmaq

نه بذلی که طوفان برآردزمال   نه صرفی که سختی درآردبحال(۶۹, ۶)

برآوردن (bər avərdən) - demək

برآورده موذن باول قنوت   که سبحان حی الذی لایموت(۲۱, ۲۱)

برآوردن (bər avərdən) - qaldırmaq(silah)

برآوردلختی وزدبرسرش   سرشرافروریخت برپیکرش(۴۲۲, ۱۵۲)

برآوردن (bər avərdən) - ucaltmaq, qaldırmaq(ad)

نوازشگریهای بدرام او   برآردبهفتم فلک نام او(۱۲۴, ۹۹)

برآوردن (bər avərdən) - qoymaq(papaq)

بتارک برآورد روی آهنین   یکی ترک سفته زپولادچین(۴۲۳, ۱۷۲)

برآورده (bər avərde) - yaranmış, dünyaya gəlmiş

برآورده گیراین چنین صدنگار   فروبرده خاکش سرانجام کار(۲۳۹, ۸۹)

برآویختن (bər avixtən) - bağlamaq, asmaq

برآویخت هندوی چرخ ازکمر   بهارونی شب جرسهای زر(۸۷, ۵۲)

برآهیختن (bər ahixtən) - siyirmək

برآهیخت وآمدبرتندشیر   نشاید شدن سوی شیران دلیر(۱۰۳, ۲۸۰)

براهیم (Bərahim) - ابراهیم sözünün qısa forması

بصحف براهیم ایزد شناس   کزان دین کنم پیش یزدان سپاس(۱۴۲, ۲۹)

برای (bəraye...) - üçün

برای صواب (bəraye səvab) - məsləhətli

میانجی چنان کن برای صواب   که هم سیخ برجا ماندهم کباب(۴۲, ۳۴)

از برای (əz bəraye) - üçün

دوماربرای توتوفیرسنج   یکی مارمهره یکی مارگنج(۵۰, ۷۴)

برای (be-rəy-e...) - sözü ilə, fikrilə

شه ماکه بدخواه راکردخرد   برای وزیرازجهان گوی برد(۷۸, ۵۰)

برای درست (be-rəy-e dorost) - doğru düşüncəli

گزارنده سرگذشت نخست   باندیشه نغزورای درست(۲۲۷, ۱۳)

بر...بر (bər. . bər) - üstündə

بروغبغبی کاب ازومی چکید   برآتش برآب معلق که دید(۳۸۷, ۸۴)

بربری (bərbəri) - bərbəri

حبش بریمین بربری بریسار   بقلب اندرون زنگی دیوسار(۱۰۰, ۲۴۳)

بربستن (bər bəstən) - taxmaq, bağlamaq

کواکب توبربستی افلاک را   بمردم توآراستی خاک را(۵, ۲۱)

درحاجت رابربستن (dər-e hacət -ra bər bəstən) - hacət qapısını bağlamaq, qapılara düşməmək

درحاجت ازخلق بربسته به   زدربانی آدمی رسته به(۳۵, ۷۱)

رخت بپشت خرخویش بربستن (rəxt be-poşt-e xər-e xiş bər bəstən) – şeylərini yığışdırıb getmək

چوقاصد جوابی چنین دید سخت   بپشت خرخویش بربست رخت(۱۳۶, ۱۰۳)

خواب دیده بربستن (xab-e dide bər bəstən) - yuxu qaçırmaq

گدازنده چون موم درآفتاب   بمومی چنین بسته بر دیده خواب(۲۱, ۱۵)

بربستن (bər bəstən) - geydirmək, örtmək, bürümək

زخوبی چنان ساختش نقش بند   که بربست برنقش ترکان پرند(۴۰۴, ۱۰)

بربطزن (bərbətzən) - bərbət çalan

نشاندند مطرب بهربرزنی   اغانی سرانی وبربط زنی(۲۲۰, ۷۷)

برتاختن (bər taxtən) - çapmaq, hücum etmək

بسی گردبرگردبرتاختند   بسی زخم چون آتش انداختند(۴۲۰, ۱۳۲)

برتافتن (bər taftən) - çevirmək

دل روشن ازروشنک برمتاب   که باروشنی به بودآفتاب(۱۸۷, ۱۷۶)

برتافتن (bər taftən) - sığmaq, yerləşmək

فروماندشه رادرآن دستگاه   که یک تخت رابرنتابد دوشاه(۲۶۳, ۲۰۹)

بر تافتن (bər taftən) - dözmək, davam gətirmək

دباغت چنان دادم این چرم را   که برتابدآسیب وآزرم را(۷۵, ۱۰)

برتافتن (bər taftən) - qazanmaq, əldə etmək

گرت دشمن کینه وریافتی   بجزسربریدن چه برتافتی(۲۶۵, ۲۲۴)

برتافتن (bər taftən) - ağla sığmaq, ağla yerləşdirmək

خردتابد درنیابدترا   که تاب خردبرنتابد ترا(۵, ۲۴)

برتافته (bər tafte) - məğlub olmuş

خرامنده کبک ظفریافته   پریدازبرکبک برتافته(۱۲۰, ۵۰)

برتر (bərtər) - daha uca, daha yüksək

بسی برترازکاویانی درفش   بمنجوق برزدپرندی بنفش(۱۴۲, ۷۰)

برتروبهترداشتن (bərtər-o-behtər daştən) - daha yüksək, daha yaxşı qiymətləndirmək

توزان برتروبهترداشتی   درباغ رابسته نگذاشتی(۳۱۰, ۲۰)

برترنهادن (bərtər nəhadən) - ucaltmaq

زبندزرش پایه برترنهند   بتارک برش تاج گوهرنهند(۳۷۰, ۲۳۱)

برتراشیدن (bər təraşidən) - yonmaq

که ازهرسخن برتراشم گلی   برآن گل زنم ناله چون بلبلی(۳۴, ۶۳)

برتراشیدن (bər təraşidən) - əldə etmək, yaratmaq

چودریابسرمایهء خویش باش   هم ازبودخودسودخودبرتراش(۱۴۳, ۹)

برتوانستن (bər təvanestən) - bacarıq məna çalarına malik modal fel

گرآن بندرابرتواندشکست   کشدهریکی رابیک پشت دست(۴۳۵, ۳۳۵)

برج (borc) - bürc

حصاری چنان زانجمن برکشید   که انجم درآن برج شدناپدید(۲۸۳, ۱۷)

برجوشیدن (bər cuşidən) - coşmaq, hirslənmək

چوبرجوشم ازخشم چون تندمیغ   درآب آتش آنگیزم ازدودتیغ(۲۶۲, ۱۸۴)

برجیس (bərcis) - Bərcis (Müştəri ulduzu)

چوبرجیس درجنگ هربدگمان   کمان دارم برندارم کمان(۳۲, ۳۳)

برخا ستن (bər xastən) - qalxmaq, əl çəkmək

بساطی چه بایدبرآراستن   کزوناگذیرست برخاستن(۲۶, ۱۱)

برخاستن (bər xastən) - qalxmaq, ucalmaq, yüksəlmək(səs)

جهان درجهان لشگرآراسته   زبوق ودهل بانگ برخاسته(۳۷۰, ۲۴۳)

برخاستن (bər xastən) - götürülmək, yox olmaq

دودرداردراین باغ آراسته   دروبندازاین هردوبرخاسته(۱۷۵, ۴)

برخاستن (bər xastən) - təmizlənmək

بمی چهرهء مجلس آراسته   زروی جهان گردبرخاسته(۳۷۵, ۶)

برخاستن (bər xastən) - çıxmaq, bacarmaq, əlindən gəlmək

زرومی چه برخیزدولشگرش   بپای ستوران برم کشورش(۱۵۶, ۲۴)

برخاستن (bər xastən) - çıxmaq(ruh)

چودیواری از صورت آراسته   جسد مانده وروح برخاسته(۱۹۶, ۷۳)

برخاستن (bər xastən) - döyüşə qalxmaq

مرانیز بایست بر خاستن   کمر بستن ولشگر آراستن(۱۶۴, ۶۹)

برخاستن (bər xastən) - getmək, çapmaq

سکندر برآن خنگ ختلی نشست   که چون بادبرخاست چوبرق جست(۳۹۸, ۱۱)

برخاستن (bər xastən) - əldə edilmək, nail olmaq

چوافروختندش غرض برنخاست   درو پیکرخودندیدندراست(۱۲۷, ۱۵)

برخاستن (bər xastən) - yuxudan durmaq

فریدون نسب شاه بهمن نژاد   چوبرخاست ازاول بامداد(۱۷۸, ۳۹)

بر خاستن (bər xastən) - yox olmaq, əldən getmək

پشیمان شد ازکرده پیمان خویش   که برخاستش عصمت از جان خویش(۱۸۲, ۳۲)

برخاستن (bər xastən) - çıxmaq, törəmək

جدا هریکی بزمی آراستی   وزآنجابسی فتنه برخاستی(۲۰۸, ۳۲)

بر خاستن (bər xastən) - durmaq, qalxmaq

دوتا شد سهی سروآراسته   کدیورشداز سایه برخاسته(۲۷, ۲۸)

برخواندن (bər xandən) - oxumaq

همان نامهء شاه برخوانده بود   درآنکارحیران فرومانده بود(۳۵۵, ۲۱)

برد (bord) - uduş

اگر بردخواهی چنان مایه بر   که بردند پیشینگان دگر(۴۶۳, ۲۰)

برداشتن (bər daştən) - götürmək

تن خویش بگوشه بگذاشته   بصحرای جان توشه برداشته(۲۱, ۱۲)

برداشتن (bər daştən) - aradan qaldırmaq, aradan götürmək

همان چاره دیدآن خردمندشاه   که برداردآن بنداز آن بندگاه(۲۹۰, ۳۵)

برداشتن (bər daştən) - açmaq

ولیکن نگهدارم آزرم وآب   زپوشیدگان برندارم نقاب(۳۶۵, ۱۶۵)

برداشتن (bər daştən) - tutmaq(badə)

مغانه می لعل برداشته   بیاد مغان گردن افراشته(۲۴, ۲۴)

برداشتن (bər daştən) - əldə etmək

بهرجاکه لشگرگذرداشتی   بخروارهانافه برداشتی(۳۴۱, ۲۵)

برداشتن (bər daştən) - çəkmək(ah, nəfəs)

باهی که برداشتی بی توشهء   فروریخت از منظرش گوشهء(۲۹۶, ۱۱۴)

برداشتن (bər daştən) - çevirmək

بعینه بهرسوکه برداشتند   نمایش یکی بود بگذاشتند(۱۲۸, ۲۴)

بردباری (bordbari) - dözüm

پدیدآمدازبردباری ستیز   دل کینه ور گشت برکینه تیز(۱۶۸, ۱۷)

بردر (bər dər) - uzaq kənar

کجا شاه راپای ماراسرست   دلی کوکزین داوری بردرست(۱۴۱, ۵۷)

بردریدن (bər dəridən) - parçalamaq

شه از هم دریدآنخورش رابزور   چوشیری که او برردچرم گور(۹۲, ۱۱۹)

بر دریدن (bər dəridən) - çatlamaq, ayrılmaq

زمین گفتی ازیکدگربردرید   سرافیل صورقیامت دمید(۱۶۸, ۲۵)

بردع (bərdé) - Bərdə

چوازمرغ وماهی تهی کردجای   بنوشابه بردع آوردرای(۲۴۸, ۱۰۴)

بر دمیدن (bər dəmidən) - açılmaq

برآسود تا صبحدم بردمید   سپیدی شداندر سیاهی پدید(۳۷۰, ۲۹۱)

بردن (bordən) - aparmaq

بفرمود تاهرکراگنج بود   نهان کردکزبردنش رنج بود(۲۸۶, ۷۰)

بردن (bordən) - alıb aparmaq

جهان وام خویش ازتویکسربرد   بجرعه فرستدبساغر برد(۱۲۹, ۵)

ازرونق بردن (əz rounəğ bordən) - rövnəqdən salmaq

زرونق مبرنقش آرایشم   نصیبی ده ازگنج بخشایشم(۱۲, ۳۶)

ازتن هوش را بردن (əz tən huş-ra bordən) - canını almaq, öldürmək

بفرمودتا طوطیانوش را   کشندوبرندازتنش هوش را(۸۶, ۳۹)

بردن باد (bordən-e bad) - yox olmaq

شکسته چنان گشته ام بلکه خرد   که آبادیم راهمه بادبرد(۸, ۸۰)

بردن (bordən) - gətirmək

بهرمنزلی کوعنان کردخوش   همش نزل بردندوهم پیشکش(۲۴۳, ۴۱)

بردن (bordən) - aradan qaldırmaq

زخلق آن چنان بردپیوندرا   که سگ وانیابد خداوندرا(۲۰۳, ۱۷۷)

بردن (bordən) - udmaq

- (اگربرد خواهی چنان مایه بر   که بردند پیشینگان دگر(۴۶۳, ۲۰

بردنی (bordəni) - aparılmalı, aparılası

باندازهء هریکی چیزداد   بپوشیدشان بردنی نیز داد(۲۸۱, ۸۰)

بردوختن (bər duxtən) - örtmək, yummaq, bağlamaq

سلاح آزمائی درآموخته   بسی درع راپاره بردوخته(۴۳۰, ۲۶۱)

برده (bərde) - qul, kəniz

بسی بردهء نوبی وبربری   سبق برده برماه وبرمشتری(۱۱۱, ۷۵)

برده گرفتن (bərde gereftən) - kəniz etmək

اگربرده گیردسرافکنده ایم   وگرجفت سازدهمان بنده ایم(۲۱۹, ۵۸)

برده (borde) - aparılmış

همه برده رابازجای آوریم   ستاننده رازیرپای آورریم(۳۹۶, ۶۲)

بررستن (bər rostən) - bitmək, çıxmaq

زپیشانی هریک مردوزن   سرونیست بررسته چون کرگدن(۴۳۴,

(۳۲۴

برزدن (bər zədən) - zərbə vurmaq

که آن خشت برزدی برهیون   تمام ازدگرگوشه جستی برون(۴۳۷, ۳۶۷)

برزدن (bər zədən) - qurmaq

بنه بست ازاین کوی هفتادراه   بهفتم فلک برزده بارگاه(۱۵, ۷)

برزدن (bər zədən) - həmlə etmək, zərbə vurmaq

شه گفت برزن که یاری تراست   درین دستبرداستوارتراست(۴۵۴, ۴۰)

برزدن (bər zədən) - bərkitmək, çəkmək(parça)

بسی برترازکاویانی درفش   بمنجوق برزد پرندی بنفش(۱۴۲, ۷۰)

برزگر (bərzgər) - əkinçi

غله چون بود کاسدوکم بها   کندبرزگرکارکردن رها(۳۸, ۱۰۷)

برزن (bərzən) - tin, məhəllə

نشاندندمطرب بهربرزنی   اغانی سرائی وبربطزنی(۲۲۰, ۷۷)

برزین (bərzin) - od, ataş

زبرزین دهقان و افسون زند   برآورده دودی بچرخ بلند(۲۰۸, ۲۵)

برساختن (bər saxtən) - etmək

دراندیشه میبودتاوقت شام   که فردا چه برسازداز تیغ وجام(۴۱۱, ۱۰۴)

کید ساختن (keyd saxtən) - kələk gəlmək

بکیدی که باکید برساختم   بپای خودش چون درانداختم(۴۰۹, ۸۳)

برساختن (bər saxtən) - düzəltmək, yaratmaq

هزارآفرین برسخن پروری   که برسازداز هرجوی جوهری(۳۶, ۸۴)

برساختن (bər saxtən) - təşkil etmək, məşğul olmaq

بفرمود برساختن کار او   بشرطی که باشد سزاوار او(۴۲۱, ۱۳۸)

برسختن (bər saxtən) - ölçüb-biçmək, götür-qoy etmək

چو برسختم اندیشهء کار خویش   بهمین گوشه دیدم سزاوار خویش(۲۹۳, ۷۸)

بر سر (bər sər-e…) - üstündə

خدنگ سه پرکرده زآهن گذار   چومرغ دوپربرسرمرغزار(۴۱۳, ۳۴)

برسر (bər sər-e…) - üstunə

هم آخردوابرویکی چین فکند   سرجودره برسرزین فکند(۴۲۶, ۲۰۷)

برسرسریرآمدن (bər sər-e sərir amədən) - taxta çıxmaq

ازآن آمدم برسراین سریر   که افتادگانرا شوم دستگیر(۲۳۰, ۵۶)

برسنجیدن (bər səncidən) - ölçmək

بهم سنگی خود مرا برمسنج   که ازاژدها بهمن آمدبرنج(۱۶۵, ۸۱)

بر شدن (bər şodən) - ucalmaq

سر رایت شاه برشد بماه   زغوغای زنگی تهی گشت راه(۱۱۰, ۵۶)

برشدن (bər şodən) - oturmaq

شه ازبهرفرزندپیروزبخت   درگنج بگشادوبرشدبتخت(۶۸, ۶۲)

برشکستن (bər şekəstən) - açmaq

درآن ترک خرگاهی آورد دست   شکنج نقابش زرخ برشکست(۴۴۴, ۴۶۷)

برشمردن (bər şomordən) - saymaq

گرانعام اوبرشمارد کسی   بدان تاکندشکرنعمت بسی(۴۷, ۲۰)

برطاس (bortas) - Burtas(rus sərkərdəsi)

وگرگرگ برطاس رانشکرم   زبرطاسی روس روبه ترم(۳۹۶, ۶۰)

برطاس (bortas) - Burtas(Rusiyada yer adı)

زبرطاس وآلان وخزران گروه   برانگیخت سیلی چودریاوکوه(۴۰۵, ۳۰)

برطاسی (bortasi) - bürtaslı

وگرگرگ برطاس رانشکرم   زبرطاسی روس روبه ترم(۳۹۶, ۶۰)

برطاسی (bortasi) - slavyanlara məxsus qırmızı rəngli paltar

بچین کرده سقلابیی ترکتاز   سموری ببرطاسیی کرده باز(۲۷۷, ۳۴)

برغبت (berəğbət) - rəğbətlə

طعامی بیاورکه خوردن توان   برغبت برودست کردن توان(۲۶۸, ۲۶۱)

برغم (berəğm-e…) - qəsdən, acığına

برغم سیاهان شه پیل بند   مزورهمی خوردازآن گوسفند(۹۲, ۱۲۳)

برف (bərf) - qar

شنیدم که ابری زدریای ژرف   برآمد باوج وفروریخت برف(۳۱۴, ۷۱)

برفتار (be-rəftar) - rəftarca

نشست ازبربارهء کوه فش   بدیدن همایون برفتارخوش(۱۰۷, ۱۵)

برفراختن (bərfəraxtən) - برافراختن -in qısa forması, artırmaq

یکی نوبتی چارحدبرفراخت   که برنه فلک پنج نوبت نواخت(۵۷, ۵۶)

برفروختن (bər foruxtən) - برافروختن -in qısa forması, alovlanmaq

سکندرزگرمی چنان برفروخت   که ازآتش دل زبانش بسوخت(۱۳۱, ۳۱)

بر فروختن (bər foruxtən) - برافروختن -in qısa forması, yandırmaq

فروزنده لعلی که ریحان باغ   زقندیل اوبرفروزدچراغ(۱۲۶, ۲)

برفریز (bərfriz) - qar yağdıran

بنفشه نکرده سر غنچه تیز   چوبرگ بهارآسمان برفریز(۲۷۶, ۱۷)

برفزودن (bər fozudən) - بر افزودن -in qısa forması, artırmaq

چوایزدبمن نعمتی برفزود   سپاس ایزدم چون نبایدنمود(۳۵۷, ۵۳)

برق (bərğ) - şimşək, ildırım

نخندم براندوه کس برقوار   که ازبرق من درمن افتدشرار(۳۲, ۳۵)

برق (bərğ) - işıq, parıltı

زعکس سرتیغ وبرق سنان   سرازراه میرفت ودست ازعنان(۴۵۲, ۱۶)

برق (bərğ) - sürətli, şimşək kimi iti

براقی شتابنده زیرش چوبرق   ستامش چوخورشید درنور غرق(۱۵, ۱۰)

برقع (borğ´e) - niqab

ببرقع مکن روی این خلق ریش   توشوبرقع اندازبرچشم خویش(۴۰۰, ۴۰)

دربرقع کوه رفتن آفتاب (dər borğ´e-e kuh rəftən-e aftab) - günəşin batması

چودربرقع کوه رفت آفتاب   سرروزروشن درآمدبخواب(۴۲۸, ۲۴)

برچشم برقع اندازشدن (bər çeşm borğe´əndaz şodən) - gözünə niqab çəkmək, şorgözlülük etməmək.

ببرقع مکن روی این خلق ریش   توشوبرقع اندازبرچشم خویش(۴۰۰, ۴۰)

برقع زروی سخن برفکندن (borğe ze ru-ye soxən bər fekəndən) - sözə başlamaq

چوبرقع زروی سخن برفکند   سرآغازآن ازدعادر فکند(۳۶۵, ۱۵۴)

برقوار (bərqvar) - ildırım kimi

بزن برقوارآتشی درجهان   جهانرا زخودواره وارهان(۱۸۹, ۱۹۸)

برگ (bərg) - tədarük, ləvazimat

زبهرعمارت درآن رخنه گاه   بسی مالشان دادجزبرک راه(۴۶۱, ۷۶)

برک (bərk) - yemək

نهادندبرکی زغایت برون   زهرپخته ای پخته ازچندگون(۲۶۶, ۲۴۳)

برک (bərk) - çiçək

بنفشه نکرده سرغنچه تیز   چوبرک بهارآسمان برف ریز(۲۷۶, ۱۷)

برک وساز (bərg-o-saz) - var-dövlət

همان لشگرش رازبس برک وساز   بدان گنج پنهان نیامد نیاز(۲۸۷, ۷۵)

برکردن (bər kərdən) - yandırmaq

خردراتوروشن بصر کردهء   چراغ هدایت توبرکردهء(۳, ۶)

برکشیدن (bər kəşidən) - tikmək, ucaltmaq

چوگنجینه آن بنا برکشید   بشهرنشابورلشگرکشید(۳۲۳, ۸۸)

برکشیدن (bər kəşidən) - çəkmək(şəkil)

چنان برکشیدی وبستی نگار   که به زان نیاردخرددرشمار(۴, ۱۴)

برکشیدن (bər kəşidən) - çəkib çıxarmaq

زقعرزمین برکشدچاه را   فرودآرد ازآسمان ماه را(۲۱۳, ۱۰۳)

برکشیدن (bər kəşidən) - qaldırmaq(bayraq)

علم برکشیدند گردنکشان   پدیدآمدازروزمحشرنشان(۳۹۰, ۱۲۷)

علم برکشیدن آفتاب (ələm bər kəşidən-e aftab) - günəşin çıxması, havanın açılması

علم برکش ای آفتاب بلند   خرامان شوای ابرمشگین پرند(۴۵, ۳)

برکشیدن (bər kəşidən) - çəkmək, açmaq, götürmək(pərdəni)

دگرره حجاب ازمیان برکشید   همان پیکراول آمدپدید(۳۷۸, ۳۸)

برکشیدن (bər kəşidən) - vurmaq, basmaq(dağ)

بفرمودتاداغشان برکشند   حبش زین سبب داغ درآتشند(۱۱۱, ۶۷)

برکندن (bər kəndən) - üzmək

زتن برکنم گردن پیلرا   بدم درکشم چشمهء نیل را(۹۹, ۲۲۴)

برکندن (bər kəndən) - qazıb çıxarmaq

بیایند وآن گنجدان بشکنند   وزان گنج پارنج خودبرکنند(۲۸۷, ۸۴)

برگ وساز (bərg-o-saz) - qoşun və silah

اگرچه مراباچنین برگ وساز   بهم پشتی کس نیایدنیاز(۴۱۰, ۹۸)

برگ وزاد (bərg-o-zad) - tədarük

درین ره چوبرداشتم برگ وزاد   صبوری کنم تابرآیدمراد(۳۹۷, ۹۷)

برکه (bərke) - hovuz, çeşmə

بپیرامون برکهء آبگیر   زسوسن بیفکن بساط سریر(۶۲, ۲۳)

برکهء لاجورد (bərke-ye lacevərd) - göy, səma

بیاراست این برکهء لاجورد   سفال زمین رابریحان زرد(۳۱۵, ۸۴)

برگذرکردن (bərqozər kərdən) - hücum etmək

نهنگی بمابرگذرکرده گیر   همه گنج ناخورده را خورده گیر(۱۲۹, ۸)

برگذشتن (bər qozəştən) - hücum etmək

چوبردودهء دودمن برگذشت   اگرنقش چین بود شددود دشت(۳۵۲, ۴۹)

برگردیدن (bər gərdidən) - dolanmaq

تونیزآن به ای پیک علوی نژاد   که گردجهان برنگردی چوباد(۴۲, ۲۷)

برگرفتن (bər gereftən) - götürmək

زخاک ره آن طفل رابرگرفت   فروماندازآن روزبازی شگفت(۶۶, ۳۱)

قلم برگرفتن (qələm bər gereftən (əz çizi) - ləğv etmək

زدیوان دهقان قلم برگرفت   زبیمایگانان درم برگرفت(۷۷, ۳۷)

برگرفتن (bər gereftən) - açmaq

ازان زوردیده تن زورمند   بفرمودتا برگرفتندبند(۴۴۳, ۴۴۷)

برگرفتن (bər gereftən) - tutmaq(siyahı)

چوعارض شمار سپه برگرفت   فروماند عقل ازشمردن شگفت(۱۳۶, ۱۰۹)

برگرفتن (bər gereftən) - nöqsan tutmaq

بتقدیم وتاخیربرمن مگیر   که نبودگزارنده رازان گزیر(۵۴, ۱۴)

برگستوان (bərgostovan) - yaraq

زبرگستوانهای گوهرنگار   همان چرم زرافهء ابدار(۱۱۱, ۷۶)

برگشادن (bər qoşadən) - düzəltmək, yaratmaq

یکی منجنیق از نفس برگشاد   که برقلعهء آسمان درگشاد(۲۹۵, ۹۷)

برگشادن (bər qoşadən) - açmaq

چوپران شودنامهاسوی مرد   من آن نامه رابرگشایم نورد(۱۲, ۲۹)

قفل گنج برگشاده کردن (qofl-e gənc bər qoşade kərdən) - xəzinə qıfılını açmaq, səxavətli olmaq

ولیکن بشرطیکه بردسترنج   بمابرگشاده کنی قفل گنج(۱۷۴, ۱۱۰)

برگشتن (bər gəştən) - qayıtmaq, geri dönmək

چوشدکارخاقان زقیصربساز   بلشگرگه خویش برگشت باز(۳۷۰, ۲۳۲)

برگشتن (bər gəştən) - geri çəkilmək

چوزان سیلهابرنگشتی چوکوه   ازین قطره هاهم نداری شکوه(۱۲۵, ۱۱۶)

برگشتن (bər gəştən) - dolaşmaq

چوبرگشت کرد جهان روزگار   زششپادشاه ماند شش یادگار(۴۹, ۵۹)

برگشته (bər gəşte) - əyri

زشمشیربرگشته جایی نبود   که درغاراواژدهانی نبود(۱۶۹, ۴۳)

برگماشتن (bər qomaştən) - təyin etmək

که تا شاه برحل وعقدی که داشت   نیابت کن خویش رابرگماشت(۳۱۸, ۱۷)

برنا (borna) - cavan

سپه به که برنابودزانکه پیر   میانچی کندچون رسدتیغ وتیر(۱۵۱, ۱۱۴)

برنده (borənde) - iti, kəsən

چنان راند برنده الماس را   که سردرسم آفکندبرطاس را(۴۱۶, ۶۶)

برنشستن (bər neşəstən) - oturmaq

براورنگ شاهنشهی برنشست   گرفته ترنجی معنبر بدست(۲۵۶, ۱۰۰)

برنشست آوردن (bər neşəst avərdən) - oturmaq

همه ملک ایران بدست آورد　　بتخت کیان برنشست آورد(۱۴۵, ۳۷)

برنگ (berəng) - qana bulaşmış

چوماسوره‌ء هندباری برنگ　　میان آکنیده بتیرخدنگ(۴۳۰, ۲۵۹)

بروبازو (bər-o-bazu) - qol-qanad, əl-qol

بروبازوگشادن (bər-o-bazu qoşadən) - əl-qol açmaq, döyüşə başlamaq

بدشمن گرایي بخصم افکنی　　گشاده بروبازوی بهمنی(۱۷۰, ۵۳)

بروبرز (bər-o-borz) - boy-buxunlu(igid)

چراکشت بهمن فرامرزرا　　بخون غرقه کردآن بروبرزرا(۲۰۰, ۱۳۵)

بروبوم (bər-o-bum) - ölkə, yer

چراکار ارمن فروهشت سست　　نکردآن بروبوم رابازجست(۲۴۵, ۶۵)

بروبوم (bər-o-bum) - bünövrə

زمینی که داردبروبوم سست　　اساسی بروبست نتوان درست(۳۸, ۱۰۴)

بروتازگی (berutazegi) - şad

شنیدم رسن بسته‌ء سوی دار　　بروتازگی رفت چون نوبهار(۲۶۵, ۲۳۰)

برومند (bərumənd) - barlı, bəhərli

من ازهرسه دانه که دانافشاند　　درختی برومند خواهم نشاند(۴۳, ۴۵)

برومند (bərumənd) - xoşbəxt

جزاین نیزبینم تراشش خصال　　که باری برومندازوماه وسال(۵۰, ۶۵)

برومند بودن (bərumənd budən) - xoşbəxt olmaq

بروزی که طالع برومندبود　　نظرهاسزاوارپیوندبود(۲۱۹, ۶۷)

برومندی (bəruməndi) - məhsul, bəhrə

تويي آنکه نیروی بینش بتست　　برومندی آفرینش بتست(۱۲۳, ۸۳)

برون (borun) - بیرون sözünün qısa forması, bayır, xaric

برون افتادن (borun oftadən) - uzaq olmaq, uzaq düşmək

برون افتم از خود بپرکندگی　　نیفتم برون باتوازبندگی(۹, ۸۸)

برون آمدن (borun amədən) - çıxmaq

برون آی ازین پرده‌ء هفت رنگ　　که زنگی بودآینه زیررنگ(۲۶, ۱۳)

برون آوردن (borun avərdən) - başdan çıxarmaq, fikirləşməyə qoymamaq

برون آرش ازدعوی همسری　　گراین پایه دارد کندسروری(۱۴۶, ۴۸)

برون آوردن (borun avərdən) - qurtarmaq, xilas etmək

اگرماندازبندآن رهزنان　　برون آوریمش بزخم سنان(۴۴۲, ۴۳۹)

برون آوردن (borun avərdən) - bayıra çıxartmaq

چوباران بود روزیابادوگرد　　برون ناوردموی خویش ازنورد(۲۵, ۶)

برون تاختن (borun taxtən) - çölə çıxmaq, çıxıb getmək

زهرسوعروسان نادیده شوی　　زخانه برون تاختندی بکوی(۲۰۸, ۲۲)

برون جستن (borun cəstən) - kənara tullanmaq

که آن خشت اگربرزدی برهیون　　تمام ازدگرگوشه جستی برون(۴۳۷, ۳۶۷)

برون خواستن (borun xastən) - tələb etmək

عنان دادخسروسوی خیل زنگ　　برون خواست بدخواه خودرابجنگ(۱۰۸, ۲۷)

برون راندن (borun randən) - sürüb irəli çıxmaq

برون راند پیل افکن خویش را　　رخ افکند پیل بداندیش را(۳۷۲, ۲۵۸)

برون رفتن (borun rəftən) - başa çatmaq, qurtarmaq

زمستان برون رفت وآمد بهار　　برآوردسبزه سرازجویبار(۱۱۳, ۷)

برون رفتن (borun rəftən) - kəşfiyyata çıxmaq

چوازتیره شب روزروشن نهفت　　طلایه برون رفت وجاسوس خفت(۴۱۱, ۱۰۵)

برون رفتن (borun rəftən) - bayıra çıxmaq

سنان سرخشت خفتان شکاف　　برون رفته ازفلکه پشت ناف(۸۷, ۶۰)

برون رفتن (borun rəftən) - çatıb keçmək(səs)

طراقی که ازمقرعه خاسته　　برون رفته زین طاق آراسته(۱۶۸, ۲۳)

برون ریختن (borun rixtən) - bayıra tökmək

زمهتاب روشن جهان تابناک　　برون ریخته نافه از ناف خاک(۲۰, ۲)

برون شدن (borun şodən) - kəşfiyyata çıxmaq

برون شدیزکداردشمن شناس　　یتاقی کمربست برجای پاس(۸۲, ۵۸)

برون شدن (borun şodən) - döyüşə çıxmaq

زروسی برون شدباوردگاه　　یکی شیربرطاس روبه کلاه(۴۱۴, ۴۷)

برون شدن (borun şodən) - görünmək, çıxmaq

برون شددگرباره چون آفتاب　　که آرد بخونریزی شب شتاب(۱۰۳, ۲۷۰)

برون شدن (borun şodən) - getmək

پریچهره نوشابهء نوش بهر　　بفال همایون برون شدزشهر(۲۷۰, ۲۹۴)

ازآب شور کشتی برون راندن (əz ab-e şur kəşti borun randən) - çətin işin öhdəsindən gəlmək

زرومی کجاخیزدآن دست زور　　که کشتی برون راندازآب شور(۱۴۹, ۷۷)

ازخودمرکب برون راندن (əz xod mərkəb borun randən) – özünü unutmaq, özündən uzaqlaşmaq

ازخودگرچه مرکب برون رانده ام　　براه تودرنیمه ره مانده ام(۱۲, ۳۲)

برون از... (borun əz...) - ...dən başqa, ...dən savayı

برون ازطبقهای پرزرخشک　　بصندوق عنبربخروارمشک(۱۱۶, ۵۵)

برون زانکه (borun zan ke) - madan, mədən

جهانی بدین خوبی آراستی　　برون زانکه یاری گری خواستی(۳, ۱۲)

برونسو (borunsu) - zahirən, üzdə

چوشمع ازدرونسوجگرسوختن　　برونسوزشادی برافروختن(۲۴۰, ۵)

بره (bar(r)e) - quzu

زمرغ وبره روی رنگین بساط　　برآورده پرمرغ وارازنشاط(۲۶۷, ۲۴۸)

برهزنی (berəhzəni) - quldurluqla

بدزدی وسالوسی ورهزنی　　نمایندمردی ومردافکنی(۴۰۹, ۷۷)

برهنه (berəhne) - ayaqyalın, lüt

برهنه تنی چندرادرمصاف　　چه باشدبریدن زسرتابناف(۴۰۹, ۸۰)

بریان (beryan) - yanmış, qızarmış

بریان کردن (beryan kərdən) - yandırmaq

بچشمی دل خسته بریان کنم　　بچشمی دگر غارت جان کنم(۴۶۸, ۸۶)

بری حاجت (bərihacət) - bimöhtac

قوی حجت ازهرچه گیری شمار　　بری حاجت ازهرچه آید بکار(۱۶۰, ۸)

برید (bərid) - qasid, elçi

بریدی آمد چوآزادگان　　زفرمانده آذرابادگان(۲۴۴, ۶۳)

بریدن (bəridən) - başa vurmaq, keçirmək

چودی رفت وفردانیامدپدید　　بشادی یک امشب بباید برید(۴۶۳, ۱۲)

بریدن (boridən) - aradan qaldırmaq, son qoymaq, başa çatdırmaq

بریداز جهان شورش زنگ را　　زدارا ستدتاج واورنگ را(۵۶, ۳۷)

بریدن (boridən) - qılıncla vurub salmaq

برهنه تنی چندرادرمصاف　　چه باشد بریدن زسرتابناف(۴۰۹, ۸۰)

بریدن (boridən) - açmaq

یکی گفت صحرانیست این شگفت　　چوبندش بریدند صحرا گرفت(۴۴۳, ۴۵۷)

بریشاد (bərişad) - Ərmən sərkərdəsi

سپند ازخراسان وفورازعراق　　بریشاد ازارمن بدین اتفاق(۴۰۸, ۷۴)

بریشم (bərişəm) - ابریشم sözünün qısa forması, ipək

بریشم دمی بلکه لولوسمی　　رونده چولولوبرابریشمی(۱۵, ۱۲)

بریشم (bərişəm) - sim, tel(musiqi alətində)

نوای جهان خارج آهنگیست　　خلل در بریشم نه درچنگیست(۳۶۲, ۱۲۱)

بریشم نواز (bərişəmnəvaz) - musiqi çalan

بریشم نوازان سغدی سرود　　بگردون برآورده آواز رود(۳۸۴, ۴۷)

بریکدیگر (bər yek-digər) - bir-birinə

بسی حمله بریکدیگر ساختند　　یکی زخم کاری نینداختند(۱۰۵, ۲۹۸)

برین (bərin) - uca, yüksək

گرفتند بر شهریارآفرین — که یار توبادا سپهر برین(۱۹۵, ۵۲)

برین (bər in) - belə

بخوی خوش آموده به گوهرم — برین زیستم هم برین بگذرم(۳۲, ۲۷)

برینش (borineş) - ziyan

برینش آوردن (borineş avərdən) - ziyan gətirmək, xələl gətirmək

چه هرگه کزین سوشتاب آورند — بر ینش درین کشت وآب آورند(۲۹۷, ۱۲۷)

برینش(در چیزی وکسی) افتادن (borineş(dər çizi və kəsi)oftadən) – bir şeyin və kəsin unudulması

پراکندگی درسپاه اوفتاد — برینش درآزرم شاه اوفتاد(۱۸۱, ۸۵)

برینگونه (bər in gune) - belə, bu cür

برینگونه می زیست با رای وهوش — زهردانش آورده دیگی بجوش(۷۳, ۵۲)

بزاری (bezari) - yanıqlı, həzin

بزاری بنالیدازآن خستگی — شفیعی نه بیش از زبان بستگی(۴۴۳, ۴۴۵)

بزحمت (bezəhmət) - çətin vaxtda

خردمندوآهسته وتیز هوش — بخلوت سخنگوبزحمت خموش(۳۴۵, ۸۶)

بزرگ (bozorq) - böyük

سیاه ماری افسون گرگی درو — سرآماسی ازسربزرگی درو(۹۴, ۱۵۸)

بزرگ (bozorq) - Allah

بزرگا بزرگی دها بی کسم — تویي یاوری بخش و یاری رسم(۱۰, ۱)

بزرگان (bozorqan) - böyüklər

دلیران لشگربزرگان بزم — پذیرا شدندش بدان رای و عزم(۳۲۷, ۲۲)

بزرگان (bozorqan) - dövlət adamları

بزرگان روم آفرین خوان شدند — برآن گوهری گوهرافشان شدند(۱۱۵, ۴۴)

بزرگان (bozorqan) - ata-babalar, böyüklər

زپند بزرگان نبایدگذشت — سخن را ورق درنبایدنوشت(۱۴۷, ۵۸)

بزرگان (bozorqan) - qoşun başçıları

بزرگان لشگربعذرآوری — پشیمان شدندازچنان داوری(۲۹۶, ۱۱۶)

بزرگان (bozorqan) - böyük şahlar

که دانست کین کودک خردسال — شود بابزرگان چنین بدسگال(۱۴۸, ۷۳)

بزرگ شدن (bozorq şodən) - artmaq, çoxalmaq

دمه دم فروگیرچون چشم گرگ — شده کارگرگینه دوزان بزرگ(۲۷۶, ۱۳)

بزرگی ده (bozorqideh) - böyüklük verən, Allah

بزرگا بزرگی دها بی کسم — تویی یاوری بخش ویاری رسم(۱۰, ۱)

بزم (bəzm) - şənlik, məclis

توانم درزهدبردوختن — ببزم آمدن مجلس افروختن(۳۴, ۵۶)

بزم برآوردن (bəzm bər avərdən) - məclis qurmaq

چنانست فرمان که فردا بگاه — برآریم بزمی زماهی بماه(۲۷۳, ۳۳۰)

بزم (bəzm) - dostluq, ünsiyyət

بسالار چین هرزمان بزم شاه — فروزنده ترشدز خورشیدوماه(۳۸۰, ۷۰)

بزم (bəzm) - ordu, döyüş, hərbi

دلیران لشگربزرگان بزم — پذیرا شدندش بدان رای وعزم(۳۲۷, ۲۲)

بزم (bəzm) - saray, ev

بفرمودشه تاوثیقت نبشت — بدودادوشدسوی بزم ازبهشت(۲۶۹, ۲۸۵)

بزمگاه (bəzmqah) - məclis

همایون ترآن شدکه این بزمگاه — همایون بودخاصه دربزم شاه(۴۵, ۷۶)

بزمگاه (bəzmqah) - saray

بخرمدلی زانطرف بازگشت — سوی بزمگاه آمدازکوه ودشت(۱۲۲, ۶۵)

بزمه (bəzme) - məclis, şənlik

درآن بزمهءخسروانی خرام — درافکن می خسروانی بجام(۶۲, ۲۴)

بزودی (bezudi) - tezliklə

جهانداری اینک خریدارتو — بزودی شود برفلک کارتو(۴۲, ۳۰)

بزور (bezur) - güclə

چه سودست مردن نشایدبزور   که پیش از اجل رفت نتوان بگور(۱۸۵, ۱۴۳)

بزور (bezur) - güclü

مرالشگری نیست چندان بزور   کزوچشم بدراتوان کردکور(۳۱۹, ۴۰)

بزورآهنین (bezur-e ahənin) - dəmir güclü

دروآدمی پیکرانی چنین   بترکیب خاکی بزورآهنین(۴۳۳, ۳۱۳)

بس (bəs) - çox, çoxlu

زبس نازونعمت کزورانده اند   ولی نعمت عالمش خوانده اند(۴۷, ۳۲)

بس (bəs) - bəsdir, yetər

نظامی بس این صاحب آوازگی   کهن گشتن و همچنان تازگی(۲۵, ۳)

بس (bəs) - kamil, yaxşı

نه بس داوری باشدآن سست رای   که سختی رساندبخلق خدای(۲۰۴, ۱۸۳)

بس (bəs) - çox

براهی که خواهم شدن رخت کش   ره آوردمن بس بود خوی خوش(۳۲, ۲۶)

بس (bəs) - vəssəlam

ازآن گل که اوتازه داردنفس   عرق ریزهء درعراقست وبس(۴۲, ۲۶)

ازبس (əz bəs) - çoxluğundan

دران مسلح آدمیزادگان   زمین گشته کوه ازبس افتادگان(۱۸۰, ۷۴)

از بسی (əz bəsi) - çoxluğundan

جهان سبزدید ازبسی کشت ورود   بسرسبزی آمدبدانجا فرود(۲۴۸, ۱۰۶)

بسا (bəsa) - nə çoxdur

بساآسیاکوغریوان بود   چوبینندمزدوردیوان بود(۲۴, ۱۷)

بساز (besaz) - qaydada

بسازشدن (besaz şodən) - düzəlmək, qaydaya düşmək

چوشد کارخاقان زقیصربساز   بلشگرگه خویش برگشت باز(۳۷۰, ۲۳۱)

بس است (bəsəst) - kifayət edir

سکندرچه گوئی چنان بیکس است   که حمال پیغام اواوبس است(۲۵۹, ۱۴۸)

بساط (bəsat) - büsat, məclis, şənlik

بساطی چه باید آراستن   کزوناگزیرست برخاستن(۲۶, ۱۱)

بساط نهادن (bəsat nəhadən) - məclis qurmaq

بساط می ارغوانی بنه   طرب سازودادجوانی بده(۱۱۹, ۲۳)

بساط باز گستردن (bəsat baz qostərdən) - məclis qurmaq

برویازگسترد رومی بساط   همیکردباتازه رویان نشاط(۴۵۶, ۱۰)

بساط (bəsat) - süfrə

چوفرمودخسرو که خوان آورند   بساط خورش درمیان آورند(۹۱, ۱۱۷)

بساط (bəsat) - adət, qayda

سپهرآن بساط کهن درنوشت   بساطی دگرملکراتازه گشت(۱۳۲, ۴۸)

بساط سخنرایکایک بجای آوردن (bəsat-e soxən-ra yekayek be-cay avərdən) - yerli yerində söz demək

بیارای سخنگوی چابک سرای   بساط سخن را یکایک بجای(۲۲۷, ۱۱)

بساط (bəsat) - döşəmə, xalı

ببیرامن برکهء آبگیر   زسوسن بیفکن بساط حریر(۶۲, ۲۳)

بساط زمین (bəsat-e zəmin) - yer üzü

پرازخورآراسته آن بهشت   بساط زمین گشته عنبرسرشت(۲۵۶, ۱۰۶)

بساط (bəsat) - nərd taxtası

زلعل وزمرد یکی تخت نرد   بساطی زیاقوت وزرسرخ وزرد(۳۱۵, ۹۳)

بسالوسی (besalusi) - alçaqlıqla

بدزدی وسالوسی ورهزنی   نمایند مردی ومردافکنی(۴۰۹, ۷۷)

بساغر (besağər) - qədəh-qədəh

جهان وام خویش ازتویکسربرد   بجرعه فرستدبساغربرد(۱۲۹, ۵)

بسبک (besəbok) - cəld

بسبک مادرمهربان دست برد   گرامی صدفرابدریا سپرد(۲۲۲, ۱۱۰)

بستان (bostan) - bostan, çəmənlik, güllük

ریاحین زبستان شود ناپدید — درباغ راکس نجویدکلید(۲۷, ۲۶)

بستر (bəstər) - yataq, yorğan-döşək

نخفتم شبی بربستری — که نگشادم آن شب زدانش دری(۳۶, ۸۸)

بستگی (bəstegi) - əsirlik, əl-qolu bağlılıq

وگرسخت باشد درآن بستگی — بروس آورندش باهستگی(۴۳۵, ۳۳۶)

بستگی (bəstegi) - xəsislik

همه سختی از بستگی لازمست — چودربشکنی خانه پرهیزمست(۶۹, ۷)

بستگی (bəstegi) - qıfıllı, bağlı

ازدرخزینه بستگی گشادن (əz dər-e xəzine bəstegi qoşadən) - səxavətli olmaq

بسیچید ره راباهستگی — گشاد ازخزینه دربستگی(۲۸۴, ۴۱)

بستن (bəstən) - örtmək

ازان روزقپچاق رخساره بست — که صورتگرآن نقش برخاره بست(۴۰۱, ۶۰)

بستن (bəstən) - geydirmək

طرازعروسی بروبست شاه — پس آنگه منش رابدودادراه(۳۳۷, ۶۳)

بستن (bəstən) - düzəltmək

درفشنده حوضی زبلور ناب — بران راه بستندچون حوض آب(۳۷۹, ۴۷)

بستن (bəstən) - əsir etmək, bürümək

نبایدکه بنددتراین خیال — که دولت بملکست ونصرت بمال(۱۲۴, ۱۰۲)

بستن (bəstən) - dağıtmaq, sındırmaq(tilsimi)

بیک شعبده بست بازیش را — تبه کردنیرنگ سازیش را(۲۱۳, ۹۵)

بستن (bəstən) - tikmək

زمینی که داردبروبوم سست — اساسی بروبست نتوان درست(۳۸, ۱۰۴)

بستن (bəstən) - taxmaq, birləşdirmək

بفرمان اوزرگرچیره دست — طلی های زربرسرنقره بست(۵۵, ۳۳)

بستن (bəstən) - yaratmaq

سنان درسنان رسته چون نوک خار — سپربرسپر بسته چون لاله زار(۱۸۰, ۷۱)

بستن (bəstən) - bağlamaq

رسن بسته اندازه پیدا شده — مقادیرمنزل هویداشده(۵۷, ۶۳)

بنه بستن (bonəh bəstən) - yük bağlamaq

بنه بست ازین کوی هفتادراه — بهفتم فلک برزده بارگاه(۱۵, ۷)

طراز بستن (təraz bəstən) - bəzəmək

بهرچ آفریدی وبستی طراز — نیازت نه ای ازهرچه بی نیاز(۴, ۱۷)

کمر بستن (kəmər bəstən) - xidmətdə durmaq

همه روزخورشیدباتاج زر — بپائین تخت توبنددکمر(۵۱, ۴)

نقش بستن (nəqş bəstən) - bəzəmək

محمدکازل تا ابدهرچه هست — بارایش نام اونقش بست(۱۳, ۳)

نگار بستن (neqar bəstən) - bəzəmək

چنان برکشیدی وبستی نگار — که به زان نیاردخرد در شمار(۴, ۱۴)

ره جنگ را بستن (rəh-e cəng-ra bəstən) - müharibənin qarşısını almaq

فسونی که بندد ره جنگ را — فریبی که نرمی دهد سنگ را(۳۵۶, ۲۹)

بسته (bəste) - tutqun

زمین خسته از خون انجیدگان — هوابسته از آه رنجیدگان(۱۰۲, ۲۶۰)

بسته (bəste) - bağlanmış

دوکشتی بهم بازپیوسته داشت — میان دوکشتی رسن بسته داشت(۵۸, ۶۶)

بسته شدن (bəste şodən) - bağlanmaq

در طعنه برروميان بسته شد — همان رومی ازبددلی رسته شد(۱۱۷, ۷۴)

بسته کردن (bəste kərdən) - bağlamaq, birləşdirmək, qovuşdurmaq

بکاوم بالماس اوکان خویش — کنم بسته درجان اوجان خویش(۳۱, ۱۷)

دربسته داشتن (dər bəste daştən) - bağlı saxlamaq

سپردم بروسان بیدادگر   که این گنجرابسته دارید در(۴۴۶, ۵۰۳)

بسختی (besəxti) - çətin, çətinliklə

بدین دلفریبی سخنهای بکر   بسختی توان زادن ازراه فکر(۳۷, ۹۱)

بسختی (besəxti) - möhkəm, çox ciddücəhdlə

دگرباره برخاست اززیرگرد   بسختی درآویخت باهم نبرد(۴۳۸, ۳۷۴)

بسد (bossəd) - mərcan

زبسدچناری برافراخته   برو کبک نالنده چون فاخته(۲۷۸, ۵۱)

بسرسبزی (besərsəbzi) - şadlıqla, şad

جهان سبزدیدازبسی کشت و رود   بسرسبزی آمد بدانجافرود(۲۴۸, ۱۰۶)

بسند (bəsənd) - kafi dərəcə

بقدربسندش یساری بود   کندکاری ارمردکاری بود(۶۹, ۴)

بسی (bəsi) - çoxluq, çoxlu

مهندس بسی جوید رازشان   نداندکه چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

بسی (bəsi) - çoxluq

حریرزمین زیرسم ستور   شده گورچشم ازبسی چشم گور(۳۴۳, ۵۰)

بسیار (besyar) - çox

که بسیارنایدبراندکی   یکی واصدآیدنه صدوایکی(۲۳, ۱۵)

بسیارخواری (besyarxari) - çoxyemə, qarınquluuq

ببسیارخواری نیارم بسیج   که پری دهدناف راپیچ پیچ(۲۹۴, ۸۵)

بسیاری (besyari) - çoxluq

یکی گرگ راکوبودخشمناک   زبسیاری گوسفندان چه باک(۱۳۸, ۲۱)

بسی ترازو (bəsi tərazu) - çox, bol-bol

چوزهره درم درترازو نهم   ولی چون دهم بسی ترازودهم(۳۲, ۳۴)

بسیج (bəsic) - səfərbərlik, meyl, hazırlıq

سوی مخزن آوردم اول بسیج   که سستی نکردم درآن کارهیچ(۶۳, ۳۸)

بسیج آوردن (bəsiç avərdən) - meyl etmək, mayıl olmaq

ببسیارخواری نیارم بسیج   که پری دهدناف راپیچ پیچ(۲۹۴, ۸۰)

بسیج بودن (bəsiç budən) - səfərbər olmaq

سوی روم ازین پیش بودم بسیج   عنان مرا دادازآن چرخ پیچ(۲۸۳, ۲۳)

بسیج داشتن (bəsiç daştən) - yığışılmaq, getməyə hazırlaşmaq

بدوگفت روزی که دارم بسیج   گرم پیش ناردفلک پای پیچ((۶۴, ۶۴)

بسیج داشتن (bəsiç daştən) - başa çatdırmaq

که چون دارم این داوری رابسیج   چگونه دهم چرخ را چرخ پیچ(۳۶۱, ۲۵)

بسیج کردن (bəsiç kərdən) - hazırlamaq, səfərbər etmək

کنم تا زیم شکرایزد بسیج   کزین به ندارد خردمند هیچ(۵۴،۳۵۸)

بسیج برآراستن (bəsiç bər arastən) - hazırlaşmaq, səfərbər olmaq

برآراست برجنگ زنگی بسیج   بزنگی کش نیزه رادادپیچ(۹۶, ۱۸۸)

بسیج زمین بوس کردن (bəsiç-e zəminbus kərdən) - təzim etmək

نمایدکه ترتیبها نو کنند   بسیج زمین بوس خسرو کنند(۳۹۳, ۱۵)

بسیج شدن کردن (bəsiç şodən kərdən) - səfərbər olmaq

بسیچید وپیرایهء جنگ خواست   بسیچ شدن کردبرجنگ راست(۴۲۳, ۱۷۱)

بسیچندگی (bəsiçəndegi) - məqsəd, meyl

چوسرخ اژدهائی بپیچیدگی   همه برهلاکش بسیچندگی(۴۲۶, ۲۱۱)

بسیچنده (bəsiçənde) - hazırlayan

چوشدهفته وکارشدساخته   بسیچنده ازکارپرداخته(۳۳۴, ۲۶)

بسیچیدن (bəsiçidən) - hazırlaşmaq, səfərbər olmaq

بسیچیدوپیرایهء جنگ خواست   بسیچ شدن کردبرجنگ راست(۴۲۳, ۱۷۱)

بشادی (beşadi) - şad, sevincək, şadlıqla

رخ آراسته دستهادرنگار   بشادی دویدندی ازهرکنار(۲۰۸, ۲۳)

بشارت زنان (bəşarətzənan) - təbil çalaraq

بهرشهری ازشادی فتح شاه   بشارت زنان برگرفتندراه(۳۹۲, ۱۵۲)

بشرطیکه (beşərti ke) - bu şərtlə ki, …

ولیکن بشریکه بر دسترنج   بمابرگشاده کنی قفل گنج(۱۷۴, ۱۱۰)

بشفقت (beşəfqət) - şəfqətlə

سیم دل بشفقت برآراستن   ستم دیده رادادل خواستن(۵۰, ۶۸)

بشکرانه (beşokrane) - şükr edərək

بشکرانه رایت برافراختند   بهرخانهء خرمی ساختند(۳۹۲, ۱۵۳)

بشیری (beşiri) - şir kimi

ازاین گربه گون خاک تا چندچند   بشیری توان کردنش گرگ بند(۱۴۲, ۷۷)

بشیرینزبان (beşirinzəban) - şirin dillə

سخن رادگرگونه بنیاد کرد   بشیرینزبان شاه را یادکرد(۱۵۲, ۱۳۳)

بصدچرخ پیچ (be səd çərxpiç) - yüz dolanan çarxla

برآمد آنسان که ناسودهیچ   بدان چرخ پیچان بصدچرخ پیچ(۳۰۴, ۶۲)

بصدمهر (besəd mehr) - yüz məhəbbətlə, yüz cür

کمر بنددوچرب دستی کند   بصد مهرمهمان پرستی کند(۳۰۳, ۵۱)

بصر (bəsər) - məharət, bəsirət

برآن رفت فتوی دران داوری   که هست از بصرهردورا یاوری(۳۷۸, ۴۳)

بصر (bəsər) - bəbək

بخوناب پرورده ء چون جگر   سر از دیده برکردهء چون بصر(۲۲۳, ۱۲۳)

بصر (bəsər) - göz

خرد راتو روشن بصرکردهء   چراغ هدایت توبرکردهء (۳, ۶)

بصندوق (besənduq) - sandıqla, ölçü vahidi

برون از طبقهای پرزرخشک   بصندوق عنبربخروارمشک(۱۱۶, ۵۵)

بصورت (besurət) - üzdə, görkəmcə

زویرانه جایست ووحشی نهاد   بصورت چومردم نه مردم نژاد(۴۳۳, ۳۰۹)

بصیدافکنی (beseydəfkəni) - ov edə-edə

دو هفته کم وبیش در کوه ودشت   بصیدافکنی راه درنوشت(۲۴۸, ۱۰۳)

بضاعت (bəzaət) - ehtiyat, sərvət

زمین گربضاعت برون آورد   همه خاک درزیرخون آورد(۱۴۲, ۸۱)

بط (bət) - ördək

اگرپای بط برسرآرد چنار   بروسینهء بط زند زیرزار(۲۷۹, ۵۲)

بعبرت (beebrət) - ibrətlə, diqqətlə

ملک درسراپای آن جانور   بعبرت بسی دیدو جنباندسر(۴۵۹, ۵۳)

بعذرآوری (beozravəri) - üzrxahlıqla

بزرگان لشگربعذرآوری   پشیمان شدند ازچنان داوری(۲۹۶, ۱۱۶)

بعنبرخری (beənbərxəri) - ənbər alma

بعنبرخری نرگس خوابناک   چوکافورترسربرون زدزخاک(۱۱۳, ۹)

بعینه (beeyne) - eynilə, olduğu kimi

بعینه بهر سو که برداشتند   نمایش یکی بود بگذاشتند(۱۲۸, ۲۴)

بغداد (bəğdad) - Bağdad

چو پرداخت آن نغزبنیاد را   که مانند شدمصروبغدادرا(۱۱۵, ۴۰)

بغل (bəğəl) - əl-qol

بغل برگشادن (bəğəl bər qoşadən) - əl-qol açmaq

بران روسی افکند مرکب چوباد   بتیغ آزمائی بغل برگشاد(۴۲۸, ۲۲۸)

بغم (beqəm) - qəmli, qəmgin

چنین داد پاسخ که عمر اینقدر   بغم بردنش چون توانم بسر(۲۶۵, ۲۳۲)

بفارغ دلی (befareğdeli) - rahat ürəklə, qayğısız

بفارغ دلی چون برآسودشاه   سوی فوریان زد دربارگاه(۳۳۹, ۹۲)

بفرخندگی (befərxondegi) - xeyirliklə, xoşbəxtliklə

بفرخندگی فال زن ماه وسال   که فرخ بودفال فرخ بفال(۱۲۶, ۱۳۰)

بفرسنگ (befərsəng) - neçə fərsəng

زلشگرکه عرضش بفرسنگ بود   بیابان بنخجیربرتنگ بود(۳۹۰, ۱۲۸)

بفرسنگها (befərsəngha) - fərsənglərlə

زشادی دومنزل برابردوید   بفرسنگها فرش دیباکشید(۳۰۱, ۱۷)

بفرخنده رای (befərxonderəy) - ağılla, tədbirlə

چوپرسیدی ازمابفرخنده رای بگوئیم چون بخت شدرهنمای(۱۲۳, ۸۵)

بفرمانبری (befərmanbəri) - itaətkarlıqla

بفرمانبری شاهرا سجده برد پذیرفتهارابقاصد سپرد(۳۳۴, ۲۷)

بفرمانپذیری (befərmanpəziri) - itaətkarlıqda, əmrə tabe

بهرآرزوکاوری درقیاس بفرمانپذیری پذیرم سپاس(۳۶۰, ۸۸)

بفرهنگ ورای (be-fərhəng-o-rəy) - ağıllı, bilikli, düşüncəli

گزین کردمردی بفرهنگ ورای که آیین آنخدمت آردبجای(۱۱۶, ۵۲)

بفرهنگ و هوش (befərhəng-o-huş) - ağıllı, hikmətlə

نگارین رخش رابنازوبنوش نوآیین دلش را بفرهنگ وهوش(۲۳۹, ۸۸)

بفیروزبختی (befiruzbəxti) - uğurla, xoşbəxtliklə

همه فال خسرودرآن پیش تخت بفیروزبختی آوردبخت(۳۰۶, ۸۱)

بفیروزرایی (befiruzrəi) - qələbə əzmilə

بفیروزرایی شه نیکبخت بتخت رونده برآمدزتخت(۳۰۰, ۹)

بفیروزی (befiruzi) - uğurla

درآن جام فیروزه ریزند می بفیروزی آرند نزدیک وی(۳۰۴, ۵۵)

بقا (bəqa) - daimi, ölməz

قوی باد درملک بازوی تو بقابادنقد ترازوی تو(۲۹۷, ۱۱۸)

بقای ابد (bəqa-ye əbəd) - daimi həyat

بخورد آب حیوان بفرخندگی بقای ابدیافت درزندگی(۴۸۶, ۴۸)

بقعه (boqe) - yer, məkan

برآن بقعه کوبارکی تاخته زمین گنج قارون برانداخته(۴۷, ۲۸)

بقم (bəqəm) - qırmızı və xüsusi ağac növü ki, ondan qırmızı rəng hazırlayırlar

زروسی درآمد سواری چوپیل رخی چون بقم چشمهایی چونیل(۴۱۸, ۹۹)

بکام (bekam) - məqsədincə, arzusunca, kamı ilə

شبی چندمی خوردباوبکام چوشدنوبت کامرانی تمام(۴۶۰, ۷۲)

بکر (bəkr) - bakirə

ضمیرم نه زن بلکه آتش زنست که مریم صفت بکرآبستنست(۳۶, ۸۹)

بکرپوشیده روی (bəkr-e puşideruy) - şərab

بیا ساقی آن بکرپوشیده روی بمن ده گرش هست پروای شوی(۴۰۳, ۱)

بکرآزمایی (bəkrazmai) - yeni söz demə, bakirə söz demə

چونیروی بکرآزمائیت هست بهربیوه خودرا میالای دست(۴۱, ۱۴)

بکردار (be kerdar-e…) - kimi

یکی نامهء نغزپیکرنوشت بنغزی بکردارباغ بهشت(۱۵۴, ۱۵۸)

بکین تاخته (be-kintaxte) - müharibəyə girmiş

نه دشمن نهنگی بکین تاخته زخشم خداصورتی ساخته(۴۴۶, ۵۰۶)

بگاه (beqah) - vaxtında

چوصبح سعادت برآمدبگاه شدم زنده چون بادصبحگاه(۲۱, ۲۳)

بگداخته (beqodaxte) - əridilib saflaşdırılmış

یکی خرمن از سیم بگداخته یکی خانه کافورناساخته(۱۱۶, ۵۶)

بگردنکشی (begərdənkeşi) - təkəbbürlə

بگردنکشی برمیاور نفس بشمشیربامن سخن گوی وبس(۱۳۲, ۵۰)

بگرگی (beqorgi) - vəhşicəsinə

بگرگی زگرگان توانیم رست که برجهل جزجهل نارد شکست(۹۱, ۱۰۶)

بگرمی (begərmi) - çox isti

چراغ اربگرمی نیفروختی نه خود رانه پروانه راسوختی(۱۵۳, ۱۴۶)

بگوری خوردن (beguri xordən) - şadlıqla yemək

خوریم آنچه مارابگوری خورند بریم آنچه ازمابه غارت برند(۴۶۳, ۱۹)

بگوهر (beqouhər) - xaraktercə

شکفته گلی خورداوخاربن بدیدارتازه بگوهرکهن(۲۷۸, ۴۶)

بگوهر (beqouhər) - əsilcə

زنی ازبسی مرده چالاک تر بگوهرزدریا بسی پاک تر(۲۵۱, ۳۸)

بگوهر (beqouhər) - parlaq

حمایل یکی تیغ هندی چوآب بگوهرترازخنجرآفتاب(۱۰۷, ۱۲)

بگیسوکمند (beqisukəmənd) - kəmənd saçlı

بدیدن همایون ببالا بلند بابروکمانکش بگیسوکمند(۶۶, ۴۰)

بلا (bəla) - bəla

بلائی که باشم درو ناصبور زمن دوردارای زبیدادور(۹, ۸۵)

بلا برسرخودفرودآوردن (bəla bər sər-e xod forud avərdən) - başını bəlaya salmaq

بلا برسرخودفرودآورند که بایادمستان سرودآورند(۳۵۰, ۲۴)

بلاد (belad) - şəhərlər, vilayətlər

جهان رابفرمان چندین بلاد ستون درتست ذات العماد(۵۱, ۲)

بلارک (bəlarək) - qısa hind qılıncı

بلارک بگاورسه نقره گون زنقره برآورده گاورس خون(۴۱۳, ۳۳)

بلارک (bəlarək) - qılınc üstünə çəkilən zəhərli cövhər

نهیب بلارک بپر های مور زبال عقابان تهی کرده زور(۴۵۳, ۲۰)

بلال (belal) - müəzzin(ocaqçıya işarədir)

بلالی برآورده آواز خوش صلا داده درروم وخوددرحبش(۲۷۷, ۳۵)

بلبل (bolbol) - bülbül

چوبادخزانی درآیدبباغ زمانه دهدجای بلبل بزاغ(۲۶, ۲۴)

بلبل انجمن شدن (bolbol-e əncomən şodən) - məclisin bülbülü olmaq, oxumaq, səslənmək

شده بلبله بلبل انجمن چوکبک دری قهقهه دردهن(۲۷۶, ۲۱)

بلبله (bolbole) - kuzə

شده بلبله بلبل انجمن چوکبک دری قهقهه دردهن(۲۷۶, ۲۱)

بلخ (bəlx) - Bəlx

زحدنشابورتاخاک بلخ کنندش بصفرای ما کام تلخ(۳۱۹, ۳۳)

بلغار (bolğar) - Bolqar

زبلغاربگذرکه ازکاراوست بناگاه اصلش بن غاراوست(۵۶, ۵۰)

بلکه (bəlke) - bəlkə, əksinə, daha doğrusu

قوی رای وروشندل ونغزگوی فرشته منش بلکه فرزانه خوی(۲۵۰, ۲۵)

بلند (boland) - hündür, uca

حصارفلک برکشیدی بلند دروکردی اندیشه راشهربند(۵, ۲۲)

بلند (boland) - ağıllı, parlaq

حسابی که فرمودرای بلند کس ازپیش بینی نبیند گزند(۲۳۶, ۴۰)

بلندآمدن (bolənd amədən) - xoş gəlmək

سیاه راجوابی چنان ارجمند بلندآمد ازشهریاربلند(۱۳۸, ۲۲)

بلند شدن (bolənd şodən) - ucalmaq

عراق دلفروزباد ارجمند که آوازهء فضل ازوشدبلند(۴۱, ۲۵)

بلند گردیدن (bolənd gərdidən) - yüksəlmək

سری کزتوگرددبلندی گرای بیفکندن کس نیفتدزپای(۵, ۲۸)

بلند گشتن (bolənd gəştən) - ucalmaq

که چندانکه اندیشه گرددبلند سرخودبرون ناوردزین کمند(۴, ۱۹)

بلندآفتاب (boləndaftab) - günəş

بشهرشماگربلندآفتاب زمشرق کندسوی مغرب شتاب(۳۴۹, ۱۴)

بلندافسر (boləndəfsər) - yüksək tac sahibi

که باشدزبونی خراجی سری که همسربودبابلندافسری(۱۴۹, ۹۰)

بلندان (boləndan) - böyüklər

همان دولتی کارجمندی گرفت زرای بلندان بلندی گرفت(۷۲, ۳۹)

بلندی (boləndi) - ucalıq, yüksəklik

بمی روشنائی بودجام را بلندی بشه تخت بدرام را(۳۰۷, ۹۵)

بلندی دادن (boləndi dadən) - yüksəltmək, ucaltmaq

گهت چون فرشته بلندی دهد   گهت باددان دستبندی دهد(۱۸۹, ۲۰۸)

بلندی گرفتن (bolәndi gereftәn) - böyümәk, yüksәlmәk

همان دولتی کارجمندی گرفت   زرای بلندان بلندی گرفت(۷۲, ۳۹)

بلندی نمودن (bolәndi nomudәn) - әzәmәtli olmaq, әyilmәmәk, alçalmamaq

بلندی نمودن درافکندگی   فراهم شدن درپراکندگی(۲۴۰, ۴)

بلندی در آوردن (bolәndi dәr avәrdәn) - ucaltmaq

جهان رابرافروزداز رنگ خویش   بلندی درآردباورنگ خویش(۳۹۳, ۱۳)

بلندی گرای گشتن (bolәndigeray gәştәn) - ucalmaq

سری کزتوگرددبلندی گرای   بافکندن کس نیفتد زپای(۵, ۲۸)

بلندی (bolәndi) - yuxarıya mәxsus, yüksәk

پناه بلندی وپستی توئی   همه نیستندآنچه هستی توئی(۳, ۲)

بلندی ده (bolәndideh) - Allah, yüksәklik verәn

بلندی ده آسمان بلند   گشاینده‌ء دیده‌ء هوشمند(۱۶۰, ۲)

بلور (bollur) - billur

طبقهای بلوروخوانهای لعل   ظرایف کشانرابفرسودنعل(۱۹۳, ۲۲)

بلورین (bollurin) - billur(sif.)

بلورین تن وقاقمی پشت او   بشکل دم قاقم انگشت او(۳۸۷, ۸۹)

بلی (bәli) - bәli, tәsdiq bildirәn әdat

بلی کارتوبنده پروردنست   مراکاربابندگی کردنست(۸, ۷۹)

بلیناس (bolinas) - Bolinas

ازآن جمله درحضرت شهریار   بلیناس فرزانه بوداختیار(۲۸۶, ۶۰)

بلیناس جادو (bolinascadu) - Bolinas cadusu

برآموخت زوجادوئیهاتمام   بلیناس جادوش ازآن گشت نام(۲۱۴, ۱۱۶)

بمردی (bemәrdi) - mәrdliklә

تومردی ومن مردوقت نبرد   بمردی پدیدآیدازمردمرد(۱۶۳, ۴۰)

بمن (bemәn) - batman-batman, batmanla

بجومیستاندزدهقان پیر   بمن میفرستد بدیوان میر(۸۳, ۷)

بمونی (bemui) - çәtinliklә

بمونی تن شاه رست ازگزند   بزدتیغ وبدخواه راسرفکند(۱۷۲, ۸۱)

بمهر (bemehr) - mәhәbbәtlә

منه دل برین دلفریبان بمهر   که بامهربانان نسازد سپهر(۳۰۹, ۸)

بمهرخداپیکری درنورد (bemehr-e xoda peykәri dәr nәvәrd) - Allahın mәhәbbәti ilә müharibәyә girmiş

که ای تازه گلبرگ نادیده گرد   بمهر خداپیکری درنورد(۴۴۸, ۵۲۶)

بن (bon) - son, axır

همه گنج داراز نوتاکهن   که آنرا نه سربود پیدا نه بن(۱۹۲, ۱۸)

بنا (bena) - bina, ev

بنا براساسی نهادم نخست   که دیوارآن خانه باشد درست(۵۴, ۱۳)

بنا (bena) - tikinti(hәsar)

ببردع فرستادشان بی گزند   که تابرکشندآن بنارابلند(۴۶۱, ۷۵)

بنا (bena) - bünövrә

همه چیزرااصل بایدنخست   که باشدخلل دربناهای سست(۳۵۹, ۷۰)

بنا کردن (bena kәrdәn) - әsasını qoymaq

بناکردن نیکی ازمن بود   بدی رابدایت زدشمن بود(۲۲۹, ۵۱)

بناکردن (bena kәrdәn) - tikmәk, yaratmaq

بهرگردشی گردپرگاردهر   بناکردچندین گرانمایه شهر(۵۶, ۴۵

بنا کندن (bena kәndәn) - dağıtmaq

برآتشگهی کوگذرداشتی   بنا کندی آن گنج برداشتی(۲۰۷, ۱۹)

بناچار (benaçar) - mәcburәn, çarәsiz

ولیکن نبودش دربازگشت   بناچاربامرگ دمسازگشت(۴۲۴, ۱۷۷)

بناز (benaz) - nazla

شهی رابدین تخت باشدنیاز که برتخت مینونخسبدبناز(۳۰۶, ۹۷)

بنازوبنوش (benaz-o-benuş) - naz-ü-nemətlə

نگارین رخش رابنازوبنوش نوآیین دلش رابفرهنگ وهوش(۲۳۹, ۸۸)

بناموس (benamus) - namusla

بناموس شایدجهان داشتن وزانجاست رایت برافراشتن(۱۴۶, ۴۷)

بناگاه (benaqah) - tikildiyi yer

زبلغاربگذرکه ازکاراوست بناگاه اصلش بن غاراوست(۵۶, ۵۰)

بناگوش (benaquş) - qulaq

سمن راتماشادرآغوش او تماشاگه گل بناگوش او(۴۴۵, ۴۷۴)

بربناگوش زدن (bər benaquş zədən) - qulaqburması vermək

دگرباره چون درجگرگوش زد قضارا قدربربناگوش زد(۴۱۸, ۹۸)

بنام (benam) - adlı

دوالی بنام آن سواردلیر برآورد دوال ازتن تندشیر(۲۴۵, ۶۹)

بند (bənd) - əsarət

زبندجهان دادخودرا خلاص بمعشوقی عرشیان گشت خاص(۱۵, ۶)

بند کردن (bənd kərdən) - əsir etmək

پیاده روان گردپیل بلند بهرگوشهء کرده صدپیل بند(۹۴, ۱۵۴)

ببندآوردن (be-bənd avərdən) - tora salmaq

پناهنده راسرنیارد ببند ززنهاریان دوردارگزند(۳۶۹, ۱۸۴)

ببندآوردن (be-bənd avərdən) - ələ gətirmək

سرولفچشان راکه آردببند خوردچون سرولفچه گوسفند(۹۲, ۱۲۸)

ببند درآمدن (be-bənd dər amədən) - əsir alınmaq

بنوعی دلم گشت فیروزمند کزان گونه دیوی درآمدببند(۴۴۷, ۵۰۹)

ببند درآوردن (be-bənd dər avərdən) - tora salmaq, əsir etmək

چویاری کندباتوبخت بلند چنین فتنه راصد درآری ببند(۴۴۰, ۴۰۱)

زبندرها کردن (ze bənd reha kərdən) - əsarətdən buraxmaq

کشندش بزنجیرچواژدها نیارند کردن زبندش رها(۴۳۵, ۳۴۰)

بند کار(کسی)بودن (bənd-e kar-e(kəsi) budən) - birinin ixtiyarında olmaq

چه دولت که دربندکارتونیست چه مقصود کان درکنارتونیست(۴۹, ۵۵)

بند (bənd) - düyün, bənd

بدان تاحق ازباطل آرم پدید زمن بندهرقفل یابدکلید(۲۳۰, ۶۰)

بند زدن (bənd zədən) - bağlamaq

درخانه راچون سپهربلند زدم برجهان قفل وبه خلق بند(۳۵, ۶۸)

بندازدهان بازکردن (bənd əz dəhan baz kərdən) - ağzından qıfılı açmaq (hürütmək)

یکی بانگ زدروبه چاره ساز که بندازدهان سگان کردباز(۴۱۰, ۹۴)

بندازکام بگشادن (bənd əz kam beqoşadən) - danışmaq

به بیغاره گفتا بیاور پیام پیام آورازبندبگشادکام(۱۳۵, ۸۵)

بندازلب گشادن (bənd əz ləb qoşadən) - danışmaq

دگرباره نوشابهء هوشمند زنوشین لب خویش بگشاد بند(۲۵۹, ۱۵۰)

ازدردرج گوهربندگشادن (əz dər-e dorc-e qouhər bənd qoşadən) – danışmaq

دگرباره درخواست کان هوشمند دردرج گوهرگشایدزبند(۲۰۱, ۱۴۳)

بند (bənd) - bağ, bənd, sarğı, zəncir

زرازبهرمقصودزیوربود چوبندش کنی بندی اززربود(۲۸۲, ۶)

بند (bənd) - kandal

زبندزرش پایه برترنهند بتارک برش تاج گوهر نهند(۳۷۰, ۲۳۱)

بند (bənd) - maneə

همان چاره دیدآن خردمندشاه که برداردآن بنداز آن بندگاه(۲۹۰, ۳۵)

بند بستن (bənd bəstən) - hörmək

همان بندیاجوج ازوشدبلند که بست آنچنان کوه تا کوه بند(۵۷, ۵۱)

بندها را کلیدآوردن (bəndha-ra kelid avərdən) - çətinliklərin öhdəsindən gəlmək

شکیب آوردبندهارا کلید شکیبنده راکس پشیمان ندید(۱۵۳, ۱۴۸)

بند (bənd) - sirr

چودخترچنان دیدکان هوشمند زنیرنگ آن سحربگشاد بند(۲۱۳, ۹۶)

بند گشادن (bənd qoşadən) - sirr açmaq

چودخترچنان دیدکان هوشمند زنیرنگ آن سحربگشادبند(۲۱۳, ۹۶)

بندگاه (bəndqah) - yer, yol

همان چاره دیدآن خردمند شاه که برداردآن بندازآن بندگاه(۲۹۰, ۳۵)

بندگی (bəndegi) - qulluq, bəndəlik, itaətkarlıq

بلی کارتوبنده پروردنست مرا کاربابندگی کردنست(۸, ۷۹)

بندگی ساختن (bəndəgi saxtən) - itaətkarlıq göstərmək

کجا مرکب شه کندتاختن زمابندگان بندگی ساختن(۳۸۰, ۶۸)

بندگی کردن (bəndegi kərdən) - qulluq etmək, itaətkarlıq etmək

بلی کارتوبنده پروردنست مرا کاربابندگی کردنست(۸, ۷۹)

بنده (bənde) - qul

بلی کارتو بنده پروردنست مرا کاربابندگی کردنست(۸, ۷۹)

بنده بودن (bənde budən) - qul olmaq

عروسی چنین شاه رابنده باد برآن فحل آفاق فرخنده باد(۵۲, ۲۱)

بنده کردن (bənde kərdən) - qul etmək, əsir etmək

چوعیسی بسی مرده رازنده کرد بخلقی چنین خلق رابنده کرد(۴۸, ۳۵)

بنده فرمان شدن (bəndefərman şodən) - itaətkar olmaq

بران رسم وراه آفرین خوان شدند جهانجوی را بنده فرمان شدند(۱۹۶, ۶۸)

بنده (bənde) - qul(Keyd özünü nəzərdə tutur)

گراونازش آردمن آرم نیاز مگرگردداز بنده خشنودباز(۳۲۹, ۶۰)

بنده (bənde) - qul(Xaqan özünü nəzərdə tutur)

برآنم که گربنده راشهریار شناسد نیایش نیایدبکار(۳۶۵, ۱۵۸)

بنده (bənde) - adam, şəxs

نبخشودهرگزخداوندهش برآن بنده کوشدخداوندکش(۱۹۶, ۶۶)

بندی (bəndi) - əsir

دگر بندیان زبیدادوبند بخلعت برآراست کردارجمند(۴۶۰, ۶۶)

بن غار (bon-e ğar) - yer adı, Bolqar

زبلغاربگذرکه از کاراوست بناگاه اصلش بن غاراوست(۵۶, ۵۰)

بنفش (bənəfş) - bənövşə rəngli

نگهبان این مارپیکردرفش زراندوبربرنیان بنفش(۱۰۰, ۲۳۴)

بنفش گشتن (bənəfş gəştən) - bənövşəyi rəng almaq

زبس پرنیانهای زرین درفش هوا گشته گلگون وصحرابنفش(۲۷۱, ۲۹۹)

بنفشه (bənəfşe) - bənövşə

چو سروی که پیدا کنددر چمن زگیسوبنفشه زعارض سمن(۶۷, ۴۱)

بنفشه (bənəfşe) - saç, hörük

رخش بربنفشه گل انداخته بنفشه نگهبان گل ساخته(۳۸۷, ۸۵)

بنگاه (bonqah) - koma, ev

بدرویش ده آنچه داری نخست که بنگاه درویش راکس نجست(۴۶۳, ۲۲)

بنگاه (bonqah) - mənəvi xəzinə

ببازی نبیماید این راه را نگهدارداز دزد بنگاه را(۱۳۷, ۵)

بنگاه (bonqah) - qoşun

بنگاه راندن (bonqah randən) - qoşun yeritmək

چوملک عجم رام شدشاه را بملک عرب راندبنگاه را(۲۴۳, ۳۶)

بنگه (bongəh) - بنگاه sözünün qısa forması, ambar, xəzinə

متاعی که دربنگه خویش داشت بیاوردویک یک فراپیش داشت(۱۳۵, ۸۶)

بن ناپدید (bonnapədid) - dibi görünməyən, çoxlu

درآن گوهرین گنج بن ناپدید بدی خایهء زرخدای آفرید(۱۳۲, ۴۳)

بنوبت (benoubət) - növbə ilə

طلایه برون شدبره داشتن   یتاقی بنوبت نگهداشتن(۸۷, ۵۴)

بنور (benur) - işıqlı

همان ملک رادادی از فتنه دور   که مه نایب مهر باشدبنور(۲۳۵, ۳۲)

بنوعی (benoʼi) - yenə

بنوعی زپیچش نگشتم رها   که ناکشته دیدم هنوزاژدها(۴۴۷, ۵۰۸)

بنه (bonəh) - yük

بنه بستن (bonəh bəstən) - tədarük etmək

بنه بست ازین کوی هفتاد راه   بهفتم فلک برزده بارگاه(۱۵, ۷)

بنه (bonəh) - əsas, əzəl

ازبنه (əz bonəh) - əvvəldən, əzəldən

جهانرا نبود ازبنه هیچ ساز   بفرمان اونقش بست این طراز(۳۴۹, ۶)

بنه سوی رخت برادرکشیدن (bonəh su-ye rəxt-e bəradər kəşidən) – ölmək

ززخم دوالی دوالی چشید   بنه سوی رخت برادر کشید(۴۲۴, ۱۸۴)

بنیاد (bonyad) - əsas, mənbə

بخسبد شبانروزی ازبیخودی   که خوابست بنیادنابخردی(۴۳۵, ۳۲۹)

بنیاد (bonyad) - ev, bina

بشکرانه دولت تندرست   برآن پشته بنیادی افکند چست(۳۲۳, ۸۶)

بنیاد (bonyad) - güc

کسی کانچنان دید بنیاد او   تهی کرد پهلوزپولاد او(۱۰۳, ۲۷۲)

بنیاد (bonyad) - əsas, bünövrə

چوپرداخت آن نغزبنیاد را   که مانند شدمصروبغداد را(۱۱۵, ۴۰)

بنیاد کردن (bonyad kərdən) - əsasını qoymaq

جزاین نیز بسیار بنیاد کرد   کزین بیش نتوان ازویادکرد(۵۷, ۵۲)

بنیادسنج (bonyadsənc) - dərindüşünülmüş, ağıllı

چه زیرک شدآن مردبنیادسنج   که ویرانه راساخت باروی گنج(۴۶۴, ۲۴)

بنیرنگها (beneyrəngha) - ustalıqlarla, fəndlərlə

بچوب ولگد راه راکوفتند   بنیرنگهابرف راروفتند(۳۱۴, ۷۵)

بنیک (benik) - yaxşılıqla

بنیک وبد ازرازهای نهفت   همان بود درنامه کارندگفت(۳۲۰, ۴۵)

بنیک اختری (benikəxtəri) - xoşbəxtliklə, xoşbəxt tale ilə

سبب چیست کامشب درین کنج غار   بنیک اختری رنجه شدشهریار(۲۹۴, ۸۳)

بنیکی (beniki) - yaxşılıqla

بخوبی نهدرسم وبنیادها   زدولت بنیکی کندیادها(۱۲۷, ۴)

بوالحکیمان (bul-həkiman) - ابوالحکیمان sözünün qısa forması, həkimlər atası

ازآن بوالفضلان گستاخ گوی   وزان بوالحکیمان دیوانه خوی(۲۳۱, ۷۶)

بوالفضولان (bul-fozulan) - ابوالفضولان sözunun qısa forması, alimlər atası

ازآن بوالفضولان گستاخ گوی   وزان بوالحکیمان دیوانه خوی(۲۳۱, ۷۶)

بو(ی) (bu(y)) - iy

لب غنچه راکایدش بوی شیر   زکام گل سرخ دردم عبیر(۶۰, ۶)

بود (bud) - varlıq

چه خواهی زمن باچنین بود سست   همان گیرنابوده بودم نخست(۱۲, ۳۷)

بود (bud) - var idi

چنین آمدم ازهوشیاران روم   که زاهدزنی بودازآن مرزوبوم(۶۵, ۱۸)

بود (bud) - idi

پذیرا سخن بودشدجای گیر   سخن کزدل آیدبودلپذیر(۹۲, ۳۶)

بود (bovəd) - IIIş. t. xəbər şəkilçisi

نصیحت گری باخداوندزور   بودتخمی افکنده درآب شور(۱۵۲, ۱۳۱)

بودن (budən) - mövcud olmaq

نبودآفرینش توبودی خدای   نباشد همین هم توباشی بجای(۴, ۲۰)

بودن (budən) - malik olmaq

زشاهان گیتی درین غارژرف　　کرابودچون من حریفی شگرف(۳۳, ۴۹)

بودن (budən) - yaşamaq, sağ olmaq

وگرنه بایزد که تابوده ام　　بمی دامن لب نیالوده ام(۳۰, ۷۱)

بودن (budən) - rəftar etmək, özünü aparmaq

زمن آنچه برنایدت درمخواه　　چنان باش بامن که باشاه شاه(۱۳۳, ۶۴)

بودن (budən) - uzaq keçmişi əmələ gətirmək üçün işlənir

خبردادش ازهرچه درپرده بود　　کسی کم چنان طفل پرورده بود(۷۰, ۲۰)

بودنی (budəni) - olacaq(iş, şey, hadisə)

تواناودانابهربودنی　　گنه بخش بسیاربخشودنی(۱۵۵, ۴)

بور (bur) - bur at, qəhvəyi rəngli at

لحیفی برافکنده برپشت بور　　درآمد بزین آن تن پیل زور(۹۷, ۱۹۳)

بوربیجاده رنگ (bur-e bicade rəng) - cunəş

دگر روزکین بوربیجاده رنگ　　زپهلوی شبدیزبگشادتنگ(۳۹۸, ۱۰)

بوستان (bustan) - güllük, bustan

هوامعتدل بوستان دلکش است　　هوای دل دوستان زان خوشست(۶۱, ۱۶)

بوستان گشتن (bustan gəştən) - gülüstana dönmək

زغزنین درآمدبهندوستان　　ره از موکبش گشته چون بوستان(۳۲۷, ۲۵)

بوسه (buse) - öpüş

ستدماه وبوسیدوبرلب نهاد　　ببوسه ستدجام وبابوسه داد(۴۵۰, ۵۵۶)

بوسه دادن (buse dadən) - öpmək

چواز دیدن روی خودگشت شاد　　یکی بوسه برپشت آیینه داد(۱۲۸, ۲۹)

بوسه زدن (buse zədən) - öpmək

بگریم برآن تخت بدرام او　　زنم بوسهء برلب جام او(۳۰۳, ۴۴)

خاک بوسه دادن (xak buse dadən) - yeri öpmək, baş əymək

پری زادگان بوسه دادند خاک　　پری وارهم شادوهم شرمناک(۲۷۳, ۳۳۶)

بوسیدن (busidən) - öpmək

جوابی نوشت آنچنان دلپسند　　که بوسیددستش سپهر بلند(۱۵۹, ۶۹)

بوطلب (bu taleb) - ابوطالب sözünün qısa forması, Əbu Talib

گهی باچنان گوهرخانه خیز　　چوبوطالبی راکنی سنگ ریز(۶, ۳۷)

بوق (buğ) - truba

جهان درجهان لشگرآراسته　　زبوق و دهل بانگ برخاسته(۳۷۰, ۲۴۳)

بوم (bum) - yer, ölkə, torpaq

بهرمرزوبوم کوراند رخش　　ازآبادی آن بوم رادادبخش(۵۸, ۷۴)

بوم (bum) - bayquş

خرابی درآوردزنگی بروم　　زهربوم افغان برآوردبوم(۸۸, ۶۶)

بوی (buy) - ətir

بوی دادن (buy dadən) - ətir saçmaq

ببستان گلی راست گردن دراز　　که بویی ورنگی دهددلنواز(۱۶۲, ۳۵)

بوی خوش سوختن (bu-ye xoş suxtən) - xoş ətir yandırmaq

بفرمود شاه آتشی افروختن　　برسم مغان بوی خوش سوختن(۲۷۴, ۳۴۳)

بوی راحت (bu-ye rahət) - rahatlıq ətri

مگربوی راحت بجانم دهد　　زمحنت زمانی امانم دهد(۲۴۰, ۲)

بوی رنگ (bu-ye rəng) - tamah, ümid

دگرآنکه ناسیری آیدبجنگ　　دودستی زندتیغ بربوی رنگ(۲۸۵, ۵۷)

بوی خوش مشک پنهان نماند (bu-ye xoş-e moşk penhan nəmanəd) –
yabanı çuvalda gizlətmək olmaz

برین مشک خاشاک نتوان فشاند　　که بوی حوش مشک پنهان نماند(۱۶۲،۳۳)

بوی افزار (buyəfzar) - ədviyyə

کباب تروبوی افزارخشک　　اباهای پرورده بابوی مشک(۲۷۹, ۵۸)

به (be) - yönlük halı bildirən önqoşma

بهرچ آفریدی وبستی طراز　　نیازت نه ای ازهمه بی نیاز(۴, ۱۷)

به (be) - yerlik halı bildirir

جهانی بدین خوبی آراستی   برون زانکه یاری گری خواستی(۳, ۱۲)

به (be) - çıxışlıq halı bildirir

کرا زهره‌ء آنکه ازبیم تو   گشایدزبان جزبتسلیم تو(۶, ۳۸)

به (be) - tərəfindən

نه آن می که آمدبمذهب حرام   میی کاصل مذهب بدوشدتمام(۶۰, ۲)

به (be) - da, də(müddət bildirir)

بیک ماه کم بیش باواوبساز   که بیگانه اینجانماند دراز(۳۶۲, ۱۱۵)

به (be) - and bildirir

بنام ایزدآراسته پیکری   زهرگوهرآراسته گوهری(۱۹۱, ۷)

به (be) - haqqında

چوازمرغ وماهی تهی کردجای   بنوشابه‌ء بردع آورد رای(۲۴۸, ۱۰۴)

به (be) - la, lə(ölçü bildirir)

بهروادیی کوعنان تافته   درمنه بدامن درم یافته(۴۸, ۴۵)

به (be) - da, də (ölçü bildirir)

یکی سلسله بسته برپای او   دراز وقوی هم ببالای او(۴۳۲, ۲۸۶)

به (be) - qədər

اساسی که درآسمان وزمیست   باندازه‌ء فکرت آدمیست(۱۱, ۱۷)

به (be) - da, də (vaxt, zaman bildirir)

زبان کوبگرمی صبوری کند   زدوری کن خویش دوری کند(۱۳۱, ۳۷)

به (be) - əsasən, uyğun

بقدربسندش یساری بود   کندکاری ارمردکاری بود(۶۹, ۴)

به (be) - vasitəsilə

چولشگرزبون شد درین تاختن   بخودبایداین رزم راساختن(۱۰۳, ۲۶۹)

به (be) - üçün

بکشتن تو دادی تنومندیم   تو ده زآنچه گشتم برومندیم(۱۰, ۴)

به (be) - felin məsdər və qrammatik formalarında işlənir

مران چون نظربرمن انداختی   مزن مقرعه چونکه بنواختی(۱۲, ۳)

به (be) - felin gələcək zaman formasında işlənir

چواستادانست کان طفل خرد   بخواهدزگردنکشان گوی برد(۷۲, ۴۵)

به (be) - əmr formasında işlənir

نباردهوا تا نگونی ببار   زمین ناوردتا نگونی بیار(۳, ۱۱)

به (be) - arzu bildirir

مرا ازکریمان صاحب زمان   تونی مانده باقی که باقی بمان(۳۱۰, ۲۲)

به (be) - felin iltizam formasında işlənir

تونی کزشکستم رهانی دهی   وگربشکنی مومیانی دهی(۸, ۸۱)

به (be) - felin vacib formasında işlənir

بنیکوترین نام ازین جای زشت   بباید شدن سوی باغ بهشت(۳۲۵, ۴)

به (be) - felin indiki zaman formasında işlənir

بترسم که اختربدین طیرگی   بداندیش مارا دهد چیرگی(۱۳۹, ۳۷)

به (be) - altında(musiqinin)

دگرباره باآن پری پیکران   خورد می باوازرامشگران(۲۵۳, ۶۸)

به (be) - sözdüzəldici şəkilçi

رخ آراسته دستها درنگار   بشادی دویدندی ازهرکنار(۲۰۸, ۲۳)

به (be) - ilə

کواکب توبربستی افلاک را   بمردم توآراستی خاک را(۵, ۲۱)

به (be) - sız, siz

بسی منزل آمدزمن تابتو   نشاید ترایافت الا بتو(۱۱, ۱۶)

به (be) - lı, li

ستمگر سیاهی زراجه بنام   زلشگرگه زنگ بگزارد گام(۹۴, ۱۵۶)

به (be) - به (beh) sözünün qısa forması, yaxşı

چوآن آدمی خواره یابد خبر   که هست آدمی خواره‌ء زوبتر(۹۰, ۱۰۳)

به (beh) - yaxşı, daha yaxşı, بهتر sözünün qısa forması

چنان بر کشیدی وبستی نگار   که به زان نیارد خردد شمار(۴, ۱۴)

به (beh) - yaxşıdır, yaxşı olar, daha yaxşıdır, بهتر است-in qısa forması

سری کان ندارم ازین در دریغ   به ارتاج بخشی به آن سرنه تیغ(۸, ۷۴)

از آن به (əz an beh) - ondan yaxşı

حسابی بجزکامرانی نداشت   از آن به کس زندگانی نداشت(۱۱۹, ۱۶)

به (beh) - heyva

زریچالها آنچه باشد عزیز   ترنج وبه ونارنج نیز(۲۷۹, ۵۹)

بها (bəha) - qiymət

خریدار چون بردر آردبها   نشایدره بیع کردن رها(۴۲, ۳۱)

بها (bəha) - qiymətli

بنزدتوازگنج وازاژدها   خبر ده بمن تاچه آرد بها(۳۵۳, ۶۵)

بهار (bəhar) - bahar

بمیوه رسیده بهاری چنین   ز رونق میفتادکاری چنین(۱۱۳, ۵)

بهار (bəhar) - atəşkədə

بهاری کهن بودچینی نگار   بسی خوشتر ازباغ درنوبهار(۲۱۱, ۶۹)

بهار (bəhar) - çiçək

بهارچمن شاخ ازآن برکشید   که شمشیربادخزانرانديد(۳۹۷, ۱۰۲)

بهاروتی (beharuti) - sehrbazlıqla

بهاروتی از زهره دل برده بود   چوهاروت صد پیش او مرده بود(۲۱۱, ۷۴)

بهاری (bəhari) - bahar(nisbi sifət)

تموزش گل کوهساری دهد   زمستان نسیم بهاری دهد(۲۴۸, ۴)

به...اندر (be…əndər) - yönlük halın göstəriciləri

چونزدیک غارآمدازراه دور   بغار اندر افتادازآن شمع نور(۲۹۲, ۶۱)

به...اندر (be…əndər) - yerlik halın göstəriciləri

نبینم ببدخواهی اندرکسی   که من نیزبدخواه دارم بسی((۷۵, ۷)

به...اندرون (be…əndərun) - yerlik halın göstəriciləri

نخستین کس اوشد که زیورنهاد   بروم اندرون سکهءزرنهاد(۵۵, ۳۲)

بهانه (bəhane) - bəhanə

براندیشهء جنگ بربست راه   بهانه طلب کردبرصلح شاه(۳۴۷, ۱۱۹)

بهباد (behbad) - yaxşılaşma, yaxşılıq

زبه بادزن فال کان سودتست   که به باد تواصل بهبودتست(۲۴۱, ۹)

به...بر (be…bər) - da, də (yanımda)

اگرچه یکی موی ازاندام شاه   بمن برگرامیتر ازصدسپاه (۴۴۰, ۴۰۲)

به...بر (be…bər) - yönlük halın göstəriciləri

بدیدی دزازدزفرودآمدی   بدزبان برازوی درودآمدی(۲۹۹, ۱۵۵)

به...بر (be…bər) - üzərində

بدانست کاقبال یاری دهد   بدارا برش کامگاری دهد(۱۲۱, ۵۴)

به...بر (be…bər) - üstünə, üzərinə

گزیت رباخوارگان چون دهم   بخودبرچنین خواریی چون نهم(۱۲۲, ۶۹)

به...بر (be…bər) - ilə

سلاح ملکوارترتیب کرد   بجوشن برازتیغ ترتیب کرد(۱۰۳, ۲۷۶)

به...بر (be…bər) - yerlik halın göstəriciləri

بتن بریکی آسمان گون زره   چومرغول زنگی گره درگره(۹۷, ۱۹۰)

بهبود (behbud) - yaxşılaşma, sağlamlıq

بدارای گیتی ودانای راز   که دارم ببهبود دارانیاز(۱۸۵, ۱۳۹)

بهتر (behtər) - daha yaxşı

سلاحی برودید بیش از نبرد   جل وجامه ء بهترازاسب ومرد(۴۳۰, ۲۶۷)

بهتر (behtər) - بهتراست -in qısa forması, daha yaxşıdır

گره زابروی خویش برگوشه نه   که برگوشه بهترکمانرا گره(۱۵۳, ۱۴۴)

به...در (be…dər) - təsirlik halın göstəriciləri

همانا که پیوند شاه آتشست   باتش درازدوردیدن خوشست(۱۵۲, ۱۲۹)

به...در (be…dər) - yerlik halın göstəriciləri

بدستم درازدولت خوش عنان　　طبرزد چنین شدطبرخون چنان(۳۴, ۵۵)

بهر (bəhr) - fayda

ببیر امنش فیلسوفان دهر　　جهانر ازدادودهش دادبهر(۱۱۹, ۹۸)

بهریافتن (bəhr yaftən) - faydalanmaq

سوادی چنان دید دارای دهر　　برآسود وازخرمی یافت بهر(۲۴۷, ۹۸)

ازبهر... (əz bəhr-e…) - üçün, ötrü

چوازبهرهرکس دری سفتنی است　　سرودی هم ازبهرخودگفتنی است(۳۲, ۲۸)

بهر برگرفتن (bəhr bər gereftən) - faydalanmaq

شدند انجمن کاردانان دهر　　زفرهنگ شه برگرفتند بهر(۲۸۲, ۱۹)

بهر (bəhr) - pay, hissə

زگنجی که اورافرستاد دهر　　بهرگنجدانی فرستادبهر(۱۱۶, ۵۰)

بهر (bəhr) - qrup, dəstə, cəmiyyət

دوبهرجهان رادرآن شهریافت　　هواخواه خودرایکی بهریافت(۳۲۳, ۸۹)

بهرا (behərra) - bəzəkli

عماری واستربهرای زر　　عماری کشان جمله زرین کمر(۲۸۰, ۷۶)

بهرام (bəhram) - Bəhram(bürc adı)

ششم خانه راکرده بهرام جای　　چوخدمتگران گشته خدمت نمای(۶۷, ۵۶)

بهرام گور (bəhramqur) - Bəhramgur

اگرشیرگورافکندوقت زور　　توشیرافکنی بلکه بهرام گور(۴۹, ۵۴)

بهره (bəhre) - fayda

بهره برداشتن (bəhre bər daştən) - faydalanmaq

زپوشیدگیها خبر داشتن　　زنادیده هابهره برداشتن(۳۹۲, ۵)

بهره مند (bəhremənd) - faydalanmış, fayda götürən

همانا که بودآفتاب بلند　　همه عالم ازنوراوبهره مند(۲۲۵, ۱۵۰)

بهره مند داشتن (bəhremənd daştən) - faydalandırmaq

گراوداشت ازنعمتم بهره مند　　رسانداز زمینم بچرخ بلند(۳۱۰, ۱۹)

بهره مند شدن (bəhremənd şodən) - faydalanmaq

به ار شاه راجای باشدبلند　　که تادیده هازوشودبهره مند(۲۳۲, ۹۰)

بهره مندی (bəhreməndi) - fayda, faydalanma

سرت راسریربلندی دهم　　زتاج خودت بهره مندی دهم(۳۶۸, ۲۱۱)

بهشت (beheşt) - behişt

سرسبز پوشان باغ بهشت　　بسرسبزی آراسته کاروکشت(۱۵, ۳)

بهشت (beheşt) - behişt(Nuşabənin sarayı)

بفرمود شه تا وثیقت نبشت　　بدو دادوشدسوی بزم ازبهشت(۲۶۹, ۲۸۵)

بهشتی (beheşti) - behiştlik

مگرزان می آبادکشتی شوم　　وگرغرقه گردم بهشتی شوم(۶۹, ۲)

بهشتی (beheşti) - behişt(sif.)

نهانی درآن قصرزیبنده دید　　بهشتی سرائی فریبنده دید(۲۵۶, ۱۰۵)

بهشتی رخ (beheştirox) - behiştüzlü

بهشتی رخی دوزخش تافته　　زمالک برضوان گذریافته(۴۴۴, ۴۷۰)

بهشتی سرشت (beheştisereşt) - behişt xilqətli(Rövşənəkə işarədir)

بشادی درآن کشورچون بهشت　　برآسود باآن بهشتی سرشت(۲۲۴, ۱۳۶)

بهشتی سواد (beheştisəvad) - behişt kimi yer(Çin nəzərdə tutulur)

عجب ماند شه زان بهشتی سواد　　که چون آورد خندهء بیمراد(۳۴۱, ۲۱)

بهشتی صفت (beheştisefət) - behişt kimi

بهشتی صفت هرچه درخواستند　　بران مایده خوان برآراستند(۳۸۴, ۴۲)

بهشیاری (behoşyari) - şüurlu

مبادا بهشیاری وبیهشی　　کسی رازفرمان اوفرمشی(۱۶۱, ۲۰)

به...که (be…ke) - and bildirir

وگرنه بایزدکه تابوده ام　　بمی دامن لب نیالوده ام(۷۰, ۷۱)

به که (beh ke…) - yaxşısı budur ki, yaxşı olar ki, …

درین پرده گرسازگاری کنی   هماهنگ را به که یاری کنی(۳۶۳, ۱۲۲)

بهم (behəm) - birlikdə

بتدبیرخون ریختن تاختند   بهم تیغ ورایت برافراختند(۴۱۲, ۱۳)

بهم (behəm) - bir-biri ilə

قبای دوعالم بهم دوختند   وزان هردویک زیوراندوختند(۱۴, ۱۸)

بهم بازپیوسته (behəm baz peyvəste) - bir-birinə bağlı

دوکشتی بهم بازپیوسته داشت   میان دوکشتی رسن بسته داشت(۵۸, ۶۶)

بهم بودن (behəm budən) - birlikdə olmaq

بهم بود رود ومی وجامشان   همان نزدیکدیگرآرامشان(۳۷۴, ۲۹۵)

بهم پنجهء (behəm pəncei) - pəncə-pəncəyə, əlbəyaxa

برآنم میاور که عزم آورم   بهم پنجهء باتورزم آورم(۱۳۲, ۵۴)

بهم پهلوی (behəm pəhluy) - yanında

چوبربارگی کامرانیش داد   بهم پهلوی پهلوانیش داد(۳۷۴, ۲۸۸)

بهم برزدن (behəm bər zədən) - dağıtmaq

بدان تابهم برزنی جای من   ستانی زمن ملک آبای من(۱۶۴, ۶۸)

بهم درشدن (behəm dər şodən) - bir-birinə dolaşmaq

پیرامنش بیشه های خدنگ   بهم درشده شاخ برشاخ تنگ(۴۵۶, ۷)

بهم درکشیدن (behəm dər kəşidən) - dağıtmaq, yıxmaq

سلاحش نه جزآهنی سربخم   کزوکوه را درکشیدی بهم(۴۳۲, ۲۸۹)

بهم کردن (behəm kərdən) - toplamaq

بهم کردم آن گنج آکنده را   ورق پاره های پراکنده را(۲۱۰, ۵۲)

بهم درشکستن (behəm dər şekəstən) - vurub bir-birinə qarışdırmaq

فروهشت کوپال رومی زدست   سروپای روسی بهم درشکست(۴۲۱, ۱۴۵)

بهمت (behemmət) - himmətlə

تونیزاربهمت کنی یاریی   درین ره کندبخت بیداریی(۲۹۵, ۹۴)

بهمخانگی (behəmxanegi) - özü ilə birlikdə

شهنشه پذیرا شدآن خانه را   بهمخانگی بردفرزانه را(۳۰۴, ۵۹)

بهم گوهری (behəmqouhəri) - inciyə tay olma

که یاقوت یکتای اسکندری   چوهمتای درشدبهم گوهری(۲۲۲, ۹۹)

بهمن (bəhmən) - Bəhmən

من ازتخمهء بهمن ویشت کی   کجا ترسم ازرومی سست پی(۱۵۰, ۹۴)

بهمن نژاد (bəhmənnejad) - Bəhmənnəsilli

فریدون نسب شاه بهمن نژاد   چوبرخاست ازاول بامداد(۱۷۸, ۳۹)

بهمنی (bəhməni) - Bəhmən(sif.)

بمن میرسدبازوی بهمنی   که اسفندیارم برونین تنی(۱۵۸, ۵۶)

بهی (behi) - yaxşı, xeyir, uğur

بهرجاکه روی آری ازکوه ودشت   بهی بادت ازچرخ پیروزگشت(۸۹, ۸۴)

بهی (behi) - gözəl

سکندرچودیدآن سوادبهی   زسودای هندوستان شدتهی(۳۴۲, ۳۵)

به...ی (be…i) - sözdüzəldici şəkilçi

چودریابتلخی جوابش دهم   زخاکش ستانم بابش دهم(۱۵۰, ۹۸

به...ی (be…i) - bitməmiş keçmiş zamanın göstəricisi

بدان موم چون رغبتش خاستی   بکردی ازوهرچه میخواستی(۱۱۵, ۴۳)

بهی پیکر (behipeykər) - gözəl bədənli

بدوگفت شخصی بهی پیکری   گمانم چنانست کاسکندری(۲۹۳, ۶۵)

بهی چهره (behiçehre) - gözəllik

بهی چهرهء باغ چندان بود   که شمشادبالاله خندان بود(۲۶, ۲۳)

بی (bi) - sözdüzəldici önşəkilçi

بهرچ آفریدی وبستی طراز   نیازت نه ای ازهمه بی نیاز(۴, ۱۷)

بی (bi) - madan, mədən, sız, siz

جهان آفریننده راکرد یاد   که بی یاداوآفرینش مباد(۳۴۸, ۲)

بی آب (biab) - susuz, quru

زمینی زگوگرد بی آبتر   هوائی زدوزخ جگرتابتر(۸۲, ۵۱)

بیابان (biyaban) - səhra

بخروارها گنج زربرگرفت   بعزم بیابان ره اندرگرفت(۲۴۳, ۳۷)

بیابانی (biyabani) - vəhşi köçəri

بیابانیانی چوقطران سیاه   وزان بیش کاندربیابان گیاه(۸۰, ۲۱)

بیابانی بندبگسسته (biyabani-ye bənd beqoseste) - bəndi qırmış vəhşi(vəhşi rus döyüşçüsü)

طلب کردمرد زبان بسته را   بیابانی بندبگسسته را(۴۵۹, ۵۱)

بیابانی کوه گرد (biyabani-ye kuhgərd) - dağlar gəzən vəhşi(vəhşi rus döyüşçüsü)

درآمدبیابانی کوه گرد   چودیگرکسان شاه را سجده کرد(۴۵۹, ۵۲)

بیابی(biabi) - susuzluq, təşnəlik

زبی آبیم سینه سوزد درون   قدم تاسرم غرق دریای خون(۱۸۶, ۱۵۷)

بی یاد (biyad-e...) - xatırlamadan

همه عالم ازمژده داداو   نخوردندیکقطره بی یاداو(۲۴۱, ۱۸)

بیاگه (biagəh) - xəbərsiz

رونده یکی تخت شاهنشهی   نشینندش ازپویه بی آگهی(۳۸۶, ۶۵)

بی آلت (bialət) - silahsız, yaraqsız

سلاحی وسازی ندارندچست   زبی آلتان جنگ نایددرست(۴۰۹, ۷۹)

بی آلتی (bialəti) - gücsüzlük, zəiflik, bacarıqsızlıq

زبی آلتی وانماندم بکنج   جهان بادوازبادترسدترنج(۳۳, ۴۸)

بی آهویی (biahui) - eybsizlik

چوطاوس نرخاصه درنیکونی   چوآهونی ماده زبی آهونی(۲۵۰, ۲۴)

بی باده (bibade) - boş, şərabsız

درآن تخت بی تاجور بنگریست   برآن جام بی باده لختی گریست(۳۰۶, ۹۲)

بیبخت (bibəxt) - zəif, aciz

چودانست الانی که درراه او   فروماندبیبخت بدخواه او(۴۲۲, ۱۵۱)

بیبرگ وساز (bibərg-o-saz) - hecnəsiz

قدرمایه رستندبی برک وساز   گریزان سوی روس رفتندباز(۴۵۵, ۵۱)

بی برگی (bibərgi) - ehtiyac

ستانی زبی برگی آن بومرا   چوآتش که عاجزکندمومرا(۳۵۸, ۶۰)

بی پاوچنگ (bipa-vo-çəng) - əlsiz-ayaqsız

شماماهیانید بیپا وچنگ   مراا‍ژدهادردهان چون نهنگ(۳۵۳, ۵۷)

بیت (beyt) - beyt

گرآرایش نظم ازوکم کنم   بکم مایه بینش فراهم کنم(۵۵, ۲۶)

بیت (beyt) - ev

بیت العروس (beyt-ol-ərus) - gəlin evi

زسودای هندوزصفرای روس   فروشست عالم چوبیت العروس(۵۶, ۳۸)

بیت اقصی (beyt-e əqsa) - Qüds şəhərində məscid

سرنافه دربیت اقصی گشاد   زناف زمین سرباقصی نهاد(۱۵, ۵)

بیتاجور (bitacvər) - şahsız, sahibsiz

درآن تخت بیتاجوربنگریست   برآن جام بیباده لختی گریست(۳۰۶, ۹۲)

بیتوشه (bituşe) - quru

باهی که برداشت بیتوشهء   فروریخت ازمنظرش گوشهء(۲۹۶, ۱۱۴)

بیپدرمانده (bipedərmande) - atasız qalmış(Rövşənək)

پدرکشته بیپدرمانده را   یتیمی ولایت برافشانده را(۲۲۳, ۱۱۳)

بیپرده (bipərde) - pərdəsiz, düzgün çalınmayan musiqi

زن آن به که درپرده پنهان بود   که آهنگ بی پرده افغان بود(۲۶۴, ۲۱)

بیپناه (bipənah) - köməksiz, pənahsız

جهان بی دربارگاهش مباد   سریرجهان بی پناهش مباد(۳۶۴, ۱۴۲)

بی پنجم (bipəncom) - beşincisi olmayan

دهم چارچیزش که بی پنجمند   بنوباوهء نوبر انجمند(۳۳۰, ۶۸)

بیجاده (bicade) - yaqut

مگرچاره سازم درین سنگریز　　چوبیجاده از سنگ باهم گریز(۲۳۳, ۵)

بیجاده (bicade) - al şərab

رخم رابدان باده چون باده کن　　زبیجاده رنگم چوبیجاده کن(۲۷۵, ۲)

برروی روزبیجاده فشاندن (bər ru-ye ruz bicade feşandən) –

üzü şərabdan qızartmaq

زبیجاده گون باده‌ءدلفروز　　فشاندند بیجاده برروی روز(۲۷۴, ۳۵۰)

بیجاده رنگ (bicaderəng) - yaqut rəngli, qırmızı

بیا ساقی آن صرف بیجاده رنگ　　بمن ده که پایم درآمدبسنگ(۲۳۳, ۱)

بیجاده فام (bicadefam) - əlvan

کشیدند برطره‌ء کوی و بام　　شقایق نمطهای بیجاده فام(۲۲۰, ۷۴)

بیجاده گون (bicadequn) - qırmızı rəngli, yaqut rəngli

زبیجاده گون باده‌ء دلفروز　　نشاندند بیجاده برروی روز(۲۷۴, ۳۵۰)

بیچارگی (biçaregi) - əlacsızlıq, naümmidlik

جهان آفرین وزجهان بینیاز　　بهنگام بیچارگی چاره ساز(۱۶۰, ۳)

بیچاره (biçare) - əlacsız, yazıq

بپنجم سرازرایگان خوارگان　　مگر بیزبانان وبیچارگان(۲۲۸, ۳۹)

بیچاره بودن (biçare budən) - gücsüz olmaq, zəlil olmaq

که این آدمی کش چه پتیاره بود　　که از جنگ اوخلق بیچاره بود(۴۳۳, ۳۰۶)

بیچاره گشتن (biçare gəştən) - çarəsiz olmaq, əlacsız qalmaq

همه چاره‌ء کرد درکوه ودشت　　چومرگ آمدازمرگ بیچاره گشت(۷۵،۵۸)

بیچاره ساز (biçaresaz) - əlac axtarmayan

شب وروزبیچاره سازی نیم　　درین پرده با خودببازی نیم(۲۶۳, ۲۰۴)

بیجنگ (bicəng) - döyüşsüz

بیجنگ ماندن (bicəng mandən) - döyüşdə tək qalmaq

سپهدارجنگی چوبیجنگ ماند　　تکاورسوی لشگر زنگ راند(۱۰۳, ۲۷۳)

بیحجت (bihoccət) - səbəbsiz

نه درکس جهانسوزی آموختم　　نه بی حجتی خرمنی سوختم(۲۳۱, ۷۰)

بیحساب (bihesab) - saysız, hesabsız

سوار هنرمندچابک رکاب　　که برآتش انگشت زدبیحساب(۴۳۷, ۳۶۲)

بیحور (bihur) - hurisiz

بیحورکردن (bihur kərdən) - hurisiz qoymaq

بهشت صنمخانه بیحورکرد　　زدوزخ پرستنده رادورکرد(۳۲۴, ۱۰۸)

بیخ (bix) - kök

ولیکن درخت من ازگوشه رست　　زجاگربجنبدشودبیخ سست(۳۴, ۵۷)

سست شدن بیخ (sost şodən-e bix) - kökündən laxlama

ولیکن درخت من ازگوشه رست　　زجاگربجنبدشودبیخ سست(۳۴, ۵۷)

بیخ بردن (bix bordən) - kök salmaq, möhkəmlənmək

جناح از هوادرزمین بردبیخ　　پس آهنگ شدچون زمین چارمیخ(۱۷۸, ۴۳)

بیخ فروبردن (bix foru bordən) - kök salmaq, möhkəm dayanmaq

چپ وراست رابست ازآهن حصار　　فروبردچون کوه بیخ استوار(۱۰۰, ۲۴۱)

بیخار (bixar) - tikansız

هوائی خوش و راه بیخاربود　　وگربودخارانگبین داربود(۳۴۲, ۴۳)

بیخبر (bixəbər) - xəbərsiz

بیخبربودن (bixəbər budən) - xəbərsiz olmaq

وزین بیخبربدکه پروردگار　　چگونه ورابرورد وقت کار(۶۵, ۲۳)

بیخواسته (bixaste) - məhsulsuz, bəhrəsiz

توخاکی گرت گنج بایدرواست　　که بیخواسته خاک راکس نخواست(۱۹۳, ۳۲)

بیخود (bixod) - özündə olmamaq, ağılsız

توگرهوشیاری نه من بیخودم　　همان هوشیارم همان بخردم(۱۶۵, ۷۱)

بیخودی (bixodi) - məstlik, hissiyyatsızlıq

وزآن می همه بیخودی خواستم　　بدان بیخودی مجلس آراستم(۲۹, ۶۹)

بیخودی خواستن (bixodi xastən) - məstlik etmək

وزآن می همه بیخودی خواستم بدان بیخودی مجلس آراستم(۲۹, ۶۹)

بیخودی کردن (bixodi kərdən) - məstlik etmək

توبیداری اوبیخودی میکند تونیکی کنی اوبدی میکند(۱۲۴, ۹۶)

بیخورد وخواب (bixord-o-xab) - yeyib içmədən

چهل روزباشدکه بیخوردوخواب ستیزیم باابروباآفتاب(۲۹۱, ۴۷)

بیخون (bixun) - qansız

برنجدگلوئی که بیخون بود خفه گرددارخونش افزون بود(۲۰۲, ۱۵۹)

بیخونی (bixuni) - qansızlıq

گره برگلوها فروبست گرد زبیخونی اندامهاگشت زرد(۱۰۱, ۲۴۷)

بید (bid) - söyüd ağacı

دبیران نگرتابروزسپید قلم چون تراشندازین مشک بید(۲۴, ۲۱)

بیداد (bidad) - ədalətsiz

زبیدادکوپال پیل افکنان فلک جامه درخم نیل افکنان(۴۵۳, ۱۹)

بیداد (bidad) - ədalətsizlik, zülmkarlıq

بلائی که باشم دروناصبور زمن دوردارای زبیداددور(۹, ۸۵)

بیدادکردن (bidad kərdən) - ədalətsizlik etmək

زبونی چه دیدی که توسن شدی چه بیدادکردم که دشمن شدی(۲۵۸, ۱۲۴)

ببیداد خودکمربستن (be-bidad-e xod kəmər bəstən) - ədalətsiz olmaq

وگرتاج بستانم ازتاجور ببیدادخود بسته باشم کمر(۱۳۹, ۳۵)

بیدادپیشه (bidadpişe) - ədalətsiz, zalım

دوبیدادپیشه ببیش اندرون ببیدادخودشاه رارهنمون(۱۸۲, ۱۰۳)

بیدادکیش (bidadkiş) - ədalətsiz, namussuz

نشدباورش کاندوبیدادکیش کننداین خطاباخداوندخویش(۱۷۴, ۱۱۳)

بیدادگر (bidadgər) - ədalətsiz, zalım

توبادادی اوهست بیدادگر تومیزان زوراوترازوی زر(۱۲۴, ۹۵)

بیدادی (bidadi) - ədalətsizlik

زهرداد وبیدادی آگه شود براه آردآنراکه ازره شود(۲۸۵, ۵۰)

بیدار (bidar) - ayıq, huşyar

زبیداری اوبیخودی میکند تونیکی کنی اوبدی میکند(۱۲۴, ۹۶)

بیدار بودن (bidar budən) - ayıq olmaq, huşyar olmaq

سکندر که فرخ جهانداربود شب وروزدرکاربیدار بود(۲۴۱, ۱۹)

بیدار کردن (bidar kərdən) - oyatmaq

همان کارهرکس پدیدارکرد بدان خفتگان بخت بیدارکرد(۱۸۴, ۴۸)

بیداربخت (bidarbəxt) - xoşbəxt

پس ازآفرین پیربیدادبخت چنین گفت باصاحب تاج وتخت(۲۰۱, ۱۴۵)

بیداردل (bidardel) - ağıllı, huşyar

ارسطوی بیداردل رابخواند وزین دربسی قصه باوبراند(۸۰, ۳۰)

بیدارمغز (bidarməğz) - ağıllı, iş bilən, aydın fikirli

نشستند بیدارمغزان روم بمهر ملک نرم کردندموم(۱۳۹, ۳۰)

بیدارهوش (bidarhuş) - ağıllı

جهاندیده پیران بیدارهوش چوگفتارگوینده کردند گوش(۱۴۰, ۴۰)

بیداری (bidari) - ayıqlıq, ağıl

زفرهنگ خاقان وبیداریش عجب ماندشه دروفاداریش(۳۸۰, ۶۹)

بیداری کردن (bidari kərdən) - xoşbəxtlik gətirmək, xoşbəxtlik bəxş etmək

تونیزاربهمت کنی یاریی درین ره کند بخت بیداریی(۲۹۵, ۹۴)

بیداغ ورنج (bidağ-o-rənc) - dərdsiz, əziyyətsiz

ترا ملکی آسوده بیداغ ورنج مکن ناسپاسی درآن مال وگنج(۱۳۳, ۶۲)

بیدبرک (bidbərk) - ox növü

زقاروره یاسج وبیدبرک قواره قواره شده درع وترک(۸۷, ۶۱)

بیدرنگ (biderəng) - tez, cəld

فروبردن اژدهابیدرنگ   بینباشتن دردهان نهنگ(۴۰, ۹)

بیدریغ (bidəriğ) - rəhmsiz, təəssüfsüz

مکش تیغ برخون کس بیدریغ   ترانیزخونست وباچرخ تیغ(۲۳۸, ۶۸)

بیدریغ (bidəriğ) - misilsiz, zəngin

نهادندخوان آنگهی بیدریغ   گراینده شدگردعنبربمیغ(۲۷۲, ۲۱۸)

بیدسترنج (bidəstrənc) - əziyyətsiz, zəhmətsiz

سکندرچودیدآن همه کان گنج   که دردستش افتاد بیدسترنج(۱۹۴, ۳۶)

بیدستزور (bidəstzur) - könüllü, döyüşsüz

حبش تاخراسان وچین تابغور   بفرمان اوگشت بیدستزور(۲۳۴, ۱۷)

بیدل (bidel) - qorxaq, özündə olmayan

شهنشه که آوازدلبرشنید   زدل نالهء بیدلان برکشید(۴۵۰, ۵۴۸)

بیدل بودن (bidel budən) - qorxmaq

سپه راچودل دادخسروبسی   که بیدل نبایدکه باشدکسی(۴۱۱, ۱۰۳)

بیدولتی (bidouləti) - bədbəxtlik

تراپای دولت فروشدبگنج   زبیدولتیهای دشمن مرنج(۱۹۷, ۹۴)

بیدیده (bidide) - kor

ببی دیده نتوان نمودن چراغ   که جزدیده رادل نخواهدبباغ(۳۱, ۷)

بیرحمتی (birəhməti) - rəhmsizlik, insafsızlıq

زبی رحمتی داده پیرمجوس   سوادحبش رابتاراج روس(۲۷۷, ۲۹)

بیروائی (birəvai) - qəbuledilməz

زتوشش جهت بیروانی مباد   وزین شش خصالت جدائی مباد(۵۰, ۷۲)

بیروغنی (birouğəni) - qaranlıq

بیروغنی یافتن (birouğəni yaftən) - sönmək, qaralmaq

چراغ دلم یافت بیروغنی   بمی ده چراغ مراروشنی(۳۰۰, ۲)

بیرون (birun) - bayır, xaric, kənar

گراورا علم هست بالای سر   مراصدعلم هست بیرون در(۴۶۷, ۷۶)

بیرون در (birun-e dər) - dünya

گراورا علم هست بالای سر   مراصدعلم هست بیرون در(۴۶۷, ۷۶)

بیرون آمدن (birun amədən) - bayıra çıxmaq

چوبیرون غارآمدوراه جست   نشدهیچ هنجاربروی درست(۳۱۴, ۷۰)

بیرون آمدن (birun amədən) - yürüş etmək

خبریافتن اسکندراز بیرون آمد ن لشگرروس(۳۹۲)

بیرون جستن (birun cəstən) - çıxmaq

چوبیرون جهم گهگه ازکنج باغ   ترنجی بدستم چوروشن چراغ(۱۱۸, ۷)

بیرون خرامیدن (birun xəramidən) - çıxmaq

درآی ازدرباغ بنگرتمام   زدیگردر باغ بیرون خرام(۱۷۵, ۵)

بیرون دویدن (birun dəvidən) - bayıra çıxmaq, tələsik çıxmaq

پرستنده چون پرتونور دید   زتاریکی غاربیرون دوید(۲۹۲, ۶۲)

بیرون رفتن (birun rəftən) - çıxmaq

چوازهردوسوگشت قلب استوار   زهردوسپه رفت بیرون سوار(۱۰۲, ۲۶۴)

بیرون شدن (birun şodən) - çıxmaq, çıxıb getmək

چوآوردازینگونه صیدی زراه   دگر باره بیرون شدازبزمگاه(۴۴۴, ۴۶۳)

بیرون کردن (birun kərdən) - qovmaq, çıxarmaq

براوشاه اگریک شبیخون کند   زملکش همانا که بیرون کند(۱۳۸, ۱۵)

ازگردوخاک بیرون جهیدن (əz gərd-o-xak birun cəhidən) - rahat olmaq, əzabdan xilas olmaq

تونیزای به خاکی شده گردناک   بده وام وبیرون جه ازگردوخاک(۷۴, ۷۲)

ازپرده بیرون افتادن (əz pərde birun oftadən) - aşkar olmaq

عجب ماندکزپرده بیرون فتاد   عجبتر که بازش بکف چون فتاد(۴۴۵, ۴۸)

پی ازکاربیرون نهادن (pəy əz kar birun nəhadən) - vəziyyətdən çıxmaq

بتدبیرآنم که سرچون نهم   چگونه پی ازکاربیرون نهم(۲۸, ۵۰)

بیرون (birun) - çox, artıq

نیندیشداندیشه افزون ازین   تو هستی نهء بلکه بیرون ازین(۱۱, ۲۱)

بیرونقی (birounəği) - rövnəqsizlik

برونق توانم من این کارکرد   به بیرونقی کارناید زمرد(۳۸, ۱۰۵)

بیرونقی دادن (birounəği dadən) - kölgədə qoymaq

زرکانی ونقرهء زیبقی   که مهتاب رادادبی رونقی(۴۵۷, ۱۸)

بیزبان (bizəban) - dilsiz, lal

سربیزبان کوبخون تر بود   بهست از زبانی که بیسربود(۱۵۱, ۱۱۸)

بزینهاری (bezinhari) - qayğısızlıq, ümidsizlik

بدین بارگه زان گرفتم پناه   که بیزینهاری ندیدم زشاه(۳۶۶, ۱۷)

بیسبب (bisəbəb) - səbəbsiz, nahaq

نمودندکین زعفران گونه خاک   کندبیسبب مردرا خنده ناک(۳۴۰, ۲۰)

بیستون (bisotun) - göy

سپاهش زمه برده رایت برون   ستونی برآورده تابیستون(۳۲۰, ۵۶)

بیستون (bisotun) - Bisutun dağı

ز پیش سپه زنگی قیرگون   جناحی برآورده چون بیستون(۹۴, ۱۴۸)

بیسپاس (bisepas) - hədsiz-hüdudsuz

دوم مردمی کردن بیسپاس   عوض بازناجستن ازحقشناس(۵۰, ۶۷)

بیسر (bisər) - başsız

سربیزبان کوبخون تربود   بهست از زبانی که بیسربود(۱۵۱, ۱۱۸)

بیسراک (bisorak) - nər dəvə

شترنیز هم ناقه هم بیسراک   شتابنده چون گرد وازگردپاک(۲۴۳, ۴۶)

بیسکه (bisekke) - adına sikkə olmayan(İskəndərə işarədir)

که بیسکه راچه یارابود   که همسکه نام دارابود(۱۳۳, ۶۹)

بیش (biş) - çox

سپردم بتومایهء خویش را   تودانی حساب کم وبیش را(۹, ۹۵)

بیش بودن (biş budən) - çoxalmaq, artmaq

زمان تا زمان قدراوبیش باد   غرض باتمنای اوخویش باد(۲۳۶, ۳۹)

...بیش از (biş əz...) - ...dən çox

نشسته ملک بریکی زنده پیل   زماتابدونیست بیش از دومیل(۳۷۱, ۲۴۷)

...بیش از (biş əz...) - ...dən başqa

بزاری بنالیدازان خستگی   شفیعی نه بیش اززبان بستگی(۴۴۳, ۴۴۵)

بیش ازاندازه (biş əz əndaze) - həddindən çox

زهرموینه کان چوگل تازه بود   گرانمایه هابیش ازاندازه بود(۳۰۱, ۱۹)

بیش از شمار (biş əz şomar) - çox, saysız

نورد ملوکانه بیش از شمار   شتربارزرینه بیش ازهزار(۱۹۳, ۲۴)

بیش ازقیاس (biş əz qiyas) - həddən artıq

دروکرم جوشنده بیش از قیاس   کزوتشنه رادردل آمد هراس(۳۷۹, ۵۷)

بیش از نبرد (biş əz nəbərd) - döyüşə lazım olandan çox

سلاحی برودیدبیش ازنبرد   جل وجامهء بهترازاسب ومرد(۴۳۰, ۲۶۷)

بیش از هزار (biş əz hezar) - mindən çox

نورد ملوکانه بیش ازشمار   شتربارزرینه بیش از هزار(۱۹۳, ۲۴)

بیش ازین (biş əzin)bundan çox

زشکروی آن نعمت افزون بود   ولی نعمتی بیش ازین چون بود(۴۷, ۲۱)

ازبیش وکم (əz biş-o-kəm) - az-çox

جزاین هرچه درخارش آردقلم   سبک سنگیی دارد بیش وکم(۵۹, ۷۷)

بیش ازحد (biş əz hədd) - həddən çox, həddən artıq

سپه دادش ازاستواران خویش   همان استواری زحدکردبیش(۳۳۸, ۸۷)

بیشتر (biştər) - daha çox

بتعلیم اوبیشتربرد رنج   که خوشدل کندمرد راپاس گنج(۷۱, ۲۶)

بیشتر شدن (biştər şodən) - çoxalmaq

ملک رابدیدارآن دلنواز   زمان تازمان بیشتر شدنیاز(۲۵۵, ۸۵)

بیشتر گشتن (biştər gəştən) - çoxalmaq

بمهرتوام بیشتر گشت عزم   که دیبای بزمی وزیبای رزم(۴۴۸, ۵۲۷)

بیشتر (biştər) - daha əvvəl

چوازززتمنای زربیشتر   توانگرترآن کس که درویشتر(۲۸۲, ۹)

بیشخورد (bişxord) - çox tələfata uğramış

که ایرانی ازرومی بیش خورد   بقایم کجاریزد اندرنبرد(۱۷۷, ۲۵)

بیششدره (bişeşdəre) - altı qapısız

مزن پنج نوبت درین چارطاق   که بی ششدره نیست این نه رواق(۲۰۱, ۱۵۱)

بیشکین (bişkin) - Bişkin(Atabəy Nüsrətəddin Əbubəkr ibn Məhəmmədin ləğəblərindən biri)

مخالف پس اندیش واوپیشبین   بداندیش کم مهرواوبیشکین(۴۶, ۱۲)

بیشگفت (bişegeft) - şübhəsiz

که خرگوش هرمرزرا بیشگفت   سگ آن ولایت تواندگرفت(۱۷۴, ۱۱۶)

بیشمار (bişomar) - saysız-hesabsız

فریبندگیهادروبیشمار   که آیدنویسندگانرا بکار(۳۳۱, ۹۲)

بیشه (bişe) - meşə

همان شیرکوجای دربیشه کرد   زبدعهدی مردم اندیشه کرد(۱۹۰, ۲۱۵)

بیشه (bişe) - qoşun

درآمدزدریابغریدن ابر   زهربیشهء سربرون زدهژبر(۴۲۱, ۱۴۱)

بیشی (bişi) - ifrat, çoxluq

چه بندی دل خوددرآن ملک ومال   که هستش کمی رنج وبیشی وبال(۲۰۲, ۱۵۷)

بیشیری (bişiri) - aclıq, südsüzlük

زبیشیری انگشت خود میمزید   بمادربرانگشت خودمیگزید(۶۶, ۲۸)

بیعت (beýət) - andiçmə, əhd etmə

ببیعت درآن انجمنگاه بود   زاحوال پیشینه آگاه بود(۱۴۵, ۳۰)

بیغاره (biğare) - yalan, şübhə

درین داوری هیچ بیغاره نیست   زمهمانپرستی مراچاره نیست(۳۶۰, ۸۹)

ازبیغاره کوته بودن زبان (əz biğare kutəh budən-e zəban) – töhmətləndirməmək

زهریک زبان هرکه آگه بود   زبانش زبیغاره کوته بود(۵۵, ۲۳)

بیغوله (biğule) - tərəf, yan, künc, içəri

دگرباره میدان شدآراسته   زبیغوله هانعره برخاسته(۴۳۱, ۲۷۹)

بیفتنه (bifetne) - fitnəsiz

بنفرین ترکان زبان برگشاد   که بی فتنه ترکی زمادرنزاد(۳۷۲, ۲۵۹)

بیقرار (biğərar) - qərarsız

بیقرارشدن (biqərar şodən) - qərarsız olmaq, səbri tükənmək, lərzəyə gəlmək

بغریدکوس از درشهریار   جهان شدزبانگ جرس بیقرار(۸۷, ۵۶)

بیقرار کردن (biqərar kərdən) - dalğalandırmaq

چوآبی که بادش کندبیقرار   شکن برشکن میدودبرکنار(۳۷۹, ۴۹)

بیقصاص (biğesas) - intiqamsız

جناح ازخدنگ غلامان خاص   زده پره برکشتن بیقصاص(۴۱۲, ۲۰)

بیقیاس (biğiyas) - saysız-hesabsız, sayca çox

هراسان شدازلشگربیقیاس   نبایدکه دانابودبی هراس(۸۰, ۲۹)

بیکار (bikar) - boş, mənasız

درین پرده یکرشته بیکارنیست   سررشته برماپدیدارنیست(۱۶۷, ۵)

بیک (beyek) - tək, bircə

فریبی فرستش که طاعت کند   بیک روم تنهاقناعت کند(۱۴۵, ۴۲)

بیک ترکتاز (beyek torktaz) - bir hücumla

وزانجاشوم سوی چاچ وطراز   زمین رانوردم بیک ترکتاز(۳۲۷, ۲۱)

بیکبارگی (beyekbaregi) - birlikdə

بفرمودشاه ازسربارگی   که لشگربجنبدبیکبارگی(۱۰۹, ۳۸)

بیکباره (beyekbare) - bir dəfəlik, təmamilə

مراازپس پرده خاموش کرد   بیکباره یادم فراموش کرد(۴۴۶, ۴۹۶)

بیکتن (beyektən) - tək, təkbaşına

نشایدبیکتن جهان داشتن   همه عالم آن خودانگاشتن(۲۳۶, ۴۵)

بیکجا (beyekca) - birlikdə, bir yerdə

که چون ملک ایرانم آمد بدست   نخواهم بیکجا شدن پایبست(۲۳۵, ۲۳)

بیکجاگروه آمدن (beyekca qoruh amədən) - birləşmək

دولشگربیکجاگروه آمدند   شدنداز خصومت ستوه آمدند(۱۷۳, ۹۴)

بیکران (bikeran) - hədsiz-hüdudsuz

چوانبوه شد لشگربیکران   عدد خواست ازنام نام آوران(۱۳۹, ۲۷)

بیکس (bikəs) - kimsəsiz

بزرگا بزرگی دهابیکسم   تونی یاوری بخش وياری رسم(۱۰, ۱)

بیکلاه (bikolah) - tacsız

کله داریش هست واوبیکلاه   سپهداروا ورانبیندسپاه(۲۵۱, ۴۱)

بیگانگی (beyeqanegi) - təkbətək

درآن داوریهابیگانگی   نمودندبسیارمردانگی(۴۲۷, ۲۱۳)

بیگانه (biqane) - yad

گه آری جنیدی زبتخانهء   گهی آشنائی زبیگانهء(۶, ۳۶)

بیگانه بوم (biqanebum) - yad ölkə

خبرگرم شددرخراسان وروم   که شاهنشه آمدزبیگانه بوم(۳۹۱, ۱۵۱)

بیگانه خوی (biqanexuy) - yabançı, düşmən

ازین آشنایان بیگانه خوی   دورونی نگریکزبانی مجوی(۸۳, ۹)

بیگاه وگاه (biqah-o-qah) - həmişə, vaxt-bivaxt

ندیم سکندربیگاه وگاه   محاسب دراحکام خورشیدوماه(۸۵, ۲۴)

بیگرد (bigərd) - tozsuz

شدازراه اوگردبرخاسته   که بیگرد به راه آراسته(۱۱۴, ۱۹)

بیگزند (bigəzənd) - xələl toxunmadan, sağ-salamat

ببردع فرستادشان بیگزند   که تابرکشندآن بنارابلند(۴۶۱, ۷۵)

بیگل (biqol) - gülsüz

خوشاملک بردع که اقصای وی   نه اردیبهشتست بیگل ونه دی(۲۴۸, ۳)

بیگمان (biqoman) - şübhəsiz

جهان خسروازیرهفت آسمان   طرفدارپنجم تونی بیگمان(۵۱, ۱)

بیگناه (biqonah) - günahsız

یکی آنکه برکشتن بیگناه   توباشی درین داوری دادخواه(۱۸۷, ۱۷۰)

بیگنه (biqonəh) - بیگناه sözünün qısa forması, günahsız

بخون ریختن شد دل انگیخته   زخون چنان بیگنه ریخته(۸۴, ۴۶)

بیگه (bigəh) - بیگاه sözünün qısa forması, vaxtsız, tez

شکوفه که بیگه نخنددزشاخ   کندمیوه رابردرختان فراخ(۳۸, ۱۰۳)

بیل (bil) - bel, alət

همان بیلزن مردآلت شناس   کندبیلکش رابیلی قیاس(۳۱۸, ۲۶)

بیلزن مرد (bilzənmərd) - əkinçi

همان بیلزن مردآلت شناس   کند بیلکش رابیلی قیاس(۳۱۸, ۲۶)

بیلک (bilək) - bilək

همان بیلزن مردآلت شناس   کندبیلکش رابیلی قیاس(۳۱۸, ۲۶)

بیم (bim) - qorxu

کرازهرهء آنکه ازبیم تو   گشایدزبان جزبتسلیم تو(۶, ۳۸)

بیمار (bimar) - xəstə

فریبنده چشمی جفاجوی وتیز   دوابخش بیماروبیمارخیز(۲۲۳, ۱۲۰)

بیمارخیز (bimarxiz) - xəstəyə şəfaverən

فریبنده چشمی جفاجوی وتیز   دوابخش بیماروبیمارخیز(۲۲۳, ۱۲۰)

بیماری (bimari) - xəstəlik

پزشک مبارک چوبرزدنفس   زتن بردبیماری ازدل هوس(۳۳۵, ۴۳)

بیمایه (bimaye) - kasıb, yoxsul

زدیوان دهقان قلم برگرفت زبیمایگانان درم برگرفت(۷۷, ۳۷)

بیمحابا (bimohaba) - utanmaz

مگربامن این بیمحاباپلنگ چورومی وزنگی نباشد دورنگ(۸۳, ۲)

بیمدارا (bimədara) - amansız, köməksiz

ولیکن چوعیب آشکارا شود دل ودست توبی مدارا شود(۲۴, ۲۴)

بیمراد (bimorad) - arzuya çatmamış

وزان خشت زرین شدادعاد چه آمدبجزمردنی بیمراد(۱۲۹, ۱۰)

بیمراد (bimorad) - yersiz, məqsədsiz, səbəbsiz

عجب ماندشه زان بهشتی سواد که چون آورد خندهء بیمراد(۳۴۱, ۲۱)

بیمگاه (bimqah) - qorxulu yer, təhlükəli yer

بهربیمگاهی حصاری کند زبهرسرانجام کاری کند(۲۸۵, ۵۲)

بیمناک (bimnak) - qorxulu

بیمناک کردن (bimnak kərdən) - qorxutmaq

زری کادمی راکند بیمناک چه درصلب آتش چه درناف خاک(۳۲۵, ۱۱۸)

بیموی (bimuy) - tüksüz

هرآن موینه کاید اینجاپدید بدین چرم بیموی شایدخرید(۴۵۸, ۳۶)

بینسبت (binesbət) - ehtiyacsız

خداوند بینسبت بندگی نه پری درونه پراکندگی(۱۶۰, ۶)

بینش (bineş) - nəzər

چراغی که پروازبینش بدوست فروغ همه آفرینش بدوست(۱۳, ۴)

بینش (bineş) - ağıl, idrak

توئی آنکه نیروی بینش بتست برومندی آفرینش بتست(۱۲۳, ۸۳)

بینقاب (bineğab) - niqabsız

سپاهی عزب پیشه وتنگ یاب چودیدند رونی چنان بینقاب(۳۹۹, ۲۱)

بینگار (bineqar) - əkssiz

بینگار شدن (bineqar şodən) - görünməmək

چوشدصفه چینیان بینگار شگفتی فروماندازآن شهریار(۲۷۸, ۳۷)

بیننده (binənde) - tamaşaçı

منقش یکی خسروانی بساط که بیننده راتازه کردی نشاط(۱۳۲, ۴۴)

بینوری (binuri) - qaranlıq

شب افروزکرمی که تابدزدور زبینوری شب زند لاف نور(۲۸, ۴۶)

بینیاز (biniyaz) - ehtiyacı olmayan

جهان آفرین وزجهان بینیاز بهنگام بیچارگی چاره ساز(۱۶۰, ۳)

بینیاز شدن (biniyaz şodən) - möhtac olmamaq

چنان دارم ای داورکارساز کزین بانیازان شوم بینیاز(۶, ۵۰)

بینیازگشتن (biniyaz gəştən) - ehtiyacı olmamaq

زهندی چنان روسیی خوردباز که روسی سیرگشت ازوبینیاز(۴۱۶, ۶۹)

بینیازی کردن (biniyazi kərdən) - başqasına əl açmamaq

بکس روی ننمایدازهیچ راه کندبینیازی بمشتی گیاه(۲۹۲, ۵۷)

بی...و... (bi...və...) - sözdüzəldici vasitə

بسی ارمغانی زتاراج زنگ بهرسوفرستاد بیوزن وسنگ(۳۵۴, ۴۹)

بیوزن وسنگ (bivəzn-o-səng) - ölçüsüz, saysız-hesabsız

زمردنگینهای باآب ورنگ درولعل وفیروزه بیوزن و سنگ(۲۸۰, ۷۳)

بیوفا (bivəfa) - vəfasız

جهان راندیدم وفا داریی نخواهدکس ازبیوفا یاریی(۲۹۳, ۷۷)

بیوفائی (bivəfai) - vəfasızlıq

برین عهدشان رفت پیمان بسی که دربیوفائی نکوشدکسی(۳۶۹, ۲۲۸)

بیوقت (bivəqt) - vaxtsız

بهنگام خودگفت بایدسخن که بیوقت برناوردناربن(۱۵۱, ۱۱۵)

بیوه (bive) - dul qadın

نه انجیرشدنام هرمیوهء نه مثل زبیدست هربیوهء(۳۷, ۹۷)

بیهده (bihode) - boş, bihudə

سکندربدوگفت چندین ملاف　　مران بیهده پیش مردان گزاف(۱۰۴, ۲۸۶)

بیهراس (bihəras) - qorxmaz, qorxusuz

هراسیدازآن دشمن بیهراس　　دل خصم را کردازآنجا قیاس(۱۷۲, ۸۲)

بیهراس بودن (bihəras budən) - qorxmamaq, qorxu bilməmək

هراسان شدازلشگربیقیاس　　نبایدکه دانا بودبیهراس(۸۰, ۲۹)

بیهراس شدن (bihəras şodən) - qomamaq

دل ازکار دشمن شده بیهراس　　نه بازارلشگرنه پروای پاس(۳۷۰, ۲۳۸)

بیهراس گشتن (bihəras gəştən) - qorxusuz olmaq, qorxmamaq

چوگشت ازفسون جهان بیهراس　　جهانرا بگشتن نگهداشت پاس(۲۴۱, ۱۷)

بیهش (bihoş) - بیهوش sözünün qısa forması, sərxoş

بیا ساقی ازمی نشان ده مرا　　ازآن داروی بیهشان ده مرا(۲۵, ۱)

بیهشی (bihoşi) - بیهوشی sözünün qısa forması, huşsuzluq

مبادا بهشیاری و بیهشی　　کسی رازفرمان اوفرمشی(۱۶۱, ۲۰)

بیهودگی (bihudegi) - yersiz, boş, bihudə

وگرآرزوی نبردآیدت　　زبیهودگی دل بدردآیدت(۱۳۵, ۸۹)

بیهوده (bihude) - lazımsız, gərəksiz

کسی کزتودرتونظاره کند　　ورقهای بیهوده پاره کند(۹, ۹۲)

بیهوده خواری (bihudexari) - çox yemək, ifrata varmaq

چنان نیزیکسرمپردازکنج　　که ایی زبیهوده خواری برنج(۳۸۲, ۹)

بیهیبتی (biheybəti) - həlimlik, üzüyumşaqlıq

چه بیهیبتی دیدی ازشاه روم　　که پولادرانرم دانی چوموم(۳۶۵, ۱۶۷)

بیهیچرنج (bihiçrənc) - əziyyətsiz, maneəsiz

گزارنده شدتیغ بی هیچرنج　　دونیمه شدآن کوه پولادسنج(۴۲۴, ۱۸۲)

بی...ی (bi…i) - sözdüzəldici vasitə

زبی رحمتی داده پیرمجوس　　سوادحبش رابتاراج روس(۲۷۷, ۲۹)

بیار (biyar) - köməksiz

خداوندبی یارویارهمه　　بخودزنده وزنده دارهمه(۳۵۶, ۳۲)

بیاور (biyavər) - dostsuz, köməksiz

درآن حیرت آبادبی یاوران　　زدم قرعه برنام نام آوران(۴۲, ۳۹)

بییکدگر (biyekdegər) - bir-birindən ayrı

نخوردندبی یکدگربادهء　　بازادی از خودهرآزادهء(۳۷۵, ۲۹۷)

پ (pe) - Fars əlifbasının üçüncü hərfi

پا (pa) - ayaq

اگرپای پیلست اگرپرمور بهریک تودادی ضعیفی وزور(۵, ۳۱)

بپاکردن (be-pa kərdən) - qaldırmaq, ucaltmaq(bayraq)

زنوبتگه خودبفرهنگ ورای کندرایتی دیگرآنجابپای(۳۲۳, ۹۵)

بپا درافتادن (be-pa dər oftadən) - yalvarmaq, ayağa düşmək

بپایش درافتادوزنهارخواست بازرم شاه جهان بارخواست(۲۱۳, ۹۷)

بپای کسی درانداختن (be-pa-ye (kəsi)dər əndaxtən) - alçaltmaq, ayaq altına atmaq

کسی راکه من سربرافراختم بپای کسش در نینداختم(۲۳۰, ۶۷)

درپایش انداختن (dər payəş əndaxtən) - ayağının altına atmaq, məğlub etmək

سرسبزش از شادی افراخته سرخصم درپایش انداخته(۱۹۷, ۸۷)

درپای پیل کردن (dər pa-ye pil kərdən) - məhv etmək, filin ayağının altına salmaq

اگرروس مصرست نیلش کنم سراسیمه درپای پیلش کنم(۳۹۶, ۵۶)

ازپاتابفرق شدن (əz pa ta be-fərğ şodən) - adam boyunda (dərinliyində) olmaq

درآن سیل کزپای شدتابفرق یکی تشنه مانده یکی گشته غرق(۱۰۶, ۶)

بگل فرورفتن پا (be-gel foru rəftən-e pa) - mübtəla olmaq, bulaşmaq

همه آفت دیده وآشوب دل زگل شان فرورفته پایی بگل(۲۱۱, ۷۱)

پاداش (padaş) - əvəz

پس آنگه قفیزی سپندان خرد بپاداش کنجد بقاصد سپرد(۱۳۶, ۱۰۱)

پاداش (padaş) - mükafat

زبدگوی بدگفته پنهان کنم بپاداش نیکش پشیمان کنم(۳۳, ۴۳)

پادشا (pad(e)şa) - پادشاه sözünün qısa forması, padşah, şah

چوبرگشت گردجهان روزگار زشش پادشا ماندشش یادگار(۴۹, ۵۹)

پادشاهی (pad(e)şahi) - şahlıq

سپارندهء پادشاهی بتو سپردازجهان هرچه خواهی بتو(۵۱, ۵)

پادشاهی کردن (pad(e)şahi kərdən) - şahlıq etmək

بدین عقددولت پناهی کنیم همان میری وپادشاهی کنیم(۲۲۲, ۱۰۰)

پادشاهی (pad(e)şahi) - şahlara məxsus

زدیبا وگوهرزشمشیروجام دهد زینت پادشاهی تمام(۲۴۶, ۸۹)

پادشائی (pad(e)şai) - پادشاهی sözünün qısa forması, şahlıq

پادشائی کردن (pad(e)şai kərdən) - şahlıq etmək

برآفاق کشورخدائی کنی جهان درجهان پادشائی کنی(۷۱, ۳۳)

پارس (pars) - İran

بهندوستان اسب ودرپارس پیل بچین گربه زینسان نماید دلیل(۳۴۰, ۱۵)

پارسا (parsa) - təmiz əxlaqlı

مشوبرزن آیمن که زن پارساست که خربسته به گرچه دزدآشناست(۲۶۴, ۲۲۰)

پارسی (parsi) - farsa məxsus

کتب خانهء پارسی هرچه بود اشارت چنان شدکه آرندزود(۲۳۹, ۷۶)

پارسیگوی (parsiquy) - farsdilli, farsca yazan

همان پارسی گوی دانای پیر چنین گفت وشدگفت اودلپذیر(۲۱۰, ۵۴)

پارنج (parənc) - ayaqhaqqı, zəhmət haqqı

بیایند وآن گنجدان بشکنند وزان گنج پارنج خودبرکنند(۲۸۷, ۸۴)

پارنجهای کهن (parəncha-ye kohən) - qədim tarix

زحکمت برآرایم آنگه سخن کنم تازه پارنجهای کهن(۴۳, ۴۷)

پاره (pare) - parça, tikə, hissə

پاره کردن (pare kərdən) - cırmaq, parçalamaq

کسی کزتودرتونظاره کند ورقهای بیهوده پاره کند(۹, ۹۲)

پاره (pare) - yamaq

سلاح آزمائی درآموخته   بسی درع راپاره بردوخته(۴۳۰, ۲۰)

پاره (pare) - dağ üçün işlədilən numerativ söz

زکافورچون سیم صحرا ستوه   زسیم چوکافورصدپاره کوه(۱۱۱, ۷۳)

پازهر (pazəhr) - پادزهر sözünün qısa forması, zəhər əleyhinə işlənən maddə

من آن گنج وآن اژدها پیکرم   که زهرست وپازهردرساغرم(۳۵۳, ۶۴)

پاس (pas) - پاسبان sözünün qısa forması, karaul, gözətçi

برون شدیزکداردشمن شناس   یتاقی کمربست برجای پاس(۸۲, ۵۸)

بیپاس گذاشتن (bipas qozaştən) - nəzarətsiz qoymaq

شب تیره بیپاس نگذاشتند   زشب تاسحرپاس میداشتند(۴۱۱, ۱۰۷)

پاس داشتن (pas daştən) - qorumaq, karaul çəkmək

بشحنه توان پاس ره داشتن   بخاکستر آتش نگه داشتن(۳۱, ۲۲)

پاس دارنده شدن (pas darənde şodən) - karaul çəkmək

طلایه زلشگرگه هردوشاه   شده پاس دارنده تا صبحگاه(۱۷۶, ۱۳)

پاس برداشتن (pas bər daştən) - karaul çəkmək

دورویه سپه پاس بر داشتند   مگس گردخرگاه نگذاشتند(۴۲۵, ۱۹۹)

پاس نگهداشتن (pas negəhdaştən) - münasib vaxt gözləmək

چوگشت از فسون جهان بیهراس   جهانرا بکشتن نگهداشت پاس(۲۴۱, ۱۷)

پاس (pas) - gecənin dörddə bir hissəsi. İskəndərə qədər səhər və şam növbəsi olmamışdır

همان نوبت پاس درصبح وشام   زنوبتگه اوبرآورد نام(۵۵, ۳۵)

پاسبان (pas(e)ban) - gözətçi, qoruyucu, keşikçi

مراچون نهی درعیارکسی   که باشدچو من پاسبانش بسی(۲۵۹, ۱۴۶)

پاسخ (pasox) - cavab

فرستاده آنپاسخ سرسری   نپوشید بررای اسکندری(۱۱۷, ۶۹)

پاسخ دادن (pasox dadən) - cavab vermək

چنین دادپاسخ جهاندیده مرد   که بهمن بدان اژدهانی که کرد(۲۰۰, ۱۳۷)

پاسخ نمودن (pasox nəmudən) - cavab vermək

بپاسخ نمودن زن هوشمند   زیاقوت سربسته بگشادبند(۲۵۸, ۱۳۵)

پاسخ نگهداشتن (pasox negəhdaştən) - cavab verməmək

جهاندارازین داوریهای سخت   نگهداشت پاسخ بنیروی بخت(۲۸۹, ۲۳)

پاسخ سازکردن (pasox saz kərdən) - cavab vermək

نه برجای خودپاسخی سازکرد   درکین پوشیده رابازکرد(۱۱۷, ۶۸)

پاسگاه (pasqah) - post, gözətçi postu

فرود آمدندازدوجانب سپاه   یزکهانشاندندبرپاسگاه(۴۱۶, ۷۵)

پاسگه (pasgəh) - پاسگاه sözünün qısa forması

درین پاسگه رخنهائی که هست   عمارت کندتاشودسنگ بست(۲۹۷, ۱۳۰)

پاک (pak) - pak, təmiz

توئی برترین دانش آموزپاک   زدانش قلم رانده برلوح خاک(۳, ۴)

پاک کردن (pak kərdən) - təmizləmək

بداندیش راسردرآرم بخاک   کنم گیتی ازکیش بیگانه پاک(۳۶۸, ۲۰۸)

پاک (pak) - tamamilə, büsbütün, təmiz

دولشگربرابرشدآراسته   شدآزرمهاپاک برخاسته(۸۱, ۴۴)

پاک پیوند (pakpeyvənd) - əhdində düzgün, təmiz əxlaqlı

زن پاک پیوند فرمان روا   برایشان فروبسته دارد هوا(۲۵۲, ۵۳)

پاک مغز (pakməğz) - təmiz fikirli, saf fikirli

چوهندوملک دیدکان پاک مغز   ندادش بدین کاردرپای لغز(۳۳۰, ۷۷)

پاکی (paki) - təmizlik

گروهی زپاکی و دین پروری   پذیرا شدندش بپیغامبری(۴۳, ۴۴)

پاکیزه (pakize) - təmiz

که دربزم خاص ملک فیلقوس   بتی بودپاکیزه ونوعروس(۶۶, ۳۹)

پاکیزه روی (pakizeruy) - gözəl

کنیزی سیه چشم وپاکیزه روی　　گل اندام وشکرلب ومشکبوی(۳۸۷, ۸۱)

پالان (palan) - palan

خرازپای رنجیده وپشت ریش　　بیفکندشان نعل وپالان به پیش(۷۴, ۷۰)

پالانگر (palangər) - palançı

شبی نعلبندی وپالانگری　　حق خویش میخواستند ازخری(۷۴, ۶۹)

پالودگی (paludegi) - təmizlənmə, saflaşma

گهرجست نتوان باسودگی　　بودنقره محتاج پالودگی(۴۱, ۱۸)

پالودن (paludən) - ağlın süzgəcindən keçirmək

بچندین سخنهای زیباونغز　　که پالودم ازچشمهء خون ومغز(۶۲, ۳۵)

پالوده (palude) - təmiz, süzülmüş

بیاساقی آن لعل پالوده را　　بیاوربشوی این غمالوده را(۱۲۶, ۱)

پالوده (palude) - mət, jele

زبس صاف پالودهء عطرسای　　بسا مغزبالوده کامد بجای(۲۶۷, ۶۱)

پالوده مغز (paludeməğz) - aydın fikirli, ağıllı

شه از پندآن پیرپالوده مغز　　هراسان شدازکارآن پایلغز(۱۴۷, ۶۱)

پالودهء مغز (palude-ye məğz) - ağılla dolu, bakirə

برآسود کالحق بتی نغزبود　　همه مغزوپالودهء مغزبود(۳۳۷, ۷۰)

پالهنگ (palhəng) - ip

زهرسوکشان زنگیی چون نهنگ　　بگردن درافسارپاپالهنگ(۱۱۰, ۵۹)

پامردی (pamərdi) - پایمردی sözünün qısa forması, güc, qüvvə

کسی را که قهر تودرسرفکند　　بپامردی کس نگرددبلند(۵, ۲۹)

پامزد (pamozd) - ayaq haqqı

بدوگفت شش ساله دخل دیار　　بپامزدتودادم ای هوشیار(۳۶۹, ۲۱۹)

پانصد (pansəd) - beş yüz

پیاده بکرداریکپاره کوه　　زپانصدسوادش فزونترشکوه(۴۳۱, ۲۸۳)

پانصدهزار (pansəd hezar) - beş yüz min

سپه چون درآمدبعرض شمار　　گزیده دراوبودپانصدهزار(۳۹۰, ۱۳۰)

پای (pay) - ayaq

پای خاکی کردن (payxaki kərdən) - gəlmək, təşrif gətirmək

بدرگاه من پای خاکی کنی　　زجوشیدنم ترسناکی کنی(۲۵۸, ۱۲۷)

برپای کردن (bər pay kərdən) - qoymaq(əlamət, nişan)

بزیرزمین گنج راجای کرد　　طلسمی برآن گنج برپای کرد(۲۸۶, ۶۹)

درپای(کسی،چیزی) افتادن (dər pa-ye(kəsi, çizi) oftadən) – ayağının altına düşmək

سلیمانی افتاده درپای مور　　همان پشه کرده برپیل زور(۱۸۲, ۱۹۶)

برپای خاستن (bər pay xastən) - ayağa durmaq

چو شه جام را دیدبرپای خاست　　بخورد آن یکی جام ودیگرنخواست(۳۰۶, ۹۰)

با(کسی،چیزی) پای داشتن (ba(kəsi, çizi) pay daştən) - bərabər olmaq, tay olmaq

بجائی میاورکه جنبم زجای　　ندارد پر پشه باپیل پای(۱۵۷, ۳۸)

زپای درآمدن (ze pay dər amədən) - yox olmaq, dağılmaq

بشه گفت برخیزوشوبازجای　　که آن کوهپایه درآمد زپای(۲۹۵, ۹۹)

زپای افتادن (ze pay oftadən) - yıxılmaq, düşmək

سری کزتوگردد بلندی گرای　　بافکندن کس نیفتد زپای(۱۴۵, ۳۸)

زپای درآمدن سر (ze pay dər amədən-e sər) - başın vurulub düşməsi

زکوپال آن پیل جنگ آزمای　　درآمد سرپیل پیکرزپای(۴۱۸, ۹۱)

زپای درآمدن (ze pay dər amədən) - yıxılmaq

زدش برکتفگاه وبردش زجای　　چنان کان ستمگردرآمدزپای(۴۳۸, ۳۷۳)

زپای درآوردن (ze pay dər avərdən) - ayaqdan salmaq, vurub yıxmaq

چنین تازروسان گردن گرای　　درآوردهفتادتن رازپای(۴۲۰, ۱۲۵)

ازپای نشستن (əz pay neşəstən) - oturmaq

بفرمودشه تانشینندزپای　　سخنهای فرموده آردبجای(۳۶۳, ۱۳۴)

پای دادن (pay dadən) - hərəkətə gətirmək

دگرباره این بسته را پای داد　　　شتابنده رادرسکون جای داد(۵۸, ۶۸)

پای داشتن (pay daştən) - davam gətirmək

چوماحمله سازیم یکره زجای　　　بیک حملهء ماندارند پای(۴۰۷, ۶۰)

پای درآوردن(بچیزی) (pay dər avərdən(be-çizi) - minmək, oturmaq

چوپیروزی خویش دید ازخدای　　　بدان خنگ ختلی درآوردپای(۴۴۰, ۴۱۲)

پای درمرکب آوردن (pay dər mərkəb avərdən) - ata minmək

زگهواره درمرکب آوردپای　　　شد از چنبرمهد میدان گرای(۶۸, ۶۶)

پای(بچیزی) درنهادن (pay(be-çizi)dər nəhadən) - qalxmaq, başlamaq

زخصم توچون مملکت گشت سیر　　　بخصم افکنی پای درنه دلیر(۴۱, ۵۵)

پای درتخت نهادن (pay dər təxt nəhadən) - taxta çıxmaq, taxta oturmaq

چوشه پای برتخت زرین نهاد　　　زگنج سخن حصنی روئین گشاد(۲۲۷, ۲۲)

پای (از چیزی)کشیدن (pay(əz çizi)kəşidən) - əl çəkmək

چو درخانهء روم کردندجای　　　زشغل جهان درکشیدند پای(۲۸۷, ۷۷)

پای فشردن (pay feşordən) - möhkəm dayanmaq

دگرره بمردی فشردند پای　　　نرفتند چون کوه آهن زجای(۱۷۲, ۹۰)

پای فروکشیدن (pay foru kəşidən) - meydanı boşaltmaq, uzaq olmaq

جهان برجوانان جنگ آزمای　　　رهاکن فروکش توپیرانه پای(۱۵۱, ۱۱۲)

پای بیرون نهادن (pay birun nəhadən) - əl çəkmək, uzaqlaşmaq

به ارپای ازین پایه بیرون نهم　　　نهنبن برین دیگ پرخون نهم(۲۰۷, ۸)

پای خودرافشردن (pa-ye xod-ra feşordən) - yerləşmək, qərar tutmaq

بقلب اندرون پای خودرافشرد　　　بهرپهلوی پهلوی راسپرد(۱۰۰, ۲۴۰)

پای درخون فشردن (pay dər xun feşordən) - qan tökmək, müharibə üçün inad etmək

که دیدی که اوپای درخون فشرد　　　کزان خون سرانجام کیفرنبرد(۲۰۰, ۱۴۰)

پای باندازهء خویش کشیدن (pay be-əndaze-ye xiş kəşidən) - ayağını yorğanına görə uzatmaq

مکش جزباندازهء خویش پای　　　که هرجوهری راپدیدست جای(۱۵۱, ۱۰۶)

پای درکین فشردن (pay dər kin feşordən) - düşmənçilik etmək

سکندربسی پای درکین فشرد　　　زکس مهردارا نشایست برد(۳۲۳, ۹۳)

پای(کسی را)زیربندکشیدن (pa-ye(kəsi-ra) zir-e bənd kəşidən) - əsir etmək, ayağını bağlamaq

هنرمندراسربرآرم بلند　　　کشم پای دیوانه رازیربند(۲۲۸, ۳۸)

پای گستاخ درکام شیرنهادن (pa-ye qostax dər kam-e şir nəhadən) - öz ayağı ilə təhlükəyə getmək.

جوانی مکن گرچه هستی دلیر　　　منه پای گستاخ درکام شیر(۱۵۹, ۶۱)

پای شغل پیوندراپیش نهادن (pa-ye şoğl-e peyvənd-ra piş nəhadən) – əhdinə əməl etmək

بفرمان داراوفرهنگ خویش　　　نهدشغل پیوند راپای پیش(۲۱۸, ۴۶)

پای پیل افتادن (pa-ye pil oftadən) - ayaq altına düşmək, məhv olmaq

گریزیم ازین کوچگاه رحیل　　　ازآن پیش کافتیم درپای پیل(۴۶۳, ۱۸)

پای ازخط عدل برون نهادن (pay əz-xətt-e ədl borun nəhadən) – ədalətsiz olmaq

بازردن کس نیاورد رای　　　برون ازخط عدل ننهادپای(۷۶, ۳۵)

بسنگ درآمدن پای (be-səng dər amədən-e pay) - müvəffəqiyyətsizliyə uğramaq, ayağı daşa dəymək.

بیا ساقی آن صرف بیجاده رنگ　　　بمن ده که پایم درآمد بسنگ (۲۳۳, ۱)

بگنج فرورفتن پای (be-gənc foru rəftən-e pay) - var-dövlətə çatmaq

مگرداددولت مراپایرنج　　　که پایم فرورفت ازین سان به گنج(۲۸۷, ۸۵)

پای(کسی را) بسنگ درآوردن (pa-ye(kəsi-ra be-səng dər avərdən) – məğlub etmək, müvəffəqiyyətsizliyə uğratmaq, ayağını daşa vurdurmaq

دگرکینه خواهی آمدبجنگ　　　فلک هم درآورد پایش بسنگ(۹۶, ۱۸۲)

برپای بوسه زدن (bər pay buse zədən) - ayaq öpmək, əsir olmaq

درین شغل بازیرکان رای زد — که دولت مرابوسه برپای زد(۳۲۶, ۱۳)

برپای خودکنده زدن (bər pa-ye xod konde zədən) - ayağına kündə vurmaq, yerində qalmaq

چوطالع جهانگردی آردبپیش — نشایدزدن کنده برپای خویش(۳۲۰, ۵۴)

برپای داشتن (bər pay daştən) - yerində saxlamaq, yerində bərqərar etmək

همان عهددیرینه برجای داشت — علمهای پیشینه برپای داشت(۷۵, ۱۶)

پای برجای (paybərcay) - dözümlü

هم اوپای برجای و هم لشگرش — که تاکی برآیدزکوه اخترش(۴۵۴, ۳۷)

پای بست (paybəst) - əsir

پایبست شدن (paybəst şodən) - əsir olmaq

من از شغل گیتی برافشانده دست — بزنجیرفکرت شده پایبست(۲۰, ۵)

پایبست کردن (paybəst kərdən) - gizlətmək

کندگنجهائی درویایبست — نباشد کسی را بران گنج دست(۲۰۷, ۱۵)

پایان (payan) - son

بپایان رسیدن (be-payan rəsidən) - sona çatmaq

بهرپایهء دست چندان رسد — که آن پایه را حدبپایان رسد(۱۱, ۱۹)

پایان ماهی (payan-e mahi) - dənizin dibi, alçaqlıq

بپایینگه تخت شاهم نشاند — زپایان ماهی بماهم رساند(۴۴۸, ۵۲۰)

زپایان ماهی بماه رساندن (ze-payan-e mahi be-mah rəsandən) – ucaltmaq, yüksəltmək

بپایینگه تخت شاهم نشاند — زپایان ماهی بماهم رساند(۴۴۸, ۵۲۰)

پایبند (paybənd) - buxov, qandal

بفرمودکززریکی پایبند — نهادندبرپای سروبلند(۳۶۴, ۱۴۸)

پایبند (paybənd) - əsirlik

تودادی مراپایگاه بلند — توام دست گیراندرین پایبند(۱۲, ۳۹)

پایبوس (paybus) - tabe, itaətkar

فلکواردورازفسون همه — سرآمد ولی پایبوس همه(۳۲, ۳۲)

پایپیچ (paypiç) - maneə

پایپیچ آوردن (paypiç avərdən) - mane olmaq

بدوگفت روزی که دارم بسیج — گرم پیش ناردفلک پایپیچ(۳۸۰, ۶۴)

پای خاکی کردن (payxaki kərdən) - gəlmək, zəhmət çəkib təşrif gətirmək

بدرگاه من پای خاکی کنی — زجوشیدنم ترسناکی کنی(۲۵۸, ۱۲۷)

پایدار (paydar) - uzunmüddətli

پایداربودن (paydar budən) - var olmaq, mövcud olmaq

ولیکن در آن دولت کامگار — نباشدبسی عمراوپایدار(۱۲۱, ۵۵)

پایرنج (payrənc) - zəhmət haqqı, mükafat

مگرداددولت مراپایرنج — که پایم فرورفت ازینسان بگنج(۲۸۷, ۸۵)

پایرنج کشیدن (payrənc kəşidən) - mükafat, hədiyyə gətirmək

بفرمودشه تارقیبان گنج — کشندازپی میهمان پایرنج(۲۸۰, ۶۹)

پایکوب (paykub) - rəqqas

همان پای کوبان کشمیرزاد — معلقزن ازرقص چون دیوپای(۳۸۵, ۴۹)

پایگاه (payqah) - yer, məqam

تودادی مراپایگاه بلند — توام دست گیراندرین پایبند(۱۲, ۳۹)

پایلغز (payləğz) - təhlükə

جهاندار درکارآن پایلغز — ازآن داستان ماندشوریده مغز(۴۳۶, ۴۲)

پایلغزرسیدن (payləğz rəsidən) - təhlükəyə düçar olmaq

پایلغز (payləğz) - təhlükəli yer

چوافتاد دشمن درآن پایلغز — سم سمندش بسنبیدمغز(۴۲۳, ۱۶۸)

پایلغزی (payləğzi) - ayrılıq

ازخودپایلغزی دادن (əz xod payləğzi dadən) - ayırmaq

میی کزخودم پایلغزی دهد   چوصبحم دماغ دومغزی دهد(۱۹۱, ۲)

پایمردی (paymərdi) - kömək

بدست توشایدعنانراسپرد   زتو پایمردی زما دستبرد(۱۹۲, ۸)

پایمزد (paymozd) - ayaq haqqı, zəhmət haqqı

پایمزد دادن (paymozd dadən) - ayaqhaqqı vermək

شب وروزخاقان درآن کردصرف   که شه رادهدپایمزدی شگرف(۳۸۲, ۱۴)

پائین (pain) - alt, aşağı

زپولاد صدکوه برپای کرد   بپائین اوگنج راجای داد(۱۷۸, ۴۱)

پائین پرست (painpərəst) - xidmətçi

پائینپرست گشتن (painpərəst gəştən) - xidmət göstərmək

عروسانه برکرسی زرنشست   شهنشاه راگشت پائینپرست(۲۶۴, ۲۱۲)

پائینگه (paingəh) - alt hissə(ayağın)

نپیچد کسی گردن ازرای تو   سرما وپائینگه پای تو(۱۹۵, ۵۵)

پائینگه آفتاب (paingəh-e aftab) - Qərb

زپائینگه آفتاب بلند   سوی جلوه گاهش رساندم سمند(۳۵۰, ۱۸)

پایه (paye) - dayaq

همش پایهء تخت برماه باد   هم آزرم راسوی اوراه باد(۳۲۹, ۵۴)

پایهء کارهرکس را پدیدکردن (paye-ye kar-e hər kəs-ra pədid kərdən) – hərənin işini müəyyən etmək,

دهم هرکسی را زدولت کلید   کنم پایهء کارهرکس پدید (۲۲۸, ۳۷)

پایه (paye) - məqam, mövqe

زبندزرش پایه برتر نهند   بتارک برش تاج گوهر نهند(۳۷۰, ۲۳۱)

پایه (paye) - hədd, ölçü

جوابی نویسدسزاوار شاه   سخنرادروپایه داردنگاه(۳۵۶, ۲۵)

پائیدن (paidən) - yaşamaq, mövcud olmaq

اگر رای داردکه کم گیردم   بپایم چه دردشکم گیردم(۳۲۹, ۶۴)

پتک (potək) - çəkic

بود خایهء مرغ سخت وگران   نه باپتک وخایسک آهنگران(۱۴۸, ۷۲)

پتیاره (pətyare) - əntər, div

جهاندارگفت اینست پتیارهء   برو گرتوانی بکن چارهء(۲۱۲, ۸۶)

پختگی (poxtegi) - səriştəlilik

پختگی کردن (poxtegi kərdən) - səriştəlilik göstərmək, ağıllı iş görmək

توانم که من باتوای خامخوی   کنم پختگی کردم آزرم جوی(۱۵۷, ۳۳)

پختن (poxtən) - bişirmək

بزنگی زبان گفتن این رابشوی   بپذ تاخوردخسرو نامجوی(۹۰, ۹۶)

پخته (poxte) - bişmiş

بدانکس که اورا خمیرست خام   همه کس دهدنان پخته بوام(۱۲۴, ۱۰۳)

پخته شدن (poxte şodən) - bişmək

همان گردهء نرم چون لیف خز   کزو پخته شدگردهء گرده پز(۲۷۲, ۳۲۱)

پخته (poxte) - təcrübəli, bişmiş

همه پخته بودند یاران تمام   بجزباده کودرمیان بود خام(۲۷۹, ۶۳)

پخته شدن (poxte şodən) - hazır olmaq, düzəlmək

مگرچون برافروزد آتش زجام   شودکارماپخته زان خون خام(۲۷۳, ۳۳۲)

پدر (pedər) - ata

ندارد پدر هیچ بایسته تر   زفرزند شایسته شایسته تر(۷۰, ۱۳)

پدرکشته (pedərkoşte) - atası ölmüş(Rövşənək nəzərdə tutulur)

پدرکشتهء بیپدرمانده را   یتیمی ولایت برافشانده را(۲۲۳, ۱۱۳)

پدرمرده (pedərmorde) - atası ölmüş

بهندوستان پیری ازخرفتاد   پدرمردهء رابچین گاوزاد(۱۹۷, ۹۲)

پدید (pədid) - müəyyən, məlum

مکش جزباندازهء خویش پای   که هرجوهری را پدیدست جای(۱۵۱, ۱۰۶)

پدید آمدن (pədid amədən) - müəyyənləşmək, müəyyən olmaq, hesablanmaq

نه چندان غنیمت بخسرو رسید　　که اندازهء آیدآنراپدید(۴۵۵, ۵۲)

پدید (pədid) - aşkar

مکن جزطرب درمی اندیشهء　　پدیست بازارهرپیشهء(۴۶۳, ۱۵)

پدیدآمدن (pədid amədən) - peyda olmaq

بساقفل کورانیابی کلید　　گشایندهء ناگه آید پدید(۲۶۶, ۲۳۴)

پدید آمدن (pədid amədən) - üzə çıxmaq, aşkar olmaq

تومردی ومن مردوقت نبرد　　بمردی پدید آیدازمردمرد(۱۶۳, ۴۰)

پدید آمدن (pədid amədən) - yaranmaq

که چون شدسکندرجهانرا کلید　　زشمشیرش آیینه آمد پدید(۱۲۷, ۱۱)

پدید آمدن (pədid amədən) - taxta gəlmək, şah olmaq

زهرشاه کامد جهانرا پدید　　بدست تودادآفرینش کلید(۳۵۷, ۴۱)

پدید آمدن (pədid amədən) - gəlib çatmaq

که داراچولشگربارمن کشید　　توگفتی که آمدقیامت پدید(۱۳۸, ۱۰)

پدید آمدن (pədid amədən) - çıxmaq, tülu etmək

پدید آمدن آیینهء چینی (pədid amədən-e aine-ye çini) - günəşin görünməsi

چوآیینهء چینی آمد پدید　　سکندرسپه راسوی چین کشید(۳۴۲, ۴۱)

پدید آمدن سندروس ازگل سرخ (pədid amədən-e səndərus əz qol-e sorx) - qorxudan rəngi saralmaq.

زفریاد شیپوروآوازکوس　　پدیدآمد ازسرخ گل سندروس(۴۲۶, ۲۰۳)

پدیدآوردن (pədid avərdən) - tapmaq, aşkara çıxarmaq

وگرگنج پنهان نیاورد پدید　　شود خرم آخربزرین کلید(۵۲, ۱۴)

پدید آوردن (pədid avərdən) - yaratmaq

توآوردی ازلطف جوهرپدید　　بجوهرفروشان تودادی کلید(۳, ۸)

پدید شدن (pədid şodən) - yaranmaq, üzə çıxmaq

همان ربع مسکون ازاوشدپدید　　بدان مسکن ازماکه داندرسید(۵۸, ۷۳)

پدید کردن (pədid kərdən) - bildirmək, bəyan etmək

چوپیغام شه باتوکردم پدید　　مزن پرهء قفل رابرکلید(۲۶۰, ۱۶۴)

پدید کردن (pədid kərdən) - danışmaq, xəbər vermək

نکردازبنه هیچ بروی پدید　　که برقفل توهست ماراکلید(۲۵۷, ۱۱۸)

پدیدار (pədidar) - aşkar

زسرتاقدم صورت بخردی　　پدیدارازوفرهء ایزدی(۲۵۶, ۹۵)

پدیداربودن (pədidar budən) - məlum olmaq, bilinmək, görünmək

درین پرده یک رشته بیکار نیست　　سررشته برما پدیدار نیست(۱۶۷, ۵)

پدیدارشدن (pədidar şodən) - yaranmaq, görünmək

شدازابرنیسان صدف باردار　　پدیدار شد لولوشاهوار(۶۷, ۴۶)

پدیدار کردن (pədidar kərdən) - müəyyənləşdirmək, aydınlaşdırmaq

همان کارهرکس پدیدارکرد　　بدان خفتگان بخت بیدارکرد(۱۹۴, ۴۸)

پدیدارگردیدن (pədidar gərdidən) - aşkar olmaq, müəyyənləşmək

چوخورشید روشن برآرد کلاه　　پدیدار گرددسپیدازسیاه (۱۷۶, ۲۰)

پدیدآور (pədidavər) - yaradan

پدیدآورخلق عالم (pədidavər-e xəlğ-e aləm) - Allah

پدیدآورخلق عالم تونی　　تومیرانی وزنده کن هم تونی(۷, ۵۳)

پدیدآورهرچه آمدپدید (pədidavər-e hər çe aməd pədid) - Allah, yaranmışları yaratmış

پدیدآورهرچه آمدپدید　　رسانندهء هرچه خواهد رسید(۳۵۶, ۳۶)

پذرفتگاری (pəzeroftqari) - پذیرفتگاری sözünün qısa forması, əməl etmə, qəbul etmə

ملکزاده بااوبهم داددست　　بپذرفتگاری برآن عهدبست (۷۲, ۴۱)

پذرفتن (pəzroftən) - پذیرفتن sözünün qısa forması, qəbul etmək

بپیذرفتنش حلقه درگوش کرد چوپذرفت نامش فراموش کرد (۳۸۹, ۱۱۴)

پذرفتن (pəzroftən) - xoşlamaq, bəyənmək

حدیث دلیری ومردانگی نپذرفت وبودآن زفرزانگی (۳۸۹, ۱۰۸)

پذرفتن (pəzroftən) - vəd edilmək, qərarlaşmaq

نخست آنچه ازگنج زرگفته بود رسانیدچندانکه پذرفته بود (۱۹۵, ۶۱)

پذرفتن (pəzroftən) - əldə etmək

بمابخش گنجی که پذرفتهء وفاکن بچیزی که خودگفتهء (۱۸۲, ۹۸)

پذرفته شدن (pəzrofte şodən) - qəbul olunmaq

چو پیشینه پیغامها گفته شد سخن رانداز آنها که پذرفته شد (۳۳۳, ۸۴)

پذیرا (pəzira) - məsləhətli

پذیراسخن بودشدجای گیر سخن کزدل آیدبود دلپذیر(۴۲, ۳۶)

پذیرا (pəzira) - tabe, qəbul edən

شهی نامورنام اوفیلقوس پذیرای فرمان اوروم وروس(۶۴, ۵)

پذیراشدن (pəzira şodən) - bəyənmək, razı olmaq

دلیران لشگربزرگان بزم پذیراشدندش بدان رای وعزم (۳۲۷, ۲۲)

پذیرا شدن (pəzira şodən) - tabe olmaq, qəbul etmək

گروهی زپاکی ودینپروری پذیرا شدندش بپیغامبری (۴۳, ۷۴)

پذیرای فرمان گشتن (pəzira-ye fərman gəştən) - əmrə tabe olmaq

چوگشتم پذیرای فرمان تو نبندم کمرجزبپیمان تو(۳۷۳, ۲۷۷)

پذیرای گوش آمدن (pəzira-ye quş amədən) - qulaq asmaq

مراخضرتعلیمگربود دوش برازی که نامدپذیرای گوش (۴۰, ۳)

پذیرفتگی (pəziroftegi) - qəbul, qərar

دوالی چودیدآن پذیرفتگی برآسودازآن خشم وآشفتگی (۳۹۷, ۷۳)

پذیرفتن (pəziroftən) - almaq, qəbul etmək

پذیرفت گنجینهء بیقیاس پذیرفته رانامدازوی سپاس (۶۷, ۱۱۷)

روشنی پذیرفتن (rouşəni pəziroftən) - nur almaq, ziyalanmaq

پذیرفته ازهرفنی روشنی جداگانه درهرفنی یک فنی (۳۴, ۵۲)

پذیرفتن (pəziroftən) - razılaşmaq, qəbul etmək

چوگویند نقش فلان پادشاست پذیرم که آن نقش نقشی است راست (۲۶۳, ۲۰۰)

گناه پذیرفتن (qonah pəziroftən) - bağışlamaq, günahından keçmək

اگرسرگرائی ربایم کلاه وگرپوزش آری پذیرم گناه (۳۷۳, ۲۷۳)

پایان پذیرفتن (payan pəziroftən) - bitmək, sona çatmaq

چوپایان پذیرد حد کاینات نماند دراندیشه دیگرحیات (۱۱, ۲۰)

پذیرفته (pəzirofte) - hədiyyə

پذیرفت گنجینهء بیقیاس پذیرفته رانامدازوی سپاس (۱۱۷, ۶۷)

پذیرفته (pəzirofte) - əhd edilmiş

بفرمانبری شاه راسجده برد پذیرفتهارا بقاصد سپرد(۳۳۴, ۲۷)

پذیرفته (pəzirofte) - verilmiş, göndərilmiş

سوی روم شدقاصد تیزگام زدارا پذیرفته باخود پیام (۱۳۴, ۷۸)

پذیرفته شدن (pəzirofte şodən) - qəbul olunmaq

پذیرفته شدآنچه کردی نخست پذیرا شواکنون برای درست (۲۵۸, ۱۳۱)

پذیرفتنی (pəziroftəni) - nəsihət, öyüd

پذیرفت ازودختردلنواز پذیرفتنی سخت باشرم وناز(۲۲۲, ۱۰۶)

پذیرنده (pəzirənde) - qəbul edən, alan

بهرچ آن نمانی توازگرم وسرد پذیرنده آم زآشتی ونبرد (۱۶۵, ۸۴)

پذیرنده شدن (pəzirənde şodən) - qəbul etmək, tabe olmaq

پذیرندهء مهر نامت شوم درم نخریده غلامت شوم (۳۶۸, ۲۰۱)

پذیرنده شدن (pəzirənde şodən) - göstərmək, əks etdirmək

سرانجام کاهن درآمد بکار پذیرنده شد گوهرش را نگار(۱۲۷, ۱۷)

پذیرنده بودن (pəzirənde budən) - yar olmaq

بروزی که طالع پذیرنده بود نگین سخن مهرگیرنده بود (۷۱, ۲۸)

پذیره (pəzire) - vədə hazır, hazır

روان کردمرکب بمیعادگاه　　پذیره که دشمن کی آیدبراه(۱۰۷, ۱۶)

پذیره شدن (pəzire şodən) - razılaşmaq, itaət etmək

پذیره شوارنی سپهربلند　　بدولت گزایان درآردگزند (۳۶۲, ۱۱۱)

پذیره شدن (pəzire şodən) - seçmək, qəbul etmək

پذیره شدآسایش وخواب را　　روان کردبرکف می ناب را (۱۱۹, ۱۳)

پذیره شدن (pəzire şodən) - qarşılamaq

همه مصریان شهری ولشگری　　پذیره شدندش بنیک اختری(۸۱, ۳۹)

پذیره شده (pəzire şode) - razılaşmış, qəbul etmiş

پذیره شده شورش جنگ را　　لحیفی برافکنده شبرنگ را (۴۳۰, ۲۶۳)

پر (pər) - qanad

اگرپای پیلست اگرپرمور　　بهریک تو دادی ضعیفی وزور(۵, ۳۱)

بپرهای مور (bepərha-ye mur) - qarışqa qanadı kimi nazik

نهیب بلارک بپرهای مور　　زبال عقابان تهی کرده زور(۴۵۳, ۲۰)

پرافکندن (pər əfkəndən) - qanad salmaq

زخاریدن کوس خارا شکاف　　پرافکندسیمرغ درکوه قاف (۴۳۶, ۳۵۲)

پر (pər) - ox pəri

زپرهای تیرعقاب افکنش　　عقابان فزونندپیرامنش (۴۰۲, ۷۲)

پر (por) - çox

زمانه چنین پیشهاپردهد　　یکی درستاندیکی دردهد (۳۱, ۱۸)

پرآب (porab) - sulu

پرآب شدن دهن (por ab şodən-e dəhən) - ağzı sulanmaq

اگردیدمی این غنیمت بخواب　　دهانم شدی زین طلاوت پرآب (۴۰۶, ۴۴)

پراز... (por əz...) - ...lə(la) dolu

جهان بینم ازمیل جوینده پر　　یکی سوی دریایکی سوی در(۱۱۸, ۳)

پرازنور (por əz nur) - nurla dolu, şən, sevinclə dolu

دل کیدهندوپرازنوریافت　　زکیدی که هندوکنددوریافت (۳۳۲, ۹۷)

پرازنوشتر (por əz nuştər) - daha xoş

لب از بادعیسی پرازنوشتر　　تن از آب حیوان سیه پوشتر(۱۳, ۱۰)

پراز(چیزی)شدن (por əz(çizi)şodən) - dolmaq(bir şeylə)

پرازحکمت وحکم اوشدجهان　　بحکم آشکارابحکمت نهان (۱۶۱, ۱۲)

پراز(چیزی) کردن (por əz(çizi) kərdən) - doldurmaq(bir şeylə)

هم از زرکانی هم ازلعل ودر　　بسی چرم وقنطارهاکرده پر(۱۱۱, ۷۲)

پرازدرکردن گوش (por əz dorr kərdən-e quş) - dürr kimi qiymətli söz demək

چه پنداری ای مردآسان نیوش　　که آسان پرازدرتوان کردگوش (۷۹, ۸)

پرازلعل وپیروزه کردن گوش (por əz ləl o piruze kərdən-e quş) - ləl və firuzə kimi qiymətli söz demək, qulağı ləl və firuzə kimi sözlərlə doldurmaq

ازآن نکتها مردم تیزهوش　　پرازلعل وپیروزه کردند گوش (۲۳۲, ۹۶)

پرخون شدن (porxun şodən) - qanla dolmaq

چوپرخون شدآن طشت زرین چه کرد　　بخوردش چوآبی وآبی نخورد (۸۶, ۴۲)

پرگشتن (por gəştən) - dolmaq

زسیم وزروقندوزولعل ودر　　شترباشتر خانه هاگشت پر(۴۵۵, ۵۳)

پرگشتن (por gəştən) - dolmaq(səslə)

کز آوازهءشه جهان گشت پر　　که چین رابرآمود دامن بدر(۳۸۲, ۱۳)

پراکندگی (pərakəndegi) - dağınıqlıq, pərakəndəlik

برون افتم از بپراکندگی　　نیفتم برون باتوازبندگی (۹, ۸۸)

پراکندگی آوردن (pərakəndegi avərdən) - ikitirəlik salmaq, dağıtmaq

دودرزی زدل بشکندکوه را　　پراکندگی آردانبوه را (۱۲۲, ۷۵)

درآمدن پراکندگی (dər amədən-e pərakəndegi) - dağılışma, qaçma

بجائی رسیدند کزبیم تیغ　　پراکندگیشان درآمد چومیغ(۴۳۱, ۲۷۶)

پراکندن (pərakəndən) - dağıtmaq, uzaqlaşdırmaq

بکشت آتش هیربدخانه را   وزآتش پراکند پروانه را(۳۲۴, ۱۰۱)

پراکنده (pərakənde) - dağınıq, pərakəndə

پراکنده هریک درآن کوه ودشت   بگل گنج پوشیدوخودبازگشت(۲۸۶, ۷۱)

پراکنده (pərakənde) - dağınıq qrup, pərakəndə dəstə

پراکندهء چندراگردکرد   که ازآب دریابرآرندگرد(۳۱۸, ۲۹)

پراکنده شدن (pərakənde şodən) - səpələnmək, yayılmaq

درآن رهگذرهای اندیشناک   پراکنده شدبرسرم مغزپاک(۲۱, ۱۷)

پراکنده کردن (pərakənde kərdən) - dağıtmaq

چوبدخواه رادرگل آکنده کرد   پراکندگانرا پراکنده کرد(۳۲۲, ۸۴)

پراکنده گشتن (pərakənde gəştən) - dağılmaq

نبایدبرزخم راندن بتیغ   کزآهن نگرددپراکنده میغ(۴۴۰, ۴۰۷)

پراکنده کن (pərakəndekon) - dağıdan

زمین زنده دارآسمان زنده کن   جهانگیردشمن پراکنده کن(۴۶, ۹)

پران (pərran) - uçan

کسی راکه آیدتمنای خواب   شود بردرختی چوپران عقاب(۴۳۴, ۳۲۶)

پران شدن (pəran şodən) - uçmaq

چوپران شودنامها سوی مرد   من آن نامه رابرگشایم نورد(۱۲, ۲۹)

پرآوازه (poravaze) - xəbərdar

پرآوازه کردن (poravaze kərdən) - xəbərdar etmək

شه روم رسم کیان تازه کرد   زنوبت جهانرا پرآوازه کرد(۸۴, ۱۸)

پرآوازه گشتن (poravaze gəştən) - xəbərdar olmaq

ولایت زعدلش پرآوازه گشت   بدوتاج وتخت پدرتازه گشت(۷۵, ۱۴)

پرتاب (pərtab) - tullama

زپرتاب اوناوک افکندبال   کمندی نه کانجا رساند دوال(۲۹۱, ۳۹)

پرتابیان (pərtapiyan) - *inanılmazlar, şübhəli döyüşçülər*

گروهی که پرتابیان ساختشان   چپانداز شدبرچپ انداختشان(۱۷۸, ۴۹)

پرتو (pərtou) - işıq, parıltı

پرستنده چون ازتونوردید   زتاریکی غاربیرون دوید(۲۹۳, ۶۲)

پرچم (parçəm) - bayraq

سرنیزه ازطاسک سرنگون   ببرچم فروریخته طاس خون(۴۵۳, ۲۱)

پرخاش (pərxaş) - vuruş, müharibə

بپرخاش زنگی شتابان شدند   دواسپه سوی بیابان شدند(۸۱, ۴۳۱)

پرخاش کردن (pərxaş kərdən) - vuruşmaq

بپرخاش کردن گشادند چنگ   درآن پویه کردند لختی درنگ(۴۱۵, ۵۹)

بپرخاش پی فشردن (be-pərxaş pəy feşordən) - vuruşmağa səy etmək

تنی را که نتوانی ازجای برد   بپرخاش اوپی چه شایدفشرد(۱۰۴, ۲۸۹)

پرخاشگه (pərxaşgəh) - پرخاشگاه sözünün qısa forması, döyüş meydanı

بپرخاشگه جانستان دیدمت   قوی دست وچابک عنان دیدمت(۴۴۸, ۵۲۸)

پرخم وچین (porxəm-o-çin) - kinlə dolu

خبرنی که مهر شماکین بود   دل ترک چین پرخم وچین بود(۳۷۲, ۲۶۶)

پرخون (porxun) - qanla dolu

به ارپای ازین پایه بیرون نهم   نهنبن برین دیگ پرخون نهم(۲۰۷, ۹)

پرداختن (pərdaxtən) - yazıb qurtarmaq

چوکلک ازنامه پرداختند   سخن برزبان شه انداختند(۳۴۹, ۸)

پرداخته شدن (pərdaxte şodən) - yazılıb qurtarmaq

چوشد نامهء نغزپرداخته   برومهرشاهانه شدساخته(۱۵۴, ۱۶۰)

پرداختن (pərdaxtən) - demək, söyləmək, açmaq(sirr)

چو با استواران بپرداخت راز   بشه گفت کاهنگ رفتن بساز(۳۰۴, ۵۷)

پرداختن (pərdaxtən) – vidalaşmaq (həyatla)

مرانیست آسایش ازتاختن   بخواهم درین عمرپرداختن(۴۳۹, ۳۹۷)

پرداختن (pərdaxtən) - yazmaq, yaratmağa başlamaq

تن اینجابپست جوین ساخته   دل آنجابگنجینه پرداخته(۳۶, ۸۶)

پرداختن (pərdaxtən) - üzərində dayanmaq

چه میگفتم ودرچه پرداختم — کجا بودم اشهب کجا تاختم(۳۱۰, ۸۶)

پرداختن (pərdaxtən) - demək

که چندین نگاراز توبرساختند — هنوزازتوحرفی نپرداختند(۲۲۶, ۴)

پرداختن (pərdaxtən) - təmir etmək, düzəltmək

چو زآبادی رخنه پرداختند — بعزم شدن رایت افراختند(۲۹۸, ۱۹۶)

پرداختن (pərdaxtən) - təmizləmək

بیک لحظه مرغان دروتاختند — زمین رازکنجد بپرداختند (۱۳۵, ۹۸)

پرداختن (pərdaxtən) - təmizlənmək, boşalmaq

شکارافکنان در بیابان چین — بپرداخت ازگوروآهوزمین(۳۴۳, ۴۹)

پرداخته شدن (pərdaxte şodən) - silinmək, təmizlənmək

چوآیین پیگارشد ساخته — منشهاشدازمهرپرداخته(۹۴, ۱۵۵)

پرداخته شدن (pərdaxte şodən) - boşalmaq

چوشد خانهء گنج پرداخته — بدانگونه مهمانیی ساخته(۳۸۳, ۲۵)

پرداختن (pərdaxtən) - unutmaq

چوخلوتگهش آنچنان ساختند — ازوزحمت خویش پرداختند(۱۸۸, ۱۸۶)

پرداختن (pərdaxtən) - təhvil verilmək

بگنجینهء شاه پرداختند — زدریا بدریا درانداختند(۱۹۲, ۱۹)

پرداختن (pərdaxtən) - öldürmək

نشدبرتنی تانپرداختش — نزدبرسری تا نینداختش(۱۷۰, ۵۵)

پرداختن (pərdaxtən) - bəzəmək

سراسیمگی درمنش تاخته — زرخت خردخانه پرداخته(۱۰۹, ۴۸)

پرداختن (pərdaxtən) - öhdəsindən gəlmək

چو دیوان بسی چاره ها ساختیم — ازین دیوخانه نپرداختیم(۲۹۱, ۴۹)

پرداختن (pərdaxtən) - xərcləmək, xərcləyib qurtarmaq

چنان نیزیکسرمپردازگنج — که آیی زبیهوده خواری برنج (۳۸۲, ۹)

پرداختن (pərdaxtən) - hazırlamaq, ayırmaq

جداگانه ازبهرهرپیکری — بفرمودپرداختن زیوری(۲۸۱, ۷۹)

پرداخته گشتن (pərdaxte gəştən) - hazırlanmaq

نبود آینه پیش ازوساخته — بتدبیراوگشت پرداخته(۱۲۷, ۱۳)

پرداختن (pərdaxtən) - almaq

اگرشه نیارد بروتاختن — زما خواهداین ملک پرداختن(۲۴۵, ۷۲)

پرداختن (pərdaxtən) - tikib qurtarmaq

چوپرداخت آن نغزبنیاد را — که مانندشدمصروبغدادرا(۱۱۵, ۴۰)

پرداختن (pərdaxtən) - azad olmaq, qurtarmaq

زکین خواهی کیدپرداختم — چوشددوست بادوست درساختم(۳۳۸, ۷۸)

پرداخته گشتن (pərdaxte gəştən) - qurtarmaq, azad olmaq

چوزانکارگردندپرداخته — حجاب ازمیان گردانداخته(۳۷۶, ۲۱)

پرداختن (pərdaxtən) - gizlətmək

بخلوتگه خسروش تاختند — ز نظارگان پرده پرداختند(۲۲۲, ۱۰۸)

پرداختن (pərdaxtən) - ələ keçirmək

بپرداخت آن گنج دیرینه را — وزودادمرهم بسی سینه را(۳۲۴, ۱۰۹)

پرداختن (pərdaxtən) - atıb qurtarmaq

سواران همه تیرپرداخته — گهی تیروگه ترکش انداخته(۱۸۰, ۷۳)

پرداختن (pərdaxtən) - xilas etmək

بخواهیم فردابروتاختن — زبیداداوملک پرداختن(۱۷۳, ۱۰۷)

پرداختن (pərdaxtən) - yox edib qurtarmaq, məhv etmək(ehtiyatı)

اگرچه بزوق وفسون ساختن — نشایدزچین توشه پرداختن(۳۵۸, ۶۲)

پرداخته (pərdaxte) - yaranmış

ترا بینم ازهرچه پرداختست — که هستی توسازنده واوساختست(۱۱, ۱۴)

پردگی (pərdegi) - örtülü, gizlilik

سبب جستن پردگیهای راز — کند کارجویندگان رادراز(۳۱۲, ۴۸)

پرده (pərde) - pərdə

دلاپرده تنگست یارم توباش زپرده دران پرده دارم توباش(۲۴۱, ۱۳)

پرده (pərde) - əsər, kitab

درآن پرده کزراستی یافتم سخن راسرزلف برتافتم(۵۵, ۲۴)

پرده (pərde) - iş

مراباپیام بزرگان چکار تصرف نیابد درین پرده بار(۲۶۰, ۱۶۰)

پرده (pərde) - həqiqət

چومانیزازین پرده آگه شدیم براه آمدیم ارچه ازره شدیم(۲۹۷, ۱۲۰)

پرده (pərde) - musiqi pərdəsi

مشو ناپسندیده رابیش باز که درپردهءکژنیابندساز(۴۰, ۷)

پرده (pərde) - dünya

برآنم که این پرده خالی کنم درین پرده جادوخیالی کنم(۵۴, ۷)

پردهء دیرسال (pərde-ye dirsal) - göy, fələk

زنیرنگ این پردهء دیرسال خیالی شدم چون نبازم خیال(۵۴, ۶)

پردهء کژ (pərde-ye kəj) - saxta not, saxtakarlıq

درین پرده کانصاف یاری دهست اگر پردهءکژنیاری بهست(۲۴۱, ۱۲)

پردهء نیلگون (pərde-ye nilgun) - göy, fələk

شب وروزازین پردهء نیلگون بسی بازی چابک آرد برون(۵۳, ۴)

پرده ء هفت رنگ (pərde-ye həftrəng) - asiman

برون آی ازین پردهء هفت رنگ که زنگی بودآینه زیرزنگ(۲۶, ۱۳)

پرده (pərde) - gizlin

درپرده پوشیده گذاشتن (dər pərde puşide qozaştən) - gizli saxlamaq

چه گستاخرونی برآن داشتست که درپرده پوشیده نگذاشتست(۳۶۵, ۱۶۶)

ازپرده برون آوردن (əz pərde borun avərdən) - göstərmək, aşkar etmək

درآن مانده کین پردهء نیلگون چه شببازی از پرده آورد برون(۴۴۴, ۴۶۰)

ازپرده بیرون فتادن (əz pərde birun fetadən) - üzə çıxmaq, aşkar olmaq

عجب ماندکزپرده بیرون فتاد عجبترکه بازش بکف چون فتاد(۴۴۵, ۴۸۰)

درپرده بودن (dər pərde budən) - gizlin olmaq

خبر داداز هرچه درپرده بود کسی کم چنان طفل پرورده بود(۷۰, ۲۰)

درپرده پنهان بودن (dər pərde penhan budən) - çadrada olmaq, pərdədə olmaq

زن آن به که درپرده پنهان بود که آهنگ بی پرده افغان بود(۲۶۴, ۲۱۸)

درپرده سخن گفتن (dər pərde soxən qoftən) - üstüörtülü söz demək

گل از غنچه خندید ودرسفته شد سخن بین که درپرده چون گفته شد(۳۳۷, ۷۳)

از پرده خیال نمودن (əz pərde xəyal nəmudən) - gizlini təsvir etmək, göstərmək, yazmaq

گزارندهء حرف این حسب حال زپرده چنین مینماید خیال(۳۴۰, ۷)

پرده (pərde) - səs

پردهء خود حصاری کردن (pərde-ye xod hesari kərdən) - susmaq

به ارپردهء خود حصاری کنی بخاموشی خویش یاری کنی(۱۴۲, ۸۴)

پرده دار (pərdedar) - mühafizə edən, qoruyan

دلاپرده تنگست یارم توباش زپرده دران پرده دارم توباش(۲۴۱, ۱۳)

پرده در (pərdedər) - pərdə açan

دلاپرده تنگست یارم توباش زپرده دران پرده دارم توباش(۲۴۱, ۱۳)

پرستش (pərəsteş) - sitayiş, pərəstiş

همه خانه درگنج وگوهر گرفت دروبام درمشک وعنبر گرفت(۲۴۴, ۶۰)

پرستش ساختن (pərəsteş saxtən) - pərəstiş etmək

بیاد آری این درس وتعلیم را پرستش نسازی زروسیم را(۷۱, ۳۴)

پرستش کردن (pərəsteş kərdən) - *sitayiş etmək, dua etmək*

درآنخانه آن شمع گیتی فروز خدارا پرستش کندتابروز(۲۵۳, ۶۶)

پرستش نمودن (pərəsteş nəmudən) - pərəstiş etmək

چوخسروپرستان پرستش نمود … هم اوراوهم شاه خود راستود(۱۳۱, ۲۵)

برپرستش میان بستن (bər pərəsteş miyan bəstən) - tabe olmaq, qulluq göstərmək

وگربرپرستش میان بستهء … چنان دان که ازتیغ من رستهء(۳۲۷, ۳۱)

بپای پرستش راه پیمودن (be-pa-ye pərəsteş rah peymudən) - pərəstişlə fırlanmaq, dolanmaq

چوپرگارگردون بر آن نقطه گاه … بپای پرستش بپیمودراه(۲۴۴, ۵۳)

پرستشکنان (pərəsteşkonan) - pərəstiş edərək

درآمدپیام آورسرفراز … پرستشکنان بردشه رانماز(۳۶۳, ۱۳۳)

پرستشگر (pərəsteşgər) - dua edən

یکی گفت کای شاه دانشپرست … پرستشگری درفلان غارهست(۲۹۲, ۵۶)

پرستشگری (pərəsteşgəri) - sitayiş

نه شب فارغست ازپرستشگری … نه روزازتماشاوجانپروری(۲۵۳, ۷۰)

پرستشگری کردن (pərəsteşgəri kərdən) - itaət etmək, əzizləmək

بدان دل که از راه فرمانبری … کند میهمانراپرستشگری(۳۴۹, ۱۳)

پرستشنمای (pərəsteşnəmay) - təzim edən

پرستشنمای شدن (pərəsteşnəmay şodən) - təzim etmək, pərəstiş etmək

چودر خانهء راستان کرد جای … خداوند را شد پرستش نمای(۲۴۴،۵۸)

پرستندگی (pərəstəndegi) - sitayiş

پرستندگی کردن (pərəstəndegi kərdən) - sitayiş etmək

پرستندهء کزره بندگی … کندچون تونی راپرستندگی(۶, ۵۱)

پرستنده (pərəstənde) - xidmətçi, nədimə

پرستندگان زوخبر یافتند … بربانوی خویش بشتافتند(۲۵۵, ۹۲)

پرستنده (pərəstənde) - Allaha dua edən, münzəvi

پرستنده چون پرتونور دید … زتاریکی غاربیرون دوید(۲۹۲, ۶۲)

پرستنده شدن (pərəstənde şodən) - səcdə etmək, sitayiş etmək

پریچهره ای دیدکزدلبری … پرستنده شدپیکرش راپری(۲۲۳, ۱۱۸)

پرستندهء خوب صاحبنواز (pərəstənde-ye xub-e sahebnəvaz) - sahibinə qayğıkeş gözəl itaətkar(Çin xaqanının İskəndərə bağışladığı kəniz)

پرستندهء خوب صاحبنواز … پرستش کنان بردشه رانماز(۴۴۵, ۴۸۲)

پرستنده وار (pərəstəndevar) - Allaha səcdə edirmiş kimi

زره گرپیاده رسدگر سوار … پرستش کنندش پرستنده وار(۴۰۳, ۷۴)

پرستی (pərəsti) - qulluq, xidmət

بدرگاه خسرو خرامش کنیم … باپین پرستیش رامش کنیم(۲۱۹, ۶۳)

پرستیدن (pərəstidən) - sitayiş etmək, dua etmək

گذشت ازپرستیدن کردگار … بجزخواب وخوردن ندارندکار(۲۵۳, ۶۲)

پرستیدن آتش (pərəstidən-e ateş) - oda sitayiş etmək

برافکندازورسم وراه بدان … پرستیدن آتش موبدان(۲۴۵, ۷۵)

پرسش (porseş) - sual

پرسش کردن (porseş kərdən) - soruşmaq

دگرپرسشی کردمردیلیر … که بالا چرانی تووخلق زیر(۲۳۲, ۸۶)

پرسنده (porsənde) - soruşan

که پرسندگان زوباواز خویش … خبربازجستندی ازرازخویش(۱۲۱, ۵۷)

پرسیدن (porsidən) - soruşmaq

سخن تانپرسندلب بسته دار … گهرنشکنی تیشه آهسته دار(۳۰, ۵)

پرشکر (porşəkkər) - şirin

پرشکر کردن (porşəkkər kərdən) - şəkərlə doldurmaq, şirinlik yaymaq

شفق سرخ گل بست برسور شاه … طبق پرشکرکرد خورشید وماه(۲۲۰, ۸۲)

پرشوروشغله (por şur-o-məşğəle) - qorxu, həyəcan, vəlvələ

پرشوروشغله کردن (por şur-o-məşğəle kərdən) - qorxuya salmaq, həyəcanlandırmaq

چوشیران وحشی درآن سلسله جهان کرده پرشوروپرمشغله(۴۳۲, ۲۸۷)

پرکندگی (pərəkəndegi) - پراکندگی sözünün qısa forması, pərakəndəlik, dağınıqlıq

برون افتم ازخود بپرکندگی نیفتم برون با تواز بندگی(۹, ۸۸)

پرکنده (pərəkənde) - پراکنده sözünün qısa forması, pərakəndə, dağınıq

نه پرکندهء تافراهم شوی نه افزودهء نیزتاکم شوی(۵, ۲۶)

پرکنده کردن (pərəkənde kərdən) - dağıtmaq

کندباد پرکنده خاک مرا نبیندکسی جان پاک مرا(۷, ۶۴)

پرکنده (pərkənde) - tükü yolunmuş

که رومی چوآشفتن روس دید جهانراچو پرکنده طاوس دید(۴۱۱, ۷)

پرگار (pərqar) - pərgar

زپرگارآن حلقه مدهوش ماند درآن حلقه چون نقطه خاموش ماند(۳۶۳, ۱۳۷)

پرگار (pərqar) - fırça

نمودندهریک بگفتارخویش نموداری ازنقش پرگارخویش(۳۷۶, ۱۶)

پرگار (pərqar) - şəkil

میان دوپرگار بنشست شاه درین ودرآن کردنیکونگار(۳۷۷, ۲۸)

پرگار (pərqar) - ölkə, dairə, torpaq

که چون شه زدارا ستد تاج و تخت زپرگارموصل برون بردرخت(۲۱۰, ۵۵)

پرگار (pərqar) - hasar, sərhədd xətti

بهردایره کوزده ترکتاز ز پرگارخطش گره کرده باز(۴۷, ۲۷)

پرگار (pərqar) - meydan

طریدی بناورد زنگی نمود کف برنقطهء پرگارتنگی نمود(۱۰۸, ۳۴)

پرگار دهر (pərqar-e dəhr) - dünya

بهر گردش گردپرگاردهر بناکردچندین گرانمایه شهر(۵۶, ۴۵)

پرگار بستن (pərqar bəstən) - dövrə vurmaq, dairə vurmaq

رسیدند لشگربجای مصاف دوپرگار بستند چون کوه قاف(۱۶۷, ۱۰)

زپرگارموکب جای تهی کردن (ze pərqar moukəb cay tohi kərdən) – meydana atılmaq

شه گردنان شاه گردون گرای زپرگارموکب تهی کردجای(۹۶, ۱۸۷)

پرگنج (porgənc) - xəzinə dolu

همان ملک بردع برانداختند یکی شهرپر گنج پرداختند(۳۹۴, ۳۱)

پرند (pərənd) - ipək

پرندی چنین زنده دارش کنم زگرد زمین رستگارش کنم(۴۳, ۵۴)

پرند (pərənd) - ipək örpək

زخوبی چنان ساختش نقش بند که بربست برنقش ترکان پرند(۴۰۴, ۱۰)

پرند گشادن (pərənd qoşadən) - söz demək, danışmaq, örpəyi açmaq

ازین پیکر آنگه گشایم پرند که باشد رسیده چونخل بند(۳۷, ۱۰۰)

درپرندآوردن (dər pərənd avərdən) - ipəyə tutmaq, ipək geydirmək

گرآری تنت درپرند آورم وگر نی سرت زیربندآورم(۳۵۳, ۶۶)

پرنده (pərənde) - ox, uçan

نه پوینده رابرزمین پای بود نه پرنده رادرهوا جای بود(۴۱۴, ۴۶)

پرنور (pornur) - parlaq, işıqlı

جهاندیدهء بود دستوراو جهان روشن ازرای پرنوراو(۳۶۰, ۹۵)

پرنورکردن (pornur kərdən) - işıqlandırmaq, nurlandırmaq

بیا ساقی ازمن مرا دورکن جهان ازمی لعل پرنورکن(۱۷۵, ۱)

پرنیان (pərniyan) - ipək

دل زنگیانرا در آمد هراس که ازپرنیان سربرون زد پلاس(۹۲, ۱۲۹)

پرنیشتر (por niştər) - xətalı, təhlükəli, tikanlı

همی تا بود راه پرنیشتر درو سود بازارگان بیشتر(۳۲۶, ۷)

پروا (pərva) - həyəcanlı səs

دل ازکاردشمن شده بیهراس نه بازار لشگر نه پروای پاس(۲۷۰, ۲۳۸)

پروا (pərva) - həvəs, meyl

بیا ساقی آن بکرپوشیده روی   بمن ده گرش هست پروای شور(۴۰۳, ۱)

پرواز (pərvaz) - pərvaz, sevinc

زپرواز پیروزی خویشتن   نبودش همانا غم جان وتن(۱۲۱, ۵۳)

پرواز (pərvaz) - uçuş

چراغی که پروازبینش بدوست   فروغ همه آفرینش بدوست(۱۳, ۴)

پرواز دادن (pərvaz dadən) - uçuş vermək

بمرغ زبان بسته آوازه ده   که پروازپارینه را بازده(۶۱, ۱۸)

پروازکردن (pərvaz kərdən) - uçmaq

سوی پشتهء کوه پرواز کرد   عقابی درآمد سرش باز کرد(۱۲۱, ۵۱)

پروانه (pərvane) - pərvanə

برآرم چراغی زپروانهء   درختی برآرایم از دانهء(۲۲, ۲۸)

پروانهء شمع کسی گشتن (pərvane-ye şəm-e kəsi gəştən) - birinin qayğısına qalmaq

نگردند پروانهء شمع کس   که پروانهء مانخوانند وبس(۳۹۸, ۴)

پروانه (pərvane) - əmr

نگردند پروانهء شمع کس   که پروانهء ما نخوانند و بس(۳۹۸, ۴)

پروانه (pərvane) - oda sitayiş edən, ataşpərəst

بکشت آتش هیربدخانه را   وزآتش پراکند پروانه را(۳۲۴, ۱۰۱)

پروبال (pər-o-bal) - qol-qanad

چوبازازنشیمن گشاید دوال   شکسته شود کبک راپروبال(۳۱۹, ۳۹)

پروبال(کسی) برگشادن (pər-o-bal-e (kəsi) bər qoşadən) - qol-qanadını açmaq

چنان برگشاید پروبال او   که نیک اختری خیزدازفال او(۴۵, ۶۹)

پروردگار (pərvərdeqar) - Allah

فرستادهء خاص پروردگار   رسانندهء حجت استوار(۱۳, ۱)

پروردن (pərvərdən) - yaratmaq, bəsləmək, yetirmək

جهان دربدونیک پروردنست   بسی نیک وبدهاش درگردنست(۵۳, ۳)

پروردنی (pərvərdəni) - əmlik

شه ازگوسفندان پروردنی   وزانهاکه باشندهم خوردنی(۴۵۹, ۵۷)

پرورده (pərvərde) - düşünülmüş

سخنهای پروردهء دلفریب   که درمغزمردم نمایدشکیب(۳۵۶, ۲۷)

پرورده (pərvərde) - ətirlənmiş(ədviyyə qarışdırılaraq bişirilmiş)

کباب تر وبوی افزارخشک   اباهای پرورده با بوی مشک(۲۷۹, ۵۸)

پرورش (pərvəreş) - qayğı

هم ازپرورشهای پروردگار   دگرگونه شدصورت هرنگار(۲۳۴, ۶)

پرورش دادن (pərvəreş dadən) - tərbiyə vermək, tərbiyələndirmək

ملکزاده رادرخرام وخورش   همی دادچون جان خودپرورش(۲۳۹, ۸۷)

پرورش یافتن (pərvəreş yaftən) - qayğı görmək, bəslənmək

گرآن پرورش یابد امروزباز   ازآن به بودآستین راطراز(۲۴۹, ۱۷)

پرورش یافته (pərvəreş yafte) - yonulmuş

صنوبر ستونی بپنجاه ارش   ببیراستن یافته پرورش(۱۴۲, ۷۱)

پروین (pərvin) - Pərvin (öküz bürcü)

رواروزنان نای زرین زدند   سراپرده برپشت پروین زدند(۱۱۴, ۲۱)

پره (pəre) - qol(sirkulun)

دوپره چوپرگارمرکزنورد   یکی دیرجنبش یکی زودگرد(۴۲۰, ۱۳۱)

پره (pəre) - sıra

پس ازساعتی تندشیری سیاه   برون آمدازپرهء قلبگاه(۴۱۷, ۸۶)

پره زدن (pəre zədən) - sıraya düzülmək

جناح ازخدنگ غلامان خاص   زده پره برکشتن بی قصاص(۴۱۲, ۲۰)

پرهیز (pərhiz) - pərhiz, ehtiyat, çəkinmə

چوکید آنچنان آتش تیزدید   ازورستکاری بپرهیزدید(۳۲۸, ۴۶)

پرهیزکار (pərhizkar) - pərhizkar, pərhiz saxlayan

پرهیزکاربودن (pərhizkar budən) - pərhiz saxlamaq, pərhizkar olmaq, özünü saxlamaq

یکی آنکه خود بود پرهیزکار　　دگر درحرم کردنتوان شکار(۲۷۵, ۸)

پرهیزکاری (pərhizkari) - pərhizkarlıq, ehtiyatlılıq

زپرهیزکاری که داردسرشت　　نخسبددرآن خانهء چون بهشت(۲۵۳, ۶۴)

پرهیزیدن (pərhizidən) - ehtiyatlı olmaq, çəkinmək, qorxmaq, ehtiyat etmək

بپرهیزم ازروزعذرآوری　　بپرهیزکاری کنم داوری(۲۲۸, ۳۱)

پری (pəri) - pəri, gözəl

بخوبی چه گویم پری پیکری　　پری را نبوده چنین دختری(۲۱۴, ۱۰۵)

پری (pori) - çox yemə, toxluq, doluluq

ببسیارخواری نیارم بسیچ　　که پری دهدناف راپیچ پیچ(۲۹۴, ۸۰)

پری (pori) - topluluq

خداوند بی نسبت بندگی　　نه پری درونه پراکندگی(۱۶۰, ۶)

پری پیکر (pəri peykər) - pəri peykər, pəri kimi gözəl

بخوبی چه گویم پری پیکری　　پری رانبوده چنین دختری(۲۱۴, ۱۰۵)

پری پیکرنازک اندام (pəripeykər-e nazokəndam) - nazikbədənli gözəl (Çinli kəniz)

طلب کردیار دلارام را　　پری پیکرنازک اندام را(۴۶۵, ۴۳)

پریچهره (pəriçehre) - pəriüz, gözəl

پریچهرهء دیدکزدلبری　　پرستنده شد پیکرش راپری(۲۲۳, ۱۱۸)

پریچهره (pəriçehre) - Çinli kəniz nəzərdə tutulur

پریچهره چون حال خودبازگفت　　زشادی رخ شاه چون گل شگفت(۴۴۸, ۵۲۴)

پریچهره (pəriçehre) - Nüşabə nəzərdə tutulur

پریچهره چون از سرتخت خویش　　فرودآمدوخدمت آوردپیش(۲۶۴, ۲۱۱)

پریدخت (pəridoxt) - Pəridoxt(Keydin qızı)

پریدخت رادریکی مهدعود　　که مهدفلک بردی اوراسجود(۳۳۵, ۳۴)

پریدن (pəridən) - uçmaq

خرامنده کبک ظفریافته　　پریداز برکبک برتافته(۱۲۱, ۵۰)

پریرخ (pərirox) - Nuşabə nəzərdə tutulur

پریرخ چولشگرگه شاه دید　　جهان درجهان فیل وخرگاه دید(۲۷۰, ۲۹۸)

پریروی (pəriruy) - pəriüz, gözəl(Bolinasın evləndiyi cadugər)

پریرویرابردنزدیک شاه　　که این ماه بوداژدهای سیاه(۲۱۳, ۱۰۱)

پریزاده (pərizade) - pərizadə(Rövşənək nəzərdə tutulur)

جهانجوی بررسم آبای خویش　　پریزاده راکردهمتای خویش(۲۱۹, ۶۸)

پریشان (pərişan) - narahat, pərişan

پریشان شدن (pərişan şodən) - narahat olmaq

پریشان شداز بهرنوشابه نیز　　که برشاه بود آن ولایت عزیز(۳۹۵, ۴۸)

پریوار (pərivar) - pəri kimi

پریزادگان بوسه دادندخاک　　پریوارهم شادوهم شرمناک(۲۷۳, ۳۳۶)

پزشک (pezeşk) - həkim

چهارم پزشکی خردمند وچست　　که نالندگانرا کند تندرست(۳۳۰, ۷۲)

پژمرده (pəjmorde) - pəjmürdə, ölgün

مگرنوکندعمر پژمرده را　　بجوش آردآین خون افسرده را(۳۷۵, ۲)

پژمرده بودن (pəjmorde budən) - bikef olmaq, fikirli olmaq

نیامد پلنگر که پژمرده بود　　باندیشه لنگرفروبرده بود(۱۰۷, ۱۷)

پژوهش (pəjuheş) - axtarış, öyrənmə

پژوهش نمودن (pəjuheş nəmudən) - axtarmaq, öyrənmək, maraqlanmaq

ولی شاه بایدکه درکارخویش　　پژوهش نماید بمقدار خویش(۲۳۶, ۴۲)

پژوهش بکارآوردن (pəjuheş be-kar avərdən) - tədqiq etmək, müəyyənləşdirmək

دبیران پژوهش بکارآورند　　کم وبیش آن درشمارآورند(۴۵۷, ۱۴)

پژوهندگی (pəjuhəndegi) - yoxlama, öyrənmə

پژوهندگی کردن (pəjuhəndegi kərdən) - öyrənmək, yoxlamaq

دروکردباید پژوهندگی که ازماندارد شکوهندگی(۲۵۷, ۱۱۲)

پژوهنده (pəjuhənde) - axtaran, sorağında olan

پژوهندهء رازکیخسروم تو اینجا نشین تامن آنجاروم(۳۰۳, ۴۳)

پژوهنده (pəjuhənde) - casus

پژوهندهء دیگر آغازکرد که دارا نچندان سپه سازکرد(۱۳۸, ۱۸)

پس (pəs) - arxa

پس وپیش چون آفتابم یکیست فروغم فراوان فریب اندکیست(۳۳, ۴۱)

از پس (əz pəs) - arxada, dalda

دوان رهبرازپیش وفرزانه پس غلامی دوباواو دگرهیچ کس(۳۱۲, ۵۱)

پس... (pəs-e ...) - dalında, arxasında

اگرچه پس پرده داردنشست همه روز باشدعمارت پرست(۲۵۲, ۵۵)

پس (pəs) - sonra

پس ازدورهائی که بگذشت پیش کنم زنده ش از آب حیوان خویش(۶۳, ۴۴)

ازآن پس (əs an pəs) - ondan sonra

نه پیچید ازآن پس سرازداداو همه ساله می خوردبریاداو(۴۶۱, ۸۰)

ازآن پسکه (əz an pəs ke...) - zaman bildirən bağlayıcı

ازآن پس که برکینه ره یافتند سرازجستن مهربرتافتند(۱۶۸, ۱۸

پس آنکه (pəs anke) - sonra

پس آنکه شدپیشکشهای نغز که بینندگانرا برافروخت مغز(۲۲۲, ۱۰۹)

پس آنگاه (pəs anqah) - sonra

پس آنگاه باهرگرانمایهء سخن گفت برقدرهر پایهء(۱۹۶, ۴۵)

پس آنگه (pəs angəh) - پس آنگاه sözünün qısa forması, sonra

پس آنگه قفیزی سپندان خرد بپاداش کنجدبقاصد سپرد(۱۳۶, ۱۰۱)

پس از... (pəs əz...) - ...dən(dan) sonra

پس ازآفرین پیربیداربخت چنین گفت باصاحب تاج وتخت(۲۰۱, ۱۴۵)

پس پرده شهربندشدن (pəs-e pərde şəhrbənd şodən) - üzə çıxmamaq, gizlində qalmaq

ازآنجا که شه رانیامد پسند چوسایه پس پرده شد شهربند(۳۹۰, ۱۲۱)

پس پشت... (pəs-e poşt-e...) - ardında, dalında, arxasında

روان ماهرویان پس پشت او چوناهید صددریک انگشت او(۲۷۰, ۱۹۷)

پس انداختن (pəs əndaxtən) - arxada qoymaq

زمین زادهء آسمان تاخته زمین وآسمان ازپس انداخته(۱۸, ۴۷)

پس اندیش (pəsəndiş) - sonradan fikirləşən

مخالف پس اندیش واوپیش بین بداندیش کم مهرواو بیشکین(۴۶, ۱۲)

پست (pəst) - aşağı

پست شدن (pəst şodən) - alçalmaq, əzilmək

شدایلاقی ازگرزپولاد پست زطوفان خونش زمین گشت مست(۴۱۸, ۹۲)

پست کردن (pəst kərdən) - alçaltmaq

خلافم نه تنهاترا کردپست بساگردنان راکه گردنشکست(۱۵۸, ۴۸)

پست وبلند (pəst-o-bolənd) - eniş-yoxuş, dağlıq-düzənlik

بداندجهانراکه پست وبلند درازیش چندست وپهناش چند(۲۸۵, ۴۹)

پست (pest) - un

پست جوین (pest-e cəvin) - arpa unu

تن اینجابپست جوین ساخته دل آنجابگنجینه پرداخته(۳۶, ۸۶)

پستان (pestan) - döş

کمان کژابروبمژگان تیر زپستان جوشن برآورده شیر(۱۰۱, ۲۵۵)

پسته (peste) - püstə

مصوص سرائی وریچارنغز زبادام وپسته برآورده مغز(۲۶۷, ۲۴۹)

پسته (peste) - ağız

زپسته شراب رحیق آوردن (ze peste şərab-e rəhiğ avərdən) - məstedici nəğmələr oxumaq

چو تنگ شکردرعقیق آورم زپسته شراب رحیق آورم(۴۶۸, ۸۰)

پستی (pəsti) - aşağı, dərə

سوی هندی آمدچو سیلی بجوش که از کوه درپستی آردخروش(۴۲۷, ۲۱۲)

پستی (pəsti) - kiçiklik, təvazökarlıq

پستی کردن (pəsti kərdən) - kiçiklik göstərmək,

ببالاترین پایه پستی کند همان دعوی زیردستی کند(۳۸۰, ۷۵)

پسر (pesər) - oğul

پدر باپسرکین برآراسته محاباشده مهربرخاسته(۱۷۰, ۴۸)

پسند (pəsənd) - پسندیدن felinin kökü

پسندآمدن (pəsənd amədən) - xoşa gəlmək

فروشست ازآلایش آن بوم را پسندآمدارمن شه روم را(۲۴۵, ۷۴)

پسند کردن (pəsənd kərdən) - kifayətlənmək

چو دید ترازیرک وهوشمند بیکساله دخل ازتوکردم پسند(۳۶۹, ۲۲۰)

پسندیدگی کردن (pəsəndidəgi kərdən) - bəyənmək

پسندیدگی کن که باشی عزیز پسندیدگانت پسندند نیز(۴۰, ۸)

پسندیدن (pəsəndidən) - bəyənmək, xoşlamaq

پسندیدگی کن که باشی عزیز پسندیدگانت پسندند نیز(۴۰, ۸)

پسندیده (pəsəndide) - bəyənilmiş

چنان در دل آیدجهاندیده را همان زیرکان پسندیده را(۱۴۰, ۴۶)

پسندیده (pəsəndide) - bəyənmiş

پسندیدگی کن که باشی عزیز پسندیدگانت پسندند نیز(۴۰, ۸)

پسندیده بودن (pəsəndide budən) - bəyənilmək, xoşa gəlmək

تو نیزاربیونان شوی بازجای پسندیده باشدبفرهنگ و رای(۲۳۵, ۳۱)

پسندیده داشتن (pəsəndide daştən) - bəyənmək, xoşlamaq

شه این داستان راپسندیده داشت تمنای آن نقش نادیده داشت(۲۵۴, ۷۲)

پسندیده شدن (pəsəndide şodən) - bəyənilmək

یکی گفت نقاشی اهل روم پسندیده شد درهمه مرزوبوم(۳۷۶, ۱۳)

پسندیده شمردن (pəsəndide şomordən) - bəyənmək

سکندر زگستاخی کار او پسندیده نشمرد بازاراو(۳۶۵, ۱۶۲)

پسندیده رای (pəsəndiderəy) - ağıllı

شهنشاه گفت ای پسندیده رای سخنها که پرسیدی آرم بجای((۳۶۸, ۲۰۶)

پس وپیش (pəs-o-piş) - ətraf, ön və arxa

پس وپیش را کردچون خاره کوه برانگیخت قلبی ثریاشکوه(۱۶۹, ۳۹)

پشت (poşt) - tərs üz (parçanın)

بتندی بروبانگ برزد درشت که پیدا بودروی دیبا زپشت(۳۶۵, ۱۶۳)

پشت (poşt) - arxa, dayaq

ستون خردمسند پشت او مه انگشت کش گشته زانگشت او(۱۴, ۱۲)

پشت (poşt) - nəsil

من ازتخمهء بهمن وپشت کی کجا ترسم ازرومی سست پی(۱۵۰, ۹۴)

پشت (poşt) - bel, kürək

نه بازی کندبرپرشه زور نه پیلی نهدپای برپشت مور(۵۱, ۷)

پشت دست (poşt-e dəst) - yumruq

گرآن بند رابرتواند شکست کشد هریکی رابیک پشت دست(۴۳۵, ۳۳۵)

پشت ماهی (poşt-e mahi) - qaranlıq

سوادی که دروی سیاهی نبود وگربود جزپشت ماهی نبود(۳۴۲, ۳۴)

پشت بر(چیزی) آوردن (poşt bər(çizi) avərdən) - arxa çevirmək

بدین حنیفی پناه آورند همه پشت برمهر وماه آورند(۲۰۹, ۴۵)

پشت بر کرده (poşt bər kərde) - arxa çevirmiş

رهاکردحربه سوار دلیر پس پشت آن پشت برکرده شیر(۴۱۹, ۱۱۵)

پشت را خم کردن (poşt- ra xəm kərdən) - boyun əymək, təzim etmək

نه جباری خویش را کم کند نه در پیش من پشت راخم کند(۲۶۰, ۱۵۵)

پشت قوی یافتن (poşt-e ğəvi yaftən) - güc almaq, güclənmək

از آن فال فرخ دل خسروی   چو کوه قوی یافت پشت قوی(۱۲۲, ۶۴)

پشت(کسی را) برشکستن (poşt-e (kəsi ra) bər şekəstən) - belini sındırmaq

چوبشکست بر هیربد پشت را   برانداخت آئین زردشت را(۳۲۲, ۷۶)

پشت قوی کردن (poşt ğəvi kərdən) - arxasını möhkəmləndirmək

قوی بازوئی کرد وخلقی بکشت   چوبازوی خویشم قوی کردپشت(۴۲۹, ۲۴۹)

پشت(کسی را)قوی کردن (poşt-e(kəsi-ra) qəvi kərdən) - arxa olmaq, dayaq olmaq

وگرنیزپهلوزنی رابکشت   ازوبهتری راقوی کردپشت(۲۴۲, ۲۳)

پشت گرم شدن (poşt gərm şodən) - arxası möhkəm olmaq

که برطاسیان اندرین خام چرم   ببرطاسی من شود پشت گرم(۴۱۵, ۵۰)

دوتا گشتن پشت (do ta gəştən-e poşt) - belin sınması

فرو گفت پیغامهای درشت   کزسروبن را دوتاگشت پشت(۱۳۳, ۶۷)

از پشت گوزکمانی برآراستن (əz poşt-e quz kəmani bər arastən) - təzim etmək

کمانی برآراست از پشت گوز   پی رااستخوان گشته همرنگ توز(۱۹۷, ۸۳)

پشته (poşte) - təpə, hündürlük

همانجاکه بدخواه راکشته بود   بنزدیک صحرا یکی پشته بود(۳۲۳, ۸۵)

پشتی (poşti) - arxa, dayaq

بایران زمین از چنان پشتیی   نماند آتش هیچ زردشتیی(۲۰۹, ۴۰)

پشم (pəşm) - yun

بنیروی پشمست بازارشان   متاعی جزاین نیست دربارشان(۴۳۴, ۳۲۱)

پشه (peş(ş)e) - çibin, ağcaqanad

چوبرداری ازرهگذردود را   خورد پشه ء مغز نمرود را(۵, ۳۳)

پشیز (pəşiz) - qiymətsiz, gümüş pul

کجاگنجدانی پشیزی درو   که ازگنج اونیست چیزی درو(۴۹, ۴۷)

پشیمان (pəşiman) - peşman

شکیب آوردبندها را کلید   شکیبنده راکس پشیمان ندید(۱۵۳, ۱۴۸)

پشیمان شدن (pəşiman şodən) - peşman olmaq

چوزینگونه تندی بسی کردشاه   پشیمان شدآن پیروشدعذرخواه(۱۵۲, ۱۲۶)

پشیمان کردن (pəşiman kərdən) - peşman etmək

زبدگوی بدگفته پنهان کنم   بپاداش نیکش پشیمان کنم(۳۳, ۴۳)

پشیمانی (pəşimani) - peşmançılıq, tövbə

طرب رابمیخانه گم شدکلید   نشان پشیمانی آمد پدید(۲۷, ۳۵)

پگاه (peqah) - səhər tezdən

چنانست فرمان که فردایگاه   برآریم بزمی زماهی بماه(۲۷۳, ۳۳۰)

پگه (pegəh) - پگاه sözünün qısa forması, vaxtında, səhər tezdən

خروسی که بیگه نوابرکشید   سرشراپگه باز بایدبرید(۱۵۱, ۱۱۶)

پل (pol) - körpü

زخونخواردارا هراسنده گشت   که آسان نشایدبراین پل گذشت(۲۰۱, ۱۴۲)

پل بستن (pol bəstən) - körpü salmaq

زبس گنج آکنده برپشت پیل   بصدجای پل بسته بررود نیل(۱۱۴, ۳۰)

پل روی دریا بستن (pol ru-ye dərya bəstən) - qeyri-mümkün işlə məşğul olmaq

تمنای شه آنگه آید بدست   که درروی دریا توان پل بست(۱۶۴, ۵۵)

پلارک (pəlarək) - cövhər naxışı

درفشان یکی تیغ چون چشم گور   پلارک دورفته چون پای مور(۱۰۳, ۲۷۹)

پلارک (pəlarək) - cövhər parıltısı, işığı

پلارک چنان تافت ازروی تیغ   که درشب ستاره زتاریک میغ(۹۳, ۱۳۹)

پلاس (pəlas) - palas

دل زنگیان رادرآمدهراس   که ازپرنیان سربرون زدپلاس(۹۲, ۱۲۹)

پلنگ (pələng) - pələng

مگربامن این بی محابا پلنگ / چو رومی وزنگی نباشدورنگ(۸۳, ۲)

پلنگر (pələngər) - Pələngər(Zəngi sərkərdəsi)

پلنگر که اوبود سالارزنگ / بدانست کامدزدریا نهنگ(۱۰۳, ۲۷۴)

پلنگینه (pələngine) - pələng dərisindən düzələn

جواهربخرواروديبا بتخت / پلنگینه خرگاه وزرینه تخت(۳۳۷, ۶۵)

پلید (pəlid) - natəmiz

کنم دست شونی بپاک وپلید / ببکراین چنین دست شایدکشید(۴۰۳, ۲)

پناه (pənah) - ümid, pənah

پناه بلندی وپستی تونی / همه نیستند آنچه هستی تونی(۳, ۲)

پناه جهان (pənah-e cəhan) - dünyanın ümidi, pənahı(İskəndər)

پناهنده گفت ای پناه جهان / ندارم زتوحاجت خود نهان(۳۶۷, ۱۹۰)

پناه آوردن (pənah avərdən) - pənah gətirmək

بدین حنیفی پناه آورند / همه پشت برمهروماه آورند(۲۰۹, ۴۵)

پناه گرفتن (pənah gereftən) - pənah gətirmək

بدین بارگه زان گرفتم پناه / که بی زینهاری ندیدم زشاه(۳۶۶, ۱۷۱)

پناهنده (pənahənde) - Allah

پناهنده رایاد کرداز نخست / نیت کردبرکامگاری درست(۱۰۸, ۳۳)

پناهنده (pənahənde) - pənah gətirən(Çin xaqanı)

پناهنده گفت ای پناه جهان / ندارم زتوحاجت خود نهان(۳۶۷, ۱۹۰)

پناهنده (pənahənde)-pənah gətirən

خداوند روزی ده دستگیر / پناهنده را ازدرش ناگزیر(۱۵۵, ۲)

پناهیدن (pənahidən) - pənah aparmaq, arxalanmaq

پناهد بایزدبیگاه وگاه / نیفتد ببد مرد ایزدپناه(۳۴۷, ۱۰۴)

پنبه (pəmbe) - pambıq

پنبه بگوش درنهادن (pəmbe be-quş dər nəhadən) - qulağına pambıq taxmaq, eşitməmək

چوهم رستهء خفتگانی خموش / فرو خسب یاپنبه درنه بگوش(۱۹۰, ۲۲۰)

پنبه رااز گوش برآوردن (pəmbe-ra əz-quş bər avərdən) - qulağından pambığı çıxarmaq, eşitmək.

برآرآن کهن پنبه هارازگوش / که دیبای نورا کندژ نده پوش(۲۰۹, ۴۹)

پنج نوبت (pənc noubət) - müsəlmanların beş növbə qıldıqları namaza işarədir

فلک برزمین چارطاق افکنش / زمین برفلک پنج نوبت زنش(۱۳, ۱۱)

پنج نوبت پناه (pənc noubət pənah) - islama pənah gətirən

خداوندشمشیروتخت وکلاه / سه نوبت زن پنج نوبت پناه(۴۶, ۱۳)

پنج نوبت زدن (pənc noubət zədən) - böyüklük iddiasında olmaq

مزن پنج نوبت درین چارطلق / که بی ششدره نیست این نه رواق(۲۰۱, ۱۵۱)

پنجاه (pəncah) - əlli

بروچون مسلسل شود بندسخت / کشندشب پنجاه مردازدرخت(۴۳۵, ۳۳۳)

پنجم (pəncom) - beşinci

همان پنجم ازمجرم عذرخواه / زروی کرم عفوکردن گناه(۵۰, ۷۰)

پنجه (pəncəh) - پنجاه sözünün qısa forması, əlli

چو تاریخ پنجه درآمد بسال / دگر گونه شدبرشتابنده حال(۲۷, ۲۹)

پنجه (pənce) - pəncə

دلیران ازو بددلی یافتند / سرازپنجهء شیربرتافتند(۴۱۷, ۸۵)

پنجه زدن (pənce zədən) - pəncələşmək, vuruşmaq

توای طفل ناپختهء خامرای / مزن پنجه درشیرجنگ آزمای(۱۵۶, ۱۵)

پنجه راگرم کردن (pənce-ra gərm kərdən) - gücünü göstərmək

درشتی که چون پنجه راگرم کرد / بافشردن الماس رانرم کرد(۴۳۲, ۲۸۴)

پند (pənd) - nəsihət, öyüd, məsləhət

پذیرای پند وزیران شدند / که ازجملهء دورگیران شدند(۷۸, ۴۹)

پند دادن (pənd dadən) - nəsihət vermək

چرا موبدانش ندادند پند   کزان خاندان دوردارد گزند(۲۰۰, ۱۳۶)

پند گفتن (pənd qoftən) - nəsihət etmək

بسی پندگفت این جهاندیده پیر   نشد دردل کینه ورجایگیر(۱۹۷, ۸۸)

پنداشتن (pəndaştən) - hesab etmək, bilmək

مرازنده پندارچون خویشتن   من آیم بجان گرتوآیی بتن(۲۹, ۶۴)

پنهان (penhan) - gizlin

چوآب فرات آشکارانواز   چوسرچشمهء نیل پنهان گداز(۴۶, ۱۷)

پنهان کردن (penhan kərdən) - gizlətmək

جوابش چنان آمدازپیش بین   که شه گنج پنهان کنددرزمین(۲۸۶, ۶۳)

پنهان کردن (penhan kərdən) - deməmək

زبدگوی بدگفته پنهان کنم   بپاداش نیکش پشیمان کنم(۳۳, ۴۳)

پنهان گرفتن (penhan gereftən) - gizlətmək

سکندربخندیدودادش جواب   که پنهان نگیردجهان آفتاب(۱۳۸, ۱۶)

پنهان پژوه (penhanpəjuh) - gizlin casus

خبردادش آن مردپنهان پژوه   که شاهیست باشوکت وباشکوه(۳۴۵, ۸۴)

پنهانگداز (penhanqodaz) - gizlin yandıran, gizlin əzab verən

چوآب فرات آشکارانواز   چوسرچشمه نیل پنهانگداز(۴۶, ۱۷)

پنیرآب (pənirab) - pənir suyu

پنیرآب دادن نشایدبمیش   که یابددروقطرهء خون خویش(۱۶۳, ۴۶)

پور (pur) - oğul, oğlan

چنین گفت باپوردهقان پیر   که تفلیس ازوشدعمارت پذیر(۲۴۷, ۹۹)

پوزش (puzeş) - xahiş

سخن رانده درپوزش شهریار   که بادآفرین برتواز کردگار(۳۵۷, ۴۰)

پوزش آوردن (puzeş avərdən) - xahiş etmək, üzr istəmək

اگر سرگرانی ربایم کلاه   وگرپوزش آری پذیرم گناه(۳۷۳, ۲۷۳)

پوست (pust) - dəri, xəz

پی پوستین خون خودرا خورد   همه کس تن اوپوست راپرورد(۲۵, ۸)

پوستین (pustin) - dəri, xəz

پی پوستین خون خودرا خورد   همه کس تن اوپوست راپرورد(۲۵, ۸)

پوسیدن (pusidən) - çürümək

رسن زود پوسد چوباشدگیاه   دگر باره دلوش در افتدبچاه(۱۵۳, ۱۴۱)

پوسیده (puside) - çürümüş

پوسیده گشتن (puside gəştən) - çürümək

چوپی سست وپوسیده گشت استخوان   دگر قصه سخترونی مخوان(۲۶, ۲۱)

پوشانیدن (puşanidən) - örtmək

وگرکوه باشدبجوشانمش   بزنگارآهن بپوشانمش(۳۵۲, ۵۴)

پوشنده (puşənde) - geyən

قصبهای زربفت وخزهای نرم   که پوشندگانرا کندمهرگرم(۲۱۶, ۱۶)

پوشیدگان (puşideqan) - Hatif və Sirus

باواز پوشیدگان گفت خیز   گزارش کن ازخاطرگنج ریز(۱۱۳, ۱۲)

پوشیدگی (puşidegi) - gizli iş

زپوشیدگیها خبر داشتن   زنادیده هابهره برداشتن(۳۹۲, ۵)

پوشیدن (puşidən) - geyinmək

قزاکندی ازگورچشم حریر   بپوشید و فارغ شداز تیغ وتیر(۱۰۷, ۹)

پوشیدن (puşidən) - geydirmək

باندازهء هریکی چیز داد   بپوشیدشان بردنی نیزداد(۲۸۱, ۸۰)

پوشیدن (puşidən) - gizlətmək, örtmək

زدریای اوگنج گوهرمپوش   دری میستان گوهری میفروش(۴۲, ۳۲)

پوشیدنی (puşidəni) - geyim, paltar

زپوشیدنیهای بغداد وروم   که بودآن گرامی دران مرزوبوم(۳۸۱, ۷۷)

پوشیده (puşide) - gizli sirr

ولیکن نگهدارم آزرم وآب   ز پوشیدگان برندارم نقاب(۳۶۵, ۱۶۵)

پوشیده (puşide) - üstüörtülü

پیران قفچاق پوشیده گفت — که زن روی پوشیده به در نهفت(۴۰۰, ۲۹)

پوشیده گذاشتن (puşide qozaştən) - gizlində saxlamaq

چه گستاخروئی بر آن داشتست — که درپرده پوشیده بگذاشتست(۳۶۵, ۱۶۵)

پوشیده (puşide) - gizli

جزاینم نشانهای پوشیده هست — کزو رازپوشیده آید بدست(۲۶۰, ۱۵۷)

پوشیده (puşide) - qadın, pərdədə olan

نخستین حدیثی که آمد فرود — زشاه داد پوشیدگان را درود(۲۱۷, ۴۰)

پوشیده دندان بودن (puşidedəndan budən) - açılmamaq, gülməmək

شب آن به پوشیده دندان بود — که آن لحظه میردکه خندان بود(۸۶, ۴۹)

پوشیدهء رای (puşide-ye rəy) - ağlasığmaz

قیامت که پوشیدهء رای ماست — بود روزی آنروزفردای ماست(۱۷۷, ۳۴)

پوشیده روی (puşideruy) - üzüörtülü

گرامی عروسان پوشیده روی — بمادر نمایندرخ یابشوی(۲۰۹, ۳۷)

پوشیده روئی کردن (puşiderui kərdən) - üz örtmək

چه سازیم تانرم خوئی کنند — زبیگانه پوشیده روئی کنند(۴۰۱, ۴۹)

پولاد (pulad) - polad

بروسینه ء همچو پولاد ترس — حدیث تنومندی آن خود مپرس(۹۴, ۱۶۱)

پولاد (pulad) - möhkəm(polad kimi)

دگر خشتی انداخت پولادتر — برآن کشتنی هم نشدکارگر(۴۳۸, ۳۶۹)

پولاد (pulad) - silah

کسی کانچنان دید بنیاداو — تهی کردپهلوزپولاداو(۱۰۳, ۲۷۲)

پولاد (pulad) - polad(İskəndər)

چه بی هیبتی دیدی ازشاه روم — که پولاد رانرم دانی چوموم(۳۶۵, ۱۶۷)

پولاد (pulad) - iti

سخنهائی از تیغ پولادتر — زبان از سخن سخت بنیادتر(۱۵۴, ۱۵۹)

پولاد (pulad) - qılınc

پولاد هندی (pulad-e hendi) - hindi qılınc

همی گشت پولاد هندی بمشت — تنی چند رومی و چینی بکشت(۴۱۸, ۱۰۴)

پولادپر (puladpər) - polad qanadlı

زمنقارپولاد پران خدنگ — گره بسته خون دردل خاره سنگ(۱۰۱, ۲۵۴)

پولادپشت (puladpoşt) - güclü, pəhləvan, qorxmaz, igid

بدین گونه آنکوه پولاد پشت — بسی مردلشگرشکن رابکشت(۴۲۴, ۱۸۵)

پولادپوش (puladpuş) - polad geyimli

زپولادپوشان الماس تیغ — بخورشیدروشن درآورد میغ(۴۱۲, ۱۶)

پولادپیکان (puladpeykan) - polad ox

زپولاد پیکان پیکرشکن — تن کوه لرزید برخویشتن(۱۸۰, ۶۷)

پولادتیغ (puladtiğ) - polad qılınclı

زپولاددرعان پولادتیغ — بسی کشت وهم کشته شدای دریغ(۴۱۸, ۹۶)

پولاد چنگ (puladcəng) - poladpəncəli, qolugüclü

پس وپیش ترکان طاوسرنگ — چپ وراست شیران پولاد چنگ(۳۹۰, ۱۳۱)

پولادخای (puladxay) - güclü

رواروزنان تیرپولادسای — دراندام شیران پولادخای(۹۳, ۱۳۹)

پولاددرع (puladdər') polad kaftanlı

زپولاددرعان پولادتیغ — بسی کشت وهم کشته شد ای دریغ(۴۱۸, ۹۶)

پولادسای (puladsay) - poladdeşən

رواروزنان تیر پولادسای — دراندام شیران پولادخای(۹۳, ۱۳۹)

پولادسنج (puladsənc) - iri, polad çəkən

ترازوی پولادسنجان بمیل — زکفه بکفه همی راندسیل(۸۷, ۵۹)

پولادکوه (puladkuh) - polad dağ

بقلب اندرون داشت باخویشتن — چوپولادکوهی شدآن پیلتن(۱۷۸, ۵۱)

پولاد میخ (puladmix) - polad mıx

زنعل نوندان پولادمیخ زمین رازجنبش برافتاد بیخ(۸۱, ۴۵)

پولاد نعل (pulad nəl) - polad nallı

سم بادپایان پولاد نعل بخون دلیران زمین کرده لعل(۹۳, ۱۴۳)

پولادی (puladi) - polad (sif.)

ز پولادی لخت گردن شکن برون ریخته مغزها ازدهن(۴۵۳, ۱۸)

پوینده (puyənde) - qaçan

نه پوینده را برزمین پای بود نه پرنده رادر هوا جای بود(۴۱۴, ۴۶)

پوینده (puyənde) - iti qaçan

جهاندارچون دیدکان آب وخاک زپوینده اسبان بر آرد هلاک(۳۴۰, ۱۶)

پویه (puye) - təpik vurma,

زپویه که پی برزمین میفشرد درآندام گاو استخوان گشت خرد(۸۴, ۱۷)

پهلو (pəhlu) - böyür, yan

زلشگرگه شه بنیروی دست بسی خلق راپای وپهلو شکست(۴۳۲, ۲۹۶)

پهلو کردن (pəhlu kərdən) - kənar olmaq, uzaq olmaq

شه آزرم اوبه که یکسوکند کزان پهلوان پیل پهلو کند(۱۷۱, ۶۴)

پهلو ببستربردن (pəhlu be-bəstər bordən) - yatağa uzanmaq

شب تیره پهلو ببستر نبرد بطالع پژوهی ستاره شمرد(۴۱۲, ۸)

پهلو تهی کردن (pəhlu tohi kərdən) - qorxub qaçmaq

کسی کانچنان دیدبنیاد او تهی کرد پهلو زپولاد او(۱۰۳, ۲۷۲)

بپهلو درآمدن (be-pəhlu dər amədən) - yıxılmaq

بهر تیرکزشست اوشد روان بپهلو درآمد یکی پهلوان(۴۳۱, ۲۷۱)

پهلو زپهلو نگهداشتن (pəhlu ze-pəhlu negəh daştən) - uzaqlaşmaq

توای پهلوان کامدی سوی من نگهدارپهلوزپهلوی من(۱۸۳, ۱۱۸)

زپهلو بپهلوگردانیدن (ze-pəhlu be-pəhlu gərdanidən) - o yan bu yana çevirmək(zərbədən)

زپهلو بپهلوبگردانمش نشیند بجائی که بنشانمش(۳۲۶, ۱۸)

پهلو (pəhləv) - پهلوان sözünün qısa forması, pəhləvan, igid

بقلب اندرون پای خود را فشرد بهرپهلوی پهلوی را سپرد(۱۰۰, ۲۴۰)

پهلوان (pəhləvan) - pəhləvan

درم پهلوی پهلوانان بتیغ خورم گرده‌ء گردنان بی دریغ(۹۵, ۱۷۴)

پهلوانی (pəhləvani) - pəhləvanlıq

چوبربارگی کامرانیش داد بهم پهلوی پهلوانیش داد(۳۷۴, ۲۸۸)

پهلوزبان (pəhləvzəban) - pəhləvi dili

بهرای گنجش چو بدرام کرد بپهلوزبانش هری نام کرد(۳۲۳, ۸۷)

پهلوزن (pəhluzən) - düşmən

وگرنیزپهلوزنی رابکشت ازو بهتری راقوی کردپشت(۲۴۲, ۲۳)

پهلوشکاف (pəhluşekaf) - iti, yandeşən, kəsici

بمقراضه‌ء تیرپهلوشکاف بسی آهوافکنده بانافه ناف(۳۴۳, ۵۱)

پهلوگزار (pəhluqozar) - iti, öldürücü

زدندش یکی زخم پهلوگزار که ازخون زمین گشت لاله زار(۱۸۱, ۸۹)

پهلوی (pəhləvi) - pəhləvi

زیادت تاریخهای نوی یهودی ونصرانی و پهلوی(۵۴, ۲۰)

پهن (pəhn) - geniş, enli

برآن پهن صحرای درياشکوه حصاری زدازموج لشگرچوکوه(۴۵۲, ۱۲)

پهنساز شدن (pəhnsaz şodən) - enli olmaq, genişlənmək

بپهنی شدی چهره راپهنساز درازیش کردی جبین را دراز(۱۲۸, ۲۱)

پهنا (pəhna) - en

بداند جهانراکه پست وبلند درازیش چندست پهناش چند(۲۸۵, ۴۹)

پهن جای (pəhncay) - geniş yer, genişlik

دولشگر یکی شددرآن پهنجای دولشگرشکن رایکی گشت رای(۳۷۴, ۲۹۱)

پی (pəy) - پای sözünün qısa forması, ayaq

پی فشردن (pəy feşordən) - cəhd etmək

چویاقوت خورشید را دزد برد بیاقوت جستن جهان پی فشرد(۱۷۴, ۱۲۰)

پی فشردن (pəy feşordən) - möhkəm dayanmaq

سکندر درآن داوریگاه سخت   پی فشرد مانندبیخ درخت(۱۷۲, ۷۶)

پی فشردن (pəy feşordən) - təsir göstərmək

بهرجاکه نیروی من پی فشرد   مرا بود پیروزی ودستبرد(۳۵۳, ۶۰)

پی فشردن (pəy feşordən) - riayət etmək, davam gətirmək

بدارا همان گنج زرمیسپرد   برآن عهد پیشینه پی میفشرد(۷۵, ۱۷)

پی بارگی راندن (pəy-e barəgi randən) - çapmaq

پی بارگی سوی این مرز راند   بروبوم مارا بگردون رساند(۳۰۲, ۳۶)

پی فشردن(pəy feşordən) - möhkəmlənmək

بداد ودهش درجهان پی فشرد   بدین دستبردازجهان دست برد(۳۳۹, ۹۴)

پی شیر رها کردن (pəy-e şir reha kərdən) - ovu əldən buraxmaq

چودارا خبریافت کان اژدها   نخواهد پی شیرکردن رها(۱۶۶, ۸۹)

پی(کسی) را گردانیدن (pəy-e(kəsi) - ra gərdanidən) - ayağını bir yerdən kəsmək

بگردان پی شیر ازین بوستان   مده پیل رایادهندوستان(۳۵۰, ۲۳)

بسنگ آمدن پی (be-səng amədən-e pəy) - ayağın daşa dəyməsi

چو شه شدبنزدیک آن غارتنگ   درآمدپی بادپایان به سنگ(۳۱۲, ۴۲)

پی (pey) - ardınca, üçün

پی پوستین خون خودراخورد   همه کس تن او پوست را پرورد(۲۵, ۸)

در پی... (dər pey-e...) - ardında, ardınca

هزاروچهل سنجق پهلوی   روان در پی رایت خسروی(۳۹۰, ۱۳۴)

پی(چیزی)بر داشتن (pey-e(çizi) bər daştən) - qalxmaq, əzm etmək

حق نعمت شاه بگذاشتند   پی کشتن شاه بر داشتند(۱۷۴, ۱۱۹)

پی بردن (pey bordən) - izinə düşmək, tapmaq

نه بشناخت ازیکدگربازشان   نه پی برد برپردهء رازشان(۳۷۷, ۲۹)

پی افکندن (pey əfkəndən) - əldən düşmək

زگیلان برون شددرآمد بری   بافکندن دشمن افکند پی(۳۲۲, ۷۷)

پی(چیزی) گرفتن (pey-e(çizi) gereftən) - ardınca getmək

سکندر که او ملک عالم گرفت   پی جستن کام خودکم گرفت(۲۳۴, ۱۳)

پی(چیزی)گرفتن (pey-e(çizi) gereftən) - fikrinə düşmək

وزان پس نشاط سواری گرفت   پی شاهی وشهریاری گرفت(۶۸, ۶۸)

پی کردن (pey kərdən) - məhv etmək, yox etmək

چو در پیل پای قدح میکنم   بیک پیل پاپیل راپی کنم(۹۵, ۱۶۶)

پی نهادن (pey nəhadən) - üz tutmaq, getmək

بهرتختگاهی که بنهاد پی   نگهداشت آئین شاهان کی(۵۵, ۳۰)

پی مرد برهیچ مرد نگذاشتن (pey-e mərd bər-hiç mərd nəqozaştən) – hamını kişi(mərd) bilmək

جهان آنکسی راست کاندرنبرد   پی مرد نگذاشت برهیچ مرد(۱۴۷, ۵۳)

پی کرده (pey kərde) - öldürmüş, parçalamış

چنین چند راکشت تا نیمروز   چوآهوی پی کرده راتندشیر(۴۱۶, ۷۱)

پیاپی (peyapey) - dalbadal

درودی پیاپی رساندش نخست   فرستادگی کرد بر خود درست(۲۵۷, ۱۲۰)

پیاده (piyade) - piyada(zərf)

سکندر زگفتار او روی تافت   پیاده سوی غار خسرو شتافت(۳۱۲, ۵۰)

پیاده نهادن (piyade nəhadən) - məğlub etmək, qarşısını kəsmək

فرس بفکند جوش من نیل را   رخ من پیاده نهد پیل را(۹۵, ۱۶۹)

پیاده رو (piyade rou) - piyada(is.)

پیاده روان گردپیل بلند   بهرگوشهء کرده صد پیل بند(۹۴, ۱۵۴)

پیام (pəyam) - xəbər, söz

سوی روم شدقاصدتیزگام   زدارایذیرفته باخود پیام(۱۳۴, ۷۸)

پیام آوردن (peyam avərdən) - xəbər gətirmək, söz danışmaq

بیا ساقی از باده جامی بیار   زبیجاده گون گل پیامی بیار(۲۷۵, ۱)

پیام دادن (peyam dadən) - xəbər vermək

جریده یکی قاصد تیزگام — فرستاد و دادش بهندوپیام (۳۲۷, ۲۹)

پیام آور (pəyamavər) - elçi

ببیغاره گفتا بیاورپیام — پیام آورازبند بگشاد کام(۱۳۵, ۸۵)

پیام آورسرفراز (pəyamavər-e sərəfraz) - vüqarlı elçi (Çin xaqanı)

درآمدپیام آورسرفراز — پرستش کنان برد شه را نماز(۳۶۳, ۱۳۳)

پیام آور (pəyamavər) - xəbər verən

ترنم سرای تهی مایگان — پیام آوردیک همسایگان(۲۷۸, ۴۷)

پیام آوری (pəyamavəri) - elçilik

سکندربحکم پیام آوری — بر خویش خواندش زنام آوری(۸۵, ۲۵)

پیچ (pic) - tərsinə çevrilmə, pisləşmə

اگر ترسی از پیچ دوران من — مپیچان سراز خط فرمان من(۳۵۰, ۲۰)

پیچ دادن (piç dadən) - burmaq, sazlamaq

برآراست برجنگ زنگی بسیچ — بزنگی کشی نیزه را دادپیچ(۹۶, ۱۸۸)

پیچان (piçan) - qıvrım

سرزلف پیچان چومشک سیاه — وزو مشگبوگشته مشکوی شاه(۶۷, ۴۳)

پیچانیدن (piçanidən) - döndərmək

گریوه بلندست وسیلاب سخت — مپیچان عنان من از راه بخت(۱۰, ۵)

پیچ پیچ (piç piç) - əyri-üyrü, dolaşıq, əzablı

چو میکردم این داستانرا بسیچ — سخن راست روبود وره پیچ پیچ(۵۴, ۱۶)

پیچ پیچ دادن (piçpiç dadən) - böyütmək, qat-qat etmək

ببسیارخواری نیارم بسیچ — که پری دهدناف راپیچ پیچ(۲۹۴, ۸۰)

برجای خود پیچ پیچ فروماندن (bər ca-ye xod piç-piç foru mandən) – məəttəl qalmaq

شه از گفت آن مرد دانش بسیچ — فرو ماند برجای خودپیچ پیچ(۴۹۳, ۴۶)

پیچش (piçeş) - aşırım, keçid

زپیچش کمردرکمردوخته (ze piçeş kəmər dər kəmər duxte) - dolaşıq, əyri-üyrü

رهی داردازصاعقه سوخته — زپیچش کمردرکمردوخته(۳۱۲, ۴۵)

ز پیچش رها گشتن (ze piceş reha gəştən) - narahatçılıqdan qurtarmaq, rahatlanmaq

بنوعی زپیچش نگشتم رها — که ناکشته دیدم هنوز اژدها(۴۴۷, ۵۰۸)

بپیچش درآمدن (be-piçeş dər amədən) - hirsindən qıvrılmaq

سیه روی ترزان یکی دیوسار — بپیچش درآمد چوپیچیده مار(۱۰۷, ۲۲)

پیچنده سر (piçənde sər) - aldadıcı

جهان یک نواله ست پیچنده سر — درو گاه حلوابود گه جگر(۱۴۲, ۷۸)

پیچیدگی (piçidegi) - təlaş, cəldlik, əzmkarlıq

چو سرخ اژدهائی بپیچیدگی — همه بر هلاکش بسیچندگی(۴۲۶, ۲۱۱)

پیچیدن (piçidən) - çalışıb vuruşmaq

چه پیچیم در عالم پیچ پیچ — که هیچست ازوسود وسرمایه هیچ(۴۶۳, ۱۷)

پیچیدن (piçidən) - coşmaq

دوالی زپیچیدن بد سگال — بپیچید بر خویشتن چون دوال(۴۲۴, ۱۷۹)

پیچیدن (piçidən) - qıvrılmaq

بگفت این وبرزدبابروشکنج — چوماری که پیچدزسودای گنج(۹۶, ۱۷۸)

پیچیدن (piçidən) - qalmaq(bir işdən)

سرازلهوپیچید وگوش ازسماع — که نزدیک شدکوچگه را وداع(۲۷, ۳۹)

پیچیده (piçide) - hörülmüş

همه عنبرین داروخلخال پوش — سرزلف پیچیده بالای گوش(۴۰۷, ۵۴)

پیچیده (piçide) - qəzəblənmiş, qıvrılmış

سیه روی ترزان یکی دیوسار — بپیچش درآمدچوپیچیده مار(۱۰۷, ۲۲)

پیچیده دست (piçidedəst) - əlsiz-ayaqsız, gücsüz

بدان سست پایان پیچیده دست — سکندرچه لشگرتواند شکست(۴۰۷, ۵۶)

پیخجسته (pəyxocəste) - xoşqədəm, xeyirxah

خطاگفتم ای پیخجسته رقیب　　که شد دشمنی باغریبان غریب(۳۵۵, ۹)

پیدا (peyda) - aşkar(da)

بعبرت در آن کشتگان بنگریست　　بخندید پیداوپنهان گریست(۱۱۱, ۷۹)

پیدا بودن (peyda budən) - görünmək

بفرسنگها بودپیدازدور　　عقابی سیه پروبالش زنور(۱۴۲, ۷۴)

پیدا شدن (peyda şodən) - məlum olmaq, əldə olunmaq

رسن بسته اندازه پیدا شده　　مقادیر منزل هویداشده(۵۷, ۶۳)

پیدا کردن (peyda kərdən) - göstərmək

نه روئی که پیداکند شرمشان　　نه برهیچکس مهروآزرمشان(۸۰, ۲۳)

پیدا کردن (peyda kərdən) - bitirmək

چو سروی که پیدا کند درچمن　　زگیسو بنفشه زعارض سمن(۶۷, ۴۱)

پیدا نه (peyda nə) - görünməz idi

چنان غرق درآهن اندام او　　که پیدا نه جزبرنفس کام او(۴۲۷, ۲۲۵)

پیر (pir) - qoca

بیا ساقی ازخم دهقان پیر　　میی درقدح ریزچون شهد وشیر(۶۰, ۱)

پیر گشتن (pir gəştən) - qocalmaq

بسختی دراز چاره دل برمگیر　　که گردزمان تازمان چرخ پیر(۳۹۶, ۶۶)

پیراستن (pirastən) - pardaxlamaq

صنوبر ستونی بپنجاه ارش　　بپیراستن یافته پرورش(۱۴۲, ۷۱)

پیرامن (piramon) - ətraf, kənar

بپیرامن برکهء آبگیر　　زسوسن بیفکن بساط حریر(۶۲, ۲۳)

پیرانه سر (piranesər) - qocalıq

به پیرانه سر گنبدلاجورد　　بضحاک وجمشید بین تاچه کرد(۱۹۸, ۹۷)

پیراهن (pirahən) - köynək

بدراعهء درگریزد تنش　　که آن درع باشد نه پیراهنش(۲۸۸, ۵)

پیرایش (pirayeş) - naxış, bəzək

نبینند پیرایش یکدگر　　مگر مدت دعوی آید بسر(۳۷۶, ۲۰)

پیرایه (piraye) - qiymətli daş-qaş

جهاندار کان دید بگشاد گنج　　بخروارهاگشت پیرایه سنج(۲۴۴, ۴۹)

پیرایه بستن (piraye bəstən) - bəzəmək, bəzək vurmaq

زهر نسخه برداشتم مایها　　بروبستم از نظم پیرایها(۵۴, ۱۹)

پیرایه (piraye) - döyüş geyim və ləvazimatı

بسیچیدوپیرایهء جنگ خواست　　بسیچ شدن کرد برجنگ راست(۴۲۳, ۱۷۱)

پیرایه سنج (pirayesənc) - daş-qaş ölçən

جهاندارکان دیدبگشادگنج　　بخروارها گشت پیرایه سنج(۲۴۴, ۴۹)

پیرزن (pirzən) - qarı

نشسته جوانمردی اطلس فروش　　زخاکسترپیرزن درع پوش(۲۷۸, ۳۸)

پیروز (piruz) - qalib

چوپیروزدیدآنچنان حال را　　دلیل ظفر یافت آن فال را(۱۲۱, ۴)

پیروز شدن (piruz şodən) - qalib gəlmək

دگردشمنان رادرآورد بخاک　　شود دوست پیروزودشمن هلاک(۸۱, ۳۵)

پیروز گشتن (piruz gəştən) - hakim olmaq

چوبردین حق دانش آموزگشت　　چو دولت برآفاق پیروز گشت(۵۶, ۴۳)

پیروزبخت (piruzbəxt) - xoşbəxt, uğurlu

شه ازمهرفرزند پیروزبخت　　در گنج بگشاد وبرشدبتجت(۶۸, ۶۲)

پیروزبهر (piruzbəhr) - müvəffəq

پیروز بهرگشتن (piruzbəhr gəştən) - nail olmaq, müvəffəq olmaq

چوسالار ترکان زسالار دهر　　بدان خرمی گشت پیروزبهر(۳۶۹, ۲۲)

پیروزپی (piruzpey) - uğurlu

نپنداری ای خضرپیروزپی　　که ازمی مراهست مقصودمی(۲۹, ۶۸)

پیروزجنگ (piruzcəng) - qələbə çalan

پیروزجنگ بودن (piruzcəng budən) - qələbə çalmaq, qələbə qazanmaq

هماناکزان بود پیروزجنگ　　　که فیروزه را فرق کردی زسنگ(۲۸۹, ۱۶)

پیروزحال (piruzhal) - qalib

پیروزحال بودن (piruzhal budən) - qalib olmaq

چوفیروز بودآن نمونش بفال　　　درین هم توان بود پیروزحال(۱۲۶, ۱۲۷)

پیروزرای (piruzrəy) - ağıllı, tədbirli

وزیر خردمند پیروزرای　　　بفیروزی شاه شد رهنمای(۸۱, ۳۱)

پیروزگشت (piruzgəşt) - qələbə, uğur

بهرجاکه روی آری ازکوه ودشت　　　بهی بادت ازچرخ پیروزگشت(۸۹, ۸۴)

پیروزمند (piruzmənd) - qalib, müzəffər

کنون دادگر هست پیروزمند　　　ازاینگونه بیداد تا چند چند(۲۰۵, ۱۹۴)

پیروزه (piruze) - firuzə

یکی مهد زرین برآموده در　　　همه پیکرازلعل وپیرزه پر(۲۱۷, ۳۲)

پیروزه چشم (piruzeçeşm) - göygöz

همه سرخ رویند وپیروزه چشم　　　زشیران نترسند هنگام خشم(۴۳۴, ۳۱۵)

پیروزه رنگ (piruzerəng) - firuzə rəngli

زپیروزی چرخ پیروزه رنگ　　　نبودش بسی درسپاهان درنگ(۲۲۷, ۱۵)

پیروزی (piruzi) - xoşbəxtlik, uğurluluq, qələbə

بپیروزی آن می مشکبوی　　　می و مشک میریخت برطرف جوی(۶۸, ۶۴)

پیروزی بچنگ آوردن (piruzi be-çəng avərdən) - qələbə çalmaq

سکندر چوپیروزی آورد بچنگ　　　نه زیبا بودآینه زیرزنگ(۴۶۶, ۵۷)

پیروزی بدست آوردن (piruzi be-dəst avərdən) - qələbə çalmaq

همانا که پیروزی آری بدست　　　چو تدبیر داری وشمشیرهست(۴۴۹, ۳۹۹)

زپیروزی دور کردن (ze-piruzi dur kərdən) - məğlub etmək

روان کردلشگربتاراج فور　　　زپیروزیش کرد یکباره دور(۳۴۰, ۹)

پیروی (peyrəvi) - izləmə, təqlid

درین پیشه چون پیشوای نوی　　　کهن پیشگانرا مکن پیروی(۴۱, ۱۳)

پیروی کردن (peyrəvi kərdən) - izləmək

درین پیشه چون پیشوای نوی　　　کهن پیشگانرا مکن پیروی(۴۱, ۱۳)

پیرهن (pirəhən) - پیراهن sözünün qısa forması, köynək

کراباشگونه بود پیرهن　　　بحاجت بود بازگشتن بتن(۲۰۲, ۱۵۵)

پیری (piri) - qocalıq

بروز جوانی ونوزادگی　　　زدم لاف پیری وافتادگی(۲۸, ۴۳)

پیش (piş) - qarşı, qabaq

زپیش سپه زنگی قیرگون　　　جناحی برآورده چون بیستون(۹۴, ۱۴۸)

پیش... (piş-e...) - qabağına, qarşısına

لبالب کن از بادهء خوشگوار　　　بنه پیش کیخسرو روزگار(۳۰۸, ۲)

پیش آمدن (piş amədən) - qarşıya çıxmaq, təsadüf etmək

گرم شیرپیش آیدوگرهزبر　　　بروسیل بارم چو غرنده ابر(۹۵, ۱۶۸)

بپیش آوردن (be-piş avərdən) - qarşıya çıxarmaq, rast gətirmək

چوطالع جهانگردی آورد بپیش　　　نشاید زدن کنده برپای خویش(۳۲۰, ۵۴)

پیش خواندن (piş xandən) - yanına çağırmaq

وزیر خردمند را خواند پیش　　　خبر دادش از راه پنهان خویش(۸۹, ۷۲)

پیش... (piş-e...) - yanında, qarşısında

همه صورتی پیش فرهنگ ورای　　　بنقاش صورت بود رهنمای(۱۱, ۱۵)

پیش او (piş-e u) - ona, onun

شه آن حرف بستد زدانای پیر　　　شدآن داوری پیش اودلپذیر(۷۲, ۵۰)

پیش آوردن (piş avərdən) - irəli gətirmək, irəli çəkmək

چولختی سخن راند برجای خویش　　　ره آورد آورده آورد پیش(۳۳۴, ۲۲)

پیش آوردن (piş avərdən) - rast gətirmək, qarşıya çıxarmaq

جهان بین که بامهربانان خویش　　　ز نامهربانی چه آورد پیش(۳۰۹, ۹)

پیش آوردن (piş avərdən) - hazırlamaq

فرستاد پنهان بدزدارخویش   که پیش آوردبرک ازاندازه بیش(۳۰۳, ۵۰)

پیش بردن (piş bordən) - təqdim etmək

ببوسید برنامه وپیش برد   کلید خزینه بهندوسپرد(۳۳۲, ۹۹)

ببیش اندرون (be-piş əndərun) - qabaqda

دو بیدادپیشه ببیش اندرون   ببیدادخود شاه را رهنمون(۱۸۲, ۱۰۳)

پیش(چیزی) باز آمدن (piş-e(çizi) baz amədən) - qarşılamağa gəlmək

وگر پیش اقبال باز آمدی   کجا عذراگرعذرساز آمدی(۳۵۱, ۴۰)

از پیش... (əz piş-e...) - tərəfindən

جواب نامهء دارا ازپیش اسکندر(۱۶۰)

درپیش رو (dər piş-e ru) - üzdə, üz-üzə

پس هیچ پشتی چنان نگذرم   که درپیش رویش خجالت برم(۳۳, ۴۲)

پیش (کسی)پای نهادن (piş-e(kəsi) pay nəhadən) - üz-üzə gəlmək

بهنگام سرپنجه روباه لنگ   چگونه نهد پای پیش پلنگ(۱۵۳, ۱۴۳)

درپیش کردن (dər piş kərdən) - qabağına salıb aparmaq

گله پیش درکرداز اندازه بیش   بخشنودی آمد بماوای خویش(۴۶۰, ۵۹)

ببیش دویدن (be-piş dəvidən) - irəli qaçmaq, qarşıya çıxmaq

چو شاهنشه آمدسوی بزم خویش   مقیمان مجلس دویدند پیش(۲۹۵, ۱۰۰)

پیش کشیدن (piş kəşidən) - gətirmək, yanına gətirmək

باندازهء دسترسهای خویش   کشیدند بسیار گنجینه پیش(۲۴۳, ۴۳)

پیش نهادن (piş nəhadən) - qarşıya qoymaq, gətirib qoymaq

اباهای الوان ز صدگونه بیش   بخوانهای زرین نهادند پیش(۲۷۲, ۳۲۰)

پیش (piş) - irəli

یکی رابلنگرگه خویش ماند   یکی رابقدر رسن پیش راند(۵۸, ۶۷)

پیش (piş) - irəli(də), qabaq(da)

ره ازشب چوروزبداندیش بود   وشاقی وشمعی روان پیش بود(۲۹۲, ۶۰)

پیش (piş) - keçmiş, əvvəlki

بداد آنچه درپیش بودشان   دوچندان دیگربر افزودشان(۱۹۴, ۴۹)

پیش (piş) - əvvəl

ازآن پیش کین هفت پرگارتیز   کند خط عمرمرا ریزریز(۲۸, ۵۲)

پیش (piş) - əvvəldən, əvvəlcədən

چومنشوراقبال اوخواند پیش   دروبست عنوان فرزندخویش(۷۱, ۲۷)

پیش از... (piş əz...) - ...dən əvvəl

چه سودست مردن نشاید بزور   که پیش از اجل رفت نتوان بگور(۱۸۵, ۱۴۳)

پیش (piş) - qədim

گزارندهءداستانهای پیش   چنین گویداز پیش عهدان خویش(۲۰۷, ۹)

پیشانی (pişani) - alın

زپیشانی هر یک از مردوزن   سرونیست بررسته چون کرگدن(۴۳۴, ۳۲۴)

زپیشانی پیل تاپای مور (ze pişani-ye pil ta pa-ye mur) - böyükdən kiçiyə

زپیشانی پیل تاپای مور   نیاید زمن برکسی دست زور(۲۲۸, ۳۲)

زپیشانی(کسی) چین گشادن (ze pişani-ye(kəsi) çin qoşadən) - birini sevindirmək

زبس خسروی خوان که در چین نهاد   زپیشانی چینیان چین گشاد(۳۸۱, ۷۹)

پیشباز (pişbaz) - qarşılama

پیشباز آمدن (pişbaz amədən) - qarşılamaq

من ازبهرآن آمدم پیشباز   که گردانم ازشهرخود این نیاز(۳۵۸, ۶۱)

درپیشبازآمدن (dər pişbaz amədən) - qarşılamaq, irəli gəlmək

چو شه دیددرپیشبازآمدش   عروسی چنان دلنواز آمدش(۳۳۷, ۶۱)

پیشبین (pişbin) - uzaq görən

مخالف پس اندیش واو پیشبین   بداندیش کم مهرواوبیشکین(۴۶, ۱۲)

پیشبینی (pişbini) - uzaqgörənlik

حسابی که فرمود رای بلند   کس از پیشبینی نبیند گزند(۲۳۶, ۴۰)

پیشتخت (piştəxt) - taxt olan otaq

همه فال خسرو در آن پیشتخت   بفیروزبختی بر آوردبخت(۳۰۶, ۸۱)

پیشتر (piştər) - daha əvvəl

چوبرتخت جاوید نتوان نشست   زتن پیشتر تخت باید شکست(۳۰۸, ۱۱۱)

پیشخورد (pişxord) - məzə, qəlyanaltı

که رومی بترسید از آن پیش خورد   که باطوطیانوش زنگی چه کرد(۸۸, ۶۷)

پیشدستی (pişdəsti) - birincilik, təşəbbüskarlıq, üstünlük

دورویه ستادند برجای جنگ   نمودندبر پیشدستی درنگ(۱۶۷, ۱۴)

پیشدستی آوردن (pişdəsti avərdən) - birinci başlamaq

بر آن ختم شد رخصت رهنمون   که شه پیشدستی نیارد به خون(۱۴۱, ۵۹)

پیشعهدان (pişəhdan) - əvvəl yaşayanlar

گزارندهء داستانهای پیش   چنین گوید از پیشعهدان خویش(۲۰۷, ۹)

پیشکش (pişkəş) - bəxşiş, peşkəş

درآموختش راز آن پیشکش   بدان تعبیه شددل شاه خوش(۱۳۴, ۷۷)

پیشگاه (pişqah) - saray

هزارش زن بکر درپیشگاه   بخدمت کمر بسته هریک چوماه(۲۵۰, ۲۶)

پیشگاه (pişqah) - qabaq, ön tərəf

جناح آنچنان بست درپیشگاه   که پوشیده شد روی خورشید وماه(۱۶۹, ۳۴)

پیشوا (pişva) - ustad, rəhbər

درین پیشه چون پیشوای نوی   کهن پیشگان رامکن پیروی(۴۱, ۱۳)

پیش وپس (piş-o-pəs) - hər tərəf, arxa-qabaq

چنان داشتم ملک راپیش وپس   که آزارشی نامد ازکس بکس(۳۱۸, ۱۸)

پیشه (pişe) - peşə, sənət, iş

درین پیشه چون پیشوای نوی   کهن پیشگانرا مکن پیروی(۴۱, ۱۳)

پیشه کردن (pişe kərdən) - iş görmək, işlə məşğul olmaq

که چشمک زنان پیشهء میکنم   زچشم بداندیشهء میکنم(۲۰۶, ۴)

ازپیشه گریزنده (əz pişe qorizənde) - peşəsindən uzaqlaşmış

زپیشه گریزنده را بازجست   بدان پیشه دادش که بود از نخست(۲۰۵, ۲۰۰)

پیشهء اصلی بپیش آوردن (pişe-ye əsli be piş avərdən) - öz peşəsilə məşğul olmaq

نگیرد کسی جزپی کارخویش   همان پیشهء اصلی آورد بپیش(۲۰۵, ۱۹۹)

پیشهء خود کردن (pişe-ye xod kərdən) - öz işilə məşğul olmaq

که هرپیشه ورپیشهء خود کند   جزاین گرچه نیکی کند بد کند(۲۰۵, ۱۹۶)

پیشه ور (pişevər) - iş sahibi, mütəxəssis

که پیشه ورازپیشه بگریختست   بکار دگرکس درآویختست(۲۰۴, ۱۸۹)

پیشین (pişin) - günortadan sonra, günün üçüncü çağı

نمیشد یکی بریکی کامگار   زپیشین درآمد بشب کارزار(۴۲۰, ۱۳۳)

پیشینگان (pişineqan) - sələflər

گه ازلوح ناخوانده عبرت پذیر   گه ازصحف پیشینگان درس گیر(۲۱, ۱۳)

پیشینگهان (pişingəhan) - günorta

زپیشینگهان تا نماز دگر   بمیدان نشدرزمسازدگر(۴۱۸, ۹۷)

پیشینه (pişine) - qədim, əvvəlki

سخنگوی پیشینه (soxənqu-ye pişine) - qədim şair (Firdovsi nəzərdə tutulur) -

سخنگوی پیشینه دانای طوس   که آراست روی سخن چون عروس(۳۹, ۱۱۷)

پیشینه (pişine) - Nuh

شتابنده سیلی که برکوه و دشت   زطوفان پیشینه خواهد گذشت(۳۴۴, ۶۷)

پیشینه راه (pişinerah) - keçilmiş yol

اگر بازگردد بپیشینه راه   برو روز روشن نگرددسیاه(۱۵۰, ۹۶)

پیشینه روز (pişineruz) - keçmiş gün

سپه را بائین پیشینه روز   برآراست سالارگیتی فروز(۴۵۲, ۱۱)

پیشینیان (pişiniyan) - ata-babalar

سخن راست گفتند پیشینیان   که عهد ووفا نیست درچینیان(۳۶۱, ۲۶۱)

پیغام (peyğam) - xəbər, söz

فروگفت پیغامهای درشت   کزو سروبن رادوتاگشت پشت(۱۳۳, ۶۷)

پیغام دادن (peyğam dadən) - xəbər göndərmək

بهرقلعه کودادپیغام خویش   کلید درقلعه بردند پیش(۲۴۶, ۷۸)

پیغام کردن (peyğam kərdən) - xəbər göndərmək

خبرکردن اسکندربشاه زنگبار(۸۳)

پیغمبری (peyğəmbəri) - peyğəmbər(sif.)

نویسم خطی زین نیایشگری   مسجل بامضای پیغمبری(۴۳, ۴۸)

پیغمبری (peyğəmbəri) - peyğəmbərlik

بپیغمبری کوبم آنگه درش   که خواند خدا نیز پیغمبرش(۴۳, ۴۸)

پیغمبری (peyğəmbəri) - möcüzə

شنیدم که مانی بصورتگری   زری سوی چین شد بپیغمبری(۳۷۸, ۴۵)

پیک (peyk) - qasid

تو نیزآن به ای پیک علوی نژاد   که گردجهان برنگردی چوباد(۴۲, ۲۷)

پیک ادراک (peyk-e edrak) - idrak peyki

وجود تواز حضرت تنگبار   کندپیک ادراک را سنگسار(۵, ۲۵)

پیکان (peykan) - peykan, oxun baş hissəsi

برانگیخت رزمی چوبارنده میغ   تگرگش زپیکان وباران ز تیغ(۱۷۸, ۴۶)

پیکانکش (peykankeş) - ox çıxaran

زبس خستهء تیرپیکان نشان   شده آبله دست پیکان کشان(۱۷۰, ۵۰)

پیکر (peykər) - heykəl

چوپیکر برانگیخت پیکرنمای   شه ازپیش پیکر تهی کرد جای(۴۰۴, ۱۱)

پیکر (peykər) - bədən

بریدند درطشت زرین سرش   بخون غرقه شد نازنین پیکرش(۸۶, ۴۱)

پیکر (peykər) - görkəm

چوروسی درودیدو درپیکرش   زصفرا بگشتن درآمد سرش(۴۱۹, ۱۱۲)

پیکر (peykər) - surət, xəyal

خردمند گفت اینچنین پیکری   نداند نمودن برافسونگری(۲۱۲, ۸۴)

پیکر (peykər) - insan, şəxs

سیاست گره بست بردست وپای   زهرپیکری مانده نقشی بجای(۱۹۶, ۷۲)

پیکر (peykər) - gövdə

یکی مهد زرین برآموده در   همه پیکر از لعل وپیروزه پر(۲۱۷, ۳۲)

پیکر (peykər) - peykər

پریچهره ای دیدکز دلبری   پرستنده شدپیکرش راپری(۲۲۳, ۱۱۸)

پیکر (peykər) - gözəl

ازین پیکرآنگه گشایم پرند   که باشد رسیده چونخل بلند(۳۷, ۱۰۰)

پیکر (peykər) - peykər (ov üçün numerativ kimi işlənib)

چودرصید شیران شمارافکنی   بتیری دوپیکر شکارافکنی(۴۹, ۵۲)

پیکرشکن (peykərşekən) - iti, peykərdeşən

زپولادپیکان پیکرشکن   تن کوه لرزیدبرخویشتن(۱۸۰, ۶۷)

پیکرنمای (peykərnəmay) - heykəltəraş(Bəlinas)

چوپیکربرانگیخت پیکرنمای   شه ازپیش پیکرتهی کردجای(۴۰۴, ۱۱)

پیگار (peyqar) - döyüş, müharibə

زبون گشت رومی زپیگارشان   اجل خواست کردن گرفتارشان(۱۷۲, ۸۹)

پیگار ریختن (peyqar rixtən) - müharibə qızışdırmaq

یکی ترک روی آهنین برسرش   که پیگارمیریخت از پیکرش(۴۲۳, ۱۶۴)

پیگار کردن (peyqar kərdən) - döyüşmək

بدین گونه میکرد پیگارها   همی ریخت آتش درآن خارها(۴۲۸, ۲۳۹)

پیگال چرم (peyqalçərm) - qurd dərisi

همان کوس روئین زپیگال چرم   نه دل بلکه پولاد راکرد نرم(۴۱۷, ۸۰)

پیل (pil) - fil

اگر پای پیلست اگر پرمور　　بهریک تودادی ضعیفی وزور(۵, ۳۱)

پیل رایادهندوستان دادن (pil-ra yad-e hendustan dadən) - oğru yadına daş salmaq

بگردان پی شیر ازین بوستان　　مده پیل را یادهندوستان(۳۵۰, ۲۳)

پیل (pil) - fil (şahmatda)

برون راندپیل افکن خویش را　　رخ افکند پیل بداندیش را(۳۷۲, ۲۵۸)

پیل (pil) - döyüşçü

زکوپال آن پیل جنگ آزمای　　درآمدسر پیل پیکرزپای(۴۱۸, ۹۱)

پیل افکن (piləfkən) - at(şahmatda)

برون راند پیل افکن خویش را　　رخ افکند پیل بداندیش را(۳۷۲, ۲۵۸)

پیل افکن (piləfkən) - fil yıxan, döyüşçü

هیون بروی افکند پیل افکنی　　سوی پیلتن شد چواهریمنی(۱۷۲, ۷۷)

پیل افکنی (piləfkəni) - döyüş, öldürmə

دگر ره سوی جنگ پرواز کرد　　بپیل افکنی جنگ را سازکرد(۴۴۶, ۵۰۴)

پیل بالا (pilbala) - fil gövdəli, fil boylu

بفرمودتا خازن زودخیز　　کند پیل بالا بروگنج ریز(۲۴۶, ۸۷)

پیلبان (pilban) - filban

بزد پیلبان بانگ برزنده پیل　　بران اهرمن راند چون رود نیل(۴۳۹, ۳۸۵)

پیلبند (pilbənd) - güclü

برغم سیاهان شه پیل بند　　مزور همی خورد ازآن گوسفند(۹۲, ۱۲۳)

پیلپای (pilpay) - qədəh

زراجه منم پیل پولاد پای　　که بریشت پیلان کشم پیلپای(۹۵, ۱۶۵)

پیلپیکر (pilpeykər) - filcüssəli

زکوپال آن پیل جنگ آزمای　　درآمدسرپیل پیکر زپای(۴۱۸, ۹۱)

پیلتن (piltən) - fil cüssəli

ازآن تیزترخسروپیلتن　　بتندی درآمدبان اهرمن(۹۷, ۱۹۶)

پیلزور (pilzur) - fil güclü, fil qüvvəli

لحیفی برافکنده بریشت بور　　درآمد بزین آن تن پیل زور(۹۷, ۱۹۳)

پیله (pile) - barama qurdu

گروهی که برپیل کردند زور　　فتادند چون پیله درپای مور(۱۱۰, ۶۲)

پیمان (peyman) - əhd-peyman

ششم عهدوپیمان نگذاشتن　　وفاداری از یادنگذاشتن(۵۰, ۷۱)

پیمان بستن (peyman bəstən) - əhd bağlamaq, peyman etmək

دعا تازه کردند بر جان او　　بجان باز بستند پیمان او(۲۳۲, ۹۷)

رفتن پیمان (rəftən-e peyman) - and içilmək, əhd etmək

برین عهدشان رفت پیمان بسی　　که دربیوفائی نکوشدکسی(۳۶۹, ۲۲۸)

پیمان کردن (peyman kərdən) - peyman etmək, peyman bağlamaq

بگوهر هرچه خواهی که فرمان کنم　　بچاره گری باتوپیمان کنم(۱۸۵, ۱۵۲)

پیمان گرفتن (peyman gereftən) - əhd-peyman bağlamaq

برسم کیان نیز پیمان گرفت　　وفا در دل ومهر درجان گرفت(۲۱۹, ۶۹)

پیمانه (peymane) - badə, qədəh

گهی سفته لعلی بپیمانه خورد　　گهی گوش برلعل ناسفته کرد(۴۴۲, ۴۳۴

پیمودن (peymudən) - nəzərə almaq

درانداز‌ه‌ء من غلط بوده‌ء　　توبازوی بهمن نپیموده‌ء(۱۵۹, ۵۸)

پیمودن (peymudən) - keçmək, başa vurmaq

ببازی نپیمایداین راه را　　نگهدارداز دزد بنگاه را(۱۳۷, ۵)

پیمودن (peymudən) - içmək

بیا ساقی از باده بردار بند　　ببیمای پیمودن باده چند(۱۶۶, ۱)

پیوستن (peyvəstən) - əhd etmək

بهرجا که هستی کمر بسته ام　　بخدمتگری با تو پیوسته ام(۱۹۲, ۱۱)

پیوسته (peyvəste) - çatma(qaş)

گره برزد ابروی پیوسته را   گشاد از گره چشم دربسته را(۱۴۷, ۶۴)

پیوسته (peyvəste) - həmişə

جوانمرد پیوسته با کس بود   کسآنرا نباشدکه ناکس بود(۱۲۴, ۱۰۸)

پیوند (peyvənd) - əhd, and, söz

نظر برنداری زفرزند من   بجای آوری حق پیوند من(۷۱, ۳۵)

پیوند (peyvənd) - calaq, peyvənd

برآن جام از آنجا که پیوند بود   مسلسل کشیده خطی چند بود(۳۱۱, ۲۹)

پیوند کردن (peyvənd kərdən) - əhd etmək, evlənmək

پیوند کردن اسکندربا روشنک دختر دارا درسپاهان(۲۱۵)

پیه (piye) - piy, qarın

سکندر بدو گفت یک تیغ تیز   کندپیه صدگاوراریزریز(۱۳۸, ۲۰)

ت (te) - Fars əlifbasının dördüncü hərfi

ت (to) - تو sözünün qısa forması, sən

نشاط از تو داردگهر سفتنم   سزاوار تست افرین گفتنم(۵۲, ۱۶)

ت (ət) - II ş. t. nisbət şəkilçisi

چوشد حجتت برخدائی درست   خرد دادبرتوگوائی نخست(۳, ۵)

ت (ət) - sənə

بهرگوشه کافتم ثناخوانمت   بهرجا که باشم خدا دانمت(۹, ۸۹)

ت(ət) - səni

پسندیدگی کن که باشی عزیز   پسندیدگانت پسندند نیز(۴۰, ۸)

ت (ət) - səndən

ستمگارگان رامکن یاوری   که پرسند روزیت ازین داوری(۳۵۹, ۷۴)

تا (ta) - yönlük halın göstəricisidir

نهان مراکاشکارابرند   زگنجه ست تابخارا برند(۲۴, ۲۲)

تا (ta) - çıxışlıq halın göstəricisidir

زمین خورد وتا خورشان دیر نیست   هنوزش زخوردن شکم سیر نیست(۲۰۱, ۱۴۹)

تا (ta) - qədər, ...dək(zaman bildirir)

خرد تا ابد درنیابد ترا   که تاب خردبر نتابد ترا(۵, ۲۴)

تا (ta) - məqsəd budaq cümləsində işlənən bağlayıcı

بفرمای تامطبخی در نهفت   نهد جفته وآن را کندخاک جفت(۹۰, ۹۷)

تا (ta) - əgər (şərt bildirir)

نبارد هوا تا نگونی ببار   زمین ناورد تا نگونی بیار(۳, ۱۱)

تا (ta) - ki

نه پراکندهء تافراهم شوی   نه افزودهء نیزتاکم شوی(۵, ۲۶)

تاب (tab) - işıq, parıltı

بدزدی گرفتند مهتاب را   که او بردازآن جوهرآن تاب را(۱۷۴, ۱۲۱)

تاب نمودن (tab nəmudən) - parlamaq

بدان تیغ کزطشت بنمود تاب   سرافکندهء تیغ گشت آفتاب(۴۱۲, ۱۰)

تاب (tab) - isti, alov

شـه از بهرآن سروشمشاد رنگ   چنان سوخت کزتاب آتش خدنگ(۸۶, ۴۵)

بتاب آمدن (be-tab amədən) - alovlanmaq

نباید که آن آتش آیدبتاب   که ننشیند آنگه بدریای آب(۸۵, ۳۴)

بتاب آمدن (be-tab amədən) - məyus olmaq

چو بشکست کبک دری زان عقاب   ملک کبک بشکست وآمد بتاب(۱۲۱, ۵۲)

درمغزتاب آوردن (dər məğz tab avərdən) - müharibə fikrinə düşmək

برآن شد که درمغزتاب آورد   سوی کید هندوشتاب آورد(۳۲۷, ۲۶)

تاب (tab) - güc, qüvvə

خردتا ابد برنیابد ترا   که تاب خرد برنتابد ترا(۵, ۲۴)

تاب (tab) - ağırlıq

غنوده تن مردازرنج وتاب   نظر هرزمانی درآمدزخواب(۱۷۶, ۱۶)

تاب (tab) - həvəs, ehtiras

زتاب جوانی بجوش آمدند   درآن داوری سخت کوش آمدند(۳۹۹, ۲۲)

تاب (tab) - burum, qıvrım

زجعد بنفشه برانگیز تاب   سرنرگس مست برکش زخواب(۶۰, ۵)

تابدار (tabdar) - qıvrım

حمایل یکی تیغ زهرآبدار   کمندی چوزلف بتان تابدار(۴۲۳, ۱۷۳)

تابدار (tabdar) - parlaq

قبائی زره برتنش تابدار   چوسیماب روشن چوسیم آبدار(۴۲۳, ۱۶۵)

تابناک (tabnak) - parlaq

زمهتاب روشن جهان تابناک   برون ریخته نافه از ناف خاک(۲۰, ۲)

تابندگی (tabəndegi) - parıltı, işıq

بتابندگی درآمدن (be-tabəndegi dər amədən) - parlamaq

ستاره درآمد بتابندگی   برآسودخلق از شتابندگی(۸۲, ۵۹)

تابنده (tabənde) - parlaq

نبرید بازوی تابنده هور   ولیکن شدآزرده درزیرزور(۱۷۲, ۸۰)

تابه (tabe) - yemək(ruslardan alınan qənimət nəzərdə tutulur

بفرمود کارند نوشابه را   بتنها نخورد آنچنان تابه را (۴۶۰, ۶۷)

تابیدن (tabidən) - yanmaq, alovlanmaq

نگه کرد فرزانه در غار تنگ   که آتش چه میتابد از خاره سنگ(۳۱۳, ۵۸)

تابیدن (tabidən) - açmaq(parlamaq)

که تا سبزه روینده باشد بباغ   گل سرخ تابدچوروشن چراغ(۳۶۵, ۱۵۵)

تاج (tac) - tac

همان تختهای مکلل زعاج   بگوهر برآموده با طوق وتاج(۱۱۶, ۶۰)

تاج بر سر (tac bər sər) - tac sahibi

نشیننده بربزمگاه کیان   منم تاج برسر کمر بر میان(۱۵۰, ۹۱)

تاج یاقوت (tac-e yaqut) - günəş

چویاقوت ناسفته راچرخ سفت   جهان گشت با تاج یاقوت جفت(۳۷۰, ۲۴۰)

بتاج یاقوت جفت گشتن جهان (be-tac-e yaqut coft gəştən-e cəhan) – günəşin çıxması

چویاقوت ناسفته را چرخ سفت   جهان گشت با تاج یاقوت جفت(۳۷۰, ۲۴۰)

تاج برسر نهادن (tac bər sər nəhadən) - başına tac qoymaq, şah olmaq

باصطخر شد تاج برسر نهاد   بجای کیومرث وکیقباد(۲۲۷, ۱۶)

تاج اقبال برسر نهادن (tac-e eqbal bər sər nəhadən) - başına xoşbəxtlik tacı qoymaq

کرارخت از خانه بردر نهند   کرا تاج اقبال بر سر نهند(۱۶۷, ۷)

تاج دروازه بودن (tac-e dərvaze budən) - asılmaq, ölmək

بتاج وبتختش جهان تازه باد   سرخصم اوتاج دروازه باد(۱۴۰, ۴۳)

گرانمایه تر تاج آزادگان (geranmayetər tac-e azadeqan) - peyğəmbər

گرانمایه ترتاج آزادگان   گرامی ترازآدمی زادگان(۱۳, ۲)

تاج (tac) - rütbə

درین ره که سربردری میزنم   بامید تاجی سری میزنم(۸, ۷۳)

تاجبخش (tacbəxş) - vəzifə verən, məqama çatdıran

برستم رکابی روان کرده رخش   هم اورنگ پیرای و هم تاجبخش(۴۶, ۱۴)

تاجدار (tacdar) - tac sahibi, şah

مبین سرسری سوی آن شهریار   که هم تیغزن بودوهم تاجدار(۴۳, ۴۱)

تاجدار کردن (tacdar kərdən) - tac sahibi etmək

مراگرکند درجهان تاجدار   عجب نیست ازبخشش کردگار(۱۶۱, ۱۶)

تاجدار (tacdar) - tac sahibi(İskəndər)

چنان بود فرمان زفرمان گزار   که برتخت بنشیند آن تاجدار(۳۰۵, ۷۱)

تاجدارجهان (tacdar-e cəhan) - dünyanın tac sahibi (İskəndər)

اگر آشکارابدی گرنهان   بر آن دزشدی تاجدار جهان(۲۹۹, ۱۵۴)

تاجگاه (tacqah) - saray

بسرخیلی فتنه بر بست موی   سوی تاجگاه توآورد روی(۳۱۹, ۳۴)

تاجگاه (tacqah) - üst

همایون کن تاج وگاه وسریر   فرود آمد از تاجگاه سریر(۳۱۴, ۷۸)

تاجگه (tacgəh) - تاجگاه sözünün qısa forması, saray

چوکیخسرو ازملک پرداخت رخت   نهاد اندران تاجگه جام وتخت(۲۹۹, ۱۴۸)

تاجور (tacvər) - tac sahibi

جلاجل زنان گفت هارونشاه   که شه تاجور باد ودشمن تباه

تا چند (ta çənd) - nə qədər...(deyək)

دگرنغزگونی زبان بر گشاد   که تا چندکیخسرو وکیقباد(۳۰۵, ۷۹)

تا چند چند (ta cənd cənd) - nə qədər

وزین گربه گون خاک تا چند چند   بشیری توان کردنش گرگ بند(۱۴۲, ۷۷)

تاختن (taxtən) - hücum etmək

بیک تاختن تا کجا تاختم   به گردنکشان راسر انداختم(۱۳۳, ۵۷)

تاختن آوردن (taxtən avərdən) - hücum etmək

تو آوردهء سوی من تاختن   مرا با توکفرست کین ساختن(۳۶۶, ۱۷۹)

تاختن کردن (taxtən kərdən) - hücum etmək

کجا موکب شه کند تاختن   زما بندگان بندگی ساختن(۳۸۰, ۶۸)

بهم تاختن (be-həm taxtən) - bir-birinə hücüm etmək, bir-birinə qarışmaq

مگرکان ودریابهم تاختند   همه جوهرآنجا بر انداختند(۲۵۷, ۱۰۹)

تاختن (taxtən) - söz demək, söz meydanında çapmaq

ببین تا دگر باره چون تاختم   سخن راکجا سربرآفراختم(۳۸۰, ۶۱)

تاختن (taxtən) - aparmaq

بخلوتگه خسروش تاختند   زنظارگان پرده پرداختند(۲۲۲, ۱۰۸)

تاختن (taxtən) - gəzmək, dolanmaq

خدیو جهان در جهان تاختن   بر آراست عزم سفرساختن(۲۴۲, ۳۲)

تاختن (taxtən) - çaparaq gəlmək

زهرکشوری قاصدان تاختند   بدین چیرگی تهنیت ساختند(۱۱۷, ۷۳)

تاختن (taxtən) - çaparaq getmək

سرم پیچید ازخفتن وتاختن   ندانم جز این چاره ساختن(۳۴, ۶۲)

تاختن (taxtən) - yürüş etmək

درآن تاختن کارزومند بود   رهش بر گذرگاه دربندبود(۲۳۰, ۲۷)

تاختن (taxtən) - can atmaq, üz qoymaq

چوبرتخت کیخسروی تاختی   سراز تخت گردون بر افراختی(۳۰۵, ۷۸)

تاختن (taxtən) - vuruşmaq

چولشگر زبون شد درین تاختن   بخود باید این رزمرا ساختن(۱۰۳, ۲۶۹)

تاختن (taxtən) - tələsik gəlmək

بگنجینهء این دکان تاختم   زر خود برابربرانداختم(۲۳, ۱۲)

تاخیر (təxir) - təxir, ləngimə

بتقدیم و تاخیربرمن مگیر   که نبودگزارنده را زان گزیر(۵۴, ۱۴)

تار (tar) - tar, nük

تار مور (tar-e mur) - tük dənəsi

زحل راسیاهی بشویدز روی   شود بر حصاری بیک تار مور(۲۱۴, ۱۰۴)

تاراج (tarac) - talan, tarac

بتاراج ملکش درآیدچومیغ دهد   ملک اورا بتاراج تیغ(۳۲۷, ۲۷)

تاراج کردن (tarac kərdən) - tarac etmək, talamaq

سیاهان که تاراج ره میکنند   بدزدی جهان راسیه میکنند(۲۴, ۱۹)

تاراج گشتن (tarac gəştən) - tarac olmaq, dağılmaq

بهار فریدون وگلزار جم   بباد خزان گشته تاراج غم(۱۸۳, ۱۰۸)

بتاراج بردن (be-tarac bordən) - əsir aparmaq

بتاراج بردند نوشابه را   شکستند برسنگ قرابه را(۳۹۴, ۳۲)

بتاراج بردن (be-tarac bordən) - talan etmək

بتاراج بردآن بروبوم را   که ره بسته بادآن پی شوم را(۳۹۴, ۲۷)

بتاراج دادن (be-tarac dadən) - talana vermək

همه ملک ومالش بتاراج داد   سرشرازشمشیرخودتاج داد(۳۴۰, ۱۱)

بتاراج رفتن (be-tarac rəftən) - talan olmaq

گرآید بیاریگری شهریار   وگرنی بتاراج رفت آن دیار(۸۰, ۲۵)

بتاراج شدن (be-tarac şodən) - talana getmək, talan olmaq

بداندیش گیردسر تخت ما   بتاراج دشمن شود رخت ما(۲۳۵, ۲۹)

بتاراج دست در آوردن (be-tarac dəst dər avərdən) - taraca əl atmaq

چودشمن درآرد بتاراج دست   بدین چاره باید راه بست(۲۳۸, ۶۴)

تاراج (tarac) - udmaq

کمند اژدهائی مسلسل شکنج   دهن باز کرده بتاراج گنج(۱۶۹, ۴۵)

تاراج (tarac) - ölüm

بتاراج خودترکتازی کنی   که گنجشک باشی وبازی کنی(۱۰۴, ۲۹۱)

تاراج را(بکسی) رسانیدن (tarac ra(be-kəsi)rəsanidən) - öldürmək, yox etmək

بدارا رسانیدتاراج را   زشاهان هندوستد تاج را(۳۴۴, ۷۱)

تارک (tarək) - baş, təpə

تودانی که بر تارک مهرومیغ   نشاید زدن نیزه وتیروتیغ(۲۹۱, ۴۸)

زتارک تادامن (ze tarək ta damən) - başdan ayağa, təpədən dırnağa

کنیزان چوپروین بپیرامنش   زتارک درآموده تادامنش(۲۷۰, ۲۹۶)

تارک(کسی را) بتاج رسانیدن (tarək-e(kəsi-ra) be-tac rəsanidən) - başını ucaltmaq

سرانرا رسانید تارک بتاج   بسی خرجها داد وستد خراج(۳۰۱, ۱۶)

تارک (tarək) - dəbilqə

زبس گرد برتارک ترک وزین   زمین آسمان آسمان شد زمین(۱۶۸, ۲۷)

تارکنشین (tarəkneşin) - başda oturan

زمین را منم تاج و تارک نشین   ملرزان مراتانلرزد زمین(۱۸۴, ۱۲۶)

تاریخ (tarix) - tarix

چو تاریخ پنجه درآمد بسال   دگرگونه شدبر شتابنده حال۲۷, ۲۹)

تاریخ (tarix) - tarix kitabı

ز تاریخها چون گرفتم قیاس   هم از نامهء مردایزدشناس(۶۶, ۳۴)

تاریک (tarik) - qara

پلارک چنان تافت ازروی تیغ   که درشب ستاره زتاریک میغ(۹۳, ۱۳۹)

تاریکی (tariki) - qaranlıq

باپینه شد خلق رارهنمون   زتاریکی اورد جوهر برون(۵۶, ۳۶)

تازگی (tazegi) - cavanlıq

نظامی بس این صاحب آوازگی   کهن گشتن همچنان تازگی(۲۵, ۳)

تازه (taze) - yeni, təzə, tər, təravətli

فروریخت آن تازه گلهازبار   وزان نارونرگس برآمدغبار(۲۴۹, ۱۴)

تازه بودن (taze budən) - təzə olmaq, yeniləşmək

بتاج وبتختش جهان تازه باد سرخصم اوتاج دروازه باد(۱۴۰, ۴۳)

تازه شدن (taze şodən) - təzələnmək, abadlaşmaq

زمین دوزخی بود بی کار وکشت بابری چنین تازه شدچون بهشت(۴۸, ۳۷)

تازه کردن (taze kərdən) - təzələmək, dəyişmək

کند تازه نانپاره‌ء هر کسی درآن پاره سازد نوازش بسی(۳۹۳, ۱۶)

تازه گردانیدن (taze gərdanidən) - təzələmək, sevindirmək

حریفت منم خیزوبنواز رود دلم تازه گردان ببانگ سرود(۴۴۸, ۵۳۰)

تازه گشتن (taze gəştən) - təzələnmək, cavanlaşmaq

ولایت زعدلش پرآوازه گشت بدو تاج وتخت تازه گشت(۷۵, ۱۴)

تازه (taze) - cavan

بیاد آورای تازه کبک دری که چون برسرخاک من بگذری(۲۹, ۵۷)

تازه (taze) - yeni(dən)

شناسندگان سرانجام کار دعا تازه کردند برشهریار(۱۲۳, ۸۰)

تازه پیکر (tazepeykər) - gözəl bədənli

تکاورسمندان ختلی خرام همه تازه پیکر همه تیزگام(۳۸۵, ۵۸)

تازه روی (tazeruy) - şən, şad, sevincək

برو باز گسترد رومی بساط همیکردباتازه رویان نشاط(۴۵۶, ۱۰)

تازه عهد (tazeəhd) - yeni, cavan

بدیبای این دولت تازه عهد عروس جهانرا برآرای مهد(۱۴۰, ۵۱)

تازه گل (tazeqol) - qızıl gül

بهار دلفروزدربلخ بود کزوتازه گل رادهن تلخ بود(۳۲۴, ۱۰۳)

تازه گلبرگ نادیده گرد (taze qolbərg-e nadide gərd) - toz görməmiş

təzə gül ləçəyi(Çin kənizi)

که ای تازه گلبرگ نادیده گرد بمهر خدا پیکری در نورد(۴۴۸, ۵۲۶)

تازی (tazi) - ərəb

چنان تاخت بر کشور تازیان کزو تازیان رانیامدزیان(۲۴۳, ۴۰)

تازی (tazi) - ərəb atı

نشستند بر تازی تیزجوش همه خاره خفتان وپولادپوش(۳۴۲, ۴۲)

تازیانه (tazyane) - tazyanə

سر تیغم آردجهانرا بچنگ بسرتازیانه دهد بیدرنگ(۲۳۰, ۵۵)

تازی هش (tazihoş) - ərəbağıllı, ərəbhuşlu

من آن روم سالار تازی هشم که چون دشنه‌ء صبح زنگی کشم(۹۸, ۲۰۶)

تاسف (təəssof) - təəssüf

ولیکن چه سودست کین کار بود تاسف ندارد دراین کارسود(۱۸۴, ۱۳۴)

تافتن (taftən) - parlamaq

شب افروز کرمی که تابد زدور ز بی نوری شب زند لاف نور(۲۸, ۴۶)

تافتن (taftən) - püskürmək, şölələnmək

فروزنده چاهی درو دیدژرف که میتافت زان چاه نور شگرف(۳۱۳, ۵۹)

تافتن (taftən) - qarşılamaq

بازرم و خشنودی ازیکدگر بتابند وزان برنتابندسر(۱۷۶, ۵۵)

تافتن (taftən) - yarılmaq

جگرهازخون درنمک یافته نمک رازحسرت جکر تافته(۲۷۹, ۵۶)

تافتن (taftən) - incitmək, əzab vermək

بهشتی رخی دوزخش تافته زمالک برضوان گذریافته(۴۴۴, ۴۷۰)

تافتن (taftən) - köməkçi fel

روی ازگنه تافتن (ruy əz qonəh taftən) - günah işləməmək

گراین خاک روی ازگنه تافتی بامرزش توکه ره یافتی(۶, ۴۳)

سر از(چیزی) تافتن (sər əz(çizi) taftən) - üz döndərmək, boyun qaçırmaq

نتابم سرازرای وپیمان او نبندم کمرجز بفرمان او(۷۲, ۴۳)

تاک (tak) - tağ

چوگردد زدولابه تاک سیر   رسن بسته درگردن آید بزیر(۱۵۳, ۱۳۹)

تام (tam) - sərrast

کمان رازهی برزداز چرم خام   بشست اندرآورد یک تیرتام(۴۳۰, ۲۵۷)

تانه بس روزگار (ta nəbəs ruzeqar) - az vaxt

درخت کدوتانه بس روزگار   کنددعوی همسری باچنار(۱۵۳, ۱۳۸)

تانه دیر (ta nə dir) - tezliklə

که درطالع زود ماتا نه دیر   فرودآید اخترزبالابزیر(۱۴۵, ۳۵)

تب (təb) - isti, hərarət

شراری که شمشیردارا فکند   تبش دردل سنگ خارا فکند(۱۸۱, ۸۳)

تب (təb) - qəzəb

تک وتاب شاهان بود اندکی   تب شیر درسال باشدیکی(۴۳۹, ۳۹۶)

تباه (təbah) - xar, alçaq, yox

جلاجل زنان گفت هارون شاه   که شه تاجورباد ودشمن تباه(۸۷, ۵۳)

تباه گشتن (təbah gəştən) - əskilmək, azalmaq

که گر هفت کشور شودپرسپاه   نگرددزملک تومونی تباه(۳۳۳, ۱۶)

تباه گشتن (təbah gəştən) - yox olmaq, ölmək

سه چیزست کان درسه آرامگاه   بودهر سه کم عمروگرددتباه(۱۴, ۱۴)

تباه بر گشتن (təbah bər gəştən) - pisləşmək, alçalmaq

چه تدبیرباشد درین رسم و راه   کزو کارمابرنگرددتباه(۱۳۹, ۳۸)

تبت (təbət) - Tibet

زهندوستان شد بتبت زمین   ز تبت درآمدباقصای چین(۳۴۰, ۱۷)

تبت زمین (təbətzəmin) - Tibet(ölkəsi)

زهندوستان شد بتبت زمین   زتبت درآمد باقصای چین(۳۴۰, ۱۷)

تبر (təbər) - balta

طپانچه براعضای خود میزنی   تبرخیره برپای خود میزنی(۱۵۸, ۴۶)

تبرزن (təbərzən) - baltaçı

درین باغ رنگین درختی نرست   که ماندازقفای تبرزن درست(۱۳۰, ۱۱)

تبلرزه (təblərze) - titrətmə

زسختی که زدبرسرش گرزرا   برافتاد تبلرزه البرزرا(۹۸, ۲۱۱)

تبیره (təbire) - təbil

خروس غنوده فروکوفت بال   دهلزن بزد برتبیره دوال(۷۹, ۴)

تبیره زن (təbirezən) - təbilçi, təbil çalan

تبیره زن از خارش چرم خام   لویسه بر افکندشب رابکام(۸۷, ۵۷)

تپانچه (təpançe) - zərbə

تپانچه بادرفش زدن (təpançe ba derəfş zədən) - ağılsız iş görmək

چو مقبل کمربست پیش آرکفش   تپانچه نشاید زدن بادرفش(۳۶۲, ۱۱۴)

تخت (təxt) - parça üçün işlədilən numerativ

جواهر بخرواردیبا بتخت   پلنگینه خرگاه وزرینه تخت(۳۳۷, ۶۵)

تخت (təxt) - taxt

خداوند شمشیرو تخت و کلاه   سه نوبت زن پنج نوبت پناه(۴۶, ۱۳)

تخت رونده (təxt-e rəvənde) - at

بفیروز رانی شه نیکبخت   بتخت رونده برآمد زتخت(۳۰۰, ۹)

تخت یاقوت رنگ (təxt-e yaqutrəng) - yaqut rəngli taxt(Keyxosrovun taxtı)

اگر بیش گیردزمانی درنگ   بر اندازدش تخت یاقوت رنگ(۳۱۱, ۳۷)

تخت (təxt) - kecavə

چهل پیل باتخت وبرگستوان   بلند وقوی مغزوسخت استخوان(۳۸۵, ۶۰)

تخت (təxt) - qala

سپه راند ازآنجابتخت سریر   که تابیند آن تخت راتخت گیر(۳۰۱, ۱۲)

تخت (təxt) - taxta

تخت نرد (təxt-e nərd) - nərd taxtası

زلعل وزمرد یکی تخت نرد   بساطی زیاقوت وزرسرخ وزرد(۳۱۵, ۹۳)

تختخانه (təxtxane) - taxt olan otaq

سوی تختخانه زمین درنوشت ببالا شدز آسمان درگذشت(۶۱ ,۳۰۴)

تختگاه (təxtqah) - taxt olan yer

سر افکنده وبرکشیده کلاه درآمد بپائین آن تختگاه(۶۹ ,۳۰۵)

تختگاه (təxtqah) - ölkə

بهرتختگاهی که بنهاد پی نگه داشت آیین شاهان کی(۳۰ ,۵۵)

تختگیر (təxtgir) - taxt sahibi

کلاه ازکیومرث آن تختگیر زجمشیدتیغ از فریدون سریر(۶۰ ,۴۹)

تخته (təxte) - qəbr

چه سود اینچنین تخت کردن بپای که تخته ست مارانه تختست جای(۱۰۹ ,۳۰۸)

تخته (təxte) - kətibə, lövhə

تختهء سالخورد (təxte-ye salxord) - qədim tarixi kətibələr

گزارندهء تختهء سالخورد چنین در کشدنقش رالاجورد(۱۰ ,۳۱۷)

تخم (toxm) - toxum

بهرجا که باشی خداوند باش ز تخمی که کاری برومندباش(۸۴ ,۱۲۳)

تخم افکنده درآب شور (toxm-e əfkənde dər ab-e şur) - şor suya səpilmiş toxum, bihudə iş

نصیحتگری با خداوند زور بروتخمی افکنده درآب شور(۱۳۱ ,۱۵۲)

تخم کین کاشتن (toxm-e kin kaştən) - düşmənçilik etmək, kin saxlamaq

دو گرگ جوان تخم کین کاشتند پی روبه پیربر داشتند(۹۲ ,۴۱۰)

تخم (toxm) - nəsil

که ازتخم شاهان وگردنکشان همین یک سهی سرومانده نشان(۱۱۱ ,۲۲۲)

تخمه (toxme) - nəsil

بتخمه دراز زنگهء شاوران سری بودنامی زنام آوران(۲۸ ,۱۴۵)

تدبیر (tədbir) - tədbir

که ای جامگی خوار تدبیر من زجام سخن چاشنی گیر من(۴ ,۴۰)

تدبیرکار (tədbir-e kar) - tale, yazı

هرآنچ اوبگردد زتدبیر کار بگردد بروگردش روزگار(۸۰ ,۳۵۹)

تدبیر ساختن (tədbir saxtən) - tədbir görmək

چه سازیم تدبیرش از صلح وجنگ که آمد باویختن کار تنگ(۳۳ ,۱۳۹)

تدبیرکردن (tədbir kərdən) - həyata keçirmək

نخستین نبردی که تدبیرکرد برآن تیره دل بارش تیرکرد(۳۶۵ ,۴۳۵)

تدبیرکوچ کردن (tədbir-e kuç kərdən) - köçmək

درآن دشت یکهفته نخجیر کرد پس هفتهء کوچ تدبیر کرد(۱۰۳ ,۳۱۶)

تدبیر (tədbir) - məqsəd, əzm

بتدبیرآنم که سر چون نهم چگونه پی ازکار بیرون نهم(۵۰ ,۲۸)

تدبیر (tədbir) - məsləhət

وزانجا بتدبیر آزادگان درآمد سوی آذرآبادگان(۶۰ ,۲۱۰)

تذرو (təzərv) - qırqovul

تذروان رومی وزاغان زنگ شده سینهء باز یعنی دورنگ(۳ ,۱۰۶)

تر (tər) - su

کسی کوبرد بر تر وخشک رنج زماهی درم یابد ازگاوگنج(۱۹ ,۴۱)

تر (tər) - sulu, su ilə dolu

زهی زخم کززخمهء چون شکر شود رود خشکی بدو رودتر(۲۱ ,۱۳۰)

تر (tər) - yağış

بجز هیزم خشک وسیلاب تر نبینی درآن بیشه چیزی دگر(۱۵ ,۲۴۹)

تر (tər) - təzə, sulu

کباب ترازران آهوی نر نمک ریخته آب رابرجگر(۱۵ ,۲۷۶)

تر (tər) - musiqi səsi

زتری که میرفت رود ورباب هوس راهمی بردچون رودآب(۱۴۶ ,۲۲۵)

تر (tər) - sifətin müqayisə dərəcəsində işlənən şəkilçi

تونی که آفریدی زیک قطره آب   گوهرهای روشنتراز آفتاب(۳, ۸)

ترا (tora) - səni(Allaha işarədir)

خرد تا ابددرنیابد ترا   که تاب خردبر نتابدترا(۵, ۲۴)

ترا (tora) - sənin

چه میگویم ای نانیوشنده مرد   ترا گوش برقصهءخواب و خورد(۳۱, ۱۱)

ترا (tora) - sənə

ترآن کفایت که شمشیرمن   نیاردسرتخت توزیرمن(۱۹۲, ۵۱)

ترا (tora) - səndə

نمودار گیتی گشائی تراست   خلل خصم راومومیانی تراست(۱۲۵, ۱۲۱)

ترازو (tərazu) - tərəzi

ترازوی گردون گردش بسیج   نماند ونماند سنجیده هیچ(۲۴, ۲۷)

ترازوی انجم (tərazu-ye əncom) - teleskop

بسیرسپهر انجمن ساختند   ترازوی انجم برافراختند(۶۷, ۵۱)

ترازوی گردون (tərazu-ye gərdun) - tərəzi bürcü

ترازوی گردون گردش بسیج   نماندونماند سنجیده هیچ(۲۴, ۲۷)

ترازوی زر (tərazu-ye zər) - gücsüz

توبا دادی اوهست بیدادگر   تو میزان زوراو ترازوی زر(۱۲۴, ۹۵)

ترازوی کافور (tərazu-ye kafur) - gündüz

چو شب قفل پیروزه برزد بگنج   ترازوی کافور شد مشک سنج(۴۴۲, ۴۳۲)

مشکسنج شدن ترازوی کافور (moşksənc şodən-e tərazu-ye kafur) – gecənin düşməsi

چوشب قفل پیروزه زدبگنج   ترازوی کافور شد مشک سنج(۴۴۲, ۴۳۲)

ترازوی همت (tərazu-ye hemmət) - ağıl

ترازوی همت روان میکنم   سبک سنگی خسروان میکنم(۲۶۳, ۲۰۵)

درترازوی(کسی)خاک افکندن (dər tərazu-ye(kəsi) xak əndaxtən) – aldatmaq

نترسیدی اززوربازوی من   که خاک افکنی در ترازوی من(۳۶۵, ۱۶۸)

با سنگ(کسی) ترازو نهادن (ba səng-e(kəsi) tərazu nəhadən) - iddiasını tərk etmək

بزرگان ایران ز فرهنگ او   ترازو نهادند باسنگ او(۲۰۳, ۱۶۹)

تراش (təraş) - تراشیدن felinin kökü

تراش کردن (təraş kərdən) - tamah salmaq

بملک خداداده خرسند باش   مکن زآهنین خیک شیران تراش(۱۵۷, ۳۹)

تراش کردن (təraş kərdən) - meyl etmə

درآن آرزوگاه بادورباش   نکردندجز بوسه چیزی تراش(۴۵۱, ۵۶۱)

تراشیدن (təraşidən) - yonmaq

دبیران نگرتابروزسپید   قلم چون تراشندازین مشک بید(۲۴, ۲۱)

ترتیب (tərtib) - tərtib, quruluş

فروریزم از نظم ترکیب خویش   دگر گونه کردم زترتیب خویش(۷, ۶۳)

ترتیب (tərtib) - tədarük, hazırlıq

بفالی همایون بترتیب راه   بفرمود کزجای جنبد سپاه(۱۴۱, ۶۴)

ترتیب شمشیر (tərtib-e şəmşir) - hərb, müharibə

چو ترتیب شمشیر کردی تمام   برآرای مجلس بترکیب جام(۱۱۹, ۲۵)

ترتیب کردن (tərtib kərdən) - hazırlamaq

سلاح ملکوارترتیب کرد   بجوشن برازتیغ ترکیب کرد(۱۰۳, ۲۷۶)

ترتیب کردن (tərtib kərdən) - toplamaq, çağırmaq

زشاه خطاتابخان ختن   فرستاد وترتیب کردانجمن(۳۴۴, ۷۶)

ترجمان (tərcoman) - tərcüməçi, dilmanc

چنین گفت بارایزن ترجمان   که درسایهء شاه دایم بمان(۲۱۸, ۵۴)

ترس (tərs) - qorxu

زمردمکشی ترس باشدبسی   زمردم خوریچون نترسد کسی(۸۹, ۸۷)

ترس داشتن (tərs daştən) - qorxmaq

ندارم زکس ترس درهیچ کار　　مگر زان کسی کوبودترسگار(۲۲۹, ۴۴)

ترس (tors) - sipər, qalxan

بروسینه همچوپولاد ترس　　حدیث تنومندی آن خود مپرس(۹۴, ۱۶۱)

ترسگار (tərsqar) - Allahdan qorxan

سرازعالم ترسگاری برار　　بترس ازکسی کونشد ترسگار(۲۰۱, ۱۵۳)

ترسگاری (tərsqari) - Allahdan qorxmaqlıq

سرازعالم ترسگاری برار　　بترس از کسی کونشدترسگار(۲۰۱, ۱۵۳)

سرازعالم ترسگاری برآوردن (sər əz aləm-e tərsqari bər avərdən) – Allahdan qorxmaq, Allahdan qorxmaqla baş ucaltmaq.

سر ازعالم ترسگاری برار　　بترس ازکسی کو نشد ترسگار(۲۰۱, ۱۵۳)

ترسناک (tərsnak) - qorxaq

ترسناک بودن (tərsnak budən) - qorxmaq

توانگر که باشد زرش زیر خاک　　زدزدان بود روز وشب ترسناک(۲۸۲, ۷)

ترسناکی (tərsnaki) - qorxaqlıq

ترسناکی کردن (tərsnaki kərdən) - qorxmaq

بدرگاه من پای خاکی کنی　　زجوشیدنم ترسناکی کنی(۲۵۸, ۱۲۷)

ترسنده (tərsənde) - qorxan

چوترسندهء اژدها کردشان　　چوماران بصحرارهاکردشان(۹۲, ۱۲۴)

ترسیدن (tərsidən) - qorxmaq

چودریا چرا ترسم ازقطره دزد　　که ابرم دهدبیش ازدست مزد(۲۲, ۳۵)

ترک (tork) - türk

بنفرین ترکان زبان برگشاد　　که بی فتنه ترکی زمادرنزاد(۳۷۲, ۲۵۹)

ترک (tork) - Çin xaqanı

جهانجوی راترک بدرود کرد　　باب مژه روی رارود کرد(۳۹۱, ۱۴۱)

ترک (tork) - gözəl

مکن ترکی ای ترک چینی نگار　　بیا ساعتی چین درابرومیار(۳۸۲, ۳)

ترک چینی نگار (tork-e çinineqar) - məhbub, sevimli

مکن ترکی ای ترک چینی نگار　　بیاساعتی چین درابرومیار(۳۸۲, ۳)

ترک حصاری (tork-e hesari) - günəş

چو ترک حصاری زکار اوفتاد　　عروس جهان درحصار اوفتاد(۳۴۳, ۵۶)

ترک سلطان شکوه (tork-e soltanşokuh) - günəş

دگر روزکین ترک سلطان شکوه　　زدریای چین کوهه برزد بکوه(۴۲۱, ۱۳۹)

زکار اوفتادن ترک حصاری (ze-kar uftadən-e tork-e hesari) - günəşin batması

چو ترک حصاری زکاراوفتاد　　عروس جهان درحصاراوفتاد(۳۴۳, ۵۶)

زدریای چین کوهه بکوه برزدن ترک سلطان شکوه (ze dərya-ye Çin kuhe be-kuh bər zədən-e tork-e soltanşokuh) - günəşin çıxması, səhər tezdən

دگرروزکین ترک سلطان شکوه　　زدریای چین کوهه برزدبکوه(۴۲۱, ۱۳۹)

ترک (tork) - igid, qəhrəman

مگرتیر ترکان یغمای من　　نخوردی که تندی بغوغای من(۱۵۶, ۲۶)

ترک (tərk) - tac

ازآنیم درجستن تاج وترک　　که بارنج دلیم از شبیخون مرگ(۳۰۷, ۱۰۱)

ترک (tərk) - dəbilqə

زقاروره‌ء یاسج وبیدبرگ　　قواره قواره شده درع وترک(۸۷, ۶۱)

ترک بر ترک (tork bər tork) - igidlə dolu

زکوه خزرتابدریای چین　　همه ترک بر ترک بینم زمین(۴۰۹, ۸۷)

ترکتاز (torktaz) - səfər

چوآمد بدهلیز درگه فراز　　زمانی برآسود ازآن ترکتاز(۲۵۵, ۹۰)

ترکتاز (torktaz) - döyüşçü, igid

دگرگونه با مطبخی رفته راز　　که چون ساخت میبایداین ترکتاز(۹۱, ۱۳۶)

ترکتاز (torktaz) - yürüş, hücum

گرازبهرآن کردی این ترکتاز　　که چون بندگان پیشت آرم نماز(۳۶۰, ۸۶)

ترکتاز (torktaz) - müharibə, döyüş

زبس خون رومی درآن ترکتاز　　هزاراطلس رومی افکندباز(۱۷۰, ۵۶)

ترکتاز آوردن (torktaz avərdən) - hücum etmək

سوی روسی آوردیک ترکتاز　　چو تند اژدهائی دهن کرده باز(۴۵۴, ۴۲)

ترکتاز زدن (torktaz zədən) - hücum etmək

بهردایره کوزده ترکتاز　　زپرگارخطش گره کرده باز(۴۷, ۲۷)

ترکتازکردن (torktaz kərdən) - hücum etmək, həmlə etmək

بچین کرده سقلابیی ترکتاز　　سموری ببرطاسیی کرده باز(۲۷۷, ۳۴)

ترکتاز کردن (torktaz kərdən) - vuruşmaq

تهمتن چوتنها کندترکتاز　　برودیورا دست گرددراز(۲۶۶, ۲۳۶)

ترکتازی (torktazi) - igidlik, şücaət, qəhrəmanlıq

زهرسوخبر ترکتازی نمود　　که رومی بزنگی چه بازی نمود(۱۱۷, ۷۲)

ترکتازی کردن (torktazi kərdən) - çalışmaq

بتاراج خود ترکتازی کنی　　که گنجشک باشی وبازی کنی(۱۰۴, ۲۹۱)

ترکتازی کردن (torktazi kərdən) - təcavüz etmək

کس از بیم شه ترکتازی نکرد　　بدان لعبتان دست بازی نکرد(۳۹۹, ۲۳)

ترکرخساره (torkroxsare) - gözəl, gözəlüz

مهی ترکرخساره هندوسرشت　　زهندوستان داده شه رابهشت(۳۳۶, ۵۶)

ترکش (tərkeş) - ox qabı

سواران همه تیر پرداخته　　گهی تیروگه ترکش انداخته(۱۸۰, ۷۳)

ترکوار (torkvar) - qorxmaz

زقلب ملک پیش آن تندمار　　برون رفت جوشن وری ترکوار(۴۱۵, ۵۸)

ترکی (torki) - türk(sif.)

پریچهره ترکی که خاقان چین　　بشه دادتاداردش نازنین(۳۹۰, ۱۲۰)

ترکی (torki) - türk, türklərə məxsus

دل ترکتازان درآن دار وگیر　　برآورده از نای ترکی نفیر(۹۳, ۱۳۶)

ترکی کردن (torki kərdən) - inad etmək, tərslik etmək

مکن ترکی ای ترک چینی نگار　　بیا ساعتی چین در ابرومیار(۳۸۲, ۳)

ترکیب (tərkib) - tərkib

فروریزم ازنظم ترکیب خویش　　دگرگونه گردم زترتیب خویش(۷, ۶۳)

بترکیب خاکی (betərkib-e xaki) - torpaqdan yaranmış

دراوآدمی پیکرانی چنین　　بترکیب خاکی بزور آهنین(۴۳۳, ۳۱۳)

بترکیب جام (betərkib-e cam) - badəli, badə ilə

چو ترتیب شمشیر کردی تمام　　برآرای مجلس بترکیب جام(۱۱۹, ۲۵)

ترکیب کردن (tərkib kərdən) - birləşdirmə

سلاح ملکوار ترتیب کرد　　بجوشن برازتیغ ترکیب کرد(۱۰۳, ۲۷۶)

ترنج (toronc) - narınc

زبی آلتی وانماندم بکنج　　جهان بادوازبادترسد ترنج(۳۳, ۴۸)

ترنج (toronc) - günəş

دگرروزکان روی شسته ترنج　　چوریحانیان سربرون زدزکنج(۱۷۳, ۹۷)

زکنج چوریحانیان سربرون زدن ترنج (ze- konc ço reyhaniyan sər borun zədən-e toronc) - günəşin çıxması, günəşin tülu

دگر روزکان روی شسته ترنج　　چوریحانیان سربرون زد زکنج(۱۷۳, ۹۷)

ترنج فلکرا سرشکستن (toronc-e fələk-ra sər şekəstən) - şəfəq saçmaq

چوخورشیدنارنج زرین بدست　　ترنج فلک رابدوسرشکست(۲۷۰, ۲۹۳)

ترنجینمای (toroncinomay) - narınc şəkilli

زپیروزه جامی ترنجی نمای　　که یک نیمه نارنج رابودجای(۳۱۵, ۹۱)

ترنگ (tərəng) - təqlidi söz(kaman səsi)

ترنگ کمانهای بازو شکن　　بسی خلق را برده از خویشتن(۹۳, ۱۴۴)

ترنگاترنگ (tərənqatərəng) - təqlidi söz(qılınc səsi)

ترنگاترنگ درفشنده تیغ　　زمه درقهارا برآورده میغ(۱۰۹, ۴۱)

ترنگاترنگ (tərənqatərəng) - təqlidi söz(saz səsi)

ترنگاترنگی که زد سازاو به اززند زردشت وآوازاو(۲۷۸, ۴۸)

ترنمسرای (tərənnomsəray) - nəğməkarlıq

ترنم سرای تهی مایگان پیام آوردیک همسایگان(۲۷۸, ۴۷)

ترنمشناس (tərənnomşenas) - musiqişünas

ترنمشناسان دستان نیوش زبانگ مغنی گرفتندگوش(۳۸, ۱۰۸)

تری (təri) - yer kürəsinin su hissəsi

زمین راشود میل ومنزل شناس بتری وخشکی رساند قیاس(۲۸۵, ۴۸)

تری (təri) - təzəlik

زرازکیسهء نوبرآردخروش سبوی نو از تری آید بجوش(۱۸۹, ۲۰۴)

ترياک (teryak) - tiryək

گوزن کزوروی برخاک داشت بچشمش جهان چشم ترياک داشت(۳۴۳, ۴۷)

ترين (tərin) - sifətin üstünlük dərəcəsində işlənən şəkilçi

توئی برترين دانش آموزپاک زدانش قلم رانده برلوح خاک(۳, ۴)

تزويرخيز (təzvirxiz) - aldadan, yalan

نباشدچنين نامه تزويرخيز نبشته بچندين قلمهای تيز(۳۹, ۱۱۴)

تزويرخيز بودن (təzvirxiz budən) - aldatmaq

نباشد چنين نامه تزويرخيز نبشته بچندين قلمهای تيز(۳۹, ۱۱۴)

تسبيح (təsbih) - təsbeh

چواول شب آهنگ خواب آورم بتسبيح نامت شتاب آورم(۶, ۴۶)

تسليم (təslim) - tabe olma

کرا زهرهء آنکه ازبيم تو گشايدزبان جزبتسليم تو(۶, ۳۸)

تسليم (təslim) - bəxşiş, təslim

بلیناس برشکرتسلیم شاه رخ خويش ماليدبرخاک راه(۲۱۴, ۱۱۴)

تسليم کردن (təslim kərdən) - təqdim etmək, vermək

خدای آهنی رابدونيم کرد بما هردوآن هردوتسليم کرد(۲۹۴, ۸۶)

بتسليم دولت (betəslim-e doulət) - bəxtə tabe olaraq

شکيبندگی ديد درمان خويش بتسليم دولت سرافکندپيش(۲۶۶, ۲۳۹)

بتسليم تن در دادن (be-təslim tən dər dadən) - təslim olmaq

ازين دربسی گفت باخويشتن هم آخربتسليم دردادتن(۲۶۶, ۲۳۵)

تشريف (təşrif) - təşrif. gəliş

پس ازآنک شاهانه بنواختشان بتشريف خودسربرافراختشان(۳۹۹, ۲۸)

تشريف (təşrif) - bəxşiş, hədiyyə

بپوشيد نوشابه تشريف شاه چوتشريف خورشيد رخشنده ماه(۲۸۱, ۷۸)

تشريف (təşrif) - işıq(ayın günəşdən aldığı hədiyyə)

بپوشيد نوشابه تشريف شاه چوتشريف خورشيدرخشنده ماه(۲۸۱, ۷۸)

تشنگی (təşnəgi) - susuzluq, yanğı

بمن ده که می خوردن آموختم خورم خاصه کزتشنگی سوختم(۶۲, ۲۵)

تشنه (təşne) - susuz

بسنگی رسم سخت بگدازمش بکشتی رسم تشنه بنوازمش(۲۳۰, ۵۸)

تشنه (təşne) - susamış

دهی بود دروی سگان بزرگ همه تشنهء خون روباه وگرگ(۴۱۰, ۹۳)

تشنه تشنه (təşne-təşne) - susuz, susuzlaşmış

سوی حوض شدتشنه تشنه فراز سرکوزهء خشک بگشادباز(۳۷۹, ۵۲)

تشنه ماندن (təşne mandən) - susuz qalmaq

درآن سيل کزپای شد تا بفرق يکی تشنه مانده يکی گشته غرق(۱۰۶, ۶)

تشويش (təşviş) - narahatçılıq

زتشويش خاطر جداکردن (ze-təşviş xater coda kərdən) –

narahatçılıqdan azad etmək

زتشويش خاطرجداکن مرا باندیشهء خودرهاکن مرا(۳۵۴, ۴)

تصرف (təsərrof) - dəyişdirmə

مراباپيام بزرگان چکار تصرف نيابد درين پرده بار(۲۶۰, ۴)

در تصرف گذاشتن (dər təsərrof qozaştən) - satışa qoymaq, satmaq

تصرف درآن سکه نگذاشتم کزان سیم درزرخبر داشتم(۷۵, ۴)

تظلم (təzəllom) - zülm

تظلم نمودن (təzəllom nəmudən) - şikayət etmək

نواحی نشینان آن کوهسار تظلم نمودند هنگام بار(۲۹۷, ۱۲۵)

تظلمزن (təzəllomzən) - şikayətçi

تظلمزنانند وبرشاه روم که برمصریان تنگ شد مرزوبوم(۸۰, ۱۸)

تظلمکنان (təzəllomkonan) - zülm edərək

تظلمکنان رفته زین مرزوبوم مروت بیونان ومردی بروم(۲۰۴, ۱۷۹)

تعبیر (təʹbir) - təbir, yozma, izah

که خوابی درآن داوری دیده بود زتعبیرآن خواب ترسیده بود(۳۲۸, ۴۷)

تعبیه (təʹbiye) - hazırlama

درآموختش رازآن پیشکش بدان تعبیه شد دل شاه خوش(۱۳۴, ۷۷)

تعجیل (təʹcil) - tələsmə

فرستاد وبرجنگ تعجیل جست سکندر نیامد درآن کار سست(۱۶۶, ۸۷)

تعجیل جستن (təʹcil costən) - tələsmək

فرستاد و برجنگ تعجیل جست سکندر نیامد درآن کارسست(۱۶۶, ۸۷)

بتعجیل کوشیدن (be-təʹcil kuşidən) - tələsmək

بسنگ وسکونت برآرد نفس نکوشد بتعجیل درخون کس(۳۴۶, ۸۷)

تعریف (təʹrif) - tərif

رسانندهء تحفهء ارجمند بتعریف آن تحفه شدسربلند(۳۸۸, ۹۷)

تعظیم (təʹzim) - əzəmət, böyüklük

زتعظیم آن زن خبرداربود که با ملک وبا مال بسیاربود(۲۴۸, ۱۰۵)

زتعظیم دیدن (ze-təʹzim didən) - yuxarıdan baxmaq

نبیند زتعظیم خود درکسی چوبیند نوازش نماید بسی(۳۴۷, ۱۱۳)

تعلیم (təʹlim) - təlim

تعلیم کردن (təʹlim kərdən) - öyrətmək, təlim etmək

درتعلیم کردن هاتف نظامی را(۴۰)

تعلیمگر (təʹlimgər) - öyrədən

مرا خضرتعلیمگر بود دوش برازی که نامد پذیرای گوش(۴۰, ۳)

تعلیمگر بودن (təʹlimgər budən) - öyrətmək

مرا خضرتعلیمگر بود دوش برازی که نامد پذیرای گوش(۴۰, ۳)

تعویذ (təʹviz) - talisman

نگهدارم آن خط خونی رهان چوتعویذ بربازوی خود نهان(۱۱, ۲۷)

تعویذ کردن (təʹviz kərdən) - talisman etmək

بتعویذ بازو کنم خط شاه زبهر سرخویش دارم نگاه(۳۶۹, ۲۲۶)

تغافل (təğafol) - bilməməzlik

تغافل ساختن (təğafol saxtən) - xəbərsiz olmaq

تغافل نسازی که سیلاب تیز بجوشست درابرسیلاب ریز(۳۵۳, ۷۱)

تف (təf) - hərarət

دماغ زمین ازتف آفتاب بسرسام سودا درآمدزخواب(۴۵۲, ۴)

تف (təf) - işıq, parıltı

درآمد بغریدن ابرسیاه زماهی تف تیغ برشد بماه(۱۰۰, ۲۴۵)

تفاخر (təfaxor) - şərəf

تفاخرآوردن (təfaxor avərdən) - şərəflǝndirmək

بمردی کمربر میان آورد تفاخر بنسل کیان آورد(۲۵۱, ۴۰)

تفاوت (təfavot) - fərq

چوشکل مدور شد انگیخته تفاوت نشد باوی آمیخته(۱۲۸, ۲۳)

تفتن (təftən) - yanmaq

برآسود ازآن تفتن وتافتن هراس دزورنج ره یافتن(۳۱۴, ۸۰)

تفسیدن (təfsidən) - yandırmaq, istilik saçmaq

تنوره زتفسیدن آفتاب بسوزندگی چون تنوری بتاب(۱۰۹, ۴۲)

تفلیس (təflis) - Tiflis

چنین گفت باپور دهقان پیر   که تفلیس ازوشد عمارت پذیر(۲۴۷, ۹۹)

تف ودود (təf-o-dud) - yanğı və tüstü

براه نیاخلق راره نمود   تف و دود آتش زدلها زدود(۲۱۰, ۵۹)

تقدیر (təqdir) - təqdir, alın yazısı

چونیرو فرستی بتقدیرپاک   بموری زماری برآری هلاک(۵, ۳۲)

تقدیر کردن (təqdir kərdən) - hesablamaq, qədərini müəyyənləşdirmək

زقاقم نه چندان فروبسته بند   که تقدیر آن کردشایدکه چند(۴۵۷, ۲۳)

تقدیم (təqdim) - təqdim

بتقدیم وتاخیر برمن مگیر   که نبودگزارنده رازان گزیر(۵۴, ۱۴)

تقصیر (təqsir) - günah, təqsir

سپاه از صبوری بجوش آمدند   زتقصیر من درخروش آمدند(۳۵۱, ۴۲)

تقویم (təqvim) - təqvim, kalendar

زتقویم طالع چو پرداختند   سکندر ملک نام اوساختند(۶۸, ۵۹)

تک (tək) - yeriş, üsul

کلاغی تک کبک درگوش کرد   تک خویشتن رافراموش کرد(۱۵۷, ۴۰)

فرس وپیل درتک درتاختن (fərəs-o pil dər tək dər taxtən) - atla fili birlikdə oynamaq, bir əldə iki qarpız tutmaq.

نه نیکوست شطرنج بد باختن   فرس در تک و پیل در تاختن (۱۵۳, ۱۴۹)

تکاپوی (təkapuy) - vuruş

تکاپوی کردن (təkapuy kərdən) - vuruşmaq

شنیدم که رستم سوار دلیر   بتنها تکاپوی کردی چوشیر(۲۰۰, ۱۲۶)

تکاور (təkavər) - iti gedən, çapar

تکاور ده اسب مرصع فسار   همه زیر هرای گوهر نگار(۳۱۵, ۹۵)

تکاور (təkavər) - at

سپهدار جنگی چو بیجنگ ماند   تکاور سوی لشگر زنگ راند(۱۰۳, ۲۷۳)

تکاورتر (təkavərtər) - daha iti gedən, daha sürətli

خرامنده ختلی کش ودم سیاه   تکاورتر ازباد درصبحگاه(۳۸۶, ۶۴)

تکبارگی (təkbarəgi) - yürüş

تکبارگی باندازه داشتن (təkbarəgi be-əndaze daştən) - yürüşün dərəcəsini bilmək

جهان میگذاردبخوش خوارگی   باندازه داردتکبارگی(۶۹, ۵)

تک وتاب (tək-o-tab) - hücum, yürüş

خسک ریخته برگذرخواب را   فراموش کرده تک وتاب را(۳۷۰, ۲۳۷)

تک وتاب (tək-o-tab) - mərkəzdən qaçmaq, pərakəndə olmaq

ز بار گران خوشه خم گشته بود   تک وتاب نخجیر کم گشته بود(۳۲۰, ۵۸)

تکیه (təkye) - arxa, dayaq

تکیه کردن (təkye kərdən) - arxalanmaq

مکن تکیه برزوربازوی خویش   نگهداروزن ترازوی خویش(۱۴۶, ۴۴)

تکیه زدن (təkye zədən) - arxalanmaq

مزن تکیه برمسند وتخت خویش   که هر تخت را تختهء هست پیش(۱۶۵, ۷۵)

تگرگ (təgərg) - dolu

برانگیخت رزمی چوبارنده میغ   تگرگش زپیکان و باران زتیغ(۱۷۸, ۴۶)

تلخ(təlx) - acı

بدان داوری تلخ بیهش کنم   مگر خویش رافراموش کنم(۲۵, ۲)

تلخاب (təlxab) - acı su, Təlxab çayı

زسرچشمهء نیل تارودکنگ   زشوراب چین تابتلخاب زنگ(۲۲۷, ۲۰)

تلخی (təlxi) - acılıq

در چاره سازی بخود درمبند   که بسیار تلخی بودسودمند(۱۲۷, ۷)

تلخی (təlxi) - çətinlik, əsirlik

بتلخی در اندیشه را جوش ده   درآفتادهء تن فراموش ده(۲۶۵, ۲۲۲)

تماشا (təmaşa) - tamaşa, seyr

تماشای پروانه چندان بود   که شمع شب افروز خندان بود(۲۸, ۴۱)

تماشای(چیزی)ساختن (təmaşa-ye (çizi) saxtən) - baxmaq, tamaşa etmək

تماشای آن خط بسی ساختند   حسابی نهان بود بشناختند(۳۱۱, ۳۰)

تماشا کردن (təmaşa kərdən) - baxmaq, tamaşa etmək

مقیمی نبینی درین باغ کس   تماشا کند هریکی یک نفس(۷۴, ۶۴)

تماشا (təmaşa) - məclis, şadlıq

تماشای رامشگران ساز کرد   درخرمی برجهان بازکرد(۴۴۲, ۴۲۹)

تماشا کردن (təmaşa kərdən) - şadlanmaq, əylənmək

چنان به که امشب تماشا کنیم   چوفردا رسد کار فرداکنیم(۴۶۳, ۱۳)

تماشا (təmaşa) - seyrəngah

شبیخون توتابیابان زنگ   تماشای اوتا شبستان تنگ(۱۲۳, ۹۲)

تماشاگه گل (təmaşagəh-e qol) - gülüstan

سمنراتماشا درآغوش او   تماشاگه گل بناگوش او(۴۴۵, ۴۷۴)

تماشا کنان (təmaşakonan) - seyr edə-edə, tamaşa edərək

تماشاکنان رفت از آن مرحله   عنان کردبرصید صحرا یله(۲۴۷, ۱۰۲)

تمام (təmam) - tamamilə

که آن خشت اگربرزدی برهیون   تمام ازدگرگوش بستی برون(۴۳۷, ۳۶۷)

تمام (təmam) - böyük, tam

شه آن چرم ناپختهء نیم خام   بدرد بخاید بحرص تمام(۹۰, ۹۹)

تمام (təmam) - yerinə yetirilmiş, tamamlanmış

فرود آمد از خنگ ختلی خرام   که دیدآنچه مقصود بودش تمام(۴۵۵, ۵۵)

تمام آوردن (təmam avərdən) - tamamlamaq, əhatə etmək

همه کردهء شاه گیتی خرام   درین یک ورق کاغذ آرم تمام(۵۵, ۲۷)

تمام شدن (təmam şodən) - bitmək, qurtarmaq

شبی چند میخورد باوبکام   چوشد نوبت کامرانی تمام(۴۶۰, ۷۲)

تمام کردن (təmam kərdən) - bitirmək, qurtarmaq

چوترتیب شمشیر کردی تمام   برآرای مجلس بترکیب جام(۱۱۹, ۲۵)

تمام گردیدن (təmam gərdidən) - tamamlanmaq, hazır olmaq

چهل روز خود راگرفتم زمام   کادیم از چهل روزگرددتمام(۳۶, ۸۱)

تمام گشتن (təmam gəştən) - əldə olmaq

مرادی که در صلح گردد تمام   چه باید سوی جنگ دادن لگام(۳۶۷, ۱۹۸)

تمام گشتن (təmam gəştən) - bədirlənmək

چو رخشنده ماهی که دروقت شام   برآید ز مشرق چوگرددتمام(۲۷۰, ۲۹۵)

تمام (təmam) - tay, tam, uyğun

طغان شاه مرغان وطغرل بنام   بسلطانی اندرچوطغرل تمام(۳۸۷, ۸۰)

تمام آمدن (təmam amədən) - bərabər olmaq, tay olmaq

بهم سنگی خویش در روم وشام   نیامد کسش درترازو تمام(۱۲۰, ۳۱)

تمام (təmam) - vəssəlam

نه هندو که ترک خطائی بنام   بدزدیدن دل چو هندوتمام(۳۳۶, ۵۷)

تمام بودن (təmam budən) - bəs etmək, bərabər olmaq

چنان زورمندند وافشرده گام   که یکتن بودلشگری راتمام(۴۳۴, ۳۱۶)

تمام (təmam) - tam layiqli, kamil

هنر هرکجا یافت قدری تمام   بدولت خدائی برآورد نام(۷۲, ۳۸)

تمثال (temsal) - simvolik şəkil

جدا هر یکی برسرمال خویش   برانگیخت شکلی زتمثال خویش(۲۸۶, ۷۲)

تمکین (təmkin) - yazma, nəzmə alma

بلی هرچه ناباورش یافتم   زتمکین اوروی برتافتم(۵۹, ۸۰)

تمکین (təmkin) - möhkəmlənmə

درآن بیعت از بهرتمکین او   بملک عجم بست کابین او(۲۱۹, ۷۰)

تمنا (təmənna) - istək, arzu

چو دردانه باشد تمنای سود   کدیور درآید بکشت ودرود(۳۸, ۱۰۶)

تمنا کردن (təmənna kərdən) - təmənna etmək, istəmək

گرش ناتوانی تمنا کند خدایش بخواندن توانا کند(۴۵, ۷۳)

تمنای(چیزی) آمدن (təmənna-ye(çizi)amədən) - istəmək, meyl etmək

کسی راکه آید تمنای خواب شود بر درختی چوپران عقاب(۴۳۴, ۳۲)

تمنای(چیزی) داشتن (təmənna-ye(çizi) daştən) - arzulamaq, istəmək

شه این داستان راپسندیده داشت تمنای آن نقش نادیده داشت(۲۵۴, ۷۲)

تمنای دل دردماغ آوردن (təmənna-ye del dər dəmağ avərdən) - arzuları haqqında fikirləşmək

تمنای دل دردماغ آوردن نظر سوی روشن چراغ آوردن(۲۱۷, ۲۶)

تمنای خود رابه(چیزی، کسی) راه دیدن (təmənna-ye xod-ra be-(çizi, kəsi) rah didən) - birinə qarşı özündə meyl hiss etmək

بلیناس چون روی آن ماه دید تمنای خود رابدوراه دید(۲۱۳, ۹۸)

تموز (təm(m)uz) - yay aylarından birinin adı. Təmmuz

تموزش گل کوهساری دهد زمستان نسیم بهاری دهد(۲۴۸, ۴)

تن (tən) - bədən

لب از بادعیسی پرازنوش تر تن از آب حیوان سیه پوش تر(۱۳, ۱۰)

تن (tən) - əyin

سلاح ازتن وخوی زرخ ریختند بداد وستددرهم آمیختند(۳۷۴, ۲۹۲)

بتن بر (be-tən bər) - əynində

بتن بریکی آسمانگون زره چومرغول زنگی گره برگره(۹۷, ۱۰۰)

برتن (bər tən) - əynində

ستاده ملک زیر زرین درفش زسیفور برتن قبای بنفش(۱۱۰, ۵۸)

تن زدن (tən zədən) - susmaq, sakit oturmaq, vuruşmamaq

چوگردن کشد خصم گردن زنم چو دردشمنی تن زند تن زنم(۲۲۹, ۵۰)

بتن آمدن (be-tən amədən) - yaxın gəlmək, xatırlamaq

مرازنده پندارچون خویشتن من آیم بجان گرتوآئی بتن(۲۹, ۶۴)

بتن بازگشتن (be-tən baz gəştən) - arzuya çatmaq

کرا باشگونه بود پیرهن بحاجت بود باز گشتن بتن(۲۰۲, ۱۵۵)

برتن خویش رنج نهادن (bər tən-e xiş rənc nəhadən) - özünə əziyyət vermək

زن کاردان با همه گاه وگنج زطآعت نهد بر تن خویش رنج(۲۵۳, ۶۳)

تن(را)قفل آتش کردن (tən(ra) qofl-e ataş kərdən) - canı oda yandırmaq

بچاره دل خویشتن خوش کنیم نه چندانکه تن قفل آتش کنیم(۴۶۴, ۳۰)

تن رابهم فشردن (tən-ra be-həm feşordən) - bədəni sıxmaq (zərbəyə davam gətirmək üçün

ز سختی که تن رابهم برفشرد برآن خاره شدخشت پولادخرد(۴۳۸, ۳۶۸)

سرزتن بازکردن (sər ze-tən baz kərdən) - başı bədəndən ayırmaq

بهرتیغداری که اوباز خورد سرشرا تیغی زتن بازکرد(۴۵۴, ۳۴)

تن (tən) - adam, nəfər

درختیست شش پهلوو چارمیخ تنی چند رابسته برچارمیخ(۷۳, ۶۲)

تنی چند (təni çənd) - bir neçə adam

گرفتن تنی چند زنگی زراه گرفتار کردن درین بارگاه(۹۰, ۹۳)

تنی چار پنج (təni çar pənc) - dörd-beş nəfər

تنی چارپنج ازغلامان خاص چوزری که آید برون از خلاص(۳۰۴, ۶۰)

تن در دادن (tən dər dadən) - razılaşmaq

ازین در بسی گفت با خویشتن هم آخربتسلیم درداد تن(۲۶۶, ۲۱۳۵)

تن آسان (tənasan) - rahat, asudə

بسی کارکزکارمشکلترست تن آسان کسی کوقوی دلترست(۴۹۰, ۱۳)

تند(tond) - simic, xəsis

زبهردرم تندوبدخومباش تو بایدکه باشی درم گومباش(۴۶۴, ۳۴)

تندآتش (tondatəş) - güclü alov

زایسو کمر بسته گردنکشی برون زد جنیبت چوتندآتشی(۴۲۲, ۱۶۰)

چه سازیم تدبیرش از صلح وجنگ — که آمدباویختن کارتنگ(۱۳۹, ۳۳)

تنگ آمدن (təng amədən) - gəlib çatmaq, yetişmək

چوتنگ آمدش وقت بارافکنی — برو سخت شددرد آبستنی(۶۵, ۲۰)

تنگ آمدن (təng amədən) - məğlub olmaq, sıxışdırılmaq

سپاهی که باوبجنگ آمدند — ازین پیشه کوداشت تنگ آمدند(۲۸۹, ۱۷)

تنگ آوردن (təng avərdən) - daraltmaq

تو بنشین گراوباتوجنگ آورد — بروتیغ توکارتنگ آورد(۱۲۳, ۸۷)

تنگ درآمدن (təng dər amədən) - yaxınlaşmaq

چومنزل درآمد ببدخواه تنگ — هژبران بکین تیزکردندجنگ(۴۰۴, ۱۴)

تنگ شدن (təng şodən) - daralmaq, dar olmaq

تظلمزنانند برشاه روم — که برمصریان تنگ شدمرز وبوم(۸۰, ۱۸)

تنگ کردن (təng kərdən) - daraltmaq

بشمشیرپولادوتیر خدنگ — گذرگاه کردند برمورتنگ(۱۷۱, ۷۴)

بتنگ آمدن (be-təng amədən) - təngə gəlmək, bezmək

زلوزینهء خشک وحلوای تر — بتنگ آمده تنگهای شکر(۲۶۷, ۲۵۱)

بتنگ آمدن (be-təng amədən) - yorulmaq

سرازبار سنگی درآمد بسنگ — جمازه بتنگ آمد ازراه تنگ(۲۷, ۳۰)

بتنگ درآوردن (be-təng dər avərdən) - rüsvay etmək

عقابان ببازی وکبکان بجنگ — سربازبازان درآرد بتنگ(۱۴۸, ۶۸)

تنگ (təng) - ağız

تنگ شکر (təngşəkkər) - şəkkər ağız

زلوزینهء خشک وحلوای تر — بتنگ آمده تنگهای شکر(۲۶۷, ۲۵۱)

تنگ (təng) - çoxlu

درآوردلشگرببیکارتنگ — برآراسته یک بیک سازجنگ(۱۶۶, ۸۸)

تنگ (təng) - sıx

زروم وزایران وازچین و زنگ — سماطین صفهابرآورده تنگ(۳۷۵, ۶)

تنگ (təng) - dərdli, qəmgin

سراینده کن نالهء چنگ را — درآوربرقص این دل تنگ را(۶۱, ۱۹)

تنگ (təng) - möhkəm, bərk

زعودگره پاره هابسته تنگ — که هرپاره زوبودصدمن بسنگ(۱۱۶, ۵۷)

تنگبار (təngbar) - əlçatmaz

عروس حصاری چو دیدآن حصار — بلرزیدازآن درگه تنگبار(۲۷۱, ۳۰۹)

تنگبار (təngbar) - laməkan

وجود تواز حضرت تنگبار — کند پیک ادراک راسنگسار(۵, ۲۵)

تنگجای (təngcay) - dar yer

دگرآنچه میرسدخداوندرای — که چونست زاهدرین تنگجای(۲۹۳, ۷۴)

تنگچشم (təngçeşm) - dar gözlü, gözəl

سوی میسره تنگ چشمان چین — شده تنگ از انبوه ایشان زمین(۴۳۶, ۳۴۸)

تنگچشم (təngçeşm) - çinli gözəl

می ومرغ وریحان وآوازچنگ — بتی تنگچشم اندرآغوش تنگ(۲۸۱, ۶۵)

تنگچشمی (təngçeşmi) - dargözlülük

همه تنگچشمی پسندیده اند — فراخی بچشم کسان دیده اند(۳۷۲, ۲۶۲)

تنگدل (təngdel) - qəmgin

تنگدل شدن (təngdel şodən) - qəmgin olmaq

جهاندار ازآن کارشد تنگدل — که سالار گیلی درآمد بگل(۴۲۱, ۱۳۷)

تنگدل (təngdel) - rəngsiz, naxışsız

چوآمد حجابی میان دوکاخ — یکی تنگدل شدیکی روفراخ(۳۷۸, ۳۵)

تنگشکر (təngşəkkər) - şəkkər dodaqlı

زلوزینهء خشک و حلوای تر — بتنگ آمده تنگهای شکر(۲۶۷, ۲۵۱)

تنگشکردرعقیق آوردن (təngşəkkər dər əğiğ avərdən) - şirin danışmaq

چو تنگشکردر عقیق آورم — ز پسته شراب رحیق آورم(۴۶۸, ۸۰)

تنگی (təngi) - darlıq

تنگی نمودن (təngi nəmudən) - daraltmaq

طریدی بناوردزنگی نمود که بر نقطهء پرگارتنگی نمود(۱۰۸, ۳۴)

تنگی آوردن (təngi avərdən) - çətinlik gətirmək, çətinliyə salmaq

یکی راچنان تنگی آردبپیش که نانی نبیند در انبان خویش(۱۵۵, ۶)

تنگیاب (təngyab) - əzabkeş

سپاهی عزب پیشه وتنگیاب چو دیدندروئی چنان بی نقاب(۳۹۹, ۲۱)

تنور (tənur) - təndir

تنوره زتفسیدن آفتاب بسوزندگی چون تنوری بتاب(۱۰۹, ۹۲)

تنوره (tənure) - hərbi paltar növü

تنوره ز تفسیدن آفتاب بسوزندگی چون تنوری بتاب(۱۰۹, ۹۲)

تنومند (tənumənd) - güclü

تنومند راقدر چندان بود که درخانهء کالبدجان بود(۱۸۸, ۱۸۷)

تنومندی (tənuməndi) - güc, qüvvə

برو سینهء همچوپولادترس حدیث تنومندی آن خودمپرس(۹۴, ۱۶۱)

تنها (tənha) - tənha

فریبی فرستش که طاعت کند بیک روم تنهاقناعت کند(۱۴۵, ۴۲)

تنین (tənnin) - əjdəha

زتنین بنورآمده غارها دروفتنه راروزبازارها(۸۲, ۵۳)

تو (to) - sən

ولیکن چوعیب آشکارا شود دل ودست توبی مدارا شود(۲۴, ۲۴)

تو (to) - sən(Allah nəzərdə tutulur)

خدایا جهان پادشائی تراست زما خدمت آید خدائی تراست(۳, ۱)

تو (to) - sən(Nizamiyə müraciət olunur)

بدشواری آید گهرسوی سنگ زسنگش توآسان کی آری بچنگ(۴۱, ۱۶)

تو (to) - sən(İskəndər nəzərdə tutulur)

نکرداز بنه هیچ بروی پدید که برقفل تو هست ماراکلید(۲۵۷, ۱۱۹)

تو (to) - sən(Nüsrət-əd-din nəzərdə tutulur)

چوآن کوکب از برج خودشد روان تونی کوکبه دارآن خسروان(۳۰۸, ۵)

تو (to) - sən(Nüşabə nəzərdə tutulur)

مرا دیدن توبفرهنگ ورای همایون ترآمد زفرهمای(۲۵۸, ۱۳۲)

تو (to) - sən(Çin xaqanı nəzərdə tutulur)

بنزد تواز گنج واز اژدها خبرده بمن تاچه آرد بها(۳۵۳, ۶۵)

تو (to) - sən(Hind şahı Keyd nəzərdə tutulur)

چوسربایدت سر متاب از خراج وگرنی نه سرباتوماندنه تاج(۳۲۸, ۴۳)

تو (to) - sən(Çinli kəniz nəzərdə tutulur)

بمهرتوام بیشترگشت عزم که دیبای بزمی وزیبای رزم(۴۴۸, ۵۲۷)

تو (to) - sən(Dəvali nəzərdə tutulur)

ازین گفته به باشدار بگذری توگفتی وباقی زمن بنگری(۳۹۵, ۵۱)

تواضع (təvazo´) - təvazökarlıq

زبان بندهائی چوپیکان تیز دری درتواضع دری درستیز(۳۵۶, ۳۰)

تواضع نمودن (təvazo´nəmudən) - təvazökarlıq etmək

بجائی که بدخواه خونی بود تواضع نمودن زبونی بود(۱۵۵, ۱۳)

توان (təvan) - bacarıq, məharət, güc

بچاره گری چون ندارم توان کنم نوحه برزادسروجوان(۱۸۵, ۱۵۰)

توانا (təvana) - bacarıqlı, güclü, qüvvətli

توانا ودانا بهر بودنی گنه بخش بسیاربخشودنی(۱۵۵, ۴)

توانا کردن (təvana kərdən) - gücləndirmək, qüvvət vermək

گرش ناتوانی تمنا کند خدایش بخواندن توانا کند(۴۵, ۷۳)

تواناتری (təvanatəri) - güclülük

ربوداز دلیران تواناتری سرزیرکان شد بداناتری(۷۶, ۲۴)

تواناکن (təvanakon) - gücverən (Allah)

جهان آفرین ایزدکارساز تواناکن وناتوانانواز(۳۵۶, ۳۳)

توانستن (təvanestən) – bacarmaq

توانم که گردن فرازی کنم   بشمشیربا شیر بازی کنم(۱۶۱, ۲۲)

توانستن (təvanestən) - şəxsiz fellər əmələ gətirir

چوشدبارورمیوه دارجوان   بدست تبردادنش چون توان(۱۱۳, ۶)

توانستن (təvanestən) - felin bacarıq formasını əmələ gətirir

که خرگوش هرمرزرابی شگفت   سگ آن ولایت تواند گرفت(۱۷۴, ۱۱۶)

توانگر (təvangər) - dövlətli

توانگرکه میراث خواری نداشت   برآتشکده مال خودراگذاشت(۲۰۷, ۱۶)

توانگر شدن (təvangər şodən) - varlanmaq

درگنج بگشادبرگنج خواه   توانگر شد از گنج وگوهرسپاه(۱۱۳, ۱۶)

توانگر کردن (təvangər kərdən) - varlandırmaq

ز ماهر یکی راتوانگرکنی   بزرکارماهردوچون زرکنی(۱۷۴, ۱۱۱)

توتیا (tutiya) - tutiya, göz dərmanı

توتیا کردن (tutiya kərdən) - müalicə etmək

گرازمن بچشمی رسد چشم درد   توانم دروتوتیانیزکرد(۲۳۱, ۷۶)

توتیا یافتن (tutiya yaftən) - işıqlanmaq, şəfa tapmaq

بائین اسحاق فرخنیا   کزویافت چشم خرد توتیا(۳۳۷, ۶۲)

تود (tud) - tut

دونوباوه هم تود وهم برگ تود   زحلوا وابریشم آورده سود(۳۲۱, ۶۴)

تور (tur) - توران sözünün qısa forması, Turan

اگر تخت چین خواهی وتاج تور   زفرمانبری نیست این بنده دور(۳۶۷, ۱۸۹)

توران (turan) - Turan

زدریا بدریا تو کردی نشست   برایران و توران ترابود دست(۳۵۷, ۴۲)

توران زمین (turanzəmin) - Turan

سپه زان کشیدم باقصای چین   که آرم بکف ملک توران زمین(۳۶۸, ۲۰۷)

توسن (tousən) - ramolunmaz at

دگرسوالانی وبرطاس روس   برآشفته چون توسنان شموس(۴۳۶, ۳۵۰)

توسن شدن (tousən şodən) - əyilməmək

زبونی چه دیدی که توسن شدی   چه بیداد کردم که دشمن شدی(۲۵۸, ۱۲۴)

توسندلی (tousəndeli) - inadkarlıq

زتوسندلی گرچه باکس نساخت   نوازندهء خویشتن راشناخت(۴۴۳, ۴۵۲)

توش وتوان (tuş-o-təvan) - güc, qüvvə

به نوشابه گفت ای شه بانوان   به ازشیرمردان بتوش وتوان(۲۶۸, ۲۷۰)

توشه (tuşe) - var- dövlət

توباآنکه داری چنان توشهء   رهاکن مرا درچنین گوشهء(۱۳۲, ۵۳)

توشه (tuşe) - ehtiyat azuqə

اگرچه برزق وفسون ساختن   نشاید زچین توشه پرداختن(۳۵۸, ۶۲)

توشه (tuşe) - əmniyyət, təhlükəsizlik

زرهزن شود راه پرداخته   شود توشهء رهروان ساخته(۲۹۵, ۹۵)

توشه (tuşe) - qida, yemək ehtiyatı

تن خویش درگوشه بگذاشته   بصحرای جان توشه برداشته(۲۱, ۱۲)

توشهء ره ساختن (tuşe-ye rəh saxtən) - yol ehtiyatı görmək

بهنگام خود توشهء ره بساز   که یاران زیاران نمانندباز(۲۳۴, ۱۰)

گوشرا ازدهن توشهء دادن (quş-ra əz-dəhən tuşei dadən) - şer demək

نشینم چوسیمرغ درگوشهء   دهم گوشرا ازدهن توشهء(۳۵, ۶۶)

توفیرسنج (toufirsənc) - dövlət ölçən

دوماراز برای توتوفیرسنج   یکی مارمهره یکی مارگنج(۵۰, ۷۴)

تهمتن (təhəmtən) - pəhləvan

تهمتن چو تنها کندترکتاز   برو دیورادست گرددراز(۲۶۶, ۲۳۶)

تهمت (tohmət) - töhmət

تهمت نیست نهادن (töhmət-e nist nəhadən) - yox etmək

پژوهندهء حال سربست من   نهد تهمت نیست برهست من(۷, ۶۵)

تهمت سایه نهادن (tohmət-e saye nəhadən) - kölgədə qoymaq, kölgə salmaq

سکندر محیطست ومن جوی آب منه تهمت سایه بر آفتاب(۲۵۹, ۱۴۵)

تهنیت (təhniyyət) - tərif, afərin

تهنیت گفتن (təhniyyət qoftən) - afərin demək

ز هر کشوری قاصدان تاختند بدین چیرگی تهنیت ساختند(۱۱۷, ۷۳)

تهی (tohi) - boş

تونی آنکه تامن منم با منی وزین درمبادم تهی دامنی(۸, ۷۲)

تهی از... (tohi əz...) - boş

ستودان این طاق آراسته ستونی تهی داردازخواسته(۲۰۲, ۱۶۱)

تهی از استخوان (tohi əz ostoxan) - sümüksüz

بجوشد سرگوسفندی سیاه تهی زاستخوان آورد نزدشاه(۹۰, ۹۸)

تهی بودن (tohi budən) - boşalmaq

چه نیکومتاعیست کارآگهی کزین نقدعالم مبادتهی(۱۳۷, ۳)

تهی شدن (tohi şodən) - yox olmaq

چوشدشاه راخان خانان رهی خصومت شدازخاندانهاتهی(۳۷۴, ۲۹۰)

تهی کردن (tohi kərdən) - boşaltmaq

چوشه دیددرخرگه آن ماهرا زمردم تهی کرد خرگاه را(۴۴۴, ۴۶۶)

تهی کردن (tohi kərdən) - ovlayıb boşaltmaq

بده چوبه تیر آن سوار بهی زده پهلوان کردمیدان تهی(۴۳۱, ۲۷۲)

تهی کردن (tohi kərdən) - içib boşaltmaq

می ناب درجام شاهنشاهی گهی پر همی کردوگاهی تهی(۱۳۰, ۱۴)

تهی گشتن (tohi gəştən) - boşalmaq

تهی گشته بازارخاک ازخروش زبانگ جرسهابرآسوده گوش(۲۰, ۳)

تهی ماندن (tohi mandən) - boş qalmaq

مه تاج ومه اورنگ شاهنشهی که ماندزدارای دولت تهی(۱۸۵, ۱۴۶)

از خودتهی گشتن (əz xod tohi gəştən) - özünü unutmaq

بر آمدزمن نالهء ناگهی کز اندیشه برگشتم از خودتهی(۲۱, ۲۲)

تهی دامنی (tohidaməni) - əliboşluq

تونی آنکه تامن منم بامنی وزین درمبادم تهی دامنی(۸, ۷۲)

تهی دست (tohidəst) - əliboş

تهی دست سلطان درویش پوش غلامی خر وپادشاهی فروش(۱۴, ۲۳)

تهی مایه (tohimaye) - kasıb, yoxsul

ترنم سرای تهی مایگان پیام آوردیگ همسایگان(۲۷۸, ۴۷)

تیر (tir) - dirək

همه نارپستان ببالا چوتیر زپستان هریک شکرخورده شیر(۲۵۱, ۴۴)

تیر (tir) - ox

نواگر نوای چکاوک بود چودشمن زندتیرناوک بود(۴۴, ۶۶)

زتیرچوب دستی کردن (ze-tir çub-e dəsti kərdən) - oxla silahlanmaq

شبانان که آهوپرستی کنند زتیرش همه چوب دستی کنند(۳۱۸, ۲۵)

زجعبه کمان تیر آرش گشادن (ze-cəʼbe-ye kəman tir-e Areş qoşadən) – sərrast danışmaq

سلاح سخن بست وترکش گشاد زجعبهء کمان تیرآرش گشاد(۱۹۷, ۸۴)

تیرباران (tirbaran) - ox yağışı

زبس تیرباران که آمد بجوش فکند ابربارانی خود زدوش(۱۷۹, ۵۹)

تیرگی (tirəgi) - qaranlıq

درین بود کایزد رهائیش داد در آن تیرگی روشنائیش داد(۲۶۶, ۲۳۳)

تیره (tire) - qaranlıq

مه روشن ازتیره شب تافته چو آیینه ای روشنی یافته(۱۷۳, ۹۳)

تیره خاک (tirexak) - qara torpaq

فروزندهء کوکب تابناک بمردم کن مردم از تیره خاک(۱۵۵, ۳)

تیره فام (tirefam) - qara

بگوهر فروزند دل تیره فام　　مگرشب چراغش ازینست نام(۱۹۳, ۲۹)

تیره مغز (tirəməğz) - qara

بدین هندسه زآهن تیره مغز　　برافروخت شاه این نمود ارنغز(۱۲۸, ۲۵)

تیز (tiz) - oynaq

فریبنده چشمی جفاجوی وتیز　　دوابخش بیمار وبیمارخیز(۲۲۳, ۱۲۰)

تیز (tiz) - tez, cəld

ازآن تیزتر خسرو پیلتن　　بتندی درآمدبان اهریمن(۹۷, ۱۹۶)

تیز (tiz) - güclü(sel)

تغافل نسازی که سیلاب تیز　　بجوشست درابرسیلاب ریز(۳۵۳, ۷۱)

تیز (tiz) - iti, kəsici

درآن داوری گاه چون تیغ تیز　　که هم رستخیزست وهم رسته خیز(۱۱, ۲۸)

تیز کردن (tiz kərdən) - itiləmək, yonmaq

بگوهرکنی تیشه راتیزکن　　عروس سخن راشکرریزکن(۴۲, ۲۸)

تیزترگشتن دندان (tiztər gəştən-e dəndan) - tamah salmaq, diş itiləmək

شکم کرده آهوی صحرا بزرگ　　بروتیزتر گشته دندان گرگ(۳۲۱, ۶۸)

تیز (tiz) - kəskin, ağır

نباشد چنین نامه تزویرخیز　　نبشته بچندین قلمهای تیز(۳۹, ۱۱۴)

تیز (tiz) - tələsik

یکی رادرآرد بهنگامه تیز　　یکی رازهنگامه گوید که خیز(۱۸۸, ۱۹۳)

تیز (tiz) - şiddətli (xəstəlik)

زجوشیدن سربسرسام تیز　　جهان کرده از روشنائی گریز(۱۰۹, ۴۳)

تیز (tiz) - kəskin, qəzəbli

جواندولت وتیزوگردنکشست　　گه خشم سوزنده چون آتشست(۸۵, ۳۱)

تیز (tiz) - sürətli

ازآن پیش کین هفت پرگارتیز　　کندخط عمر مراریزریز(۲۸, ۵۲)

تیز (tiz) - uca, gur(səs)

شغبهای شیپورازآهنگ تیز　　چوصورسرافیل دررستخیز(۹۲, ۱۳۳)

تیز (tiz) - yandırıcı, qızğın

فروپژمریدآتش انگیزشان　　زگرمی نشست آتش تیزشان(۹۲, ۱۳۰)

تیزبال (tizbal) - qanadı güclü

تیزبال شدن (tizbal şodən) - uçub ovlamaq

چودوران درآمدشدن تیزبال　　شدن چون جنوب آمدن چون شمال(۳۸۶, ۷۵)

تیزپی (tizpəy) - itiayaq

تیزپی شدن (tizpəy şodən) - itiayaq olmaq, səfər etmək

بسربرد روزی دو در رود ومی　　دگرباره شدمرکبش تیزپی(۳۹۰, ۱۱۸)

تیزتاز (tiztaz) - iti, cəld

یکی کاروان جمله شاهین وباز　　بچزر وکلنگ افکنی تیزتاز(۳۸۵, ۵۹)

تیزجوش (tizcuş) - itigedən, sürətli

نشستند برتازی تیزجوش　　همه خاره خفتان وپولادپوش(۳۴۲, ۴۲)

تیزدندان (tizdəndan) - kəsici

تیزدندان بودن (tizdəndan budən) - döyüşə hazır olmaq, kəsici olmaq

مرا بیم شمشیر چندان بود　　که شمشیرمن تیزدندان بود(۳۶۶, ۱۷۶)

تیزرو (tizrou) - sürətlə gedən, iti gedən

تیزرو شدن (tizrou şodən) - sürətlə getmək

چنان تیزرو شدکه دریافتش　　بزخمی سرازملک برتافتش(۳۲۲, ۸۳)

تیزگام (tizqam) - tələsən, iti gedən

سوی روم شد قاصد تیزگام　　زدارا پذیرفته باخود پیام(۱۳۴, ۷۸)

تیزگشت (tizgəşt) - sürətlə fırlanan

گنبد تیزگشت (qonbəd-e tizgəşt) - göy

که چون آتش روز روشن گنشت　　پرازدود شدگنبدتیزگشت(۱۷۶, ۱۱)

تیزهوش (tizhuş) - iti ağıllı, tez qavrayan

همه ساله شهزادهء تیزهوش　　بجز علم را ره ندادی بگوش(۷۱, ۲۱)

تیزی (tizi) - sürətlilik

زتیزی که شدمرکب بادپای رساندآن تن سفته رابازجای(۴۱۹, ۱۱۷)

تیشه (tişe) - tişə

سخن تا نپرسندلب بسته دار گهر نشکنی تیشه آهسته دار(۳۰, ۵)

تیشه (tişe) - qələm

بگوهرکنی تیشه را تیزکن عروس سخن راشکرریزکن(۴۲, ۲۸)

تیشه آهسته داشتن (tişe ahəste daştən) - ehtiyatlı olmaq

سخن تا نپرسند لب بسته دار گهر نشکنی تیشه آهسته دار(۳۰, ۵)

تیغ (tiğ) - qılınc

سری کان ندارم ازین دردریغ به ارتاج بخشی به آن سرنه تیغ(۸, ۷۴)

تیغبازی کردن (tiğbazi kərdən)_-qılınc vurmaq

زره پوشم ارتیغبازی کنی کمر بندم ارصلحسازی کنی(۱۶۵, ۸۳)

تیغ برآوردن (tiğ bər avərdən) - qılınc çəkmək

سکندرچو دانست کان تندمیغ بتندر برآرد همی برق تیغ(۱۳۹, ۲۴)

تیغ برکشیدن (tiğ bər kəşidən) - qılınc çəkmək

چو درمعرکه برکشم تیغ تیز بکوهه کنم کوه راسنگریز(۹۵, ۱۶۷)

دیغ خوردن (tiğ xordən) - qılınc zərbəsi almaq

بپوشیدن وخوردن نیک بهر شدند ایمن از خوردن تیغ وزهر(۱۹۸, ۱۰۵)

تیغ زدن (tiğ zədən) - qılınc vurmaq

دگر آنکه ناسیری آیدبجنگ دو دستی زندتیغ بربوی رنگ(۲۸۵, ۵۷)

تیغ کشیدن (tiğ kəşidən) - qılınc çəkmək, qılınc vurmaq

کشیدند بریکدیگرتیغ تیز زگرمی شده چون فلک گرم خیز(۴۲۰, ۱۳۰)

تیغ گرائیدن (tiğ geraidən) - qılınc vurmaq

دو دستی چنان میگرائید تیغ کزو خصم راجان نیامد دریغ(۱۷۰, ۵۹)

تیغ گشادن (tiğ qoşadən) - qılınc vurmaq

گشادند بیکدیگرتیغ تیز که دربسته شد پای را درگریز(۴۲۵, ۱۹۰)

باتیغ پیوسته (ba-tiğ peyvəste) - qılıncla həll olunan

درچاره برچاره گربسته نیست همه کار باتیغ پیوسته نیست(۴۱۰, ۹۹)

بتیغ اندر آویختن (be-tiğ əndər avixtən) - qılınca sarılmaq

عنان یک رکابی برانگیختند دو دستی بتیغ اندرآویختند(۱۷۱, ۶۹)

بتیغ آمدن (be-tiğ amədən) - qılıncdan keçmək

چنین تا بمقدار هفتاد مرد بتیغ آمد از رومیان در نبرد(۹۶, ۱۸۳)

ازتیغ زنگ بردن (əz tiğ zəng bordən) - qılıncı döyüşə hazırlamaq

بلشگرگه آمد بتدبیرجنگ زدل بردزنگار واز تیغ زنگ(۴۰۸, ۶۷)

بتاراج تیغ دادن (be-tarac-e tiğ dadən) - qılıncdan keçirmək

بتاراج ملکش درآیدچومیغ دهد ملک او رابتاراج تیغ(۳۲۷, ۲۷)

زتیغ آتش بر کشیدن (ze-tiğ ataş bər kəşidən) - qılıncla döyüşüb işıq saçmaq

زتیغ آتشی بر کشید چوآب کزو خیره شدچشمهء آفتاب(۴۳۷, ۳۵۸)

تیغ باآفتاب زدن (tiğ ba-aftab zədən) - günəşə ox atmaq, faydasız işlə məşğul olmaq

نشاید زدن تیغ باآفتاب نه البرز راکردشاید خراب(۳۶۲, ۱۱۰)

تیغ (tiğ) - dağ zirvəsi

برون آمد از پردهء تیره میغ زهرتیغ کوهی یکی کوه تیغ(۴۱۲, ۱۱)

تیغ (tiğ) - işıq, günəşin işıq saçaqları

زمین فرش سیفور چون در نوشت برآورد سر صبح باتیغ وطشت(۴۱۲, ۹)

تیغ آزمائی (tiğazmai) - qılınc vurma, qılınc sınama

بران روسی افکند مرکب چوباد بتیغ آزمائی بغل برگشاد(۴۲۸, ۲۲۸)

تیغدار (tiğdar) - iynətüklü

بخروارها قندزتیغدار سمور سیه نیز بیش از شمار(۴۵۷, ۲۲)

تیغدار (tiğdar) - qılınclı

بهرتیغداری که اوباز خورد سرشرا بتیغی زتن باز کرد(۴۵۴, ۳۴)

تیغدار (tiğdar) - zirvəli, şişuclu

وگر هست کوه شما تیغدار   کند تیغ من کوهرا غارغار(۳۲۸, ۳۷)

تیغزن (tiğzən) - qılınc vuran, döyüşən

مبین سرسری سوی آن شهریار   که هم تیغزن بود وهم تاجدار(۴۳, ۴۱)

تیغکوه (tiğkuh) - şişuclu dağ

حصاریست برسفت این تیغکوه   درو رهزنانند چندین گروه(۲۹۵, ۹۱)

تیغگیر (tiğgir) - qılıncvuran

توآن آفتابی درین روزگار   هم تیغگیری وهم تابدار(۴۴۵, ۴۸۸)

تیهو (tihu) - qırqovul

زتیهو ودراج و کبک و تذرو   نیابی تهی سایهء بید وسرو(۲۴۹, ۷)

ث (se) - Fars əlifbasının beşinci hərfi

ثریا (sorəyya) - Sürəyya ulduzu

چهارم علم برثریا زدن   چوخورشید لشگر بتنها زدن(۵۰, ۶۹)

ثریا کردن (sorəyya kərdən) - sürəyya kimi danələrlə doldurmaq, sürəyyaya çevirmək

تگرگش زمین را ثریا کند   هلاک نهنگان دریا کند(۳۴۴, ۶۸)

ثنا (səna) - dua

بهرگوشه کافتم ثنا خوانمت   بهرجاکه باشم خدادانمت(۹, ۸۹)

ثنا گفتن (səna qoftən) - dua etmək

ثناگفت برگاه و بربزم شاه   که آباد باداز تواین بزمگاه(۱۴۵, ۳۱)

ثور (sour) - buğa bürcü

عطارد بجوزا برون تاخته   مه و زهره در ثوردم ساخته(۶۷, ۵۴)

ج (cim) - Fars əlifbasının artıncı hərfi

(جا(ى (ca(y)) - yer

بهرجاکه روی آری ازکوه ودشت   بهی بادت ازچرخ پیروزگشت(۸۹, ۸۴)

جای آوردن (cay avərdən) - yerləşmək

سرم برسرزانو آورده جای   زمین زیرسر آسمان زیرپای(۲۱, ۹)

بازجای شدن (bazcay şodən) - yerinə(ölkəsinə, sarayına)qayıtmaq

سکندر چوزان شهرشدبازجای   فریب از فلک دید وفتح از خدای(۲۶۹, ۲۸۶)

جای تهی کردن (cay tohi kərdən) - getmək

چوپیکربرانگیخت پیکرنمای   شه از پیش پیکرتهی کردجای(۴۰۴, ۱۱)

جای تهی کردن (cay tohi kərdən) - qaçmaq, müharibəni tərk etmək

دلیرانه میگشت ومیخواست مرد   تهی کرد جای ازبسی همنبرد(۴۲۶, ۲۰۹)

جای جستن (cay costən) - yer axtarmaq

نشاندند شایستگان رازپای   بقدر هنرهریکی جست جای(۲۲۵, ۱۴۴)

جای خاریدن (cay xaridən) - iz salmaq

سم گور برسبزه خاریده جای   چوبرسبزدیبا خط مشکسای(۳۴۲, ۳۳)

جای خالی کردن (cay xali kərdən) - qaçmaq, məğlub olmaq

وگر جای خالی کنیم از نبرد   زگیتی برآرندیکباره گرد(۹۰, ۸۹)

جای ساختن (cay saxtən) - mənzil etmək, yaşamaq

مرا سوی ملک عجم بود رای   که سازم درآن مملکت چندجای(۳۹۷, ۶۹)

جای کردن (cay kərdən) - tutmaq, yer etmək

ششم خانه را کرده بهرام جای   چو خدمتگران گشته خدمت نمای(۶۷, ۵۶)

جای کردن (cay kərdən) - yerləşdirmək, basırmaq, gizlətmək

ز پولاد صد کوه برپای کرد   بپائین اوگنج راجای کرد(۱۷۸, ۴۱)

جای کردن (cay kərdən) - həbs etmək

رسن بسته چون غول بردست وپای   مرا دریکی خانه کردند جای(۴۴۷, ۵۱۲)

جای کردن (cay kərdən) - daxil olmaq, girmək

چودرخانهء راستان کرد جای   خداوند را شدپرستش نمای(۲۴۴, ۵۸)

جای کردن (cay kərdən) - oturmaq

عروسانه او کرده برتخت جای   عروسان دیگر بخدمت بپای(۲۵۳, ۶۰)

جای کردن (cay kərdən) - yerləşmək, durmaq

جهاندار در قلبگه جای کرد   درفش کیانیش برپای کرد(۱۷۸, ۴۴)

جای کردن (cay kərdən) - mənzil etmək, məskən salmaq

چو در خانهء روم کردندجای   زشغل جهان درکشیدند پای(۲۸۷, ۷۷)

جای گذاشتن (cay qozaştən) - postu qoyub qaçmaq

رقیبان که شب پاس میداشتند   زبیمش همه جای بگذاشتند(۴۴۷, ۵۱۶)

جای گذاشتن (cay qozaştən) - yer dəyişmək

بفرمان شه جای بگذاشتند   بیونان زمین راه برداشتند(۲۳۹, ۸۱)

جای گرفتن (cay gereftən) - hazır olmaq, gəlmək

کشنده دوسرهنگ شوریده رای   بنزد سکندر گرفتند جای(۱۸۲, ۹۳)

جای گرم کردن (cay gərm kərdən) - yer hazırlamaq

کنیم ازپی دیگری جای گرم   که مارا زجائی چنین بادشرم(۳۰۷, ۱۰۸)

جای نبرد بجائی گرفتن (ca-ye nəbərd be-cai gereftən) - çox güclü müharibə etmək

بجائی گرفتند جای نبرد   که گرمی زمردم برآورد گرد(۸۲, ۵۰)

جای نگهداشتن (cay negəh daştən) - yerində durmaq, tərpənməmək

گرآئی زجائی نگهدارجای   وگر نه سرت بسپرم زیرپای(۹۸, ۲۰۵)

جای یافتن (cay yaftən) - yer tutmaq

زکیخسروآن جام گیتی نمای   که احکام انجم درویافت جای(۵۰, ۶۱)

جای نشست (ca-ye neşəst) - sərdabə

زمهد زروگنبد سنگبست   مهیاش کردند جای نشست(۱۸۸, ۱۸۵)

جای نشینندگان (ca-ye neşinəndeqan) - ordugah

دگر باره پنهان زبینندگان   بیامد بجای نشینندگان(۴۳۱, ۲۷۳)

از جای برانگیختن (əz cay bər əngixtən) - yerindən, vəzifəsindən uzaqlaşdırmaq

که چون من کشم دخل یکساله پیش   شهم بر نینگیزد ازجای خویش(۳۶۹, ۲۲۵)

ازجای بردن (əz cay bordən) - yerindən tərpətmək

تنی راکه نتوانی ازجای برد   بپرخاش اوپی چه شاید فشرد(۱۰۴, ۲۸۹)

ازجای بردن (əz cay bordən) - çaşdırmaq, ağlını almaq

ترا فترت پیری ازجای برد   کهن تشنگیت ازسررای برد(۱۵۱, ۱۰۸)

ازجای بردن (əz cay bordən) - qəzəbləndirmək

درشتی رهاکن بنرمی گرای   زجایم مبر تابمانی بجای(۱۵۹, ۶۲)

ازجای جنبیدن (əz cay conbidən) - yerindən tərpənmək

ولیکن درخت من ازگوشه رست   زجاگربجنبدشودبیخ سست(۳۴, ۵۷)

ازجای جنبیدن (əz cay conbidən) - yerindən sıçramaq

بدارند برجای خویش استوار   خود ازجای جنبید شوریده وار(۱۸۳, ۱۱۲)

از جای کندن (əz cay kəndən) - yerindən qoparmaq

خروشید وخرطومش از جای کند   بیفتاد چون کوه پیل بلند(۴۳۹, ۳۹۱)

ازجای کندن (əz cay kəndən) - yerindən götürmək

یکی تن شد او زانکه روئین تنست   توان کندن ازجایش ارزآهنست(۴۴۰, ۴۰۶)

از جای برخاسته (əz cay bər xaste) - təmizlənmiş

زمین کو بساطی شدآراسته   غباری شد از جای برخاسته(۱۷۹, ۶۴)

بجای آمدن (be-cay amədən) - yerinə gəlmək, yerinə qayıtmaq

زبس صاف پالودهء عطرسای   بسا مغز پالوده کامد بجای(۲۶۷, ۲۵۰)

بجای آوردن (be-cay avərdən) - yerinə yetirmək, əməl etmək

نظربرنداری زفرزند من   بجای آوری حق پیوندمن(۷۱, ۳۵)

بجای آوردن (be-cay avərdən) - qayğısına qalmaq, düşünmək

بهر شغل کامروزرای آوری   ره آورد فردابجای اوری(۳۰۹, ۱۴)

بجای آوردن (be-cay avərdən) - demək, söyləmək

بفرمودشه تانشیند زپای   سخنهای فرموده آرد بجای(۳۶۳, ۱۳۴)

بجانی آوردن که... (be-cai avərdən ke…) - o yerə çatdırmaq ki, …

بجانی میاور که این تندشیر   بنخجیرگوران دراید دلیر(۳۵۰, ۲۲)

بجانی رساندن (be-cai rəsandən) - kömək etmək, qayğı göstərmək

چو زن مرد وآن طفل بیکس بماند   کس بیکسانش بجانی رساند(۶۵, ۲۵)

بجانی رسیدن که... (be-cai rəsidən ke…) - o yerə çatmaq ki, …, o dərəcəyə çatmaq ki, …

بجانی رسیدند کزبیم تیغ   پراکندگیشان درآمدچو میغ(۴۳۱, ۲۷۶)

بجای بودن (be-cay budən) - var olmaq, mövcud olmaq

نبودآفرینش تو بودی خدای   نباشد همین هم تو باشی بجای(۴, ۲۰)

بجای ریختن (be-cay rixtən) - yerinə tökmək

من آن خاک بیزم بغربیل رای   که بستانم وبازریزم بجای(۲۲۹, ۵۲)

بجای داشتن (be-cay daştən) - yerində saxlamaq

سپه را چه تدبیر داربجای   چه سختی کند مرد را سست پای(۱۹۸, ۱۰۹)

بجاماندن (be-ca mandən) - yerində qalmaq

اگر زیرکی با گل خومگیر   که باشدبجاماندنش ناگزیر(۱۷۵, ۶)

بجای ماندن (be-cay mandən) - davam etmək, bərqərar olmaq

چنان کن این عهدنیکونمای   در ابنای مادیر ماند بجای(۳۳۳, ۱۴)

بجای مانیدن (be-cay manidən) - sağ qoymaq

نه برطاس مانم نه روسی بجای   سرهردورا بسپرم زیرپای(۳۹۶, ۵۵)

برجای داشتن (bər cay daştən) - riayət etmək

همان عهد دیرینه برجای داشت   علمهای پیشینه بر پای داشت(۷۵, ۱۶)

برجای خویش (bər ca-ye xiş) - öz yerində

چه باید غروری برآراستن   نه برجای خویش آرزو خواستن(۱۶۴, ۵۶)

برجای خویش جنبیدن (bər ca-ye xiş conbidən) - yerindən tərpənmək

نجنبید برجای خویش آن نهنگ   که اقبال شاهش فرو بست چنگ(۴۴۱, ۴۱۶)

برجای خویش بودن (bər ca-ye xiş budən) - yerində olmaq, yerində deyilmək

ولیکن چومیبینم از رای خویش   سخنهای توهست برجای خویش(۲۶۹, ۲۷۷)

درجای سکون دادن (dər- cay sokun dadən) - yerində saxlamaq

دگر باره این بسته را پای داد   شتابنده رادرسکون جای داد(۵۸, ۶۸)

زجابرگرفتن (ze-ca bər gereftən) - yerdən götürmək

درآمدچو مرغم زجابرگرفت   همه بندم از دست وپابرگرفت(۴۴۸, ۵۱۹)

ز جای بردن (ze-cay bordən) - yerindən oynatmaq, hirsləndirmək

درشتی رها کن بنرمی گرای   زجایم مبر تابمانی بجای(۱۵۹, ۶۲)

زجای جنبیدن (ze-cay conbidən) - yerindən tərpənmək

نجنبد زیاجوج پولاد سای   سکندر چوسد اسکندرزجای(۳۷۲, ۲۷۰)

زجای جنبیدن (ze-cay conbidən) - hirslənib özündən çıxmaq

بجائی میاور که جنبم زجای   ندارد پر پشه باپیل پای(۱۵۷, ۳۸)

زجای درآمدن (ze-cay dər amədən) - coşmaq, özündən çıxmaq

گر آن ژرف دریا درآید زجای   ندارد درآن داوری کوه پای(۳۴۴, ۷۳)

زجای درآوردن (ze-cay dər avərdən) - yerindən qaldırmaq

بدانست کان پیل جنگ آزمای   بخرطوم سختش درآرد زجای(۴۳۹, ۳۸۹)

زجای روان شدن (ze-cay rəvan şodən) - yerindən tərpənmək

بکوه رونده درآورد پای   چوفولادکوهی روان شد زجای(۳۴۵, ۸۰)

جای سخت (ca-ye səxt) - dünya

جای سختی نگیریم سخت   ازین چاه بی بن برآریم رخت(۴۶۲, ۱۰)

جای(کس را)آب وآتش کردن (ca-ye(kəsi-ra)ab-o-ataş kərdən) - oda-suya atmaq, çətin işə buyurmaq.

اگرآب وآتش کند جای ما   نگردد زفرمان اورای ما(۲۸۴, ۳۷)

جا(ی) (cay) - saray, ev

پرستش کندجای آن شاهرا   نگهدارد آن جام وآن گاه را(۲۹۹, ۱۵۱)

جا (ca) - şahlıq taxtı

کرا یارگی کز سرگفت و گوی   زمن جای آباد کندجست وجوی(۱۵۰, ۹۲)

جا (ca) - əvəz

نمایم جووگندم آرم بجای   نه چون جوفروشان گندم نمای(۳۳, ۴۰)

بجای... (be-ca-ye...) - əvəzinə

زباران کجا ترسدآن گرگ پیر   که گرگینه پوشد بجای حریر(۱۵۸, ۵۱)

جای بنفشه گل سرخ رستن (ca-ye bənəfşe qol-e sorx rostən) - matəm əvəzində şadlıq olmaq

شبستان دارا زماتم بشست   بجای بنفشه گل سرخ رست(۲۱۶, ۲۲)

برجای... (bər-ca-ye...) - əvəzinə, yerinə

مغی ارغوان کشته برجای جو   بنفشه دروده بوقت درو(۲۷۷, ۳۱)

جا (ca) - yer, ölkə

بهر کشوری پادشاهی فرست   طلبکارجائی بجائی فرست(۲۳۷, ۵۸)

جادو (cadu) - cadı

بس این جادوئیهابرآنگیختن   چو جادو بکس درنیامیختن(۲۶, ۱۴)

جادو (cadu) - cadugər

مگر جادوان از من آموختند   که از موم خود خواب رادوختند(۲۱, ۱۶)

جادوخیالی (caduxəyali) - söz əfsungərliyi

جادو خیالی کردن (caduxəyali kərdən) - əfsunkarlıq etmək (sözlə)

برآنم که این پرده خالی کنم   دراین پرده جادوخیالی کنم(۵۴, ۷)

جادو زبانی (caduzəbani) - şirindillilik

دلم را بزنهارزه برزدی   بجادوزبانی گره برزدی(۳۳۳, ۱۳)

جادوکش (cadukoş) - cadugər öldürən

بزنهارخویش استواریش داد   زجادوکشان رستکاریش داد(۲۱۳, ۹۹)

جادونی (cadui) - cadugərlik, cadu, əfsungərlik

بس این جادوئیهابرانگیختن   چوجادوبکس درنیامیختن(۲۶, ۱۴)

درجادوئیها بازکردن (dər-e caduiha baz kərdən) - cadu qapısını açmaq

زافسون وافسانهء دلنواز   در جادوئیهابرو کردباز(۳۳۴, ۱۹)

جاسوس (casus) - casus

نهان رفته جاسوس راباز جست   که تاحال او بازگوید درست(۳۴۵, ۸۳)

جام (cam) - cam, qədəh

چواینجا رسی می درافکن بجام   سوی خوابگاه نظامی خرام(۲۹, ۶۷)

جام جم (cam-e cəm) - cami cəm

بتاراج ایران برآرد علم   برد تخت کیخسرو و جام جم(۱۴۹, ۷۹)

جام جهانبین (cam-e cəhanbin) - dünyanı göstərən cam(Keyxosrova məxsus cam)

چوکرسی نهادند وخسرو نشست   بجام جهانبین کشیدند دست(۳۰۶, ۸۶)

جام خشک (cam-e xoşk) - quru bədən

مگرجام خشکم بدوترشود   که زنگار گوهربگوهر شود(۴۵۶, ۲)

جام را بسنگ زدن (cam-ra be-səng zədən) - yox etmək, vurub öldürmək

بپرداخت ازخونش اندامرا   چو می ریخت برسنگ زد جام را(۴۲۷, ۲۱۵)

زجام وصراحی بند گشادن (ze-cam-o-sorahi bənd qoşadən) - camın, sürahinin bəndini açmaq

چوخوردند چندانکه آمد پسند   زجام و صراحی گشادند بند(۲۷۲, ۳۲۴)

جام (cam) - badə, qədəh(ölçü bildirir)

چوشه جام رادید برپای خاست   بخورد آن یکی جام ودیگر نخواست(۳۰۶, ۹۰)

جامگی خوار (caməgixar) - təqib edən, ardınca gedən

که ای جامگی خوارتدبیر من   زجام سخن چاشنی گیرمن(۴۰, ۴)

جامدار (camdar) - cam sahibi

بجامی که یک مست راشاد کرد   برآن جامداران چه بیداد کرد(۳۰۹, ۱۱)

جامگیر (camgir) - badə içən, keflə məşğul olan

تو شمشیرگیری و اوجامگیر   توبرسرنشینی واوبرسریر(۱۲۳, ۹۴)

جامه (came) - parça

جامه در خون زدن (came dər xun zədən) - qana bulaşdırmaq, qana bulaşmaq

ستون علم جامه درخون زده   نجات ازجهان خیمه بیرون زده(۱۷۰, ۴۹)

جامه (came) - paltar

جامه درسکاهن رزیدن (came dər sekahən rəzidən) - qara rəngə boyamaq, matəmə çevirmək

برآنکس که جانش باهن گزم   بسی جامها درسکاهن رزم(۹۹, ۲۲۵)

جامهء بیکبودی (came-ye bikəbudi) - sağlamlıq, səlamətlik, şadlıq

مپندار کز گنبد لاجورد   رسد جامهء بی کبودی بمرد(۳۶۲, ۱۲۰)

جامه در نیکنامی پوشیدن (came dər niknami puşidən) - yaxşı olmaq, yaxşılıq etmək

یکی جامه بنیکنامی بپوش   بنیکی دگر جامه هامیفروش(۲۸۸, ۸)

جامه درخم نیل افکندن (came dər xom-e nil əfkəndən) - yas paltarı geymək

ز بیداد کوپال پیل افکنان   فلک جامه در خم نیل افکنان(۴۵۳, ۱۹)

جامه کن (camekən) - paltar aparan

جامه کن شدن (camekən şodən) - paltar aparmaq

نه بیگانه گرهست فرزند وزن   چوهم جامه گردندشودجامه کن(۱۴۷, ۵۵)

جان (can) - can

جان بازکردن (can baz kərdən) - canını almaq, öldürmək

دلیر دگرجنگ راسازکرد   بتیری دگرجان ازوبازکرد(۴۳۱, ۲۷۰)

جان بردن (can bordən) - can almaq

من آن دورگیرم که دارای گرد   زمن جان همی برد وجان هم نبرد(۴۰۹, ۸۲)

جان بردن (can bordən) - xilas olmaq

بعذر از تو بدخواه جان میبرد　　بدین عهدرایت جهان میبرد(۴۹, ۵۸)

جان(کسی) رابردن (can-e (kəsi-ra) bordən) - canını almaq

سرانجام کوشش زریوند گرد　　بیک زخم جان ستیزنده برد(۴۲۰, ۱۲۴)

جان بر گریز جستن (can bər qoriz costən) - can qurtarmaq, meydandan qaçmaq

زگرز گرانسنگ وشمشیر تیز　　میانجی همی جست جان برگریز(۱۰۱, ۲۴۸)

جان پروردن (can pərvərdən) - can bəsləmək

زمانی زشغل زمین بگذریم　　بمرجان پرورده جان پروریم(۲۷۳, ۳۳۳)

جان دادن (can dadən) - can vermək, ölmək

خری چوب میخورد برجای جو　　خر افتاد وجان دادوخربنده زو(۱۸۹, ۲۰۰)

جان دادن (can dadən) - həyat vermək, can vermək

کندهرچه خواهدبروحکم نیست　　که جان دادن وکشتن اورایکیست(۱۵۵, ۷۱)

جان سپردن (can sepordən) - can vermək, ölmək

بویرانهء باربنهادومرد　　غم طفل میخورد وجان میسپرد(۶۵, ۲۱)

جان سفتن (can softən) - can qoymaq, can çürütmək

سخن گفتن بکرجان سفتن است　　نه هرکس سزای سخن گفتن است(۳۷, ۹۲)

جان را عزیز داشتن (can-ra əziz daştən) - can əsirgəmək

بفرمود تا لشگرروم نیز　　بدادن ندارد جان راعزیز(۱۷۱, ۷۱)

جان زتن برکشیدن (can ze-tən bər kəşidən) - canını almaq

بدین گونه خیلی بخون درکشید　　تنی چند را جان زتن برکشید(۴۱۸, ۱۰۱)

بجان آمدن (be-can amədən) - cana gəlmək, dirilmək

مرا زنده پندار چون خویشتن　　من آیم بجان گرتوآیی بتن(۲۹, ۶۴)

بجان آمده (be-can amədə) - sona çatmış

جهان چون نباشد بجان آمده　　منی وتونی درمیان آمده(۱۶۵, ۷۹)

جان بجان آمده (can-e be-can amədə) - ömrü başa çatmış (Dara)

چه پرسی زجانی بجان آمده　　گلی درسموم خزان آمده(۱۸۶, ۱۵۵)

بجان آمده (be-can amədə) - bezmiş, cana doymuş

زبیداد دارا بجان آمده　　دل ازردگی در میان آمده(۱۷۳, ۱۰۲)

بجان کوشیدن (be-can kuşidən) - can qoymaq, can fəda etmək, can-başla çalışmaq

نبایدکزو دولت آید برنج　　که مفلس بجان کوشد از بهر گنج(۱۴۵, ۴۱)

بجان باز کوشیدن (be-can baz kuşidən) - can-başla çalışmaq

گه ناامیدی بجان بازکوش　　که مردانه راکس نمالید گوش(۱۹۹, ۱۱۸)

بجان (کسی) بازی کردن (be-can-e(kəsi) bazi kərdən) - canına(birinin) qəsd etmək

زمانه کرا کارسازی کند　　ستاره بجان که بازی کند(۱۵۸, ۴۳)

جان (can) - ruh

نوائی غریب آورم درسرود　　دهم جان پیشینگان را درود(۲۲, ۲۷)

جان (can) - fikir, əqidə, düşüncə

جهانداریت هست و فرماندهی　　بدان جان اگر برجهان دل نهی(۳۰۹, ۶)

جانب (caneb) - tərəf

چوبود از جوانی و گردنکشی　　هم آن جانب آبی هم این آتشی(۱۶۸, ۱۶)

جانپرور (canpərvər) - canpərvər, can verən, ruh verən

بیا ساقی آن می که جانپرورست　　چو آب روان تشنه رادرخورست(۲۴۸, ۱)

جانبرد (canbord) - xilas olma

بجانبرد خودشادگشتن (be-canbord-e xod şad gəştən) - xilas olmağa sevinmək, xilas fikrində olmaq

بجانبردخودهرکسی گشته شاد　　کس از کشتهء خودنیاورد یاد(۱۸۰, ۷۵)

جانپروری (canpərvəri) - gözəllik

گر اوشاه عالم شداز سروری　　منم شاه خوبان بجانپروری(۴۶۷, ۷۷)

بجانپروری کمر بستن (be-canpərvəri kəmər bəstən) - ruhlandırmağa xidmət etmək

شکر ریخت مطرب برامشگری   کمر بست ساقی بجانپروری(۲۲۵, ۱۴۵)

جانپروری (canpərvəri) - canbəsləmə, əylənmə

نه شب فارغست از پرستشگری   نه روز از تماشا وجانپروری(۲۵۳, ۷۰)

جانخراشی (canxəraşi) - dərd, kədər

دلی کوکه بی جانخراشی بود   کمندی که بی دورباشی بود(۳۱, ۱۹)

جانستان (cansetan) - can fəda edən, can əsirgəməyən

بیرخاشگر جانستان دیدمت   قوی دست وچابک عنان دیدمت(۴۴۸, ۵۲۸)

جانفزای (canfəzay) - sevinc verən, sevinc gətirən

بیا ساقی آن شربت جانفزای   بمن ده که دارم غمی جانگزای(۷۸, ۱)

جانگزای (cangəzay) - can yandıran, can incidən

بیاساقی آن شربت جانفزای   بمن ده که دارم غمی جانگزای(۷۸, ۱)

جاننوازی (cannəvazi) - qayğı

جاننوازی کردن (cannəvazi kərdən) - qayğı göstərmək

چونام توام جاننوازی کند   بمن دیو کی دستبازی کند(۷, ۵۹)

جانور (canvər) - canlı. insan

هرآن جانور کوخودآرای نیست   طمع را بازاراورای نیست(۲۶, ۱۲)

جانور شدن (canvər şodən) - canlanmaq, möhkəmlənmək

وزان جام ناجانور بشنوم   درودی کزین جانورترشوم(۳۰۳, ۴۶)

جاودان (cavedan) - əbədi

نشستنگهی سازمش زین سریر   که باشد برو جاودان جایگیر(۴۴, ۵۶)

جاوید (cavid) - əbədi, daimi, ölməz

چورفتند شاهان بیدار بخت   ترا باد جاوید دیهیم وتخت(۳۰۲, ۳۵)

جاه (cah) - cah, əzəmət, böyüklük

زفیروزی دولت وجاه خویش   نبودش سرکین بدخواه خویش(۱۱۷, ۷۱)

جایگاه (cayqah) - yer

سریری ملک راسوی بزم خواند   بنیکوترین جایگاهی نشاند(۳۱۵, ۸۶)

جایگاه (ölkə) - ölkə

چوآتش فروکشت از آنجایگاه   روان کردسوی سپاهان سپاه(۲۱۱, ۶۵)

جایگه (caygəh) - جایگاه sözünün qısa forması

بهر جایگه رونق انگیزکار   بجز در شبستان وجزدرشکار(۳۴۶, ۹۵)

جایگیر (caygir) - yerləşən

جایگیربودن (caygir budən) - yerləşmək, yer tutmaq, yaşamaq

نشستنگهی سازمش زین سریر   که باشد بروجاودان جایگیر(۴۴, ۵۶)

جایگیربودن (caygir budən) - yerinə düşmək, yerini tutmaq, qəbul olunmaq

پذیرا سخن بودشد جایگیر   سخن کزدل آیدبود دلپذیر(۴۲, ۳۶)

جایگیرشدن (caygir şodən) - əyləşmək, oturmaq

چه سازیم تختی چنین خیره خیر   که بروی شود دیگری جایگیر(۳۰۷, ۱۰۷)

جباری (cəbbari) - əzəmət, məğrurluq

نه جباری خویش را کم کند   نه در پیش من پشت راخم کند(۲۶۰, ۱۵۵)

جبین (cəbin) - alın

بیهنی شدی چهره راپهنساز   درازیش کردی جبین رادراز(۱۲۸, ۲۱)

جدا (coda) - ayrı, uzaq

دروغی که ماننده باشد براست   به ازراستی کزدرستی جداست(۵۹, ۸۶)

جدا کردن (coda kərdən) - ayırmaq, uzaqlaşdırmaq

من ازآب این نقرهء تابناک   جداکردم آلودگیهای خاک(۳۷, ۹۹)

جدا ماندن (coda mandən) - ayrı olmaq, uzaq olmaq, etinasız olmaq

ندانم چه افسون فروخوانده اند   کزآشوب شهوت جدا مانده اند(۲۵۲, ۵۱)

جدا (coda) - ayrıca

جدا از پی خسرو نیکبخت   بساط زر افکندبالای تخت(۲۶۷, ۲۵۳)

جداگانه (codaqane) - ayrıca

پذیرفته ازهرفنی روشنی   جداگانه درهرفنی یک فنی(۳۴, ۵۲)

جدائی (codai) - ayrılıq

زتو شش جهت بیروانی مباد   وزین شش خصالت جدائی مباد(۵۰, ۷۲)

جدول (cədvəl) - təqvim, cədvəl

جدول انگیختن (cədvəl əngixtən) - təqvim tərtib etmək

چو خطش قلم راند برآفتاب   یکی جدول انگیخت از مشک ناب(۷۶, ۲۵)

جرس (cərəs) - zəng

تهی گشته بازارخاک ازخروش   زبانگ جرسهابرآسوده گوش(۲۰, ۳)

جرس درگلو بستن (cərəs dər gəlu bəstən) - ucadan dua oxumaq

چو بانگ خروس از پاسگاه   جرس درگلو بست هارون شاه(۴۷۵, ۳)

جرسدار (cərəsdar) - zəng çalan

چونوبتزن شاه زدکوس جنگ   جرسدار زنگی بجنباند زنگ(۱۰۰, ۲۴۴)

جرعه (cor'e) - qətrə, damla

بهر جرعهء میکه شه میفشاند   مهندس درختی درومینشاند(۱۳۰, ۱۷)

جرعه (cor'e) - şərab qətrəsi

زمین رابجرعه معنبر کنیم   بسرشوی شادی گلی ترکنیم(۲۷۳, ۳۳۵)

یاقوت راز می جرعه ریزکردن (yaqut-ra ze-mey cor'eriz kərdən) – mey içmək

سکندر منش کرد برباده تیز   زمی کردیاقوت راجرعه ریز(۳۷۰, ۲۳۵)

جرم (cərəm) - Cərəm (xüs. ad)

جرم چون درآن فرزیبنده دید   دل از جنگ شیران شکیبنده دید(۴۲۳, ۱۷۶)

جرمنام (cərəmnam) - Cərəm adlı

جرم نامی ازکوه لگزان چوکوه   درآمد کزو عالم آمدستوه(۴۲۲, ۱۶۳)

جره (corre) - ağ

شکسته دل آمد بمیدان فراز   ولی کبک بشکست با جره باز(۱۹۹, ۱۲۳)

جریده (cəride) - Cəridə(xüs. ad)

جریده یکی قاصد تیزگام   فرستاد و دادش بهندوپیام(۳۲۷, ۲۹)

جز (coz) - başqa

نباید زماجز نظر کردنی   دگر خفتنی بازیا خوردنی(۴, ۱۶)

جزآن (coz an) - ondan başqa

جزآن نیست فرقی که ناموس و نام   تو زآیینه بینی خسرو زجام(۳۰۲, ۳۴)

جزاین (coz in) - bundan başqa

درین پرده میرفتش اندیشهء   ندارند شاهان جزان پیشهء(۳۹۳, ۱۸)

جز بر (coz bər) - ...dən başqa

دهم خط بخون نیزمن شاه را   که جزبروفا نسپرم راه را(۳۶۹, ۲۲۷)

جزبه... (coz be...) - ...dən başqa

نیارد زکس جزبنیکی بیاد   نگرددبداندوه کس نیز شاد(۳۴۶, ۸۹)

جزیت (cəzyət) - bac

بده جزیت ازما ببرکینه را   قلم درمکش رسم دیرینه را(۱۵۷, ۳۵)

جزیت دهی (cəzyətdəhi) - bacvermə

چه باید رصدگاه دارا شدن   بجزیت دهی آشکارا شدن(۱۲۳, ۷۷)

جزیره (cəzire) - yarımada (Dəclə və Fərat çaylarının arasındakı yer)

زمین جزیره که آن موصلست   خوش آرامگاه است وخوش منزل است(۱۶۶, ۹۲)

جستن (costən) - tapmaq

گهرجست نتوان باسودگی   بود نقره محتاج پالودگی(۴۱, ۱۸)

جستن (costən) - iqdam etmək, girişmək

مرانیزدریافت ادبار بخت   وگرنه چراجستم این کار سخت(۴۳۹, ۳۹۴)

جستن (costən) - soruşmaq

دران کار ازان کاردان رای جست   که درکارها داشت رایی درست(۳۶۱, ۹۷)

جستن (costən) - gözləmək(adamlıq və s.)

ز روسی نجوید کسی مردمی   که جز گوهری نیستش زادمی(۳۹۵, ۴۲)

جستن (costən) - axtarmaq

مهندس بسی جوید رازشان   نداند که چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

جستن (costən) - yerinə yetirmək

ز نام آوران برکشد نام تو   نتابدسر از جستن کام تو(۳۳۰, ۷۶)

جستن (cəstən) - çapmaq

سکندر بران خنگ جنگی نشست   که چون بادبرخاست چون برق جست(۳۹۸, ۱۱)

جستن (cəstən) - işıq saçmaq

بکبک دری چون درآید عقاب   چگونه جهد برزمین آفتاب(۹۷, ۱۹۵)

جست و جوی (cost-o-cuy) - sorğu-sual

بزرگان دولت دران جست و جوی   فتادندازآن کار در گفت وگوی(۴۴۳, ۴۵۶)

جست وجوی (cost-o-cuy) - axtarış(soraq)

زبان کسان بست ازین گفت وگوی   بپای خودآمدبدین جست وجوی(۲۱۸, ۵۲)

جست وجوی کردن (cost-o-cuy kərdən) - almaq

کرا یارگی کز سرگفت وگوی   زمن جای آباکند جست وجوی(۱۵۰, ۹۲)

جسد (cəsəd) - cəsəd

چو دیواری ازصورت آراسته   جسد مانده وروح برخاسته(۱۹۶, ۷۳)

جشن (cəşn) - bayram

سخنگو سخن سخت پاکیزه راند   که مرگ بانبوه را جشن خواند(۱۸۱, ۷۷)

جشن فریدون (cəşn-e fereydun) - Novruz bayramı

بجشن فریدون و نوروزجم   که شادی سترد از جهان نام غم(۲۷۵, ۳)

جعبه (cə'be) - qın

همه ساز لشگر بترتیب جنگ   برآراست ازجعبه تیر خدنگ(۱۷۸, ۴۰)

جعد (cə'd) - burum, qıvrım

مروتابخون سرخ رویت کنم   مسلسل تر از جعد مویت کنم(۹۷, ۲۰۰)

جعد پرچم (cə'd-e pərçəm) - baxrama, saçaq

زده برسرازجعد پرچم کلاه   چو بر کله کوه ابرسیاه(۱۴۲, ۷۳)

جفاپیشه (cəfapişe) - əzabkeş

جفاپیشه گشتن (cəfapişe gəştən) - cəfa çəkmək

چو دیدی که دارا جفاپیشه گشت   گناهی نه با من بداندیشه گشت(۱۹۶, ۷۹)

جفاجوی (cəfacuy) - əzab verən, cəfa verən

فریبنده چشمی جفاجوی وتیز   دوابخش بیمار وبیمارخیز(۲۲۳, ۱۲۰)

جفت (coft) - arvad, zövcə

بشورید شاهنشه ازگفت او   زبیداد بر خانه و جفت او(۳۹۵, ۴۷)

جفت (coft) - tay, qoşa

جفت بودن (coft budən) - qoşa olmaq, qismət olmaq

نبردآزمای جهاندیده گفت   که پیروزی آن پهلوان راست جفت(۱۹۸, ۱۱۰)

جفت ساختن (coft saxtən) - özünə tay etmək, evlənmək

اگر برده گیرد سرافکنده ایم   وگر جفت سازد همان بنده ایم(۲۱۹, ۵۸)

جفت شدن (coft şodən) - qoşa olmaq, cüt olmaq

چو درطاق این صفه خواهیم خفت   چه باید شدن باسیه مار جفت(۲۰۲, ۱۶۲)

جفت گشتن (coft gəştən) - yar olmaq

که چون فرخی شاه راگشت جفت   چو گلنار خندید و چون گل شکفت(۱۱۳, ۱۵)

بانقش دیوار جفت گشتن (ba nəqş-e divar coft gəştən) - heykəl kimi dayanmaq

همه گشته با نقش دیوارجفت   نه یارای جنبش نه آوای گفت(۲۷۱, ۳۰۸)

جفته (cofte) - tay(qapı və s.)

نشستند صورتگران در نهفت   درآن جفتهء طاق چون طاق جفت(۳۷۷, ۲۳)

جفته (cofte) - qoyunun baş-ayağı

جفته نهادن (cofte nəhadən) - aldatmaq, dəyişdirmək

بفرمای تا مطبخی درنهفت   نهد جفته وآن را کند خاک جفت(۹۰, ۹۷)

جگر (cegər) - ciyər

بخوناب پروردهء چون جگر   سراز دیده برکردهء چون بصر(۲۲۳, ۱۲۳)

جگر (cegər) - ürək

چودارا جواب سکندر شنید   یکی دورباش از جگر برکشید(۱۳۳, ۶۸)

بر جگر(کسی) نمک ریختن (bər cegər-e(kəsi) nəmək rixtən) - birini dərdə salmaq

کباب تراز ران آهوی نر نمک ریخته آبرا بر جگر(۲۷۶, ۱۵)

جگر (cegər) - acılıq, dərd, əzab

جهان یک نواله ست پیچنده سر دروگاه حلوا بود گه جگر(۱۴۲, ۷۸)

جگر خوردن (cegər xordən) - əzab çəkmək

جگر خوردن آیین روسان بود می ونقل کار عروسان بود(۴۰۶, ۴۱)

جگر دادن (cegər dadən) - acılıq vermək, ciyər vermək

گلابم ولی دردسرمیدهم نمک خواه خود را جگر میدهم(۴۶۹, ۹۴)

جگرسوختن (cegər suxtən) - yanmaq, əzab çəkmək

چو شمع ازدرونسو جگرسوختن برونسو زشادی برافروختن(۱۴۰, ۵)

جگرتاب (cegərtab) - ürək yandıran

درای جگرتاب وفریاد زنگ زسر مغز میبرد و از روی رنگ(۴۱۷, ۷۹)

جگرتاب شدن (cegərtab şodən) - ürək parçalamaq

جگرتاب شد نعره های بلند گلوگیرشدحلقه های کمند(۱۶۸, ۲۸)

جگرتاب (cegərtab) - yandırıcı, isti

زمینی زگوگردبی آبتر هوائی زدوزخ جگرتابتر(۸۲, ۵۱)

جگرتافته (cegərtafte) - əzabkeş

شنیدم که رندی جگرتافته درستی کهن داشت نویافته(۲۲, ۱)

جگرخواره (cegərxare) - əzabkeş

نیابی ز من به جگرخواره‌ء جگرخواره ای نه شکرباره‌ء(۴۷۲, ۱۴۱)

جگرجوش (cegərcuş) - ürək yandıran

حذرکن زخشم جگرجوش من مباش ایمن از خواب خرگوش من(۱۵۷, ۳۰)

جگرسای (cegərsay) - ürək yandıran

جگرسای سیمرغ در تاختن شکارش همه کرگدن ساختن(۳۸۷, ۷۸)

جگرگوشه (cegərquşe) - bir parça

جگرگوشه‌ء آفتاب (cegərquşe-ye aftab) - günəşin bir parçası, yandırıcı

نه باده جگرگوشه‌ء آفتاب که هم آتش آمد بگوهر هم آب(۳۹۷, ۲)

جل (col) - çul

سلاحی برو دید بیش از نبرد جل و جامه‌ء بهتر ازاسب ومرد(۴۳۰, ۲۶۷)

جلاب (colab) - گلاب sözünün ərəbləşmiş forması, gülab

نخستین زجلاب نوشین سرشت زمین گشت چون حوضهای بهشت(۲۷۲, ۲۴)

جلاجل (cəlacol) - kiçik zəng

دهان جلاجل بهرای زر ز شور جرس گوشها کرده کر(۱۱۴, ۲۴)

جلاجلزن (cəlacolzən) - zəng çalan

جلاجلزنان ازنواهای زنگ برآورده خون از دل خاره سنگ(۱۷۹, ۶۲)

جلاجلزنان (cəlacolzənan) - zəng çalaraq

جلاجلزنان گفت هارون شاه که شه تاجور باد ودشمن تباه(۸۷, ۵۳)

جلوه (celve) - cilvə

جلوه کردن (celve kərdən) - cilvələnmək, görünmək

چوشب جلوه کرد از پرندسیاه رخ وزلف آراست ازمشک و ماه(۲۲۱, ۸۵)

بجلوه در آمدن (be-celve dər amədən) - cilvələnmək

درآمد بجلوه چوطاوس باغ درفشان و خندان چو روشن چراغ(۲۵۶, ۹۹)

دست بجلوه برآوردن خورشید (dəst be-celve bər avərdən-e xorşid) – günəşin tülu etməsi

بجلوه برآورد خورشید دست عروسانه برکرسی زرنشست(۷۹, ۱۲)

جلوه ساز (celvesaz) - cilvəli, işvəli

شب جشن بود آن شب دلنواز پری پیکران چون پری جلوه ساز(۲۷۴, ۳۴۱)

جلوه ساز شدن (celvesaz şodən) - cilvələnmək, tülu etmək

عروس جهانرا که شدجلوه ساز بدان روشن آیینه آمد نیاز(۱۲۷, ۱۲)

بهی جلوه تر بودن آفتاب (behi celvetər budən-e aftab) - günəşin daha çox işıq saçması

بروزی که از روزها آفتاب   بهی جلوه تر بود برخاک و آب(۳۶۰, ۹۳)

جلوه گاه (celveqah) - düzənlik

نوآیین عروسی درآن جلوه گاه   بر انگیخت از خاره سنگی سیاه(۴۰۱, ۵۶)

جلوه گاه آفتاب (celveqah-e aftab) - Şərq

زپایینگه آفتاب بلند   سوی جلوه گاهش رساندم سمند(۳۵۰, ۱۸)

جم (cəm) - Cəmşid

مرا زیبد از خسروان عجم   سرتخت کاوس واکلیل جم(۱۵۸, ۴۹)

جمازه (cəmmaze) - dəvə

سرازبارسنگی درآمد بسنگ   جمازه بتنگ آمدازراه تنگ(۲۷, ۳۰)

جمال (cəmal) - gözəllik

که چون بامدادان چراغ سپهر   جمال جهانرا برافروخت چهر(۷۹, ۱۱)

جمال (cəmal) - camal, bədən

جمالی چودرنیمروز آفتاب   کرشمه کنان نرگسی نیمخواب(۶۷, ۴۲)

جمشید (cəmşid) - Cəmşid

کلاه از کیومرث آن تختگیر   زجمشید تیغ از فریدون سریر(۴۹, ۶۰)

جمشیدشاه (cəmşidşah) - Cəmşidşah

نخواندی زتاریخ جمشیدشاه   که آن اژدها چون فرو بردماه(۱۶۲, ۲۴)

جمشیدهوش (cəmşidhuş) - Cəmşidhuşlu, Cəmşid kimi ağıllı

که چون کردسالار جمشیدهوش   میی چند بریادنوشابه نوش(۲۸۲, ۱۴)

جمع (cəm´) - cəm

ره رستگاری درافکندگیست   که خورشید جمع ازپراکندگیست(۳۲۶, ۶)

زجمعی (ze-cəm´i) - hamılıqla, hamı

زجمعی چنین دل پراکنده ایم   دگر حکم شه راست ما بنده ایم(۸۰, ۲۷)

جمع آمدن (cəm´ amədən) - toplaşmaq

درآن انجمنگاه انجم شکوه   که جمع آمدازهفت کشورگروه(۱۹۵, ۵۷)

جمله (comle) - bütün

که از جمله تاجداران روم   جوان دولتی بود ازآن مرزوبوم(۶۴, ۴)

جمله (comle) - hamı

هم از تخمه اودرآن پیشگاه   ملکزادهء هست برجمله شاه(۲۹۹, ۱۵۰)

جمله (comle) - hamısını

مخور جمله ترسم که دیر ایستی   بپیرانه سربد بود نیستی(۳۸۲, ۷)

ازجملهء... (əz comle-ye…) - bütün…da, də

بدآن شدکه از جمله شهر وسپاه   زنیکان ندارد کسی نیکخواه(۱۲۴, ۹۷)

از جملهء... (əz comle-ye…) - bütün…dan, dən

پذیرای پند وزیران شدند   که از جملهء دورگیران شدند(۷۸, ۴۹)

ازآن جمله (əz an comle) - o cümlədən

ازآن جمله درحضرت شهریار   بلیناس فرزانه بود اختیار(۲۸۶, ۶۰)

جمهور (comhur) - cəmiyyət

دگر نامه هاکه جوئی نخست   بجمهور ملت نباشد درست(۳۹, ۱۱۳)

جناح (cenah) - tərəf, yan, cinah

جناح ازهوا درزمین برد بیخ   پس آهنگ شد چون زمین چارمیخ(۱۷۸, ۴۳)

جناح بستن (cenah bəstən) - qoşunu hər tərəfdən birləşdirmək

جناح آنچنان بست درپیشگاه   که پوشیده شدروی خورشید وماه(۱۶۹, ۳۴)

جناح بر کشیدن (cenah bər kəşidən) - qanad açmaq

چومرغ ازپی کوچ برکش جناح   مشومست راح اندرین مستراح(۱۸۹, ۱۹۷)

جناحی (cenahi) - qoşun

بقلب اندراسکندر فیلقوس   جناحی برآراسته چون عروس(۹۳, ۱۴۷)

جنایت (cenayət) - cinayət

چو درروی بیگانه نادیده به   جنایت نه برروی بردیده به(۴۰۰, ۳۷)

جنبانیدن (conbanidən) - tərpətmək, silkələmək

چو درمیوهء نارسیده رسی   بجنبانیش نارسیده کسی(۳۷, ۱۰۱)

جنبش (conbeş) - hərəkət, tərpəniş

بحرفی مسجل کنم نام او　　　که ماند درین جنبش آرام او(۴۴, ۵۷)

جنبش انگیختن (conbeş əngixtən) - tərpənmək, hərəkətə gəlmək

سپاه از دو سوجنبش انگیختند　　　شب وروز را درهم آمیختند(۱۰۹, ۳۹)

جنبش آوردن (conbeş avərdən) - hərəkət etmək

که جنبش درین کار چون آورم　　　کزین عهد خود را برون آورم(۳۹۸, ۹)

بجنبش درآمدن (be-conbeş dər amədən) - tərpənmək, hərəkətə gəlmək

چو نه مه آمد برآبستنی　　　بجنبش درآمد رگ رستنی(۶۷, ۴۷)

بر جنبش افتادن (bər-conbeş oftadən) - titrəmək

زنعل نوندان پولادمیخ　　　زمین را زجنبش برافتاد بیخ(۸۱, ۴۵)

درجنبش آمدن (dər conbeş amədən) - canlanmaq, qızışmaq

دگرباره درجنبش آمد نشاط　　　درآموده شد خسروانی بساط(۲۷۴, ۳۴۷)

در جنبش درنگ آهسته داشتن (dər conbeş derəng-e ahəste daştən) - ağır tərpənmək

من از ساکنی هستم آن کوه سنگ　　　که درجنبش آهسته دارم درنگ(۱۵۹, ۶۴)

جنبش (conbeş) - yürüş

جهاندار چون ازجهان کام یافت　　　درآن جنبش از دولت آرام یافت(۳۳۷, ۷۴)

جنبش (conbeş) - hərəkət

شنیدم که آن جنبش دیرپای　　　هنوز اندران تخت مانده بجای(۳۱۱, ۳۸)

جنبش (conbeş) - tərpəniş(uşaq)

زرازنهفته نشانش دهد　　　وزان جنبش آرام جانش دهد(۶۷, ۴۹)

جنبنده (conbənde) - heyvan

ره ازجنبندگان خشک دید　　　همه دشت پرنافهء مشگ دید(۳۴۱, ۲۳)

جنبیدن (conbidən) - tərpənmək

همان بور چوگانی بادپای　　　بصدزخم چوگان نجنبند جای(۲۷, ۳۴)

جنبیدن (conbidən) - döyüşə gəlmək, hücuma keçmək

عنانها فروبسته شدپیش وپس　　　زبرطاس وروسی نجنبید کس(۴۲۰, ۱۲۰)

جند (cənd) - Orta Asiyada dəniz adı

زصحرای چین تا بدریای جند　　　زمین برزمین بود زیرپرند(۳۹۰, ۱۲۹)

جند (cənd) - Orta Asiyada şəhər adı(Taşkənd)

زری تادهستان وخوارزم وجند　　　نوندی نبینی بجزلورکند(۴۱, ۲۱)

جنس (cens) - cins, növ

ادیم ودگرتحفهای غریب　　　هم ازجنس جوهر هم ازجنس طیب(۲۴۴, ۴۷)

جنگ (cəng) - müharibə

چوبرجیس درجنگ هربدگمان　　　کمان دارم وبرندارم کمان(۳۲, ۳۳)

جنگ آوردن (cəng avərdən) - müharibə etmək

توبنشین گراوباتوجنگ آورد　　　بروتیغ تو کارتنگ آورد(۱۲۳, ۸۷)

جنگ ساختن (cəng saxtən) - vuruşmaq

همه ساله گوهرنخیزدزسنگ　　　گهی صلح سازد جهان گاه جنگ(۱۳۲, ۴۹)

جنگ کردن (cəng kərdən) - vuruşmaq

چو شد رسته تر کارشمشیر کرد　　　زشیرافکنی جنگ با شیر کرد(۶۸, ۶۸)

بجنگ آمدن (be-cəng amədən) - müharibəyə başlamaq, döyüşmək

دگر آنکه ناسیری آید بجنگ　　　دو دستی زندتیغ بربوی رنگ(۲۸۵, ۵۷)

جنگ را ساز کردن (cəng-ra saz kərdən) - döyüşmək

دلیری دگر جنگ را ساز کرد　　　بتیری دگرجان ازوباز کرد(۴۳۱, ۲۷۰)

جنگ آزمای (cəngazmay) - müharibədə sınanmış

جهان بجوانان جنگ آزمای　　　رها کن فروکش توپیرانه پای(۱۵۱, ۱۱۲)

جنگ آزمانی (cəngazmai) - döyüş

بجنگ آزمانی برون خواست مرد　　　برون شددلیری بخفتان زرد(۴۲۱, ۱۴۴)

جنگ آوری (cəngavəri) - cəngavərlik

جنگ آوری نمودن (cəngavəri nəmudən) - cəngavərlik göstərmək, vuruşmaq

دومرغ دلاور درآن داوری زمانی نمودند جنگ آوری(۱۲۱, ۴۷)

جنگجوی (cəngcuy) - döyüşçü

چو بددل شد این لشگر جنگجوی بیار آب ودست از دلیری بشوی(۸۹, ۷۷)

جنگجوی گشتن (cəngcuy gəştən) - döyüşmək

چوگردچنان آتشی جنگجوی نماند ز جان درکسی رنگ وبوی(۴۳۶, ۳۴۱)

جنگجوئی (cəngcui) - cəngavərlik

جنگجوئی کردن (cəngcui kərdən) - vuruşmaq, döyüşmək

چو کژدم تونی مارخوئی کنی که بااژدهاجنگجوئی کنی(۱۵۶, ۱۷)

جنگرای (cəngrəy) - döyüşkən, müharibə fikirli, hərb tərəfdarı

که گرجنگرائی برونکش سپاه که اینک رسیدم چو ابر سیاه(۳۲۷, ۳۰)

جنگسود (cəngsud) - cəngavər

درآمد بدو زنگی جنگسود بیک ضربت از تن سرشراربود(۹۶, ۱۸۱)

جنگی (cəngi) - hərbi

سپهدارجنگی چوبی جنگ ماند تکاور سوی لشگر زنگ راند(۱۰۳, ۲۷۳)

جنگی بجنگ (cəngi be-cəng) - vuruşan

دو کبک دری دید برخاره سنگ بایین کبکان جنگی بجنگ(۱۲۰, ۴۰)

جنگی سوار (cəngisəvar) - hərbi atlı

ز جنگی سواران چابک رکاب بنهصد هزار اندرآمد حساب(۱۳۶, ۱۱۰)

جنوب (cənub) - cənub

نمودند کاینجا حصاریست خوب که دودست ازوتند بادجنوب(۲۹۹, ۱۴۵)

جنوب (cənub) - cənub küləyi

چودوران درآمد شدن تیزبال شدن چون جنوب آمدن چون شمال(۳۸۶, ۷۵)

جنوبی (cənubi) - cənub(sif.)

بقطب شمالی یکی میخ او بعرض جنوبی دگربیخ او(۵۷, ۵۷)

جنیبت (cənibət) - at(şaha və ya rütbəli şəxslərə məxsus)

جنیبت جهاندن (cənibət cəhandən) - at çapmaq

اگر خواست ورنه جنیبت جهاند سوی حربگه کام و ناکام راند(۱۰۸, ۲۹)

جنیبت برون زدن (cənibət borun zədən) - at çapmaq, irəli çıxmaq

زایسو کمر بسته گردنکشی برون زد جنیبت چوتندآتشی(۴۲۲, ۱۶۰)

جنیبتکش (cənibətkəş) - at gətirən nökər

وشاقان جوشنده چون آب سیل زهرسوجنیبتکشان خیل خیل(۳۹۱, ۱۳۶)

جنید (coneyd) - Cüneyd(xüs. ad)

گه آری جنیدی زبتخانهء گهی آشنائی ز بیگانهء(۶, ۳۶)

جو (cou) - arpa

نمایم جو وگندم آرم بجای نه چون جوفروشان گندم نمای(۳۳, ۴۰)

جو (cou) - qığılcım

زهندوستان آمده جوزنی بهر جوکه زدسوخته خرمنی(۲۷۶, ۳۰)

جو (cou) - ölçü vahidi

جوی زرزجویندهء روی تافت فرو دیدزرجست وگنجینه یافت(۲۰۳, ۱۷۳)

جواب (cəvab) - cavab

چو درخورد گوینده ناید جواب سخن یاوه کردن نیاید صواب(۳۱, ۹)

جواب دادن (cəvab dadən) - cavab vermək

سکندر بخندید ودادش جواب که پنهان نگیرد جهان آفتاب(۱۳۸, ۱۶)

جواب دادن (cəvab dadən) - cavabını vermək, öhdəsindən gəlmək

توآنگه که برمن شوی دست یاب زنی بیوه راداده باشی جواب(۲۶۲, ۱۸۸)

جواب براز گفتن (cəvab be-raz qoftən) - mülayim cavab vermək, düşünülmüş cavab vermək

جوابم بفرمای بگفتن براز که تا ره نوردم سوی خانه باز(۲۶۰, ۱۶۵)

جواب پدید آوردن (cəvab pədid avərdən) - demək, cavab vermək

باندیشه خوب ورای صواب پدید آورید این سخن را جواب(۱۳۹, ۳۹)

درجواب فروماندن (dər cəvab foru mandən) - cavab verə bilməmək

ستیزه درآن کار نامد صواب فرو ماند یکبارگی در جواب(۲۶۱, ۱۷۵)

جوال (cəval) - çuval

درجوال بودن (dər cəval budən) - gizlində olmaq

هم ازبهرمردی هم ازبهرمال بکوشیم تاچون بوددرجوال(۴۱۰, ۱۰۲)

جوان (cəvan) - cavan

بانبوه می باجوانان گرفت بخلوت پی کاردانان گرفت(۷۶, ۳۳)

جوان گشتن (cəvan gəştən) - cavanlaşmaq

بیاساقی آن آب چون ارغوان کزو پیرفرتوت گرددجوان(۳۳۹, ۱)

جوان (cəvan) - xoşbəxt

سخن رانده آنگه که ای پهلوان که پشتت قوی باد وبختت جوان(۳۳۳, ۵)

جوانبخت (cəvanbəxt) - xoşbəxt

که دولت پناها جوانبخت باش همه ساله با افسروتخت باش(۱۱۹, ۲۱)

جواندولت (cəvandoulət) - xoşbəxt

جواندولت وتیزوگردنکشست گه حشم سوزنده چون آتشست(۸۵, ۳۱)

جوانمرد (cəvanmərd) - xeyirxah igid, əxilərin üzvü

جوانمرد پیوسته باکس بود کس آنرا نباشدکه ناکس بود(۱۲۴, ۱۰۸)

جوانمرد (cəvanmərd) - cavan igid

جوانمرد گلچهره چون سروبن زرومی بزنگی رساند این سخن(۸۵, ۲۹)

جوانمردی (cəvanmərdi) - comərdlik, mərdlik

زمن چون دل شاه رنجور نیست جوانمردی شیرازودورنیست(۳۶۶, ۱۷۵)

جوانی (cəvani) - cavanlıq

جوانی شدوزندگانی نماند جهان گوممان چون جوانی نماند(۲۶, ۱۹)

جوانی دادن (cəvani dadən) - cavanlaşdırmaq

بیا ساقی آن می که نازآورد جوانی دهد عمر بازآورد(۲۸۸, ۱)

جوانی کردن (cəvani kərdən) - cavanlıq etmək

جوانی مکن گرچه هستی دلیر منه پای گستاخ درکام شیر(۱۵۹, ۶۱)

جواهر (cəvaher) - inci, cəvahir

جواهر تو بخشی دل سنگ را تو درروی جوهر کشی رنگ را(۳, ۱۰)

جواهر (cəvaher) - cəvahir

جواهر دادن (cəvaher dadən) - söz demək, yazmaq

گزارندهء گنج آراسته جواهرچنین دادازآن خواسته(۳۵۵, ۱۸)

جواهرنگار (cəvaherneqar) - cəvahirlə işlənmiş

همه زین زرین یاقوت کار کفل پوشهای جواهر نگار(۴۰۷, ۵۱)

جوبجو (cou-be-cou) - arpa-arpa

زهر نعمتی کایدش نوبنو دهد بخش خواهندگان جوبجو(۴۸, ۳۸)

جودره (coudəre) - Cüdərə(xüs. ad)

یکی روس بدنام اوجودره که شیرنرش بودآهوبره(۴۲۴, ۱۸۶)

جور (cour) - haqsızlıq

گزارش چنین کردگویای دور که اورنگ شاهان نشد جای جور(۲۳۴, ۱۲)

جوز (couz) - qoz

جوزبرگنبد انداختن) couz bər qonbəd əndaxtən) - nəticəsi olmayan iş görmək

چو عاجز شدندانداران تاختن وزان جوزبرگنبدانداختن(۲۹۱, ۴۲)

جوزا (couza) - Covza (bürc)

عطارد بجوزا برون تاخته مه وزهره درثور دم ساخته(۶۷, ۵۴)

جوزن (couzən) - cadugər

زهندوستان آمده جوزنی بهر جوکه زد سوخته خرمنی(۲۷۷, ۳۰)

جوزنان شدن(couzənan şodən) - ulduz səpmək

زسودای شب همچوهندوزنی شده جوزنان گردهربرزنی(۳۴۳, ۵۷)

جوسنگ (cousəng) - arpa boyda daş, qəlpə

بچندین سرتیغ الماس رنگ نسفتند جوسنگ ازین خاره سنگ(۲۹۶, ۱۱۳)

جوش (cuş) - şadlıq, həyəcan

همه بوم وکشورزشادی بجوش مغنی برآورده هرسو خروش(۲۲۱, ۸۴)

جوش (cuş) - coşma, cuşa gəlmə

درآمد بمن خوابی از جوش مغز　　درآن خواب دیدم یکی باغ نغز(۲۱, ۱۸)

جوشان (cuşan) - coşan

براسبی بخاری ببالای پیل　　خروشان وجوشانتر از رود نیل(۴۱۷, ۸۷)

جوشان شدن (cuşan şodən) - coşmaq

جرسهای روسی خروشان شده　　دماغ ازتف خشم جوشان شده(۴۵۲, ۱۵)

جوشانیدن (cuşanidən) - əritmək

وگرکوه باشد بجوشانمش　　بزنگار آهن بپوشانمش(۳۵۲, ۵۴)

جوش (cuş) - جوشیدن felinin kökü

جوش برآوردن (cuş bər avərdən) - coşdurmaq

چنان آمداز نای ترکی خروش　　که ازنای ترکان برآوردجوش(۱۶۸, ۲۲)

جوش درافتادن (cuş dər oftadən) - səslənmək, guruldamaq

زروئین دزکوس تند خروش　　بدزهای روئین درافتاد جوش(۱۰۱, ۲۵۱)

جوش درافتادن (cuş dər oftadən) - coşmaq, vəlvələyə düşmək

زکوس شهنشه برآمد خروش　　بیغما وخلخ درافتادجوش(۳۴۴, ۶۲)

جوش برآوردن (cuş bər avərdən) - coşmaq

نبودیم ازین پیشتر سست کوش　　کنون گرمتر زان برآریم جوش(۴۱۰, ۱۰۱)

جوش زدن (cuş zədən) - coşmaq

دگرباره خون درجگرجوش زد　　قضارا قدربربناگوش زد(۴۱۸, ۹۸)

بجوش آمدن (be-cuş amədən) - cuşa gəlmək

زدریای افرنجه تارود نیل　　بجوش آمدازبانگ طبل رحیل(۱۱۴, ۲۲)

بجوش آمدن (be-cuş amədən) - qoşmaq, qəzəblənmək

دو شخص ایمنناز توکایی بجوش　　یکی نرم گردن یکی سفته گوش(۴۹, ۵۷)

بجوش آمدن (be-cuş amədən) - nərildəmək, guruldamaq

زبرق آمده ابرنیسان بجوش　　برآورده تندربتندی خروش(۳۲۱, ۶۰)

بجوش آمدن (be-cuş amədən) - qanı qaynamaq

دل لاله راکامد ازخون بجوش　　فرومال وخونی بخاکی بپوش(۶۱, ۱۰)

بجوش آمدن (be-cuş amədən) - dilə gəlmək, dil açmaq

درآن باغ مرغان بجوش آمده　　زهریک دگرگون خروش آمده(۲۷۹, ۵۴)

بجوش آوردن (be-cuş avərdən) - coşdurmaq

چو بدخواه کین در خروش آورد　　ستیزنده را خون بجوش آورد(۱۰۴, ۲۸۵)

بجوش برآمدن (be-cuş bər amədən) - coşmaq, qəzəblənmək

دماغش زگرمی برآمدبجوش　　برآوردرعد غران خروش(۸۶, ۳۸)

بجوش درآمدن (be-cuş dər amədən) - coşmaq, qəzəblənmək

جهاندارچون نامه راکردگوش　　دماغش زگرمی درآمدبجوش(۱۶۶, ۸۶)

بجوش درآمدن (be-cuş dər amədən) - səslənmək, coşmaq

دراهای روسی درآمدبجوش　　چو هندوی بیماربرزد خروش(۴۱۳, ۲۸)

بجوش درآوردن (be-cuş dər avərdən) - coşdurmaq

دهلهای گرگینه چرم از خروش　　درآورده مغز جهانرابجوش(۹۳, ۱۳۵)

درآرزو جوش یافتن (dər arezu cuş yaftən) - arzulamaq, arzudan coşmaq

دل شه درآن آرزو جوش یافت　　طلب کردچشم آنچه درگوش یافت(۳۳۱, ۸۸)

جوشن (couşən) - dəmir hərbi geyim

کمان کژ ابروبمژگان تیر　　زپستان جوشن برآورده شیر(۱۰۱, ۲۵۵)

جوشنده (cuşənde) - coşğun, qızğın

زپیلان پیگارده زنده پیل　　گه رزم جوشنده چون رود نیل(۱۱۷, ۶۳)

جوشنده (cuşənde) - qaynaşan, vıcıldaşan

درو کرم جوشنده بیش ازقیاس　　کزو تشنه را در دل آمدهراس(۳۷۹, ۵۷)

جوشنده دریا (cuşəndedərya) - coşğun dəniz, coşan dəniz

بدین سازولشگرکه بینی چو کوه　　زجوشنده دریا نیایم ستوه(۳۷۳, ۲۸۱)

جوشنگداز (couşənqodaz) - dəmir əridən, coşəndeşən

نهنگان شمشیرجوشن گداز　　بگردنکشی کرده گردن دراز(۴۱۴, ۴۰)

جوشنور (couşənvər) - dəmir hərbi geyimli

زقلب ملک پیش آن تندمار برون رفت جوشنوری ترکوار(۴۱۵, ۵۸)

جوشیدن (cuşidən) - coşmaq

جوشیدن خون در دل (cuşidən-e xun dər del) - qanı coşmaq

زجوشیدن زنگی خام کار بجوشید خون دردل شهریار(۱۰۴, ۲۸۹)

جوشیدن (cuşidən) - qaynatmaq, bişirmək

بجوشد سرگوسفند سیاه تهی زاستخوان آورد نزد شاه(۹۰, ۹۸)

جوشیده مغز (cuşidemağz) - beyni qızmış, coşmuş

جهاندار دارای جوشیده مغز نشد نرم دل زان سخنهای نغز(۱۵۴, ۱۵۳)

جوفروش (couforuş) - arpa satan

جوفروش گندمنمای (couforuş-e gəndomnəmay) - buğda göstərib arpa satan, yalançı

نمایم جووگندم آرم بجای نه چون جوفروشان گندم نمای(۳۳, ۴۰)

جولان (coulan) - cövlan, öyünərək meydan sulama

جولان زدن (coulan zədən) - meydan sulamaq, cövlan etmək

بجولان زدن سرفرازی کنان بشمشیرچون برق بازی کنان(۴۲۸, ۲۲۶)

جولان نمودن (coulan nəmudən) - cövlan etmək, meydan sulamaq

مبارز طلب کرد وجولان نمود بنام آوری خویشتن راستود(۴۱۵, ۴۹)

جوهر (couhər) - inci

توآوردی از لطف جوهر پدید بجوهرفروشان تو دادی کلید(۳, ۹)

جوهرجان (couhər-e can) - ruh

چو بیرون رود جوهرجان زتن گریزی ز همخوابهء خویشتن(۱۸۸, ۱۸۸)

جوهرجستن (couhər costən) - cəvahirpərəst olmaq, cəvahir axtarmaq

ولیک آنگه این نکته بودی درست که گوینده جوهرنجستی نخست(۲۶۸, ۲۷۲)

جوهرپرست (couhərpərəst) - cəvahirat əsiri

سخن خوب گفتی که جوهرپرست زجوهر بجزسنگ نارد بدست(۲۶۸, ۲۷۱)

جوهرشناس (couhərşenas) - söz sərrafı

زهرجو که انداختم درخراس دری باز دادم بجوهرشناس(۳۶, ۸۳)

جوهرفروش (couhərforuş) - cəvahirat satan

توآوردی از لطف جوهر پدید بجوهرفروشان تو دادی کلید(۳, ۹)

جوهرفروشی (couhərforuşi) - cəvahirat mağazası

بدکان خوهرفروشی رسید که زر بیشتر زان بیکجاندید(۲۳, ۴)

جوهرکشی (couhərkeşi) - söz demə, şeir yazma

من از خواب آسوده برخاستم بجوهر کشی خاطرآراستم(۷۹, ۵)

جوهری (couhəri) - inci kimi sözlər yazan

گزارش چنین میکند جوهری سخن را بیاقوت اسکندری(۴۶۵, ۳۸)

جوی (cuy) - çay

مخورمی بتنها درین طرف جوی حریفان پیشینه راباز جوی(۵۹, ۸۹)

جوی (cuy) - arx

کجاگردداز سیل جوئی خراب بجوی دگرکس درافزاید آب(۱۹۷, ۹۳)

جویبار (cuybar) - çay

پلنگان درم برسر کوهسار نهنگان خورم برلب جویبار(۴۱۵, ۵۱)

جویبار (cuybar) - arx

ازآن سیمگون سکهء نوبهار درم ریزکن برسرجویبار(۶۱, ۲۲)

جوین (cəvin) - arpa çörəyi

تن اینجابیست جوین ساخته دل آنجا بگنجینه پرداخته(۳۶, ۸۶)

جوینده (cuyənde) - axtaran

نه گوگردسرخی نه لعل سپید که جوینده باشدزتوناامید(۲۶, ۱۵)

جهان (cəhan) - dünya, aləm, cahan

خدایاجهان پادشانی تراست زما خدمت آیدخدائی تراست(۳, ۱)

جهان داشتن (cəhan daştən) - hakimiyyəti əldə etmək, dünyaya hakim olmaq

بناموس شایدجهان داشتن وزانجاست رایت برافراشتن(۱۴۶, ۴۷)

جهان داشتن (cəhan daştən) - dünyanı qorumaq

جهان داشت بردولت خویش راست جهان داشتن زیرکان را سزاست(۲۰۵, ۲۰۳)

جهان گذاردن (cəhan qozardən) - həyat sürmək

جهان می گذاردبخوشخوارگی باندازه دارد تکبارگی(۶۹, ۵)

جهان گشتن (cəhan gəştən) - dünyanı gəzmək

چوعزم جهان گشتن آغاز کرد برشته زدن رشتها ساز کرد(۵۷, ۶۰)

جهان در جهان (cəhan dər cəhan) - bütün dünyada

برآفاق کشور خدائی کنی جهان در جهان پادشائی کنی(۷۱, ۳۳)

جهان در جهان (cəhan dər cəhan) - başdan başa, bütün

بانگشت بنمود کانک زدور جهان در جهان نازنینند ونور(۴۰۷, ۴۹)

جهان درجهان (cəhan dər cəhan) - bir dünya

جهان در جهان لشگر آراسته زبوق و دهل بانگ برخاسته(۳۷۰, ۲۴۳)

جهان راگشادن (cəhan-ra qoşadən) - dünyanı fəth etmək

بشمشیربایدجهان راگشاد تواز نیکمردان چه آری بیاد(۲۸۹, ۲۰)

جهان زیرمهر نگین آوردن (cəhan zir-e mohr-e neqin avərdən) – dünyanı ələ almaq

سر دشمنان برزمین آوری جهان زیرمهرنگین آوری(۷۱, ۳۱)

جهان زیر شمشیرداشتن (cəhan zir-e şəmşir daştən) - dünyanı qılınc altında saxlamaq

جهاندار اگرچه دل شیر داشت جهان جمله درزیر شمشیر داشت(۲۳۴, ۱۹)

جهان درسم مرکب انداختن (cəhan dər som-e mərkəb əndaxtən) – dünyanı ayağına gətirmək

ملوکانه مهمانیی سازدش جهان درسم مرکب اندازدش(۳۸۲, ۱۶)

ازجهان رخت بردن (əz cəhan rəxt bordən) - ölmək, dünyadan köçmək

گراسفندیار ازجهان رخت برد نسبنامهء من ببهمن سپرد(۱۵۸, ۵۳)

از جهان گوی بردن (əz cəhan quy bordən) - dünyaya sahib olmaq

شه ما که بدخواه را کرد خرد برای وزیراز جهان گوی برد(۷۸, ۵۰)

ازجهان مهربانی بریدن مهر (əz cəhan mehrebani boridən - e mehr) – günəşin batması

چو مهرازجهان مهربانی برید شبه ماند ویاقوت شد ناپدید(۱۸۷, ۱۸۰)

از جهان درد سر جهان نشاندن (əz cəhan dərd-e sər-e cəhan neşandən) – dünyanı dünya dərdindən qurtarmaq.

بگلگون گلابی دلاویزتر نشانده جهان ازجهان دردسر(۲۷۹, ۶۱)

ازجهان دست بردن (əz cəhan dəst bordən) - dünyadan şahlığı almaq, dünya şahı olmaq

بدادودهش درجهان پی فشرد بدین دستبرد ازجهان دست برد(۹۴،۳۳۹)

بر جهان دل نهادن (bər cəhan del nəhadən) - dünyaya bağlanmaq, şahlıq etmək

جهانداریت هست و فرماندهی بدان جان اگربرجهان دل نهی(۳۰۹, ۶)

در حساب جهان سختگیر شدن (dər hesab-e cəhan səxtgir şodən) – dünyadan möhkəm yapışmaq

مشودر حساب جهان سختگیر همه سخت گیری بود سخت میر(۴۶۴, ۳۵)

جهان بردگر شاه بگذاشتن (cəhan bər degər şah beqozaştən) - şahlıqdan əl çəkmək

جهان بردگرشاه بگذاشتند ره کوه البرز برداشتند(۱۹۸, ۱۰۴)

حرف شب راقلم درکشیدن جهان (hərf-şəb-ra ğələm dər kəşidən-e cəhan) - səhərin açılması

سپاه سحرچون علم برکشید جهان حرف شب را قلم در کشید(۴۵۱, ۳)

جهان آفرین (cəhanafərin) - dünyanı yaradan, Allah

جهان آفرین وزجهان بینیاز بهنگام بیچارگی چاره ساز(۱۶۰, ۳)

جهان آفریننده (cəhanafərinənde) - dünyanı yaradan, Allah

جهان آفریننده را کردیاد   که بی یاد اوآفرینش مباد(۳۴۸, ۲)

جهانبانو (cəhanbanu) - dünya xanımı, cahanbanu

جهانبانوش خواند پیوسته شاه   برو داشت آیین حشمت نگاه(۲۲۴, ۱۳۲)

جهانبین (cəhanbin) - dünyanı görən

که جام جهانبین وتخت کیان   چگونست بی فر فرخ پیان(۳۰۲, ۲۹)

جهانبین شدن (cəhanbin şodən) - dünyanı görmək

چو زان جام کیخسروآیین شوم   بدان جام روشن جهانبین شوم(۱۲۹, ۲)

جهان پادشاه (cəhanpadşah) - cahanşah

جهان پادشاه چون شوددیرسال   پرستنده رازوبگیرد ملال(۱۹۸, ۹۸)

جهانپادشاهی (cəhanpadeşahi) - cahanşahlıq

وگربهمن از پادشاهی گذشت   جهانپادشاهی بمن باز گشت(۱۵۸, ۵۴)

جهانپهلو (cəhanpəhləv) - dünya pəhləvanı

چو دربزم باشی جهانپهلوی   چورزم آزمائی جهانپهلوی(۴۴۵, ۴۸۹)

جهانپهلوان (cəhanpəhləvan) - cəhanpəhləvan

جهانپهلوان نصرة الدین که هست   براعدای خود چون فلک چیره دست(۴۶, ۱۱)

جهانتاب (cəhantab) - dünyanı işıqlandıran

چو درآب جام جهانتاب دید   زیک شربتش خلق سیراب دید(۳۳۵, ۴۱)

جهانجوی (cəhancuy) - dünya iddiasında olan

جهانجوی فغفور بردست راست   بخدمت کمر بست وبرپای خاست(۳۸۴, ۳۶)

چهانجوی (cəhancuy) - İskəndər

دل کید هندوبرآمد زجای   جهانجوی را شدپرستش نمای(۳۳۴, ۲۳)

جهانجوی پیروز بهر (cəhancu-ye piruzbəhr) - İskəndər

کمربرکمر تاجداران دهر   ببیش جهانجوی پیروز بهر(۲۷۱, ۳۰۶)

جهانخسرو (cəhanxosrov) - İskəndər

جهانخسروآهنگ پیگار کرد   ببدخواه برچشم بد کار کرد(۱۰۶, ۷)

جهانخسرو (cəhanxosrov) - dünya şahı

جهانخسرو اسکندر فیلقوس   ز پیوند آن ماه پیکرعروس(۳۳۷, ۶۹)

جهاندار (cəhandar) - cahandar

جهانداری اینک خریدار تو   بزودی شودبرفلک کار تو(۴۲, ۳۰)

جهاندار (cəhandar) - İskəndər

جهاندار در موکب خاص خویش   خرامنده برکبک رقاص خویش(۱۱۴, ۲۶)

جهانداری (cəhandari) - cahandarlıq

چراغی بصحرا برافروختن   فلک را جهانداری آموختن(۱۵۰, ۱۰۵)

جهانداور (cəhandavər) - dünya hakimi

سکندرجهانداور هوشمند   درین فالها دید فتحی بلند(۱۳۵, ۹۱)

جهانداورخویش (cəhandavər-e xiş) - İskəndər

بنزد جهانداور خویش برد   جهانداوری بین که چون پیش برد(۳۳۵, ۳۷)

جهانداوری (cəhandavəri) - cahandarlıq

بنزد جهانداور خویش برد   جهانداوری بین که چون پیش برد(۳۳۵, ۳۷)

جهاندن (cəhandən) - çapmaq, sürmək

اگرخواست ورنه جنیبت جهاند   سوی حریگه کام وناکام راند(۱۰۸, ۲۹)

جهاندیده (cəhandide) - dünya görmüş

ازآن خوشترآید جهاندیده را   که بیند همی ناپسندیده را(۴۰, ۱۰)

جهاندیده دهقان پیر (cəhandide dehqan-e pir) - Nizami

بیار ای جهاندیده دهقان پیر   سخنهای پرورده دلپذیر(۴۱۱, ۳)

جهانسوز (cəhansuz) - dünyanı yandıran

جهانرابدین مژده نوروز بود   که بیداد دارا جهانسوز بود(۱۴۴, ۱۶)

جهانسوزی (cəhansuzi) - dünyanı yandırıb yaxma(q)

نه درکس جهانسوزی آموختم   نه بی حجتی خرمنی سوختم(۲۳۱, ۷۰)

جهانشاه (cəhanşah) - İskəndər

زفرهنگ فرمانده آگاه بود   که فیروزوفرخ جهانشاه بود(۳۰۱, ۱۴)

جهانگرد (cəhangərd) - dünya gəzən

سکندر که شاه جهانگرد بود بکار سفرتوشه پرورده بود(۵۵, ۲۸)

جهانگردی (cəhangərdi) - dünya səyahəti

چوطالع جهانگردی آردبپیش نشاید زدن کنده برپای خویش(۳۲۰, ۵۴)

جهانگیر (cəhangir) - cəhangir, fateh

زمین زنده دارآسمان زنده کن جهانگیردشمن پراکنده کن(۴۶, ۹)

سپهرجهانگیر (sepehr-e cəhangir) - dünyanı əhatə edən göy

ستاره کمان ترا تیر باد کمندت سپهرجهانگیر باد(۳۰۲, ۳۲)

جهانگیرشاه (cəhangirşah) - İskəndər

اگرچه کمند جهانگیرشاه فتادست درگردن مهر وماه(۴۶۷, ۶۵)

جهانگیری (cəhangiri) - cahangirlik, fatehlik

فهرست کارنامه وتاریخ جهانگیری سکندر(۵۳)

جهانمرزبان (cəhanmərzban) - İskəndər

جهان مرزبان شاه گیتی نورد ار افروخت کین داستان گوش کرد(۲۹۹, ۱۵۲)

جهت (cəhət) - xasiyyət, xislət

زتو شش جهت بی روانی مباد وزین شش خصالت جدائی مباد(۵۰, ۷۲)

جهد (cəhd) - səy, cəhd

چودانست کانشهر دارایرست بجهد سکندرنیاید بدست(۳۲۳, ۹۷)

جهدآوردن (cəhd avərdən) - cəhd etmək, çalışmaq

بوقت شدن کردباشاه عهد که نارد درآزار نوشابه جهد(۲۶۹, ۲۸۴)

جهد کردن (cəhd kərdən) - çalışmaq, cəhd etmək

پری روی راسوی مهدآورید بترتیب این کارجهدآورید(۲۱۸, ۵۳)

جهل (cəhl) - cəhl

بگرگی زگرگان توانیم رست که برجهل جز جهل نارد شکست(۹۱, ۱۰۶)

جهنده (cəhənde) - tullanan

جهانجوی میشدچوغرنده شیر جهنده هژبری شکاری بزیر(۳۴۳, ۴۸)

جهود (cohud) - yəhudi

جهودی مسی رازراندود کرد دکان غارتیدن بدان سود کرد(۳۷, ۹۶)

جی (ci) - sözdüzəldici şəkilçi

بلی گرزما داشتندی هراس میانجی برایشان نهادی سپاس(۹۰, ۹۰)

جیپال (cipal) - xaqan

نه بر جنگ از ایران زمین آمدیم بمهمان جیپال چین آمدیم(۳۴۹, ۱۲)

جیحون (ceyhun) - Ceyhun

زجوشنده جیحون جنیبت جهاند وزانجا سوی دشت خوارزم راند(۳۹۸, ۱۲)

بجیحون گرد رسانیدن (be-Ceyhun gərd rəsanidən) - Ceyhuna çatmaq

عنان تافته شاه گیتی نورد ز صحرابجیحون رسانید گرد(۳۹۱, ۱۴۲)

جیحون کنار (ceyhunkənar) - Ceyhun sahili

زبس نوبتیهای گوهرنگار چوباغ ارم گشت جیحون کنار(۳۹۱, ۱۴۶)

چ (çe) - Fars əlifbasının yeddinci hərfi

چابک (çabok) - cəld, işgüzar

کنیزان چابک غلامان چست   بهنگام خدمتگری تندرست(۱۱۶, ۵۹)

چابک شدن (çabok şodən) - ağıllı, layiqli olmaq

نه چابک شد این چابکی ساختن   کمندی بکوهی درانداختن(۱۵۰, ۱۰۴)

چابکرکاب (çabokrekab) - iti atlı

سوار هنرمندچابکرکاب   که برآتش انگشت زدبیحساب(۴۳۷, ۳۶۲)

چابکروی (çabokrəvi) - iti gediş, iti hərəkət

بچابکروی پیکرش دیوزاد   بگردندگی کنیتش دیوباد(۳۸۶, ۶۸)

چابکسرای (caboksəray) - ötən, şirindil

بیار ای سخنگوی چابکسرای   بساط سخن رایکایک بجای(۲۲۷, ۱۱)

سخنگوی چابکسرای (soxənqu-ye çaboksəray) - ötən nəğməkar(Nizami özünə işarə edir)

بیارای سخنگوی چابکسرای   بساط سخن را یکایک بجای(۲۲۷, ۱۱)

چابکسوار (caboksəvar) - iti çapan, məharətlə döyüşən

برون ازکنیزان چابکسوار   غلامان شمشیرزن سی هزار(۲۵۰, ۲۷)

چابکعنان (çabokenan) - cəld

همایون سواری چوغرنده شیر   توانا وچابکعنان ودلیر(۴۲۷, ۲۲۴)

چابکی (çaboki) - cəldlik, məharət

نخست از همه چاشنی برگرفت   درآن چابکی ماندخسرو شگفت(۲۶۹, ۲۸۲)

چابکی ساختن (çaboki saxtən) - söz demək

نه چابک شداین چابکی ساختن   کمندی بکوهی درانداختن(۱۵۰, ۱۰۴)

چابکی کردن (çaboki kərdən) - cəldlik göstərmək

ازان چابکیهاکه میکرد چست   برابر شده دست بدخواه سست(۴۲۸, ۲۲۷)

چابکی کردن (çaboki kərdən) - zərbə vurmaq

یکی چابکی کردبا جودره   نمی رفت برکارزخمی سره(۴۲۶, ۲۰۶)

چاچ (çaç) - Çaç(Taşkəndin keçmiş adı)

وزانجاشوم سوی چاچ وطراز   زمین را نوردم بیک ترکتاز(۳۲۷, ۲۱)

چاچی (çaçi) - Çaça məxsus

کمندهای چاچی و چینی پرند   گرانمایه شمشیرها نیز چند(۳۸۵, ۵۷)

چاچی (çaçi) - çaçlı

کمندی چوآبروی طمغاچیان   بخم چون کمان گوشهء چاچیان(۹۷, ۱۹۲)

چادر (çador) - çadra

برو چادری ازرخام سپید   چو برگ سمن برسر مشک بید(۴۰۱, ۵۷)

چادربروی درآوردن (çador be-ruy dər avərdən) - üzünü örtmək, çadraya bürünmək

درآورده از شرم چادر بروی   نهان کرده رخساروپوشیده موی(۴۰۱, ۵۹)

چار (çar) - چهار sözünün qısa forması, dörd

چار آخشیج (çar axşic) - dörd ünsür

تونی گوهرآمای چارآخشیج   مسلسل کن گوهران مزیج(۵, علاوه)

چاریار (car yar) - dörd dost (dörd xəlifə nəzərdə tutulur)

گواهی درواز که ازچاریار   که صدآفرین بادبرهرچهار(۱۱, ۲۶)

چاربالش (çarbaleş) - yataq, rahat, firavan yaşayış yeri

چو در چاربالش ندیدم درنگ   نشستم درین چاردیوار تنگ(۳۶, ۸۲)

چاربند (çarbənd) - dörd bəndli

کندهء چاربند (kənde-ye çar bənd) - yer kürəsi

برون جسته از کندهء چاربند   فرس رانده برهفت چرخ بلند(۱۵, ۹)

چاربیخ (carbix) - dörd ünsür

درختیست شش پهلو وچاربیخ   تنی چندرابسته بر چارمیخ(۷۳, ۶۲)

چارپا (çarpa) - dörd ayaq, heyvan

برون ازبسی چارپای گزین   چه ازبهر مطبخ چه از بهرزین(۲۵۴, ۷۸)

چارپهلو (çarpəhlu) - dördkünc

بمیدان درآمدچو عفریت مست یکی حربهء چارپهلوبدست(۴۱۹, ۱۰۹)

چارپیرایه (carpiraye) - dörd hədiyyə(Keyd İskəndərə vermişdir)

جز آن چارپیرایهء ارجمند گرانمایهای دگردلپسند(۳۳۴, ۲۸)

چارپیکر (carpeykər) - dörd hədiyyə(Keyd İskəndərə vermişdir)

صفت کرداز آن چارپیکربشاه که کس رانبودآنچنان دستگاه(۳۳۱, ۸۵)

چار تکبیر (cartəkbir) - tərk etmə, meyit namazı qılma

بدان چارسلطان درویش نام شده چارتکبیر دولت تمام(۱۹, ۷۰)

چارحد (carhədd) - dörd tərəf

چارحد گشتن (çarhədd gəştən) - hər tərəfi gəzmək

جهان را چارحدگشت ودید که بیچار حدملک نتوان خرید(۵۵, ۲۹)

چارحد (çarhədd) - dörd növbə, dörd dəfə

یکی نوبتی چارحد برفراخت که برنه فلک پنج نوبت نواخت(۵۷, ۵۶)

چار چیز (çarçiz) - dörd hədiyyə(Keydin İskəndərə verdiyi hədiyyələr)

فکند آزمایش بدان چارچیز چنان بود کوگفت وزان بیش نیز(۳۳۵, ۴۰)

چار دیوار (çardivar) - dörd divar

چاردیوار تنگ (çardivar- e təng) - koma

چودربالش ندیدم درنگ نشستم درین چاردیوارتنگ(۳۶, ۸۲)

چار سلطان (carsoltan) - dörd sultan

چارسلطان درویش نام (çarsoltan-e dərvişnam) - dörd xəlifə

بدان چارسلطان درویش نام شده چارتکبیردولت تمام(۱۹, ۷۰)

چارسو (çarsu) - dünya

درین چارسو هیچ هنگامه نیست که کیسه بر مردکامه نیست(۷۴, ۶۷)

چارسو (çarsu) - bazar

برین چارسوچون نهم دستگاه که ایمن نباشم زدزدان راه(۲۲, ۳۳)

چارطاق (cartağ) - dörd tağlı(çadır)

فلک برزمین چارطاق افکنش زمین برفلک پنج نوبت زنش(۱۳, ۱۱)

چارطاق (çartağ) - fələk

مزن پنج نوبت در این چارطاق که بی ششدره نیست این نه رواق(۲۰۱, ۱۵۱)

چارگوشه (carquşe) - dördkünc

بدان چارگوشه خط اطلسی برانگیخت اندازهء هندسی(۵۷, ۵۵)

چارگوهر (carqouhər) - dörd gövhər(Keydin İskəndərə verdiyi hədiyyələr)

گر آن چارگوهر فرستی بمن کنم باتوعهدی درین انجمن(۳۳۳, ۱۵)

چارم (çarom) - dördüncü

یکی اززرودیگرازلعل پر سه دیگرزیاقوت وچارم زدر(۲۶۷, ۲۵۵)

چار مذهب (çar məzhəb) - dörd məzhəb

میی کوچوآب زلال آمدست بهر چارمذهب حلال آمدست(۳۰, ۲)

چارمشت (çarmoşt) - dörd yumruq boyda

گریزنده راحربه خارید پشت برون شدزسینه سنان چارمشت(۴۱۹, ۱۱۶)

چارمیخ (çarmix) - çarmıx

درخت شش پهلووچارمیخ(dərəxt-e şeşpəhlu və carmix) - dünya

درختیست شش پهلووچارمیخ تنی چند رابسته برچارمیخ(۷۳, ۶۲)

چارمیخ (çarmix) - çarmıx

چارمیخ شدن (çarmix şodən) - möhkəm olmaq

جناح ازهوادرزمین برد بیخ پس آهنگ شد چون زمین چارمیخ(۱۷۸, ۴۳)

برچارمیخ بستن (bər çarmix bəstən) - çarmığa çəkmək

درختیست شش پهلو وچارمیخ تنی چند رابسته برچارمیخ(۷۳, ۶۲)

چاره (çare) - çarə

جزآن نیستم چاره ای درسرشت که سربرنگردانم از سرنبشت(۱۱, ۲۴)

چاره دیدن (çare didən) - çarə tapmaq

همان چاره دیدآن خردمندشاه که برداردآن بنداز آن بندگاه(۲۹۰, ۳۵)

چاره ساختن (çare saxtən) - çarə etmək

سرم پیچدازخفتن وتاختن ندانم جزآن چاره ساختن(۳۴, ۳۴)

چاره کردن (çare kərdən) - çarə etmək

همه چاره‌ء کرد درکوه ودشت   چومرگ آمدازمرگ بیچاره گشت(۵۸, ۷۵)

چاره در خواستن (çare dər xastən) - çarə istəmək

بهرکارازوچاره درخواستی   کزوکردن چاره برخاستی(۲۸۶, ۶۱)

چاره‌ء خویش کردن (çare-ye xiş kərdən) - özünə çarə qılmaq

ز تیغ سکندرچه رانی سخن   سکندر تونی چاره‌ء خویش کن(۲۵۹, ۱۴۱)

چاره ساز (çaresaz) - çarə edən, kömək edən

جهان آفرین وزجهان بی نیاز   بهنگام بیچارگی چاره ساز(۱۶۰, ۳)

چاره ساز (çaresaz) - təcrübəli, tədbirli

نشدکارگرهیچ در چاره ساز   سوی جادوی خویشتن گشت باز(۲۱۲, ۹۰)

چاره ساز (çaresaz) - çarə axtaran

سکندرزدیگرطرف چاره ساز   که چون پای دارد درآن ترکتاز(۱۷۷, ۲۹)

چاره ساز (çaresaz) - İskəndər

بفرزانه آن قصه راگفت باز   وزو چاره‌ء خواست آن چاره ساز(۴۰۱, ۴۶)

چاره سازی (caresazi) - çarə, əlac

درچاره سازی بخود درمبند   که بسیار تلخی بود سودمند(۱۲۷, ۷)

چاره سازی کردن (çaresazi kərdən) - çarə etmək

بهرمهره‌ء حقه بازی کنم   بوامانده خودچاره سازی کنم(۲۸, ۵۴)

چاره سازی (çaresazi) - kələk, tədbir

گراین چاره سازی بدست آوریم   برآن چیره دستان شکست آوریم(۹۱, ۱۰۵)

چاره سگال (çareseqal) - çarə axtaran

چوعاجز شودمرد چاره سگال   زبیچارگی درگریزدبفال(۲۴۰, ۶)

چاره گر (çaregər) - çarə axtaran, carəyə ehtiyacı olan

درچاره برچاره گر بسته نیست   همه کارباتیغ پیوسته نیست(۴۱۰, ۹۹)

چاره گری (çaregəri) - çarə

بچاره گری چون ندارم توان   کنم نوحه برزادسرو جوان(۱۸۵, ۱۵۰)

چاشنی (çaşni) - dada baxma

چاشنی بر گرفتن (çaşni bər gereftən) - dadına baxmaq

نخست از همه چاشنی برگرفت   درآن چابکی ماند خسرو شگفت(۲۶۹, ۲۸۲)

چاشنیگیر (caşnigir) - dadına baxan, bəhrələnən

که ای جامگی خوارتدبیرمن   زجام سخن چاشنیگیرمن(۴۰, ۴)

چاک (çak) - yanları yarıq

چو لختی بغلتید بر روی خاک   کمر بست وزدامن درع چاک(۴۵۲, ۹)

چاکر (çakər) - nökər

بفرمود تاچاکران تاختند   زکارزن مرده پرداختند(۶۶, ۳۰)

چاکر شدن (çakər şodən) - nökər olmaq, qul olmaq

بشیرین سخنهای جان پرورت   خداوند بودم شدم چاکرت(۳۳۳, ۱۲)

چاکری (çakəri) - nökərçilik, qulluq

کیومرث از خیل توچاکری   فریدون زملک تو فرمانبری(۳۰۲, ۳۱)

ازراه خدمتگری چاکری کردن (əz rah-e xedmətgəri çakəri kərdən) –

itaət etmək

کسانی که ازراه خدمتگری   کنندآن صنمخانه راچاکری(۲۸۷, ۸۲)

چالاک (çalak) - üstün, uğurlu

دگر رومیی رفت وهم خاک دید   که برطاس رابخت چالاک دید(۴۱۵, ۶۱)

چالاک (çalak) - cəld, qoçaq

زنی از بسی مرد چالاکتر   بگوهر زدریابسی پاکتر(۲۵۱, ۳۸)

چالش (çaleş) - döyüş meydanı, müharibə

زبس پیل کامد بچالش برون   شدازپای پیلان زمین نیلگون(۹۴, ۱۵۳)

چالش نمودن (çaleş nəmudən) - həmlə etmək, dolaşmaq

بفرمود شاه تادلیران روم   نماید چالش درآن مرزو بوم(۹۱, ۱۰۷)

چالش کنان (çaleşkonan) - vuruşa-vuruşa

عنان برشه افکند چالش کنان   بصد خاریش بخت مالش کنان(۱۰۸, ۳۰)

چالشکنان (çaleşkonan) - qürrələnərək

درآمدبناورد چالشکنان   بخون مخالف سگالشکنان(۴۱۶, ۶۸)

چالشگر (çaleşgər) - döyüşçü

زگرزگرانسنگ چالشگران   شده ماهی وگاو را سرگران(۸۲, ۴۷)

چالشگری (çaleşgəri) - döyüş, vuruş

بچالشگری سوی اوراند رخش   برابرسیه خنده زدچون درخش(۱۰۸, ۳۵)

چاوش (çavoş) - çavuş(hərbi ad)

زدلدادن چاوشان دلیر   دلاورشده گوربرجنگ شیر(۱۰۹, ۴۹)

چاه (çah) - quyu

رسن زود پوسد چوباشدگیاه   دگر باره دلوش درافتدبچاه(۱۵۳, ۱۴)

چاه گشتن (çah gəştən) - çökmək, çökək olmaq

زهرسو که جستی یک آماجگاه   زمین گشتی زورمندیش چاه(۴۳۲, ۲۸۸)

بچاه آوردن (be-çah avərdən) - tutmaq, quyuya salmaq

ببینی که چون سربراه آورم   چه سرهازچنبربچاه آورم(۳۹۵, ۵۲)

چپ (çəp) - sol

گروهی که پرتاپیان ساختشان   چپ انداز شدبرچپ انداختشان(۱۷۸, ۴۹)

چپ انداز (çəpəndaz) - mahir

چپ انداز شدن (çəpəndaz şodən) - kələk işlətmək, hiylə işlətmək

گروهی که پرتاپیان ساختشان   چپ انداز شدبرچپ انداختشان(۱۷۸, ۴۹)

چپ وراست (çəp-o-rast) - sağ-sol, ətraf

چپ وراست را بست ازآهن حصار   فرو بردچون کوه بیخ استوار(۱۰۰, ۲۴۱)

چتر (çətr) - çətir

سیه پوش چترش چوعباسیان   زده سنگ برطاس برطاسیان(۴۵۴, ۳۵)

چتربرسرگرفتن سلطان شب (çətr bər sər gereftən-e soltan-e şəb) - ayın buludlar arasında olması

چو سلطان شب چتربرسرگرفت   سواد جهان رنگ عنبرگرفت(۳۷۰, ۲۳۳)

چرا (çera) - nə üçün?

چودریاچراترسم ازقطره دزد   که ابرم دهدبیش ازآن دستمزد(۲۲, ۳۵)

چرا (çera) - necə?

چراخون نگریم برآن تاج وتخت   که دارنده رابردرافکند رخت(۱۸۵, ۱۴۷)

چراغ (çerağ) - çıraq, lampa

چراغ راتو روشن بصر کردهء   چراغ هدایت توبرکردهء(۳, ۶)

چراغ جهانتاب (çerağ-e cəhantab) - günəş

باندازهء آنکه نزدیک ودور   چراغ جهانتاب را هست نور(۵۲, ۲۲)

چراغ سپهر (çerağ-e sepehr) - günəş

که چون بامدادان چراغ سپهر   جمال جهانرا برافروخت چهر(۷۹, ۱۱)

چراغ فروختن (çerağ foruxtən) - çıraq yandırmaq

کفلگاه شیران درآرم بداغ   زپیه نهنگان فروزم چراغ(۲۶۲, ۱۸۵)

چراغ برآوردن (çerağ bər avərdən) - çıraq yandırmaq

برآرم چراغی زپروانهء   درختی برآرایم ازدانهء(۲۲, ۲۸)

بر باد صرصر چراغ گشادن (bər bad-e sərsər çerağ qoşadən) - boş işlə məşğul olmaq

چه داری توای ترک چین در دماغ   که برباد صرصر گشائی چراغ(۳۵۱, ۳۶)

چراغ از چراغ برفروختن (çerağ əz çerağ bər foruxtən) - çıraqdan çıraq yandırmaq, mənbələrdən topladığı məlumatlara əsasən yeni əsər yazmaq

گزارش کن فرش این سبزباغ   چنین برفروزد چراغ ازچراغ(۳۹۸, ۶)

چراغ (çerağ) - ay

چراغ برافروختن شب (çerağ bər əfruxtən-e şəb) - ayın çıxması

شب ازروز رخشنده چون گوی برد   چراغی برافروخت شمعی بمرد(۲۷۰, ۲۸۸)

چراغ (çerağ) - çıraq (gül)

گل سرخ چون کله بندبباغ   فروزد زهر غنچهء صد چراغ(۴۶۶, ۵۶)

چراگاه (çeraqah) - otlaq, çəmənlik

چو میناچراگاهی آمد پدید   که از خرمی سربمینو کشید(۳۴۱, ۲۷)

چربدستی (çərbdəsti) - cəld qulluq

چربدستی کردن (çərbdəsti kərdən) - cəld qulluq etmək

کمر بندد وچربدستی کند   بصد مهرمهمانپرستی کند(۳۰۳, ۵۱)

چربگفتار (çərbqoftar) - şirin dilli, yağlı dilli

ازآن چربگفتارشیرین زبان   گره برگشاد از دل مرزبان(۳۶۷, ۱۸۷)

چربگو (cərbqu) - gözəl kəlamlı, bədahətən şeir deyən

همان چربگومرد شیرین گزار   چنین چربی انگیخت ازمغزکار(۳۲۶, ۱۰)

چرب و شیرینی (çərb-o-şirini) - *incəlik, şirinlik*

وزوچرب وشیرینی انگیختم   بشیرین وخسرو درآمیختم(۶۳, ۳۹)

چربیدن (çərbidən) - başqalarından üstün olmaq, güclü olmaq

چنان شدکه بازوربازوی او   نچربیدکس برترازوی او(۷۶, ۲۰)

چرخ (çərx) - göy, fələk

رهاکن که خواب خوشم میبرد   زمین آب وچرخ آتشم میبرد(۱۸۴, ۱۲۷)

چرخ انجم (çərx-e əncom) - ulduzlar aləmi, fələk

بدانی که من باچنین دستگاه   که برچرخ انجم کشیدم سپاه(۳۷۳, ۲۷۹)

چرخ پیچان (çərx-e piçan) - Sərir qalası

برآمد برآنسان که ناسودهیچ   بدان چرخ پیچان بصدچرخ پیچ(۳۰۴, ۶۲)

چرخ پیر (çərx-e pir) - fələk

گوهرزدریای قیرآوردن چرخ پیر (qouhər ze-dərya-ye qir avərdən-e çərx-e pir) - günəşin çıxması

چنین تایکی روزکاین چرخ پیر   برآورد گوهرزدریای قیر(۴۳۱, ۲۷۸)

چرخ پیروزه رنگ (çərx-e piruzerəng) - fələk

زپیروزی چرخ پیروزه رنگ   نبودش بسی درصفاهان درنگ(۲۲۷, ۱۵)

چرخ کبود (cərx-e kəbud) - göy

زفرمان اوزیرچرخ کبود   بسی داده برنیکنامان درود(۳۳۳, ۴)

چرخ گردان (çərx-e gərdan) - fələk

اگر چرخ گردان خطائی نمود   بدین خانه دستازمانی نمود(۲۱۸, ۴۲)

چرخ گردنده (çərx-e gərdənde) - fələk, göy

گرآید زمن بازیی دلپذیر   هم ازبازی چرخ گردنده گیر(۵۳, ۵)

چرخ هفتم (çərx-e həftom) - zohəl, keyvan

فریبنده راهی شداین راه دور   که برچرخ هفتم توان دید نور(۸۳, ۳)

چرخ (çərx) - dövran

که چون دارم این داوری را بسیچ   چگونه دهم چرخ راچرخ پیچ(۳۶۱, ۹۸)

چرز (çərz) - quş növü

یکی کاروان جمله شاهین وباز   بچرز وکلنگ افکنی تیزتاز(۳۸۵, ۵۹)

چرم (cərm) - dəri

بسا گردن سخت کیمخت چرم   که شدچون دوال ازرکاب تو نرم(۴۹, ۵۶)

چرم شیر (çərm-e şir) - taziyanə, qamçı

مبادا که اسبش حرونی کند   که ازچرم شیراسپ خونی کند(۳۴۷, ۱۰۷)

چرم گرگ (çərm-e qorq) - təbil

زغریدن شیردر چرم گرگ   شده فتنهء خرد راسربزرگ(۴۱۴, ۳۷)

چست (çost) - münasib, lazımi

سلاحی و سازی ندارند چست   زبی آلتان جنگ ناید درست(۴۰۹, ۷۹)

چست افتادن (çost oftadən) - tay olmaq, bərabər olmaq

بکیخسروی نامش افتاده چست   نسب کرده برکیقبادی درست(۴۸, ۴۴)

چست (çost) - cəld

زرومی سواری توانا وچست   برآن آتش افکند خود را نخست(۹۶, ۱۷۹)

چست (çost) - sıx, qalın, çox

همانا که آن رستنیهای چست   نه ازدانه کز دامن عدل رست(۲۴۹, ۱۶)

چست (çost) - misilsiz

نمودم باوردگاه نخست   باقبال شاه آن هنرهای چست(۴۴۶, ۴۹۸)

چست (çost) - xoşa gələn

زمین چیزهائی کزآن بوم رست   برنگ وبرونق دلاویز وچست(۲۵۴, ۷۹)

چست (çost) - uyğun, təbii

همان سبزه کوبرلب حوض رست   بسبزی برآن حوض بستندچست(۳۷۹, ۵۰)

چست (çost) - möhkəm

بیرخاش خاقان کمر بست چست   که نشمردپیمان او رادرست(۳۷۱, ۲۵۰)

چست (çost) - mahir, məharətli, usta

چهارم پزشکی خردمند وچست   که نالندگانرا کندتندرست(۳۳۰, ۷۲)

چست (çost) - məharətlə, ustalıqla

ازآن چابکیهاکه میکرد چست   برابر شده دست بدخواه سست(۴۲۸, ۲۲۷)

چستی (çosti) - doğruluq, düzgünlük, uyğunluq

درآن هر دوگفتار چستی نبود   گزافه سخن رادرستی نبود(۶۶, ۳۵)

چستی نمودن (çosti nəmudən) - doğru-düzgün danışmaq

چو اندرسخن پیک چستی نمود   بنامه سخن را درستی نمود(۳۱۹, ۴۴)

چشم (çeşm) - göz

اگر چشم وگوشست وگردست وپای   زمن بازمانندیک یک بجای(۸, ۷۱)

چشم بد (ceşm-e bəd) - pislik, düşmənçilik

جهانخسرو آهنگ پیگارکرد   ببدخواه بر چشم بدکار کرد(۱۰۶, ۷)

چشم بد (çeşm-e bəd) - pis göz, pis iş, pis nəticə

درآن پیش بینی خردپیشه کرد   که لختی زچشم بدآندیشه کرد(۲۸۴, ۴۴)

چشم بدان دور (çeşm-e bədan dur) - pis gözlərdən uzaq

نشسته جهانجوی بابخردان   ازآن دایره دورچشم بدان(۱۹۶, ۶۹)

چشم داشتن (çeşm daştən) - arzu etmək, xahiş etmək

بانصاف شه چشم دارم یکی   که بیند درین داستان اندکی(۵۱, ۹)

چشم در بستن (çeşm dər bəstən) - göz yummaq, pis gözlə baxmamaq

گرآیین توروی بربستن است   درآن آیین ماچشم دربستن است(۴۰۰, ۳۶)

چشم بر هم آوردن (çeşm bər həm avərdən) - göz qırpmaq

همان روسیی دیگرآمدبخشم   هم افتادتا بر هم آرندچشم(۴۱۶, ۷۰)

چشم روشن کردن (çeşm rouşən kərdən) - göz işıqlandırmaq

بروشن رخش چشم روشن کند   بدان سرخ گل خانه گلشن کند(۲۱۸, ۴۹)

چشم نهادن (çeşm nəhadən) - göz qoymaq, izləmək

دگر مرغ رانام دارانهاد   برآن فال چشم آشکارا نهاد(۱۲۱, ۴۶)

چشم در راه(کسی،چیزی) بودن (ceşm dər rah-e(kəsi, çizi) budən) - gözü yolda olmaq

سنان چشم درراه این دشمنست   گرآنجا منی گرزماصدمنست(۳۵۲, ۴۶)

بچشم بزرگی دیدن (be-çeşm-e bozorgi didən) - yüksək tutmaq

ترا ازبزرگان پسندیده ام   بچشم بزرگیت از آن دیده ام(۲۳۶, ۳۶)

درچشم آمدن (dər çeşm amədən) - görünmək

یکی درع رخشندهء چشمه دار   که درچشم نامدیکی چشمه وار(۱۰۷, ۱۰)

زچشم جهان دور شدن روشنی (ze-çeşm-e cəhan dur şodən-e rouşəni) – dünyanın qaralması

سیاست درآمد بگردن زنی   زچشم جهان دور شد روشنی(۱۶۹, ۴۱)

سپید گشتن چشم (sepid gəştən-e ceşm) - kor olmaq

دهانی فراخ وسینه چون لوید   ازاوچشم بیننده گشتی سپید(۹۴, ۱۵۹)

زچشم بدان رستگاری دادن (ze-çeşm-e bədan rəsttgari dadən) - pis gözlərdən xilas etmək

خدایم درین کاریاری دهاد   زچشم بدان رستگاری دهاد(۲۳۱, ۷۳)

روشن شدن چشم بزم (rouşən şodən-e çeşm-e bəzm) - məclisin işıqlanması

فرستم عروسی بدان بزمگاه   کزوچشم روشن شودبزم شاه(۵۲, ۲۰)

چشم جهان (çeşm-e cəhan) - yer üzü

همه کوه گلشن همه دشت باغ   جهان چشم روشن بزرین چراغ(۳۰۰, ۷)

چشم (çeşm) - tərəzinin gözü

درو دید چون اژدها درگوزن   بچشمی که دور افتداز سنگ وزن(۱۴۷, ۶۵)

چشم (çeşm) - nəzər, xəyal, fikir

اگرمن بچشم تونام آورم   سکندر نیم زوپیام آورم(۲۶۰, ۱۵۹)

چشم (çeşm) - iynənin gözü

چشم سوزن در سر کردن (çeşm-e suzən dər sər kərdən) - iynənin gözünü sındırmaq

چورشتهء سوزن قویترکنی   بسا چشم سوزن در سرکنی(۳۸۲, ۱۱)

چشمدرد (çeşmdərd) - göz ağrısı, göz xəstəliyi

گرازمن بچشمی رسدچشم درد   توانم دروتوتیانیزکرد(۲۳۱, ۷۲)

چشمزخم (çeşmzəxm) - pis göz

نه زاسفندیار جهانگیر گرد   که ازچشم زخم جهان جان نبرد(۱۸۶, ۱۶۵)

چشمکزن (çeşməkzən) - gözvurma

که چشمکزنان پیشهء میکنم   زچشم بداندیشهء میکنم(۲۰۶, ۴)

چشمه (çeşme) - bulaq, çeşmə

چوسوسن سر ازبندگی تافته   نم ازچشمهء زندگی یافته(۴۰, ۵)

چشمهء زندگانی (çeşme-ye zendeqani) - həyat çeşməsi

سکندرکه راه معانی گرفت   پی چشمهء زندگانی گرفت(۶۳, ۴۵)

چشمه (çeşme) - çay

زتن برکنم گردن پیل را   بدم درکشم چشمهء نیل را(۹۹, ۲۲۴)

چشمه (çeşme) - üz-göz

سکندر که آن چشمه وسایه دید   برآسوده شد چون بمنزل رسید(۲۲۴, ۱۲۸)

چشمهء آفتاب (çeşme-ye aftab) - Rövşənəyin çöhrəsi, gözü

شکنگیرگیسویش ازمشک ناب   زده سایه برچشمهء آفتاب(۲۲۴, ۱۲۷)

چشمه (çeşme) - işıq, şua

چو روز دگر چشمهء آفتاب   برانگیخت آتش زدریای آب(۱۰۶, ۱)

چشمهء خاوری (çeşme-ye xavəri) - günəş

سنان سکندر درآن داوری   سبق برده ازچشمهء خاوری(۱۸۱, ۸۲)

چشمهء قند (çeşme-ye ğənd) - qənd bulağı(gözəl)

گل آگین کند چشمهء قند را   بشادی گذارد دمی چند را(۲۱۵, ۳)

چشمهء خون ومغز (çeşme-ye xun-o-məğz) - ağılla-canla

بچندین سخنهای زیبا ونغز   که پالودم از چشمهء خون ومغز(۶۲, ۳۵)

چشمه دار (çeşmedar) - halqalı

یکی درع رخشندهء چشمه دار   که درچشم نامدیکی چشمه وار(۱۰۷, ۱۰)

چشیدن (çəşidən) - dadmaq, içmək

چو شه زان خورش خورد وشربت چشید   سوی تخت کیخسروی سر کشید(۳۰۵, ۶۸)

چشیدن (çəşidən) - zərbə almaq, dadmaq

ززخم دوالی دوالی چشید   بنه سوی رخت برادر کشید(۴۲۴, ۱۸۴)

چکاچق (çəkaçəq) - qılınc və s. metal silahlardan çıxan səs

نه بیم چکاچق که آمد زتیر   کفن گشت درزیر جوشن حریر(۱۰۹, ۴۰)

چکار (çekar) - nə işi(var)

دگر زیرکی گفت کای شهریار   خردمندرا بارعونت چکار(۲۳۲, ۹۱)

چکاوک (çəkavək) - xoş səsli quş

نواگر نوای چکاوک بود   چو دشمن زند تیر ناوک بود(۴۴, ۶۶)

چکیدن (çəkidən) - damcılamaq

بروغبغبی کاب ازومیچکید   برآتش برآب معاق که دید(۳۸۷, ۸۴)

چگونه (çequne) - necə

مراهست بینش نظرگاه تو   چگونه نبینم بدو راه تو(۱۱, ۱۳)

چه گویم (çe quyəm) - nə deyim?

بخوبی چه گویم پری پیکری   پری رانبوده چنین دختری(۲۱۴, ۱۰۵)

چمن(çəmən) - çəmən

بنورستگان چمن بازبین — مکش خط در آن خطهء نازنین(۶۱, ۱۴)

چن (çon) - چون -un qısa forması, kimi

شدآگه که درگشت ناورداو — نباشد چنومردمی مرداو(۴۱۹, ۱۱۳)

چنار (çenar) - çinar

درخت کدوتانه بس روزگار — کند دعوی همسری باچنار(۱۵۳, ۱۳۸)

چنان (çenan) - elə

چنان برکشیدی وبستی نگار — که به زان نیاردخرد درشمار(۴, ۱۴)

چنان (çenan) - belə

بدین طول وعرض اندرین کارگاه — کرا بودیگر چنان بارگاه(۵۷, ۵۹)

چنان به که... (çenan beh ke…) - belə daha yaxşıdır ki, …

چنان به که با اومدارا کنید — بنالید وعذرآشکارا کنید(۸۵, ۳۳)

چنان چون (çenan çun) - necə ki, …

یمن رابرافروخت ازگردخیل — چنان چون ادیم یمن راسهیل(۲۴۴, ۶۱)

چنانک (çenank) - چنانکه –in qısa forması, belə ki, elə ki, …

چنانک زبسی رونق ونور وتاب — شده چشم بیننده رازهره آب(۲۷۱, ۳۰۷)

چنانکه (çenan ke) - necə ki, …

گرآسوده گرناتوان می زیم — چنان کافریدی چنان می زیم(۷, ۶۱)

چنبر (çənbər) - kəməndin halqası

ببینی که چون سربراه آورم — چه سرهازچنبر بچاه آورم(۳۹۵, ۵۲)

چنبر روزگار (çənbər-e ruzeqar) - çərxin çənbəri, talenin çənbəri

کمند عدوبندراشهریار — درانداخت چون چنبرروزگار(۴۴۱, ۴۱۷)

چنبرجهاندن (çənbər cəhandən) - tullanmaq, sıçramaq

پس وپیش جنبرجهاند چومار — چپ وراست آتش زند چون شرار(۳۴۷, ۱۰۸)

درچنبرآوردن (dər çənbər avərdən) - ələ keçirmək

چودرخاطرآمدجهانجوی را — که در چنبرآرد گلین گوی را(۲۸۵, ۴۷)

چند (çənd) - bir neçə

شدندآن دلیران فرمان پذیر — گرفتندازآن زنگیی چنداسیر(۹۱, ۱۰۹)

چند (çənd) - nə qədər

زمین راکه چندست وره تاکجاست — ترازوی تدبیراوکردراست(۵۸, ۷۲)

چند (çənd) - nə qədər, çox

نگشتی زمردان کسی بردرش — وگر چندنزدیک بودی برش(۲۵۰, ۲۸)

چند (çənd) - bir qədər

که چون کردسالارجمشیدهوش — میی چندبریادنوشابه نوش(۲۸۲, ۱۴)

چندان (çəndan) - o qədər

رسیدند چندان سیاهان زنگ — که شددربیابان گذرگاه تنگ(۸۰, ۱۹)

چندان (çəndan) - o vaxt

بهی چهرهء باغ چندان بود — که شمشاد با لاله خندان بود(۲۶, ۲۳)

چندان (çəndan) - bu qədər(çox)

درآن مجلس اسکندر فیلقوس — نکرد التفاتی بچندان عروس(۲۷۵, ۷)

چندان (çəndan) - nə qədər

که چندانکه اندیشه گردد بلند — سر خود برون ناوردزین کمند(۴, ۱۹)

چندانکه (çəndan ke) - nə qədər ki, …

مرا نیست از خودحسابی بدست — حساب من از تست چندانکه هست(۷, ۵۴)

چند گون (çəndqun) - neçə cür

نهادند برکی زغایت برون — زهرپختهء پخته ازچندگون(۲۶۶, ۲۴۳)

چندی (cəndi) - bir qədər, bir müddət

ازآن پس که چندی برآمد برین — سر چند زدآسمان برزمین(۲۴۲, ۳۱)

چندین (çəndin) - neçə-neçə

که چندین خلایق درین داروگیر — چراگشت بایدبشمشیر و تیر(۱۱۱, ۸۰)

چندین (çəndin) - sayca çox, bu qədər

کسی راکه نزدیک اوسنگ بود — زچندین سپاه آن دوسرهنگ بود(۲۰۴, ۱۸۰)

چندین (çəndin) - çox

که بی‌شغل چندین نبایدنشست   دگر باره طرزی نوآرم بدست(۲۲, ۲۶)

چندین (çəndin) - bir neçə

کلید کرم بوده دربدوکار   گشاده بدوقفل چندین حصار(۱۴, ۲۱)

چنگ (çəng) - əl

که ازملک دنیابچندین درنگ   درستی زرآورده بودم بچنگ(۲۳, ۱۰)

بچنگ وبدندان (be-çəng-o-be-dəndan) - diş və dırnaqla(aça-aça)

بچنگ وبدندان رهش رفته گیر   چوکیخسروآنجا فروخفته گیر(۳۱۲, ۴۷)

چنگ آوردن (çəng avərdən) - əl uzatmaq

چوناخوردنی آمداین سفله سنگ   دروسفلگانه چه آریم چنگ(۲۶۸, ۲۶۵)

چنگ زدن (çəng zədən) - əl atmaq

چو من جان ندارم زخسرودریغ   چه باید زدن چنگ درتیروتیغ(۳۶۷, ۱۹۶)

چنگ گشادن (çəng qoşadən) - əl açmaq, başlamaq

بپرخاش کردن گشادند چنگ   درآن پویه کردندلختی درنگ(۴۱۵, ۵۹)

چنگ تیز کردن (cəng tiz kərdən) - pəncə itiləmək, hazırlaşmaq(döyüşə)

چو منزل درآمد ببدخواه تنگ   هژبران بکین تیزکردند چنگ(۴۰۴, ۱۴)

بچنگ آمدن (be-çəng amədən) - əldə edilmək, ələ keçmək

ولیکن چوبرشیشه افتاد سنگ   کلید در چاره ناید بچنگ(۱۸۵, ۱۴۰)

بچنگ آوردن (be-çəng avərdən) - ələ keçirmək, ələ gətirmək

بدشواری آیدگهر سوی سنگ   زسنگش توآسان کی آری بچنگ(۴۱, ۱۶)

بچنگ درآمدن (be-çəng dər amədən) - ələ keçmək, məğlub olmaq

چوشه دیدکان پیکردیورنگ   باقبال طالع درآمد بچنگ(۴۴۱, ۴۲۵)

بچنگ درآمدن (be-çəng dər amədən) - əldə olunmaq, qismət olmaq

بده تا مگرچون درآیدبچنگ   دهد رنگ وآبش مراآب ورنگ(۴۵۱, ۲)

بچنگ درآوردن (be-çəng dər avərdən) - ələ gətirmək, əldə etmək

که ازملک دنیابچندین درنگ   درستی زرآورده بودم بچنگ(۲۳, ۱۰)

بچنگ کلید آوردن (be-çəng kelid avərdən) - çarə əldə etmək

کلید آردازریگ وسنگی بچنگ   که آهن بسی خیزداز ریگ وسنگ(۲۴۰, ۷)

چنگ (çəng) - pəncə, çəng

جهان چیست بگذرز نیرنگ او   رهانی بچنگاوراز چنگ او(۷۳, ۶۱)

چنگ (çəng) - çəng, musiqi aləti

سراینده کن نالهء چنگ را   درآور برقص این دلتنگ را(۶۱, ۱۹)

چنگال (çənqal) - pəncə

درشتم بچنگال وسختم بزور   بخامی درم پهلوی نره گور(۴۱۵, ۵۳)

چنگزن (çəngzən) - çəng çalan

سکندر زمستی شده نیمخواب   روان آب درچنگ و چنگی چوآب(۲۸۰, ۶۴)

چنین (çenin) - belə

مرا درغبار چنین تیره خاک   تو دادی دل روشن و جان پاک(۶, ۴۱)

چنین (çenin) - elə

پرندی چنین زنده دارش کنم   ز گرد زمین رستگارش کنم(۴۳, ۵۴)

چنین (çenin) - belə, beləcə

می لعل بگرفت باوبدست   چنین تا شدند از می آن روزمست(۳۱۵, ۸۷)

چنین چون (çenin çun) - elə bil

نشسته چنین چون یکی چشمه نور   که آواز دادآمداز راه دور(۷۹, ۱۶)

چو (ço) - zaman bildirən bağlayıcıdır

چو اول شب آهنگ خواب آورم   بتسبیح نامت شتاب آورم(۶, ۴۶)

چو (ço) - səbəb bildirən bağlayıcıdır

چو خواهم زتوروزوشب یاوری   مکن شرمسارم درین داوری(۶, ۴۹)

چو (ço) - oxşarlıq bildirir

نگهدارم آن خط خونی رهان   چوتعویذ بربازوی خودنهان(۱۱, ۲۷)

چو (ço) - şərt bildirən bağlayıcı

چونیرو فرستی بتقدیر پاک   بموری زماری برآری هلاک(۵, ۳۲)

چو (ço) - necə

چو مهره برآمایم از مهروکین بدین چین که آمد درابروی چین(۳۶۱, ۹۹)

چوب (çub) - ağac, çöp

چوبی سست وپوسیده گشت استخوان دگر قصهء سخترونی مخوان(۲۶, ۲۱)

چوب (çub) - çomaq

بدست غلامان مستش دهم بچوب شبانان شکستش دهم(۱۴۹, ۸۵)

چوب خوردن (çub xordən) - döyülmək

خری چوب میخورد بجای جو خر افتاد وجان دادوخربنده زو(۱۸۹, ۲۰۰)

چوبتیر (çubtir) - ox

کمان خواست ازدایه وچوب تیر گهی کاغذش بر هدف گه حریر(۶۸, ۶۷)

چوبه تیر (çubetir) - ox

بده چوبه تیرآن سواربهی زده پهلوان کردمیدان تهی(۴۳۱, ۲۷۲)

چوگان (çouqan) - çovqan

همان بور چوگانی بادپای بصد زخم چوگان نجنبد زجای(۲۷, ۳۴)

چوگانی (çouqani) - çovqan(sif.)

همان بود چوگانی بادپای بصدزخم چوگان نجنبدزجای(۲۷, ۳۴)

چون (çon) - zaman bildirən bağlayıcı

بفارغ دلی چون برآسودشاه سوی فوریان زددر بارگاه(۳۳۹, ۹۲)

چون (çon) - səbəb bildirən bağlayıcı

که چون بایدم مطرحی ساختن شکاری درآن مطرح انداختن(۲۰, ۷)

چون (çon) - nə üçün, necə

گزیت رباخوارگان چون دهم بخود برچنین خواری چون نهم(۱۲۲, ۶۹)

چون (çon) - əgər

شنیدم نه از زیرکی زابلهی که زر زر کشد چون برابر نهی(۲۳, ۱۱)

چون (çon) - nə

هم از بهر مردی هم ازبهر مال بکوشم تا چون بود در جوال(۴۱۰, ۱۰۲)

چون (çon) - necə

مهندس بسی جوید از رازشان نداند که چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

چون (çon) - kimi

درآن داوری گاه چون تیغ تیز که هم رستخیزست وهم رسته خیز(۱۱, ۲۸)

چون آب (çon ab) - su kimi (parlaq)

هم از تازی اسپان صحرا نورد هم ازتیغ چون آب زهراب خورد(۲۴۳, ۴۴)

چون باده کردن (çon bade kərdən) - şərab kimi qızartmaq

رخم رابدان باده چون باده کن زبیجاده رنگم چو بیجاده کن(۲۷۵, ۲)

چون حوضهای بهشت گشتن (çon houzha-ye beheşt gəştən) - behişt hovuzları kimi ətir saçmaq

نخستین زجلاب نوشین سرشت زمین گشت چون حوضهای بهشت(۲۷۲, ۳۱۶)

چو دام صید سخن در هم افکندن (ço dam-e seyd soxən dər həm əfkəndən) - ov tələsi kimi möhkəm nitq söyləmək

فرستاده آمد بدرگاه کید سخن درهم افکند چون دام صید(۳۲۸, ۴۴)

چون دوال برخویشتن پیچیدن (çon dəval bər xiştən piçidən) - ip kimi qıvrılmaq, hirslənmək

دوالی زپیچیدن بدسگال بپیچید برخویشتن چون دوال(۴۲۴, ۱۷۹)

چوناهید صددریک انگشت او (ço nahid-e səd dər yek ənqoşt-e u) - yüz Nahid ulduzu onun bir barmağınca(deyil).

روان ماهرویان پس پشت او چو ناهید صددریک انگشت او(۲۷۰, ۲۹۷)

چون گدازنده موم شدن (çon qodazənde mum şodən) - qaynar mum olmaq

شه روس شد چون گدازنده موم بشادی درآمد شهنشاه روم(۴۴۱, ۴۲۸)

چون مارپیچیدن (çon mar piçidən) - ilan kimi qıvrılmaq, hirslənmək

شدازگفتهء رایزن خشمناک بپیچید چون ماربرروی خاک(۱۴۷, ۶۳)

چویخ سرد کردن (ço yəx sərd kərdən) - buz kimi soyutmaq, dağıtmaq, söndürmək

هر آتشگهی کامدآنجا بدست   چویخ سرد کردش برآتشپرست(۳۲۲, ۷۵)

چونکه (çonke) - çünki

مران چون نظربرمن انداختی   مزن مقرعه چونکه بنواختی(۱۲, ۳۸)

چونکه (çonke) - elə ki

قراضه قراضه ربایند نخست   ربایند ازو چونکه گرددرست(۸۳, ۶)

چه (çe) - nə qədər, çox

چه زیرک شدآن مردبنیادسنج   که ویرانه را ساخت باروی گنج(۴۶۴, ۲۴)

چه...چه (çe…çe) - istər…istər…

چودور افتدازمیوه خورمیوه دار   چه خرمابودنخل بن راچه خار(۲۶, ۱۸)

چه ماده چه نرشیر (çe made, çe nərşir) - aslanın erkəyi dişisi olmaz

منم شیرزن گرتوئی شیرمرد   چه ماده چه نرشیروقت نبرد(۲۶۲, ۱۸۳)

چه (çe) - nə

محیطی چه گویم چو بارنده میغ   بیک دست گوهربیک دست تیغ(۱۴, ۱۴)

چه باشد (çe başəd) - nə olar?

برهنه تنی چندرا درمصاف   چه باشدبریدن زسرتا بناف(۴۰۹, ۸۰)

چه باید (çe bayəd) - nə lazım?

بساطی چه باید برآراستن   کزو ناگزیرست برخاستن(۲۶, ۱۱)

چه باید (çe bayəd) - nə üçün?

چه باید رصدگاه دارا شدن   بجزیت دهی آشکارا شدن(۱۲۳, ۷۷)

چه برخیزد (çe bər xizəd) - nə çıxar?

بلشگر توان کردن این کارزار   بتنها چه برخیزدازیک سوار(۸۸, ۷۴)

چه بودی که (çe budi ke) - nə olaydı, kaş

چه بودی که مرگ آشکارا شدی   سکندر همآغوش داراشدی(۱۸۵, ۱۴۲)

چه خوش (çe xoş) - nə xoş, nə gözəl?

چه خوش داستانی زدآن هوشمند   که برناگزاینده نایدگزند(۲۳۸, ۶۸)

چه درد شکم (çe dərd-e şekəm) - nə eybi?

اگر رای داردکه کم گیردم   بیایم چه درد شکم گیردم(۳۲۹, ۶۴)

چه سود (çe sud) - nə fayda?

چه سوداینچنین تخت کردن بپای   که تخته ست مارانه تخت جای(۳۸۸, ۱۰۹)

چه سودست (çe sudəst) - nə faydası var?

چه سودست کین قوم حق ناشناس   کنندآفرین رابنفرین قیاس(۱۵۵, ۱۲)

چه کار (çe kar) - nə işi var?

غلیواژ راباکبوتر چه کار   بباز ملک درخورست این شکار(۴۴, ۶۲)

چه گونی (çe qui) - nə fikirləşirsən?

سکندر چه گونی چنان بیکس است   که حمال پیغام اواوبس است(۲۵۷, ۱۴۸)

چه (çe) - nə üçün?

چوازران خود خوردباید کباب   چه گردم بدریوزه چون آفتاب(۳۴, ۶۴)

چه (çe) - belə ki,

چه هر وقت کان حرف بنگاشتی   زپیروزی خود خبر داشتی(۷۳, ۵۱)

چه (çe) - necə, nə?

تو دانی که این گوهر نیم سفت   چه گنجینها دارد اندرنهفت(۵۲, ۱۵)

چه (çe) - nə(iş)?

ببینم کزآنجا چه پیش آیدم   مگرکاربرکام خویش آیدم(۳۳۸, ۸۰)

چه (çe) - hansı?

چه دولت که دربند کار تونیست   چه مقصود کان درکنار تونیست(۴۹, ۵۵)

چهار(cəhar) - dörd

گواهی در وازکه ازچاریار   که صدآفرین باد برهر چهار(۱۱, ۲۶)

چهارم (çəharom) - dördüncü

چهارم علم بر ثریا زدن   چوخورشیدلشگر بتنهازدن(۵۰, ۶۹)

چهر (çehr) - üz, çöhrə

زمین رابمردم برآراست چهر   کمر بست گردش زگردان سپهر(۱۶۰, ۴)

چهر نمودن (çehr nəmudən) - cilvələnmək

بتاوان آن گوی زربرسپهر بساگوی سیمین که بنمود چهر(۲۷۰, ۲۸۹)

چهر برفروختن (çehr bər foruxtən) - hirslənmək, coşmaq

چواز کینه بر فروزند چهر بفرزند خود بر نیارند مهر(۱۵۲, ۱۲۸)

چهر(کسی) بر افروختن (çehr-e(kəsi) bər əfruxtən) - sevindirmək, razı salmaq

ملکزادگانرابرافروزچهر که تا برتو فیروز گردسپهر(۲۳۷, ۵۷)

چهره (çehre) - çöhrə, üz

بهی چهرهء باغ چندان بود که شمشاد باﻻله خندان بود(۲۶, ۲۳)

بچهره چوآتش (be-çehre ço ataş) - ataş üzlü

بچهره چوآتش بعارض چوآب فروزانتر از ماه واز آفتاب(۳۹۹, ۱۸)

چهل (çehel) - qırx

چهله چهل گشت و خلوت هزار بیزم آمدن دور باشدزکار(۳۴, ۵۸)

چهله (çehele) - çillə

چهله چهل گشت و خلوت هزار بیزم آمدن دور باشد زکار(۳۴, ۵۸)

چیدن (çidən) - dərmək

کزان باغ رنگین رطب چیدمی وزودادمی هرکه رادیدمی(۲۱, ۱۹)

چیرگی (çirəgi) - qələbə

زهر کشوری قاصدی تاختند بدین چیرگی تهنیت ساختند(۱۱۷, ۷۳)

چیره دست (çiredəst) - barışmaz, kəskin

جهان پهلوان نصرة الدین که هست بر اعدای خودچون فلک چیره دست(۴۶, ۱۱)

چیره دست (çiredəst) - mahir, qalib, bacarıqlı

بفرمان اوزرگرچیره دست طلی های زربرسرنقره بست(۵۵, ۳۳)

چیره دست شدن (çiredəst şodən) - qalib gəlmək, qələbə çalmaq

سکندر شود بر جهان چیره دست بدارا دارادرآرد شکست(۱۲۲, ۶۲)

چیره دست شدن (çiredəst şodən) - zülm etmək, zalım olmaq

خدادادت این چیره دستی که هست مشو برخدادادگان چیره دست(۱۶۱, ۱۸)

چیره دست کردن (çiredəst kərdən) - gücləndirmək, qol-qanad vermək, kömək etmək

گرانمایگانرا درآرد شکست فرومایگانرا کند چیره دست(۲۰۴, ۱۸۴)

چیره دستی (çiredəsti) - qaliblik, güc

خدادادت این چیره دستی که هست مشو بر خدادادگان چیره دست(۱۶۱, ۱۸)

چیره دستی کردن (çiredəsti kərdən) - məharətlə vuruşmaq

همان زنگیان چیره دستی کنند چوپیلان آشفته مستی کنند(۸۹, ۷۸)

چیز (çiz) - şey

نیاوردم ازخانه چیزی نخست تو دانی همه چیز من چیز تست(۱۰, ۲)

چیز (çiz) - heç bir şey

دگر خواست باﻻوهمان رفت نیز بجز مغزکوبی ندانست چیز(۴۲۱, ۱۴۶)

چیزی (çizi) - bir qədər

بخورچیزی از مال و چیزی بده زبهر کسان نیزچیزی بنه(۳۸۲, ۶)

چیزی (çizi) - bir şey, heç nə

جز افسون چراغی نیفروختند جزافسانه چیزی نیاموختند(۲۰۸, ۲۷)

چیست (çist) - nədir?

جهان چیست بگذرزنیرنگ او رهائی بچنگ آور از چنگ او(۷۳, ۶۱)

چیست (çist) - nə var?

ببینم که درگردآفاق چیست تواناتر ازمن درآفاق کیست(۲۳۵, ۲۵)

چین (çin) - qırış

بچین در قبابستهء کین مباش قبای تراگو یکی چین مباش(۳۶۸, ۲۰۳)

چین درابرو آوردن (çin dər əbru avərdən) - qanını qaraltmaq, üzünü qırışdırmaq

مکن ترکی ای ترک چینی نگار بیا ساعتی چین درابرومیار(۳۸۲, ۳)

چین (çin) - qırış(İskəndərə işarədir)

چومهره برآمایم از مهروکین بدین چین که آمد برابروی چین(۳۶۱, ۹۹)

چین (çin) - Çin

شاه چین (şah-e çin) - günəş

که چون شاه چین زین برابرش نهاد فلک نعل زنگی برآتش نهاد(۸۴, ۱۳)

زین برابرش نهادن شاه چین (zin bər əbreş nəhadən-e şah-e çin) – günəşin çıxması

که چون شاه چین زین برابرش نهاد فلک نعل زنگی به آتش نهاد(۸۴, ۱۳)

چین (çin) - Çinə məxsus, çini

چوبردودهء دود من برگذشت اگر نقش چین بودشددود دشت(۳۵۲, ۴۹)

چین (çin) - qat, burum

گره برگره چین زلفش چو دام همه چینیان چین اوراغلام(۳۳۶, ۵۰)

چین دیار (çindiyar) - Çin

سپهدار چین هردم از چین دیار فرستاد نزلی بر شهریار(۳۷۴, ۲۹۳)

چینی (çini) - çin(sif.)

بیغما وچین زان نیارم نشست که یغمانی وچینی آرم بدست(۳۵۱, ۳۳)

چینی (sini) - çinli

شد آیینهء چینیان رای او سرتخت کیخسروی جای او(۵۶, ۳۹)

چینی پرند (çinipərənd) - Çin ipəyi

سجن راگز ارشگر نقشبند چنین نقش برزدبچینی پرند(۳۸۲, ۱۲)

چینی حریر (çinihərir) - Çin ipəyi

سراپردهء هفت سلطان سریر برآموده گوهربچینی حریر(۱۵, ۲)

چینی سرشت (çiniscreşt) - çinlilərə məxsus, Çin(sif.)

گنشت از خورشهای چینی سرشت که رضوان ندید آنچنان دربهشت(۳۸۳, ۲۱)

چینی نگار (çinineqar) - Çin naxışı(kimi gözəl)

بهاری کهن بود چینی نگار بسی خوشترازباغ در نوبهار(۲۱۱, ۶۹)

ح (he) - Fars əlifbasının səkkizinci hərfi

حاجت (hacət) - ehtiyac

درحاجت از خلق بربسته به زدربانی آدم رسته به(۳۵, ۷۶)

حاجت آمدن (hacət amədən) - ehtiyacı olmaq

مراباچنین گوهری ارجمند همی حاجت آیدبگوهر پسند(۳۱, ۱۵)

حاجت خواستن (hacət xastən) - hacət istəmək, dua etmək

تو زان ره که شدبازگونه نورد بخواه ازخداحاجت وبازگرد(۲۰۲, ۱۵۶)

حاجت (hacət) - möhtac

مرا کاشکی بودی آن دسترس که نگذارمی حاجت کس بکس(۳۵, ۷۷)

حاسد (hased) - həsəd aparan

متاع گرانمایه کاسد مباد وگر بادبر کام حاسد مباد(۲۲۶, ۱۰)

حاصل (hasel) - hasel, göndərilən

مرانصرت ایزدی حاصلست که دایم لشگرم یکدلست(۱۲۲, ۷۳)

حاضر (hazer) - hazır(ol)

گرآیند حاضرمیت نوش باد وگر نی حسابت فراموش باد(۵۹, ۹۰)

حال (hal) - hal, vəziyyət

پژوهندهء حال سربست من نهد تهمت نیست برهست من(۷, ۶۵)

حال (hal) - varlığın həqiqi əksi

مربع مخالف نمودی خیال مسدس نشان دوردادی زحال(۱۲۸, ۲۲)

حال (hal) - iş

بپرسید پرسندهء نغزفال که چون مینماید سرانجام حال(۱۲۲, ۶۱)

حاکم (hakem) - hakim, dövlət başçısı

که فرماندهان حاکم جان شدند فرستادگان بندهء فرمان شدند(۱۳۴, ۸۲)

حاکمه (hakeme) - şahzadə xanım

زنی حاکمه بود نوشابه نام همه ساله باعشرت ونوش وجام(۲۵۰, ۲۳)

حالی (hali) - tez, o dəqiqə

چو زد کوزه برحوضهء سنگ بست سفالین بدآن کوزه حالی شکست(۳۷۹, ۵۳)

حبش (həbəş) - həbəş

حبش بریمن بربری بریسار بقلب اندرون زنگی دیوسار(۱۰۰, ۲۴۳)

حبش (həbəş) - həbəşistan

بهر ناحیت نام داغش رسید بمصر وحبش بوی باغش رسید(۷۷, ۳۹)

حبش (həbəş) - qaranlıq

چو صبح از رخ روز برقع گشاد ختن برحبش داغ جزیت نهاد(۲۲۴, ۱۳۷)

حجاب (hecab) - pərdə

چوزانکار گردند پرداخته حجاب از میان گردانداخته(۳۷۶, ۲۱)

حجاب فرودآوردن (hecab forud avərdən) - pərdə çəkmək

میان دوابروی طاق بلند حجابی فرودآورد نقشبند(۳۷۶, ۱۸)

حجت (hoccət) - dəlil, sübut, hüccət

چوشدحجتت برخدائی درست خرد داد بر توگوائی نخست(۳, ۵)

حجت انگیختن (hoccət əngixtən) - dəlil yaratmaq

چو برهستی تو من سست رای بسی حجت انگیختم دل گشای(۷, ۶۷)

حجتنمای (hoccətnomay) - dediklərinə sübutu olan

پژوهندهء بود حجتنمای درآن انجمن گشت شاه آزمای(۲۳۱, ۷۷)

حجله (hecle) - hiclə, gəlin üçün düzəldilən otaq

با حجلهء کس کار نداشتن (ba-hecle-ye kəs kar nədaştən) - naməhrəmlə yaxınlıq etməmək

عروسان مارا بس است این حصار باحجلهء کس ندارندکار(۴۰۰, ۳۹)

حد (hədd) - sərhədd

زحدنشابورتا خاک بلخ کنندش بصفرای ما کام تلخ(۳۱۹, ۳۳)

حد (hədd) - qədər, hədd

زنزلی که بودش بدان دسترس بحدی که حدش ندانست کس(۳۰۱, ۱۸)

زحد بیش (ze-hədd biş) - həddindən çox

اگر چه ولایت زحدبیش داشت هم اندیشهء خانهء خویش داشت(۳۹۳, ۹)

حدیث (hədis) - xəbər, söz

نخستین حدیثی که آمد فرود زشه دادپوشیدگانرا درود(۲۱۷, ۴۰)

حدیث (hədis) - cəhət, məsəl

حدیث کهن را تازه کردن (hədis-e kohən-ra taze kərdən) - köhnə əhvalatı təzələmək

شرفنامه رافرخ آوازه کرد حدیث کهن رابدو تازه کرد(۳۹, ۱۲۴)

حذر (həzər) - həzər

حذر کردن (həzər kərdən) - uzaqlaşmaq, qorxmaq

حذر کن زخشم جگرجوش من مباش ایمن از خواب خرگوش من(۱۵۷, ۳۰)

حرام (həram) - haram

گرازمی شدم هرگزآلوده جام حلال خدا باد برمن حرام(۳۰, ۷۲)

حرام آمدن (həram amədən) - qadağan edilmək

نه آن می که آمد بمذهب حرام میی کاصل مذهب بدوشدتمام(۶۰, ۲)

حرام بودن (həram budən) - haram olmaq

زرونی چنین نغزگوئی چنین حرامت مباد آرزونی چنین(۴۵۰, ۵۵۰)

حرب (hərb) - müharibə

سکندر برون آمد ازخوابگاه برآراست بر حرب دشمن سپاه(۱۰۰, ۲۳۸)

حرب ساختن (hərb saxtən) - müharibə elan etmək

اگرحرب سازم مخالف قویست بتارک برش تاج کیخسرویست(۳۱۱, ۱۰۰)

حرب آشکار کردن (hərb aşkar kərdən) - vuruşmaq

چنین چند روزآن نبرده سوار بپوشیدگی حرب کردآشکار(۴۳۱, ۲۷۴)

حربگاه (hərbqah) - müharibə meydanı

ندارد کسی سوک درحربگاه نه کس جزقزاکندپوشدسپاه(۱۸۰, ۷۶)

حربگه (hərbgəh) - حربگاه sözünün qısa forması

سیه روی ازآنی که ازتیغ تیز درین حربگه کرد خواهی گریز(۹۷, ۱۹۹)

حربه (hərbe) - cida, mızraq

بمیدان درآمدچو عفریت مست   یکی حربهء چارپهلو بدست(۴۱۹, ۱۰۹)

حرف (hərf) - hərf(həndəsi)

بدو دادکین حرفراوقت کار   بنام خود وخصم خود برشمار(۷۲, ۴۷)

حرف (hərf) - hərf

بدین گونه شش چیزدر حرف تست   گوای سخن نام شش حرف تست(۵۰, ۶۴)

حرف (hərf) - iş

برامش گهت نیز بینم شگرف   حریفی ندارد درین هر دوحرف(۴۴۸, ۵۲۹)

حرف (hərf) - söz

زتست اولین نقش راسرگذشت   بتست آخرین حرف راباز گشت(۷, ۵۷)

حرف برآوردن (hərf bər avərdən) - söz qoşmaq

نواساز خنیاگران شگرف   بقانون اوزان برآورده حرف(۳۸۴, ۴۶)

حرفا بحرف (hərfən be-hərf) - nöqtəsinədək

چودانانظرکرددرجام ژرف   رقمهای او خواندحرفابحرف(۳۱۰, ۲۸)

حرفگیر (hərfgir) - irad tutan, tənqidçi

ولی تا قوی دست شدپشت من   نشد حرفگیرکس انگشت من(۷۵, ۶)

حرفگیری (hərfgiri) - tənqidçilik, irad tutma

حرفگیری کردن (hərfgiri kərdən) - tənqid etmək

اگر انگشت من حرفگیری کند   ندانم کسی کودبیری کند(۷۵, ۵)

حرم (hərəm) - qadağan olunmuş yer, hərəmxana

حرم شکستن (hərəm şekəstən) - hərəmxanaya təcavüz etmək

سیم آنکه برزیردستان من   حرم نشکنی درشبستان من(۱۸۷, ۱۷۳)

درحرم شکارکردن (dər hərəm şekar kərdən) - qoruqda ov ovlamaq

یکی آنکه خود بود پرهیزکار   دگر درحرم کرد نتوان شکار(۲۷۵, ۸)

حروف (horuf) - hərflər

همان درحروف خط هندسی   تو غالبتری گرسخن بررسی(۱۲۵, ۱۲۴)

حرون (hərun) - harın, inadkar

اگر سهم شیری بیفتدزشیر   حرون استری مغزش آردبزیر(۱۴۶, ۴۶)

حرونی (həruni) - harınlıq, inadkarlıq

حرونی کردن (həruni kərdən) - harınlıq etmək

هزبری که از سگ زبونی کند   خرپیرباواوحرونی کند(۱۴۹, ۸۶)

حریر (hərir) - ipək

سراپردهء هفت سلطان سریر   برآموده گوهربچینی حریر(۱۵, ۲)

حریره رقاق (hərirereğağ) - ipək kimi nazik lavaş

حریره رقاق دوپرویزنی   چومهتاب تابنده از روشنی(۲۷۲, ۳۲۰)

حریف (hərif) - tay-bərabər

برامشگهت نیزبینم شگرف   حریفی نداری درین هردوحرف(۴۴۸, ۵۲۹)

آن حریفان (an hərifan) - ruslar

چوره بافتندآن حریفان بگنج   بسی بومهارارسانند رنج(۳۹۵, ۳۹)

حریف (hərif) - dost

مخورمی بتنها درین طرف جوی   حریفان پیشینه را بازجوی(۵۹, ۸۹)

حریف (hərif) - şair(Nizami özünü nəzərdə tutur)

زشاهان گیتی درین غار ژرف   کرا بودچون من حریفی شگرف(۳۳, ۴۹)

حریف افکنی (hərifəfkəni) - igidlik, qoçaqlıq

گرفته مزن درحریف افکنی   گرفته شوی گرگرفته زنی(۱۰۴, ۲۹۳)

حساب (hesab) - qayda-qanun, adət

سوی کعبه شدرخ برافروخته   حساب مناسک درآموخته(۲۴۴, ۵۱)

حساب (hesab) - yol, quruluş

سیاهی چو دریا پس پشت او   حساب بیابان درانگشت او(۳۹۸, ۱۳)

حساب (hesab) - fikir, söz, göstəriş

حسابی که فرمودرای بلند   کس از پیش بینی نبیندگزند(۲۳۶, ۴۰)

حساب کردن (hesab kərdən) - müqayisə etmək

توشاهی قیاس تو افزون کنیم   حساب توبادیگران چون کنیم(۱۵۳, ۱۵۱)

حساب(چیزی)گرفتن (hesab-e(çizi) gereftən) - fikirləşmək, düşünmək

زبون کردن دشمن آسان گرفت   حساب خراج از خراسان گرفت(۱۲۰, ۳۰)

حساب جهانگیری پیش آوردن (hesab-e cəhangiri piş avərdən) – cahangirlik fikrinə düşmək

حساب جهانگیری آورد پیش   جهانرا زبون دید دردست خویش(۷۶, ۲۷)

درحساب (dər hesab) - vaxt(ında), vaxtı çatanda

کهن باغ راوقت نوکردنست   نوان درحساب درو کردنست(۱۴۰, ۵۰)

حساب (hesab) - iş

حسابی بجزکامرانی نداشت   ازآن به کسی زندگانی نداشت(۱۱۹, ۱۶)

حساب (hesab) - məlumat

مرانیست ازخودحسابی بدست   حساب من از تست چندانکه هست(۱۷, ۵۴)

حسام (hosam) - iti

ملکزاده ای بود هندی بنام   بسی سر بریده بهندی حسام(۴۱۵, ۶۲)

حسب حال (həsb-e hal) - əhvalat

گزارندهء حرف این حسب حال   ز پرده چنین مینماید خیال(۳۴۰, ۷)

حسرت (həsrət) - həsrət

جگرهازخون درنمک یافته   نمکرا زحسرت جگر تافته(۲۷۹, ۵۶)

حصار(hesar) - çəpər, hasar

حصارفلک برکشیدی بلند   درو کردی اندیشه راشهربند(۵, ۲۲)

حصار (hesar) - qala

عروس حصاری چودیدآن حصار   بلرزید ازآن درگه تنگبار(۲۷۱, ۳۰۹)

حصار بستن (hesar bəstən) - hasar çəkmək

چپ وراست را بست ازآهن حصار   فرو برد چون کوه بیخ استوار(۱۰۰, ۲۴۱)

حصار کردن (hesar kərdən) - qala tikdirmək

بهربیمگاهی حصاری کند   زبهرسرانجام کاری کند(۲۸۵, ۵۲)

پردهء خودحصاری کردن (pərde-ye xod hesari kərdən) - susmaq, səsini çıxarmamaq

به اریردهء خود حصاری کنی   بخاموشی خویش یاری کنی(۱۴۲, ۸۴)

حصار برآوردن (hesar bər avərdən) - hasar çəkmək, möhkəmləndirmək

جداگانه از موکب هر گروه   حصاری برآورد مانندکوه(۴۱۲, ۱۷)

درشبستان(کسی) حصار کشیدن (dər şəbestan-e(kəsi) hesar kəşidən) – izdivac kəsdirmək

حصاری کشم در شبستان او   بر آرم سرزیردستان او(۲۱۷, ۳۱)

درحصاراوفتادن عروس جهان(dər hesar uftadən-e ərus-e cəhan) – günəşin batması

چوترک حصاری زکار اوفتاد   عروس جهان درحصاراوفتاد(۳۴۳, ۵۶)

حصار (hesar) - ismət, həya, iffət

عروسان مارابس است این حصار   که با حجلهء کس ندارند کار(۴۰۰, ۳۹)

حصاری (hesari) - qala, şəhər

زحل راسیاهی بشوید زروی   شود بر حصاری بیک تار موی(۲۱۴, ۱۰۴)

حصن (hesn) - qala

حصن رویین (hesn-e ruin) - ağız

زگنج سخن حصن رویین گشادن (ze-gənc-e soxən hesn-e ruin qoşadən) – danışmaq

چوشه پای برتخت زرین نهاد   زگنج سخن حصن رویین گشاد(۲۲۸, ۲۲)

حضرت (həzrət) - həzrət

حضرت تنگبار (həzrət-e təngbar) - böyük Allah

وجود توازحضرت تنگبار   کندپیک ادراک راسنگسار(۵, ۲۵)

حضور (hozur) - hüzür

حضور تودرصوب این سنگلاخ   دیار مرانعمتی شد فراخ(۳۵۷, ۵۱)

حفاظ (heffaz) - xilaskar

حفاظی که امیدواری دهد عتابی که بر صلح یاری دهد(۳۵۶, ۲۸)

حق (həqq) - həqiqət

از حق گریزکردن (əz həqq qoriz kərdən) - həqiqətdən qaçmaq

زحق دشمنی چندباطل ستیز مکن چون کندباطل ازحق گریز(۱۲۴, ۱۰۰)

حق راازباطل پدید آوردن (həqq-ra əz batel pədid avərdən) – doğrunu yalandan ayırmaq

بدان تاحق از باطل آرم پدید زمن بند هر قفل یابد کلید(۲۳۰, ۶۰)

حق (həqq) - həqiqi

چوبردین حق دانش آموز گشت چودولت برآفاق پیروزگشت(۵۶, ۴۳)

حق (həqq) - haqq, muzd

شبی نعلبندی وپالانگری حق خویش میخواستند ازخری(۷۴, ۶۹)

حقشناس (həqqşenas) - haqq bilən

دوم مردمی کردن بی سپاس عوض باز ناجستن ازحقشناس(۵۰, ۶۷)

حقشناس شدن (həqqşenas şodən) - nankor olmamaq, sədaqətli olmaq

بدین تحفه شهراشوم حقشناس اگر شه پذیرد پذیرم سپاس(۳۳۰, ۷۳)

حقشناس کردن (həqqşenas kərdən) - haqqbilən etmək

که بادآفریننده راسپاس که کردآفرینگوی راحقشناس(۲۲۷, ۲۳)

حق نعمت گذاشتن (həqq-e nemət qozaştən) - vəzifəni unutmaq

حق نعمت شاه بگذاشتند پی کشتن شاه برداشتند(۱۷۴, ۱۱۹)

حق ناشناس (həqq naşenas) - nankor

چه سودست کین قوم حق ناشناس کنندآفرین رابنفرین قیاس(۱۵۵, ۱۲)

حقه (hoqqe) - mücrü

گراوحقه هادارد ازلعل ودر مراحقهء هست از لعل پر(۴۶۷, ۷۳)

حقه بازی (hoqqebazi) - hoqqabazlıq

حقه بازی کردن (hoqqebazi kərdən) - hoqqabazlıq etmək

بهر مهرهء حقه بازی کنم بواماندخود چاره سازی کنم(۲۸, ۵۴)

حقیقت (həqiqət) - həqiqət

حقیقت شدن (həqiqət şodən) - yəqin olmaq

حقیقت شد اوراکه باآن گروه نصیحت نمودن ندارددشکوه(۴۰۰, ۴۵)

حکایت (hekayət) - hekayə

حکایت(۲۲)

حکایت (hekayət) - söz, əhvalat

قدمگاه اوبنگردتا کجاست حکایت دروغست یاهست راست(۲۵۵, ۸۷)

حکم (hokm) - hökm, əmr

زحکمی که آن در ازل رانده‌ء نگرددقلم زآنچه گردانده‌ء(۸, ۷۵)

حکم راندن (hokm randən) - əmr vermək, hökm etmək

نمایم که چون حکم رانی درست برین حکم ران آن دگرحکم تست(۱۲, ۳۰)

حکم کشیدن (hokm kəşidən) - hökm etmək

و لیکن بخواهش من حکم کش کنم زین سخنها دل خویش خوش(۸, ۷۶)

حکم (hokm) - ixtiyar

چو حکم دزآسمانی تراست تو دانی ودزحکمرانی تراست(۲۹۶, ۱۱۰)

بحکم... (be-hokm-e...) - üçün

سکندر بحکم پیام آوری برخویش خواندش زنام آوری(۸۵, ۲۵)

بحکم نوی (be-hokm-e nəvi) - yeni variantda

وگربایدت تابحکم نوی دگر گونه رمزی ز من بشنوی(۲۰۹, ۴۸)

حکمت (hekmət) - hikmət

گروهی زدیوان دستور او بحکمت نوشتند منشور او(۴۳, ۴۳)

حکمت (hekmət) - elm

سخنهای سربسته از هردری زهر حکمتی ساخته دفتری(۲۳۹, ۷۷)

حکمران (hokmran) - hökmran

نمایم که چون حکم رانی درست برین حکم ران آندگرحکم تست(۱۲, ۳۰)

حکمرانی (hokmrani) - hökmranlıq

چوحکم دزآسمانی تراست   تو دانی ودزحکمرانی تراست(۲۹۶, ۱۱۰)

حکیم (həkim) - alim

حکیمان هشیاردل پیش او   خردمندمونس خردخویش او(۱۳۰, ۱۵)

حلال (həlal) - halal

چو آری بمن عبرهء هفت سال   دگر عبره هابرتو باشدحلال(۳۶۸, ۲۱۴)

حلال آمدن (həlal amədən) - halal olmaq

میی کوچوآب زلال آمدست   بهر چارمذهب حلال آمدست(۳۰, ۲)

حلال خدا (həlal-e xoda) - kövsər suyu, müqəddəs su

گر ازمی شدم هرگزآلوده جام   حلال خدا بادبرمن حرام(۳۰, ۷۲)

حلاوت (həlavət) - şirinlik

اگر دیدمی این غنیمت بخواب   دهانم شدی زین حلاوت پرآب(۴۰۶, ۴۴)

حلق (holğ) - boyun, boğaz

بسرهنگی از خونشان گل کنند   رسن حلقشانرا حمایل کنند(۱۹۵, ۶۰)

حلقه (həlğe) - halqa-sırğa

بگوش تو گر حلقهء زر بود   چو بی اوبود حلقهء در بود(۲۲۲, ۱۰۴)

حلقه (həlğe) - halqa

جگرتاب شد نعره های بلند   گلوگیرشدحلقه های کمند(۱۶۸, ۲۸)

حلقه (həlğe) - halqa, dövrə, əhatə

کسی کو درنیکنامی زند   درین حلقه لاف غلامی زند(۲۸۸, ۳)

حلقه گشتن (həlğe gəştən) - cəm olmaq, hazır olmaq

بپرسید چون حلقه گشت انجمن   از آن سرفرازان لشگرشکن(۲۹۲, ۵۴)

حلقهء نوش (həlğe-ye nuş) - ağız-dodaq

ببوسید برحلقهء نوش او   سخن گفت چون حلقه حلقه درگوش او(۴۴۸, ۵۲۵)

ز حلقهء پرگار(چیزی) سربر کردن (ze-həlğe-ye pərqar-e(çizi) sər bər kərdən) - bir yerin əhatəsindən çıxmaq.

زپرگاران حلقه برکرد سر   که خوانندش امروزخلخال زر(۳۲۲, ۷۳)

حلقه (həlğe) - cəftə halqası, qıfıl halqası

بگوش تو گرخلقهء زربود   چو بی او بود حلقهء در بود(۲۲۲, ۱۰۴)

حلقه بگوش (həlğebequş) - qul

زچینی غلامان حلقه بگوش   ز رومی کنیزان زربفت پوش(۳۳۷, ۶۷)

حلقه در گوش (həlğedərquş) - qul

ببوسید برحلقهء نوش او   سخن گفت چون حلقه درگوش او(۴۴۸, ۵۲۵)

حلقه درگوش کردن (həlğe dər quş kərdən) - qul etmək

بپذیرفتش حلقه درگوش کرد   چو پذرفت نامش فراموش کرد(۳۸۹, ۱۱۴)

حلقه گیر (həlğegir) - halqa tutan

حلقه گیر شدن (həlğegir şodən) - halqa tutmaq, pənah gətirmək

طوافی کزو نیست کس را گریز   برآورد وشدخانه راحلقه گیر(۲۴۴, ۵۴)

حلوا (həlva) - halva

دگر ازپی دوستان زله کرد   که حلوا بتنها نشایست خورد(۳۹, ۱۲۱)

حلوای تر (həlva-ye tər) - tər halva

زلوزینهء خشک وحلوای تر   بتنگ آمده تنگهای شکر(۲۶۷, ۲۵۱)

حلوا (həlva) - şirinlik-sevinc

میی کوست حلوای هر غم کشی   ندیده بجز آفتاب آتشی(۱۱۸, ۲)

حل و عقد (həll-o-əqd) - idarə işləri

که تا شاه بر حل و عقدی که داشت   نیابتکن خویشرا برگماشت(۳۱۸, ۱۷)

حمال (həmmal) - elçi

اسکندر چه گونی چنان بیکس است   که حمال پیغام اواوبس است(۲۵۹, ۱۴۸)

حمایل (həmayel) - hamayıl

حمایل یکی تیغ زهر آبدار   کمندی چوزلف بتان تابدار(۴۲۳, ۱۷۳)

حمد (həmd) - şükür

بحمدالله (behəmd-ollah) - Allaha şükür

بحمدالله از هیچ بالا و پست نیامد درین ملک موئی شکست(۳۱۸, ۲۰)

حمل (həməl) - qoç bürcü

شرف یافته آفتاب از حمل گراینده از علم سوی عمل(۶۷, ۵۳)

حمل (həml) - yük

زمان تازمان از پی جاه او کشیدندحملی بدرگاه او(۲۴۴, ۴۸)

حمله (həmle) - həmlə, hücum

چو ما حمله سازیم یکره زجای بیک حملهء ماندارند پای(۴۰۷, ۶۰)

حمله بردن (həmle bordən) - hücum etmək

برو حملهء بردچون شیر مست یکی کرزهء شیرپیکربدست(۹۸, ۲۱۰)

حمله ساختن (həmle saxtən) - hücum etmək

بسی حمله بیکدیگر ساختند یکی زخم کاری نینداختند(۱۰۵, ۲۹۷)

حمله کردن (həmle kərdən) - hücum etmək

بسی حمله کردند دست آزمای سربخت کس درنیامد زپای(۴۱۵, ۶۴)

حمله را ساز کردن (həmle-ra saz kərdən) - həmlə etmək

یکی حملهء نیک راساز داد عنانرابچابک عنان باز داد(۴۲۸, ۲۳۶)

حنیفی (hənifi) - İbrahim məzhəbi

بدین حنیفی پناه آورند همه پشت برمهرو ماه آورند(۲۰۹, ۴۵)

حوالت (həvalət) - həvalə

حوالت کردن (həvalət kərdən) - həvalə etmək

تو نیکی کنی من نه بدکرده ام که بد راحوالت بخود کرده ام(۷, ۵۶)

حور (hur) - huri

بهشتی پر ازحورزیبنده دید فریبنده شدچون فریبنده دید(۲۱۷, ۳۸)

حوض (houz) - hovuz

یکی جوی ازآن حوض نوشین گلاب نه خسرو که شیرین ندیده بخواب(۲۷۲, ۳۱۷)

حوضه(houze) - hovuz

چو زدکوزه برحوضهء سنگبست سفالین بد آن کوزه حالی شکست(۳۷۹, ۵۳)

حیات (həyat) - həyat

چو پایان پذیرد حد کاینات نماند در اندیشه دیگرحیات(۱۱, ۲۰)

حیران (heyran) - heyran

حیران شدن(heyran şodən) - heyran olmaq

شه ازشیرمردیش حیران شد بران دست وتیغ آفرین خوان شد(۴۲۸, ۲۳۸)

حیران فرو ماندن (heyran foru mandən) - heyrətdə qalmaq, heyran olmaq

درآن خرم آبادمینوسرشت فرو ماند حیران زبس آب وکشت(۲۵۱, ۳۵)

حیرت (heyrət) - heyrət, təəccüb

شه از حیرت کارآن اهرمن سخن راند پوشیده باانجمن(۴۳۳, ۳۰۵)

حیرتاباد (heyrətabad) - heyrətabad

درآن حیرتاباد بی یاوران زدم قرعه برنام نام آوران(۴۲, ۳۹)

حیله ساز (hilesaz) - hiyləgər

دو سوراخ چوروبه حیله ساز یکی سوی شهوت یکی سوی آز(۸۴, ۱۰)

خ(xe) - **Fars əlifbasının doqquzuncu hərfi**

خاتم (xatəm) - son. (۱۳) فی نعمت خاتم النبین علیه الصلوة والسلم

خاتم (xatəm) - üzük

همان خاتم لعل بردوخته بمهر سلیمانی افروخته(۵۰, ۶۳)

خاتون (xatun) - xatın, xanım

خاتون یغما (xatun-e yəğma) - günəş

چو خاتون یغما بخلخال زر زخرگاه خلخ برآورد سر(۳۴۴, ۶۰)

زخرگاه خلخ سربرآوردن خاتون یغما (ze-xərqah-e xəllox sər bər avərdən-e xatun-e yəğma) - gynəşin çıxması.

چو خاتون یغما بخلخال زر زخرگاه خلخ برآوردسر(۳۴۴, ۶۰)

خادم (xadem) - xidmətçi, qul

زجنس حبش خادمی نیزچند بدیدارنیکو ببالابلند(۲۸۰, ۷۱)

خار (xar) - tikan

چودورافتدازمیوه خورمیوه دار چه خرما بودنخل بن را چه خار(۲۶, ۱۸)

خارخوردن (xar xordən) - qəm yemək, dərd çəkmək

مگرکاتشست این دل سوخته که از خار خوردن شدافروخته(۳۳, ۳۷)

درخارهاآتش ریختن (dər xarha ataş rixtən) - od vurub yandırmaq

بدین گونه میکرد پیگارها همی ریخت آتش درآن خارها(۴۲۸, ۲۳۹)

خارا (xara) - qaya

شکستی کزوخون بخارارسید هم ازدل شکستن بدارارسید(۱۹۹, ۱۲۲)

خاراتراش (xaratəraş) – daşyonan, qranityonan

زخاراتراشان حکام سنگ برآرندسدی درآن راه تنگ(۲۹۸, ۱۳۴)

خاراستیز (xarasetiz) - qaya yaran, qaya ilə vuruşan

زبس زخم کوپال خارا ستیز زمین را شده استخوان ریزریز(۱۸۰, ۶۹)

خاراشکاف (xaraşekaf) - qaya yaran

زخاریدن کوس خاراشکاف پر افکندسیمرغ درکوه قاف(۴۳۶, ۳۵۲)

خاربن (xarbon) - tikan

شکفته گلی خورداوخاربن بدیدار تازه بگوهرکهن(۲۷۸, ۴۶)

خارج آهنگ (xarecahəng) - qaradinməz

بمن برشده لشگری دیده بان همه خارج آهنگ و ناخوش زبان(۴۴۷, ۵۱۳)

خارج آهنگی (xarecahəngi) - müxalif, qeyri-müvafiqlik, əkslik

نوای جهان خارج آهنگیست خلل دربریشم نه در چنگیست(۳۶۲, ۱۲۱)

خارش (xareş) - sürtünmə, cızılma

تبیره زن از خارش چرم خام لویشه بر افکند شب را بکام(۸۷, ۵۷)

در خارش آوردن (dər xareş avərdən) - yazmaq

جزاین هرچه درخارش آرد قلم سبک سنگیی داردازبیش وکم(۵۹, ۷۷)

خاره (xare) - qaya

بدریدخفتان زره پاره کرد عمل بین که پولاد باخاره کرد(۱۷۲, ۷۹)

پولادباخاره کردن(pulad ba xare kərdən) - poladın qayaya rast gəlməsi, daşın qayaya rast gəlməsi.

بدرید خفتان زره پاره کرد عمل بین که پولاد باخاره کرد(۱۷۲, ۷۹)

خاره خفتان (xarexəftan) - qaya kaftanlı

نشستند برتازی تیزجوش همه خاره خفتان وپولادپوش(۳۴۲, ۴۲)

خاره سنگ (xaresəng) - daş-qaya

زمنقار پولاد پران خدنگ گره بسته خون دردل خاره سنگ(۱۰۱, ۲۵۴)

خاره سنگ (xaresəng) - daşürəkli

چنان آرمش چین در ابروی تنگ که درچین بگرید بروخاره سنگ(۳۴۸, ۱۲۴)

خاره کوه (xarekuh) - sıldırım dağ

شنیدم که بود اندران خاره کوه مقرنس یکی طاق گردون شکوه(۱۲۱, ۵۶)

خاریدن (xaridən) - cızmaq, sıyırmaq

همان خوردکان ناتراش دگر چنین چند را خاک خاریدسر(۱۰۷, ۲۱)

خاریدن (xaridən) - yaralamaq

گریزنده را حربه خارید پشت   برون شدزسینه سنان چارمشت(۴۱۹, ۱۱۶)

خاریدن (xaridən) - səslənmək, çalışmaq

زخاریدن کوس خارا شکاف   پر افکند سیمرغ در کوه قاف(۴۳۶, ۳۵۲)

خازن (xazen) - xəzinədar

بفرمود تاخازن زودخیز   کند پیل بالابروگنج ریز(۲۴۶, ۸۷)

خاستن (xastən) - qalxmaq, durmaq

باواز پوشیدگان گفت خیز   گزارش کن ازخاطرگنج ریز(۱۱۳, ۱۲)

خاستن (xastən) - yaranmaq

چنان برگشاید پروبال او   که نیک اختری خیزداز فال او(۴۵, ۶۹)

خاستن (xastən) - istehsal olunmaq, əldə olunmaq

سموری که باشدبخلقت سیاه   نخیزدزجائی جزآن جایگاه(۴۳۴, ۳۲۳)

خاستن (xastən) - alınmaq, çıxmaq

همه ساله گوهرنخیزدزسنگ   گهی صلح سازدجهان گاه جنگ(۱۳۲, ۴۹)

خاستن (xastən) - səslənmək

طراقی که از مقرعه خاسته   برون رفته زین طاق آراسته(۱۶۸, ۲۳)

خاسته (xaste) - ucalmış, yüksəlmiş

باقبال باداخترت خاسته   بنیروی اقبالت آراسته(۲۹۳, ۷۰)

ازبیشه هاخاسته (əz bişeha xaste) - meşədə bitmiş, kömür

سفالی بریحان برآراسته   بریحانی از بیشه ها خاسته(۲۷۸, ۴۳)

خاشاک (xaşak) - zibil

بدین مشک خاشاک نتوان فشاند   که بوی خوش مشک پنهان نماند(۱۶۲, ۳۳)

خاص (xas) - xüsusi, yaxın

فرستادهء خاص پروردگار   رسانندهء حجت استوار(۱۳, ۱)

خاص (xas) - xüsusi

قباهای خاص ازپی هرکسی   قبابادلیهای زرکش بسی(۳۱۶, ۹۸)

خاص (xas) - şahlara məxsus

دگر چیزهانی که باشد غریب   وزو مخزن خاص یابدنصیب(۱۹۳, ۲۶)

خاص بودن (xas budən) - yaxın olmaq

بدارا دوسرهنگ بودند خاص   باخلاص نزدیک ودوراز خلاص(۱۷۳, ۱۰۱)

خاص کردن (xas kərdən) - xüsusiləşdirmək, şaha aid etmək

چنان گنجی ازسیم وزرخلاص   بمهر جهاندارکردند خاص(۱۹۳, ۲۷)

خاص گشتن (xas gəştən) - məxsus olmaq

زبند جهان دادخودراخلاص   بمعشوقی عرشیان گشت خاص(۱۵, ۶)

خاص گشتن (xas gəştən) - yaxın olmaq

بخسرو پرستی چنان خاص گشت   که از جملهء خاصگان درگذشت(۲۴۷, ۹۶)

خاصه (xasse) - dövlət adamı, saraya yaxın

رای زدن داراباخاصگان خویش(۱۴۳)

خاصه (xasse) - seçmə, xüsusi növ

بمن ده که می خوردن آموختم   خورم خاصه کز تشنگی سوختم(۶۲, ۲۵)

خاصه (xasse) - xüsusilə

همایونتر آن شدکه این بزمگاه   همایون بودخاصه دربزم شاه(۴۵, ۷۶)

خاصیت (xasiyyət) - xasiyyət, təbiət

چنان به که هرفصل ازفصل سال   بخاصیت خود نماید خصال(۳۵۹, ۷۸)

خاطر (xater) - fikir, düşüncə, təfəkkür

ازخاطرگنج ریختن (əz xater gənc rixtən) - inci kimi sözlər demək, sözdən xəzinə yaratmaq

باواز پوشیدگان گفت خیز   گزارش کن از خاطرگنج ریز(۱۱۳, ۱۲)

خاطرآراستن (xater arastən) - başlamaq

من ازخواب آسوده برخاستم   بجوهرکشی خاطر آراستم(۷۹, ۵)

خاطرافروختن (xater əfruxtən) - düşünmək

گشاده دل ودیده بردوخته   بره داشتن خاطرافروخته(۲۰, ۶)

درخاطرآمدن (dər xater amədən) - xatırlamaq, yada düşmək

چو در خاطر آمد جهانجوی را   که درچنبر آردگلین گوی را(۲۸۵, ۴۷)

خاطر (xater) - könül, ürək

تماشای این باغ دلکش کنم   بدوخاطر خویش راخوش کنم(۱۱۸, ۱۰)

خاطرنواز (xaternəvaz) - könlü oxşayan, ürəyə yatan

جوابی چنین خوب وخاطر نواز   بقاصد سپردند تا بردباز(۳۶۰, ۹۰)

خاقان (xaqan) - Çin xaqanı

خبر شدبخاقان که صحرا وکوه   شد ازنعل پولادپوشان ستوه(۳۴۴, ۶۵)

خاقانکلاه (xaqankolah) - tac sahibi

ولایت ستان شاه گیتی پناه   فریدون کمربلکه خاقان کلاه(۵۰۰, ۹)

خاک (xak) - yer, torpaq

تونی برترین دانش آموز پاک   زدانش قلم راندبرلوح خاک(۳, ۴)

خاک (xak) - yer üzü

گزارندهء نیک وبدهای خاک   سخن گفت ازآن پادشاهان پاک(۱۶۷, ۸)

خاک(xak) - məzar

بیاد آور ای تازه کبک دری   که چون برسر خاک من بگذری(۲۹, ۵۷)

خاک (xak) - yer, sahə, torpaq

بفرمود برخاک آن مرزوبوم   اساسی نهادن برآیین روم(۲۴۷, ۱۰۱)

خاک (xak) - ölkə, diyar

چودرخاک چین این خبرگشت فاش   که مانی برآن آب زددورباش(۳۸۰, ۵۹)

خاک (xak)- torpaq

بشکرخدا روی برخاک سود   که فتح ازخدا آمد اوخاک بود(۵۶،۴۵۵)

خاک دیدن (xak didən) - yerə yıxılmaq

دگر رومیی رفت و هم خاک دید   که برطاس رابخت چالاک دید(۴۱۵, ۶۱)

خاک رفتن (xak roftən) - səcdə etmək

بنوک مژه خاک درگاه رفت   پس از رفتن خاک با شاه گفت(۳۶۹, ۲۲۲)

خاک جفت کردن (xakcoft kərdən) - basdırmaq

بفرمای تا مطبخی درنهفت   نهد جفته وآنراکند خاک جفت(۹۰, ۹۷)

بخاک اندر آوردن (be-xak əndər avərdən) - torpağa gömültmək

ببندند بردشمنان راه را   بخاک اندرآرند بدخواه را(۱۷۱, ۷۲)

بخاک درآمدن (be-xak dər amədən) - yerə yıxılmaq, məğlub olmaq

درخت کیانی درآمدبخاک   بغلتید در خون تن زخمناک(۱۸۲, ۹۱)

بخاک درآوردن (be-xak dər avərdən) - torpağa salmaq, torpağa gömültmək

دگر دشمنان رادرآوردبخاک   شود دوست پیروز و دشمن هلاک(۸۱, ۳۵)

بخاک ریختن (be-xak rixtən) - yerə tökmək

زباد خزان هستم اندیشناک   که ریزدبهاری چنین رابخاک(۴۵۰،۵۴۷)

بخاکی گردناک شده (be-xaki gərdnak şode) - toza-torpağa bulaşmış

تو نیزای بخاکی شده گردناک   بده وام وبیرون جه از گرد وخاک(۷۴, ۷۲)

در خاک پست گشتن (dər xak pəst gəştən) - ölmək, torpağa getmək

خصومتگران گشته درخاک پست   هنوزآن خصومت درآن خاک هست(۳۲۳, ۹۹)

درخاک نشستن (dər xak neşəstən) - torpağa gömülmək

ازآن گنج کاوردقارون بدست   سرانجام درخاک بین چون نشست(۱۲۹, ۹)

درخاک خفتن (dər xak xoftən) - ölmək

طریدی برآوردوباروس گفت   که خواهی همین لحظه درخاک خفت(۴۱۹, ۱۱۱)

آبرا خاک برسرکردن (ab-ra xak bər sər kərdən) - suyunu bulandırmaq, abırdan salmaq

همه خاک اورا بخون ترکنم   همان آبراخاک برسر کنم(۳۳۳, ۱۰)

بنوک مژه خاک رفتن (be-nuk-e moje xak roftən) - səcdə etmək

بنوک مژه خاک درگاه رفت   پس ازرفتن خاک باشاه گفت(۳۶۹, ۲۲۲)

خاک درترازوی(کسی) افکندن (xak dər tərazu-ye(kəsi) əfkəndən) – qiymətləndirməmək

نترسیدی از زوربازوی من   که خاک افکنی درترازوی من(۳۶۵, ۱۶۸)

خاکبیز (xakbiz) - torpaq ələyən

من آن خاکبیزم بغربیل رای | که بستانم وبازریزم بجای(۲۲۹, ۵۲)

خاکراه (xakrah) - ləyaqətsiz

سری راکه برسر نهادی کلاه | میندار درپای هرخاکراه(۱۲, ۴۱)

خاکراه (xakrah) - yer, torpaq

زبس زنگی کشته برخاکراه | زمین گشته درآسمان روسیاه(۱۰۹, ۴۴)

خاکستر (xakestər) - kül

بشحنه توان پاس ره داشتن | بخاکسترآتش نگه داشتن(۳۱, ۲۲)

خاکی (xaki) - insan, adam

دگرکاختران نیکخواه تواند | همان خاکیان خاک راه تواند(۱۲۵, ۱۲۰)

مندل خاکی (məndəl-e xaki) - dünya

درین مندل خاکی ازبیم خون | نیارم سرآوردن از خط برون(۳۶, ۷۸)

خاکی بودن (xaki budən) - təvazökar olmaq

من وتوخاکیم وخاک از زمی | همان به که خاکی بود آدمی(۳۵۷, ۴۸)

خال (xal) - xal

سیاهی ده خال عباسیان | سپیده برچشم شماسیان(۱۳, ۹)

خالی (xali) - tək

ملک ماند خالی درآن جای خویش | نهاده یکی تیغ الماس پیش(۳۶۴, ۱۵۱)

خالی (xali) - boş, xəlvətlik

فرستاده گفت خالیست جای | نهفته سخن راگره برگشای(۳۶۴, ۱۵۲)

خالی... از (xali əz...) - sız, siz, suz, süz

مدان خالی از همنشینی مرا | که بینم تراگرنبینی مرا(۲۹, ۶۵)

خالی بودن (xali budən) - boş qalmaq, boş olmaq

چو کیخسرو از می شود جامگیر | چراجام خالی بودبرسریر(۴۶۶, ۵۸)

ازچیزی خالی بودن (əz-çizi xali budən) - boş olmaq

زمین بوسه دادند در بزم شاه | که خالی مباد ازتو تخت وکلاه(۲۹۷, ۱۱۷)

خالی کردن (xali kərdən) - boşaltmaq

چو از شمع خالی کنی خانه را | نبینی دگر نقش پروانه را(۲۸, ۴۲)

خالی دماغ (xalidəmağ) - boş, içi boş

زغریدن کوس خالی دماغ | زمین لرزه افتاد در کوه وراغ(۱۷۹, ۵۷)

خام (xam) - xam, şərab növü

همه پخته بودند یاران تمام | بجزباده کودرمیان بود خام(۲۷۹, ۶۳)

خام (xam) - aşılanmamış, xam

همه خون خامست نوشیدنم | همه چرم خامست پوشیدنم(۴۱۵, ۵۴)

خام (xam) - bədəvi, mədəniyyətsiz

ستانند کشورگشایند شهر | که خامان خلقند ودونان دهر(۳۹۵, ۴۰)

خام (xam) - saf

یکی خودپولاد آیینه فام | نهداز برفرق چون سیم خام(۱۰۳, ۲۷۸)

خام (xam) - avam, naşı, tədbirsiz

بیاران خود گفت کین صیدخام | کجا جان بردخود درآمدبدام(۱۰۳, ۲۷۵)

خام (xam) - yetişməmiş, dəyməmiş

شود نرم ازفشردن انجیرخام | ولی چون خوری خون برآردزکام(۳۸, ۱۰۲)

خامچرم (xamçerm) - xam dərili

که برطاسیان اندرین خام چرم | ببرطاسی من شودپشت گرم(۴۱۵, ۵۰)

خامخوی (xamxuy) - xam, naşı

توانم که من باتوای خامخوی | کنم پختگی گردم آزرم جوی(۱۵۷, ۳۳)

خامرای (xamrəy) - ağılsız, təcrübəsiz, naşı

توای طفل ناپخته خام رای | مزن پنجه درشیرجنگ آزمای(۱۵۶, ۱۵)

خام روینه خم (xamruinexom) - xam dəridən hazırlanmış xum

درآمد بشورش دم گاو دم | بخنبک زدن خام روینه خم(۸۷, ۵۸)

خامش (xamoş) - خاموش sözünün qısa forması, sakit

نشستن ترا خامش وخشمناک | درانداختن زنگیان رابخاک(۹۰, ۹۴)

خامکار (xamkar) - xam, nabələd

ز جوشیدن زنگی خامکار — بجوشید خون دردل شهریار(۱۰۴, ۲۸۴)

خاموش (xamuş) - sakit, azdanışan

ز گویاوخاموش و هشیارومست — کسی رابراسرار اونیست دست(۳۵۷, ۳۷)

خاموش کردن (xamuş kərdən) - susdurmaq, əsir etmək

مرا ازپس پرده خاموش کرد — بیکباره یادم فراموش کرد(۴۴۶, ۴۹۶)

خاموش ماندن (xamuş mandən) - susmaq

زیرگاران حلقه مدهوش ماند — درآن حلقه چون نقطه خاموش ماند(۳۶۳, ۱۳۷)

خاموشکاری (xamuşkari) - susma

نظامی بحاموشکاری بسیچ — بگفتارناگفتنی درمپیچ(۱۹۰, ۲۱۹)

بخاموشکاری بسیچیدن (be-xamuşkari bəsiçidən) - susmaq

نظامی بخاموشکاری بسیچ — بگفتارناگفتنی درمپیچ(۱۹۰, ۲۱۹)

خاموشی (xamuşi) - susma

بخاموشی خویش یاری کردن(be-xamuşi-ye xiş yari kərdən) - susmaq

به ار پردهء خودحصاری کنی — بخاموشی خویش یاری کنی(۱۴۲, ۸۴)

خامه (xame) - qələm

بنیروی نوک چنین خامه ها — شرف دارد این بردگرنامه ها(۳۹, ۱۱۵)

خان (xan) - xan

زشاه خطا تابخان ختن — فرستاد وترتیب کردانجمن(۳۴۵, ۷۶)

خان خانان (xan-e xanan) - xanlar xanı(Çin xaqanı)

چوازفورفوران ربایم کلاه — سوی خان خانان گرایم سپاه(۳۲۶, ۲۰)

خاندان (xanedan) - xanedan, tayfa, nəsil

چو شد شاه راخان خانان رهی — خصومت شد ازخاندانها تهی(۳۷۴, ۲۹۰)

خانه (xane) - ev

نیاوردم از خانه چیزی نخست — تودانی همه چیزمن چیزتست(۱۰, ۲)

خانهء خاص(xane-ye xas) - hərəmxana

ره خانهء خاص دارا گرفت — همه خانه رادر مدار اگرفت(۲۱۷, ۳۶)

خانهء راستان (xane-ye rastan) - müqəddəs ev

چودرخانهء راستان کردجای — خداوند راشدپرسش نمای(۲۴۴, ۵۸)

خانهء کالبد (xane-ye kalbod) - bədən

تنومند راقدرچندان بود — که درخانهء کالبدجان بود(۱۸۸, ۱۸۷)

خانهء گنج (xane-ye gənc) - xəzinə

بدان رسم کافاق رارنج بود — مرا آتشگهی خانهء گنج بود(۲۰۷, ۱۷)

خانهء سنگبست (xane-ye səngbəst) - dünya

درآن کوش ازاین خانهء سنگبست — که همسنگ این سنگی آری بدست(۴۸۸, ۷۳)

خانهء دادکردن (xane-ye dad kərdən) - ədalət evinə çevirmək

خرابیش رایکسرآباد کرد — دز ظلم راخانهء داد کرد(۲۹۷, ۱۲۴)

ازخانهء دولت شدن تاج وتخت (əz xane-ye doulət şodən-e tac-o-təxt) – şahlığın əldən getməsi

چو زد دهره برپهلوانی درخت — شد ازخانهء دولتش تاج وتخت(۲۰۰, ۱۳۹)

خانه (xane) - saray

زدن خاک دردیدهء جوهری — همه خانه یاقوت اسکندری(۲۶۹, ۲۷۶)

خانه (xane) - ölkə

چوملک توشدخانهء دشمنان — بدو بازمگذاریکسر عنان(۲۳۶, ۴۹)

خانه (xane) - atəşkədə

زده موبدش نعل زرین براسب — شده نام آن خانه آذرگشسب(۳۲۴, ۱۰۶)

خانه آباد (xaneabad) - razı

خانه آباد بودن (xaneabad budən) - razı olmaq

هم ازفتح دشمن دلش شادبود — هم از دوستش خانه آبادبود(۴۶۵, ۴۳)

خانه باف(xanebaf) - evdə toxunmuş

زکتان متقالی خانه باف — زده کوهه بر کوهه چون کوه قاف(۴۵۷, ۲۰)

خانه پرداز (xanepərdaz) - kirayəçi

همه خوشه چینند ومن دانه کار — همه خانه پرداز و من خانه دار(۲۲, ۳۲)

خانه خیز (xanexiz) - yaxın, ev əhli, naqərib

اگر خانه خیزی قرارت کجاست — ورازدردرآئی دیارت کجاست(۲۲۶, ۵)

خانه دار (xanedar) - ev sahibi

همه خوشه چیندومن دانه کار — همه خانه پردازومن خانه دار(۲۲, ۳۲)

خانه زاد (xanezad) - ev əhli, evdə anadan olmuş

کس خانه هم خانه زادی شود — بباد آمده هم ببادی شود(۲۱۸, ۵۵)

خانه رس (xanerəs) - evdə yetişən

کند سوقه سیب راخانه رس — ولی خوش نباشدبدندان کس(۳۵۹, ۷۲)

خاور (xavər) - Şərq

زریوندگیلی زمازندران — نیال یل از کشور خاوران(۴۰۸, ۷۲)

خاورخدیو (xavərxədiv) - Şərq şahı (İskəndər)

سپه رابرآراست خاور خدیو — در اندیشه زان مردم آهنج دیو(۴۳۶, ۳۴۶)

خاوری (xavəri) - şərqli

زرومی وایرانی وخاوری — بسی را فکند اندران داوری(۴۲۹, ۲۵۵)

خائیدن (xaidən) - çeynəmək, yemək

شه آن چرم ناپخته‌ء نیم خام — بدرد بخاید بحرصی تمام(۹۰, ۹۹)

خایسک (xaysək) - çəkic

بود خایه‌ء مرغ سخت وگران — نه باپتک وخایسک آهنگران(۱۴۸, ۷۲)

خایه (xaye) - yumurta

درآن گوهرین گنج بن ناپدید — بدی خایه زرخدای آفرید(۱۳۲, ۴۳)

خبر (xəbər) - xəbər

شدند آن سیاهان برشاه زنگ — خبر باز دادند ازآن روزتنگ(۹۲, ۱۲۵)

خبر بردن (xəbər bordən) - xəbər aparmaq, xəbər vermək

خبربردصاحب خبرنزدشاه — که مشتی ستم دیده‌ء دادخواه(۸۰, ۱۷)

خبر دادن (xəbər dadən) - demək, söyləmək, yazmaq

خبرداد دانای بیدار بخت — که قپچاق رادل چوسنگست سخت(۴۰۲, ۶۳)

خبردادن (xəbər dadən) - xəbər vermək

تو نیز ار شودمهدمن درنهفت — خبر ده که جان ماند اگرخاک خفت(۷, ۶۸)

خبر داشتن (xəbər daştən) - xəbərdar olmaq

چو شه دید کان یادگار کیان — خبر دارد از کارسود و زیان(۱۹۸, ۱۰۶)

خبر شدن (xəbər şodən) - xəbər çatmaq

بروسی خبر شد که دارای روم — درآورد لشگردرین مرزوبوم(۴۰۴, ۱۹)

خبر کردن (xəbər kərdən) - xəbər vermək

خبر کردکامشب بنیروی شاه — خرابی درآمد بدین قلعه گاه(۲۹۵, ۱۰۵)

خبر یافتن (xəbər yaftən) - xəbər tutmaq

چوزنگی خبریافب کامدسپاه — جهان گشت برچشم زنگی سیاه(۸۱, ۴۳)

خبر باز پرسیدن (xəbər baz porsidən) - soruşmaq, xəbər almaq

بفرمودشه تایکی هوشمند — خبر باز پرسد زکوه بلند(۱۲۲, ۵۹)

خبر باز جستن (xəbər baz costən) - xəbər almaq, soruşmaq

که پرسندگان زو باوازخویش — خبر باز جستندی از رازخویش(۱۲۱, ۵۷)

خبر نی که... (xəbər ni ke...) - xəbərsizəm ki...

خبر نی که مهر شماکین بود — دل ترک چین پرخم وچین بود(۳۷۲, ۲۶۶)

گرم شدن خبر (gərm şodən-e xəbər) - xəbərin yayılması

خبر گرم شددر همه مرز وبوم — که آمد برون اژدهائی زروم(۱۴۴, ۱۴)

خبردار (xəbərdar) - xəbərdar

زتعظیم آن زن خبردار بود — که باملک وبا مال بسیار بود(۲۴۸, ۱۰۶)

ختلی (xətli) - Xətlana məxsus at

دگرباره هندی چوشیرسیاه. — درافکند ختلی بناوردگاه(۴۲۶, ۲۰۵)

ختم (xətm) - son, sonuncu

سریری ملک پاسخش دادباز — که ای ختم شاهان گردن فراز(۳۰۲, ۳۰)

ختم شدن (xətm şodən) - bitmək, qurtarmaq

که شه پیش دستی نیاردبخون(۱۴۱, ۵۹) بر آن ختم شد رخصت رهنمون

ختن (xotən) - Xotən (Çindədir)

فرستاد وترتیب کرد انجمن(۳۴۵, ۷۶) زشاه خطا تابخان ختن

ختن (xotən) - günəş

برحبش داغ جزیت نهادن ختن (bər həbəş dağ-e cəzit nəhadən-e xotən) – günəşin çıxması

ختن بر حبش داغ جزیت نهاد(۲۲۴, ۱۳۷) چو صبح از رخ روزبرقع گشاد

خجالت (xəcalət) - xəcalət

خجالت بردن (xəcalət bordən) - utanmaq

که در پیش رویش خجالب برم(۳۳, ۴۲) پس هیچ پشتی چنان نگذرم

خجل (xəcel) - xəcalət

خجل گشتن (xəcel gəştən) - utanmaq, xəcalət çəkmək

خجل گشته زان قلعهء چون عروس(۲۹۱, ۴۰) عروسک زنانی چودیوان شموس

خجل ماندن (xəcel mandən) - utanmaq

نواکژمزن تانمانی خجل(۲۶۷, ۲۵۸) بنوشابه شه گفت کای ساده دل

خدا (xoda) - Allah, xuda

زما خدمت آید خدائی تراست(۳, ۱) خدایا جهان پادشائی تراست

خداداده (xodadade) - Allah vermiş

مشو برخدادادگان چیره دست(۱۶۱, ۱۸) خدا دادت این چیره دستی که هست

خداوند (xodavənd) - Allah

بنیروی تو یک بیک زنده ایم(۱۰, ۱۱) خداوندمانی وما بنده ایم

خداوند (xodavənd) - şah

زتخمی که کاری برومندباش(۱۲۳, ۸۴) بهرجاکه باشی خداوند باش

خداوند (xodavənd) - sahib, ağa

سه نوبت زن پنج نوبت پناه(۴۶, ۱۳) خداوند شمشیروتخت وکلاه

خداوند بخت (xodavənd-e bəxt) - xoşbəxt, uğurlu

ستیزنده راسربرد بردرخت(۳۷۳, ۲۸۳) ستیزندگی با خداوند بخت

خداونده بخت (xodavənd-e bəxt) - İskəndər

نشد کارگربر خداوند بخت(۱۰۸, ۳۱) بسی زخمها زدبنیروی بخت

خداوند بی نسبت بندگی (xodavənd-e binesbət-e bəndegi) - mütləq hakim

نه پری درونه پراکندگی(۱۶۰, ۶) خداوند بی نسبت بندگی

خداوند تاج (xodavənd-e tac) - tac sahibi

بعمری چنین هفت ساله خراج(۲۱۶, ۲۱۶) که چون خواهد از من خداوند تاج

خداوند راز (xodavənd-e raz) - sirr bilən, xəbərdar

که هرجاکه آری تولشگرفراز(۳۵۸, ۵۵) شنیدم زچندین خداوند راز

خداوند رای (xodavənd-e ray) - ağıllı, ağıl sahibi(İskəndər)

که چونست زاهد درین تنگ جای(۲۹۳, ۷۴) دگر آنچه پرسد خداوند رای

خداوند فرمان و فرمانبران هان (xodavənd-e fərman-o-fərmanbəran) – Allah

فرستندهء وهی پیمبران(۳۳۳, ۳) خداوند فرمان وفرمانبران

خداوند قوت (xodavənd-e qovvət) - qüvvət sahibi, güclü

کند باخداوند قوت ستیز(۳۵۸, ۶۶) خردمندرا نیست کزراه تیز

خداوند گاه (xodavənd-e qah) - şah

باندازهء قدر اوگنج خواه(۲۳۱, ۷۹) جهاندارگفت از خداوند گاه

خداوندکش (xodavəndkoş) - şah öldürən

خبریافتند از خداوندهش(۱۷۴, ۱۱۷) چوآن عاصیان خداوندکش

خداوندی (xodavəndi) - ağalıq, hakimlik, şahlıq

خداوندی مطلق اوراست بس(۳۵۷, ۳۸) بجزبندگی ناید از هیچکس

خدای (xoday) - Allah

نباشدهمین هم توباشی بجای(۴, ۲۰) نبود آفرینش توبودی خدای

خدائی (xodai) - Allahlıq

بدین گونه کاری خدائی بود   خصومت خدای آزمائی بود(۳۶۱, ۱۰۹)

خدائی (xodai) - şahlıq

خدائی کزو هرکه آگاه نیست   خردرا بدان بیخرد راه نیست(۱۶۲, ۲۷)

خدای آفرید (xodayafərid) - təbii, Allahın yaratdığı kimi

درآن گوهرین گنج بن ناپدید   بدی خایهء زرخدای آفرید(۱۳۲, ۴۳)

خدمت (xedmət) - xidmət, iş, qulluq

گزین کردمردی بفرهنگ ورای   که آیین آنخدمت آردبجای(۱۱۶, ۵۲)

خدمت (xedmət) - itaətkarlıq

خدایا جهان پادشائی تراست   زما خدمت آید خدائی تراست(۳, ۱)

خدمت نمودن (xedmət nəmudən) - təzim etmək

بفرمودشه تادرآرندزود   درآمد برشاه وخدمت نمود(۲۹۵, ۱۰۳)

خدمت پیش آوردن (xedmət piş avərdən) - təzim etmək

پریچهره چون ازسرتخت خویش   فرود آمدوخدمت آوردپیش(۲۶۴, ۲۱۱)

بخدمت آمدن (be-xedmət amədən) - baş əymək, itaət etmək

گرآید بخدمت چودیگر کسان   نباشم بروجزعنایت رسان(۳۲۶, ۱۶)

بخدمت کمر بستن (be-xedmət kəmər bəstən) - xidmətə hazır olmaq

جهانجوی فغفوربردست راست   بخدمت کمر بست وبرپای خاست(۳۸۴, ۳۶)

برخدمت کمربستن (bər xedmət kəmər bəstən) - xidmətdə durmaq

فرستاد نزلی سزاوار او   کمر بست بر خدمت کاراو(۲۵۴, ۷۷)

بخدمت کشیدن (be-xedmət kəşidən) - qulluğa gətirmək, hüzura gətirmək

اگر میل دارد بجان خوشم   بدندان گرفته بخدمت کشم(۳۲۹, ۵۷)

بخدمت میان بستن (be-xedmət miyan bəstən) - xidmətə hazır olmaq

منم سرو پیرای باغ سخن   بخدمت میان بسته چون سروبن(۳۲, ۳۱)

خدمتنمای (xedmətnomay) - xidmət göstərən

خدمتنمای گشتن (xedmətnomay gəştən) - xidmət göstərmək

ششم خانه راکرده بهرام جای   چو خدمتگران گشته خدمتنمای(۶۷, ۵۶)

خدمتگر (xedmətgər) - qulluqçu

ششم خانه راکرده بهرام جای   چو خدمتگران گشته خدمتنمای(۶۷, ۵۷)

خدمتگری (xedmətgəri) - qulluq, xidmətçilik

ارسطو که همدرس شهزاده بود   بخدمتگری دل بدو داده بود(۷۱, ۲۳)

خدنگ (xədəng) - ox

جناح ازخدنگ غلامان خاص   زده پره برکشتن بیقصاص(۴۱۲, ۲۰)

خدنگ (xədəng) - xədəng, qovaq

شه ازبهرآن سروشمشاد رنگ   چنان سوخت کزتاب آتش خدنگ(۸۶, ۴۵)

خدنگی (xədəngi) - qovaq(dan), xədəng(dən) olan

پریچهره برداشت وبنواخت چنگ   کمان خدنگی وتیرخدنگ(۴۴۹, ۵۳۱)

خدیو (xədiv) - şah

خدیو جهان درجهان تاختن   برآراست عزم سفر ساختن(۲۴۲, ۳۲)

خدیو (xədiv) - İskəndər

که شاها خدیوا جهانداورا   خردمندخویا خردیاورا(۴۴۹, ۵۳۳)

خر (xər) - uzunqulaq

شبی نعلبندی وپالانگری   حق خویش میخواستند از خری(۷۴, ۶۰)

ازخر فتادن (əz xər fetadən) - ölmək

بهندوستان پیری ازخرفتاد   پدرمردهء رابچین گاوزاد(۱۹۷, ۹۲)

خربسته به گرچه دزد آشناست (xər bəste beh gər çe dozd aşenast) – oğru dost olsa da, uzunqulaq bağlı yaxşıdır.

مشو برزن ایمن که زن پارساست   که خربسته به گرچه دزدآشناست(۲۶۴, ۲۲۰)

خرورشته فروختن (xər-o-reşte foruxtən) - it də gedər, ip də, ipi də, uzunqulağı da satmaq

نشاید همه ساله گرگینه دوخت   خر ورشته یکبارشاید فروخت(۱۵۷, ۳۶)

خراب (xərab) - xaraba

جهان بود چون کان گوهرخراب   بابادی افتادازاین آفتاب(۴۸, ۳۶)

خراب کردن (xərab kərdən) - dağıtmaq, xaraba qoymaq

خراب کردن اسکندرآتشکده های ایرانزمین(۲۰۶)

خراب گشتن (xərab gəştən) - dağılmaq, xaraba qalmaq

کجاگردداز سیل جوئی خراب   بجوی دگرکس درافزایدآب(۱۹۷, ۹۳)

خراب گردیدن (xərab gərdidən) - dağılmaq, xaraba qalmaq

سکندرچوفرمودکردن شتاب   برآن خانه تاخانه گرددخراب(۲۱۱, ۷۵)

خراب (xərab) - məstliyin ən yüksək dərəcəsi, halsızlıq

بیا ساقی آن ارغوانی شراب   بمن ده که تامست گردم خراب(۴۰, ۱)

ازباده‌ء جام خاص خراب کردن (əz bade-ye cam-e xas xərab kərdən) – məst etmək

خرابم کن از باده‌ء جام خاص   مگر زین خرابات یابم خلاص(۱۶۶, ۲)

خرابات (xərabat) - xarabat

خرابم کن ازباده‌ء جام خاص   مگر زین خرابات یابم خلاص(۱۶۶, ۲)

خراباتی (xərabati) - xarabati

مگرزان خرابی نوائی زنم   خراباتیانرا صلائی زنم(۴۰, ۲)

خرابی (xərabi) - xarabalıq

درخرابی بگشای وآهی بزن   چومه خیمه ای درخرابی بزن(۱۲, ۱۲)

خرابی (xərabi) - məstlik

مگر زان خرابی نوائی زنم   خراباتیانراصلائی زنم(۴۰, ۲)

خرابی (xərabi) - dağıtma, xaraba qoyma

خرابیش دانم نه زین لشگرست   که این منجنیق از دزی دیگرست(۲۹۶, ۱۰۹)

خرابی آوردن (xərabi avərdən) - xaraba qoyma

مینگیز فتنه میفروز کین   خرابی میاور درایران زمین(۱۳۳, ۶۱)

خرابی کردن (xərabi kərdən) - dağıtmaq, xaraba etmək

پی شاه اگرآفتابی کند   بهرجاکه آید خرابی کند(۱۳۶, ۱۱۶)

خرابی درآمدن(xərabi dər amədən) - xaraba qalmaq

درآرند لشگربیونان وروم   خرابی درآید درآن مرزوبوم(۲۳۷, ۶۱)

خرابی درآمدن (xərabi dər amədən) - korlanmaq

خرابی درآمد بهرپیشه‌ء   بترزین کجاباشد اندیشه‌ء (۲۰۴, ۱۸۸)

خرابی درآوردن (xərabi dər avərdən) - dağıtmaq, xaraba qoymaq

خرابی درآورد زنگی بروم   زهربوم افغان برآوردبوم(۸۸, ۶۶)

خرابی درآبادی خودکردن (xərabi dər-abadi-ye xod kərdən) - özünə pislik etmək

نکورای چون رای رابدکند   خرابی درآبادی خود کند(۳۵۹, ۷۵)

خراج (xərac) - xərac, bəxşiş, vergi

خراج آورش حاکم روم وری   خراجش فرستاده کسراوری(۱۴, ۱۳)

خراج نهادن (xərac nəhadən) - xərac qoymaq

شه روسرانیز باطوق وتاج   رهاکرد وبنهادبروی خراج(۴۶۱, ۷۸)

خراجی سری (xəracisəri) - xərac vermə

که باشد زبونی خراجی سری   که همسر بود بابلند افسری(۱۴۹, ۹۰)

خراس (xəras) - dəyirman

زهرجوکه انداختم در خراس   دری باز دادم بجوهرشناس(۳۶, ۸۳)

خراسان (xorasan) - Xorasan

زبون کردن دشمن آسان گرفت   حساب خراج ازخراسان گرفت(۱۲۰, ۳۰)

خراسانی (xorasani) - xorasanlı

خراسانیانش عنان میکشند   بپیکارشه درمیان میکشند(۳۱۹, ۳۲)

خراشیده (xəraşide) - dağlanmış

خراشیده از کینه ها سینه ها   شده عصمت از قفل گنجینه ها(۲۰۴, ۱۸۶)

خرام (xoram) - ayaq zərbəsi, təpik

زمین خسته کردازخرام ستور   گران کوه رادرسرافکند شور(۳۰۱, ۱۱)

خرام (xoram) - yeriyən, gələn, çapan

چووهم از همه سوی مطلق خرام   چواندیشه درتیز رفتن تمام(۳۳۶, ۷۲)

خرام کردن (xoram kərdən) - hücum etmək

زخویشان قنطال کوپال نام   کوپیلتن کردبروی خرام(۴۲۰, ۱۲۲)

خرام (xoram) - خرامش-in qısa forması, yeriş

ملکزاده رادرخرام وخورش   همی دادچون جان خودپرورش(۲۳۹, ۸۷)

خرام (xoram) - gözəl, zərif

درآن بزمهء خسروانی خرام   درافکن می خسروانی بجام(۶۲, ۲۴)

خرام کردن (xoram kərdən) - gəzmək, hərəkət etmək

جهاندار باصید وبارود وجام   همیکرد منزل بمنزل خرام(۳۲۲, ۷۱)

خرامان (xoraman) - nazla yeriyən

خرامان شدن (xoraman şodən) - dağılmaq, hərəkətə gəlmək

علم بر کش ای آفتاب بلند   خرامان شوای ابرمشگین پرند(۴۵, ۳)

خرامان شدن (xoraman şodən) - yollanmaq, hərəkətə gəlmək

خرامان شده خسروخسروان   طرفدار چین درركابش روان(۳۹۱, ۱۳۸)

خرامان شدن (xoraman şodən) - nazla yerimək

ببرتانشیند درونازنین   خرامان شودآسمان برزمین(۲۱۷, ۳۳)

خرامش (xorameş) - yerimə, getmə

خرامش کردن (xorameş kərdən) - getmək

بدرگاه خسرو خرامش کنیم   بایین پرستش رامش کنیم(۲۱۹, ۶۳)

خرامش برون بردن (xorameş borun bordən) - hərəkət etmək

نخستین خرامش درین کوچگاه   بالبرز خواهیم برون برد راه(۲۸۳, ۲۹)

بخرامش درآمدن (be-xorameş dər amədən) - yerimək

چمن باز نوشدبشمشاد وسرو   خرامش درآمد بکبک وتذرو(۲۷۴, ۳۴۸)

خرامنده (xoramənde) - seyr edən, gəzən

خرامنده برسبزهء آن زمی   خیالی نبیند بجز خرمی(۲۴۹, ۱۲)

خرامنده شدن (xoramənde şodən) - yerimək

چوشدنازپرورده آن شاخ سرو   خرامنده شد چون خرامان تذرو(۶۸, ۶۵)

خرامنده بر رخش بیجاده نعل (xoramənde bər rəxş-e bicade nəl) – yaqut nallı rəxşin üzərində gedən.

خرامنده بررخش بیجاده نعل   گل لعل درزیر گلنارلعل(۳۲۱, ۶۳)

خرامیدن (xoramidən) - getmək

بگیرد سرزلف آن دستان   زخانه خرامد سوی گلستان(۲۱۵, ۸)

خرامیدن (xoramidən) - gəlmək

چنان کن که فردا بهنگام بار   خرامی سوی درگه شهریار(۲۵۸, ۱۳۳)

خرامیدن (xoramidən) - fırlanmaq

خرامیدن لاجوردی سپهر   همان گرد برگشتن ماه ومهر(۱۶۷, ۳)

خرامیدن (xoramidən) - nazla yerimək

چواینجا رسی می درافکن بجام   سوی خوابگاه نظامی خرام(۲۹, ۶۷)

خربنده (xərbənde) - uzunqulaq sahibi

خر اززین زربه که پالان کشد   که تا رخت خربنده آسان کشد(۱۵۰, ۱۰۱)

خرپشته (xərpoşte) - çadır

هزبر ژیان را درآرم بزیر   زنم طاق خرپشته برپشت شیر(۳۶۰, ۸۴)

خرپشتهء آسمان (xərpoşte-ye aseman) - fələk

زخرپشتهء آسمان بر گذشت   زمین و زمان راورق در نوشت(۱۷, ۳۷)

خرج (xərc) - xərc

چوبینم کسی راکه اورنج برد   که با خرج اودخل او هست خرد(۲۲۹, ۴۱)

درخرج برخود دربستن (dər-e xərc bər xod dər bəstən) - simiclik etmək

درخرج برخودچنان درمبند   که گردی زناخوردگی دردمند(۳۸۲, ۸)

خرج را سست کردن (xərc-ra sost kərdən) - çox və qənaətsiz xərcləmək

اگردخل خاقان چین آن تست   مکن خرج راروز بازارسست(۳۸۲, ۵)

خرج (xərc) - bac, hədiyyə

بدان خرج خشنود شد شاه روم زسوزنده آتش نگهداشت موم(۶۵, ۱۴)

خرخیز (xərxiz) - Xərxiz(yer adı)

زخرخیزوازچاچ وازکاشغر بسی پهلوان خواند زرین کمر(۳۴۵, ۷۸)

خرد (xerəd) - ağıl

چوشد حجتت برخدائی درست خرد داد برتو گوائی نخست(۳, ۵)

خرد پیشه کردن (xerəd pişe kərdən) - ağıl işlətmək

درآن پیش بینی خرد پیشه کرد که لختی زچشم بد اندیشه کرد(۲۸۴, ۴۴)

خرد رابدان بیخرداه نیست (xerəd-ra bedan bixerəd rah nist) - o ağılsız ağla sığmaz

خدانی کزوهر که آگاه نیست خردرابدان بیخرد راه نیست(۱۶۲, ۲۷)

ازخرددور دست بودن (əz-xerəd durdəst budən) - ağıldan uzaq, ağla sığmaz

حسابی که بود از خرد دوردست سخن را نکردم باوپای بست(۵۴, ۱۱)

بشرط خرد (be-şərt-e xerəd) - ağılla

دروبند اول که دربند یافت بشرط خرد زان خردمند یافت(۵۶, ۴۹)

خرد (xord) - balaca, kiçik

چو استاد دانست کان طفل خرد بخواهد زگردن کشان گوی برد(۷۲, ۴۵)

خرد دیدن (xord didən) - kiçik hesab etmək

چوبا کژدمی گرم کینی کنی مبین خردش ار خرده بینی کنی(۱۴۶, ۵۱)

خرد (xord) - narın

پس آنگه قفیزی سپندان خرد بپاداش کنجدبقاصد سپرد(۱۳۶, ۱۰۱)

خرد (xord) - qırıq-qırıq, tikə-tikə

سروگردن وسینه وپای ودست زسرتاقدم خرد درهم شکست(۹۸, ۲۱۳)

خرد گشتن (xord gəştən) - parça-parça olmaq

نمایم بگیتی یکی دستبرد که گردذکوپال من کوه خرد(۳۳۳, ۷)

خرد شدن (xord şodən) - sınmaq

بیک بادشد کشتی خصم خرد فروماند لنگرپلنگربمرد(۱۰۸, ۳۷)

خرد کردن (xord kərdən) - qırmaq

چو همت سلاحست دردستبرد بگوتاکنیم آنچه داریم خرد(۲۸۹, ۲۱)

خرد کردن (xord kərdən) - məhv etmək

شه ماکه بدخواهراکردخرد برای وزیرازجهان گوی برد(۷۸, ۵۰)

خرد گشتن (xord gəştən) - haldan düşmək, yorulmaq

چوآن گور وحشی درآن دستبرد ازافتادن وخاستن گشت خرد(۲۰۴, ۱۸۲)

خرد گشتن (xord gəştən) - azalmaq, yox olmaq

مگر گوهرمردمی گشت خرد که درمردمان مردمیها بمرد(۱۹۰, ۲۱۶)

خردگشتن (xord gəştən) - qırılmaq

زپویه که پی برزمین میفشرد دراندام گاواستخوان گشت خرد(۸۴, ۱۷)

زخردان بسی فتنهء بزرگ آید (ze xordan bəsi fetne-ye bozorq ayəd) – boyu kiçik çoxbilmiş olar.

زخردان بسی فتنه آید بزرگ که درپای پیکان بود کعب گرد(۳۱۹, ۳۶)

خرد (xord) - möhtac

بخاری وخزری وگیلی و کرد بنانپاره هر چارهستند خرد(۴۱, ۲۲)

خردسال (xordsal) - kiçik, cavan

که دانست کین کودک خردسال شود با بزرگان چنین بدسگال(۱۴۸, ۷۳)

خردمند (xerədmənd) - ağıllı

چو فرزند خودراخردمند یافت شد ایمن که شایسته فرزند یافت(۷۰, ۱۲)

خردمند (xerədmənd) - İskəndər

دروبنداول که دربند یافت بشرط خردزان خردمندیافت(۵۶, ۴۹)

خردمندخو (xerədməndxu) - ağıllı(İskəndər)

که شاها خدیواجهان داورا خردمندخویاخردیاورا(۴۴۹, ۵۳۳)

خردمندشاه (xerədməndşah) - İskəndər

همان چاره دیدآن خردمندشاه که برداردآن بندازآن بندگاه(۲۸۰, ۳۵)

خردنامه (xerədname) - əsər, dastan, xirədname

خردنامهارا زلفظ دری بیونان زبان کردکسوتگری(۵۵, ۳۴)

خرده (xorde) - kiçik, əhəmiyyətsiz

چنین فتنهء راکه شدگرم کین اگرخرده بینی بخردی مبین(۳۱۹, ۳۵)

خرده بینی کن (xordebinikon) - hər şeyə kiçik gözlə baxan

چوباکژدمی گرم کینی کنی مبین خردش ارخرده بینیکنی(۱۴۶, ۵۱)

خردی (xordi) - əhəmiyyətsiz

بخردی دیدن (be-xordi didən) - kiçik hesab etmək, əhəmiyyət vermәmәk

چنین فتنهء راکه شد گرم کین اگرخرده بینی بخردی مبین(۳۱۹, ۳۵)

خردیاور (xerədyavər) - ağıllılara kömək edən(İskəndər nəzərdə tutulur)

که شاها خدیوا جهانداورا خردمند خویا خردیاورا(۴۴۹, ۵۳۳)

خرسند (xorsənd) - şad

کسی کوبدین ملک خرسند نیست بنزدیک دانا خردمند نیست(۱۴۳, ۴)

خرسند بودن (xorsənd budən) - sevinmək

بملک خداداده خرسند باش مکن زآهنین چنگ شیران تراش(۱۵۷, ۳۹)

خرسنگ (xərsəng) - daş

بخرسنگ غضبان خرابش کنند بسیلاب چون غرق آبش کنند(۲۹۰, ۳۷)

خرطوم (xortum) - xortum

مژه چون سنان چشمهاچون عقیق زخرطوم تادم درآهن غریق(۹۴, ۱۵)

خرطوم درهم کشان (xortum dər-həm kəşan) - xortumlaşan

دوپیلند خرطوم درهم کشان زبردن یکی بردخواهد نشان(۱۶۲, ۳۹)

خرگاه (xərqah) - şah çadırı

خرگاه خورشید (xərqah-e xorşid) - Nüşabənin sarayı

هوا سردوخرگاه خورشید گرم زمین خشک وبالین جمشیدنرم(۲۷۵, ۱۰)

خرگاه (xərqah) - çadır, xiymə

پریرخ چولشگرگه شاه دید جهان درجهان خیل وخرگاه دید(۲۷۰, ۲۹۸)

خرگاه خلخ (xərqah-e xəlloğ) - göy, asiman

چوخاتون یغما بخلخال زر زخرگاه خلخ برآورد سر(۳۴۴, ۶۰)

خرگوش(xərquş) - dovşan

بخرگوش خفته مبین زینهار که چندانکه خسبد دود وقت کار(۱۵۷, ۳۱)

خرگه (xərgəh) - خرگاه sözünün qısa forması, şah çadırı

چوشه دید درخرگه آنماه را زمردم تهی کرد خرگاه را(۴۴۴, ۴۶۶)

خرگهی (xərgəhi) - çadıra məxsus, saraya məxsus

زنامحرمان کرد خرگه تهی سماع وسماع آورخرگهی(۴۴۴, ۴۵)

خرم (xorrəm) - şad

خرم شدن (xorrəm şodən) - sevinmək

بپرسیدش از مهربانان یکی که خرم چرائی وعمراندکی(۲۶۵, ۲۳۱)

خرما (xorma) - xurma

چودورافتد ازمیوه خورمیوه دار چه خرما بودنخل بن راچه خار(۲۶, ۲۶)

خرماباد (xorrəmabad) - gülşən, abad

درآن خرماباد مینوسرشت فروماند حیران زبس آب وکشت(۲۵۱, ۳۵)

خرمبهار (xorrəmbəhar) - şad, ürək açan, bəhar təravətli

پری پیکرانی دروچون نگار صنمخانهانی چوخرمبهار(۳۲۴, ۱۰۴)

خرمدل (xorrəmdel) - şad

چنان گرم کن عزم رایم بتو که خرمدل آیم چوآیم بتو(۷, ۶۹)

خرمن (xərmən) - xərmən, yığım

یکی خرمن ازسیم بگداخته یکی خانه کافورناساخته(۱۱۶, ۵۶)

خرمهره (xərmohre) - truba

زخرمهرهء مغز پرداخته زمین مغزکوه ازسرانداخته(۱۰۱, ۲۵۰)

خرمی (xorrəmi) - gözəllik, yaşıllıq

که از خرمی سربمینو کشید(۳۴۱, ۲۷) چو مینا چراگاهی آمد پدید

خرمی (xorrəmi) - sevinc, şadlıq

چوخوبی رودکی بودخرمی(۲۶, ۲۰) جوانی بود خوبی آدمی

خرمی ساختن (xorrəmi saxtən) - şadlıq etmək

بهر خانه ای خرمی ساختند(۳۹۲, ۱۵۳) بشکرانه رایت برافراختند

درخرمی برجهان باز کردن (dər-e xorrəmi bər cəhan baz kərdən) – dünyaya şadlıq qapısı açmaq

در خرمی برجهان بازکرد(۴۴۲, ۴۲۹) تماشای رامشگران ساز کرد

خروار (xərvar) - xarvar(ölçü vahidi)

زشمع وشکر چند خروار نیز(۲۵۴, ۸۱) دگرگونه ازمیوه بسیارچیز

خروار (xərvar) - xərvar, iri kisə

زسرهای پرکاه خروارها(۱۱۶, ۶۲) زگوش بریده شتربارها

خروارها (xərvarha) - xarvarlarla

زسیفورواطلس شتربارها(۲۸۰, ۷۰) زر وزیورآرند خروارها

خروج (xoruc) - hücum

خروج کردن (xoruc kərdən) - hücum etmək

درآن بقعه کین کهن تازه کرد(۳۹۴, ۲۶) خروجی نه بروجه اندازه کرد

خروس (xorus) - xoruz

دهلزن بزدبرتبیره دوال(۷۹, ۴) خروس غنوده فروکوفت بال

خروس صراحی (xorus-e sorahi) - şərab

خروس از سرخم همی گفت نوش(۲۲۴, ۱۳۸) خروس صراحی درآمد بجوش

خروس طاوس دم (xorus-e tavusdom) - sürahi

فروریخت در طاسها خون خم(۲۲۵, ۱۳۹) زحلق خروسان طاوس دم

خروش (xoruş) - səs-küy

زبانگ جرسها برآسوده گوش(۲۰, ۳) تهی گشته بازار وخاک از خروش

خروش نمودن (xoruş nəmudən) - səs-küy qoparmaq, səs salmaq

بنالید درپیش جوهرفروش(۲۳, ۹) بزاری نمودازپی زرخروش

خروش (xoruş) - səs

خروش آمدن (xoruş amədən) - səs gəlmək

که کیخسروخفته آمد بهوش(۳۰۵, ۷۰) زدیواردرگفتی آمدخروش

خروش برآوردن (xoruş bər avərdən) - səs çıxarmaq

سبوی نوازتری آید بجوش(۱۸۹, ۲۰۴) زرازکیسه نوبرآرد خروش

خروش (xoruş) - nəğmə

زهریک دگرگون خروش آمده(۲۷۹, ۵۴) درآن باغ مرغان بجوش آمده

خروش (xoruş) - nərildəmə, guruldama

درآورده مغزجهان را بجوش(۹۳, ۱۳۵) دهلهای گرگینه چرم ازخروش

خروش آمدن (xoruş amədən) - nərildəmək

که ازنای ترکان برآوردجوش(۱۶۸, ۲۲) چنان آمد ازنای ترکی خروش

خروش آوردن (xoruş avərdən) - nəriltilə tökülmək

که از کوه درپستی آرد خروش(۴۲۷, ۲۱۲) سوی هندی آمدچوسیلی بجوش

خروش برآمدن (xoruş bər amədən) - nərildəmək

زشیرژیان چون برآیدخروش(۴۵۳, ۳۲) چگونه بودپیل پولادپوش

خروش برآمدن (xoruş bər amədən) - guruldamaq

بیغما وخلخ درافتادجوش(۳۴۴, ۶۲) زکوس شهنشه بر آمدخروش

خروش برآوردن (xoruş bər avərdən) - coşdurmaq, həyəcanlandırmaq

مغنی برآورده هرسوخروش(۲۲۱, ۸۴) همه بوم وکشورزشادی بجوش

خروش برآوردن (xoruş bər avərdən) - nalə etmək

زگردن زنان برنیاری خروش(۱۴۳, ۸) تونیزازنهی بارگردن زدوش

خروش برزدن (xoruş bər zədən) - nalə etmək

چوهندوی بیماربرزدخروش(۴۱۳, ۲۸) دراهای روسی درآمدبجوش

درخروش آمدن (dər xoruş amədən) - coşmaq

دودریای آتش بجوش آمدند(۹۳, ۱۴۱) دوابرازدوسودرخروش آمدند

خروشان (xoruşan) - nərildəyən

براسبی بخاری ببالای پیل خروشان وجوشانتراز رودنیل(۴۱۷, ۸۷)

خروشان شدن (xoruşan şodən) - səslənmək, guruldamaq

جرسهای روسی خروشان شده دماغ از تف خشم جوشان شده(۴۵۲, ۱۵)

خروشیدن (xoruşidən) - nərə çəkmək, nərildəmək

خروشیدن کوس رویینه کاس نیوشنده را داد برجان هراس(۱۷۹, ۶۱)

خروشیدن انگیختن (xoruşidən əngixtən) - nərə çəkmək

خسک برگذرگاه کین ریختند نقیبان خروشیدن انگیختند(۱۶۷, ۱۱)

خروشیدنی (xoruşidəni) - nərə, nərildəmə

چوآن بندی آگاه گردد زکار خروشد خروشیدنی رعدوار(۴۳۵, ۳۳۴)

خریدار (xəridar) - alıcı, alan, müştəri

خریدار درچون صدف دیده دوخت بدین کاسدی درنشاید فروخت(۳۱, ۱۴)

خریدن (xəridən) - almaq

نخرندکالا که پنهان بود که کالای دزدیده ارزان بود(۲۴, ۲۳)

خز (xəz) - xəz, dəri

فلکها که چون لاجوردی خزند جامهء لاجوردی رزند(۱۱۲, ۸۴)

خزان (xəzan) - xəzan, payız

بهار فریدون وگلزار جم بباد خزان گشته تاراج غم(۱۸۳, ۱۰۸)

خزانی (xəzani) - payız(sif.)

چوبادخزانی درآید بباغ زمانه دهد جای بلبل بزاغ(۲۶, ۲۴)

خزران (xəzəran) - xəzəran, xəzərətrafı ölkələr

زبرطاس وآلان وخزران گروه برانگیخت سیلی چودریاوکوه(۴۰۵, ۳۰)

خزرانی (xəzərani) - xəzərilər, xəzər ətrafı xalqlar

مگر زآفت آن بیابانیان براحت رسدکار خزرانیان(۲۹۸, ۱۳۱)

خزری (xəzəri) - xəzərli, xəzər ətrafına məxsus

بخاری وخزری وگیلی وکرد بنانپاره هرچار هستندخرد(۴۱, ۲۲)

خزیدن (xəzidən) - sürüşüb keçmək, keçmək

همان گورخانه زغاری گزید گرآتش در آن غارنتوان خزید(۲۹۹, ۱۴۹)

خزید ن (xəzidən) - yol tapmaq, məskən salmaq

کلاه کیان هم کیانرا سزد درین خزتن رومیان کی خزد(۱۵۰, ۹۳)

خزینه (xəzine) - xəzinə

بپرواز ملکت دوشاهین بکار یکی درخزینه یکی درشکار(۵۰, ۷۳)

خزینه (xəzine) - pul, mal

برآن آستان زدسرخویش را خزینه بسی داد درویش را(۲۴۴, ۵۶)

خس (xəs) - yazıq, binəva

فرو ماندن شهرخودباخسان به ازشهریاری بشهرکسان(۳۹۲, ۷)

خس (xəs) - xəsis, simic

جهاندار بخشنده بایدنه خس خصال جهانداری اینست وبس(۲۲۵, ۱۵۲)

خسبیدن (xosbidən) - yatmaq

بصدرنج دل یکنفس میزنم بدان تانخسبم جرس میزنم(۳۵, ۷۱)

خسپرور (xəspərvər) - alçaqlıq yayan

نه خسروشدآنکس که خسپرور است خسی دیگروخسروی دیگراست(۲۰۴, ۱۸۵)

خستگی (xəstəgi) - yara

بزاری بنالید ازآن خستگی شفیعی نه بیش اززبان بستگی(۴۴۳, ۴۴۵)

خستگی (xəstəgi) - yaralı

مبادآن گلستان که سالار او بدین خستگی باشدازخاراو(۱۸۵, ۱۴۸)

خستن (xəstən) - yaralamaq, deşmək

گه این مغزآنرا بمنقارخست گه آن بال این رابناخن شکست(۱۲۰, ۴۱)

خسته (xəste) - yaralı

زبس خستهء تیرپیکان نشان شده آبله دست پیکان کشان(۱۷۰, ۵۰)

خسته کردن (xəste kərdən) - yaralamaq

درآن حمله کان کوه آهسته کرد صدافکند وصد کشت و صد خسته کرد(۴۲۸, ۲۳۷)

خسته (xəste) - xəstə, yorğun

نوازش کند سینهء خسته را　　گشایش دهد کاردربسته را(۴۵, ۷۲)

خسته کردن (xəste kərdən) - yormaq

زمین خسته کرد ازخرام ستور　　گران کوهرادرسرافکندشور(۳۰۱, ۱۱)

خسرو (xosrov) - şah

ازآن خسروئ می که درجام اوست　　شرفنامهء خسروان نام اوست(۳۹, ۱۱۶)

خسروپیلتن (xosrov-e piltən) - filcüssəli şah (İskəndər)

شه شیردل خسروپیلتن　　درآن داوری گفت باخویشتن(۳۲۰, ۴۶)

خسرو تاجدار (xosrov-e tacdar) - tac sahibi(İskəndər)

زتاریخ آن خسرو تاجدار　　بکارآمداینست کایدبکار(۵۸, ۷۶)

خسرو خسروان (xosrov-e xosrovan) - şahlar şahı (İskəndər)

خرامان شده خسرو خسروان　　طرفدارچین دررکابش روان(۳۹۱, ۱۳۸)

خسرودیوبند (xosrov-e divbənd) - divi əsir edən(İskəndər)

چودرگردن دشمن آمدکمند　　شتابنده شدخسرو دیوبند(۴۴۱, ۴۱۹)

خسرو کامگار (xosrov-e kamqar) - xoşbəxt şah(İskəndər)

بدوگفت کای خسروکامگار　　بسی بازی آردچنین روزگار(۲۶۱, ۱۷۸)

خسرونیکبخت (xosrov-e nikbəxt) - xoşbəxt şah(İskəndər)

جدا ازپی خسرو نیکبخت　　بساط زرافکند بالای تخت(۲۶۷, ۲۵۳)

خسرو (xosrov) - Keyxosrov

جزآن نیست فرقی که ناموس ونام　　توزآیینه بینی وخسروزجام(۳۰۲, ۳۴)

خسرو (xosrov) - Xosrov

یکی جوی ازآن حوض نوشین گلاب　　نه خسرو که شیرین ندیده بخواب(۲۷۲, ۳۱۷)

خسرو (xosrov) - İskəndər

همه فال خسرودرآن پیش تخت　　بفیروز بختی برآورد بخت(۳۰۶, ۸۱)

خسرو (xosrov) - Çin xaqanı

اگرخسرو شست امیران بود　　هم آماج این شستگیران بود(۳۵۲, ۴۸)

خسروانی (xosrovani) - şahanə, şahlara məxsus

درآن بزمهء خسروانی خرام　　درافکن می خسروانی بجام(۶۲, ۲۴)

خسروانی بساط (xosrovani bəsat) - şahanə məclis

دگر باره درجنبش آمد نشاط　　درآموده شد خسروانی بساط(۲۷۴, ۳۴۷)

خسروپرست (xosrovpərəst) - şahpərəst

چوخسروپرستان پرستش نمود　　هم اوراوهم شاه خودراستود(۱۳۱, ۲۵)

خسروپرستی (xosrovpərəsti) - şahpərəstlik

بخسروپرستی چنان خاص گشت　　که از جملهء خاصگان درگذشت(۲۴۷, ۹۶)

خسروپناه (xosrovpənah) - şaha sədaqətli

ببینم که آن تخت خسروپناه　　چه زاری کندبامن از مرگ شاه(۳۰۳, ۴۵)

خسروی (xosrovi) - şahlıq

نه خسرو شدآنکس که خسپروراست　　خسی دیگرو خسروی دیگرست(۲۰۴, ۱۸۵)

خسروی (xosrovi) - şahanə, şaha məxsus

ازآن خسروی می که درجام اوست　　شرفنامهء خسروان نام اوست(۳۹, ۱۱۶)

خسرویخوان (xosrovixan) - şahanə süfrə

زبس خسروی خوان که درچین نهاد　　زپیشانی چینیان چین گشاد(۳۸۱, ۷۹)

خسک (xəsək) - tikanlı, dəmir

خسک بر گذرگاه کین ریختند　　نقیبان خروشیدن انگیختند(۱۶۷, ۱۱)

خسک برگذر خواب ریختن (xəsək bər qozər-e xab rixtən) - oyaq qalmaq, yatmamaq

خسک ریخته برگذرخواب را　　فراموش کرده تک وتاب را(۳۷۰, ۲۳۷)

خسی (xəsi) - alçaqlıq

نه خسرو شدآنکس که خسپرورست　　خسی دیگر وخسروی دیگرست(۲۰۴, ۱۸۵)

خشت (xeşt) - kərpiç

خشت زرین (xeşt-e zərrin) - qızıl kərpiç (Şəddada məxsus olmuşdur)

وزان خشت زرین شداد عاد   چه آمد بجزمردنی بیمراد(۱۲۹, ۱۰)

خشت خاک (xeşt-e xak) - kəsək

زبس خشت آهن که شدبر هلاک   لحد بسته بر کشتگان خشت خاک(۴۵۳, ۲۴)

خشت (xeşt) - nizə növü

یکی خشت پولاد الماس رنگ   برآوردوزدبردلاورنهنگ(۴۳۷, ۳۶۶)

خشک (xoşk) - quru

زهی زخم کززخمهءچون شکر   شودرودخشکی بدو رودتر(۱۳۰, ۲۱)

خشک (xoşk) - quru(yer kürəsinin quru hissəsi)

زگرمی وسردی ازخشک وتر   سرشتی باندازه دریکدیگر(۴, ۱۳)

خشک (xoşk) - xalis

برون از طبقهای پرزرخشک   بصندوق عنبر بخروارمشک(۱۱۶, ۵۵)

خشک (xoşk) - boş

سوی حوض شدتشنه تشنه فراز   سرکوزهءخشک بگشاد باز(۳۷۹, ۵۲)

خشکی (xoşki) - yerin torpaq hissəsi

زخشکی بهرجاکه زدبارگاه   زمنزل بمنزل بپیمودراه(۵۸, ۶۴)

خشکی (xoşki) - quruluq

تروخشکی اشک ورخسارمن   بکهگل براندودیوارمن(۳۶, ۸۵)

خشم (xəşm) - hirs, qəzəb

جوان دولت وتیزوگردنکشست   گه خشم سوزنده چون آتشست(۸۵, ۳۱)

بخشم آوردن (be-xəşm avərdən) - hirsləndirmək

بفرمود تازنده پیلی سیاه   بخشم آورنداندران حربگاه(۴۳۹, ۳۸۴)

خشم بابرو درآوردن (xəşm be-əbru dər avərdən) - hirslənmək

دگرره یکی روسی گربه چشم   چوشیران بابرودرآورده خشم(۴۳۰, ۲۶۰)

خشمساز (xəşmsaz) - hirsli, əsəbi

فرو بردسرطیره وخشمساز   وزان طیرگی سربرآورد باز(۳۹۵, ۴۹)

خشمناک (xəşmnak) - acıqlı, hirsli

نشستن تراخامش وخشمناک   در انداختن زنگیان را بخاک(۹۰, ۹۴)

خشمناک بودن (xəşmnak budən) - hirslənmək

یکی گرگ راکوبود خشمناک   زبسیاری گوسفندان چه باک(۱۳۸, ۲۱)

خشمناک شدن (xəşmnak şodən) - qəzəblənmək

شد از گفتهء رایزن خشمناک   ببیچید چون ماربرروی خاک(۱۴۷, ۶۳)

خشمناکی (xəşmnaki) - qəzəb

شه ازخشمناکی چوغرنده شیر   که آرد گوزن گرانرا بزیر(۹۱, ۱۱۲)

خشنود (xoşnud) - şad, razı

رهی پیشم آور که فرجام کار   توخشنود باشی ومن رستکار(۱۱, ۲۳)

حشنود شدن (xoşnud şodən) - sevinmək, razı olmaq

بدان خرج خشنود شدشاه روم   زسوزنده آتش نگهداشت موم(۶۵, ۱۴)

خشنود گشتن (xoşnud gəştən) - sevinmək, razı qalmaq

گراونازش آرد من آرم نیاز   مگرگردد ازبنده خشنود باز(۳۲۹, ۶۰)

خشنودی (xoşnudi) - sevincək, razılıqla

بازرم وخشنودی ازیکدگر   بتابند وزان برنتابند سر(۱۷۶, ۲۲)

خصا ل (xesal) - xasiyyət, xarakter, keyfiyyət

جزاین نیزبینم تراشش خصا ل   که بادی برومند ازوماه وسال(۵۰, ۶۵)

خصلت (xeslət) - xasiyyət, xarakter, keyfiyyət

سه خصلت درومادرآوردهست   که آنراچهارم نیایدبدست(۳۸۸, ۱۰۲)

خصم (xəsm) - düşmən

هزاران دل مرده ازعدل شاه   شود زنده وخصم نایدبراه(۴۸, ۳۴)

خصم افکنی (xəsm əfkəni) - düşməni məğlub etmə

زخصم توچون مملکت گشت سیر   بخصم افکنی پای درنه دلیر(۱۴۱, ۵۵)

خصومت (xosumət) - düşmənçilik

دودشمن بیکجا گروه آمدند   شدندازخصومت ستوه آمدند(۱۷۳, ۹۴)

خصومت جستن (xosumət costən) - düşmənçilik etmək

شه روم رابود رایی درست   رضا جست وبااوخصومت نجست(۶۴, ۱۱)

خصومتگر (xosumətgər) - düşmənçilik edən, düşmən

خصومتگران گشته درخاک پست   هنوزآن خصومت درآن خاک هست(۳۲۳, ۹۹)

خصومتگری (xosumətgəri) - düşmənçilik

خصومتگری برگرفتم زراه   بدان اعتماد آمدم نزدشاه(۳۶۶, ۱۸۰)

خصومتگه (xosumətgəh) - düşmən yuvası

خصومتگه ساختن (xosumətgəh saxtən) - düşmən yuvasına çevirmək

خصومتگهی ساخت تانفخ صور   که از سازکاری شدآن.شهردور(۳۲۳, ۹۸)

خضر (xezr) - Xızır peyğəmbər

نپنداری ای خضرپیروزپی   که ازمی مراهست مقصود می(۲۹, ۶۸)

خط (xətt) - yazı, xətt

نویسم خطی زین نیایشگری   مسجل امضای پیغمبری(۱۱, ۲۵)

خط خونیرهان (xətt-e xunirəhan) - nicatverən xətt

نگهدارم آن خط خونیرهان   چو تعویذ بربازوی خودنهان(۱۱, ۲۷)

خط عمر (xətt-e omr) - ömrün illəri

ازآن پیش کین هفت پرگارتیز   کند خط عمر مراریزریز(۲۸, ۵۲)

خط فرمان (xətt-e fərman) - əmr, fərman

اگرترسی ازپیچ دوران من   مپیچان سرازخط فرمان من(۳۵۰, ۲۰)

خط کشیدن (xətt kəşidən) - üz çevirmək

بنورستگان چمن بازبین   مکش خط درآن خطهء نازنین(۶۱, ۱۴)

خط انگیختن (xətt əngixtən) - üstündən xətt çəkmək, heç etmək

زعنبرخطی برگل انگیخته   برآن گل جهان آب گل ریخته(۴۶۵, ۴۲)

خط از خون نوشتن (xətt əz xun neveştən) - kömək və imdad etmək

بهر مرزبان خطی ازخون نبشت   که درمرزما خاک باخون سرشت(۳۴۵, ۷۵)

خط عمر(کسی)را ریزریز کردن (xətt-e omr-e(kəsi) ra riz riz kərdən) – öldürmək

ازآن پیش کاین هفت پرگارتیز   کند خط عمر مراریزریز(۲۸, ۵۲)

خط (xətt) - kağız

مرابرچنین زینهاری نخست   خطی بایداز دست خسرودرست(۳۶۹, ۲۲۴)

خط بخون دادن (xətt be-xun dadən) - dilindən kağız vermək

دهم خط بخون نیزمن شاه را   که جزبروفا نسپرم راه را(۳۶۹, ۲۲۷)

خط (xətt) - məktub

بهر مرزبان خطی ازخون نوشت   که درمرزماخاک باخون سرشت(۳۴۵, ۷۵)

خط (xətt) - sərhədd

زیرگار چین تا خط قیروان   بدرگاه اوگشت پیکی روان(۲۴۲, ۲۷)

از خط سربرون آوردن (əz xətt sər borun avərdən) - sərhəddən çıxmaq, həddi aşmaq

درین مندل خاکی ازبیم خون   نیارم سرآوردن ازخط برون(۳۶, ۷۸)

خطا (xəta) - günah, xəta

گنه گربرایشان نهم نارواست   وراز خود خطابینم اینهم خطاست(۱۱۲, ۸۱)

خطا کردن (xəta kərdən) - günah etmək

نشد باورش کاندوبیداد کیش   کنند این خطا با خداوند خویش(۱۷۴, ۱۱۳)

خطا گفتن (xəta qoftən) - səhv etmək, səhv demək

خطا گفتم ای پی خجسته رقیب   که شد دشمنی باغریبان غریب(۳۵۵, ۹)

خطا (xəta) - Xəta(Çində yer adıdır)

زشاه خطا تا بخان ختن   فرستاد وترتیب کرد انجمن(۳۴۵, ۷۶)

خطائی (xətai) - çinli

همان تازی اسبان بازین زر   خطائی غلامان زرین کمر(۱۹۳, ۲۳)

خطر (xətər) - xətər, təhlükə, xəta

خطرهاست درکارشاهان بسی   که باشاه خویش ندارد کسی(۱۵۲, ۱۲۷)

خطه (xette) - ölkə

بنورستگان چمن باز بین   مکش خط درآن خطهء نازنین(۶۱, ۱۴)

خطی (xətti) - xətti(nizə növüdür)

هم ازنیزه‌ءخطی سی ارش   سنانش بخون یافته پرورش(۲۴۳, ۴۵)

خفتان (xəftan) - xəftan(cəngavərlərin geydiyi ipək və sırıqlı paltar)

سنان سرخشت خفتان شکاف   برون رفته ازفلکه پشت ناف(۸۷, ۶۰)

خفتانشکاف (xəftanşekaf) - xəftan yaran, xəftandan keçən

سنان سرخشت خفتان شکاف   برون رفته از فلکه پشت ناف(۸۷, ۶۰)

خفتن (xoftən) - yatmaq

نیارد زما جزنظرکردنی   دگر خفتنی بازیا خوردنی(۴, ۱۶)

خفتن (xoftən) - torpaqda yatmaq

تونیزارشود مهدمن درنهفت   خبر ده که جان ماندگرخاک خفت(۷, ۶۸)

خفته (xofte) - yatmış

بخر گوش خفته مبین زینهار   که چندانکه خسبد دود وقت کار(۱۵۷, ۳۱)

خفته (xofte) - ölmüş

سخن ران ازآن نامورخفتگان   فسونی فرودم به آشفتگان(۲۲۷, ۱۲)

خفه (xəfe) - tıxanmış

خفه گشتن (xəfe gəştən) - boğulmaq

برنجد گلوئی که بیخون بود   خفه گردداربخونش افزون بود(۲۰۲, ۱۵۹)

خلاص (xelas) - təmiz, xalis

چنان گنجی ازسیم وزرخلاص   بمهر جهاندارکردند خاص(۱۹۳, ۲۷)

خلاص (xelas) - qəlib, forma

تنی چارپنج از غلامان خاص   چوزری که آیدبرون ازخلاص(۳۰۴, ۶۰)

خلاص (xelas) - səmimiyyət

بدارا دوسر هنگ بودند خاص   باخلاص نزدیک ودورازخلاص(۱۷۳, ۱۰۱)

خلاص دادن(xelas dadən) - xilas etmək

زبند جهان دادخودراخلاص   بمعشوقی عرشیان گشت خاص(۱۵, ۶)

خلاص یافتن (xelas yaftən) - azad olmaq

خرابم کن ازباده‌ء جام خلاص   مگرزین خرابات یابم خلاص(۱۶۶, ۲)

خلاف (xelaf) - düşmənçilik, ikitirəlik

خلافم نه تنها تراکرد پست   بساگردنان راکه گردن شکست(۱۵۸, ۴۸)

خلافی بر آمدن (xelafi bər amədən) - ikitirəlik yaranmaq, düşmənçilik baş vermək

زرومی وچینی درآن داوری   خلافی برآمد بفخرآوری(۳۷۶, ۱۵)

خلال (xelal) - diş çöpü

کس آمدکزان ملک آراسته   خلالی نماند ازهمه خواسته(۳۹۴, ۲۳)

خلایق (xəlayeğ) - yaranmışlar, adamlar

که چندین خلایق درین داروگیر   چرا کشته بایدبشمشیروتیر(۱۱۱, ۸۰)

خلخ (xəllox) - Çində yer adıdır

زکوس شهنشه برآمد خروش   بیغما وخلخ درافتاد جوش(۳۴۴, ۶۲)

خلخا ل (xəlxal) - bilərzik

چوخاتون یغما بخلخال زر   زخرگاه خلخ برآورد سر(۳۴۴, ۶۰)

خلخا ل زر (xəlxal-e zər) - Azərbaycanda şəhər adı

زپرگارآن حلقه برکرد سر   که خوانندش امروزخلخا ل زر(۳۲۲, ۶۴)

خلعت (xəl'ət) - xalat

زپای وزدست آهن انداختش   زمنسوج زرخلعتی ساختش(۴۶۰, ۶۴)

خلعت (xəl'ət) - hədiyyə, bəxşiş

درهفت گنجینه را باز کرد   برسم کیان خلعتی سازکرد(۲۱۶, ۱۳)

خلعت ساختن (xəl'ət saxtən) - hədiyyə vermək

غنی کردشان اززرانداختن   زنوهرزمان خلعتی ساختن(۴۵۹, ۴۹)

خلق (xəlq) - xalq

پدیدآورخلق عالم توئی   تومیرانی وزنده کن هم توئی(۷, ۵۳)

خلق خدای (xəlq-e xoday) - Allah adamı, günahsız

نه بس داوری باشدآن سست رای   که سختی رساندبخلق خدای(۲۰۴, ۱۸۳)

خلق (xəlq) - ordu, döyüşçülər

ستاره درآمدبتابندگی　　برآسودخلق ازشتابندگی(۸۲, ۵۹)

خلق (xolq) - əxlaq, adət, ənənə, təbiət, xislət

چو عیسی بسی مرده رازنده کرد　　بخلقی چنین خلق رابنده کرد(۴۸, ۳۵)

خلقت (xelqət) - yaranış, təbiət, xarakter

زسختی که بدخلقت خام او　　سفن بسته کیمخت اندام او(۴۳۲, ۲۹۱)

خلل (xeləl) - ziyan, xələl

همه چیزرااصل بایدنخست　　که باشد خلل دربناهای سست(۳۵۹, ۷۰)

خلل آوردن (xeləl avərdən) - ziyan gətirmək, xələl gətirmək

رهاکن رهی کان زیان آورد　　ره بدخلل درگمان آورد(۲۰۲, ۱۵۴)

خلل (xeləl) - nöqsan

نوای جهان خارج آهنگیست　　خلل دربریشم نه درچنگیست(۳۶۲, ۱۲۱)

خلل (xeləl) - yara

نمودار گیتی گشائی تراست　　خلل خصم راومیائی تراست(۱۲۵, ۱۲۱)

خلوت (xəlvət) - xəlvət, təklik, gizlin

چهله چهل گشت وخلوت هزار　　ببزم آمدن دور باشدزکار(۳۴, ۵۸)

خلوتگه (xəlvətgəh) - hərəmxana

بخلوتگه خسروش تاختند　　زنظارگان پرده پرداختند(۲۲۲, ۱۰۸)

خلوتگه (xəlvətgəh) - sərdabə

چو خلوتگهش آنچنان ساختند　　ازوزحمت خویش پرداختند(۱۸۸, ۱۸۶)

خلوتگه (xəlvətgəh) - zahidlərin yaşadığı yer, xəlvət yer

کجا زاهدی خلوتی یافتی　　بخلوتگهش زود بشتافتی(۲۸۹, ۱۴)

خلوتی (xəlvəti) - təklik

شه ازخلوتی آنچنان خواستن　　شکوهید درخلوت آراستن(۳۶۴, ۱۴۷)

خلوتی (xəlvəti) - güşəneşin, tək, tərkidünya

کجا زاهدی خلوتی یافتی　　بخلوتگهش زود بشتافتی(۲۸۹, ۱۴)

خلیفه (xəlife) - xəlifə

محمد که سلطان این مهدبود　　زچندین خلیفه ولیعهد بود(۱۵, ۴)

خم (xom) - xum, küp

خروس صراحی درآمدبجوش　　خروس ازسر خم همی گفت نوش(۲۲۴, ۱۳۸)

خم (xəm) - əyri

خم گشتن (xəm gəştən) - əyilmək

زبارگران خوشه خم گشته بود　　تک وتاب نخجیر کم گشته بود(۳۲۰, ۵۸)

خم گرفتن کمانگوشهء ابرو (xəm gereftən-e kəmanquşe-ye əbru) – qaşların çatılması, hirslənmək

کمانگوشهء ابروش خم گرفت　　زتندیش گوینده رادم گرفت(۱۳۱, ۳۲)

خم (xəm) - ilmə

سرشیرمگردرکمندآوری　　بخم کمندش ببند آوری(۴۴۰, ۴۰۸)

خمار (xomar) - məstlik

درسرخمارآوردن (dər sər xomar avərdən) - məst etmək

میی کاب درروی کارآورد　　نه آن می که درسرخمارآورد(۳۹۲, ۲)

خماهن (xomahən) - daş növü-yaşma

خمی ازخماهن برانگیخته　　بخمها سکاهن برووریخته(۹۴, ۱۶۰)

خموش (xəmuş) - خاموش sözünün qısa forması, sakit, səssiz

عتاب عروسان نیایدبگوش　　صراحی تهی گشت وساقی خموش(۲۷, ۳۸)

خموش بودن (xəmuş budən) - susmaq

سخنهای کس درنیارد بگوش　　درآنکار بودندیکسر خموش(۱۴۵, ۲۷)

خموش گشتن(xəmuş gəştən) - susmaq

عتاب عروسان نیایدبگوش　　صراحی تهی گشت وساقی خموش(۲۷, ۳۸)

خمیر (xəmir) - xəmir

بدانکس که او راخمیرست خام　　همه کس دهدنان پخته بوام(۱۲۴, ۱۰۹)

خمیرآمده وآتش اندرتنور (xəmir amədə və ataş əndər tənur) - işə başlamaq vaxtıdır

خمیرآمده وآتش اندرتنور   نباشد زبان تا دهن راه دور(۱۵۳, ۱۴۷)

خنبک (xonbək) - çırtıq

خنبک زدن (xonbək zədən) - çırtıq salmaq(nağara çalmaq)

درآمد بشورش دم گاودم   بخنبک زدن خام رویینه خم(۸۷, ۵۸)

خنجر (xəncər) - xəncər

چوبرفرق پیل آمدی خنجرش   فروریختی زیرپایش سرش(۱۷۱, ۶۰)

خنجر (xəncər) - şüa, işıq

حمایل یکی تیغ هندی چوآب   بگوهرترازخنجر آفتاب(۱۰۷, ۱۲)

خندان (xəndan) - gülən

بهی چهره‌ء باغ چندان بود   که شمشاد بالاله خندان بود(۲۶, ۲۳)

خندان بودن شب (xəndan budən-e şəb) - səhərin açılması

شب آن به که پوشیده دندان بود   که آن لحظه میرد که خندان بود(۸۶, ۴۹)

خندان بودن (xəndan budən) - yanmaq, işıq saçmaq

تماشای پروانه چندان بود   که شمع شب افروزخندان بود(۲۸, ۴۱)

خندان (xəndan) - gülər

درآمدبجلوه چوطاوس باغ   درفشان وخندان چوروشن جراغ(۲۵۶, ۹۹)

خندانیدن (xəndanidən) - güldürmək

کسی را که درگریه آرم چوآب   بخندانمش باز چون آفتاب(۳۴, ۵۴)

خنده (xənde) - gülüş

سرزلف درعطف دامنکشان   زچهره‌ء گل ازخنده شکرفشان(۶۲, ۳۱)

خنده آوردن (xənde avərdən) - gülmək

عجب ماند شه زان بهشتی سواد   که چون آورد خنده‌ءبیمراد(۳۴۱, ۲۱)

خنده زدن (xənde zədən) - gülmək

بچالشگری سوی اوراندرخش   برابرسیه خنده زد چون درخش(۱۰۸, ۳۵)

خنده کردن (xənde kərdən) - gülmək

بهر خنده کز لب شکرریزکرد   شکر خنده‌ء رامنش تیز کرد(۲۲۴, ۱۲۵)

بخنده درآمدن (be-xənde dər amədən) - gülmək

چو براوج تبت رسیدافسرش   بخنده در آمدهمه لشگرش(۳۴۰, ۴۸)

خنده لب (xəndeləb) - gülər

سیاهان ازآن کار دندان سپید   زخنده لب رومیان ناامید(۸۶, ۴۸)

خنده ناک (xəndenak) - gülər

خنده ناک کردن (xəndenak kərdən) - güldürmək

نمودند کین زعفران گونه خاک   کند بیسبب مرد راخنده ناک(۳۴۰, ۲۰)

خنده ناک گشتن (xəndenak gəştən) - gülmək

چو بیزعفران گشته‌ء خنده ناک   مخورزعفران تانگردی هلاک(۳۱۷, ۶)

خندیدن (xəndidən) - gülmək

بخندید صراف آزادمرد   وزآمیزش زربدو قصه کرد(۲۳, ۱۴)

خندیدن (xəndidən) - açılmaq

شکوفه که بیگه نخنددزشاخ   کند میوه را بردرختان فراخ(۳۸, ۱۰۳)

خندیدن (xəndidən) - yaşıllaşmaq, canlanmaq

زشیران بود روبهانرانوا   نخنددزمین تا نگریدهوا(۱۴۹, ۸۲)

خندیدن (xəndidən) - parlamaq, açılmaq

بنال ای دل رعدچون کوس شاه   بخند ای لب برق چون صبحگاه(۴۶, ۴)

خنگ (xeng) - ağ at

نه کس برچنین خنگ ختلی نشست   نه مرغی چنین آیدآسان بدست(۳۸۸, ۹۹)

خنیاگر (xonyagər) - müğənni

نواساز خنیاگران شگرف   بقانون اوزان برآورده حرف(۳۸۴, ۴۶)

خنیده (xənide) - məşhur, populyar

ازین آشناروی ترداستان   خنیده نیامد برداستان(۳۹, ۱۱۲)

خواب (xab) - yuxu

گدازنده چون موم درآفتاب   بمومی چنین بسته بردیده خواب(۲۱, ۱۵)

خواب خرگوش (xab-e xərquş) - dovşan yuxusu, qayğısızlıq

حذرکن زخشم جگرجوش من   مباش ایمن ازخواب خرگوش من(۱۵۷, ۳۰)

خواب خوش (xab-e xoş) - ölüm, ölüm yuxusu

رهاکن که خواب خوشم میبرد   زمین آب وچرخ آتشم میبرد(۱۸۴, ۱۲۷)

خواب یافتن (xab yaftən) - yatmaq

تنی کانهمه مالش وتاب یافت   بالشگرآسایش وخواب یافت(۳۱۴, ۸۱)

خوابرا ازسرنهادن (xab-ra əz sər nəhadən) - yuxu qaçırmaq

بیا ساقی از سربنه خوابرا   می ناب ده عاشق نابرا(۳۰, ۱)

خوابرا دوختن (xab-ra duxtən) - yuxunu qaçırmaq

مگر جادوان ازمن آموختند   که ازموم خود خوابرا دوختند(۲۱, ۱۶)

ازخواب جستن (əz-xab cəstən) - yuxudan oyanmaq

بسا خفته کزهیبت پیل مست   سراسیمه هرساعت از خواب جست(۱۷۶, ۱۵)

خواب را ستایش کردن (xab-ra setayeş kərdən) - yatmaq

گهی دل برفتن گرایش کند   گهی خوابراسر ستایش کند(۲۷, ۳۷)

ازخواب درآمدن (əz xab dər amədən) - yuxudan ayılmaq, başa düşmək

سرش لیکن انگه درآیدزخواب   که شیر ازتنش خورده باشد کباب(۱۴۸, ۷۱)

از خواب سربرزدن (əz xab sər bər zədən) - yuxudan oyanmaq

شه ازخواب سربرزدآشوبناک   دل پاک راکرداز اندیشه پاک(۴۵۲, ۶)

بخواب دیدن (be-xab didən) - yuxuda görmək

یکی جوی ازآن حوض نوشین گلاب   نه خسرو که شیرین ندیده بخواب(۲۷۲, ۳۱۷)

زخواب درآمدن (ze-xab dər amədən) - yuxudan oyanmaq

بیا ساقی آن بادهء چون گلاب   برافشان بمن تا درآیم زخواب(۳۵۴, ۱)

بخواب درآمدن سرشغل(کسی) (be-xab dər amədən-e sər-şoğl-e(kəsi) – ölüm yuxusuna getmək

سرشغل ما گردرآید بخواب   میندارکین خانه گردد خراب(۲۳۴, ۷)

آهنگ خواب آوردن (ahəng-e xab avərdən) - yatmağa hazırlaşmaq

چو اول شب آهنگ خواب آورم   بتسبیح نامت شتاب آورم(۶, ۴۶)

خوابگاه (xabqah) - yataq otağı

سکندر برون آمدازخوابگاه   برآراست برحرف دشمن سپاه(۱۰۰, ۲۳۸)

خوابگاه (xabqah) - iqamətgah

چوآن پیشکشها پذیرفت شاه   شد ازخوان خاقان سوی خوابگاه(۳۸۹, ۱۱۵)

خوابگاه (xabqah) - məzar, aramgah

چو اینجارسی می درافکن بجام   سوی خوابگاه نظامی خرام(۲۹, ۶۷)

خوابگه (xabgəh) - خوابگاه sözünün qısa forması, aramgah

نشان جست کان کشورآرای کی   کجا خوابگه داردازخون وخوی(۱۸۲, ۱۰۲)

خوابناک (xabnak) - yuxulu

بعنبر خری نرگس خوابناک   چوکافورترسربرون زدزخاک(۱۱۳, ۹)

خوابنیده (xabənide) - yatmış

درین ره چومن خوابنیده بسیست   نیارد کسی یادکاینجا کسیست(۲۸, ۵۶)

خواجه (xace) - ağa, hakim

سروسیم آن بنده درسرشود   که باخواجهء خودبداورشود(۳۱۹, ۳۱)

خواجهء خانه (xace-ye xane) - ev sahibi, ailə başçısı

بگو خواجهء خانه درخانه نیست   وگر هست محتاج بیگانه نیست(۳۵۵, ۸)

خوار (xar) - pis, layiqsiz, alçaq

کنیزی بدین چهره هم خوارنیست   که درخوبرونی کسش یارنیست(۳۸۸, ۷)

خوار آمدن (xar amədən) - arına gəlmək

میفکن کول گرچه خوارآیدت   که هنگام سرمابکارآیدت(۱۳۷, ۷)

خوار کردن (xar kərdən) - alçaltmaq

بفرمود تا خوارکردندشان   رسن بسته بردار کردندشان(۱۹۵, ۶۳)

خوارزم (xarəzm) - Xarəzm

زری تادهستان وخوارزم وجند   نوندی نبینی بجز لور کند(۴۱, ۲۱)

خوارگان (xar(e)qan) - müftə yeyənlər

ببیچم سرازرایگان خوارگان   مگر بیزبانان وبیچارگان(۲۲۸, ۳۹)

خواری (xari) - alçaqlıq

گرفتار خواری شدن (gerefar-e xari şodən) - alçalmaq

چوخصمان گرفتار خواری شدند   حبش درمیان زینهاری شدند(۱۱۰, ۶۴)

خواستن (xastən) - istəmək, arzulamaq

چوباز ارمن بیمن آراستی   بان رسم وآیین که میخواستی(۱۲, ۳۵)

یاوری خواستن (yavəri xastən) - kömək istəmək

چو داردتنومندکارآگهی   نخواهم که باشد زکاری تهی(۲۲۹, ۴۰)

می خواستن (mey xastən) - mey içmək, badə qaldırmaq

فرو ماندستم زمی خواستن   گران گشت پایم زبر خواستن(۲۷, ۳۱)

خواستن (xastən) - qəbul etmək, razılaşmaq

چگونه خورد آدمی سنگ را   طبیعت کجا خواهداین رنگ را(۲۶۷, ۲۶۰)

خواستن (xastən) - tələb etmək

چوازهردوسولشگر آراستند   یلان سوبسومرد میخواستند(۱۶۹, ۴۰)

خواستن (xastən) - almaq, istəmək

توزوبیش درلشگر آراستن   خراج اززبونان توان خواستن(۱۲۳, ۹۱)

خواستن (xastən) - axtarmaq

بهر دانشی دفترآراسته   بهرنکتهء خامهء خواسته(۳۴, ۵۱)

خواستن (xastən) - gözləmək

زچینی بجزچین ابرومخواه   ندارندپیمان مردم نگاه(۳۷۲, ۲۶۰)

خواستن (xastən) - gələcək zamanda işlənən köməkçi vasitə

شنیدم که درنامهء خسروان   سخن راند خواهی چوآب روان(۴۰, ۶)

خواسته (xaste) - istək, xahiş

سکندر بدان خواسته عهد بست   ببیمان درخواسته داد دست(۱۷۴, ۱۱۲)

خواسته (xaste) - arzu olunmuş

بتی چون بهشتی برآراسته   فریبی بصدآرزو خواسته(۳۸۷, ۸۲)

خواسته (xaste) - lazımi şey

که چون شاه روم آمد آراسته   همش تیغ دردست وهم خواسته(۱۴۴, ۷۷)

خواسته (xaste) - mal-dövlət

همه روی صحرا پراز خواسته   بگنجینه وگوهر آراسته(۱۱۱, ۷۷)

خوان (xan) - süfrə, yemək büsatı

رسد شرق تا غرب ازاحسان او   بهرخانهء نعمت خوان او(۴۸, ۴۳)

خوان خورشید (xan-e xorşid) - göy, günəşin süfrəsi

نه آتش گل باغ جمشید بود   کلیچه پزخوان خورشید بود(۲۷۸, ۴۴)

بخوان نادلیر بودن (be-xan nadəlir budən)- yeməyə həris olmamaq

همه رهزنانند چون گرگ وشیر   بخوان نادلیرند وبرخون دلیر(۳۹۵, ۴۱)

خوان (xan) - məcməyi

طبقهای بلور وخوانهای لعل   ظرایف کشانرا بفرسودنعل(۱۹۳, ۲۲)

خوان (xan) - məclis

شه ولشگرشه بیکبارگی   برآن خوان شدند ازسر بارگی(۳۸۳, ۳۱)

خواندن (xandən) - köməyə çağırmaq

چو عاجز رهاننده دانم ترا   درین عاجزی چون نخوانم ترا(۸, ۷۸)

خواندن (xandən) - dəvət etmək

خرانراکسی درعروسی نخواند   مگروقت آن کاب وهیزم نماند(۱۷۵, ۹)

خواندن (xandən) - çağırmaq

بلیناس فرزانه را پیش خواند   بنزدیک جام جهانبین نشاند(۳۱۰, ۲۶)

خواننده (xanənde) - oxuyan

نشان اندر آرد بخوانندگان   مفرح رساند بدانندگان(۴۵, ۷۰)

خواه (xah) - istər, əgər

گرم بشکنی گرنهی درنورد   کفی خاک خواهی زمن خواه گرد(۹, ۸۷)

خواهر (xahər) - bacı

وگرخدمت شاه رادرخورست   مراهم خداوند وهم خواهرست(۲۱۴, ۱۰۹)

خواهش (xaheş) - xahiş

ولیکن بخواهش من حکم کش　　کنم زین سخنها دل خویش خوش(۸, ۷۶)

خواهش نمودن (xaheş nəmudən) - xahiş etmək

بخواهش نمودن زبان برگشاد　　بسی آفرین شاه راکردیاد(۳۲۹, ۵۲)

خواهشگری (xaheşgəri) - xahiş, dəvət

شه ترک باشهرگان دیار　　بخواهشگری شدبرشهریار(۳۸۳, ۲۶)

خواهنده (xahənde) - istəyən, ehtiyacı olan

زهر نعمتی کایدش نوبنو　　دهد بخش خواهندگان جوبجو(۴۸, ۳۸)

خوب (xub) - yaxşı

باندیشه خوب ورای صواب　　پدید آوریداین سخن راجواب(۱۳۹, ۳۹)

شاه خوبان (şah-e xuban) - gözəllər şahı

گراو شاه عالم شدازسروری　　منم شاه خوبان بجان پروری(۴۶۷, ۷۷)

خوب آمدن (xub amədən) - xoşa gəlmək

چوشه دیدخوبان آن راه را　　نه خوب آمدآن قاعده شاه را(۳۹۹, ۲۴)

خوب شدن (xub şodən) - yaxşılaşmaq, gözəlləşmək

جهان تازه گردد چو خرم بهشت　　شود خوب صحراوبیغوله زشت(۲۱۵, ۷)

خوب کردن (xub kərdən) - yaxşılaşdırmaq, abad etmək

زمانه جزاین نبیند صواب　　که این راکندخوب وآنرا خراب(۲۴۲, ۲۵)

خوبتر (xubtər) - yaxşısı budur

دل خودزبدعهدی آزاد کن　　وزین خوبترشاه را یادکن(۲۵۹, ۱۴۷)

خوبچهر (xubçehr) - gözəl

نمودندکان رومی خوبچهر　　چه بد دیدازآن زنگی سردمهر(۸۶, ۴۴)

خوبرای (xubrəy) - xoş niyyətli, xoş fikirli, xeyrxah

چنان کرد گنجورکارآزمای　　که فرمود شاهنشه خوبرای(۲۴۶, ۹۰)

خوبروی (xubruy) - gözəl

گرم هست برخوبرویان شتاب　　بخوارزم روشنترست آفتاب(۳۲۸, ۳۹)

خوبرونی (xubrui) - gözəllik

کنیزی بدین جهره هم خوارنیست　　که درخوبرونی کسش یاری نیست(۳۸۸, ۱۰۱)

خوبی (xubi) - gözəllik

زخوبی چنان ساختش نقشبند　　که بربست برنقش ترکان پرند(۴۰۴, ۱۰)

خوبی (xubi) - yaxşılıq, xoşbəxtlik

خردمندرا خوبی ازداداوست　　پناه خداایمن آباداوست(۱۴۳, ۳)

خود (xod) - öz

مرا نیست ازخود حسابی بدست　　حساب من ازتست چندانکه هست(۷, ۵۴)

خودرابرآتش زدن (xod-ra bər ataş zədən) - özünü oda vurmaq

چوآواز برپیل سرکش زدی　　زدی آتش ارخودبرآتش زدی(۹۴, ۱۵۲)

خودرابغم داشتن (xod-ra be-ğəm daştən) - kədərlənmək, qəmlənmək, qəmli olmaq

چه باید بخودبر ستم داشتن　　همه ساله خودرا بغم داشتن(۴۶۳, ۱۶)

بخود آمدن (be-xod amədən) - özü gəlmək, könüllü gəlmək, öz istəyi ilə gəlmək

بخودنامدم سوی ایران زروم　　خدایم فرستاد ازآن مرزوبوم(۲۳۰, ۵۹)

بخودبرستم داشتن (be-xod bər setəm daştən) - özünə əzab vermək

چه باید بخودستم داشتن　　همه ساله خود رابغم داشتن(۴۶۳, ۱۶)

بخود ننگ رارهمونی کردن (be-xod nəng-ra rəhnəmuni kərdən) – özünü rüsvay etmək

بخود ننگ رارهمونی کنم　　که پیش زبونان زبونی کنم(۱۴۸, ۷۵)

با خودبرانداختن (ba-xod bər əndaxtən) - öz-özünə götür-qoy etmək, fikirləşmək

نخفت آن شب ازعزم کین ساختن　　زهر گونه باخود برانداختن(۳۹۸, ۸)

باخود ببازی بودن(ba-xod be-bazi budən) - özü ilə məşğul olmaq, heç bir işlə məşğul olmamaq

شب وروز بیچاره سازی نیم   درین پرده با خود ببازی نیم(۲۶۳, ۲۰۴)

با خود برانداختن (ba-xod bər əndaxtən) - öz-özünə hesablamaq

حسابی که باخودبرانداختی   چنان نیست بازی غلط باختی(۱۶۴, ۶۱)

زخود دورداشتن (ze-xod dur daştən) - özündən uzaqlaşdırmaq

ستم رازخود دوردارم بهش   ستمکش نوازم ستمکاره کش(۲۲۹, ۴۷)

برخود پیچیدن (bər xod piçidən) - qəzəbdən qıvrılmaq, əsəbləşmək

شه زنگ چون گوش کرداین سخن   بپیچید برخود چومار کهن(۸۵, ۳۷)

برخود مباح کردن (bər xod məbah kərdən) - özünə peşə etmək

الانی زپس ایسوی برجناح   سرانداختن کرده برخودمباح(۴۱۳, ۲۵)

بخود زنده (be-xod zende) - özü yaşar, Allah

خداوند بی یار ویار همه   بخود زنده وزنده دارهمه(۳۵۶, ۳۲)

خود (xod) - heç

توگفتی که خودنیست اورا دهان   همان نام اونیست اندر جهان(۳۸۸, ۹۶)

خود (xod) - həmçinin

بلالی برآورده آواز خوش   صلا داده درروم وخوددر حبش(۲۷۷, ۳۵)

خود (xod) - özü

یکی آنکه خود بودپرهیزکار   دگر درحرم کردنتوان شکار(۲۷۵, ۸)

خود (xod) - dost

بجان بردخودهرکسی گشته شاد   کس ازکشتهء خودنیاورد یاد(۱۸۰, ۷۵)

خود (xud) - dəbilqə

یکی خودپولادآیینه فام   نهاد ازبرفرق چون سیم خام(۱۰۳, ۲۷۸)

خودآرای (xodaray) - özünü bəzəyən

شنیدم که روباه رنگین بروس   خودآرای باشد برنگ عروس(۲۵, ۵)

خودکامگی (xodkaməgi) - istibdad

جهان کام وناکام خواهی سپرد   بخودکامگی پی چه خواهی فشرد(۷۴, ۶۶)

خودیسوز (xodisuz) - Azərbaycanda atəşkədə adıdır

در آن خطه بودآتشی سنگبست   که خواندی خودیسوزش آتشپرست(۲۱۶, ۶۲)

خور (xor) - yemək

ببازی نبردم جهانرا بسر   که شغلی دگر بود جزخواب وخور(۳۶, ۸۷)

خورد (xord) - ruzi, ərzaq

درانبارآکنده خوردی نماند   همان درخزینه نوردی نماند(۳۹۴, ۲۹)

خورد (xord) - yemək

یکی راسرازتن بریدن بدرد   بمطبخ فرستادن ازبهر خورد(۹۰, ۹۵)

خورد (xord) - ölüm

زمین خورد وتاخور دشان دیرنیست   هنوزش زخوردن شکم سیرنیست(۲۰۱, ۱۴۹)

خوردن (xordən) - yemək

چو برداری ازرهگذردود را   خورد پشهء مغزنمرود را(۵, ۳۳)

غم خوردن (ğəm xordən) - qəm yemək, qəmlənmək

غم نامده خوردنتوان بزور   بزم اندرون رفت نتوان بگور(۴۶۳, ۱۴)

خوردن (xordən) - udmaq

زمین خورد وتا خوردشان دیرنیست   هنوزش زخوردن شکم سیر نیست(۲۰۱, ۱۴۹)

خوردن (xordən) - öldürmək, kəsib-tökmək

سنانم چنان اژدها را خورد   که طوفان آتش گیاراخورد(۳۵۲, ۵۱)

خوردن (xordən) - yandırmaq

سنانم چنان آژدها راخورد   که طوفان آتش گیاراخورد(۳۵۲, ۵۱)

خوردن (xordən) - zərbə almaq

همان خورد کان ناتراش دگر   چنین چند راخاک خاریدسر(۱۰۷, ۲۱)

خوردن (xordən) - içmək

مخور می بتنهادرینطرف جوی   حریفان پیشینه راباز جوی(۵۹, ۸۹)

خوردنی (xordəni) - yeməli

شه ازگوسفندان پروردنی   درآنها که باشندهم خوردنی(۴۵۹, ۵۷)

خورش (xoreş) - yemək, xörək

چوفرمود خسرو که خوان آورند   بساط خورش درمیان آورند(۹۱, ۱۱۷)

خورش (xoreş) - yedirtmə

ملکزاده رادرخرام وخورش   همی دادچون جان خودپرورش(۲۳۹, ۸۷)

خوردی (xordi) - yemək, xörək

اگر هیچ دانستنی درنخست   که خوردی چنین داردم تندرست(۹۰, ۱۰۱)

خورشید (xorşid) - günəş

براقی شتابنده زیرش چوبرق   ستامش چوخورشیددرنورغرق(۱۵, ۱۰)

درچشم میل سرمه زدن خورشید (dər çeşm mil-e sorme zədən-e xorşid) – günəşin batması, qaşqaralma

چودرسرمه زدچشم خورشید میل   فرورفت گوهر بدریای نیل(۲۹۲, ۳۲)

میخ فکندن خورشید (mix fekəndən-e xorşid) - günəşin yerindən oynaması

زمینرازشورش برافتاد بیخ   فکند آسمان نعل وخورشیدمیخ(۴۱۷, ۸۱)

خورشید رازیرگل پوشیدن (xorşid-ra zir-e gel puşidən) - nəticəsiz iş görmək, günəşə qara yaxmaq

برآشفت نوشابه زان شیردل   که پوشید خورشیدرازیرگل(۲۶۰, ۱۶۶)

خورشید (xorşid) – Nüşabəyə işarədir

هوا سرد وخرگاه خورشید گرم   زمین خشک وبالین جمشید نرم(۲۷۵, ۱۰)

خورشیدتاب (xorşidtab) - günəş kimi parlaq

نهاده یکی خوان خورشیدتاب   برو چارکاسه زبلورناب(۲۶۷, ۲۵۴)

خوزانطرف (xuzantərəf) - Xuzan(Xuzistan)

زخوزانطرف تاآب زنده رود   زمین زنده گشت ازنوای سرود(۲۲۰, ۷۹)

خوش (xoş) - xoş

ولیکن بخواهش من حکم کش   کنم زین سخنها دل خویش خوش(۸, ۷۶)

خوش افتادن (xoş oftadən) - xoşuna gəlmək

درآن مرغزارخوش دلگشای   خوش افتاد شه راکه خوش بود جای(۴۶۰, ۶۰)

خوش آمدن (xoş amədən) - xoş gəlmək

ازآن خوشتر آیدجهان دیده را   که بیند همی ناپسندیده را(۴۰, ۱۰)

خوش (xoş) - gözəl

بهاری کهن بود چینی نگار   بسی خوشتراز باغ درنوبهار(۲۱۱, ۶۹)

خوش (xoş) - dadlı

که سالارخوان خوردخوان آورد   خورشهای خوش درمیان آورد(۲۷۲, ۳۱۵)

خوش (xoş) - əziz, şirin

وگر میل داردبجان خوشم   بدندان گرفته بخدمت کشم(۳۲۹, ۵۷)

خوش اندرخوش (xoş əndər xoş) - çox şad

خوش اندرخوش بودن (xoş əndər xoş budən) - çox şad olmaq

باواز وچهره کش ودلکشم   همانخوش همینخوش خوش اندرخوشم(۴۷۲, ۱۴۴)

خوش آوازی (xoşavazi) - xoş səs, gözəl səs

سه دیگرخوش آوازی وبانگ رود   که ازهره خوشترسراید سرود(۳۸۹, ۱۰۵)

خوشبو (xoşbu) - xoş ətirli

گلی دید خوشبوی ونادیده گرد   بهاری نیازرده ازبادسرد(۳۳۶, ۴۶)

خوشبوکردن (xoşbu kərdən) - ətirləndirmək

ازین جنبشآن بودمقصود من   که خوشبوکنی مجمرازعودمن(۳۷۳, ۲۷۸)

خوشخواب (xoşxab) - şirin yuxu

بخوشخواب درآویختن (be-xoşxab dər avixtən) - şirin yuxuya getmək

چو نوشین می اندردهن ریختند   بخوشخواب نوشین درآویختند(۴۵۱, ۵۶۰)

خوشخوارگی (xoşxarəgi) - naz-nemət

جهان میگذردبخوشخوارگی   باندازه داردتکبارگی(۶۹, ۵)

خوشدل (xoşdel) - şad, xoşbəxt

بهربوم وهرکشوری کززمیست   ببینم که خوشدل کدام آدمیست(۲۸۳, ۲۷)

خوشدل کردن (xoşdel kərdən) - sevindirmək, şad etmək

بتعلیم اوبیشتربردرنج   که خوشدل کنمردراپاس گنج(۷۱, ۲۶)

خوشدلی (xoşdeli) - xoşbəxtlik

از آن خوشدلی بهره یابم مگر　　که آهن برآهن شود کارگر(۲۸۳, ۲۸)

خوشدلی رابسیچیدن (xoşdeli-ra bəsiçidən) - şad olmaq

فداکن درم خوشدلی رابسیچ　　که ارزان بود دل خریدن بهیچ(۴۶۴, ۳۳)

خوشرو (xoşrou) - xoş yeriyən, iti gedən

سمندر چوپروانه آتشروست　　ولیکن این کهن لنگ وآن خوشروست(۱۸۹, ۱۹۹)

خوش عنان (xoşenan) - ram, müti

از آن خوش عنان ترکه آید گمان　　وزان تیزروتر که تیرازکمان(۱۶, ۱۴)

خوشگوار (xoşqovar) - şirin, dadlı, xoşagəlim

بگنجینهء تخت بارش دهند　　چوخواهد می خوشگوارش دهند(۳۰۳, ۵۳)

خوشمنش (xoşməneş) - xoş əhvallı, şad

بنخجیر شدشاه یکروزکش　　هم اوخوشمنش بودوهم روزخوش(۱۲۰, ۳۶)

خوشنمک (xoşnəmək) - dadlı, duzlu

اسیران رومی نپروردمی　　همه زنگی خوشنمک خوردمی(۹۰, ۱۰۲)

خوشنود (xoşnud) - xoş

نپرسیم از آنهاکزوسود نیست　　کزین پیشه اندیشه خوشنود نیست(۴۶۴, ۲۸)

خوشه (xuşe) - budaq, salxım

از بارگران خوشه خم گشته بود　　تک وتاب نخجیرکم گشته بود(۳۲۰, ۵۸)

خوشه چین (xuşecin) - başaq yığan

همه خوشه چینند ومن دانه کار　　همه خانه پرداز ومن خانه دار(۲۲, ۳۲)

خو (xu) - adət

خوگرفتن (xu gereftən) - adət etmək, alışmaq

اگر زیرکی باگلی خومگیر　　که باشد بجاماندنش ناگزیر(۱۷۵, ۶)

خوگر (xugər) - ünsiyyətdə olan

بمردم درآمیز اگرمردمی　　که باآدمی خوگرست آدمی(۲۶, ۱۶)

خون (xun) - qan

شود نرم از افشردن انجیر خام　　ولی چون خوری خون برآرد زکام(۳۸, ۱۰۲)

خون خام (xun-e xam) - xam şərab

مگرچون برافروزد آتش زجام　　شود کارما پخته زان خون خام(۲۷۳, ۳۳۲)

خون خم (xun-e xom) - xam şərab

زحلق خروسان طاوس دم　　فروریخت طاوسها خون خم(۲۲۵, ۱۳۹)

خون خوردن (xun xordən) - əzab çəkmək, qəm yemək

چه دلها که خون شدزخون خوردنم　　چه خونها که مانده ست درگردنم(۴۷۲, ۱۴۲)

خون راندن (xun randən) - qan tökmək

ببین تابهنگام کین گستری　　چه خون راندم از زنگی وبربری(۱۶۴, ۶۴)

خون ریختن (xun rixtən) - qanını vermək, canını qurban vermək

سران سپه سرکشیدند پیش　　که ریزیم درپای توخون خویش(۴۱۰, ۱۰۰)

خون ریختن (xun rixtən) - qan tökmək

بخون ریختن شد دل انگیخته　　زخون چنان بیگنه ریخته(۸۶, ۴۵)

خون شدن (xun şodən) - parçalanmaq, qana bulaşmaq

توآنشیرگیری که دروقت جنگ　　زشمشیر توخون شودخاره سنگ(۱۲۵, ۱۱۳)

خون کردن (xun kərdən) - qana bulamaq

براعدای دولت شبیخون کنیم　　بنوک سنان خاره راخون کنیم(۴۰۸, ۶۴)

خون گریستن (xun geristən) - qan ağlamaq

چراخون نگریم بران تاج وتخت　　که دارنده رابردر افکند رخت(۱۸۵, ۱۴۷)

خون درآوردن (xun dər avərdən) - qan vermək, rəng vermək, qızartmaq

بیا ساقی آن شیرشنگرفگون　　که عکسش درآرد بسیماب خون(۲۸۱, ۱)

خون خودراخوردن (xun-e xod-ra xordən) - əzab çəkmək, narahat olmaq

پی پوستین خون خودراخورد　　همه کس تن او پوست راپرورد(۲۵, ۸)

ازچهره خون انگیختن (əz çehre xun əngixtən) - yanağından qal dammaq

گراو حربه دارد بخون ریختن   من ازچهره خون دانم انگیختن(۴۶۷, ۶۹)

از دل خاره سنگ خون برآوردن (əz del-e xaresəng xun bər avərdən) – dəhşətli qorxu yaratmaq

جلاجل زنان ازنواهای زنگ   برآورده خون ازدل خاره سنگ(۱۷۹, ۶۲)

بخون(بکسی) بخشایش آوردن (be-xun(be-kəsi) bəxşayeş avərdən) – birinin qanına qıymaq

مبخشاد یزدان برآن رهنمون   که بخشایش آردبمنبربخون(۴۱۵, ۵۷)

بخون پیشدستی آوردن (be-xun pişdəsti avərdən) - qan tökməyə tələsmək, müharibəni birinci başlamaq

برآن ختم شد رخصت رهنمون   که شه پیشدستی نیاردبخون(۱۴۱, ۵۹)

بخون تربودن (be-xun tər budən) - qana bulaşmaq, kəsilmək

سربیزبان کوبخون تربود   بهست اززبانی که بیسر بود(۱۵۱, ۱۱۸)

بخون تر کردن (be-xun tər kərdən) - qana bulamaq

همه خاک اورا بخون ترکنم   همان آ برا خاک برسر کنم(۳۳۳, ۱۰)

بخون روی دشمن نماز کردن (be-xun-e ru-ye doşmən nəmaz kərdən) – düşmən qanı tökmək

سنان برسرموی بازی کنان   بخون روی دشمن نمازی کنان(۴۱۴, ۳۶)

بخون غرقه کردن (be-xun ğərğe kərdən) - qanına qərq etmək, qanına qəltan etmək

چرا کشت بهمن فرامرز را   بخون غرقه کرد آن بروبرزرا(۲۰۰, ۱۳۵)

بخون گراینده شدن (be-xun gerayənde şodən) - qan tökməyə meyl etmək

گراینده شدهردو لشگر بخون   علم برکشیدند چون بیستون(۴۲۱, ۱۴۰)

بخون درکشیدن (be-xun dər kəşidən) - qana bulamaq

بدین گونه خیلی بخون درکشید   تنی چند راجان زتن برکشید(۴۱۸, ۱۰۱)

برخون شتابنده شدن (bər xun şetabənde şodən) - qan tökməyə mahir olmaq

چوبرخون شتابنده شد نیش او   نیامد کس ازبیم درپیش او(۴۲۸, ۲۳۵)

برخون کسی تیغ کشیدن (bər xun-e (kəsi) tiğ kəşidən) – birini öldürməyə qılınc çəkmək

مکش تیغ برخون کس بیدریغ   ترا نیزخونست وباچرخ تیغ(۲۳۸, ۶۸)

برخون دلیر بودن (bər xun dəlir budən) - qana susamaq

بریدند زنخجیر شیران من   دلیرند برخون دلیران من(۳۵۱, ۴۴)

برخون (کسی) میان بستن (bər- xun-e (kəsi) miyan bəstən) - birinin intiqamına qalxmaq

که ترسم دگرباره ایرانیان   ببندندبرخون دارامیان(۲۳۷, ۶۰)

درخون کشیدن (dər xun kəşidən) - qana bulamaq

چوفرق خصم درخون کشید   ازآن سرکشی سربگردون کشید(۴۲۲, ۱۵۳)

درجگر جوش زدن خون (dər cegər cuş zədən-e xun) - həyəcanlanmaq

دگر باره خون درجگر جوش زد   قضاراقدربربناگوش زد(۴۱۸, ۹۸)

درزیرخون آوردن (dər zir-e xun avərdən) - qana bulamaq

زمین گربضاعت برون آورد   همه خاک درزیرخون آورد(۱۴۲, ۸۱)

درگردن خون گروکردن (dər gərdən xun gerou kərdən) - qana batmaq, qan etmək

بسی خون گروکرده درگردنش   عقابین چنگ عقاب افکنش(۳۸۷, ۷۸)

بجوش آمدن خون (be-cuş amədən-e xun) - ölümə tərəf getmək, qan çəkmək

زدارا نیاید بجزنای ونوش   گرآید بتو خونش آید بجوش(۱۲۳, ۹۰)

خون (xun) - ölüm

همان قاصدان نیز کردند جهد   که برخون او بسته بودند عهد(۱۷۷, ۲۸)

خون سیاوش (xun-e siyavuş) - Siyavuşun ölümü

نوشته برین هردو آلوده طشت   چوخون سیاوش بسی سرگذشت(۱۴۲, ۸۰)

خون (xun) - həyat

فرو شوید ازدوربیدادرا   رهاندزخون خلق آزاد را(۲۸۵, ۵۱)

خوناب (xunab) - qanlı göz yaşı, acı göz yaşı

بخوناب لعلی که آرد بچنگ ستیزه کند بادل خاره سنگ(۷۹, ۷)

بخوناب پرورده (be-xunab pərvərde) - ürək qanı ilə bəslənmiş

بخوناب پروردهء چون جگر سراز دیده برکردهء چون بصر(۲۲۳, ۱۲۳)

خوناب خم (xunab-e xom) - şərab

بمن ده که این هردو گم کرده ام قناعت بخوناب خم کرده ام(۲۸۸, ۲)

خون تراویده (xuntəravide) - qandammış

خدنگی همه سرخ گل باراو گلی خون تراویده ازخاراو(۴۱۴, ۳۹)

خونخوار (xunxar) - qan içən, qan tökən

زخونخوار دارا هراسنده گشت که آسان نشاید برین پل گذشت(۲۰۱, ۱۴۲)

خونخوارگی (xunxaregi) - qaniçmə, qəddarlıq, xunxarlıq

درآید بتندی وخونخوارگی بجز شه کرا باشداین یارگی(۲۶۰, ۱۵۷)

خونخواره (xunxare) - qan tökən, qan içən

شدازرومیان رنگ یکبارگی که دیدند ازآنگونه خونخوارگی(۸۶, ۴۷)

خونریز (xunriz) - qan tökən, yırtıcı

زشیران همان شیرخونریزتر که دندان وچنگش بود تیزتر(۱۶۲, ۳۷)

خونریز (xunriz) - ölüm

زبیداداو چون ستوه آمدیم بخونریز اوهم گروه آمدیم(۱۷۳, ۱۰۶)

خونریز کردن (xunriz kərdən) - öldürmək

برآندل که خونریز دارا کنند بروکین خویش آشکارا کنند(۱۷۳, ۱۰۳)

خونریزی (xunrizi) - qan tökmə, öldürmə

نگهدارد آزرم تخت کیان بخونریزی اول نبنددمیان(۱۴۱, ۶۰)

بخونریزی شب شتاب آوردن (be-xunrizi-ye şəb şetab avərdən) – səhərin açılmasına tələsmək

برون شد دگر باره چون آفتاب که آردبخونریزی شب شتاب(۱۰۳, ۲۷۰)

خونی (xuni) - öldürən, qan tökən, qatil, cani

دل لاله راکامد ازخون بجوش فرو مال وخونی بخاکی بپوش(۶۱, ۱۰)

خونی کردن (xuni kərdən) - qan tökmək, qan etmək

مبادا که اسبش حرونی کند که ازجرم شیر اسپ خونی کند(۳۴۷, ۱۰۷)

خوی (xey) - tər

نشان جست کان کشورآرای کی کجا خوابگه دارداز خون وخوی(۱۸۲, ۱۰۲)

خوی کردن (xey kərdən) - tərləmək

سپاهی که اندیشه راپی کند چوکوهه زند کوه ازوخوی کند(۴۰۵, ۲۰)

بر(کسی, چیزی) خوی آوردن (bər(kəsi, çizi xey avərdən) – birini tərlətmək, utandırmaq

رخی چون گل وبرگل آورده خوی بمن دادجامی پرازشیرومی(۶۲, ۳۲)

خوی برآوردن (xey bər avərdən) - tər tökmək, utanmaq

یکی مجلس آراست از رود ومی که مینو زشرمش برآورد خوی(۲۲۱, ۹۱)

خوی (xuy) - xasiyyət

ازین خوی خوش کوسرشت منست بسی رخنه درکاروکشت منست(۳۲, ۲۳)

خوی کردن (xuy kərdən) - adət etmək

چنین گفت کین لشگرجنگجوی ببیگارشیران نکردند خوی(۴۰۹, ۷۶)

خوی رها کردن (xuy reha kərdən) - xasiyyəti dəyişdirmək

اگر کردی این خوی ماران رها وگرنه من وتیغ چون اژدها(۱۵۶, ۱۸)

ازخوی درشت درآمدن (əz-xu-ye doroşt dər amədən) - kobudluqdan əl çəkmək, yumşalmaq

چوآن گردروی آهن سخت پشت بنرمی درآمد زخوی درشت(۱۲۸, ۲۷)

خویش (xiş) - öz

فروریزم ازنظم ترکیب خویش دگرگونه گردم زترتیب خویش(۷, ۶۳)

برخویش گذاشتن (bər xiş qozaştən) - yaxın qoymaq

همه سوی نیکان نظر داشتی بدانرابرخویش نگذاشتی(۲۸۹, ۱۲)

خویش (xiş) - dost-tanış, qohum-əqrəba

جهان آن جهان شدکه درویش راست   که هم خویشتن راوهم خویش راست(۲۸۲, ۱۰)

خویش شدن (xiş şodən) - qohum olmaq

اگرچه نشدترک باروم خویش   هم ازرومشان کینه باروس بیش(۴۰۹, ۸۸)

خویشتن (xiştən) - öz

پژوهنده را یاوه زان شد کلید   کزاندازهء خویشتن درتودید(۹, ۹۱)

از خویشتن بردن (əz xiştən bordən) - özündən çıxarmaq

ترنگ کمانهای بازوشکن   بسی خلق رابرده ازخویشتن(۹۳, ۱۴۴)

از خویشتن شاد شدن (əz xiştən şad şodən) - öz işindən razı qalmaq, sevinmək

چواز وامداری خرآزاد شد   برآسودو ازخویشتن شادشد(۷۴, ۷۱)

با خویشتن داشتن (ba xiştən daştən) - öz yanında yerləşdirmək

بقلب اندرون داشت باخویشتن   چوپولاد کوهی شدآن پیلتن(۱۷۸, ۵۱)

برخویشتن پیچیدن (bər xiştən piçidən) - hirsindən qıvrılmaq

ازآن طیرگی شاه لشگرشکن   بپیچید چون ماربرخویشتن(۴۳۸, ۳۸۳)

برخویشتن لرزیدن (bər xiştən lərzidən) - titrəmək, əsmək, lərzəyə gəlmək

زپولاد پیکان پیکرشکن   تن کوه لرزید برخویشتن(۱۸۰, ۶۷)

خویشتن را بچیزی پابست کردن (xiştən-ra be-çizi pabəst kərdən) - özünü bir şeyə əsir etmək, bağlamaq

درین بوم بیگانه کم کن نشست   مکن خویشتن را بدو پای بست(۲۳۶, ۵۰)

خویشی (xişi) - dostluq, yaxınlıq

برنجد تن نازک ازدردوداغ   چه خویشی بود بادرا باچراغ(۱۸۲, ۹۲)

خویشی داشتن (xişi daştən) - yaxın olmaq

خطرهاست درکارشاهان بسی   که با شاه خویشی ندارد کسی(۱۵۲, ۱۲۷)

خیال (xəyal) - fikir, düşüncə

نبایدکه بنددتراین خیال   که دولت بملکست ونصرت بمال(۱۲۴, ۱۰۲)

خیال باختن (xəyal baxtən) - düşünmək

زنیرنگ این پردهء دیرسال   خیالی شدم چون نبازم خیال(۵۴, ۶)

خیال نمودن (xəyal nəmudən) - fikirləşmək

کند هرزمان صلح وجنگی دگر   خیالی نماید برنگی دگر(۲۳۳, ۴)

خیال پری پیکری کردن (xəyal-e pəripeykəri kərdən) - yazmağa təhrik etmək

خیال پری پیکری میکند   مراچون خیال پری میکند(۴۰۳, ۴)

خیال (xəyal) - xəyal, surət

هرآیینه کزخاطرش تافتم   خیال سکندر درویافتم(۴۲, ۴۰)

خیال شدن (xəyal şodən) - zəifləmək, incəlmək

زنیرنگ این پردهء دیرسال   خیالی شدم چون نبازم خیال(۵۴, ۶)

خیال کسی راپیش داشتن (xəyal-e kəsi-ra piş daştən) - xatırlamaq, yad etmək

خیال دوسرهنگ راپیش داشت   جزآن خودکه سرهنگی خویش داشت(۱۷۷, ۳۰)

درخیال آمدن (dər xəyal amədən) - həyata keçmək

نشاندند مطرب فشاندند مال   که آمدچنان بازیی درخیال(۱۱۵, ۴۶)

خیانت (xəyanət) - xəyanət

خیانت کردن (xəyanət kərdən) - xəyanət etmək

دگر کان خیانت نکردم نخست   که برمن گرفتاری آیددرست(۳۶۶, ۱۷۸)

خیرگی (xiregi) - heyrət, təəccüb

چودید اژدها پیل مست را   گشادانددرآن خیرگی دست را(۴۳۹, ۳۸۸)

خیره (xire) - düşünmədən

طپانچه براعضای خود میزنی   تبرخیره برپای خودمیزنی(۱۵۸, ۴۶)

خیره (xire) - heyrət, təəccüb, mat

خیره شدن (xire şodən) - mat qalmaq

زتیغ آتشی برکشید چوآب   کزوخیره شدچشمهء آفتاب(۴۳۷, ۳۵۸)

خیره ماندن (xire mandən) - mat qalmaq

زگوهر بر آن تخت گنجی فشاند   که گنجور خانه در آن خیره ماند(۳۰۶, ۸۴)

خیره خیر (xirexir) - inadkarlıqla, ciddi-cəhdlə

چه سازیم تختی چنین خیره خیر   که بروی شود دیگری جایگیر(۳۰۷, ۱۰۷)

خیری (xeyri) - gül növü

زگنجش زمین کیسه بردوخته   سمن سیم وخیری زراندوخته(۴۸, ۴۶)

خیری زرد شدن (xeyri-ye zərd şodən) - saralmaq(qorxudan)

همه روس رادل پرازدرد شد   گل سرخشان خیری زرد شد(۴۴۷, ۵۱۰)

خانه خیز (xanexiz) - Allah tərəfindən verilmiş

گهی باچنان گوهرخانه خیز   چوبوطالبی راکنی سنگریز(۶, ۳۷)

خیل (xeyl) - yaxın adamlar, əyanlar

کیومرث ازخیل توچاکری   فریدون زملک توفرمانبری(۳۰۲, ۳۱)

خیل (xeyl) - süvari dəstəsi, qoşun

همان لشگر زنگ وخیل حبش   بهرگوشهء گشته شمشیرکش(۱۰۰, ۲۴۲)

خیل خیل (xeyl-xeyl) - dəstə-dəstə

رسیدند زنهاریان خیل خیل   که طوفان بدریا درآوردسیل(۱۳۸, ۱۲)

خیلی (xeyli) - çox

بسرخیلی فتنه بربست موی   سوی تاجگاه تو آوردروی(۳۱۹, ۳۴)

خیمه (xime) - çadır, ximə

چوهندو سراپردهء شاه دید   مه خیمه برخیمهء ماه دید(۳۳۱, ۸۲)

خیمهءماه (xime-ye mah) - göy

چوهندو سراپردهء شاه دید   مه خیمه برخیمهء ماه دید(۳۳۱, ۸۲)

خیمه بالا زدن (xime bala zədən) - tabe olmamaq

چوشه راسراپرده آنجا زدند   رقیبان دژخیمه بالا زدند(۲۹۰, ۳۰)

د (dal) - Fars əlifbasının onuncu hərfi

داد (dad) - ədalət

بگوهر جهانرا بیاراسته   بتیغ از جهان دادودین خواسته(۱۵, ۱۵)

دادداد (dad dadən) - ədalət göstərmək

بدین وبدانش کنم کارها   دهم دادراروزبازارها(۲۲۹, ۴۳)

دادداد (dad dadən) - xoş keçirmək

چنان برزن ایندم که دادش دهی   که بادش دهی گربیادش دهی(۴۶۴, ۳۲)

داد ستانیدن (dad setanidən) - intiqam almaq

اگر دادنساندازخصم شاه   خدا بادیاری ده دادخواه(۳۹۴, ۳۷)

داد کردن (dad kərdən) - ədalət göstərmək, ədalətli olmaq

دل هریگی رازماشادکن   دعاخواه ودانش ده ودادکن(۳۳۸, ۸۴)

دادجوانی دادن (dad-e cəvani dadən) - cavanlıq etmək

بساط می ارغوانی بنه   طرب ساز ودادجوانی بده(۱۱۹, ۲۳)

داد دل خواستن (dad-e del xastən) - kömək etmək

سیم دل بشفقت برآراستن   ستم دیده راداد دل خواستن(۵۰, ۶۸)

داد دل ستانیدن (dad-e del setanidən) - istədiyinə çatmaq, istədiyinə nail olmaq

برسم فریدون وآیین کی   ستانیم داددل ازرود ومی(۲۷۳, ۳۸۱)

داد (dad) - dad, fəryad

نشسته چنین چون یکی چشمه نور   که آوازدادآمدازراه دور(۷۹, ۱۶)

داد (dad) - mükafat

چودادیم ناموس نام آوران   بده دادم ای داورداوران(۱۲, ۴۰)

دادبخش (dadbəxş) - ədalətli

بنام بزرگ ایزد دادبخش   که دارا زهر دانش او دادبخش(۱۵۵, ۱)

دادبخشی (dadbəxşi) - ədalət

دادبخشی کردن (dadbəxşi kərdən) - ədalət göstərmək

ستم دیده را دادبخشی کنم   شب تیرگانرادرخشی کنم(۲۲۸, ۲۸)

دادخواه (dadxah) - məzlum, dadxah, ədalət istəyən

جهان دادخواهست وشه دستگیر   زداور نباشدجهانراگزیر(۷۸, ۵۴)

دادخواه بودن (dadxah budən) - ədalətli olmaq

یکی آنکه برکشتن بیگناه   تو باشی درین داوری دادخواه(۱۸۷, ۱۷۰)

دادخواهی (dadxahi) - ədalət

دادخواهی کردن (dadxahi kərdən) - ədalətli olmaq

بدان دادملکت که شاهی کنی   چوداور شوی دادخواهی کنی(۵۱, ۶)

دادگر (dadgər) - ədalətli

چنان دادگربودکزدادخویش   دم گرگ رابست برپای میش(۶۴, ۸)

دادن (dadən) - vermək

توآوردی ازلطف جوهر پدید   بجوهر فروشان تودادی کلید(۳, ۹)

جان دادن (can dadən)) - canını qurban vermək

جهاندارا گرزانکه فرمان دهد   زماهرکه خواهدبوجان دهد(۴۰۰, ۴۲)

خلاص دادن (xelas dadən) - xilas etmək

زبند جهان دادخودراخلاص   بمعشوقی عرشیان گشت خواص(۱۵, ۶)

خط عمر دادن (xətt-e omr dadən) - müddəti uzatmaq, əmr vermək

چنان به که پاداش مالم دهد   خط عمر تاهفت سالم دهد(۳۶۹, ۲۱۷)

گذر دادن (qozər dadən) - əmr etmək, göstəriş vermək

فرستاد خلقی بانبوه را   گذر دادبربستن آن کوه را(۲۹۸, ۱۳۵)

دادن (dadən) - bağışlamaq

چوزهره درم درترازو نهم   ولی چون دهم بسی ترازودهم(۳۲, ۳۴)

دادن (dadən) - açılmaq

تموزش گل کوهساری دهد   زمستان نسیم بهاری دهد(۲۴۸, ۴)

دادن (dadən) - əsmək

تموزش گل کوهساری دهد   زمستان نسیم بهاری دهد(۲۴۸, ۴)

دادودهش (dad-o-dəheş) - ədalət, yaxşılıq

بداد ودهش درجهان پی فشرد   بدین دستبرد ازجهان دست برد(۳۳۹, ۹۴)

دادودهش (dad-o-dəheş) - səxavət, əliaçıqlıq

ببیرامنش فیلسوفان دهر   جهانرا زدادودهش دادبهر(۱۱۹, ۱۸)

دادوستد (dad-o-setəd) - xeyrxahlıq

سلاح زتن وخوی زرخ ریختند   بدادوستد درهم آمیختند(۳۷۴, ۲۹۲)

داده (dade) - verilmiş, bağışlanmış

هرآنچ از خدا خواستم زین قیاس   خدا دادوبرداده کردم سپاس(۴۵, ۷۵)

داده شدن (dade şodən) – verilmək

چوافتاده شدخصم درپای او   بدیگر کسی داده شدجای او(۳۴۰, ۱۲)

دار (dar) - sözdüzəldici şəkilçi

خرد دانش آموز تعلیم اوست   دل از داغداران تسلیم اوست(۱۶۱, ۱۱)

دار (dar) - dar ağacı

بردار کردن (bər-dar kərdən) - asmaq, dara çəkmək

بفرمود تاخوار کردندشان   رسن بسته بردار کردندشان(۱۳۵, ۶۳)

دارا (dara) - Dara

برید ازجهان شورش زنگرا   زدارا ستدتاج واورنگرا(۵۶, ۳۷)

دارای چرخ کبود (dara-ye çərx-e kəbud) - Allah

بفرمان دارای چرخ کبود   ز مابادبرجان خاقان درود(۳۴۹, ۱۰)

دارای دولت (dara-ye doulət) - Dara

مه تاج ومه اورنگ شاهنشهی   که ماندزدارای دولت تهی(۱۸۵, ۱۴۶)

دارای دهر (dara-ye dəhr) - İskəndər

سوادی چنان دید دارای دهر   برآسود وازخرمی یافت بهر(۲۴۷, ۹۸)

دارای دین (dara-ye din) - din sahibi, əqidəli şəxs

زرآن زورو زهره کی آرد بدست   که دارای دین راکند زیردست(۲۸۲, ۵)

دارای روم (dara-ye rum) - İskəndər

بروسی خبر شد که دارای روم درآورد لشگردرین مرزوبوم(۴۰۴, ۱۹)

دارای گیتی (dara-ye giti) - Allah

بدارای گیتی ودانای راز که دارم ببهبود دارانیاز(۱۸۵, ۱۳۹)

بدارای خود پناه بردن (be-dara-ye xod pənah bordən) - Allaha pənah aparmaq

بترسید وشدرنگ ورویش چوکاه بدارای خود بردخود راپناه(۲۶۱, ۱۷۶)

داراپرست (darapərəst) - darapərəst, Dara tərəfdarı

چودانست کان شهر داراپرست بجد سکندرنیاید بدست(۳۲۳, ۹۷)

داراپرستی (darapərəsti) - Daraya sitayiş

ز داراپرستی منش خاسته بمهر اسکندر بیاراسته(۱۴۴, ۱۸)

داراشکن (daraşekən) - Daranı məğlub edən (İskəndər)

سکندرجهاندار داراشکن برافروخت چوشمع ازآن انجمن(۱۹۶, ۷۴)

داراکش (darakoş) - Dara öldürən(dünya)

نفیر ازجهانی که داراکشست نهان پرور و آشکاراکشست(۱۸۵, ۱۴۹)

داراملک (daraməlek) - Dara şah

زداراملک رایتی داشتند ملک زیرآن رایت انگاشتند(۳۲۳, ۹۱)

دارانژاد (daranejad) - Daranəsilli

که تاروی مهروی دارانژاد ببینم که دیدنش فرخنده باد(۲۱۷, ۳۰)

دارنده (darənde) - sahib

دارندهء آسمان وزمین (darənde-ye aseman-o-zəmin) - Allah

دارندهء آسمان وزمین کزومایه دارد همان وهمین(۱۶۲, ۲۶)

دارندهء مهر وماه (darənde-ye mehr-o-mah) - Allah

پس ازنام دارندهء مهروماه که اندیشه راسوی اونیست راه(۳۳۲, ۲)

دارندهء تاج وشمشیروتخت (darənde-ye tac-o-şəmşir-o-təxt) - İskəndər

که دارندهء تاج و شمشیروتخت روان کرد رایت بنیروی بخت(۸۵, ۳۰)

دارو (daru) - dərman

بیا ساقی ازمی نشان ده مرا ازآن داروی بیهشان ده مرا(۲۵, ۱)

داروگیر (dar-o-gir) - vurhavur, çarpışma

دل ترکتازان درآن داروگیر براورده ازنای ترکی نفیر(۹۳, ۱۳۶)

داستان (dastan) - dastan, əhvalat

بنقشی که سروکلان هست خرد نمودم بدین داستان دست برد(۳۸, ۱۱۱)

داستان (dastan) - söz, atalar sözü

چواین داستان گفت شه یک بیک نیوشنده رادست شدبرفلک(۲۳۱, ۷۴)

داستان (dastan) - söhbət

شه این داستان را پسندیده داشت تمنای آن نقش نادیده داشت(۲۵۴, ۷۲)

داستان زدن (dastan zədən) - söhbət açmaq, danışmaq, demək

چه درکوی نابخردان دم زنی به ارداستان خرد کم زنی(۱۴۳, ۶)

داستان (dastan) - şərt

بگفت این واز حرب شه باز گشت باین داستان شاه دمسازگشت(۱۰۵, ۳۰۵)

داشتن (daştən) - malik olmaq

بیاد داشتن (be-yad daştən) - yadda saxlamaq

شب وروزدرشام ودربامداد توبریادی از هرچه دارم بیاد(۶, ۴۵)

داشتن (daştən) - arzu etmək, istəmək, diləmək

چنان دارم ازداور کارساز کزین بانیازان شوم بی نیاز(۶, ۵۰)

داشتن (daştən) - əldə saxlamaq

بناموس رایت همی داشتند غنیمت ببدخواه نگذاشتند(۱۷۳, ۹۱)

داشتن (daştən) - qiymətdə olmaq, bərabər olmaq

چوبرقع براندازم ازروی خویش ندارم جهانرابیک موی خویش(۴۶۷, ۷۸)

داشتن (daştən) - qorumaq, saxlamaq

زنی کونماید ببیگانه روی ندارد شکوه خود وشرم شوی(۴۰۰, ۳۰)

داشتن (daştən) - nəzarət etmək, idarə etmək

چنان داشتم ملک راپیش وپس که آزارش نامدازکس بکس(۳۱۸, ۱۸)

داشتن (daştən) - tutub saxlamaq

بدارند برجای خویش استوار　　خودازجای جنبد شوریده وار(۱۸۳, ۱۱۲)

داشتن (daştən) - saxlamaq

سکندر که تیغ جهانسوز داشت　　چنان تیغی ازبهرآنروزداشت(۱۷۸, ۴۵)

داشتن (daştən) - təhrik etmək

غرورجوانی برآن داردت　　که گردن بشمشیرمن خاردت(۱۵۸, ۴۷)

داغ (dağ) - dağ, damğa

چوشمع آتش افتاده در باغ من　　شده باغ من آتشین داغ من(۲۱, ۱۴)

بداغ درآوردن (be-dağ dər avərdən) - dağlamaq

کفلگاه شیران درآرم بداغ　　زپیه نهنگان فروزم چراغ(۲۶۲, ۱۸۵)

داغ (dağ) - ləkə, nöqsan

اگربرفروزی چومه صدچراغ　　زخورشید باشد برونام داغ(۲۲, ۳۶)

داغ (dağ) - yara

برنجد تن نازک ازدردوداغ　　چه خویشی بودباد رابا چراغ(۱۸۲, ۹۲)

داغ بردل کشان (dağ bər delkəşan) - ürəyi dağlı

سوی شاه شد داغ بردل کشان　　شتابنده چون برق آتشفشان(۱۳۳, ۶۶)

داغدار (dağdar) - qul

خرد دانش آموزتعلیم اوست　　دل ازداغداران تسلیم اوست(۱۶۱, ۱۱)

داغ درآتش (dağ dər ataş) - qul

بفرمود تا داغشان برکشند　　حبش زین سبب داغ درآتشند(۱۱۱, ۶۷)

دام (dam) - tələ, tor

گره برگره چین زلفش چو دام　　همه چینیان چین اورا غلام(۳۳۶, ۵۰)

بدام آمدن (be-dam amədən) - tələyə düşmək, tora düşmək

مرا خواندی وخود بدام آمدی　　نظر پخته ترکن که خام آمدی(۲۵۹, ۱۴۲)

بدام آوردن (be-dam avərdən) - tora salmaq

عنان باز کش زین تمنای خام　　که سیمرغ راکس نیاوردبدام(۱۶۴, ۶۲)

بدام درامدن (be-dam dər amədən) - tələyə düşmək, tora düşmək

چو شه تیغ رابرکشید از نیام　　بداندیش راسر درآمدبدام(۳۴۰, ۱۰)

در دام کشیدن (dər dam kəşidən) - tora salmaq

چو دست ازعنان سوی خنجر کشیم　　بداندیش رادام درسرکشیم(۴۰۸, ۶۵)

دام (dam) - heyvan

ددو دام راشیرازانست شاه　　که مهماننوازست درصیدگاه(۱۲۴, ۱۰۵)

دامن (damən) - ətək

تونی آنکه تامن منم بامنی　　وزین درمبادم تهی دامنی(۸, ۷۲)

دامن زدن (damən zədən) - ətəyini yığışdırmaq, bir işə hazırlaşmaq

چو لختی بغلتید برروی خاک　　کمر بست وزد دامن درع چاک(۴۵۲, ۹)

دامن عالم ازگنج پر کردن (damən-e aləm əz gənc por kərdən) - dünyanı xəzinə ilə doldurmaq

بان هرسه دریابان هرسه در　　کنم دامن عالم ازگنج پر(۴۳, ۵۰)

زدامن برکلاه موج زدن (ze-damən bər kolah mouc zədən) - adam boyu dalğalanmaq

زبس گنج دادن بایران سپاه　　زدامن گهرموج زدبرکلاه(۲۲۵, ۱۴۸)

دامن لب بمی آلودن (damən-e ləb be-mey aludən) - şərab içmək

وگرنه بایزد که تابوده ام　　بمی دامن لب نیالوده ام(۳۰, ۷۱)

دامن (damən) - torpaq

بهشتی شده بیشه پیرامنش　　زکر کوثری بسته بردامنش(۲۴۸, ۵)

دامن (damən) - bədən, cism

بیا ساقی آزادکن گردنم　　سرشک قدح ریزدر دامنم(۳۸۱, ۱)

دامن (damən) - ölkə

کزآوازهء شه جهان گشت پر　　که چین رابرآمود دامن بدر(۳۸۲, ۱۳)

دامن کشان (damən kəşan) - nazla yeriyən

سرزلف درعطف دامن کشان　　زچهره گل ازخنده شکرفشان(۶۲, ۳۱)

دام ودد (dam-o-dəd) - heyvan, yırtıcı

شگفتی فرو ماند صاحب خرد　　که نه ادمی بود نه دام ودد(۴۳۳, ۳۰۳)

زخمهء دام ودد (zəxme-ye dam-o-dəd) - dünya

که داند که این زخمهء دام ودد　　چه تاریخها داردازنیک وبد(۱۸۹, ۲۰۵)

دانا (dana) - bilik sahibi, alim, bilən

سخنگوی پیشینه دانای طوس　　که آراست روی سخن چون عروس(۳۹, ۱۱۷)

زدانا شکیب بردن (ze-dana şəkib bordən) - səbrini almaq, ağlını aparmaq

چوبرخواندی افسونی آن دلفریب　　زدل هوش بردی زداناشکیب(۲۱۱, ۷۳)

دانا (dana) - Bolinas

چودانا نظرکرد درجام ژرف　　رقمهای او خواندی حرفا بحرف(۳۱۰, ۲۸)

دانای بیداربخت (dana-ye bidarbəxt) - Bolinas

خبر دادانای بیداربخت　　که قپچاق رادل چوسنگست سخت(۴۰۲, ۶۳)

دانای راز (dana-ye raz) - Allah

بدارای گیتی ودانای راز　　که دارم ببهبود دارانیاز(۱۸۵, ۱۳۹)

دانای روم (dana-ye rum) - Bolinas

که چون شاه عالم بدانای روم　　بفرمود تاسازدازسنگ موم(۴۰۴, ۸)

دانای طوس (dana-ye tus) - Firdovsi

سخنگوی پیشینه دانای طوس　　که آراست روی سخن چون عروس(۳۹, ۱۱۷)

داناتری (danatəri) - ağıllılıq, alimlik

ربود ازدلیران تواناتری　　سرزیرکان شدبداناتری(۷۶, ۲۴)

دانستن (danestən) - bilmək

مهندس بسی جویدازرازشان　　نداند که چون کردی آغازشان(۴, ۱۵)

دانستن (danestən) - bacarmaq

شکر دانم از هرلب انگیختن　　گلابی زهردیدهء ریختن(۳۴, ۵۳)

دانستن (danestən) - hesab etmək

زن آن به که زیورکشد پای او　　نه زن دان که زندان بود جای او(۴۴۸, ۵۲۲)

دانستن (danestən) - xəbər tutmaq

چو نوشابه دانست کاورنگ شاه　　بفال همایون درآمد زراه(۲۵۴, ۷۵)

دانستن (danestən) - öyrənmək

چودانست کانشهر دارا پرست　　بجهد سکندرنیاید بدست(۳۲۳, ۹۷)

دانستن (danestən) - tanımaq

ندانم کسی کوبجان وبتن　　مرا دوستتر دارد ازخویشتن(۳۵, ۷۲)

دانستن (danestən) - demək

ندانم گرامی ترین گوهری　　سپردم بنامی ترین شوهری(۲۲۳, ۱۱۲)

دانستن (danestən) - başa düşmək, dərk etmək

پلنگر که اوبود سالار زنگ　　بدانست کامدز دریا نهنگ(۱۰۳, ۲۷۴)

دانش (daneş) - bilik, elm, ağıl

تونی برترین دانش آموز پاک　　زدانش قلم رانده برلوح خاک(۳, ۴)

دانش دادن (daneş dadən) - bilik vermək, elm öyrətmək

دل هریکی را زماشادکن　　دعاخواه ودانش ده ودادکن(۳۳۸, ۸۴)

دانش آموز (daneşamuz) - şagird

خرد دانش اموزتعلیم اوست　　دل ازداغداران تسلیم اوست(۱۶۱, ۱۱)

برترین دانش آموز پاک (bərtərin daneşamuz-e pak) - Allah

تونی برترین دانش آموزپاک　　زدانش قلم رانده برلوح خاک(۳, ۴)

دانشپرست (daneşpərəst) - alim, elm sevən

دلیروسخنگوودانشپرست　　بتیروشمشیرگستاخ دست(۸۴, ۲۱)

داننده (danənde) - bilən

نشاط اندرارد بخوانندگان　　مفرح رساند بدانندگان(۴۵, ۷۰)

دانه (dane) - toxum

برآرم چراغی زپروانهء　　درختی برآرایم از دانهء(۲۲, ۲۸)

دانه (dane) - əhvalat, söz

پراکنده از هردری دانهء   برآراستم چون صنمخانهء(۵۴, ۱۲)

دانه (dane) - dən

درین آسیا دانه بینی بسی   بنوبت درآس افکند هرکسی(۱۱۷, ۷۶)

دانه کار (danekar) - toxum səpən

همه خوشه چینند ومن دانه کار   همه خانه پرداز ومن خانه دار(۲۲, ۳۲)

داور (davər) - hakim

که شاه جهان دادگرداورست   خدایش بهر کارازان یاورست(۳۶۷, ۱۸۴)

داورکارساز (davər-e karsaz) - Allah

چنان دارم ای داور کارساز   کزین بانیازان شوم بی نیاز(۶, ۶۰)

داور نیکنام (davər-e niknam) - xeyirxah hakim (İskəndər)

پس آنگه گزارش گرفت ازپیام   که شاه جهان داورنیکنام(۲۵۷, ۱۲۱)

بخواجهء خودبداور شدن (be-xace-ye xod be-davər şodən) – özünü ağası ilə tay tutmaq

سر وسیم آن بنده درسر شود   که باخواجهء خود بداورشود(۳۱۹, ۳۱)

بداور شدن (be-davər şodən) - hakim olmaq, taysız olmaq

زپیروزی خود دلاور شدست   همانا که تنها بداور شدست(۳۱۸, ۳۰)

داوری (davəri) - ədalət

بپذیرفتم از داورآسمان   که ناسایم از داوری یکزمان(۲۲۸, ۲۷)

داوری (davəri) - hakim

نه بس داوری باشدآن سست رای   که سختی رساند بخلق خدای(۲۶۴, ۱۸۳)

داوری (davəri) - iş, nəqqaşlıq

زرومی وچینی درآن داوری   خلافی برآمدبفخرآوری(۳۷۶, ۱۵)

داوری (davəri) - iş

چو دارا درآن داوری رای جست   دل رایزن بود دررای سست(۱۷۶, ۲۳)

داوری (davəri) - izah, şərh

چو زین گونه کردآنگزارشگری   بکنجد درآمد درداوری(۱۳۵, ۹۶)

داوری (davəri) - iş(Şərəfnaməni yazmaq işi)

چو خواهم زتوروزوشب یاوری   مکن شرمسارم درین داوری(۶, ۴۹)

داوری (davəri) - dava, döyüş

دومرغ دلاور درآن داوری   زمانی نمودند جنگ آوری(۱۲۱, ۴۷)

داوری (davəri) - məzəmmət

جهاندارازین داوریهای سخت   نگهداشت پاسخ بنیروی بخت(۲۸۹, ۲۳)

داوری (davəri) - fikir, rəy

درین داستان داوریها بسیست   مرا گوش برگفتهء هرکسیست(۶۵, ۱۷)

داوری جستن (davəri costən) - bəhsə girmək, rəqabət aparmaq

ولیکن بشاهی ونام آوری   نیم با تو درجستن داوری(۳۶۰, ۸۵)

داوری کردن (davəri kərdən) - mənəmlik etmək

کسی راکه دولت کند یاوری   که یارد که بااوکند داوری(۶۴, ۱۲)

داوری کردن (davəri kərdən) - hökmranlıq etmək, hakim olmaq

بپرهیزم ازروزعذرآوری   بپرهیزکاری کنم داوری(۲۲۸, ۳۱)

داوری کردن (davəri kərdən) - vuruşmaq, müharibə etmək

چرا زپی سنگ ناخوردنی   کنی داوریهای ناکردنی(۲۶۸, ۲۶۳)

درداوری ماندن (dər davəri mandən) - düşünmək, işin nəticəsi üçün həyəcan keçirmək

سپاه ازدوسو مانده درداوری   که دولت کرامیکند یاوری(۴۳۷, ۳۵۴)

داوریگاه (davəriqah) - döyüş, vuruş

سکندر درآن داوریگاه سخت   پی افشرد مانند بیخ درخت(۱۷۲, ۷۶)

دایره (daire) - yer, qala, istehkam

بهردایره کوزده ترکتاز   زپرگار خطش گره کرده باز(۴۷, ۲۷)

دایره (daire) - dairə, məclis

درآن دایره کین سخن رانده ام   درون پرور خویش راخوانده ام(۴۴, ۶۷)

دایم (dayem) - daim

چنین گفت بار ایزن ترجمان   که درسایهء شاه دایم بمان(۲۱۸, ۵۴)

دایه (daye) - dayə

کمان خواست از دایه چوب تیر   گهِ کاغذش بر هدف گه حریر(۶۸, ۶۷)

دباغت (dəbbağət) - dəbbağlıq, dəri aşılama

دباغت دادن (dəbbağət dadən) - aşılamaq, dəbbağlamaq

دباغت چنان دادم این چرم را   که برتابد آسیب وآزرم را(۷۵, ۱۷۵)

دبستان (dəbestan) - məktəb

سوی دشمن آمدچنان تازه روی   که طفل از دبستان درآید بکوی(۴۲۳, ۱۷۵)

دبه (dəbbe) - dəbbə

درپای پیل دبه انداختن (dər pa-ye pil dəbbe əndaxtən) - təhrik etmək

زپرخاش اوپیش گیرم رحیل   نیندازم این دبه درپای پیل(۳۲۹, ۶۲)

دبیر (dəbir) - katib, yazan

دبیران نگر تابروزسپید   قلم چون تراشندازین مشک بید(۲۴, ۲۱)

دبیردلیر (dəbir-e dəlir) - Bolinas

فروخواند نامه دبیردلیر   که از هیبت افتادگردون بزیر(۳۳۲, ۱۰۰)

دبیردینارسنج (dəbir-e dinarsənc) - dinar hesablayan

شنید از دبیران دینار سنج   که زرزرکشددرجهان گنج گنج(۲۲, ۲)

دبیر (dəbir) - rəssam

گرایندگیهای کلک دبیر   برانگیخته موج ازآن آبگیر(۳۷۹, ۴۸)

دبیر (dəbir) - manqal

دبیری قلم رسته ازپشت او   قلمهای مشگین درآنگشت او((۲۷۷, ۳۷)

دبیری (dəbiri) - katiblik

دبیری کردن (dəbiri kərdən) - yazmaq, katiblik etmək

گر انگشت من حرفگیری کند   ندانم کسی کودبیری کند(۷۵, ۵)

دبیس (dəbis) - Dəbis(Mədainli sərkərdə)

قدرخان زچین گورخان ازختن   دبیس ازمدائن وولیدازیمن(۴۰۸, ۷۰)

دبیقی (dəbiği) - ipək parça növü

کنون تخت آن بارگه گشت خرد   دبیقی ودیباش رابادبرد(۲۴۹, ۱۳)

دجله (dəcle) - Dəclə

برآن دجلهء خون بلند آفتاب   چو نیلوفرافکنده زورق برآب(۱۸۱, ۸۱)

دخت (doxt) - qız

همان روشنک راکه دخت منست   بدان نازکی دست پخت منست(۱۸۷, ۱۷۴)

دختر (doxtər) - qız

درو دختری جادواز نسل سام   پدرکرده آذرهمایونش نام(۲۱۱, ۷۲)

دخل (dəxl) - xəzinə, var-dövlət

اگردخل خاقان چین آن تست   مکن خرج راروزبازار سست(۳۸۲, ۵)

دخل (dəxl) - vergi

ولیکن بشرطی که ازملک خویش   کشی هفت ساله مرا دخل پیش(۳۶۸, ۲۱۳)

دخل (dəxl) - mədaxil, gəlir

چو بینم کسی راکه اورنج برد   که باخرج اودخل اوهست خرد(۲۲۹, ۴۱)

دد (dəd) - دده sözünün qısa forması, vəhşi, yırtıcı

ددودام راشیر از آنست شاه   که مهماننوازست درصیدگاه(۱۸۴, ۱۰۵)

دده (dəde) - yırtıcı, vəhşi

که گونی که پرورد خواهدترا   کدامین دده خورد خواهد ترا(۶۵, ۲۲)

در (dər) - da, də(yerlik halı bildirir)

حصارفلک برکشیدی بلند   دروکردی اندیشه را شهربند(۵, ۲۲)

در (dər) - dan, dən (çıxışlıq halı bildirir)

ترا ملکی آسوده بیداغ ورنج   مکن ناسپاسی درآن مال وگنج(۱۳۳, ۶۲)

در (dər) - haqqında

درسابقهء نظم کتاب(۲۰)

در (dər) - yanında

سنان درسنان بسته چون نوک خار   سپر بر سپربسته چون لاله زار(۱۸۰, ۷۱)

در (dər) - yönlük halı bildirir

جواهرتوبخشی دل سنگ را   تودرروی جوهرکشی رنگ را(۳, ۱۰)

در (dər) - birgəlik halı bildirir

همه ساق زنگی خورم درشراب   کزین خوش نمکترنیابم کباب(۹۲, ۱۲۲)

در (dər) - təsirlik halı bildirir

چوآن اژدهادربلیناس دید   ره آبگینه برالماس دید(۲۱۲, ۸۸)

در (dər) - sözdüzəldici prefiks

بریزد درآشوب چون میغ او   سرتیغ کوه ازسرتیغ او(۴۷, ۲۳)

در (dər) - üstündə

درفشان یکی تیغ چون چشم گور   پلارک درورفته چون پای مور(۱۰۳, ۲۷۹)

در (dər) - içərisində

سیه ماری افسون گرگی درو   سرآماسی از سربزرگی درو(۹۴, ۱۵۸)

در (dər) - arasında

چنان کن که این عهدنیکونمای   درابنای ما دیرماندبجای(۳۳۳, ۱۴)

در (dər) - vaxt, zaman bildirir

شغبهای شیپوراز آهنگ تیز   چوصوراسرافیل دررستخیز(۹۲, ۱۳۳)

در (dər) - üçün

زهرکاردانی برایی درست   درآن داوری چارهء بازجست(۱۴۴, ۲۱)

در (dər) - altına

چوباتیغ توسرکشی ساختند   بجز سرچه درپایت انداختند(۱۲۵, ۱۱۵)

در (dər) - altında

گدازنده چون موم درآفتاب   بمومی چنین بسته بردیده خواب(۲۱, ۱۵)

در (dər) - qədər

سر زلف درعطف دامن کشان   زچهره گل ازخنده شکرفشان(۶۲, ۳۱)

در (dər) - fellərin əvvəlində işlənən prefiks

خرد تا ابد درنیابد ترا   که تاب خردبرنتابدترا(۵, ۲۴)

در (dər) - qapı

درین ره که سربردری میزنم   بامید تاجی سری میزنم(۸, ۷۳)

دولختی دراز چاردیواربستن (doləxti dər əz çardivar bəstən) - gözlərini yummaq, yatmaq

شه آسایش وخواب را کاربست   دولختی درازچاردیواربست(۲۷۰, ۲۹۰)

در (dər) - yol

ولیکن نبودش دربازگشت   بناچار بامرگ دمساز گشت(۴۲۴, ۱۷۷)

در (dər) - ölkə

که ناردبمن عذرغارتگری   وزین دربیکسونهد داوری(۳۳۰, ۶۷)

در (dər) - tərəf

بهر حمله کانگیخت ازهر دری   فروریخت ازروسیان لشگری(۴۲۸, ۲۳۴)

در(dorr) - dürr, inci

نه آهوولی نافه ازمشک پر   چودندان آهوبرآموده در(۱۵, ۱۳)

درکردن (dorr kərdən) - dürrə çevirmək

ببارای هواقطرهء ناب را   بگیرای صدف درکن ان آبرا(۴۸, ۱۴۱)

در (dorr) - söz

بناسفته دری که درگنج یافت   ترازوی خود راسخن سنج یافت(۳۹, ۱۲۳)

درا (dera) - درای sözünün qısa forması, zəng

دراهای روسی درآمدبجوش   چو هندوی بیماربرزدخروش(۴۱۳, ۲۸)

دراج (dorrac) - turac

زتیهو ودراج وکبک وتذرو   نیابی تهی سایهء بید وسرو(۲۴۹, ۷)

دراجه (dorrace) - gözətçi qalası

یتاقی بامد شدن چون خراس   نیاسود دراجه ازبانگ پاس(۱۷۶, ۱۴)

دراز (deraz) - uzun

بپهنی شدی چهره راپهن ساز   درازیش کردی جبین رادراز(۱۲۸, ۲۱)

دراز آمدن (deraz amədən) - uzanmaq

اگر هرچه بشنیدی از باستان   بگفتی درازآمدی داستان(۳۹, ۱۱۹)

دراز شدن (deraz şodən) - uzanmaq

چوبرمانده دستها شددراز   دهان برخورش راه بگشادباز(۲۶۷, ۲۵۶)

دراز کردن (deraz kərdən) - uzatmaq

سبب جستن پردگیهای راز   برو دیورادست گردد دراز(۲۶۶, ۲۳۶)

دراز (deraz) - çox, uzun müddət

بیک ماه کم بیش باوبساز   که بیگانه اینجا نماندراز(۳۶۲, ۱۱۵)

درازی (derazi) - uzanma

مگر کان درازی نمودی درنگ   بدیری پدید آمدی روزجنگ(۱۷۶, ۱۸)

دست درازی کردن (dəstderazi kərdən) - əl uzatmaq, təcavüz etmək

چه دستی که برما درازی کنی   بتاج کیان دست بازی کنی(۱۸۳, ۱۲۱)

درازی گرفتن (derazi gereftən) - ucalmaq, başını dik tutmaq

چوبالای نیزه درازی گرفت   درآن معرکه نیزه بازی گرفت(۴۱۹, ۱۰۵)

درازی (derazi) - uzunluq, uzunu

بداند جهان راکه پست وبلند   درازیش چندست وپهناش چند(۲۸۵, ۴۹)

دراعه (dera é) - kaftan

بدراعه درگریزد تنش   که آن درع باشدنه پیراهنش(۲۸۸, ۵)

درافتادن (dər oftadən) - düşmək

رسن زودپوسدچوباشد گیاه   دگرباره دلوش درافتدبچاه(۱۵۳, ۱۴۱)

درافتادن (dər oftadən) - üz vermək

هزیمت درافتاد بدخواه را   جهان دادشاهی جهانشاهرا(۴۵۴, ۴۵)

درافتادن (dər oftadən) - yıxılmaq

درافتاد دارا بدان زخم تیز   زگیتی برآمد یکی رستخیز(۱۸۱, ۹۰)

درافتادهء تن (dər oftade-ye tən) - həlak olmuş

بتلخی دراندیشه را جوش ده   درافتادهء تن فراموش ده(۲۶۵, ۲۲۲)

درافزائیدن (dər əfzaidən) - artırmaq, çoxaltmaq

کجا گردداز سیل جونی خراب   بجوی دگرکس درافزایدآب(۱۹۷, ۹۳)

درافکندگی (dər əfkəndegi) - düşmə

بلندی نمودن درافکندگی   فراهم شدن درپراکندگی(۲۴۰, ۴)

درافکندن (dər əfkəndən) - salmaq

سرزلف معشوق را طوق ساز   درافکن بدین گردن طوق باز(۶۱, ۲۰)

درافکندن (dər əfkəndən) - tökmək, süzmək

بیا ساقی آن آب یاقوتوار   درافکن بدان جام یاقوتبار(۴۵, ۱)

درآمدن (dər amədən) - gəlib çatmaq

چوزنگی درآمدبزنگانه رود   زشهرود رومی برآمد سرود(۱۱۰, ۵۵)

درآمدن (dər amədən) - enib gəlmək

وزان کوه فرخ درآیم بدشت   زصحرا بدریاکنم بازگشت(۲۸۳, ۳۰)

درآمدن (dər amədən) - yaxın gəlmək

درآمد بدو زنگی جنگ سود   بیک ضربت ازتن سرشراربود(۹۶, ۱۸۱)

درآمدن (dər amədən) - keçib çatmaq

سنانم زپهلو درآیدبناف   دروغی نمیگویم اینک مصاف(۴۱۵, ۵۵)

درآمدن (dər amədən) - minmək

درآمد بطیارهء کوهکن   فرس پیل بالاوشه پیلتن(۳۹۰, ۱۲۶)

درآمدن (dər amədən) - hücum etmək, şığımaq

بکبک دری چون درآید عقاب   چگونه جهد برزمین آفتاب(۹۷, ۱۹۵)

درآمدن (dər amədən) - üz vermək

برآوردپیروزی شاه دست   بقنطال روسی درآمد شکست(۴۵۴, ۴۳)

درآمدن خواب (dər amədən-e xab) - yuxu görmək

درآمدبمن خوابی ازجوش مغز   درآن خواب دیدم یکی باغ نغز(۲۱, ۱۸)

درآمدن (dər amədən) - başlamaq

درآمدبافسانهای دراز   زهر سرگذشتی پژوهنده باز(۴۴۲, ۴۳۶)

درآمدن (dər amədən) - keçmək

چوزین گونه کردآن گزارشگری   بکنجد درآمد درداوری(۱۳۵, ۹۶)

درآمدن (dər amədən) - daxil olmaq

چوبادخزانی درآید بباغ   زمانه دهدجای بلبل بزاغ(۲۶, ۲۴)

درآمدن (dər amədən) - oyanmaq

رطبچین درآمدزنوشینه خواب   دماغی پرآتش دهانی پرآب(۲۱, ۲۰)

درآمدن (dər amədən) - uzanmaq, davam etmək

نمیشد یکی بریکی کامگار   زپیشین درآمدبشب کارزار(۴۲۰, ۱۳۳)

درآمدن (dər amədən) - çıxmaq

درآمد زبحران سربیدبرگ   گشاده برو روزن درع وترک(۱۷۹, ۵۸)

درآمدن (dər amədən) - dəymək

سر ازبار سنگی درآمدبسنگ   جمازه بتنگ آمدازراه تنگ(۲۷, ۳۰)

درآموختن (dər amuxtən) - öyrənmək

نشاندش بدانش درآموختن   که گوهر شودسنگ از افروختن(۷۰, ۱۴)

درآموختن (dər amuxtən) - öyrətmək, izah etmək

درآموختش رازآن پیشکش   بدان تعبیه شد دل شاه خوش(۱۳۴, ۷۷)

درآموده شدن (dər amude şodən) - bəzənmək

دگرباره درجنبش آمدنشاط   درآموده شد خسروانی بساط (۲۷۴, ۳۴۷)

درآمیختن (dər amixtən) - ünsiyyətdə olmaq, qaynayıb qarışmaq

بمردم درآمیزاگر مردمی   که با آدمی خوگرست آدمی(۲۶, ۱۶)

درانداختن (dər əndaxtən) - atmaq

کمند عدوبند راشهریار   درانداخت چون چنبرروزگار(۴۴۱, ۴۱۷)

درانداختن (dər əndaxtən) - tökmək, qoymaq

بگنجینهء شاه پرداختند   زدریا بدریا درانداختند(۱۹۲, ۱۹)

در انداختن (dər əndaxtən) - yıxmaq

نشستن تراخامش وخشمناک   درانداختن زنگیان رابخاک(۹۰, ۹۴)

دراندیشه (dər əndişe) - fikirli, fikrə dalmış halda

دراندیشه میگفت کان شهسوار   که امروزکرد آنچنان کارزار(۴۲۹, ۲۴۷)

دراندیشیدن (dər əndişidən) - fikirləşmək, götür-qoy etmək

بغارت مبرگنج غاری چنین   دراندیش لختی زکاری چنین(۳۱۲, ۴۶)

درآوردن (dər avərdən) - gətirmək

نه بذلی که طوفان برآرد زمال   نه صرفی که سختی درآرد بحال(۶۹, ۶)

لشگر درآوردن (ləşkər dər avərdən) - qoşun çıxarmaq, qoşun çəkmək

درآورد لشگر ببیکارتنگ   برآراسته یک بیک سازجنگ(۱۶۶, ۸۸)

بسردر آوردن (be-sər dər avərdən) - başına qoymaq

زده برمیان گوهرآگین کمر   درآورده پولاد هندی بسر(۹۶, ۱۸۹)

دست درآوردن (dəst dər avərdən) - əl vurmaq

درآرم بهرزخمهء دست خویش   نگهدارم آوازهء هست خویش(۲۸, ۱۳۵)

اززین درآوردن (əz-zin dər avərdən) - atdan salmaq

درآوردش اززین زرسوی خاک   برآورد ازآن شیرشرزه هلاک(۴۲۱, ۱۳۵)

درآویختن (dər avixtən) - çıxmaq

بشاخی چه باید درآویختن   که نتوان ازمیوهء ریختن(۱۶۴, ۵۴)

درآویختن (dər avixtən) - qoşulmaq

که پیشه ورازپیشه بگریختست   بکار دگرکس درآویختست(۲۰۴, ۱۸۹)

درآویختن (dər avixtən) - qarışmaq

بنیکان درآویخته بدسگال   کسی را امانت نه بخون ومال(۲۰۳, ۱۷۸)

درآویختن (dər avixtən) - yapışmaq, vuruşmaq

بسی یک بدیگر درآویختند   بسی خون درآوردگه ریختند(۸۸, ۶۴)

درای (deray) - zəng

تبیره هم آواز شد بادرای   چو صور قیامت دمیدندنای(۴۳۶, ۳۵۱)

درای (deray) - zınqırov, balaca zəng

دراینده هرسو درای شتر   زبانگ تهی مغزراکرده پر(۱۱۴, ۲۳)

دراینده (derayənde) - səs salan

در اینده هرسودرای شتر   زبانگ تهی مغزراکرده پر(۱۱۴, ۲۳)

دربان (dərban) - qapıçı

کس آمد که دربان این کوهسار   ستادست بردربامید بار(۲۹۵, ۱۰۲)

دربانی (dərbani) - dilənmə

درحاجت ازخلق بربسته به   زدربانی آدمی رسته به(۳۵, ۷۶)

دربستن (dər bəstən) - bağlamaq

در چاره سازی بخود درمبند   که بسیار تلخی بودسودمند(۱۲۷, ۷)

نان در بستن (nan dər bəstən) - çörək yapmaq

تنوری چنین گرم دربندنان   ره انجام راگرمتر کن عنان(۱۴۱, ۵۶)

در بسته (dər bəste) - bağlı, çətin

کاردربسته راگشایش دادن (kar-e dər bəste-ra qoşayeş dadən) - çətin işi həll etmək

دربند (dərbənd) - Dərbənd

دروبنداول که دربند یافت   بشرط خردزان خردمند یافت(۵۶, ۴۹)

در پذیرفتن (dər pəziroftən) - qəbul etmək

ز داراچنین درپذیرفت عهد   بمه بردن اینک فرستاد مهد(۲۱۸, ۵۰)

درپیچیدن (dər piçidən) - səy etmək, çalışmaq

نظامی بخاموشکاری بسیچ   بگفتار ناگفتنی درمپیچ(۱۹۰, ۲۱۹)

درزورپیچیدن (dər zur piçidən) - gücləndirmək

چودرزور پیچیدی اندام را   گره برزدی گوش ضرغام را(۷۶, ۲۰)

درج (dorc) - mücrü

زگنجینهء ماتهی کردرخت   درازدرج بربودوبیازتخت(۳۹۴, ۳۰)

دردرج گوهرزلب بازکردن (dər-e dorc-e qouhər ze-ləb baz kərdən) - dodağının inci mücrüsünün qapısını açmaq, oxumaq

بفرمان شه چنگرا سازکرد   دردرج گوهرزلب بازکرد(۴۶۶, ۵۱)

درج (dorc) - inci qabı, İskəndərə verilmiş Çin kənizi nəzərdə tutulur

بدرگاه شاهم فرستاد وگفت   که درهاست این درج رادرنهفت(۴۴۶, ۴۹۴)

درج (dərc) - Məhəmməd(s.) - in merac vaxtı keçdiyi məqamlardan biri

زدیوانگه عرشیان درگذشت   بدرج آمدودرج رادرنوشت(۱۷, ۴۵)

درج را درنوشتن (dərc-ra dər nəvəştən) - Dərci keçmək

زدیوانگه عرشیان درگذشت   بدرج آمد ودرج را درگذشت(۱۷, ۴۵)

درخت (derəxt) - ağac

که ازنطفهء نیکبختی دهی   گه ازاستخوانی درختی دهی(۵, ۳۵)

درخت کدو (derəxt-e kədu) - kudu ağacı

درخت کدوتا نه بس روزگار   کند دعوی همسری باچنار(۱۵۳, ۱۳۸)

درخت گل (derəxt-e qol) - gül kolu

درخت گل ازباد آبستنی   شکم کرده پربچهء رستنی(۲۷۶, ۱۸)

بر درخت بردن (bər derəxt bordən) - dar ağacına aparmaq, asmağa aparmaq

ستیزندگی با خداوندبخت   ستیزنده را سربردبردرخت(۳۷۳, ۲۸۳)

درخت (derəxt) - Şərəfnamə

برومند بادآن همایون درخت   که درسایهء او توان برد رخت(۱۱۳, ۳)

درخش (derəxş) - şimşək

بچالشگری سوی اوراندرخش   برابرسیه خنده زد چون درخش(۱۰۸, ۳۵)

درخشان (derəxşan) - parlaq

درخشان شدن (derəxşan şodən) - parlamaq

درخشان شده می چوروشن درخش   قدح شکرافشان ومی نوشبخش(۱۳۰, ۱۸)

درخشی (derəxşi) - parlaq

درخشی کردن (derəxşi kərdən) - işıq saçmaq

ستمدیده را دادبخشی کنم   شب تیرگان رادرخشی کنم(۲۲۸, ۲۸)

درخواستن (dər xastən) - istəmək

زمن آنچه برنایدت درمخواه   چنان باش بامن که باشاه شاه(۱۳۳, ۶۴)

درخواستن (dər xastən) - tələb etmək

یکی نامه درخواست آراسته فروزانتر از ماه ناکاسته(۳۴۸, ۱۲۷)

در خواستن (dər xastən) - soruşmaq

چو درخواستی کارزوی توچیست بوقتی که برمن بباید گریست(۱۸۷, ۱۶۸)

درخواسته (dər xaste) - arzu olunan, gözəl

بپیروزی آن نقش درخواسته چوپیروزه نقشی شدآراسته(۴۰۴, ۹) .

درخور (dərxor) - müvafiq, uyğun, münasib, layiq

ترا دولت اوراهنر یاورست هنرمند بادولتی درخورست(۷۲, ۳۷)

درخور (dərxor) - gərəkli, lazım, vacib

بیا ساقی آن می که جانپرورست چوآب روان تشنه را درخورست(۲۴۸, ۱)

درخورد (dər xord) - müvafiq, uyğun, münasib, layiq

چو در خورد گوینده ناید جواب سخن یاوه کردن نیاید صواب(۳۱, ۹)

درخورد بودن (dər xord budən) - müvafiq olmaq

قبا کونه درخوردبالا بود همان کار دزدیده کالا بود(۱۵۱, ۱۰۷)

درخوردآرام (dərxord-e aram) - sakit, hərəkətsiz

چو اسکندرآن تخت وآن جام دید سریری نه درخوردآرام دید(۳۱۰, ۲۴)

درد (dərd) - dərd

شه از فتح زنگی وتاراج گنج برآسود وایمن شدازدردورنج(۱۱۱, ۷۸)

درد (dərd) - ağrı

چو تنگ آمدش وقت بارافکنی بروسخت شددردآبستنی(۶۵, ۲۰)

درد سر (dərd-e sər) - baş ağrısı

جهان را درد سرها بسیست وزینگونه درره خطرهابسیست(۲۳۵, ۳۰)

درد شکم (dərd-e şekəm) - qarın ağrısı

اگررای دارد که کم گیردم بپایم چه دردشکم گیردم(۳۲۹, ۶۴)

درد (dord) - xılt

دردی بپیش آوردن (dordi be-piş avərdən) - pis məstlik etmək

باول قدح دردی آرد بپیش گذارد شکوه من وشرم خویش(۱۴۸, ۷۴)

دردچین (dərdçin) - özünü fəda edən

دردچین کسی بودن (dərdçin-e kəsi budən) - birinin fədası olmaq

بدین آسمانی زمین توام زچینم ولی دردچین توام(۴۷۱, ۱۳۵)

درد داشتن (dərd daştən) - əzablı, dərdli olmaq

زدوری درآن ره شداندیشناک که داردره دوردردو هلاک(۲۸۵, ۵۳)

دردمند (dərdmənd) - qəmli, dərdli

شود برگ ریزان زشاخ بلند دل باغبانان شود دردمند(۲۷, ۲۵)

دردمند شدن (dərdmənd şodən) - qüssələnmək, dərdlənmək

شود برگ ریزان زشاخ بلند دل باغبانان شود دردمتد(۲۷, ۲۵)

دردمند گشتن (dərdmənd gəştən) - xəstələnmək

درخرج برخودچنان درمبند که گردی زناخوردگی دردمند(۳۸۲, ۸)

دردمیدن (dər dəmidən) - əsib söndürmək

چراغی که بادی بدو دردمی چه برطاق ایوان چه زیر زمی(۱۸۸, ۱۸۹)

دردناک (dərdnak) - dərdli, qəmli

دردناک کردن (dərdnak kərdən) - qəmləndirmək

جهان کرداز آشوب خود دردناک زبهرچه ازبهریک مشت خاک(۱۴۲, ۷۶)

درز (dərz) - parçanın qatı, arası

پرندی مکلل بیاقوت ودر همه درزش از گردکافورپر(۲۸۰, ۷۵)

درز (dərz) - yarıq

درز گشادن (dərz qoşadən) - yarıq açmaq

گشاده بخار ازتن کوه درز زمین را فتاده براندام لرز(۴۱۴, ۴۱)

درس (dərs) - dərs, nəsihət

بیادآری این درس وتعلیم را پرسش نسازی زروسیم را(۷۱, ۳۴)

درساختن (dər saxtən) - barışmaq, tən gəlmək

زکین خواهی کیدپرداختم چوشد دوست با دوست درساختم(۳۳۸, ۷۸)

درست (dorost) - doğru, düzgün

نمایم که چون حکم رانی درست　　　برین حکمران آن دگرحکم تست(۱۲, ۳۰)

درست (dorost) - möhkəm

زمینی که داردبروبوم سست　　　اساسی برو بست نتوان درست(۳۸, ۱۰۴)

درست (dorost) - sədaqətli

همان نیکخواهم که بودم نخست　　　بسوگند محکم بپیمان درست(۳۷۳, ۲۷۶)

درست (dorost) - pozulmaz, qırılmaz

بلی گرکندعهدبامن نخست　　　بشرطی که آن عهد باشد درست(۳۳۰, ۶۶)

درست (dorost) - xeyirli, yaxşı

شبی کاسمان طالعی داد چست　　　کزان طالع آیدضمیری درست(۲۳۵, ۲۱)

درست آمدن (dorost amədən) - uğurlu olmaq, xeyrli olmaq

دگر هفته روزی پسندیده جست　　　کزوفال فیروزی آید درست(۳۴۲, ۳۸)

درست آمدن (dorost amədən) - üz vermək

دگر کان خیانت نکردم نخست　　　که برمن گرفتاری آید درست(۳۶۶, ۱۷۸)

درست بودن (dorost budən) - düzgün olmaq, doğru olmaq

دگرنامه هاراکه جونی نخست　　　بجمهورملت نباشد درست(۳۹, ۱۱۳)

درست شدن (dorost şodən) - düzəlmək, yaranmaq

طراز سرنامه بودازنخست　　　بنامی کزونامهاشد درست(۳۵۶, ۳۱)

درست شدن (dorost şodən) - aydın olmaq, məlum olmaq

بسی رازازآن درنظرباز جست　　　نشد صورت کمال بروی درست(۳۷۷, ۳۰)

درست شدن (dorost şodən) - açılmaq, tapılmaq

چوبیرون غارآمدوراه جست　　　نشد هیچ هنجاربروی درست(۳۱۴, ۷۰)

درست کردن (dorost kərdən) - əlaqələndirmək, aid etmək

بکیخسروی نامش افتاده چست　　　نسب کرده برکیقبادی درست(۴۸, ۴۴)

درست گشتن (dorost gəştən) - birləşmək, yapışmaq

سبوئی که سوراخ باشد نخست　　　بموم وسریشم نگرددرست(۱۸۶, ۱۵۹)

درست گشتن (dorost gəştən) - toplanmaq

قراضه قراضه رباید نخست　　　ربایند ازوچونکه گرددرست(۸۳, ۶)

درست ماندن (dorost mandən) - sağlam qalmaq, sağ olmaq

مراوترا گرشود پای سست　　　تن شاه بایدکه ماندرست(۷۸, ۵۱)

درست آمدن (dorost amədən) - uyğun olmaq, tuş olmaq

جهانجوی رازان دل ارام چست　　　خوش آوازی وخوبی آمد درست(۳۸۹, ۱۰۷)

درست (dorost) - əməlli-başlı, yaxşıca

مراوترامایه باید نخست　　　که تازوبسازیم چیزی درست(۱۶۰, ۹)

درست (dorost) - əşrəfi

شنیدم که رندی جگرتافته　　　درستی کهن داشت نویافته(۲۲, ۱)

درست (dorost) - yaxşıca, çoxlu

زچوگان وگوی اندرآمد نخست　　　که طفلی توبازی بدین کن درست(۱۳۵, ۸۸)

درست (dorost) - üsul, taktika

چنان بود پرخاش رستم درست　　　که لشگر کشانرافکندی نخست(۲۰۰, ۱۳۰)

درستی (dorosti) - sağalma, sağlamlıq

درستی بودزخمها رازخون　　　ولی زخمگه موی ناردبرون(۳۶۲, ۱۱۷)

درستی (dorosti) - doğruluq

دروغی که ماننده باشد براست　　　به ازراستی کزدرستی جداست(۵۹, ۸۶)

درستی نمودن (dorosti nəmudən) - təsdiqləmək

چواندر سخن پیک چستی نمود　　　بنامه سخن رادرستی نمود(۳۱۹, ۴۴)

درستی طلب کردن (dorosti taləb kərdən) - həqiqət axtarmaq

درستی طلب کردوچندان شتافت　　　کزان نقش سررشتهء بازیافت(۳۷۷, ۳۳)

درسگیر (dərsgir) - dərs alan

گه ازلوح ناخوانده عبرتپذیر　　　گه ازصحف پیشینگان درسگیر(۲۱, ۱۳)

درشت (doroşt) - kobud

بتندی بروبانگ برزد درشت　　　که پیدا بود روی دیبا زپشت(۳۶۴, ۱۶۳)

درشت آمدن (doroşt amədən) - kobud görünmək, xoşlanmamaq

وگر شاه رانايد ازما درشت چرا بايدش ديد درروی ويشت(۴۰۰, ۳۸)

درشت (doroşt) - pis, bəd

فرو گفت پيغامهای درشت كزو سروين رادوتاگشت پشت(۱۳۳, ۶۷)

درشت (doroşt) - güclü, qüvvətli

درشتی كه چون پنجه را گرم كرد بافشردن الماس رانرم كرد(۴۳۲, ۲۸۴)

درشت (doroşt) - möhkəm

درشتم بچنگال وسختم بزور بخامی درم پهلوی نره گور(۴۱۵, ۵۳)

درشتی (doroşti) - kobudluq

درشتی رهاكن بنرمی گرای زجايم ميرتابمانی بجای(۱۵۹, ۶۲)

درع (der´) - zirehli paltar, kaftan

زقارورهء ياسج وبيدبرگ قواره قواره شده درع وترک(۸۷, ۶۱)

درع را پاره بردوختن (der´-ra pare bər duxtən) - kaftanı parçalamaq, döyüşçü öldürmək

سلاح آزمانی درآموخته بسی درع را پاره بردوخته(۴۳۰, ۲۶۱)

درع پوش (der´puş) - zirehli kaftan geymiş

نشسته جوانمردی اطلسفروش زخاكستر پيرزن درع پوش(۲۷۹, ۳۸)

درفش (derəfş) - bayraq

ستاده زير زرين درفش زسيفور برتن قبای بنفش(۱۱۰, ۵۸)

درفش بلند (derəfş-e-bolənd) - Kavənin bayrağı

نشان جسته بود ازدرفش بلند كه ماندازفريدون فيروزمند(۱۴۱, ۶۸)

درفش (derəfş) - parlaq

نگهبان اين ماربيكردرفش زراندود بربرنيان بنفش(۱۰۰, ۲۳۴)

درفشان (dorrfeşan) - درافشان sözünün qısa forması, dürr saçan

شوم بر درم ريزخود درفشان كنم سركشی ليک با سركشان(۳۳, ۴۷)

درفشان (derəfşan) - parlaq

درفشيدن تيغ آيينه تاب درفشانتر ازچشمهء آفتاب(۹۳, ۱۴۵)

درفشاندن (dər feşandən) - süzmək, parlatmaq

بيا ساقی آن راوق روحبخش بكام دلم درفشان چون درخش(۱۳۷, ۱)

درفشردن (dər feşordən) - bərkitmək, ilişdirmək

سرون درفشاردبشاخ بلند چوديوی بخسبددرآن ديوبند(۴۳۴, ۳۲۷)

درفشنده تيغ (derəfşənde tiğ) - parlaq qılınc

ترانگاترنگ درفشنده تيغ زمه درقها را برآورده ميغ(۱۰۹, ۴۱)

درفشيدن (derəfşidən) - parlamaq

درفشيدن تيغ آيينه تاب درفشانترازچشمهء آفتاب(۹۳, ۱۴۵)

درافكندن (dər əfkəndən) - başlamaq

چوبرقع زروی سخن برفكند سرآغاز آن ازدعادرفكند(۳۶۵, ۱۵۴)

درق (dərəğ) - qalxan

زمه درقهارا برآوردن ميغ (ze-məh dərəğha-ra bər avərdən-e miğ) – göyün qorxudan ayı qalxan etməsi.

زترنگاترنگ درفشنده تيغ زمه درقها را برآورده ميغ(۱۰۹, ۴۱)

دركشيدن (dər kəşidən) - çəkmək

ببازار شدتا بزرزركشد بيک مغربی مغربی دركشد(۲۲, ۳)

دركشيدن (dər kəşidən) - geymək

سكندرچو آوازچينی شنيد قبای قزاكن بچين دركشيد(۳۷۱, ۲۵۷)

دركشيدن (dər kəşidən) - örtmək

چو گشت آفتاب مرا روی زرد نقابی بمن دركش ازلاجورد(۱۸۴, ۱۲۳)

دركشيدن (dər kəşidən) - tutulmaq, daralmaq

گلوی هوادركشيد ای شگفت بضيق النفس كام گيتی گرفت(۴۱۴, ۴۵)

دركشيدن (dər kəşidən) - bəzəmək, rəng vermək

گزارندهء تختهء سالخورد چنين در كشدنقش رالاجورد(۳۱۷, ۱۰)

درگاه (dərqah) - Allahın yerləşdiyi yer

عقوبت مکن عذرخواه آمدم   بدرگاه تو روسیاه آمدم(۱۰, ۷)

درگاه (dərqah) - saray

ارسطو که دستور درگاه بود   بهر نیک وبدمحرم شاه بود(۷۷, ۴۴)

درگاه (dərqah) - dərgah, qarşı, qabaq

بدرگاه توسرنهم برزمین   نه من جمله کشور خدایان چین(۳۶۰, ۸۷)

بدرگاه (کسی) کمر بستن (be-dərqah-e(kəsi) kəmər bəstən) - birinə pənah gətirmək, üz tutmaq

کمر چون نبستی بدرگاه من   چرا روی پیچیدی ازراه من(۲۵۸, ۱۲۹)

درگذشتن (dər qozəştən) - keçmək

سوی تخت خانه زمین درنوشت   ببالا شدن زآسمان در گذشت(۳۰۴, ۶۱)

درگذشتن (dər qozəştən) - ötüb keçmək, geridə qoymaq

بخسروپرستی چنان خاص گشت   که ازجملهء خاصگان درگذشت(۲۴۷, ۹۶)

درگذشتن (dər qozəştən) - unutmaq

وگررفت ازآن رفته در نگذریم   چنان به که برياد اومی خوریم(۴۴۰, ۴۴۰)

درگرفتن (dər gereftən) - bürümək, doldurmaq

همه خانه درگنج وگوهر گرفت   درو بام درمشک وعنبرگرفت(۲۴۴, ۵۹)

درگریختن (dər qorixtən) - pənah aparmaq, əl atmaq

چوعاجز شود مردچاره سگال   زبیچارگی درگریزدبفال(۲۴۰, ۶)

درگه (dərgəh) - درگاه sözünün qısa forması, Allahın dərgahı

سیاه مراهم تو گردان سپید   مگردانم ازدرت ناامید(۱۰, ۸)

درگه (dərgəh) - çadır

چو انجم برآراست لشگرگهی   کشیده بگردون درو درگهی(۴۰۴, ۱۷)

درگه نشین (dərgəhneşin) - saray adamı

که درگه نشینان شه راتمام   کفایت شدآن نزل درصبح وشام(۳۷۴, ۲۹۴)

درم (derəm) - dirəm, dirhəm

کسی کوبردبرتروخشک رنج   زماهی درم یابدازگاوگنج(۴۱, ۱۹)

درم بردرم کیسه (derəm bər derəm kise) - dirhəmlə dolu kisə

درم بردرم کیسه ای کوه وشخ   گره بسته چون پشت ماهی زیخ(۲۷۶, ۱۲)

درم بردرم نهادن (derəm bər derəm nəhadən) - pul yığmaq

بخور تاخوریم آنچه داریم شاد   درم بردرم چندباید نهاد(۱۲۹, ۷)

درم (derəm) - çiçək

ازآن سیمگون سکهء نوبهار   درم ریزکن برسرجویبار(۶۱, ۲۲)

درمان (dərman) - çarə, yol

شکیبندگی دید درمان خویش   بتسلیم دولت سرافکند پیش(۲۶۶, ۲۳۹)

درمریز (derəmriz) - gözəl söz deyən

شوم بر درمریزخود درفشان   کنم سرکشی لیک باسرکشان(۳۳, ۴۷)

درمریزکردن (derəmriz kərdən) - çiçək səpmək

ازآن سیمگون سکهء نوبهار   درمریزکن برسرجویبار(۶۱, ۲۲)

درم ناخریده (derəm naxəride) - derəmlə alınmamış, pulsuz, müftə

پذیرندهء مهر نامت شوم   درم ناخریده غلامت شوم(۳۶۸, ۲۰۱)

درمنه (dərməne) - yovşan

بدامن درم یافتن درمنه (be-damən derəm yaftən-e dərməne) – yovşanın çiçəklənməsi

بهر وادیی کوعنان تافته   درمنه بدامن درم یافته(۴۸, ۴۵)

درنده (dərənde) - yırtıcı

بسا شیر درندهء سهمناک   که ازنوک خاری درآیدبخاک(۱۴۶, ۵۰)

درنشاندن (dər neşandən) - əlavə etmək, qatmaq

بیا ساقی آن جام گوهرفشان   بترکیب من گوهری درنشان(۴۵۶, ۱)

درنگ (derəng) - ləngimə(oturma)

اگر بیش گیردزمانی درنگ   براندازدش تخت یاقوت رنگ(۳۱۱, ۳۷)

درنگ آمدن (derəng amədən) - ləngimək

ازآن مال کزچین بچنگ آمدش   بسی دادکانجا درنگ آمدش(۳۹۱, ۱۴۸)

درنگ آوردن (derəng avərdən) - ləngimək, durub gözləmək

بفرمودتاهیچ نارد درنگ شتابان شودسوی سالار زنگ(۸۵, ۲۶)

درنگ بودن (derəng budən) - ləngimək

زپیروزی چرخ پیروزه رنگ نبودش بسی درسپاهان درنگ(۲۲۷, ۱۵)

درنگ داشتن (derəng daştən) - tələsməmək, ləngimək

بنخجیرکردن ندارد درنگ شکیبا بود چون رسدوقت جنگ(۳۴۶, ۹۶)

درنگ دیدن (derəng didən) - ləngimək

چودرچاربالش ندیدم درگ نشستم درین چاردیوارتنگ(۳۶, ۸۲)

درنگ ساختن (derəng saxtən) - yubanmaq

چونامه بخوانی نسازی درنگ نمائی بمن صورت صلح وجنگ(۳۵۳, ۷۰)

درنگ کردن (derəng kərdən) - ləngimək

بپرخاش کردن گشادند چنگ درآن پویه کردندلختی درنگ(۴۱۵, ۵۹)

درنگ نمودن (derəng nəmudən) - ləngimək

دورویه ستادندبرجای جنگ نمودندبرپیشدستی درنگ(۱۶۷, ۱۴)

درنگ (derəng) - əziyyət, təlaş

که ازملک دنیا بچندین درنگ درستی زرآورده بودم بچنگ(۲۳, ۱۰)

در نوشت (dər neveşt) - yazılı

گوا خواهم آن نقش رادرنوشت زهرکس که این ازکه دارد سرشت(۲۶۳, ۱۹۹)

درنوشتن (dər neveştən) - alt-üst etmək, yox etmək, pozmaq

سپهرآن بساط کهن درنوشت بساطی دگرملک راتازه گشت(۱۳۲, ۴۸)

در نوشتن (dər neveştən) - getmək, keçmək

چولختی زمین زانطرف درنوشت زپهلوی وادی درآمدبدشت(۱۱۴, ۲۷)

درنهفت (dər nəhoft) - gizlin, gizlində

بفرمای تامطبخی درنهفت نهد جفته وآن را کندخاک جفت(۹۰, ۹۷)

درو (dər u) - orada, دراو -nun qısa forması

بلائی که باشم دروناصبور زمن دوردارای ز بیداددور(۹, ۸۵)

درو (dər u) - ona

چو آرند صورت بنزدیک من درو بنگردرای باریک من(۲۶۳, ۱۹۸)

درو (dər u) - üzərinə

صدف بودگفتی مگرماه چرخ درو غالیه سوده عطار کرخ(۲۲۱, ۸۶)

درو (dər u) - onunla(həmahəng)

نوائی زداز نغمه های نوی نوآیین سرودی درویهلوی(۴۴۹, ۵۳۲)

درو (derou) - biçin

مغی ارغوان کشته برجای جو بنفشه دروده بوقت درو(۲۷۷, ۳۱)

درو کردن (derou kərdən) - biçmək, budamaq

کهن باغ راوقت نوکردنست نوان درحساب دروکردنست(۱۴۰, ۵۰)

دروازه (dərvaze) - qapı

آهنگ دروازه کردن (ahəng-e dərvaze kərdən) - qapıya tərəf yollanmaq

چوشه رسم کیخسروی تازه کرد چوکیخسروآهنگ دروازه کرد(۳۱۱, ۳۹)

دروبام (dər-o-bam) - qapı-baca

همه خانه درگنج وگوهر گرفت دروبام درمشک وعنبر گرفت(۲۴۴, ۵۹)

دروبند (dər-o-bənd) - qıfıl-hasar

دروبندبرخاسته (dər-o-bənd bər xaste) - qapı-bacasız

دودرداردابن باغ آراسته دروبند ازاین هردوبرخاسته(۱۷۵, ۴)

درود (dorud) - salam

ستازن برآورده بانگ سرود سرودی نوآیینتر از صددرود(۲۷۹, ۳۵)

درود آوردن (dorud avərdən) - salam göndərmək

بدین نیکی آرندم ازدشت ورود زنیکان ونیکنامان درود(۳۳, ۴۵)

درود خواندن (dorud xandən) - salam-dua demək

درودی شهنشه برآن غارخواند برون رفت وعطری برآتش فشاند(۳۱۳, ۶۹)

درود دادن (dorud dadən) - salam vermək, salamlamaq

نوانی غریب آورم درسرود دهم جان پیشینگان را درود(۲۲, ۲۷)

درود رسانیدن (dorud rəsanidən) - salam yetirmək

درودم رسانی رسانم درود بیانی بیایم زگنبد فرود(۲۹, ۶۳)

درود رسانیدن خورشید (dorud rəsanidən-e xorşid) - günəşin çıxması

سپیده دمان کزسپهر کبود رسانید خورشیدشه رادرود(۳۴۸, ۱۲۵)

بدرود کردن (be-dorud kərdən) - xüdahafizləşmək

جهانجوی راترک بدرود کرد باب مژه روی رارود کرد(۳۹۱, ۱۴۱)

درود (dorud) - dua

وزان جام ناجانوربشنوم درودی کزین جانورترشوم(۳۰۳, ۴۶)

درود (dorud) - rəhm

درود خداباد بربندهء که افکنده شدباهرافکندهء(۱۵۵, ۱۱)

درودرگه (dər-o-dərgəh) - ev-eşik

درو درگه ازگوهروگنج پر بجای سنان وزره لعل ودر(۴۰۷, ۵۰)

دروغ (doruğ) - yalan

سخن گرچوگوهربرآردفروغ چوناباورافتد نماید دروغ(۵۹, ۸۵)

دروغ گفتن (doruğ qoftən) - yalan demək

سنانم زپهلو درآیدبناف دروغی نمیگویم اینک مصاف(۴۱۵, ۵۵)

درون (dərun) - içəri

زبی آبیم سینه سوزد درون قدم تاسرم غرق دریای خون(۱۸۶, ۱۵۷)

درونپرور (dərunpərvər) - Allah, tanrı

درآن دایره کین سخن رانده ام درونپرورخویش راخوانده ام(۴۴, ۶۷)

درونسو (dərunsu) - içəri, daxil

ازدرونسو(əz dərunsu) - içəridən, daxildən

چوشمع ازدرونسوجگرسوختن برونسو زشادی برافروختن(۲۴۰, ۵)

دروی (dərvey) - içərisində

چنان زدبروکوههء منجنیق که شدکوه دروی چودریاغریق(۲۹۵, ۹۸)

درویدن (derəvidən) - biçmək

مغنی ارغوان کشته برجای جو بنفشه دروده بوقت درو(۲۷۷, ۳۱)

درویش (dərviş) - kasıb, yoxsul

پرستندگان درخویش را همان محتشم راودرویش را(۱۹۴, ۳۷)

درویشپوش (dərvişpuş) - dərviş paltarlı

تهی دست سلطان درویشپوش غلامی خروپادشاهی فروش(۱۴, ۲۳)

دره (dəre) - dərə

ازان برف سردرجهان داشته دره تاگریوه شدانباشته(۳۱۴, ۷۲)

درة التاج(dorrət-ot-tac) - tacın incisi

شهی که آرزومندمعراج تست زمینبوس اودرة التاج تست(۴۶, ۷)

درهراسیدن (dər hərasidən) - qorxmaq

وگرزانکه ناغالبی درقیاس زغالبترازخویشتن درهراس(۷۲, ۴۹)

درهم (dərhəm) - qarışıq

درهم آمیختن (dərhəm amixtən) - bir-birinə qarışmaq, qaynayıb qarışmaq

سلاح ازتن وخوی زرخ ریختند بدادوستد درهم آمیختند(۳۷۴, ۲۹۲)

درهم آمیختن (dər həm amixtən) - bir-birinə qarışdırmaq

سپاه ازدو سوجنبش انگیختند شب وروزرا درهم آمیختند(۱۰۹, ۳۹)

درهم آویختن (dər həm avixtən) - əlbəyaxa olmaq, bir-biri ilə vuruşmaq

دوشمشیرزن درهم آویختند زهرموی شمشیری انگیختند(۴۲۰, ۱۲۳)

درهم دریدن (dər həm dəridən) - dağılmaq, parçalanmaq

زخشم خدا منجنیقی رسید درافتاد وناگاه درهم درید(۲۹۶, ۱۰۷)

درهم شکستن (dər həm şekəstən) - dağılmaq

دو برج قوی زین دزسنگ بست زبرج ملک دوردرهم شکست(۲۹۶, ۱۰۶)

درهم شکستن (dər həm şekəstən) - parçalanıb bir-birinə qarışmaq

سروگردن وسینه وپای ودست　　زسرتا قدم خرد درهم شکست(۹۸, ۲۱۳)

دری (dəri) - Dəri dili

خردنامها را زلفظ دری　　بیونان زبان کردکسوتگری(۵۵, ۳۴)

دری (dəri) - dağ(sif.)

بیاد آورای تازه کبک دری　　که چون برسرخاک من گذری(۲۹, ۵۷)

دریا (dərya) - dəniz

چودریا چرا ترسم ازقطره دزد　　که ابرم دهد بیش ازآن دست مزد(۲۲, ۳۵)

دریای تلخ (dərya-ye təlx) - acı dəniz

که چون شه بغزنین درآمدزبلخ　　بیکسو شدازآب دریای تلخ(۳۲۶, ۱۱)

دریای خزران (dərya-ye xəzəran) - Xəzər dənizi

تماشای دریای خزران کنم　　زجرعه براو گوهرافشان کنم(۲۸۴, ۳۱)

بدریاکنار (be-dərya kənar) - dəniz qırağı ilə, dənizboyu

برون رفت ازآن کوچگه شهریار　　سواحل سواحل بدریاکنار(۳۲۰, ۵۵)

دریای خون گشادن (dərya-ye xun qoşadən) - qan dənizi yaratmaq, çoxlu qan tökmək

سپاه راندن ازژرف دریا برون　　گشادن بشمشیردریای خون(۱۶۴, ۷۰)

زدریا گردبرآوردن (ze-dərya gərd bər avərdən) - dənizdən toz çıxartmaq, yox etmək

گرم ژرف دریا بود همنبرد　　زدریا برآرم بشمشیر گرد(۳۵۲, ۵۳)

دریای آب (dərya-ye ab) - göy, asiman

چوروز دگرچشمهء آفتاب　　برانگیخت آتش زدریای آب(۱۰۶, ۱)

زدریای آب آتش برانگیختن چشمهء آفتاب (ze-dərya-ye ab ataş bər əngixtən-e çeşme-ye aftab) - günəşin tülu etməsi.

چوروز دگرچشمهءآفتاب　　برانگیخت آتش زدریای آب(۱،۱۰۶)

دریای چین (dərya-ye çin) - asiman

دگرروزکاین ترک سلطان شکوه　　زدریای چین کوهه برزد بکوه(۴۲۱, ۱۳۹)

زدریای چین کوهه بکوه برزدن ترک سلطان شکوه (ze-dərya-ye çin kuhe be-kuh bər zədən-e tork-e soltan şokuh) - günəşin çıxması

دگر روزکاین ترک سلطان شکوه　　زدریای چین کوهه برزدبکوه(۴۲۱, ۱۳۹)

دریای قیر (dərya-ye qir) - gecə zülməti, zülmət gecə

چنین تایکی روزکین چرخ پیر　　برآورد گوهرزدریای قیر(۴۳۱, ۲۷۸)

زدریای قیرگوهر برآوردن چرخ پیر (ze-dərya-ye qir qouhər bər avərdən-e çərx-e pir) - qoca çərxin zülmət gecədən gövhər çıxarması, günəşin tülu etməsi

چنین تا یکی روزکین چرخ پیر　　برآوردگوهر زدریای قیر(۴۳۱, ۲۷۸)

بدریای آب (be-dərya-ye ab) - bir dəniz su ilə

نبایدکه آن آتش آید بتاب　　که ننشیند آنگه بدریای آب(۸۵, ۳۴)

دریا (dərya) - çay

یکی تخت زردید چون آفتاب　　دروچشمهء درچو دریای آب(۳۸۴, ۳۴)

دریا (dərya) - rus ordusundakı vəhşi döyüşçüyə işarədir

نه قاروره برکوه شدکارگر　　نمیکردحربه زدریا گذر(۴۳۹, ۳۸۷)

دریا (dərya) - dəniz(qoşun)

سرآهنگ تا ساقه ازتیروتیغ　　برآورد کوهی زدریا بمیغ(۳۷۱, ۲۵۳)

دریا (dərya) - İskəndər

بسبک ما درمهربان دستبر　　گرامی صدف رابدریا سپرد(۲۲۲, ۱۱۰)

دریا (dərya) - ölkə

دگر کشتی اُرد بدریای من　　سری بیند افکنده دریای من(۱۵۰, ۹۷)

دریادل (dəryadel) - dəniz ürəkli, geniş ürəkli

چو دارای دریادل آگاه گشت　　که موج سکندر از دریا گذشت(۱۴۴, ۱۹)

دریادلی (dəryadeli) - geniş ürəklilik

زدریادلی شاه دریاشکوه　　نوازش بسی کرد باآن گروه(۲۰۳, ۱۷۴)

دریاشکوه (dəryaşokuh) - dərya əzəmətli

زدریا دلی شاه دریاشکوه نوازش بسی کردبا آنگروه(۲۰۳, ۱۷۴)

شاه دریا شکوه (şah dəryaşokuh) - İskəndər

زدریادلی شاه دریاشکوه نوازش بسی کرد با آن گروه(۲۰۳, ۱۷۴)

دریافتن (dər yaftən) - tapmaq, əldə etmək

زبس گنج پیداکه دریافتند سوی گنج پنهان نشتافتند(۲۸۷, ۷۶)

دریافتن (dər yaftən) - başa düşmək, dərk etmək

خرد تا ابد درنیابد ترا که تاب خردبر نتابدترا(۵, ۲۴)

دریاکنار (dəryakənar) - dəniz sahili, dəniz kənarı

وزانجا روان شدبدریاکنار پذیرفت یکچندی آنجا قرار(۱۱۵, ۳۳)

دریائی (dəryai) - dəniz(sif.)

دردریائی (dorr-e dəryai) - dəniz dürrü

مراخودبسی دردریائیست غلامان چینی ویغمائیست(۳۵۱, ۳۴)

دریدن (dəridən) - yaralanmaq, yarılmaq

که باآنکه پهلودریدم چومیغ همی آید ازپهلویم بوی تیغ(۱۸۳, ۱۱۹)

دریدن (dəridən) - parçalamaq

شه آن چرم نایختهء نیمخام بدرد بخاید بحرصی تمام(۹۰, ۹۹)

از هم دریدن (əz həm dəridən) - parçalamaq

شه ازهم درید آن خورش رابزور چوشیری که اوبردرچرم گور(۹۲, ۱۱۹)

دریده دهن (dərideddəhən) - ağzıyırtıq, danışığına nəzarət etməyən

دریده دهن بدسگالش چوزاغ زبان سوخته دشمنش چون چراغ(۵۳, ۲۴)

دریغ (dəriğ) - təəssüf

که این خوبرویان زنجیرموی دریغست کزکس نپوشندروی(۴۰۱, ۴۷)

دریغ داشتن (dəriğ daştən) - əsirgəmək

سری کان ندارم ازاین در دریغ . به ارتاج بخشی به آن سر نه تیغ(۸, ۷۴)

دریغ آمدن (dəriğ amədən) - heyfslənmək

دریغ آیدم کین نگارین نورد بود درسفینه گرفتارگرد(۴۳, ۵۲)

دریغ آمدن (dəriğ amədən) - xilas olmaq

دوستی چنان میگرائیدتیغ کزو خصم راجان نیابد دریغ(۱۷۰, ۵۹)

دریغا (dəriğa) - əfsus

دریغا اگرروی او دیدمی صدش گنج سربسته بخشیدمی(۴۲۹, ۲۴۸)

دریغا که... (dəriğa ke…) - təəssüf ki,

دریغا بدریا کنون آمدم که تا سینه درموج خون آمدم(۱۸۴, ۱۳۶)

درین (dərin) - در این -nin qısa forması, bu…a, ə

بانصاف شه چشم دارم یکی که بینددرین داستان اندکی(۵۱, ۹)

درین (dərin) - bu…da

چوعاجزرهاننده دانم ترا درین عاجزی چون نخوانم ترا(۸, ۷۸)

درین (dərin) - burada, bunda

جوابیست گفتا درین رهنمون چوروغن که ازکنجد آید برون(۱۳۵, ۹۹)

درین بود (dərin bud) - belə fikirdə idi, belə fikirləşirdi

درین بودکایزدرهانیش داد درآن تیرگی روشنائیش داد(۲۶۶, ۲۳۳)

درین شیوه (dərin şive) - bu barədə

بران گونه کزچندبیدارمغز شنیدم درین شیوه گفتار نغز(۲۱۰, ۵۰)

درین پرده (dərin pərde) - bu haqda

درین پرده میرفتش اندیشه ء ندارند شاهان جزاین پیشه ء(۳۹۳, ۱۸)

دریوزه (dəryuze) - dilənmə

بدریوزه گردیدن (be-dəryuze gərdidən) - dilənmək, başqasının əlinə göz tikmək

چواز ران خودخوردباید کباب چه گردم بدریوزه چون آفتاب(۳۴, ۳۴)

دز (dez) - qala

بدیدی دزازدزفرودآمدی بدزبان برازوی درود آمدی(۲۹۹, ۱۵۵)

دزبان (dezban) - qala sahibi

بدیدی دز از دزفرود آمدی بدزبان برازوی درودآمدی(۲۹۹, ۱۵۵)

دزدار (dezdar) - qala gözətçisi

فرستاد پنهان بدزدارخویش   که پیش آردبرک از اندازه بیش(۳۰۳, ۵۰)

دزد (dozd) - oğru

برین چارسو چون نهم دستگاه   که ایمن نباشم زدزدان راه(۲۲, ۳۳)

دزدبرده (dozd borde) - oğurlanmış

اکردزدبرده ندارد نفیر   برد دست خود شحنهء دزدگیر(۲۴, ۲۵)

دزدگیر (dozdgir) - oğrututan

اگردزدبرده ندارد نفیر   برددست خود شحنهءدزدگیر(۲۴, ۲۵)

دزدی (dozdi) - oğruluq

سیاهان که تاراج ره میکنند   بدزدی جهان راسیه میکنند(۲۴, ۱۹)

دزدیدن (dozdidən) - oğurlamaq

بشرطی که مشتی فرومایگان   ندزدند کالای همسایگان(۲۲, ۳۰)

دزدیده (dozdide) - oğurlanmış

نخرند کالا که پنهان بود   که کالای دزدیده ارزان بود(۲۴, ۲۳)

دژخیم (dejxim) - qəddar düşmən

چودانست خسرو که دژخیم او   گریزان شدازفر دیهیم او(۳۲۲, ۸۱)

دژخیم (dejxim) - qəddar, vəhşi

چگونی سیاهان زنگی سرشت   که بودند چون دیودژخیم زشت(۱۲۵, ۱۱۴)

دژخیم (dejxim) - rus ordusundakı vəhşi döyüşçu nəzərdə tutulur

چو دژخیم رانامداز تیرباک   زننده شد از تیرخود خشمناک(۴۳۷, ۳۶۵)

دست (dəst) - əl

مرا نیست از خودحسابی بدست   حساب من از تست چندانکه هست(۷, ۵۴)

دست مجلس (dəst-e məcles) - servis, məclis dəsti

ز بلور تابنده چون آفتاب   یکی دست مجلس بتری چوآب(۳۸۵, ۴۹)

دستها درنگار (dəstha dər neqar) - əli bəzəkli

رخ آراسته دستها درنگار   بشادی دویدندی از هر کنار(۲۰۸, ۲۳)

دست مجلس بر آراستن (dəst-e məcles bər arastən) - məclisi bəzəmək

نوازندگان می ورودوجام   بر آراسته دست مجلس تمام(۲۷۵, ۵)

دست آلائیدن (dəst alaidən) - əl batırmaq

چو نیروی بکر آزمانیت هست   بهر بیوه خود را میالای دست(۴۱, ۱۴)

دست آوردن (dəst avərdən) - əl uzatmaq

از آن ابر عاصی چنان ریزم آب   که ناردگر دست بر آفتاب(۱۵۰, ۹۹)

دست بردن (dəst bordən) - qələbə çalmaq

اگر دست بردیم ماراست ملک   وگرما شدیم آن داراست ملک(۱۷۷, ۳۳)

دست بردن (dəst bordən) - işə başlamaq

بسبک مادر مهربان دستبرد   گرامی صدفرابدریا سپرد(۲۲۲, ۱۱۰)

دست بردن (dəst bordən) - hücum etmək, əl qaldırmaq

ندیدم کسی کوبراودست برد   نه مردانه ای کوزبیمش نمرد(۳۴۶, ۹۰)

دست دادن (dəst dadən) - əl vermək, görüşmək

شه از مهربانی بدوداد دست   درون رفت وپیشش بزانو نشست(۲۹۳, ۶۶)

دست دادن (dəst dadən) - əl vermək, razılaşmaq

سکندر بدان خواسته عهد بست   پیمان درخواسته دادست(۱۷۴, ۱۱۲)

دستش مباد (dəstəş məbad) - əli qurusun, əli yox olsun

همی هرچه روزآید آن دیوزاد   قوی دست گرددکه دستش مباد(۳۱۹, ۴۲)

دست رسیدن(dəst rəsidən) - əli çatmaq

چو دوران ملکی بپایان رسد   بدو دست جوینده آسان رسد(۱۶۵, ۷۸)

دست زدن (dəst zədən) - tutmaq, yapışmaq, aludə olmaq

که ملک جهان گرچه فرخ نیست   مزن دست سخت اندرین شاخ سست(۲۰۱, ۱۴۶)

دست شستن (dəst şostən) - əl çəkmək

بیا تا زبیدادشوئیم دست   که بیدادنتوان زبیداد رست(۱۲۹, ۳)

دست شستن (dəst şostən) - əl üzmək

چوبددل شداین لشگرجنگجوی   بیارآب ودست ازدلیری بشوی(۸۹, ۷۸)

دست فروشستن (dəst foru şostən) - əl çəkmək

غرور جوانی چواز سرنشست   ز گستاخکاری فروشوی دست(۲۶, ۲۲)

دست کردن (dəst kərdən) - əl uzatmaq, yemək

طعامی بیاور که خوردن توان   برغبت برو دست کردن توان(۲۶۸, ۲۶۱)

دست کشیدن (dəst kəşidən) - əl vurmaq, əl uzatmaq

بپهلوی شیر آنگهی دست کش   که داری بشیرافکنی دستخوش(۱۰۴, ۲۹۰)

دست گشادن (dəst qoşadən) - əl-qol açmaq, vuruşmaq

سکندر بشمشیربگشاد دست   ببازار زنگی درآمد شکست(۱۱۰, ۵۴)

دست گشادن (dəst qoşadən) - əl uzatmaq, yeməyə başlamaq

بشه گفت نوشابه بگشای دست   بخورزین خورشها که درپیش هست(۲۶۷, ۲۵۷)

دست یافتن (dəst yaftən) - üstün gəlmək

چو روسی برومی چنان دست یافت   زکوپال خود پیل رامست یافت(۴۱۸, ۱۰۳)

دست نگهداشتن (dəst negəhdaştən) - əl saxlamaq

نگهدار دستت که داراست این   نه پنهان چو روزآشکاراست این(۱۸۴, ۱۲۲)

دست بر گشادن (dəst bər qoşadən) - əl qaldırmaq, hücum etmək

دو سرهنگ غدارچون پیل مست   بران پیلتن بر گشادند دست(۱۸۱, ۸۸)

دست بر افشاندن (dəst bər əfşandən) - əl çəkmək

من از شغل گیتی برافشانده دست   بزنجیر فکرت شده پای بست(۲۰, ۵)

دست داشتن(برچیزی) (dəst daştən(bər çizi) - əli çatmaq, xəbəri olmaq

زگویاوخاموش وهشیارومست   کسی رابراسراراونیست دست(۳۵۷, ۳۷)

دست یافتن(بر چیزی) (dəst yaftən(bər cizi) - ələ keçirmək

که گردست یابم برایرانیان   برم دین زردشت راز میان(۱۶۲, ۳۰)

دست درازکردن (dəst deraz kərdən) - əl uzatmaq, əl atmaq

گراین فتنه ماند چنین دیرباز   کند دست برشغل شاهی دراز(۳۱۹, ۳۷)

دست داشتن (dəst daştən) - malik olmaq, qabil olmaq

بیا تاچه داری زشمشیرو جام   که دارم درین هردوستی تمام(۱۶۶, ۸۵)

دست(کسی را)بوسه دادن (dəst-e(kəsi-ra)buse dadən) - birinin əlini öpmək, razılığını bildirmək

بدان دستگه دست شه بوسه داد   بنوبتگه خویشتن رفت شاد(۳۱۶, ۱۰۰)

دست(کسی را) قوی کردن (dəst-e(kəsi-ra) qəvi kərdən) - qoluna güc vermək

چوبدگوهرانراقوی کرد دست   جهان بین که چون گوهرش راشکست((۲۰۴, ۱۸۱)

دست آزرم کوتاه دیدن (dəst-e azərm kutah didən) - müharibəyə meyl etmək

سکندر چو غوغای بدخواه دید   زخود دست آزرم کوتاه دید(۱۷۱, ۷۰)

دست ازعنان سوی خنجر کشیدن (dəst əz enan su-ye xəncər kəşidən) – xəncərə əl atmaq

چو دست از عنان سوی خنجر کشیم   بد اندیش رادام درسر کشیم(۴۰۸, ۶۵)

از دست (کسی) بر آمدن کار (əz dəst-e (kəsi) bər amədən-e kar) - əlindən iş gəlmək, iş bacarmaq

برآید مگرکاری ازدست شاه   که شه راقویتر کندپایگاه(۸۱, ۳۳)

ازدست شدن (əz dəst şodən) - əldən düşmək, məhv olmaq

بزخمی دگربازمین پست شد   چنین چندگردنکش از دست شد(۴۱۸, ۹۴)

از دست دادن (əz dəst dadən) - əldən vermək

بجز رسم زردشت آتش پرست   ندادآندگررسمها رازدست(۵۵, ۳۱)

بدست افکندن (be-dəst əfkəndən) - əlinə vermək, qismət etmək

یکی رابدست افکند کوه گنج   نسنجیده هائی دهدکوه سنج(۱۵۵, ۷)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - həyata keçmək

تمنای شه آنگه آید بدست   که برروی دریا توان پول بست(۱۶۴, ۵۵)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - əldə olunmaq, müyəssər olmaq

اگرکان گنجی چونانی بدست   بسی گنج ازین گونه در خاک هست(۲۶, ۱۷)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - yaranmaq alınmaq

بسا رودکززخم خوردن گسست — که تا زخمهء رودی آمدبدست(۱۵۳, ۱۵۰)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - açılmaq, faş olmaq

جزاینم نشانهای پوشیده هست — کزورازپوشیده آیدبدست(۲۶۰, ۱۵۷)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - ələ keçmək

مگر ماربرگنج ازآن رونشست — که تا رایگان مهره نایدبدست(۳۱, ۲۰)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - tapılmaq

چو زینگونه جانی بدست آمدش — درآن جای فرخ نشست آمدش(۴۵۶, ۹)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - təsadüf olunmaq, rast gəlmək

هرآتشگهی کامدآنجا بدست — چویخ سرد کردش برآتش پرست(۳۲۲, ۷۵)

بدست آمدن (be-dəst amədən) - tabe olmaq

چو دانست کان شهر داراپرست — بجهد سکندرنیاید بدست(۳۲۳, ۹۷)

بدست آوردن (be-dəst avərdən) - həyata keçirmək

گراین چاره سازی بدست آوریم — برآن چیره دستان شکست آوریم(۹۱, ۱۰۵)

بدست آوردن (be-dəst avərdən) - ələ gətirmək, əldə etmək

دلا تابزرگی نیاری بدست — بجای بزرگان نشاید نشست(۳۰, ۳)

بدست داشتن (be-dəst daştən) - malik olmaq

زرآن زور زهره کی آرد بدست — که دارای دین راکندزیر دست(۲۸۲, ۵)

بدست گرفتن (be-dəst gereftən) - ələ almaq, içmək

می لعل بگرفت باأو بدست — چنین تاشدند از می آنروز مست(۳۱۵, ۸۷)

بدست گرفتن (be-dəst gereftən) - əldə tutmaq

بر اورنگ شاهنشهی برنشست — گرفته ترنجی معنبر بدست(۲۵۶, ۱۰۰)

بدست گرفتن ناامیدی (be-dəst gereftən-e naommidi) - naumid olmaq, ümidsizliyə qapılmaq

وگرناامیدیش گیردبدست — بدست آورد هرامیدی که هست(۴۵, ۷۴)

بدست تبر دادن (be-dəst-e təbər dadən) - baltalamaq

چو شد بارورمیوه دارجوان — بدست تبر دادنش چون توان(۱۱۳, ۶)

بردست بودن (bər dəst budən) - əldə olmaq, birinin əlinə keçmək

زدریا بدریاتوکردی نشست — برایران و توران ترابود دست(۳۵۷, ۴۲)

بردست گرفتن (bər dəst gereftən) - əldə tutub saxlamaq

یکی گوشه از شقه آن حریر — بدو دادکین نقش بردست گیر(۲۶۱, ۱۷۰)

بردست وپای تبلرزه برافتادن (bər dəst-o-pay təblərze bər oftadən) - əl-ayağı əsmək, titrəmək

زشوریدن نالهء گرنای — برافتادتبلرزه بر دست وپای(۱۷۹, ۵۴)

بردست وپای گره بستن (bər dəst-o-pay gereh bəstən) - əl-qolunu bağlamaq

سیاست گره بست بر دست وپای — زهر پیکری مانده نقشی بجای(۱۹۶, ۷۲)

در دست افتادن (dər dəst oftadən) - ələ düşmək, ələ keçmək

سکندر چودیدآن همه کان گنج — که دردستش افتادبی دسترنج(۱۹۴, ۳۶)

بهم دست دادن (be-həm dəst dadən) - biri ilə razılaşmaq, bir-birinə əl vermək

ملکزاده باأوبهم دادست — بپذرفتکاری برآن عهدبست(۷۲, ۴۱)

دست (dəst) - şaxə

زباریدن ابرکافوربار — سمن رسته از دستهای چنار(۲۷۶, ۱۶)

دست (dəst) - tərəf

گرانمایگان را بدانسان که خواست — بفرمود رفتن سوی دست راست(۱۷۸, ۴۸)

زهردستی (ze-hər dəsti) - hər tərəfdən, müxtəlif şeylərdən

شه از قصهء آرزوهای خویش — سخنها ز هردستی آورد پیش(۲۸۳, ۲۰)

دست (dəst) - mövqe

بفرزانه گفتاکه درخسروی — سیاست کنددست شه راقوی(۴۵۸, ۴۰)

دست (dəst) - dəfə

دلا چند ازتن بازی انگیختن — بهر دست رنگی آمیختن(۳۱۷, ۳)

دست آزمای (dəstazmay) - güc sınama

بسی حمله کردنددست ازمای سربخت کس درنیامدزپای(۴۱۶, ۶۴)

دست آزمائی نمودن (dəstazmai nəmudən) - qolunun gücünü sınamaq, güc işlətmək

اگر چرخ گردان خطائی نمود بدین خانه دست آزمائی نمود(۲۱۸, ۴۲)

دستان (dəstan) - dastan

دستان نمودن (dəstan nəmudən) - dastan demək

شباهنگ چون بر زدازکوه دود برآهنگ شب مرغ دستان نمود(۸۶, ۵۱)

دستان (dəstan) - tədbir, iş, fənd

دستان بدست آوریدن (dəstan be-dəst avəridən) - tədbir tökmək, fənd işlətmək

همه دستان توان آوریدن بدست کزان زنگیانرادرآیدشکست(۸۹, ۷۹)

دستاننیوش (dəstannyuş) - dastan dinləyən

ترنم شناسان دستاننیوش زبانگ مغنی گرفتندگوش(۳۸, ۱۰۸)

دستبازی (dəstbazi) - təcavüz, əl atma, əl uzatma

دستبازی کردن (dəstbazi kərdən) - əl atmaq, təcavüz etmək

چه دستی که برمادرازی کنی بتاج کیان دستبازی کنی(۱۸۳, ۱۲۱)

دستبازی کردن (dəstbazi kərdən) - əylənmək, qürrələnmək

عقابی که نخجیرسازی کند بفروجگان دستبازی کند(۱۲۵, ۱۱۹)

دستبازی کردن(dəstbazi kərdən) - əl vurmaq, əylənmək

کس ازبیم شه ترکتازی نکرد بدان لعبتان دستبازی نکرد(۳۹۹, ۲۳)

دستبازی کردن (dəstbazi kərdən) - əl qaldırmaq

چونام توام جاننوازی کند بمن دیوکی دستبازی کند(۷, ۵۹)

دستبرد (dəstbord) - döyüş, müharibə

چوهمت سلاحست دردستبرد بگوتاکنیم آنچه داریم خرد(۲۸۹, ۲۱)

دستبرد (dəstbord) - üsul, yol

بدادودهش درجهان پی فشرد بدین دستبرد از جهان دست برد(۳۳۹, ۹۴)

دستبرد (dəstbord) - cəsarət, şücaət, hünər

پلنگرچودیدآنچنان دستبرد شد اندامش اززخم ناخورده خرد(۱۰۸, ۲۸)

دستبرد (dəstbord) - qələbə

بهرجاکه نیروی من پی فشرد مرا بود پیروزی ودستبرد(۳۵۳, ۶۰)

دستبرد داشتن (dəstbord daştən) - üstün olmaq

بفالی کزاختر توان برشمرد توداری درین داوری دستبرد(۱۲۵, ۱۲۳)

دستبردنمودن (dəstbord nəmudən) - başlamaq

بنقشی که سروکلان هست خرد نمودم بدین داستان دستبرد(۳۸, ۱۱۱)

دستبندی (dəstbəndi) - bağlılıq, əsarət

دستبندی دادن (dəstbəndi dadən) - əl-qolunu bağlamaq

گهت چون فرشته بلندی دهد گهت باددان دستبندی دهد(۱۸۹, ۲۰۸)

دستپخت (dəstpoxt) - tərbiyə almış

دستپخت کسی بودن (dəstpoxt-e kəsi budən) - birinin yetişdirdiyi, tərbiyələndirdiyi olmaq

همان روشنک راکه دخت منست بدان نازکی دستپخت منست(۱۸۷, ۱۷۴)

دستپیچی (dəstpici) - əl-qolu bağlılıq

دستپیچی کردن (dəstpiçi kərdən) - əl-qolunu bağlamaq

کنم دستپیچی بسنجابیان زنم سکه برسیم سقلابیان(۲۸۳, ۲۶)

دستخوش (dəstxoş) - məharət, dəyanət

ـدستخوش داشتن (be-çizi dəstxoş daştən) - guclü olmaq, qabil olmaq

بپهلوی شیرآنگهی دست کن که داری بشیرافکنی دستخوش(۱۰۴, ۲۹۰)

دستخوش کردن (dəstxoş kərdən) - gücünü sınamaq, nail olmaq

زهرسو بدان آهن مردکش بمردمکشی دست میکرد خوش(۴۳۲, ۲۹۰)

دسترس (dəstrəs) - imkan, kömək

دسترس بودن (dəstrəs budən) - mümkün olmaq

بدانچ آدمی رابود دسترس بکوشیم تاخوش برآیدنفس(۴۶۴, ۲۹)

دسترس بودن (dəstrəs budən) - əli çatmaq, gücü çatmaq, qüdrəti olmaq

مراکاشکی بودی آن دسترس   که نگذارمی حاجت کس بکس(۳۵, ۷۷)

دسترس داشتن (dəstrəs daştən) - cəsarəti olmaq

ندارد چومن خاکی آن دسترس   که باآب حیوان برآردنفس(۴۴۵, ۴۹۰)

برچیزی دسترس یافتن (bər çizi dəstrəs yaftən) - imkanı olmaq, əli çatmaq

ندارم طمع برزروسیم کس   وگر چندیابم برآن دسترس(۲۲۸, ۳۳)

دسترنج (dəstrənc) - zəhmət

ولیکن بشرطیکه بر دسترنج   برما برگشاده کنی قفل گنج(۱۷۴, ۱۱۰)

دستزن (dəstzən) - əl çalan

فروهشته گیسوشکن درشکن   یکی پایکوب و یکی دستزن(۲۰۸, ۲۸)

دستزور (dəstzur) - güclü

زگوران سرافرازگوری بود   که بافحلیش دستزوری بود(۱۶۲, ۳۶)

دستزورآمدن (dəstzur amədən) - ziyan dəymək, zülm olmaq, zor işlənmək

زپیشانی پیل تاپای مور   نباید زمن برکسی دستزور(۲۲۸, ۱۳۲)

دستشوی (dəstşuy) - əl yuma

خورشهای شاهانهء مشکبوی   طبقهای مشک از پی دستشوی(۲۵۴, ۸۰)

دستشوی (dəstşuy) - imtina

دستشوی کردن (dəstşuy kərdən) - əl çəkmək, imtina etmək

زبیغارهء آن زن نغزگوی   زناخورده خوان کردشه دستشوی(۲۶۸, ۲۶۹)

دستشوئی (dəstşui) - imtina

دستشوئی کردن (dəstşui kərdən) - imtina etmək, uzaqlaşmaq

کنم دستشوئی بپاک وپلید   ببکر این چنین دست شاید کشید(۴۰۳, ۲)

دستکار (dəstkar) - əl işi, naxış

دردولتی کوکزین دستکار   بدیوار اوبرنشانم نگار(۴۳, ۵۳)

دستکار کردن (dəstkar kərdən) - işləmək, nəqş etmək

برین گوشه رومی کند دستکار   بران گوشه چینی نگاردنکار(۳۷۶, ۱۹)

دستگاه (dəstqah) - emalatgah(dünya nəzərdə tutulur)

هرآن مال کاید درین دستگاه   بروفتنه دان تندماری سیاه(۲۰۲, ۱۶۰)

دستگاه (dəstqah) - güc, qüvvə, əzəmət

بدانی که من باچنین دستگاه   که برچرخ انجم کشیدم سپاه(۳۷۳, ۲۷۹)

دستگاه (dəstqah) - xəzinə, hədiyyə

صفت کرداز آن چارپیکربشاه   که کس رانبود آنچنان دستگاه(۳۳۱, ۸۵)

دستگاه (dəstqah) - taxt

فروماند شه رادرآن دستگاه   که یک تخت رابرنتابددو شاه(۲۶۳, ۲۰۹)

دستگاه (dəstqah) - dayaq

که چون برعجم دستگاهش بود   عرب نیز هندوی راهش بود(۲۴۳, ۳۴)

دستگاه نهادن (dəstqah nəhadən) - büsat qurmaq

برین چارسوچون نهم دستگاه   که ایمن نباشم زدزدان راه(۲۲, ۳۳)

دستگه (dəstgəh) - دستگاه sözünün qısa forması, bəxşiş

بدان دستگه دست شه بوسه داد   بنوبتگه خویشتن رفت شاد(۳۱۶, ۱۰۰)

دستگیر (dəstgir) - kömək etmə, əl tutma

جهان دادخواهست وشه دستگیر   زداور نباشدجهانراگزیر(۷۸, ۵۴)

دستگیر شدن (dəstgir şodən) - kömək etmək

ازآن آمدم برسراین سریر   که افتادگانراشوم دستگیر(۲۳۰, ۵۶)

دستمزد (dəstmozd) - əlmüzdü

چودریاچراترسم ازقطره دزد   که ابرم دهدبیش ازآن دستمزد(۲۲, ۳۵)

دستناکرده (dəstnakərde) - bakirə, əldəyməmiş

می لعل درجام ناخورده بود   نسفته دری دست ناکرده بود(۴۴۹, ۵۴۲)

دستور (dəstur) - vəzir

ارسطوکه دستور درگاه بود   بهرنیک وبدمحرم شاه بود(۷۷, ۴۴)

دستور دانا (dəstur-e dana) - ağıllı vəzir (Aristotel nəzərdə tutulur)

بدستوردانا وثیقت نوشت   که ازدانش ودادبودش سرشت(۳۳۹, ۹۰)

دستوری (dəsturi) - məsləhət, göstəriş

بدستوری او شوی شغل سنج   که دستور دانا به از تیغ وگنج(۷۱, ۳۶)

دسته (dəste) - dəstə

چوسروسهی دستهء گل بدست   سهی سروزیبابودگلپرست(۲۰۸, ۲۹)

دسته بستن (dəste bəstən) - dəstələmək, dəstə bağlamaq

ریاحین سیراب را دسته بند   برافشان ببالای سروبلند(۶۱, ۲۱)

دستیاب (dəstyab) - üstün, qalib

دستیاب شدن (dəstyab şodən) - üstün olmaq, qalib gəlmək

توآنگه که برمن شوی دستیاب   زنی بیوه را داد باشی جواب(۲۶۲, ۱۸۸)

دفتر (dəftər) - dəftərxana

دفتربه زندان کردن (dəftər be-zendan kərdən) - zəbt etmək, oxunmasını qadağan etmək

فسوننامهء زند راترکنند   وگرنه به زندان دفتر کنند(۲۱۰, ۵۸)

دل (del) - ürək

ازجای شدن دل (əz-cay şodən-e del) - həyəcanlanmaq, narahat olmaq

دل ازجای شد لشگر روم را   چوازکورهء آتشین موم را(۹۶, ۱۸۵)

بجای آمدن دل (be-cay amədən-e del) - rahat olmaq

نشیننده راچون دل آمد بجای   اشارت چنان رفت بارهنمای(۲۷۲, ۳۱۴)

دل بسته رازبندبرگشادن (del-e bəste-ra ze-bənd bər qoşadən) - kədəri-qəmi unutmaq

دل بسته رابرگشایم زبند   گره برگره چون توانم فکند(۲۶۵, ۲۲۷)

دل دادن (del dadən) - ürək vermək, ürəkləndirmək

دلش دادفرزانه کای شهریار   شکیبائی آوردرین کارزار(۴۴۰, ۳۹۸)

دل گرم کردن (del gərm kərdən) - ürəkləndirmək

بپرسیدش اول باواز نرم   بشیرین زبانی دلش کردگرم(۲۴۶, ۸۶)

دلخوشی (delxoşi) - şadlıq, sevinc

دلخوشی نمودن (delxoşi nəmudən) - sevinmək, şadlanmaq

چو خوش دیددل راکشی مینمود   به آن خوشدلی دلخوشی مینمود(۴۶۱, ۸۳)

دم (dom) - quyruq

دم گرگ برپای میش بستن (dom-e qorq bər pa-ye miş bəstən) - ədalətli olmaq, əmin amanlıq yaratmaq.

چنان دادگربود کزدادخویش   دم گرگ رابست برپای میش(۶۴, ۸)

دماغ (dəmağ) - damağ

بجوش برآمدن دماغ (be-cuş bər amədən-e dəmağ) - hirslənmək, coşmaq

دماغش زگرمی برآمدبجوش   برآورد چون رعدغران خروش(۸۶, ۳۸)

دنبه (donbe) - hiylə

دنبه پروردن (donbe pərvərdən) - hiylə işlətmək

چوشیران بپرخاش خوکرده ام   نه چوروبهان دنبه پرورده ام(۴۱۵, ۵۲)

دندان سپید (dəndansəpid) - gülər

سیاهان ازآن کاردندان سپید   زخنده لب رومیان ناامید(۸۶, ۴۸)

تیزگشتن دندان گرگ (tiz gəştən-e dəndan-e qorq) - tamahkarlıq etmək

شکم کرده آهوی صحرا بزرگ   براو تیزتر گشته دندان گرگ(۳۲۱, ۶۸)

دو (do) - iki

دوآلوده طشت (do alude təşt) - yer-göy

نبشته برین هردوآلوده طشت   چوخون سیاوش بسی سرگذشت(۱۴۲, ۸۰)

دود افکنی (dudəfkəni) - sehrbazlıq (günəşin tülüu)

جهانی چو هندو بدودافکنی   چویغماوخلخ شدازروشنی(۳۴۴, ۶۱)

دودرزی (dodərzi) - ikitirəlik

دودرزی زدل بشکند کوه را   پراکندگی آرد انبوه را(۱۲۲, ۷۵)

دودستی (dodəsti) - ikiəlli, ürəkdən, canla-başla

دودستی چنان میگرائید تیغ   کزو خصم راجان نیامددریغ(۱۷۰, ۵۹)

دوده (dude) - dudman, tayfa

برآتشپرستان سیاست نمود   برآورد ازآن دوده یکباره دود(۳۲۲, ۷۸)

دوده (dude) - kənd əhlinin dudmanı

ده ودوده رابرگرفتم خراج   نه ساوازولایت ستانم نه باج(۲۲۸, ۳۵)

دور (dur) - uzaq

خیال نظر خالی از راه تو   زگردندگی دوردرگاه تو(۵, ۲۷)

دور افتادن (dur oftadən) - yox olmaq, itmək

درو دیدچون اژدهادرگوزن   بچشمی که دورافتدازسنگ وزن(۱۴۷, ۶۵)

دور افتادن (dur oftadən) - uzaq düşmək, uzaq olmaq

چودور افتدازمیوه خورمیوه دار   چه خرما بودنخل بن را چه خار(۲۶, ۱۸)

ازشست دورافتادن تیر (əz-şəst dur oftadən-e tir) - oxun hədəfə dəyməməsi

گرآن کام نگشایداز دست من   همان تیردور افتدازشست من(۳۶۷, ۱۹۴)

دور داشتن (dur daştən) - uzaqlaşdırmaq

بلائی که باشم دروناصبور   زمن دوردارای زبیداددور(۹, ۸۵)

دور شدن (dur şodən) - uzaqlaşmaq

که این بندی ازباده چون شادگشت   چرا شد زمادور کازادگشت(۴۴۳, ۴۵۵)

دور کردن (dur kərdən) - uzaqlaşdırmaq

بیاساقی از من مرادور کن   جهان ازمی لعل پرنورکن(۱۷۵, ۱)

دور گشتن (dur gəştən) - uzaqlaşmaq, əl çəkmək

زمین راببوسم بخواهشگری   مگر دورگردشه از داوری(۳۶۷, ۱۹۵)

دورماندن (dur mandən) - uzaq düşmək, uzaqlaşmaq(sözdən, söhbətdən)

سخن بین کزودور چون مانده ام   کجا بودم ادهم کجا رانده ام(۳۵۵, ۱۷)

دور از... (dur əz…) - …dən uzaq olsun

دو برج قوی زین دزسنگبست   زبرج ملک دوردرهم شکست(۲۹۶, ۱۰۶)

دور (dour) - vaxt, zaman

ندانم که دورچه سان میرود   چه نیک وچه بدرجهان میرود(۳۵, ۶۹)

دور (dour) - dövr

که دارای دورآشکارا تونی   مخالف چه داردچودارا تونی(۱۵۲, ۱۳۴)

دوران (douran) – dövran, vaxt

بوقتی چنین کنج بهترزکاخ   که دوران کند دستبازی فراخ(۲۷،۴۰)

دوران (douran) - dövran, hökmranlıq

اگرترسی ازپیچ دوران من   مپیچان سرازخط فرمان من(۳۵۰،۲۰)

دورباش (durbaş) - gözətçi

دلی کوکه بی جانخراشی بود   کمندی که بی دورباشی بود(۳۱, ۱۹)

دورباش (durbaş) - ehtiyat nişanı

دورباش زدن (durbaş zədən) - ehtiyat nişanı vurmaq

چودرخاک چین این خبرگشت فاش   که مانی برآن آب زددورباش(۳۸۰, ۴۹)

دورباش (durbaş) - ah, fəryad

ازجگردورباش برکشیدن (əz cegər durbaş bər kəşidən) - ürəkdən ah çəkmək

چو دارا جواب سکندر شنید   یکی دورباش ازجگر برکشید(۱۳۳, ۶۸)

دوردست (durdəst) - uzaq

زبانگ سگان کامدازدوردست   رسیدند گرگان وروباه رست(۴۱۰, ۹۶)

دورگیر (dourgir) - şah, hökmran

پذیرای پند وزیران شدند   که از جملهء دورگیران شدند(۷۸, ۴۹)

دورنگ (dorəng) - ikirəngli

برآمیخته لشگرروم وزنگ   سپید وسیه چون گراز دورنگ(۹۳, ۱۴۲)

دورنگی (dorəngi) - ikifikirlilik, tərəddüd

دورنگی در اندیشه تاب آورد   سرچاره گرزیرخواب آورد(۳۵۴, ۷۷)

دونیم (donim) - yarı

دونیم کردن (donim kərdən) - ikiyə bölmək, iki yerə ayırmaq

خدای آهنی رابدونیم کرد   بماهردوآن هردوتسلیم کرد(۲۹۴, ۸۶)

دونیمه (donime) - yarı

دونیمه شدن (donime şodən) - iki parça olmaq, iki yerə ayrılmaq

گزارنده شدتیغ بی هیچ رنج   دونیمه شدآن کوه پولادسنج(۴۲۴, ۱۸۲)

دورویه (doruye) - ikitərəfli, üzbəüz

دورویه سپه پاس برداشتند   مگس گردخرگاه نگذاشتند(۴۲۵, ۱۹۹)

دورونی (dorui) - ikiüzlülük

ازین آشنایان بیگانه خوی   دورونی نگریکزبانی مجوی(۸۳, ۳)

دوکژزخمهء خارج آهنگ (do kəjzəxme-ye xarecahəng) - Daranı öldürən iki sərhəng nəzərdə tutulur

بفرمود تاآن دوسرهنگ را   دوکژزخمهء خارج آهنگ را(۱۸۳, ۱۱۱)

دوری (duri) - uzaqlıq

زدوری درآن ره شداندیشناک   که داردره دوردردوهلاک(۲۸۵, ۵۳)

دوری جستن (duri costən) - kənarda qalmaq

نجستی زتدبیراودوریی   بهرکار ازوخواست دستوریی(۷۳, ۵۸)

دوری (duri) - ayrılıq, hicran

من ازدوری شه بتنگ آمدم   زتنگ آمدن سوی جنگ آمدم(۴۴۶, ۴۹۷)

دوری (douri) - dairəvi

سطرلاب دوری که فرزانه ساخت   برآئین آن جام شاهانه ساخت(۳۱۱, ۳۳)

دوری کن (durikon) - düşmən, kəsən

ز دوری کن دوری کردن (ze-durikon duri kərdən) - kəsilməkdən qorunmaq

زبان کوبگرمی صبوری کند   زدوری کن خویش رادوری کند(۱۳۱, ۳۷)

دوزخ (duzəx) - cəhənnəm

زمین دوزخی بودبی کاروگشت   بابری چنین تازه شدچون بهشت(۴۸, ۳۷)

دوزخ (duzəx) - atəşkəde

بهشت صنمخانه بیحور کرد   زدوزخ پرستنده رادور کرد(۳۲۴, ۱۰۸)

دوست (dust) - dost

همه همراهان تابدربامنند   چو من رفتم این دوستان دشمنند(۸, ۷۰)

دوست داشتن (dust daştən) - sevmək

ندانم کسی کوبجان وبتن   مرادوستترداردازخویشتن(۳۵, ۷۲)

دوست شدن (dust şodən) - dost olmaq

زکین خواهی کیدپرداختم   چوشد دوست بادوست درساختم(۳۳۸, ۷۸)

دوست انگیز (dustəngiz) - mehriban

که بود از پدردوست انگیزتر   بدشمن کشی تیغ اوتیزتر(۷۶, ۱۳)

دوستی (dusti) - dostluq

دگربهرازوطبل دارا زدند   دم دوستیش آشکارا زدند(۳۲۳, ۹۰)

دوستی جستن (dusti costən) - dostluq etmək

درآن دوستی جستن اول چه بود   وزین دشمنی کردن آخر چه سود(۳۷۲, ۲۶۴)

دوسوراخ (dosurax) - ikiüzlü

دوسوراخ چون روبه حیله ساز   یکی سوی شهوت یکی سوی آز(۸۴, ۱۰)

دوش (duş) - çiyin

یمانی یکی تیغ زهرآبجوش   حمایل فروهشته ازطرف دوش(۹۷, ۱۹۱)

بدوش برآوردن (be-duş bər avərdən) - çiyninə salmaq

درآمدبرآورده لختی بدوش   که ازدیدنش مغز رارفت هوش(۴۲۱, ۱۴۸)

دوش (duş) - dünən, dünən gecə

مرا خضرتعلیمگربود دوش   برازی که نامد پذیرای گوش(۴۰, ۳)

دوصد (dosəd) - iki yüz

زیپلان دوصدپیل پولادپوش که آرندخون زمین رابجوش(۴۰۵, ۲۶)

دوفرسنگی (dofərsəngi) - iki fərsənglik(də)

فرود آمدند از سرراه دور دوفرسنگی از لشگرشاه دور(۴۰۵, ۳۴)

دولابرنگ (dolabrəng) - abi rəng, mavi

زنوک سنان چرخ دولاب رنگ زیرگارگردش فروماندلنگ(۱۸۰, ۶۸)

دولابه (dolabe) - dolab

چوگرددزدولابه تاک سیر رسن بسته درگردن آیدبزیر(۱۵۳, ۱۳۹)

دولت (doulət) - hakimiyyət, dövlət

نسبنامهء دولت کیقباد ورق برورق هرسوئی برده باد(۱۸۳, ۱۰۹)

دولت (doulət) - dövlət

بدستم درازدولت خوش عنان طبرزد چنین شدطبرخون چنان(۳۴, ۵۵)

دولت (doulət) - tale, bəxt

کسیراکه دولت کندیاوری که یاردکه باواوکند داوری(۶۴, ۱۲)

زدولت داد ستادن (ze-doulət dad setadən) - taledən kam almaq

یک امشب زدولت ستانیم داد زدی وزفردا نیاریم یاد(۴۶۴, ۲۷)

دولت (doulət) - hakim, şah

ترا دولت ازبهرآن خواند بخت که آرایش تاجی وزیب تخت(۱۹۱, ۵)

دولت (doulət) - xoşbəxtlik

ازینجام گفت آن خداوند هوش زهی دولت مردگوهرفروش(۱۹۲, ۱۲)

(برچیزی)سایهء دولت انداختن)(bər çizi) saye-ye doulət əndaxtən) – xoşbəxt etmək

چومن ره بدین مملکت ساختم برو سایهء دولت انداختم(۲۵۸, ۱۲۸)

روی نهفتن دولت(ازکسی) (ruy nəhoftən-e doulət(əz kəsi)) – xoşbəxtliyin üz çevirməsi

درآن خشمناکی به فرزانه گفت که دولت زمن روی خواهد نهفت(۴۳۹, ۳۹۹)

دولت (doulət) - qüdrət

فرو ماند حیران درآن فروزیب که سیمای دولت بود دلفریب(۳۰۵, ۶۷)

دولت (doulət) - hədiyyə, bəxşiş

چو دادش زدولت درودی تمام بپرسیدش ازقصهء تخت وجام(۳۰۲, ۲۸)

دولت اندیش (doulətəndiş) - xoşbəxtlik gətirən, xoşbəxtlik düşünən

فرستادت اقبال من پیش من زهی طالع دولت اندیش من(۲۵۹, ۱۴۳)

دولتپرست (doulətpərəst) - dövlətpərəst

بدین تخت واین جام دولتپرست بسا جام وتختاکه آری بدست(۳۰۵, ۷۶)

دولتپرست (doulətpərəst) - xoşbəxt

گذارنده دانای دولتپرست بپرگار دولت چنین نقش بست(۱۹۲, ۱۶)

دولتپناه (doulətpənah) - dövlətin pənahı, dövlətin dayağı

که دولت پناها جوان بخت باش همه ساله باافسروتخت باش(۱۱۹, ۲۱)

دولتپناهی کردن (doulətpənahi kərdən) - dövləti qorumaq

بدین عقد دولت پناهی کنیم همان میری وپادشاهی کنیم(۲۲۲, ۱۰۰)

دولتخدائی (doulətxodai) - şahlıq

هنر هرکجایافت قدری تمام بدولتخدائی برآوردنام(۷۲, ۳۸)

دولتسرای (doulətsəray) - dövlət sarayı

بیا ساقی آن آب حیوان گوار بدولت سرای سکندرسپار(۶۴, ۱)

دولت گزا (doulətgəza) - güclüyə xəsarət yetirən, şaha sataşan

پذیرا شوارنی سپهربلند بدولت گزایان درآرد گزند(۳۶۲, ۱۱۱)

دولتی (doulәti) - dövlət(sif.)

در دولتی کوکزین دستکار بدیواراوبرفشانم نگار(۴۳, ۵۳)

دولتی (doulәti) - dövlət sahibi

ترادولت اوراهنریاورست هنرمند بادولتی درخورست(۷۲, ۳۷)

دولختی (doləxti) - ikitaylı

دولختی درازچاردیوار بستن (doləxti dər əz çar divar bəstən) - gözlərini yummaq, yatmaq

شه آسایش وخوابرا کاربست دولختی در ازچاردیواربست((۲۷۰, ۲۹۰)

دوم (dovvom) - ikinci

دوم مردمی کردن بیسپاس عوض بازناجستن ازحقشناس(۵۰, ۶۷)

دوم ره (dovvom rəh) - ikinci dəfə

دوم ره که بربیست افزود هفت بپیغامبری رخت بربست ورفت(۵۶, ۴۱)

دومغزی (doməğzi) - iti düşüncə

دومغزی دادن (doməğzi dadən) - işıqlandırmaq, gözəl fikirlərlə doldurmaq

میی کزخودم پایلغزی دهد چوصبحدم دماغ دومغزی دهد(۱۹۱, ۲)

دومنزل (domənzel) - iki mənzil(məsafə)

زشادی دومنزل برابردوید بفرسنگهافرش دیباکشید(۳۰۱, ۱۷)

دومنزل کم وبیش (do mənzel kəm-o-biş) - təxminən iki mənzil(məsafədə)

دومنزل کم وبیش نزدیک شاه طویله فروبست وزدبارگاه(۳۴۵, ۸۱)

دو میدان (do meydan) - iki meydan(məsafə)

بعرض دومیدان درآن تنگجای فشردند چون کوه پولادپای(۴۱۲, ۱۴)

دون (dun) - alçaq, aşağı

ستانند کشور گشایند شهر که خامان خلقند ودونان دهر(۳۹۵, ۴۰)

دوئی (doi) - ikilik

که مشکوی شه رازشه نور باد دونی از میان شمادورباد(۲۱۸, ۴۱)

دویدن (dəvidən) - qaçmaq

بخرگوش خفته مبین زینهار که چندانکه خسبد دود وقت کار(۱۶۷, ۳۱)

ده (dəh) - on

درین ره فرشته زره میرود که آیدیکی دیو وده میرود(۸۳, ۴)

ده (deh) - kənd

ده ودوده رابرگرفتم خراج نه ساو ازولایت ستانم نه باج(۲۲۸, ۳۵)

ده (deh) - ev, dünya

درخلق راگل براندوده ام درین ده بدین دولت آسوده ام(۳۶, ۸۰)

دها ودهش (dəha-vo-dəheş) - səxavət

دهاو دهش داردومردمی سروشیست درصورت آدمی(۳۴۵, ۸۵)

دهان (dəhan) - ağız

رطبچین درآمدزنوشینه خواب دماغی پرآتش دهانی پرآب(۲۱, ۲۰)

پرآب گشتن دهان (porab gəştən-e dəhan) - ağzın sulanmsı

بناگوشم اربگشاید نقاب دهان سرخ گل گرددپرآب(۴۶۹, ۹۸)

بخورش راه بازگشادن دهان (be-xoreş rah baz qoşadən-e dəhan) – yemək

چوبرمانده دستها شد دراز دهان برخورش راه بگشادباز(۲۶۷, ۲۵۶)

دهر (dəhr) - dövr, zaman

ببیرامنش فیلسوفان دهر جهانرا زداد و دهش دادبهر(۱۱۹, ۱۸)

دهر (dəhr) - tale, baxt

زگنجی که اورافرستاد دهر بهرگنجدانی فرستاد بهر(۱۱۶, ۵۰)

دهره (dəhre) - dəhrə, balta

چوزد دهره برپهلوانی درخت شد ازخانه دولتش تاج وتخت(۲۰۰, ۱۳۹)

دهستان (dəhestan) - Dəhistan

زری تادهستان وخوارزم وجند نوندی نبینی بجز لورکند(۴۱, ۲۱)

دهش (dəheş) - bəxşiş, sərvət

چوایرانیان آن دهش یافتند سرازچنبرسرکشی تافتند(۱۹۵, ۵۰)

دهقان (dehqan) - kəndli

بیا ساقی ازخم دهقان پیر میی درقدح ریزچون شهدوشیر(۶۰, ۱)

دهقان (dehqan) - tarixçi, şair

دگرگونه دهقان آذرپرست بدارا کند نسل اوبازبست(۶۶, ۳۳)

دهقان (dehqan) - İran, əcəm

گزارش کن رازهای نهفت زتاریخ دهقان چنین بازگفت(۸۴, ۱۲)

دهقان (dehqan) - Zərdüşti

دهقان آذرپرست (dehqan-e azərpərəst) - Zərdüşt

دگر گونه دهقان آذرپرست بدارا کند نسل اوبازبست(۶۶, ۳۳)

دین دهقان (din-e dehqan) - atəşpərəstlik, zərdüştilik

که چون دین دهقان برآتش نشست بمردآتش وسوخت آتشپرست(۲۰۷, ۱۰)

دهل (dohol) - baraban, təbil

دهلهای گرگینه چرم ازخروش درآورده مغزجهانرا بجوش(۹۳, ۱۳۵)

بردهل خشمناک شدن (bər dohol xəşmnak şodən) - təbil çalmaq

دهلزن چوشدبردهل خشمناک برآورد فریاد از باد پاک(۳۴۲, ۴۰)

دهل(کسی را) دریدن (dohol-e(kəsi-ra) - dəridən) - susdurmaq

صبا بلبلانرا دریده دهل زنامحرمان روی پوشیده گل(۲۷۶, ۲۰)

دهل بردرخویشتن زدن (dohol bər dər-e xiştən zədən) - öz əzəmətini göstərmək(sözlə, şerlə)

چه دانی که من خود چه فن میزنم دهل بر درخویشتن میزنم(۳۱, ۱۲)

دهلزن (doholzən) - təbilçi

خروس غنوده فروکوفت بال دهلزن بزدبرتبیره دوال(۷۹, ۴)

دهلیز (dəhliz) - dəhliz

چوآمد بدهلیزدرگه فراز زمانی برآسوداز آن ترکتاز(۲۵۵, ۹۰)

دهلیزه (dəhlize) - dar yol, cığır

بدهلیزهء رهگذرهای سخت ز شیروان چوشیران همی بردرخت(۲۹۰, ۲۶)

دهن (dəhən) - دهان sözünün qısa forması, ağız

نشینم چو سیمرغ درگوشه ای دهم گوش راازدهن توشه ای(۳۵, ۶۶)

دهن باز کردن (dəhən baz kərdən) - ağzını açmaq

سوی روسی آوردیک ترکتاز چوتنداژدهائی دهن کرده باز(۴۵۴, ۴۲)

دهن رابمسماربردوختن (dəhən-ra be-mesmar bər duxtən) - susmaq, ağzını mismarlamaq

دهن رابمسماربردوختن به ازگفتن وگفته را سوختن(۳۱, ۱۰)

دهن را چون روزن گشادن (dəhən-ra çun rouzən qoşadən) - nalə çəkmək

گر افتد برایشان سرسوزنی دهن راگشایندچون روزنی(۴۰۷, ۵۷)

دهنتنگ (dəhəntəng) - kiçik ağız

دهن تنگ وسرگرد وابروفراخ رخی چون گل سرخ برسبزشاخ(۳۳۶, ۴۸)

دهن ناگشاده (dəhənnaqoşade) - ərimәmiş (buz)

دهن ناگشاده لب آبگیر که آمد لب سبزه رابوی شیر(۲۷۶, ۱۹)

ده هزار (dəh hezar) - on min

زمیران برطاس وروسی دیار گرفتار شد تیغزن ده هزار(۴۵۵, ۴۹)

ده یکی(dəh yeki) - onda biri

شگفتی بسی دید شه درنهفت که نتوان ازآن ده یکی بازگفت(۴۸۹, ۸۴)

ده یک ده (dəh yekdəh) - onda bir verən

نبینی که ده یک دهان خراج بدهلیز درویش دزدند باج(۴۶۳, ۲۳)

دی (di) - dünən

چو دی رفت و فردانیامد پدید بشادی یک امشب بباید برید(۴۶۳, ۱۲)

دی (dey) - qışın ilk ayının adı

چه فرخ کسی کوبهنگام دی هم آتش نهدپیش و هم مرغ ومی(۲۱۵, ۳)

دیار (diyar) - ölkə, yer, diyar

درست آن شدازگفتهء هردیار که فیلقوس آمدآن شهریار(۶۶, ۳۶)

دیبا (diba) - ipək

گرانمایه هانی که باشدغریب زمرکوب وجوهرزدیباوطیب(۱۱۶, ۵۴)

دیبا (diba) - ipək, bəzək

بمهرتوام بیشتر گشت عزم که دیبای بزمی وزیبای رزم(۴۴۸, ۵۲۷)

دیباگری (dibagəri) - ipəkçilik

بدیباگری درآمدن صبا (be-dibagəri dər amədən-e səba) - səbanın əsib çiçəkləri açması

صبا چون درآید بدیباگری　　زمین رومی آرد هواششتری(۴۶۶, ۵۵)

دیباچه (dibaçe) - müqəddimə

گزارندهء نقش دیبای روم　　کند نقش دیباچه رامشک بوم(۱۲۷, ۱۰)

دیدار (didar) - görüş

بجز زن کسی کارسازش نبود　　بدیدار مردان نیازش نبود(۲۵۰, ۲۹)

دیدن (didən) - görmək

کندبادپرکنده خاک مرا　　نبیند کسی جان پاک مرا(۷, ۶۴)

دیدن (didən) - bilmək, hesab etmək

شکیبندگی دید درمان خویش　　بتسلیم دولت سرافکندپیش(۲۶۶, ۲۳۹)

براعدای خود دست خودبیش دیدن (bər ə ́da-ye xod dəst-e xod biş didən) - özünü düşməndən güclü bilmək.

چودرفال فیروزی خویش دید　　براعدای خود دست خود بیش دید(۱۷۲, ۸۵)

دیدن (didən) - demək

مبین گنبد کوه راسنگ بست　　مگو سنگ راکی درآیدشکست(۱۶۵, ۷۶)

دیدن (didən) - baxmaq, nəzər salmaq

مبین سرسری سوی آن شهریار　　که هم تیغزن بود وهم تاجدار(۴۳, ۴۱)

دیدن (didən) - yüksəkdən baxmaq, özünü yüksək tutmaq

نبیند زتعظیم خودورکسی　　چوبیند نوازش نماید بسی(۳۴۷, ۱۱۳)

دیدن (didən) - oturmaq

کمربندوبیداری بخت بین　　کله داریی کن سرتخت بین(۱۲۴, ۱۰۱)

دیدن (didən) - eşitmək

چوقاصد جوابی چنین دید سخت　　بپشت خرخویش بربست رخت(۱۳۶, ۱۰۳)

دیدن (didən) - faydalanmaq

ببین تا چه دیداوزکشت جهان　　تو نیزآن مکن تانبینی همان(۲۰۲, ۱۶۵)

دیدن (didən) - düşünmək, fikirləşmək

خرامنده برسبزهء آن زمی　　خیالی نبیند بجزخرمی(۲۴۹, ۱۲)

دیدن (didən) - lazım bilmək

فرستندهء من چنان دید رای　　که خالی کند شه زبیگانه جای(۳۶۴, ۱۴۴)

دیدن (didən) - diqqətlə fikir vermək, diqqətlə düşünmək

ولیکن چوبینی سرانجام کار　　بشهر خودست آدمی شهریار(۳۹۲, ۶)

دیده (dide) - göz

زتوآیتی درمن آموختن　　زمن دیورادیده بردوختن(۷, ۵۸)

ازدیده آب ریختن (əz dide ab rixtən) - ağlamaq

چودرنیمشب سربرآرم زخواب　　ترا خوانم وریزم از دیده آب(۶, ۴۷)

دردیده داشتن (dər dide daştən) - nəzərə almaq, nəzərdə tutmaq

دگرره توقف پسندیده داشت　　که تاراج بدخواه دردیده داشت(۴۵۰, ۵۵۲)

بردیدهء جوهری خاک زدن (bər dide-ye couhəri xak zədən) – inciprəstlərə nəsihət vermək

زدن خاک دردیدهء جوهری　　همه خانه یاقوت اسکندری(۲۶۹, ۲۷۶)

از دیده گذاشتن (əz dide qozaştən) - gözdən qoymaq, nəzarətsiz qoymaq

یزکداری از دیده نگذاشتند　　یتاقی که رسمست میداشتند(۱۰۰, ۲۳۶)

زدیده ناپدید شدن (ze-dide napədid şodən) - yox olmaq

که داند که فرداچه خواهد رسید　　زدیده که خواهد شدن ناپدید(۱۶۷, ۶)

دیده دوختن (dide duxtən) - göz yummaq

خریداردرچون صدف دیده دوخت　　بدین کاسدی درنشاید فروخت(۳۱, ۱۴)

دیده بردوختن (dide bər duxtən) - göz bağlamaq

زتوآیتی درمن آموختن　　زمن دیورادیده بردوختن(۷, ۵۸)

دیده برهم زدن (dide bər həm zədən) - göz qırpmaq

زمانی شدودیده برهم نزد　　بنیک وبد خویشتن دم نزد(۳۶۳, ۱۳۶)

دیده برهم نهادن (dide bər həm nəhadən) - gözunu qapamaq, ölmək

سیاهی دگر زین برادهم نهاد　　بزخمی دیگردیده برهم نهاد(۹۹, ۲۳۰)

دیده بیخواب کردن (dide bi-xab kərdən) - yatmamaq

در آن تاختن دیده بیخواب کرد   گذر بربیابان سقلاب کرد(۳۹۸, ۱۶)

دیده بان (dideban) - gözətçi

درآمدز دردیده بانی پگاه   که غافل چراگشت یکباره شاه(۳۷۰, ۲۴۱)

دیده بان شدن (dideban şodən) - gözətçi olmaq

بمن برشده لشگری دیده بان   همه خارج آهنگ وناخوش زبان(۴۴۷, ۵۱۳)

دیر (dir) - uzaq

زمین خوردوتاخوردشان دیر نیست   هنوزش زخوردن شکم سیرنیست(۲۰۱, ۱۴۹)

دیر (dir) - çox, uzun müddət

برآن تخت بنشست یکدم نه دیر   ببوسید برتخت وآمد بزیر(۳۰۶, ۸۳)

دیر (dir) - çətin

مزن سنگ برآبگینه نخست   که چون بشکند دیرگرددرست(۳۶۲, ۱۱۶)

دیر (deyr) - məbəd

یکی دیرسنگین برافراختند   بجمهورطاعتگهش ساختند(۲۸۷, ۷۸)

دیرپای (dirpay) - əbədi

شنیدم که آن جنبش دیرپای   هنوزاندران تخت مانده بجای(۳۱۱, ۳۸)

دیرجنبش (dirconbeş) - asta firlanan, ləng firlanan

دوپره چوپرگارمرکزنورد   یکی دیرجنبش یکی زودگرد(۴۲۰, ۱۳۱)

دیرسال (dirsal) - qədim, köhnə

بفرمود کان آتش دیرسال   بکشتند وکردند یکسرزکال(۲۱۱, ۶۴)

دیرسال شدن (dirsal şodən) - qocalmaq

جهان پادشاه چون شود دیرسال   پرستنده رازوبگیرد ملال(۹۷, ۹۸)

دیرینه (dirine) - qədim

بپرداخت آن گنج دیرینه را   وزو دادمرهم بسی سینه را(۳۲۴, ۱۰۹)

دیرینه (dirine) - əvvəlki

همان عهد دیرینه برجای داشت   علمهای پیشینه برجای داشت(۷۵, ۱۶)

دیرینه دور (dirinedour) - qədim

خاک دیرینه دور (xak-e dirinedour) - dünya, yer kürəsi

که داند که این خاک دیرینه دور   بهرغاری اندرچه داردز غور(۱۸۹, ۲۰۲)

دیرینه سال (dirinesal) - qədim, qoca

دیر دیرینه سال (deyr-e dirinesal) - dünya, yer kürəsi

هنوزاندران دیردیرینه سال   بسی گنجنامه ست ازآن گنج ومال(۲۸۷, ۸۱)

پیردیرینه سال (pir-e dirinesal) - qoca tarixçi

چنین گویدآن پیر دیرینه سال   زتاریخ شاهان پیشینه مال(۶۶, ۳۸)

دیس (dis) - oxşarlıq və bənzətmə bildirən sözdüzəldici şəkilçi

درآن آرزوگاه فرخاردیس   نکرد آرزوبامعامل مکیس(۳۸۴, ۴۱)

دیگ (dig) - qazan

دیگ پرخون (dig-e porxun) - xəta, təhlükə

به ارپای ازین پایه بیرون نهم   نهنبن برین دیگ پرخون نهم(۲۰۷, ۸)

بردیگ پرخون نهنبن نهادن (bər dig-e porxun nəhənbon nəhadən) – xatanı uzaqlaşdırmaq

به ارپای ازین پایه بیرون نهم   نهنبن برین دیگ پرخون نهم(۲۰۷, ۸)

زهردانش دیگی بجوش آوردن (ze-hər daneş digi be-cuş avərdən) - hər elmi öyrənmək

برینگونه می زیست بارای وهوش   زهردانشی آورده دیگی بجوش(۷۳, ۵۲)

دیگر (digər) - başqa

بدین طول وعرض اندرین کارگاه   کرابوددیگرچنان بارگاه(۵۷, ۵۹)

زدیگر طرف (ze-digər tərəf) - başqa tərəfdən

سکندر زدیگرطرف چاره ساز   که چون پای دارددرآن ترکتاز(۱۷۷, ۸۳)

دیگر (digər) - yeni

سپهر ازشکر کوشکی ساخته   زگل گنبدی دیگرافراخته(۲۲۰, ۸۳)

دیگر (digər) - başqa yarısı

سخن ساخته درگزارش دونیم　　یکی نیمه زامیدودیگرزبیم(۳۴۸, ۱۲۸)

دیگر (digər) - başqası

یکی اززرودیگرازلعل پر　　سه دیگرزیاقوت وچارم زدر(۲۶۷, ۲۵۵)

دیگر (digər) - daha, artıq

چوپایان پذیرد حد کاینات　　نماند دراندیشه دیگر حیات(۱۱, ۲۰)

دیگری (digəri) - başqası

اگردیگران کاصلشان آدمیست　　همه مردمند اوهمه مردمیست(۴۷, ۳۰)

دین (din) - din, insaf

بگوهر جهانرابیاراسته　　بتیغ ازجهان دادودین خواسته(۱۴, ۱۵)

دینار (dinar) - dinar(qızıl pul)

بامید آن گنج دیواربست　　برانداخت دینار خود رازدست(۲۳, ۶)

دینپروری (dinpərvəri) - dindarlıq

گروهی زپاکی ودین پروری　　پذیرا شدندش بپیغامبری(۴۳, ۴۴)

دینپناه (dinpənah) - dindar

شه دادگرداوردین پناه　　چو دانست کاوردزنگی سپاه(۸۰, ۲۸)

دیو (div) - div

زتوآیتی درمن آموختن　　زمن دیورا دیده بردوختن(۷, ۵۸)

دیوار (divar) - divar

تروخشکی اشک ورخسارمن　　بکهگل براندود دیوار من(۳۶, ۸۵)

دیواربست (divarbəst) - çərçivəyə alınmış

بامیدآن گنج دیواربست　　برانداخت دینار خود رازدست(۲۳, ۶)

دیوان (divan) - divan, mühakimə yeri

گروهی زدیوار دستوراو　　بحکمت نوشتند منشوراو(۴۳, ۴۳)

دیوان (divan) - dəftərxana

طلب کردکاید زدیوان دبیر　　بکارآوردمشک راباحریر(۱۵۴, ۱۵۵)

دیوان (divan) - vergi dəftəri

زدیوان دهقان قلم برکشیدن (ze divan-e dehqan qələm bər kəşidən) – kəndli vergisini ləğv etmək

زدیوان دهقان قلم برگرفت　　زبیمایگان درم برگرفت(۷۷, ۳۷)

دیوانگی (dəvanegi) - divanəlik

نمودند بسیار مردانگی　　هم اززیرگی هم زدیوانگی(۱۰۲, ۲۶۵)

دیوانه (divane) - vurğun

شه ارچون سلیمان شود دیوبند　　مرا درجهان هست دیوانه چند(۴۶۶, ۶۳)

دیوانه (divane) - ağılsız, qabiliyyətsiz

هنرمندراسربرآرم بلند　　کشم پای دیوانه رازیربند(۲۲۸, ۳۸)

دیوانه خوی (divanexuy) - dəliqanlı

ازآن ابوالفضلان گستاخ گوی　　وزان بوالحکیمان دیوانه خوی(۲۳۱, ۷۶)

دیوباد (divbad) - sürətli, cəld

همان پایکوبان کشمیرزاد　　معلق زن ازرقص چون دیوپای(۳۸۵, ۴۹)

دیوبند (divbənd) - divi əsir edən

دیوبند شدن (divbənd şodən) - divləri əsir etmək

شه ارچون سلیمان شوددیوبند　　مرادر جهان هست دیوانه چند(۴۶۶, ۶۳)

دیوخانه (divxane) - divxana

چه بندیم دل درجهان سال وماه　　که هم دیوخانه ست وهم غول راه(۱۲۹, ۴)

دیوزاد (divzad) - divzad, vəhşi

همی هرچه روزآیدآن دیوزاد　　قوی دست گرددکه دستش مباد(۳۱۹, ۴۲)

دیوسار (divsar) - vəhşi, div

ربودندش آندیوساران زجای　　چوکه برگ رامهرهء کهربای(۸۶, ۴۰)

دیومردم (divmərdom) - divxasiyyətlilər, divtəbiətlilər

زمازندران نایدالا دوچیز　　یکی دیومردم یکی دیونیز(۴۱, ۲۴)

دیهیم (dihim) - tac, şahlıq taxtı

ندانم که دیهیم کیخسروی　　زفرق که خواهدگرفتن نوی (۱۵۸, ۴۲)

ذ (zal) - Fars əlifbasının 11-ci hərfi

ذات العماد (zat-ol-emad) - saray adamları

جهانرا بفرمان چندین بلاد   ستون درتست ذات العماد(۵۱, ۲)

ذخیره (zəxire) - ehtiyat

ذخیره چوزان شهر گرددتهی   تو چون اژدها سربدانجانهی(۵۸،۳۵۸)

ذره (zərre) - zərrə

گرش منجنیق توکردی خراب   بذره کجا ریختی آفتاب(۲۹۶, ۱۰۸)

MƏNZƏRƏ HƏSƏN qızı MƏMMƏDOVA

Nizami Gəncəvi dilinin lüğəti («Şərəfnamə» əsəri üzrə)

I hissə

Nəşriyyatın direktoru: **Hafiz Abıyev**
Kompüter tərtibçisi: **Qabil Xeyrullaoğlu**
Korrektoru: **Xəlil Nəbiyev**

Çapa imzalanmışdır: 20.02.2009. Sifariş № 5. Həcmi 34 ç.v.
Formatı 84x108 1/32. Tirajı 200 nüsxə. Qiyməti müqavilə ilə.

Azərbaycan MEA Geologiya İnstitutu «Nafta-Press» nəşriyyatının mətbəəsi. Bakı, H.Cavid pr. 29A. Tel.: 4393972